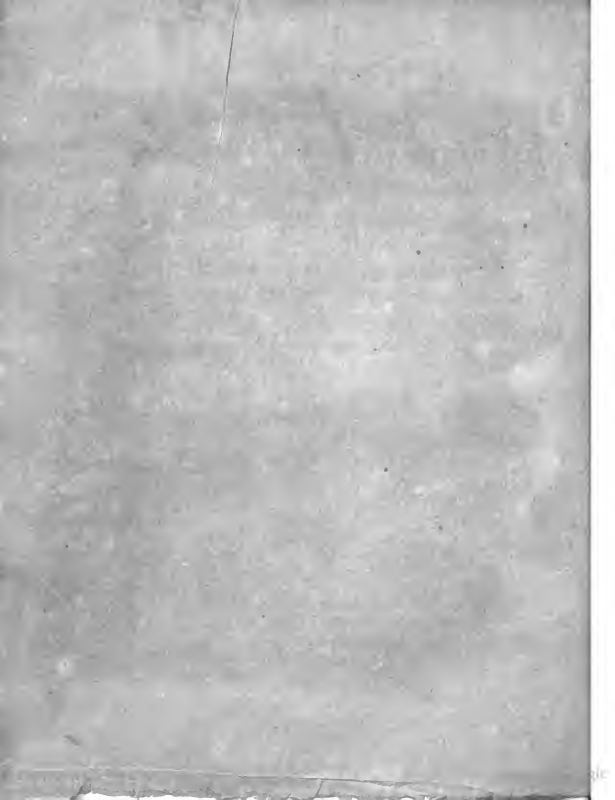

4

C O D E X
R E R U M
IN PEDEMONTANO SENATU
ALIISQUE SUPREMIS PATRIÆ CURIIS
JUDICATARUM

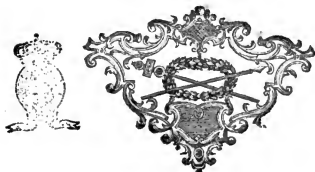
A SACERDOTE J. U. DOCTORE

THOMÆ MAURITIO RICHERI

*PRIVATIS LUCUBRATIONIBUS IN GRATIAM EORUM
QUI FORENSIBUS STUDIIS VACANT COLLECTUS.*

TOMUS IV.

AUGUSTÆ TAURINORUM
EX TYPOGRAPHIA REGIA

MDCCLXXXVI

3 17 3 14

INDEX

TITULORUM CODICIS

TOMUS IV.

Juxta rerum seriem.

LIBER TERTIUS

TITULUS XXII.	TITULUS XXX.
<i>De contrahenda emtione. pag. 9</i>	<i>De jure emphyteutico. 94</i>
TITULUS XXIII.	TITULUS XXXI.
<i>De periculo, & commodo rei venditæ. 27</i>	<i>De censibus. 103</i>
TITULUS XXIV.	TITULUS XXXII.
<i>De actionibus emti, & venditi. 31</i>	<i>Pro socio. 129</i>
TITULUS XXV.	TITULUS XXXIII.
<i>De actione redhibitoria, & quanti minoris. 40</i>	<i>Mandati, vel contra. 149</i>
TITULUS XXVI.	TITULUS XXXIV.
<i>De actionibus. 44</i>	<i>Communi dividundo. 153</i>
TITULUS XXVII.	TITULUS XXXV.
<i>De rescindenda venditione. 61</i>	<i>Familiæ erciscundæ. 157</i>
TITULUS XXVIII.	TITULUS XXXVI.
<i>De padis inter autorem, & venditorem. 67</i>	<i>De solutionibus. 161</i>
TITULUS XXIX.	TITULUS XXXVII.
<i>De locato, & conducto. 77</i>	<i>De novationibus, & delegationibus. 176</i>
	TITULUS XXXVIII.
	<i>De compensationibus. 180</i>
	A 2

LIBER QUARTUS.

TITULUS I.

De obligationibus, & actionibus.
pag. 184

TITULUS II.

De procuratoribus. 815

TITULUS III.

De rei vindicatione. 188

TITULUS IV.

Finium regundorum. 189

TITULUS V.

*De revocandis his, quæ in fraudem
creditorum alimenta sunt.* 192

TITULUS VI.

De conditione indebiti. 194

TITULUS VII.

Si certum petatur. 195

TITULUS VIII.

De aleatoribus. 195

TITULUS IX.

De institoria actione. 197

TITULUS X.

*Quod cum eo, qui in aliena po-
testate est, gestum dicitur, vel
de peculio, seu quod jussu, aut
de in rem verso.* 194

TITULUS XI.

Ad exhibendum. 200

TITULUS XII.

De satisfaciendo. 208

TITULUS XIII.

De probationibus. 202

TITULUS XIV.

De fide instrumentorum. 204

TITULUS XV.

De testibus. 211

TITULUS XVI.

De jurejurando. 222

TITULUS XVII.

De confessis. 228

TITULUS XVIII.

De juris, & facti ignorantia. 229

TITULUS XIX.

De exceptionibus. 230

TITULUS XX.

Quibus res judicata non nocet. 231

TITULUS XXI.

De transactionibus. 232

TITULUS XXII.

*De doli mali, & mœus exceptio-
ne.* 240

TITULUS XXIII.

De litigiosis. 241

TITULUS XXIV.

De in integrum restitutione. 243

TITULUS XXV.

De interdictis. 243

TITULUS XXVI.

*Unde vi, seu de interdicto recu-
perandæ possessionis.* 244

TITULUS XXVII.

*Uti possidetis, seu de interdicto
retinenda possessionis.* 250

TITULUS XXVIII.

De novi operis nunciatione. 256

TITULUS XXIX.

De judiciis. 257

TITULUS XXX.		TITULUS XXXVII.	
<i>De in jus vocando.</i>	160	<i>De executione rei judicatæ.</i>	306
TITULUS XXXI.		TITULUS XXXVIII.	
<i>Qui legitimam personam standi in</i>		<i>Qui bonis cedere possunt.</i>	316
<i>judicio habeant, vel non.</i>	166	TITULUS XXXIX.	
TITULUS XXXII.		<i>De bonis auctoritate judicis pos-</i>	
<i>De edendo.</i>	169	<i>fidendis.</i>	317
TITULUS XXXIII.		TITULUS XL.	
<i>De litiis contestatione.</i>	173	<i>De appellationibus.</i>	322
TITULUS XXXIV.		TITULUS XLI.	
<i>De jurisdictione omnium judicum,</i>		<i>De sententiis præsedorum prator-</i>	
<i>& foro competente.</i>	174	<i>rio.</i>	330
TITULUS XXXV.		TITULUS XLII.	
<i>De ordine judiciorum, & modo.</i>	190	<i>De fructibus, & litium expensis.</i>	333
TITULUS XXXVI.			
<i>De re judicata.</i>	198		

INDEX TITULORUM

TOTIUS OPERIS

Ordine alphabetico digestus.

<i>De Acquir., vel omitt. posses. I.</i>	194	<i>de Alienatione mobiliū, & implicatio-</i>	
<i>de Acquir., vel omitt. heredit. II.</i>	245	<i>ne pecuniarū pupillarū. I.</i>	146
<i>de Acquir. rei domin. per accessionem;</i>		<i>de Alimentis pupillo præstandis. I.</i>	114
<i>ubi de fructibus. I.</i>	197	<i>de Annuis legatis. II.</i>	338
<i>de Acquir. rer. domin. per occupation-</i>		<i>de Appellationibus. IV.</i>	322
<i>em; ubi de venatione, piscatione,</i>		<i>de Auctoritate administratorum univer-</i>	
<i>& inventione. I.</i>	271	<i>sitatis in judicio. I.</i>	164
<i>de Act. redhib. & quanti minor. IV.</i>	40	<i>de Auctoritate seu consensu tutorum,</i>	
<i>de Actonib. universitatum contra admi-</i>		<i>vel curatorum. I.</i>	149
<i>nistratores. I.</i>	167	<i>de Auctoritate tutor., vel curat. I.</i>	116
<i>de Actonib. emti, & venditi. IV.</i>	31	<i>de Bonis, quæ liberis &c. II.</i>	110
<i>de Adimendis, vel trasfer. legat. II.</i>	344	<i>de Bon. auctorit. judic. possid. IV.</i>	317
<i>de Adoptionibus. I.</i>	79	<i>de Codicillis. III.</i>	154
<i>de Aleatoribus. IV.</i>	195	<i>de Collationibus. III.</i>	110
<i>de Alendis liberis, ac parentibus I.</i>	47	<i>Communī dividundo. IV.</i>	153

Communia prædiorum. I.	343	ad Exhibendam. IV.	100
Communia de legatis, & fideicommissis, seu de actionib. legatario competent. ad rem legatam consequend. II.	319	Familia eriscunda. IV.	157
de Compensationibus. IV.	180	de Fide instrumentorum. IV.	104
de Censibus. IV.	103	Fideicommissa quibus personis reli qui possint. II.	373
de Conditione indebiti. IV.	194	Fideicommissa ordinare quibus liceat. II.	370
de Conditionibus insertis tam legatis, quam fideicommissis. II.	357	Fideicommissa in quibus rebus constituuntur. III.	31
de Conditionibus institutionum. II.	134	Fideicommissa quibus casibus designant, vel deficient. III.	115
de Conf. ssis. IV.	118	Fideicommissa quibus verbis ordinari possint. III.	46
de Confirmando tutore. I.	90	Fideicommissa quib. mod. inducant. III.	37
de Consuetudine. I.	36	Fideicommissa jus an interdum pendere possint. II.	415
de Contrahenda emtione. IV.	9	Fideicommissi familie relicti petitionibus personis competat. III.	11
de Contraria tut., & cur. act. I.	185	de Fideicommissis, quid sit fideicommissum, & quib. verb. inducatur. II.	367
de Curat. bon. debit., & absent. I.	100	de Fideicommissio reciproco. III.	57
de Curatoribus ad bona, & ad litem minorum, vel pupillorum. I.	93	de Fidejussorib., nominator., & hereditib. tutor., & curator. I.	189
de Curatoribus furioso, prodigo, & aliis extra minores dandis. I.	93	de Fidejussoribus. III.	344
de Deposito. III.	279	de Filiationis probandæ modis. I.	42
de Distractione pignorum. III.	327	Finium regundorum. IV.	189
de Doli mali, & met. exception. IV.	240	de Fructibus, & litium expensis. IV.	333
de Donationibus causa mortis. I.	410	de Fundo dotali. II.	34
de Donationib., quæ sub modo, vel sub condit., vel ex certo temp. fiunt. I.	411	de Heredibus instituendis. II.	128
de Donationib. inter vis., & ux. II.	107	de Hereditariis actionib., & onerib. II.	118
de Donationib. propt. nuptias, seu dotis augmento: & sponsalitiis largit. II.	97	de Hereditatibus, quæ ab intestato deferuntur. III.	159
si Dos constante matrim. soluta fuerit: seu de dotis restitutione constante matrim., ejusq. collocat., & affectur. II.	41	de His, quæ pænæ nomine in testamento, vel codicillis scribuntur, vel reliquuntur. II.	266
de Dote cauta non numerata. II.	23	de His, quibus ut indignis hereditates auferuntur. II.	356
de Dote prælegata. I.	338	de His, qui sibi adscribunt. II.	351
de Dote soluta, seu de effectibus solutæ dotis. II.	31	de His, qui in priorum creditorum locum succedunt. III.	317
de Dotis promissione. II.	18	de Hypotheca pupill., & minor. I.	181
de Duobus reis. III.	337	de Impensis in res dotales factis. II.	88
de Edendo. IV.	269	de Impuberum, & aliis substitution. II.	146
de Ed. Gto divi Adriani tollendo, seu de acquirenda heredit. possess. II.	155	de Integrum restitut. minor. I.	190
de Evictionibus. IV.	44		
de Exceptionibus. IV.	230		
de Excusationib. tutor., & curat. I.	150		
de Executione rei judicatæ. I.	306		

de In integrum restitut. universit. I. 160	Nepotam, posteror. &c., vel hered. nomine qui demonstrentur in fideicommissis. II. 392
In quibus causis pignus, vel hypotheca tacite contrahitur. III. 188	de Non numerata pecunia. III. 412
de In integrum restitutione. IV. 143	de Novationib., & delegationib. IV. 176
de In jus vocando. IV. 160	de Novi operis nunciatio. IV. 156
de Incessis, & secundis nuptiis, & de earum penis. I. 59	de Obligationib., & actionib. IV. 184
In quibus causis restitutio in integrum necessaria non est, vel minoribus denegatur. I. 110	de Optione, vel electione. legata II. 339
de Inofficiosi donationibus. I. 409	de Ordine judicior., & modo. IV. 190
de Inofficioso testamento. II. 205	de Pactis future successionis. II. 12
de Institoria actione. IV. 197	de Pactis. III. 117
de Interdictis. IV. 243	de Pactis dotalibus. II. 9
de Inventario tutor., vel curat. I. 108	de Pactis pignorum. III. 337
de Judiciis. IV. 257	de Pactis inter emptor., & vendit. IV. 67
de Jure dotium. I. 415	de Pacte communi. I. 320
de Jure personarum, atque de dignitate, & nobilitate. I. 37	de Patria potestate. I. 79
de Jure universitatum, administratorum electione; & in contractibus. I. 127	de Petitione hereditatis. II. 160
de Jure deliberandi. II. 273	de Peric., & commod. rei vendite. IV. 17
de Jure domini impetrando. III. 335	de Pignore pratorio, & judiciali. III. 193
de Jure emphyteutico. IV. 94	de Pignoribus, & hypothecis. III. 184
de Jurejurando. IV. 212	de Primogeniis. III. 132
de Jurib., & oner. usufructuarii. I. 339	de Prædiis, & aliis reb. min. &c. I. 120
de Jurib. heredi fiduciario compet. III. 87	de Prohibita sequestrat. pecun. III. 180
de Juris, & facti ignorantia. IV. 129	Pro socio. IV. 129
de Jurisdictione omnium judic. IV. 274	de Probationibus. IV. 201
de Legatis. II. 309	de Procuratoribus. IV. 185
de Legē falcidia. II. 365	Quæ desiderentur in fideicommissis ordinandis solemnitates. III. 83
de Legib., & constit. Principum. I. 9	Quando decreto opus non est &c. I. 137
de Legitimatione. I. 75	Quando dies legatorum, vel fideicommissorum cedat. III. 149
de Liberatione legata. II. 341	Quemadmod. servitut. amittant. I. 345
Liberorum nomine, qui veniunt in fideicommissis. II. 377	Qui per tutor., vel curator. I. 91
de Liberis præteritis. II. 119	Qui testam. facere poss., vel non. II. 120
de Literis cambii. III. 217	Qui potiores in pignore, vel hypotheca habeantur. III. 296
de Litigiosis. IV. 241	Qui veniant proximorum nomine in fideicommissis. III. 9
de Litis contestatione. IV. 273	Qui bonis cedere possunt. IV. 349
de Locato, & conducto. IV. 77	Qui legitimam personam standi in judic. habeant, vel non. IV. 266
de Lucro dotis. II. 92	Quibus modis usufructus amittit, vel finitur. I. 363
Mandati, vel contra. IV. 149	Quib. mod. testamenta infirmant. II. 107
Masculor. nomine qui significantur in fideicommissis. II. 395	

Quibus modis fideicommissa relinqui possunt. III.	63	Si major factus alienationem factam sine decreto ratam habuerit. I.	138
Quib. res judicata non nocet. IV.	231	de Solutionibus. IV.	161
Quod cum eo, qui in alien. potest. est. IV.	193	Si quis aliquem testari prohibuerit, vel coegerit. II.	244
de Rebus creditis. III.	236	Solutio matrimonio &c. II.	48
de Re judicata. IV.	198	de Sponsalibus, matrimonii effectibus, & divorcio. I.	57
de Rei vindicatione. IV.	188	de Statutis. I.	19
de Repud., vel abstin. heredit. II.	303	de Substitutione exemplari. II.	155
de Redditiōe rationum. I.	102	de Suspectis tutoribus. I.	160
de Rerum divisione. I.	212	de Temporib. in integr. restitut. I.	207
de Rescindenda venditione. IV.	61	Testamenta quemadmodum ordinant. II.	10
de Restitut. minor. adversus heredit. aditam. I.	201	de Testamento parentum int. lib. II.	186
de Restit. minor. advers. usucap. I.	107	de Testamento militis. II.	200
de Restit. minor. in judicio. I.	204	de Testibus. IV.	212
de Restit. reliquorum &c.	178	de Transactionibus. IV.	232
de Restitutionis effectibus. I.	210	de Tutelis. I.	82
de Revocandis donationibus. I.	402	Ubi, & apud quem pupillus educari debeat. I.	112
de Revocandis his, quæ &c. IV.	192	Unde vi, seu interdicto recuperande possessionis. IV.	244
de Satisfacendo. IV.	200	de Usucapionib., & præscript. I.	365
de Satisfacendo tutor., & curator. I.	105	de usufructu earum rerum, quæ usu consumuntur. I.	364
ad Senatusconsult. Trebellian. III.	98	de Usufructu. I.	345
ad Senatusconsult. Vellejan. III.	404	de Usuris, & fructib. legator. II.	332
de Sententiis præfector. prætorio. IV.	330	de Usuris. III.	248
de Servitutibus. I.	310	Ut in possessionem legator., vel fideic. servand. causa caveat. III.	151
de Servitutib. prædior. rustico. I.	321	Uti possidetis, seu de interdicto recuperande possessionis. IV.	250
de Servitutib. prædior. urbanor. I.	315	de Vendendis rebus civitatis. I.	247
Si adversus fideiuss., dot., jurejurand., vel locat. restitut. petat. I.	198	de Verborum, & rer. significat. II.	346
Si adversus venditionem, & transactionem restitutio petatur. I.	196	de Vulgari substitutione. II.	142
Si antiquior creditor pignus vendiderit. III.	327		

CODICIS

LIBER TERTIUS

TITULUS XXII.

De contrahenda emtione.

DEFINITIO I.

Venditio sine consensu perfici non potest. An dominus aliquando res suas vendere cogatur ex causa publicæ, vel etiam privata utilitatis?

Ad vim emtionis, & venditionis consensus omnino necessarius est (1), sicut & in ceteris contractibus (2). Quare generatim traditum est, neminem invitum ad vendendum, vel emendum cogi posse (3): quod plures extendunt ad eum casum, quo quis res suas tamquam venales jam proscripserit, seu publice significaverit, se eas vendituras, & publicæ auctionis diem dixerit (4). Ab hac tamen generali regula plures casus, æquitate, vel publica suadente utilitate, excepti sunt: favore libertatis constitutum est, ut focius servi communis partem suam vendere cogatur (5): favore religionis quis cogitur iusto pretio viam ad sepulcrum vendere (6), aut domum ecclesiæ vicinam, quæ sit illi necessaria (7):

Codic. Tom. IV.

ex causa publicæ utilitatis, si via publica fluminis impetu, vel ruina amissa sit, vicinus proximus viam præstare debet (8). Quemadmodum & apud nos cautum est, ut habens parvam domum in civitate eam vendere cogatur vicino ædificare volenti cum lucro octavæ partis æstimationis, dummodo tota domus ematur (9). Atque, cum publice expediat, ne quis sua re male utatur, domini, quorum intolerabilis sit in servos sævitia, bonis conditionibus eosdem vendere compellantur (10). Immo etiam ex causa privatæ utilitatis, si res, puta successiones, vel fideicommissi jure ad plures spectet, nec commodam patiatur divisionem, publice vendi decernitur (11).

(1) *In venditionibus* 9. ff. *hoc tit.* (18. 1.)

(2) *L. In omnibus negotiis* 57. ff. *de obligat., & actionib.* (44. 7.)

(3) *L. Invitum* 11. *cod. hoc tit. de contrahend. emtion.* (4. 38.). *Decis.* 16. *septembris* 1749. *refer. D. Deasse in causa Monasterii Ordinis Cisterciensis a Montegrosso, Philiberti*

B

de Rubis, & vice Sindici Apostolici contra patrem, & filium de Rubis, per tot.

(4) Poet in pandect. hoc tit. num. 3. in princip.

(5) §. ult. instit. de donat. (1. 7.)

(6) L. Si quis sepulcrum 12. ff. de religiof. (11. 7.). Decif. 29. aprilis 1683. refer. D. Torrini in causa Corradi contra Affros, §. Prima fallentia, & seqq. Quod & ad alios casus, in quibus aequitas ita suadere videtur usi fori prostrandum est. V. Jurispr. Tom. III. §. 1083, & seqq. pag. 261.

(7) Thesaur. lib. 1. quaest. 64. num. 7. ✕

(8) L. Si locus 14. §. 1. ff. quemadmodum servitut. amittant. (8. 6.)

(✕9) Thesaur. quaest. forens. lib. 1. quaest. 64. num. 5. ✕, & num. ult., V. Reg. Constitut. lib. 5. tit. 19, ubi alia etiam ad eandem hanc venditionem spectantia traduntur; necnon de itinere ad aquam ducendam. V. Decif. 17. martii 1698. refer. D. a Sancto Georgio in causa Comit. Provana contra Mellaredo.

(10) §. ult. institut. de his, qui sui vel alieni juris sunt (2. 8.)

(✕11) Decif. 3. februarii 1768. refer. D. Cavalli in causa utriusque Alberti, in fin.

DEFINITIO II.

Cives, urgente publica necessitate, cogens possunt, ut res ad victum spectantes vendant.

Urgente publica necessitate, ne cives inopia, & fame laborent, fiscus apud Romanos frumenta, aliaque species ad annonam pertinentes emebat, quas etiam inviti possello-

res ad forum mittere, & iusto pretio vendere fisco cogebantur, servato utique, quod sibi metipsis necessarium esset (1); quin ullus privilegii, aut dignitatis praetextu posset se excusare (2): quod hodie etiam servandum est (✕3). Sane publica utilitas privatæ anteferenda est, atque hinc extra ordinem coercentur, qui annonam occultant, aut venalem aggravant (4). Sed regula hæc cogendi cives, ut publica urgente necessitate vendant certo pretio res ad victum pertinentes, locum duntaxat habere videtur in frumentis, & victualibus, quæ reperiuntur in loco, atque ibi nata sunt; non in illis, quæ alibi creverunt, & inde afferuntur, & sæpe cum gravi periculo, & dispendio (5): atque hinc rescripterunt Imperatores, jus non esse ordini cuiuscunque civitatis, pretium grani, quod invehitur, statuere (6): alioquin penuria facile sequeretur, unde abundantia sperari poterat.

(1) L. 1, & 2. cod. ut nemin. lic. in coemption. spectietum se excusare (10. 27.)

(2) V. D. L. 1, & 2, L. 1. cod. quib. munerib. excusant. &c. (10. 57.)

(✕1) Decif. 29. aprilis 1683. refer. D. Torrini in causa Corradi contra Affros, §. Secunda fallentia, Decif. 11. februarii 1769. refer. D. Galli in causa Monaster. SS. Annuniation. contra Caversanum, num. 8.

(4) L. Annonam 6. ff. de extraordinar. criminib. (47. 11.)

(5) Perez. in cod. lib. 40. tit. 27. num. 9.

(6) L. ult. §. 1. ff. de leg. Jul. de annon. (48. 12.)

DEFINITIO III.

Emtio sub hasta majori pretio per errorem oblato nulla est.

Consensui tria obstant, metus, dolus, & error: metus utique gravis; nec enim levis timoris iusta excusatio est (1): dolus, vel qui re ipsa sit, nimirum propter lationem enormissimam (2), vel qui ex proposito fiat animo lzdendi, seu circumveniendi (3): sed latio modica dolam continere non iudicatur; quo sensu dixit Ulpianus post Pomponium, in pretio emtionis, & venditionis naturaliter licere contrahentibus, se circumvenire (4). Hinc a Senatu nulla dicta fuit emtio facta sub hasta, quia emtor deceptus fuerat ab altero licitante, qui pretium majus non vere, sed ficte (propter secretam cum venditoribus conventionem lucri pro dimidia dividendi) obtulerat (5).

(1) *L. Vani timoris* 184. §. *de reg. juris.*

(2) *L. Si quis* 36. ff. *de verbor. obligat.* (45. 1.)

(3) *L. 1. §. Dolum* 2. ff. *de dolo mal.* (4. 3.)

(4) *L. In causa* 16. §. *pen. ff. de minor.* (4. 4.)

(5) *Decis.* 30. *decembris* 1741. *refer. D. Enrici in causa Martin, frat. de Pachiodis, & Garnier prop. fin.*

DEFINITIO IV.

Error in corpore venditionem irritam facit, non error in quantitate: magni tamen excessus, vel defectus ratio habenda est quoad rei venditi pretium.

Quamquam error in corpore, defectu consensus, venditionis, & emtionis contractum irritum facit: puta si quis emere voluerit fundum Sempronianum, atque venditus sit ei fundus Cornelianus (1): potiori ratione si una res diversi generis pro alia in emtionem deducatur, veluti aurum pro argento, acetum pro vino (2): sed si vinum acuerit, quod vinum ab initio fuit, valere potest venditio (nisi retum, & personarum adjuncta aliud suadeant), quia non in substantia erratum est, sed in qualitate (3); sicuti valet, si aurum deterius sit, quam emtor existimaret (4). Sed error in quantitate venditionem ex communi sententia irritam non facit (5); quia in quantitate, quae vere est, utriusque consensus intervenit; adeoque pro hac parte valere debet; nisi aliud expressum placuerit contrahentibus; quippequi possunt legem, quam malint, rebus suis dicere, atque pacisci, ut emtio venditio fundi contracta non intelligatur, si major, vel minor sit illius quantitas, quam demonstratum est. Ergo, si in venditione certi corporis quantitas expressa sit, vel adiectus modus, atque queratur, quid in venditionem veniat, & quandonam perfecta venditio intelligatur; placet distinctio, an venditio ceperit a corpore, an a modo,

vel a mensura: in posteriore casu venditio perfecta prius non videtur, quam probatus sit modus, vel perfecta mensura (6); quia venditio facta videtur sub conditione, quæ per modi, & mensuræ probationem impletur: adeoque interim rei periculum ad venditorem spectat: nec plus, aut minus venditum intelligitur, quam erit in modo, vel mensura (7). Venditio autem, quæ a corpore incepta, non æstimatur ex modo, vel mensura, sed ex corpore suis finibus demonstrato: adeoque statim perfecta intelligitur venditio, ac de rei pretio convenit (8). Porro venditio a corpore cæpisse iudicatur, cum prius facta est mentio corporis, deinde mensuræ ante indicatio fundi confines; atque venditum habetur id omne, quod intra confines demonstratos est (9): alioquin, cum confines post expressam mensuram pleniusque subiciantur, vix unquam a corpore venditio incipere videretur. Sed regula hæc exceptionem habet, si post demonstratum corpus adjectum sit, illud vendi, quantum est in tali mensura; cum enim verba hæc restrictiva sint, venditio potius a mensura incepta; seu, ut congruentius loquamur, ad mensuram facta intelligeretur (10); etenim voluntas contrahentium plus valet, quam ordo scripturæ (11). Cum igitur venditio cæpit a corpore, pro vendito utique habetur, quantumcumque sit corpus; sed pro modo ejus, quod mensuræ deest, vel mensuram excedit, pretium arbitrio boni viri augendum, vel minuendum est, si magnus sit excessus, vel defectus (12); nec enim ratio habetur iudici augmenti, vel defectus (13):

atque idem dicendum, si venditio a mensura cæperit; seu ad mensuram facta fuerit; atque venditum corpus mensuram expressam longe excedat, vel infra eam sit; cum nec minimi ratio habeatur (14). Ufu ramen quibusdam in locis permittitur electio venditori, ut suppleat, quod deest quantitati expressæ; aut emptori, si excessus sit in quantitate, ut dimittat, quod amplius est; ne invitus emere cogatur, & pecuniam solvere, qua facile indiget (15): quod sane magnam habet æquitatem.

(1) *L. In venditionibus 9. in princip. ff. hoc tit. (18. 1.)*

(2) *D. L. 9. §. ult. ff. hoc tit.*

(3) *D. L. 9. §. ult. in fin.*

(4) *L. Aliter 10. ff. hoc tit. de contrahend. emtion.*

(5) *L. Qui fundum 40. §. Qui agrum 2. ff. hoc tit. de contrahend. emtion.*

(6) *L. Quod sæpe 35. §. In his 5. ff. hoc tit., Fab. cod. hoc tit. lib. 4. tit. 28. definit. 3. in princip.*

(7) *L. 1. §. 1. ff. de peric. & comm. rei vend. (18. 6.), Fab. d. definit. 3. num. 2. in corp.*

(8) *D. L. 35. §. 5. & seq. ff. hoc tit., Fab. cod. hoc tit. d. definit. 3. num. 4. & 5.*

(9) *Fab. d. definit. 3. num. 6., & seqq.*

(10) *Fab. cod. hoc tit. lib. 4. tit. 28. definit. 4. in princip.*

(11) *L. Cum pater 73. §. Fidei ium 12. ff. de legat. 2. (31. 1.)*

(12) *Fab. cod. hoc tit. lib. 4. tit. 28. d. definit. 4. num. 2. & 3. in corp., Sentent. Senat. 10. septembris 1759. refer. D. Sala in causa Comit. Panfoja, & Gonetti, V. Decis. 31. augusti 1735. refer. D. Noms in causa*

Comit. Abecceſſa de Benevello contra Marchion. Roddi, per tot.; ubi de permutatione, ex eaque cauſſa agro dato, qui dictus fuit conſtare iugeribus 206; cumque iugera 60 deſſent, niſi ſupplerentur; a permutatione recedendum dictum eſt, cum laſus contrahens recedere paratus eſſet. *Sentent. Senat. 29. aprilis 1738. refer. D. Nomin in cauſſa Sacerdotum Miſſionis contra Breſium, ubi 7. iugera ex 60. deerant.*

(113) *L. Si duorum 42. ff. de aq. emi. (19. t.), Decif. 26. januarii 1675. refer. D. Baligno in cauſſa Coppi contra Saracenum, per tot.*

(14) *Fab. d. defin. 4. num. 3, & 4. cod. hoc tit.*

(15) *Voet. in pandect. hoc tit. lib. 18. tit. 1. num. 7.*

DEFINITIO V.

Error in qualitate locum facit augmento, ſi decremento pretii in venditione, vel emtori noceat, & non levis ſit.

Quæ de errore in quantitate ſervantur (definit. præced.), eadem obtinent, ſi quantitas expreſſa utique inveniatur, ſed non talis naturæ, & bonitatis, qualis expreſſa eſt; veluti ſi ex viginti iugeribus venditis decem in vineis, decem in pratis eſſe dixerit venditor, atque octo tantum ſint in vineis, duodecim vero in pratis; pro bonitate loci fieri debet æſtimatio (1): permiſſa electione venditori, ut exceſſum unius emendet, vel defectum ſuppleat, ſi poſſit (definit. præced.). Plane, ſi diverſitas ſoli in parva quantitate ſit: maxime ſi emtor nihil

inde damnum patiat, contractui per omnia ſtandum eſt. Hinc, cum ſpecies propoſita fuiſſet Senatui de nemoribus venditis; atque, cum portio iugerum lapidicinis ad calcem aptis conſtaret, conſult Senatus, emtorem non poſſe, hoc prætextu a contractu recedere cum ex his fructum ferro poſſet (111): ſed ſi venditio ad corpus facta fuerit, nec exceſſu augetur, nec defectu minuitur pretium, niſi dolus venditoris conſulto mentientis intervenit (3); vel magna ſit quantitatis diverſitas, atque ideo ejus rationem haberi æquitas ſuadeat (4).

(1) *L. Si ſervata 4. §. 1, L. Si duorum 42. ff. de actionibus empti (19. 1.)*

(112) *Decif. 18. maii 1656. refer. D. Bellino in cauſſa Gabui contra Bediotos, per tot.*

(3) *L. Julianus 13. §. Si Titius 14. ff. de actionib. empti.*

(4) *§. ult. inſtit. de obligat. ex conſenſ. (3. 23.), Voet in pandect. hoc tit. lib. 18. tit. 1. num. 7.*

DEFINITIO VI.

Venditio quibus caſibus ad meſſuram, vel corpus facta judicetur? Meſſura intra quod temporis ſpatium fieri debeat?

Venditio non ad quantitatem, ſeu meſſuram, ſed ad corpus facta intelligitur, non tantum ſi a corpore inceperit (Definit. IV); ſed poſſibilem ſi nulla proſus facta ſit mentio quantitatis: puta ſi quis vendiderit fundum Cornelianum, qualis eſt, vel qualem ipſe, aut colonus poſſidet (1). Neque definit venditio ad corpus

feri, licet expressa sit corporis venditi quantitas, si quantitas per modum demonstrationis seu demonstrative, ut aiunt, non taxative, expressa sit; protestatione adjecta, prout fieri solet per venditorem, se nolle supplere, si quid forte desit (1); vel si venditi fundi fines demonstrati fuerint; quippequo casu potius finium, quam expressæ quantitatis ratio haberetur (3): magni ramen excessus, vel defectus simul ratione habita (Definit. præced.). Contra venditio ad mensuram facta iudicatur, si a mensura ceperit (Definit. IV): vel si quis vendiderit decem jugera fundi Cornelianii; vel fundum Cornelianum pretio in singula istius fundi jugera præfinito, licet non adjecta mensura (4): porro mensura, cum venditio ad corpus facta fuit, necessaria non est, si vero ad mensuram quis vendiderit, hanc intra sexaginta dies faciendam aliquibus placet; nisi expresse convenierit de fundo metiendo, quo casu intra annum fieri potest, & debet; nisi unus in mora sit; tunc enim tempus non currit contra alterum: sed intra triginta annos fieri potest, si placuerit, ut quandocumque pars instaverit, ea fiat: nisi res perveniat ad tertium bonæ fidei possessorem, quippequi præscriptione longi temporis securus sit (5). Demum, si venditor suscepit onus mensuræ intra certum tempus ineundæ, eo quidem elapso amplius agere non potest. Utique vero emptor intra triginta annos, non ultra, nisi infans sit (6). Quin immo si pretium omnem nondum solum sit, etiam post hæc tempera iniri potest mensura (7).

(1) *Voet in pandect. hoc tit. lib. 5. tit. 1. num. 7. in med.*

- (2) *Voet d. num. 7. in med.*
 (3) *L. Qui fundum 45. ff. de evict. (21. 2.)*
 (4) *Voet in pandect. hoc tit. d. num. 7. in fin.*
 (5) *Argum. l. Quod si nolit 31. §. Si quidem 22. ff. de adul. edic. (21. 1.) Thesaur. decif. 185. num. 2. §.*
 (6) *Thesaur. ibid. num. 3. §.*
 (7) *Decif. 14. decembris 1633. ref. D. Nomis in caus. Calossia contra Furnum in princip., argum. L. Licet 5. cod. de exceptionib. (8. 36.).*

DEFINITIO VII.

Venditio non valet, nisi emptor, & venditor consensiant in re, & pretio. An, & quatenus certa debeat esse res, qua in contractum venit?

Consensus, qui ad vini emtionis, & venditionis desideratur, ferri debet in rem, & pretium (1). In primis nulla potest esse emtio, & venditio sine re, quæ veniat (2); eaque certa esse debet saltem per relationem ad aliud (3): partes tamen futuri, non secus ac fructus ex fundo nascituri emi, & vendi possunt: immo etiam incerta spes recte venditur, veluti captus piscium, avium, & similitium: attamen in primo casu nulla est emtio, si nihil nascatur; valet in secundo, licet nihil captum sit, quia spes emta, & vendita fuit (4).

- (1) *Princip. insit. hoc tit. (3. 24.)*
 (2) *L. Nec emptio 8. ff. hoc tit. (18. 1.) Hinc in Decif. 26. februarii 1748. refer. D. Laurenti in causâ communis Planitiarum contra Chiapsum in fin. traditum est, emptori in nova licitatione non plus deberi, quam*

quod suis deliberatum, licet iudex plus addiderit, quia hoc plus non fuit venditum, utpote non deliberatum.

(¶3) Decis. 19. decembris 1676. refer. D. Rafini in caus. comit. Malabailæ, & de Amieis, v. Verum, quum, Argum. L. Quoties 9. §. Si quis no men 8. ff. de hered. instit. (28. 5.)

(4) D. L. 1. princip., & §. 1. ff. hoc tit.

DEFINITIO VIII.

Pretium emtionis, & venditionis consistere debet in pecunia numerata.

Quid si partim pecunia, partim res pretii nomine detur?

Praeter consensum, & rem, quæ in contractum deducatur, ad vim emtionis, & venditionis requiritur pretium, quo res æstimetur (1). Pretium autem in pecunia numerata consistere debet; alioquin permutatio erit, vel locatio, aut contractus hisce similis; de hoc quidem videtur fuisse dissensus inter veteres iureconsultos (2): unde Julianus scripsit, fructus olivæ certo olei pondere vendi posse (3): sed prævaluit sententia negantium, venditionem sine pecunia numerata fieri posse (4). Nihil tamen obstat, quominus pretium, quod initio contractus in pecunia conventum fuit, deinceps in alia re, venditore consentiente, statuatur (¶5); etenim initium contractus inspicendum est, non quod postea placuit: quemadmodum licet emptori remittere pretium, quod prius spondidit, quin venditionis contractus destruat (6). Quod si partim pecunia, partim res aliqua pretii loco detur, contractus venditionis est, si plus sit

in pecunia, quam in aliis rebus; sed si plus sit in re, quam in pecunia, erit contractus inominatus, vel quilibet alius pro rerum, & conventionum qualitate (7): major pars ad se minorem trahit, seu hæc ab illa dijudicatur (7). Quod si tantumdem sit in pretio, ac in re, contractus partim emtionis, partim permutationis jure censetur (8).

(1) L. Inter patrem 2. §. 1. ff. hoc tit. de contrahend. emtion. (18. 1.)

(2) L. 1. §. ult. ff. hoc tit.

(3) L. Si debitor, 39. §. 1. ff. hoc tit.

(4) D. L. 1. §. ult. ff. hoc tit., & Item pretium 2. instit. hoc tit. (3. 24.)

(¶5) L. Pretii 9. cod. de rescind. vendit. (4. 44.), Decis. 13. septembr. 1667. refer. D. Beraudi in caus. de Calcaneis contra soror., & Bevilacqua, in fin., ubi de domo æstimata data loco pretii.

(6) L. Si sponsus 5. §. Circa venditionem 5. ff. de donat. int. vir., & uxor. (24. 1.)

(7) Argum. L. 1. cod. de rer. permut. (4. 64.) L. Teneur 6. §. 1. ff. de actionib. empt. (19. 1.)

(8) Fab. cod. de rer. permutat. lib. 4. tit. 41. definit. 1. in princip.

DEFINITIO IX.

Pretium in emtione certum esse debet saltem per relationem ad aliud; dummodo constet de relato. Quid si nullum consensum sit pretium?

Certum in emtione pretium esse debet, vel in se, vel saltem per relationem ad aliud (¶1), quoniam emtionis substantia ex pretio constat

(2): sed sufficit relativa pretii certitudo; modus cognoscendi ad contractus substantiam non pertinet, dummodo constet de relato. Hinc, quum Titius Sempronio bona vendidisset, eodem convento pretio, quo Titius alia bona fratri ejusdem Sempronii se vendidisse allegabat, instrumentum autem hujus postremæ venditionis emtor non ederet, censuit Senatus, ob incertitudinem pretii nullam esse venditionem (x3). Quamquam placuit Senatui Niciensi, subsistere venditionem, nulla constituta pretii quantitate, quia tacite de judicis arbitrio sensisse videantur contrahentes (x4). Hinc valet emtio, pretio ita constituto, quanti venditor emit, vel quantum in arca habet emtor, si modo aliquid in arca sit (5); non secus ac illa, qua fundus certo pretio æstimatus fuerit, sed simul adjectum sit, augendum, vel minuendum esse pretium, si emtor deinceps illum plurius, vel minoris vendiderit (6): immo valet, licet certum pretium non statuatur, sed generatim promittat emtor pretium, quod ex secutura venditione ipse redegetit, dummodo deinceps certo pretio vendat (7).

(x1) *L. Hac venditio 7. §. 1. L. Si quis fundum 37. ff. hoc tit. de contrahend. emtion. (18. 1.), Decif. 1. junii 1735. refer. D. Cavalli in causa Polasiri contra de Matteis, & de Cambianis in princip.*

(2) *L. Pacta conventa 72. ff. hoc t. de contrahend. emtion.*

(x3) *Decif. 14. augusti 1645. refer. D. Filippi in causa Calceii, & Comit. Valsredi, §. Ex adverso proponebatur.*

(x4) *Decif. Senat. Niciens. 15. martii 1760. refer. D. Preverino in*

caussa Amoretti in princip., & §. Senatus censuit. V. Decif. 27. junii 1734. refer. D. Balagno in causa Gay contra Varrothum, §. Et quamvis objiceretur. Argum. L. 1. in princip. cod. de communi serv. manumiss. (7. 7.), L. ult. §. ult. cod. de jure domin. impetrand. (8. 34.)

(5) *D. L. Hac venditio 7. §. 1. ff. hoc tit.*

(6) *D. L. 7. §. ult. ff. hoc tit.*

(7) *Argum. §. 1. in fin. hoc tit., L. ult. cod. hoc tit. (4. 38.)*

DEFINITIO X.

Venditionis pretium conferri potest in arbitrium tertii, cujus iniquum arbitrium a judice emendari potest. An in ipsius emtoris arbitrium recte conferatur?

Valet quoque venditio ad pretium, certi boni viri arbitrio constitutum (1): sed hæc facta existimatur sub arbitrii conditione; ita ut, si tertius æstimare noluerit, vel non potuerit, emtio, tamenquam sine pretio facta, viribus debeat (x2). Nullum autem pretium constitutum ab arbitris intelligitur, si inter se dissentiant, ob pretii incertitudinem (x3). Certus arbiter esse debet, si quibusdam credimus, quia contrahentes perpetuo dissentire possent in eo eligendo, adeoque non subsistit venditio, collato in tertii incerti arbitrium ejus pretio, quemadmodum nec locatio in eodem casu valet (4). Verum putant alii, judicis auctoritate arbitrum eligi posse, vel judicem ipsum arbitri officio fungi, prout fungitur in eo casu, quo pretium nullum constitutum sit (definit. præcedent.). Quod si arbiter nomina-

tim electus iniquum dederit arbitrium, seu pretium male æstimaverit, iniqua ejus sententia officio judicis emendari debet (5). Iniquam autem putant aliqui sententiam, quæ ultra, vel infra dimidium justii pretii est (6); aliis tamen placet, rem hanc relinquendam esse judicis discretioni, cui generatim licere existimant, minus æquam arbitri sententiam ad justum pretium exigere (7); prout æquitas suadet. Pretium nec in emtoris, nec in venditoris arbitrium recte conferri placet. Romanis prudentibus (8), eo fundamento, quod sicuti aliz obligationes (9), ita nec venditio in alterius contrahentis voluntatem conferri possit (10). Quamquam, si res penitus inspicatur, unum ab alio differre: substantia obligationis a voluntate contrahentium pendere nequit; quia nulla intelligi potest obligatio, ubi pro lubitu impletur, vel omittitur (11): contra non repugnat venditionis substantiæ, pretium alterius, licet is emtor sit, arbitrio committi; quippequi ut bonus vir arbitrari debet; futurum alioquin, ut arbitrii sui iniquitas judicis officio corrigatur. Quia tamen maxime timendum est, ne quis in sua causa male arbitretur, quod periculum minus imminet, venditione in tertii arbitrium collata, idcirco permitti debuit pretii determinatio alterius arbitrio, non emtoris, vel venditoris; ne lites facile oriantur, quas averti publice interest. Si tamen venditor rem emtori tradat, nullo constituto pretio, sed arbitrio emtoris relicto, ex communi hominum sensu de justo pretio, & quod vulgo frequen-

Codic. Tom. IV.

tatur, consensisse intelliguntur contrahentes; adeoque venditio valet.

(1) §. 1. *instit. hoc tit. (3. 24.)*, *L. ult. cod. hoc tit. (4. 38.)*.

(2) *D. L. ult. cod. hoc tit., D. §. 1. instit. in fin., Decif. 31. maii 1651. refer. D. Vereelli in causa D. Carefana contra Agatios, §. His tamen non obstantibus.*

(3) *Decif. 1. junii 1735. refer. D. Cavalli in causa Polastri contra de Matteis, & de Cambianis in princip., ubi duo periti ex utraque parte electi fuerant.*

(4) *L. Si merces 25. ff. locati. (19. 2.)*

(5) *L. Unde 79. ff. pro socio (17. 2.)*

(6) *Argum. L. Rem majoris 2. cod. de rescindend. vendition. (4. 44.)*, *Voet. in pandect. hoc tit. lib. 18. tit. 1. num. 23. in fin.*

(7) *D. L. 2. cod. de rescindend. vendition.*

(8) *L. Quod sepe 35. §. 1. ff. hoc tit. de contrahend. emtion. (18. 1.)*

(9) *L. A Titio 108. §. 1. ff. de V. O. (45. 1.)*

(10) *L. In vendentis 13. cod. hoc tit. (4. 38.)*

(11) *D. L. 108. §. 1. ff. verbor. obligat.*

DEFINITIO XI.

Venditio privata, semel præstito consensu super re, & pretio; publica autem, secuto deliberamento, retrahari non potest. Quid si venditor instrumenti rogationem differat, vel res quadam detracta sint?

Cum emptio venditio re, pretio, & consensu perficiatur (1), consensu super merce, & pretio interposito, perfecta est privatim celebrata venditio, nec ab ea recedere licet (2): secuto autem deliberamento, si res publice veneat (3). Neque visum est patribus, venditioni obitare, quæ allegabat emptor, quod ex parte venditorum non fuisset secuta instrumenti rogatio, quamvis pluries petita fuisset, quia ad hoc cogi poterat, iudicis officio implorato (4). Neque etiam obesse visum est, quod allegabatur, non existere merces omnes contentas in deliberamento, & partem illarum distractam fuisse: tum quia ex consensu emptoris distractio secuta fuisset; tum quia venditor compelli poterat ad alias subrogandas, cum ageretur de rebus, quæ functionem recipiunt in genere suo; vel pretium minui, proportionem habitam rerum extantium, & distractarum (5). Plane, si emptor probeat, se non fuisse empturum, si merces, vel pars aliqua deesset, contractus omnino corrueret (6).

(1) *L. In venditionibus 9. ff. hoc tit. (18. 1.)*

(2) *Princip. institut. hoc tit. (3. 24.), Decis. 19. decembris 1676. refer. D. Rapsin in causa Comitiss*

Malabaila a Canale contra Comit. de Amicis, per tot.

(3) *Decis. 27. aprilis 1646. refer. D. Pergamo in causa de Oliverris contra de Sardis, in princip. Decis. 26. februarii 1748. refer. D. Laurenti in causa Communitat. Planiarum contra Chiapussum, in fin., V. Abecles. observat. 131, Thesaur. quæstion. forens. lib. 3. quæst. 101.*

(4) *D. Decis. refer. D. Pergamo §. Neque fuerant visa, V. Decis. 29. januarii 1647. refer. D. Abeclesia in causa Pastoris, Grondana, Barili, & Burstieri, §. 2. Fuit dictum.*

(5) *D. Decis. 27. aprilis 1646. refer. D. Pergamo, prop. fin., V. L. Quæ libertatis 69. §. ult. ff. de evictionib. (21. 2.)*

(6) *L. Cum ejusdem 34. in princ., & §. 1. ff. de adit. editio (21. 1.), D. Decis. refer. D. Pergamo, in fin.*

DEFINITIO XII.

Emendi, vel vendendi promissio facta per scripturam privatam an valeat, & venditionis instrumentum confici debeat?

Quod modo diximus, semel præstito consensu super re, & pretio, venditionem perfectam esse; nec ab ea posse recedi (definitio præcedent.), exceptionem habere potest, vel ex singularibus locorum legibus, vel ex voluntate contrahentium. Hinc apud nos cavetur, ut contractus omnes publico instrumento fiant (1): sed excipiuntur venditiones mobilium, mercium, & semoventium, quæ non tantum privata scriptura, sed etiam viva voce fieri possunt (2). Sane nihil obitare videtur, ne

quis privata scriptura se ad emendum, vel vendendum obliget; ea-que in publicum instrumentum redigenda est (§1); hæc enim obligatio ad contractus innominatos, seu ad pacta referenda est, non ad contractus nominatos, & proprie dictos, de quibus solis loquitur municipalis sanctio (4). Plane, præcisa lege municipali, quæ contractus irritos faciat, nisi instrumento contineantur, valet venditio rei immobilis sive per scripturam privatam (§5), sive per verba, viva voce celebrata (§6).

(1) *Reg. constitut. lib. 3. tit. 22. cap. 4. §. 1.*

(2) *Reg. constit. ibid. §. 8.*

(3) *V. Sentent. Senat. 23. junii 1744. in causa Casabianca.*

(4) *Reg. constit. d. lib. 5. tit. 22. cap. 4. §. 1.*

(5) *Decis. 22. augusti 1721. refer. D. Beraudi in causa Qualia, & Cerruti, in princip.*

(6) *Decis. 18. decembris 1656. refer. D. Galleani in causa Oddoni contra Nicolaum, in princip.*

DEFINITIO XIII.

Venditio quandoque in scriptis ex partium voluntate fieri debeat, ut vim sortiatur?

Altera exceptio regulæ, qua diximus, venditionem consensu perfici (definit. XI.), ex voluntate contrahentium profluit; nimirum si expresse, vel tacite convenerit, ut venditio in scriptis celebraretur: quo casu perfecta non intelligitur, nisi scripta fuerint instrumenta, vel manu propria contrahentium, vel, ab

alio scripta, a contrahentibus subscripta sint: si vero per tabelliones fiat, nisi complementum omne acceperint, & omnibus suis partibus fuerint absolutæ (1). Quamdiu vero aliquid ex his deest, penitentiae locus est: emtor, vel venditor, utique Romano jure inspecto (definit. præced.), sine poena recedere potest ab emtione, & venditione (2); nisi aliquid arrharum nomine jam datum sit; arrhis etenim datis, sive sine scriptis venditio celebrata sit, sive in scriptis, detrahens adimplere contractum arrhas amittit, quas dedit; vel duplum restitui cogitur, si arrhas ipse acceperit (3); id est tum arrhas acceptas, tum earum estimationem, seu tantumdem ex suo, quantum accepit. Difficultas est, quandoque censeri debeant contrahentes ea mente fuisse, ut in scriptis omnino contrahere velint; quibusdam placet, ita sensisse contrahentes, quoties ab initio placuit, ut super contractu fieri instrumentum, secus si post contractum celebratum, seu post præstitum consensum de re, & pretio hæc scripturæ conditio adjiciatur. Verum, cum aliud sit in scriptis contrahere velle: aliud velle, ut contrahas in scripturam redigatur: (qui enim vult in scriptis contrahere, nonnisi scriptura completa, vult se obligare; atque ideo scriptura ad substantiam obligationis pertinet, qui autem id nunc vult, ut contractus in scripturam redigatur, potius respicit ad contractus probationem, quam ad illius substantiam); atque emtio, venditio sit ex numero contractuum, qui sine scriptura perficiuntur (4); in dubio autem contrahentes præsumantur jure potius com-

munī, quam singulari uti velle (5), placet aliis, scripturam ex mente contrahentium ad vim emtionis, & venditionis necessariam non esse, licet ab initio placuerit, ut in scriptis fieret, vel de ea instrumentum conficeretur (6): quod confirmari potest exemplo testamenti, quod in scriptis conficere velle non judicatur testator, licet notarium accersiri iusserit, ut ab eo scribatur, prout omnes consentiunt: unde iure insertur, non requiri scripturam, nisi partes expresse asseruerint, se velle in scriptis contrahere, vel non aliter contrahere velle, quam si emtionis instrumentum conficiatur. Tradit utique Faber, contractum ex mente contrahentium in scriptis conficiendum esse, ne aliter valeat, cum aliteruter contrahentium, vel in ipso actu contrahendi, aut paullo ante contractum petit, ut iretur ad notarium, aut ut notarius accerseretur, vel calamus afferretur, contrahendi, & conficiendi instrumenti causa (7): si vero post creditam pecuniam, vel alium contractum initum, ad cuius substantiam scriptura non requiritur, instrumentum confectum fuerit; scriptus potius, quam in scriptis gestus contractus dicitur (8). Verum Senatui Pedemontano olim magis placuit contraria sententia (*9), potissimum si res jam tradita sit, vel pars pretii soluta (*10). Plane consentiunt omnes, in dubio, cum non appareat, quid actum sit, ad probationem potius, quam ad validitatem actus interpolatam fuisse scripturam, cum actus talis est, qui sine scriptura potest subsistere (11); quia unusquisque in

dubio potius presumitur uti jure communi, quam speciali (11).

(1) *Princip. instit. hoc tit. (3. 24), L. Contractus 17. cod. de fide instrumentor. (4. 21.)*

(2) *D. princip. institut. hoc tit., D. L. 17. in med. cod. de fide instrumentor.*

(3) *D. princip. institut., D. L. 17. in fine.*

(4) *D. princip. institut. hoc tit.*

(5) *L. Si stipulatus 4. ff. de usur. (22. 1.)*

(6) *Brunneman. in cod. de fide instrumentor. lib. 4. tit. 21. ad L. 17. num. 3.*

(7) *Fab. cod. de testib. lib. 4. tit. 15. definit. 23. in princip., & de fide instrumentor. lib. 4. tit. 16. definit. 14.*

(8) *Fab. d. def. 23. num. 4., & seqq., Thesaur. decis. 197. addit. litera 3. **

(*9) *Thesaur. d. decis. 197. num. 7. *, Decis. 14. decembris 1611. refer. D. Nomis in causa Calusum contra Furnum, ser. in med.*

(*10) *D. Decis. refer. D. Nomis, & d. loco, Thesaur. d. decis. 197. num. 8. *, & in additionib. litera B. **

(11) *Fab. cod. d. lib. 4. tit. 15. def. 23. num. 7, & seqq.*

(12) *L. Contrahitur 4. ff. de pignori. (20. 1.)*

DEFINITIO XIV.

Advocati, & procuratores ad lites un, & quas res a clientibus emere prohibeantur? Procuratores ad negotia, dummodo mandatum habeant, pro mandante emere possunt. Quid de nuncio, & patre?

Quæ possint, vel non possint emere advocati, & procuratores litium a clientibus, superius diximus (1). Quod pertinet ad procuratores ad negotia, receptum est, ejus nomine, a quo mandatum habent, emere posse, & domino utilem ex emto actionem querere, quemadmodum, vendente procuratore, utilem adversus dominum actionem emtor consequitur, si modo legitimum mandatum habeat, ejusque fines server (2). Hinc a Senatu nulla dicta fuit venditio facta a Procuratore; quia, licet haberet effrene mandatum, attamen ipse legem sibi dixerat, ne venditionem perficeret inconsulto domino, quod postea prætermiserat, immo dolo fecerat (3). Quod si aliquis sine mandato emerit pro altero, nec sibi, quia noluit, nec alteri, quia non potuit, actionem acquirit, quamquam in domini quæstione ille potior habetur, cui possessio a domino tradita est (4). Non idem ac in procuratore obtiner in nuncio; domino nuncium mittenti tum directæ, tum utilis sine cessione emti actio quæritur, non secus ac si per epistolam consensus emtionis datus esset (5); quia, qui per alium facit, ex juris axiomate, per se ipsum facere videtur (6). Immo conjunctio favor efficit, ut

alter alteri sine mandato emere possit: quare, si pater filii nomine in potestate constituti emat, eique emancipato tradat, vel eum in fundi possessione esse patiat, fundi dominium filio quæritur, cui donasse videtur (7). Quod si filius sub patria potestate constitutus sit, cum pater ei emit, & tradidit, non nisi in peculium concedere indicatur (8).

(1) *V. supra lib. III. tit. III. de pactis defn. VII.*

(2) *L. Julianus 13. §. Si procurator 25. ff. de adionib. emt. (19. 1.), L. Cum per eos 7. cod. si quis alter. vel sibi (4. 50.)*

(3) *V. Decis. 13. decembris 1741. refer. D. Mordilia in causa Abbatis Pastoris contra Favam, Plebanum, & de Clericis.*

(4) *L. Multum 6. in fin. cod. cod. tit. si quis alteri, vel sibi &c.*

(5) *L. ult. cod. si quis alter, vel sibi, L. Consensu 2. §. Unde 2. ff. de obligation., & action. (44. 7.)*

(6) *L. Pupillus 5. §. Per interpositam 3., L. Quod diximus 7. ff. de auctoritat. tutor. (26. 8.)*

(7) *L. Si emancipati 2. cod. si quis alter, vel sibi.*

(8) *L. ultim. ff. de pecul. legat. (33. 8.)*

DEFINITIO XV.

Emtio venditio tota consistit in eo, qui sibi, & alteri emerit, sine mandato. Quare?

Si Marcius fundum sibi, & Titio, a quo mandatum non habebat, emerit, Titri persona pro supervacua habetur; atque ideo emtio tota con-

lūsit in persona Mævii (†); cum enim nemo possit alteri emere sine mandato (definit. præced.), emptio pro hujus parte non valet, atque æquius visum fuit, venditoris favore, qui ignorare facile potuit, an Mævius mandatum haberet a Titio, & qui partem fortasse venditurus non fuisset, totam in Mævio sustinere, qui sibi imputare debet, cur sine mandato emerit (1).

(†) L. Fundus 64. ff. hoc tit. (18. 1.), D. Deisf. 14. decembris 1633. refer. D. Nomis in causa Calusie contra Furnum, in med.

(2) Argum. L. Tutor urgentibus 47. §. 1. ff. de minorib. (4. 4.)

DEFINITIO XVI

Emerere quis potest alteri, quem postea nominaturus est; si ab hoc mandatum habeat.

Emere tamen quis potest, dummodo mandatum habeat, alicui, quem postea nominaturus est: quod contingit, cum ille, cujus mandato emptio fit, nomen suum palam innoscere, & instrumento inscribi non vult, quod apud Romanos aliquando fiebat (1), saltem in publicis venditionibus; deinceps etiam ad privatas trahi cepit, atque in foro apud nos comprobatum est (†). Unus autem contractus est, licet distinctis temporibus, & actu separato fiat electio, atque emptoris jure censetur electus (3): quasi eligens novum per electionem ministerium tantummodo præstet, non jus novum conferat, tamquam procuratoris officio fungens (4): quo fit, ut si is, qui elegit, deinceps jura sua in

alium transferat, nihil agat, quia nulla jura habet: nequidem si a contractu mutuo partium consensu recessum sit; nisi novus initus sit contractus, quo eligens acquirat jus, quod numquam habuit (5); quia non suo, sed electi nomine emit. Potest tamen, qui cum venditore contrahit, licet alieno nomine, ad pretium solvendum conveniri, si ita malit venditor, qui cum electo non contraxit, & forte nec contracturus fuisset (6); nec enim venditor videri potest secutus fidem ejus, quem contractus tempore non cognoscebat (7): atque ideo electus eligenti indemnitatem repromittere solet, neque eligens de eversione tenetur, nisi pro facto suo (8). Cum ergo unus in hac specie sit contractus, sive unus electus sit, sive plures, quamvis res confuso pretio venditæ proponantur (9), si vendatur ager vectigalis, vel emphiteuticarius, non nisi unum laudimium deberur, & quidem ab electo; quia una est domini translatio a venditore in electum (10); dummodo electio fiat intra certum tempus, statutis, vel consuetudine præfixitum, puta intra quadraginta dies ab inito contractu numerandos (11). Sane electus ab emptore plus juris habere non potest contra venditorem, quam eligens haberet (12). Quod si quis sibi emerit, cum prius alteri se eandem rem venditurum promississet, dux venditiones sunt; adeoque duo debentur laudimia; quorum prius primi emptoris oneri est, nisi aliud convenerit (13). Præterea, ut unus videatur contractus, convento pretio nec adici, nec detrahi debet (14). Pretii quævis diversitas emtionis diversita-

tem inducēret (15): sed nihil prohibet, quominus in electione adiciantur pacta, quæ ad substantiam venditionis non pertinent, puta de evictione ab eligente præstanda (16), cum hæc de venditionis substantia non sit, atque ab alio, quam a venditore, puta ex causa donationis, præstari possit (17). Qui tamen electum se dicit in publica emtione, atque postulat iudicis decreto confirmari subhastationes, probare tenetur se electum fuisse, ac per ejusmodi electionem translatum in se jus emtionis, licet in possessionem jam missus sit, consentiente debitore (18); etenim iudicis decretum pertinet ad domini adjudicationem, quæ nihil commune habet cum possessione (19): dominium vero adjudicari non debet, nisi constet de titulo; cum ad illud transferendum sola traditio non sufficiat (20): nec per unius emtionem alii quærat (21), nisi sequatur electio.

(1) *L. Pupillus* 5. §. *Sane* 4. ff. de auctoritat. tutor. (26. 8.)

(2) *Fab. cod. Si quis alteri, vel sibi lib. 4. tit. 34. definit. 1. in princip., Decis. 9. aprilis 1657. refer. D. Beccaria in causa Comit. Riparia contra Communitat. Lexoni, & Riparia, per tot., ubi definitum fuit, per emtionem a marito, licet proprio mariti nomen insertum fuisset, uxoris tamen nomine celebratam, uxori dominium rei acquisitum fuisse; atque ejusdem rei a marito posita eodem modo vendita pretium deberi, licet maritus nomine proprio vendiderit; cum constaret tum ex confessione mariti, tum heredum mariti bona hæc ad mulierem pertinere. V. Decis. 29. martii 1768. refer. D. Galli in causa*

utring. Rambaudi, §. Accedamus nunc, num. 74, & 75.

(3) *Fab. cod. lib. 4. tit. 34. d. def. 1. num. 3, & def. 4.*

(4) *Argum. L. Quod meo* 18. ff. de acquir. poss. (41. 2.)

(5) *Fab. d. definit. 1. alleg. 4. ✕.*

(6) *Fab. cod. lib. 4. tit. 34. d. def. 1. num. 4.*

(7) *L. Qui cum alio* 19. ff. de reg. jur.

(8) *Fab. cod. hoc tit. lib. 4. tit. 28. definit. 8. in princip., Argum. L. Venditor* 2. ff. de heredit. vel action. vendit. (18. 4.)

(9) *Fab. cod. d. lib. 4. tit. 34. definit. 3.*

(10) *L. ult. cod. de jure emphiteut. (4. 66.)*

(11) *Fab. ibid. d. definit. 1. num. 7, & def. 5.*

(12) *Fab. ibid. definit. 8.*

(13) *Fab. cod. hoc tit. lib. 4. tit. 28. def. 8. num. 6, & seqq.*

(14) *Fab. cod. lib. 4. tit. 34. def. 1. num. 8, & 12.*

(15) *L. Pacta conventa* 72. ff. hoc tit. (18. 1.)

(16) *Fab. d. definit. 1. num. 9.*

(17) *L. 1. cod. de jur. dot. (5. 12.)*

(18) *Fab. cod. d. lib. 4. tit. 34. definit. 13.*

(19) *L. Naturaliter* 12. §. 1. ff. de acquirend. possess. (41. 2.)

(20) *L. Nunquam nuda* 31. ff. de acquir. rer. domin. (41. 1.)

(21) *L. Quicumque* 11. ff. de obligat. & act. (44. 7.)

DEFINITIO XVII.

Emta res illi acquiritur, cujus nomine emtio facta est, non ex cujus nummis comparata. Quid si emtor rem acquisierit sub ea conditione, ut eam alteri vendere teneatur. Quid si nomen suum quis accommodaverit?

Cum placuerit legum Romanarum conditoribus, rem emtam illius esse, cujus nomine emta fuit, non ex cujus nummis comparata est (1), nisi res emta fuerit pecunia militis, pupilli, vel minoris (2); nec pupillus, aut minor malit pecuniam habere (3): si frater ex pecunia communi sibi emerit fundum, partem alteri dare non tenetur, nisi omnium bonorum societas inter eos contracta sit (4): potest utique ille, cujus est pecunia, personali actione eandem repetere (5). Si tamen Titius pecunia Sempromii sibi emerit, ea lege, ut eundem fundum Sempromio vendere teneatur; valet pactum, quod neque legibus, neque bonis moribus adversatur; sed interim emtor rei dominus est, licet personali actione conveniri possit, ut vendat, vel pecuniam restituat: proinde nec fructus medio tempore perceptos restituere tenetur, nisi ab eo die, quo in mora vendendi fuit (6): mora autem contracta videtur ab eo tempore, quo ad vendendum interpellatus perperam distulit (7); neque necessaria est pretii oblatio, cum pretium ex actoris pecunia solum fuerit. Alia sane est conditio illius, qui alteri ex propria pecunia ementi nomen duntaxat suum accommoda-

vit; quippe hic illi soli acquisisse videtur, cui nomen accommodavit; adeoque tenetur ad restitutionem omnium fructuum, quos mala fide, & contra proprii facti conscientiam percepit (8): nec prodest traditio accommodanti facta, qui titulo destituitur (9); atque idem dicendum est de eo, cui mandatum sit, ut Titio ex ejusdem Titii pecunia emat (10): nempe fructus debentur ei, ex cujus pecunia, & cujus nomine alter emit; non tamen ususque pretii (11).

(1) *L. Multum 6, L. penult. cod. si quis alteri, vel sibi (4. 50.), Fab. cod. cod. tit. lib. 4. tit. 34. defn. 7. num. 4, & seqq. in corp.*

(2) *L. Si, ut proponis 8. cod. de rei vindicat. (3. 32.), L. Si tutor 2. ff. quand. ex factis tutor. (26. 9.)*

(3) *L. Si curator 3. cod. arbit. tut. (5. 50.)*

(4) *L. Si patruus 4. cod. commun. utr. jud. (3. 38.), D. Decis. 29. martii 1768. refer. D. Cavalli in causa utrinque Rambaudi, & d. 5. Accedamus nunc, & seq. num. 74, & 75., Decis. 2. julii 1731. refer. D. Nomis in causa concurs. Bois, post num. 20.*

(5) *L. 1. in fin. cod. si quis alter, vel sibi.*

(6) *L. Videamus 38. 5. penult. ff. de usur. (22. 1.), Fab. cod. Si quis alteri, vel sibi lib. 4. tit. 34. def. 10. num. 4, & seqq.*

(7) *L. Mora 32. ff. cod. tit. de usuris, Fab. d. defn. 4. num. 7., & 8.*

(8) *L. Cum propria 5, & seq. cod. si quis alteri, vel sibi, Fab. cod. cod. tit. lib. 4. tit. 34. d. defn. 10. in princip.*

(9) *L. Numquam nuda* 31. ff. de acquir. rer. domin. (41. 1.)

(10) *L. Qui proprio* 46. §. Procurator 4. ff. de procurat. (3. 3.), *Fab. cod. d. tit. defn.* 11.

(11) *Fab. ibid. defn.* 12.

DEFINITIO XVIII.

Vendi potest res aliena. Quo sensu hæc venditio valeat?

Non tantum rei propriæ, verum etiam alienæ venditionem valere in jure Romano traditum est; non eo utique sensu, ut verus rei dominus invitus ea carere cogatur, cum illam ab emtore auferre possit (1); sed quatenus venditor, qui sciens alienam distraxit, eam redimere tenetur, vel præstare emtori id, quod interest (2): ignorans vero nihil præter vacuum rei possessionem præstat; nec tenetur ad id, quod interest, nisi res evicta fuerit (3). Quamquam, si venditor rei dominium deinceps consequatur, emtoris facere debet, si modo venditio rata ab initio fuerit (4). Hinc jure definitum fuit, dominium rei non probari per emtionem, nisi simul constet, venditorem ejus dominum fuisse (5).

(1) *L. Rem alienam* 28. ff. hoc tit. (18. 1.)

(2) *L. Servus* 30. §. 1. ff. de acq. emt. (19. 1.)

(3) *L. 1. ff. de rerum permutat.* (19. 4.)

(4) *L. Si quis alienam* 46. ff. de acq. emt., *L. Seja* 73. ff. de evict. (21. 2.), *Fab. cod. lib. 4. tit. 33. defn.* 10.

Codic. Tom. IV.

(5) *Decis.* 21. maii 1649. refer. *D. Piscina in causa Equit. Cajri, & Pellegrina, §. Ideo Senatus.*

DEFINITIO XIX.

Socius rem communem, fisco excepto, nonnisi pro parte sua vendere potest. An prælatio socio competat? Quid si res commode dividi nequeat? An ex justa ignorantia rei communis venditio in totum aliquando subsistat?

Rem communem quisque socius, nonnisi pro parte sua vendere potest (1): excipitur singulari jure fiscus; cui licet, quo facilius fiscalium rerum emtores inveniat, socii quoque partem vendere, parte utique pretii socio data (2). Si ergo socius socii partem vendiderit, hic partem suam vindicare potest, nisi jam usucapta sit (3): non tamen prohibetur vendere partem suam, nec socio jus ullum prælationis competit (4): nisi judicium communi dividendo jam institutum sit; quippequo casu socius, invito socio, rem communem nondum divisam extraneo, nec pro parte sua, vendere potest (5). Immo socius habens majorem partem rei communis, quæ vel omnino dividi non potest, vel commodam divisionem non patitur, offerre potest reliquæ partis justam æstimationem, atque socius minoris partis eam justo pretio vendere cogitur: justo, inquam pretio; alioquin socius minoris partis in emtione præferendus esset (6). An, & quatenus valeat emtio communi consensu facta; & quid juris sit, si unus ex sociis ad-

D

versus emtionem restituatur, alibi expendimus (7).

(1) *L. 1. & 2. cod. de commun. rer. alien.* (4. 52.)

(2) *D. L. 2. cod. de commun. rer. alienat.*

(3) *D. L. 1. cod. de commun. rer. alienat.*

(*) *L. Falso 3., & seqq. cod. cod. tit., Decisf. 13. februarii 1645. refer. D. Torrini in causa Comit. Monasterolii contra Auditorem Quadrum, §. Perperam pariter.*

(5) *D. L. 3. & L. 1. cod. commun. divid.* (3. 37.)

(*) *Argum. L. Sancimus 34, §. Ne autem 4. cod. de donat.* (8. 54.). *Decisf. 17. februarii 1690. refer. D. Richelmi in caus. Allodii, & Strabelia, per tot.*

(7) *V. Jurisprud. Tom. X. §. 801. & seqq. pag. 191.*

DEFINITIO XX.

Immunes ex numero XII. liberorum an bona tributis supposita emere possint?

Quamquam olim ex legis municipalis sanctione (1) simulatæ præsumebantur, adeoque nullæ, nisi aliud probaretur, venditiones bonorum in registro descriptorum, quæ publicis oneribus subiiciuntur, si factæ fuissent ei, qui ob numerum duodecim liberorum immunis est a tributis (*1): hodie tamen emere non prohibentur; sed tantum immunitatem habent pro bonis legitimis, & sine dolo acquisitis ante natiuitatem decimi filii, nisi bona quædam postea consequantur jure successione intestatæ (3).

(1) *Edict. 25. aprilis 1643.*

(*) *Decisf. 24. septembris 1649. refer. D. Verecelli in causa Communitas. Costiliolarum contra Capitaneum Hostineum, per tot., V. & Decisf. 13. februarii 1648. refer. cod. D. Verecelli in causa Tempia, & Nuriiti, per tot.*

(3) *Reg. constit. lib. 6. tit. 5. §. 3.*

DEFINITIO XXI.

Vendita re duobus, præfertur posterior emtor primam venditionem ignorans, cui res tradita sit etiam ex sola clausula constituti, nisi agatur de re emphyteutica, vel feudali.

Cum emtio recensatur inter contractus, qui solo consensu perficiuntur, nec verba, nec res, jure quidem Romano, desiderantur, sed sufficit emtoris, & venditoris consensus in rem, & pretium (1); neque traditio necessaria est, ut contracta dicatur emtio: quamquam sine traditione rei venditæ dominium in emtorem non transfertur (2): quo fit, ut, re duobus vendita, præferatur posterior, si huic tradita sit, etiam ex sola constituti clausula (*3): nisi forte secundus emtor primam venditionem scivisset (*4); vel nisi agatur de re emphyteutica, aut feudali; in hac quippe præfertur primo investitus (5): vel nisi primo emtori res vendita fuerit cum hypotheca, vel cum clausula constituti, quæ impediunt, ne dominium transferatur (*6). Cum autem emtoris voluntas ea sit, ut rei emtæ dominus fiat, consequens est, venditori onus incumbere, ut rem tradat, atque em-

torem, quantum in se est, rei dominum efficiat.

(1) *Text. in fit. de oblig. ex consensu* (3. 23.)

(2) *L. Traditionis 20. cod. de pact.* (2. 3.)

(3) *L. Quoties 15. cod. de rei vindicat.* (31 22.), *Decif. 3. aprilis 1730. refer. D. Demorra in causa Cambiani contra Fusellum in princip., Decif. 26. februarii 1655. refer. D. Abeccelesia in causa Molina contra Palerario, in princip., Decif. 13. februarii 1675. refer. D. Torrini in causa Comit. Monasterolii contra Auditorem Quadrum, fere in princip.*

(4) *L. Et eleganter 7. §. Non solum 3. ff. de dolo malo* (4. 3.), *d. Decif. refer. D. Demorra, in fin., d. Decif. refer. D. Abeccelesia, in princip.*

(5) *Thefaur. lib. 4. quæst. 64. num. 3. **

(6) *D. Decif. refer. D. Torrini, §. Quibus tamen singulatim ponderatis.*

DEFINITIO XXII.

Quid si priori emtori pars incerta cum hypotheca, & clausula constituit vendita fuerit, & deinceps posteriori tradita?

Difficultas esse potest, utrum primus emtor, cui res cum hypotheca, & clausula constituit vendita fuit, non tamen vere tradita, præferatur posteriori, cui simul tradita est, si primus emtor incertam rei partem emerit. In hac autem questione placuit Senatui nostro distinctio, utrum venditio fiat per nomina numeralia, puta si vendantur centum iugera ex

agro majoris quantitatis, quæ revera ignorantur, ubi sint, per latera, & coherentias, an per nomina, ut ajunt, *quotitativa*: in prima specie propter rei incertitudinem possessio ex constituto non transfertur (*1), uniusque vero in posteriore; quia tunc res certa dicitur ratione loci, & quotæ, quæ super singulis glebis verificari potest (*2).

(*1) *L. Possideri 3. §. Incertam 1. ff. de acquirend. possession.* (41. 2.), *Thefaur. quæst. forens. lib. 3. quæst. 74. num. 1., Decif. 13. februarii 1675. refer. D. Torrini in causa Comit. Monasterolii contra Quadrum, §. Nec refragatur.*

(*2) *Ita in d. Decif. refer. D. Torrini, & dicto §. Nec refragatur.*

TITULUS XXIII.

De periculo, & commodo rei venditæ.

DEFINITIO I.

Periculum omne rei emtæ post perfectam emtionem pure celebratam, licet res nondum tradita sit, ad emtorem pertinet. Quid si conditionalis venditio sit?

Cum emtio, & venditio ex solo consensu in rem, & pretium periciatur (1), inde inferunt jureconsulti (2), & post eos Iustinianus (3), periculum omne ad emtorem pertinere, licet res certa tradita non sit, nec pretium numeratum (*4): quod quidem per omnia verum est, si

emptio venditio pure fuerit celebrata: si autem sub conditione, quæ deinceps existat, atque ea pendente res pristinum statum mutaverit, periculum emptoris est, si res deterior facta sit; venditoris, qui interim dominus est, si perierit (5). Ratio autem, cur emptor, licet rei dominus non sit, periculum tamen rei subeat, hæc afferri solet, quod venditor speciei, seu rei rei debitor sit, qui rei debitor interitu liberari debet, nisi res factio, aut culpa ipsius intererit sit (6): præterquam quod emptori quoque consultum est, dato ei commodum omni, quod rei post emtionem consensu perfectam supervenit (7). Nec nocet responsum Africanani, agentis, si vendideris mihi fundum, isque, priusquam vacuus traderetur, publicatus fuerit, tenearis ex empto: quod hæcenus verum erit, ut pretium restituas, non ut etiam id præstes, si quid pluris mea interfit, eum vacuum mihi tradi (8); cum enim Africanus de singulari casu agat, quo fundus publicetur, fingenda est species, qua vel fundus ante venditionem fisco obnoxius esset; adeoque de periculo venditionem præcedente; vel, si periculum post emtionem supervenerit, dicendum est, culpæ venditoris adscribi, qui proinde damnum ferre debet. Sane, publicato post contractam emtionem fundo, vel veteranis militibus adducto a Principe, respondit Paulus, venditorem ad integrum pretium agere posse (9): maxime quia in hisce casibus pretium minui solet propter futuri casus periculum. Atque hæc obtineat in re certa: alia servatur regula, si res incerta, pura aliqui trabes ex pluribus proponan-

tur venditi (10); etenim perfecta non videtur emptio venditio, antequam plene constet de re vendita; non constat autem, priusquam res in individuo sit demonstrata.

(1) V. Tit. præced. defin. XXI.

(2) L. Necessario 8. ff. hoc tit. (18. 6.), L. Quod saepe 35. §. Si res vendita 4. ff. de contrahend. emt. (18. 1.)

(3) §. Cum autem 3. institut. de emtion., & vendition. (1. 24.)

(4) Decis. 21. augusti 1654. refer. D. Ciprandi in causa Moccha contra Galleanum, §. Denique, in fin. Decis., ubi de diminutione census ex sacro Principis, quam ad emptorem pertinere placuit.

(5) D. L. 8. ff. hoc tit., Fab. cod. de rer. permutat. lib. 4. tit. 4. def. 8. in princip.

(6) L. Si ex legati 23. ff. de verb. obligat. (45. 1.), L. ult. ff. de solut. (46. 3.)

(7) L. Id, quod post 7. ff. hoc tit.

(8) L. Si fundus 33. ff. locati. (19. 2.)

(9) L. Lucius 11. ff. de eviotionib. (21. 2.)

(10) L. Quod si neque 14. §. 1. ff. hoc tit.

DEFINITIO II.

Periculum rei vendita ad quem spectet, si res ad gustum, mensuram, vel pondus emta sit?

Non pure, sed sub conditione aliquando contracta intelligitur emptio facta ad gustum, mensuram, & pondus; ita ut periculum emptorem non oneret, sed venditorem. Sed discrimen est inter gustum, & men-

furam, vel pondus: venditio ad guttur facta, seu sub conditione degustandi, nonnisi secuta degustatione perficitur, si emtor probet; probationem autem facta, periculum *qualitatis*, puta acoris, & mucoris, ad emtorem pertinet (1): sed si vinum adhuc dimetiendum, oleum adhuc ponderandum interierit, puta effusum sit absque culpa venditoris, vel furto ablatum, periculum quantitaris, seu corporis non statim subit emtor. Sed distinguendum est, an vinum, vel oleum *aversione*, ut ajunt, seu absque conditione degustandi, et ad *quantitatem*, seu ad mensuram, vel pondus emtum fuerit. Si vinum aversione emtum sit, vel uno pretio vinum omne, quod in vase continetur, sine ullo mensuræ respectu, periculum ejus in emtorem transfertur statim, ac de re, & pretio convenit (2): atque emtor tum qualitatis, tum quantitatis, seu corporis periculum subit (3). Neque interest, an uno pretio vinum omne, quod in vase continetur, venierit, nulla facta mentione mensuræ; an simul convenerit, ut vinum metiendum sit, pretio in singulas mensuras constituto; etenim mensura conditionem in hoc casu non facit, sed unice demonstrat modum, seu quantitatem vini (4); quemadmodum contingit in emtione agrorum (5). Sane venditor vini ita per aversionem venditi custodiam præstare debet; idest mediam diligentiam secundum naturam contractus, qui ultro, citroque obligationem parit (6): comparatio autem hujusce venditoris cum commodatario (7), stricte non est accipienda; sed comparate ad diligentiam, quam ven-

ditor ante venditionem adhibuisset; maxime quia plures sunt diligentie medix gradus (8): nec jureconsulti ad strictum verborum sensum in hac re semper respiciunt. Quo autem tempore venditor ab onere custodiæ liberetur, interest, utrum tempus exportandi vini præscriptum sit, nec ne. In primo casu, elapso die, emtor vinum tollere debet, atque venditor deinceps ad mediam atque diligentiam teneri non videtur, sed ad minimam, seu quam in rebus suis servandis adhibent minus diligentes patresfamilias; hujus enim diligentie omissio ad dolum accedit (9): sibi imputet emtor, cur sua die conditionem exportandi non impleverit (10). Quod si nullum aversionis tempus definitum sit, questionis definitio ex personarum conditione pendet: si venditor mercator sit, vel alius dolia locaturus, modicum judicis arbitrio tempus emtori dandum est, intra quod vinum tollere debeat; alioquin tacite id æquum videtur jureconsultis Gajo; & Ulpiano inter contrahentes, non antea vinum aversionem sit, quam, instante vindemia, dolia sunt venditori necessaria (11): sed regula hæc nec certa, nec generalis est; iudex potius, singulis rerum, & personarum adjunctis pensatis, ita statuere debet, ut contrahentis utriusque indemnitati, atque utilitati consultum sit. Plerumque venditores dolii, utique ante vindemiam non indigent, sed pecunia laborant: ideo facilius cogendus est emtor, ut pretium vini solvat, quam ut dolia exhauriat. Quod si venditum sit vinum ad quantitatem, seu ad mensuram (idem est de oleo ad pondus

distraeto), nonnisi post mensurationem venditio perfecta intelligitur; interim suspensa, donec mensuratio sequatur: proinde periculum corporis interea ad venditorem spectat, nisi forte emtor sit in mora (¶12).

(1) *L. Si quis vina* 4. §. 1., *L. Si vina* 15. ff. hoc tit. de peric. & commod. rei vendit. (18. 6.)

(2) *L. 1. §. 1. ff. hoc tit.*

(3) *D. L. 1. in princip., L. Sicut* 12. cod. de aë. emt. (4. 49.)

(4) *Voet in pandect. hoc tit. lib. 18. tit. 6. num. 4.*

(5) *L. Qui fundum* 40. §. Qui agrum 2. ff. de contr. empt. (18. 1.) *L. Si servum* 4. §. 1. ff. de action. emt. (19. 1.)

(6) *L. Si, ut certo* 5. §. Nunc vendendum 2. ff. commodat. (13. 6.), *L. Contractus* 23. ff. de reg. jur.

(7) *L. Hoc ita* 2. §. ult., & *L. seqq. ff. hoc tit. de pericul. & commod. rei vendit.*

(8) *Brunneman. in ff. ad d. l. 3. ff. hoc tit.*

(9) *L. Si per emtorem* 5., *L. Illud* 17. ff. hoc tit.

(10) *L. Mora* 88. ff. de verbor. obligat. (45. 1.)

(11) *L. Hoc ita* 2., *L. Si quis vina* 4. §. ult. ff. hoc tit.

(¶12) *L. 1. §. 1. ff. hoc tit., Fab. cod. hoc tit. lib. 4. tit. 32. defin. 1. in princip., Decis. 16. septembr. 1642. refer. D. Blancardi in causa Molla contra Falcombellum; Decis. 18. septembr. 1731. refer. D. Bentio in caus. Procurat. General. contra alios num. 6.*

DEFINITIO III.

Alluvionis incrementa ad emtorem pertinent, postquam emptio celebrata fuit, licet res nondum tradita sit.

Cum rei commoda cum sequantur, qui commoda habet (1), quemadmodum emtor periculum rei emte sustinet, ita & commodis fruitur (2), puta si fundus alluvione auctus sit post emtionem (¶3), rerum venditarum pretia creverint (4). Fructus quoque ad emtorem pertinent (5), etiam si jam maturi fuerint tempore venditionis, dummodo adhuc pendentes sint (6); quia pars fundi iudicantur (7).

(1) *L. Secundum naturam* 10. ff. de reg. jur.

(2) §. Cum autem 3. instit. de emtion. & vendition. (3. 24.), *L. 1. ff. hoc tit. (18. 6.)*

(¶3) *L. Id, quod* 7. ff. hoc tit. Decis. 30. septembr. 1735. refer. D. Cassotti in causa concurs. Comit. Bertoni de Balbis, §. Ab his tamen juris regulis, post num. 84.

(4) *L. Sicut* 12. cod. de cont. emt. (4. 49.)

(5) *L. Fructus* 13. cod. eod. tit.

(6) *L. Julianus* 13. §. Si fructibus 10. ff. eod. tit. de aë. emt. (19. 1.)

(7) *L. Fructus* 44. ff. de rei vindicat. (6. 1.)

TITULUS XXIV.

De actionibus emti, & venditi.

DEFINITIO I.

Vendita re aliena, emtor agere potest, ut pretium sibi restituatur. Cur venditio rei alienae valeat? An sola traditione rei venditae dominium transferatur?

Tradita emtori vacua rei possessione, emtor rei dominium consequitur, si venditor rei dominus fuerit; alioquin emtori de evictione obligatur (1), atque emtori pretium restituere debet, nisi emtor malit agere ad id, quod interest (2). Cui autem placuerit valere venditionem, licet venditor rei dominium non transferat, cum tamen emtor venditorem pretii, seu pecuniae dominium efficere teneatur (3), putant interpretes ita constitutum esse propter necessitatem, & utilitatem hujusce contractus, quem potius adjuvari interest: non tamen sola traditione rei venditae dominium in emtorem transferatur; sed insuper requirunt leges, ut pretium numeratum fuerit, vel aliter venditori satisfactum (4); aut sine ulla satisfactione venditor fidem de pretio habuerit (5); quod ex voluntate venditoris pender; quippe qui non censetur velle dominium rei transferre, nisi ipse pretium recipiat: proinde quasi sub conditione tradita res videtur; ut proinde emtor ejus dominus non fiat, nisi impleta per nu-

merationem pretii conditione (6).

(1) *L. Ex emto 11. §. Et in primis 1., L. Servus 30. §. 1. ff. hoc tit. (19. 1.)*

(2) *Decis. §. decembris 1644. ref. D. Appiano in causa Benna contra Lesnam per tot., ubi de eo, qui vendiderat rem, quam prius suae uxori donaverat; atque emtor pretium sibi restitui postulaverat.*

(3) *D. L. 11. §. 2. ff. hoc tit.*

(4) *D. L. 11. §. 2. ff. hoc tit.*

(5) *L. Quod vendidi 19. ff. de contrah. emt. (18. 1.), §. Vendita 41. insit. de rer. divis. (2. 1.)*

(6) *L. Proinde 8. ff. de reb. credit. (12. 1.)*

DEFINITIO II.

Evictio praestatur inspecto tempore, quo res evincitur; non rei valore, quae fuit tempore contractus, sive creverit valor, sive decreverit.

Gravis est difficultas, utrum id, quod interest, praestandum sit, inspecto tempore contractus, an inspecto tempore, quo res emtori aufertur; puta si fingamus fundum Titii venditum fuisse Gajo a Sempronio, qui fundus initio anni, quo venditus fuit, centum valebat, sub finem vero ejusdem anni, quo evincitur, mutato, idest aucto, vel imminuto intrinsece, vel extrinsece, puta ex causa belli, pretio, quaestio est, utrum Sempronius centum dare teneatur Gajo, an sufficiat evictionis, seu ejus, quod interest nomine, quinquaginta praestari, & vicissim centum praestanda sint, vel sufficiat centum dari, si fundus, qui quinquaginta venditus fuit, evictionis tempore centum valeat. Quam-

quam vero non desunt, qui putant, augmentum utique emptoris esse, non decrementum; quippe qui arbitrantur competere electionem emptori, utrum malit pretium solum repetere, an fundi valorem inspecto tempore evictionis (1). Verum contraria sententia, quam olim amplexus est Senatus noster (2), æquitati magis consentanea est, nec a Romano jure aliena; videlicet inspiciendum esse tempus, quo res evincitur, seu valorem, quem res tunc habet, ut id, quod interest, emptori præstetur; tum quia evictio non efficitur, quominus emptor medio inter emptionem, & evictionem tempore non sit dominus, seu tamquam dominus non habeatur; qui proinde lucrum, & damnum sentire debet, ut tantum recipiat evictionis nomine, quantum retinendo fundum consequeretur, seu consequi pergeret. Atque hinc, evictare ex empto, actionem utique emptori competere, non ad pretium dumtaxat recipiendum, sed etiam ad id, quod interest, scribit Paulus, sed simul subjicit: *ergo & si minor esse capis, damnum emptoris erit* (3). Sane, cum jus ipsum naturale suadeat, ut rei incommoda eum sequantur, qui commoda illius habet (4), sicuti augmentum habet emptor, ita & decrementum ferre debet. Huic quidem sententiæ contrarius videtur idem Paulus ajens, bonitatis æstimationem faciendam esse, cum pars evincitur, quæ fuisset venditionis tempore, non cum evinceretur (5); sed, prætermisissis diversis interpretationibus, quæ afferuntur, ut Paulus sibi ipsi consentiat, dicendum est, hic agere de simplici, vel duplici stipulatione ab initio pro-

missæ, in qua æstimanda ex contrahentium mente tempus contractus inspiciatur. Quod si interpretatio hæc alicui plene non arrideat, non inde tamen respuere debet sententiam nostram, quæ & alio ejusdem Pauli responsu nititur (6); & quod præcipuum est, firmatur naturali æquitate, quam prætermittere nec ipsi jureconsultis licere, nemo est, qui in dubium revocet.

(1) *L. Bonitatis 13. ff. de evictionibus* (21. 2.)

(2) *V. Decis. 23. junii 1683. refer. D. Torrini in causa Marchionis Broxii contra Violettam, §. Inspecchio non infrequens, & seqq.*

(3) *L. Evicta re 70. ff. de evictionibus.*

(4) *L. Secundum naturam 10. ff. de reg. jur.*

(5) *D. L. 13. ff. de evictionibus.*

(6) *Nimirum d. L. 70. ff. de evictionibus.*

DEFINITIO III.

Venditor prædia a servitutibus libera non tenetur præstare, nisi ita convenerit. Quid si eas dolo celaverit; nec emptori nota sint? Quid de servitutibus activis, quibus indiget fundus, vel ei jam acquisitis?

Venditor, sive urbana, sive rustica prædia distraxerit, non tenetur ea præstare libera ab onere servitutis; cum vix ullum prædium sit a servitutibus immune: adeoque emptor sibi imputare debet, cur curiosius non inquisierit (1): sane si venditor dolo celaverit servitutes a fundo debitas, ex empto tenetur, nisi emptor

eas perspectas haberet: non videtur, scire ait Ulpianus, esse celatus, qui scit: neque certiorari debuit, qui non ignoravit (1). Hinc, vendita domo tanquam libera ab omni servitute, placuit, non censei exceptas, quæ tempore venditionis parebant: atque ideo non teneri venditorem emptori præstare parietem proprium, qui suapte natura communis est (*); sane si venditus fuerit fundus ut optimus, maximusque a servitute omnino liber præstandus est, ut talis censei possit (4). Activæ vero servitutes, ut ajunt, nullæ præstandæ sunt, si vendito prædio non debeantur, etiamsi venditus fuerit, tanquam optimus, maximusque, nisi venditor nominatim quasdam servitutes, puta itineris, viz promiserit (5): nec interest, an fundus hisce servitutibus indigeat, nec ne: sumptibus suis eas comparare debet emptor, qui diligentius sibi non prospexit, antequam emeret. Plano servitutes fundo vendito jam acquisitæ una cum fundo, cui inhærent (6), in emptorem transcunt, nisi nominatim exceptæ fuerint: quare venditor, qui sciens retinuerit servitutes fundo debitas, atque ob id emptor ignorans non utendo easdem amiserit, ex empto tenetur (7).

(1) L. 1. §. 1. ff. hoc tit. de actionib. emt. (19. 1.).

(2) D. L. 1. §. 1. ff. in fin.

(*) Sentent. Senat. 26. januarii 1753. refer. D. Sclarandi in causa Forneri contra Congregat. Charitatis Cunei.

(4) L. Cum venderes 59. ff. de contr. emt. (18. 1.)

(5) L. Penult. vers. Si vero emptor. ff. de evictionib. (21. 2.)

(6) L. Quid aliud 86. ff. de verb. significat.

(7) L. In vendendo 66. §. 1. ff. de contrahend. emptio. (18. 1.)

DEFINITIO IV.

Vendita una ex duabus domibus, in emptorem translata intelliguntur, quæ prius una alteri præstabat, licet hæc servitutis indolem habeant.

Si is, qui binas ædes habet, unam Titio vendat, alteram Sempronio, vel unam eilem Titio, altera sibi retenta, cum una alteri quædam præstaret, quæ sine servitute non competant, puta stillicidium exciperet, an jus hoc in emptorem transferatur, non omnes consentiunt. Negant aliqui, nisi nominatim servitus imposita sit, vel fundus venditus fuerit, uti nunc est (1); sed affirmantium sententiam olim amplexus est Senatus noster (*), ita suadente contrahentium voluntate.

(1) Voet in pandect. hoc tit. lib. 19. tit. 1. num. 6.

(*) Thesaur. decif. 216., V. supra lib. II. tit. XI. de servitutib. prædictor. urbanorum definit. II., Decif. 23. junii 1730. refer. D. Bianchis in causa Falcombelli contra Coranum, §. Quo vero ad alteram controversiam, & seq., num. 14, & seqq., ubi de protectio non coarctando, ex quo cella vinaria damnum propter stillicidia imminuebat.

DEFINITIO V.

Domo vendita, simul vendita præsumuntur ejusdem accessiones, puta horti, stabula, cella vinaria, & parietis communis media pars.

Aedibus distractis simul tradi debent, tamquam ædium accessiones, horti, qui in continentibus ædificii sunt, domus causa comparati, puta ut salubrior, vel antecior sit domus (1): item stabula in continentibus ædificii posita; cum hæc pars urbani prædii censeantur, necnon cella vinaria (2), tum media pars parietis, si venditor duas habens domos contiguas, intermedio pariete distinctas, unam vendiderit (3).

(1) *L. Prædii 91. §. penult. ff. de legat. 3. (32. 1.)*

(2) *L. Eo jure 4. §. 1. ff. in quib. causis pign. (20. 1.), Decis. 25. januarii 1757. refer. D. Deasse in causa de Piazza contra de Zoppis, §. At his majora, post num. 11, ubi de cella vinaria, quam Senatus, vendita domo, contineri censuit ex probabilioribus conjecturis, licet indicia etiam gravia essent contra.*

(3) *L. Si is, qui 4. ff. de servit. leg. (33. 3.)*

DEFINITIO VI.

Domo vendita censetur comprehensa omnia, quæ ædibus inserta, & inclusa sunt: nisi venditio facta sit præcise ad numerum, & mensuram, vel pretium conveniunt longe infra rei valorem sit.

Quamquam generalis regula passim statui solet, non tantum omnia, quæ ædibus inserta, & inclusa sunt, quæque propter ædes perpetui usus causa habentur, partes ædium esse, & cum ædibus distractis transire in emptorem (1): licet ad tempus distracta fuerint, sed eo animo, ut de novo reponantur (2): non quæ temporarii usus causa in domo sunt (3); sicuti nec quæ nunquam ædificio juncta fuerunt, licet ad hunc finem parata fuerint (4); hæc ramen regula, cum præsumpta contrahentium voluntate nitatur, toties deficit, quoties venditor contractum venditionis expressit per verba denotantia numerum, vel mensuram; quippequo casu non intelligitur in venditione comprehensum, quod numerum, vel mensuram excedit (5); ne actus agentium operentur ultra eorum intentionem (6), ut loquatur pragmatici: nisi tamen demonstrative potius, quam taxative numerus adjectus sit, vel expressa mensura, nec immodicus sit excessus; etenim receptum est, in dubio, quid in venditione certæ rei, puta domus, comprehendatur, inspicendum esse rei valorem, & pretii conventi quantitatem (7); ut æqualitas inter contrahentes servetur: quare, si domus

longe plus valeat, quam pretii nomine conventum sit, tota domus vendita non intelligitur (¶8).

(1) *L. Fundi 17. §. Latco 7. ff. hoc tit. (19. 1.): de quitus in L. Julianus 13. §. ult., L. 14., & 15., L. Fundi 17. §. 7, 8, 9., L. Si venditor 38. §. ult. ff. hoc tit.*

(2) *D. L. 17. §. pen., & L. seq. §. 1. ff. hoc tit.*

(3) *D. L. 17. §. 7. ff. hoc tit.*

(4) *D. L. 17. §. pen., & L. seq. §. 1.*

(¶5) *Decif. 1. januarii 1671. refer. D. De Mazzetti in causa Comit. Goveani contra Druettum, §. Pro venditore vero.*

(6) *L. Non omnis 19. ff. de rebus credit. (12. 1.)*

(¶7) *D. Decif. refer. D. De Mazzetti, §. Accedit etiam.*

(¶8) *D. Decif. refer. D. De Mazzetti, & d. §., & seq., qua idcirco definitum fuit, apothecam non censeri inclusam in venditione domus, cujus aestimatio cum apotheca longe excedebat pretium conventum.*

DEFINITIO VII.

Domo vendita, an apotheca, & hortus contineatur?

Hinc etiam, quod in jure Romano traditur, balneas domo legata contineri (1), ex quo inferri potest, apothecam tamquam accessionem venditæ domus emtori deberi, in eo tantum casu locum habet, quo alius non pateat aditus ad apothecam, quàm intrinsecus per locum emtum (¶1): atque idem dicendum est de horto posito prop-

domum venditam, vel legatam, ut sit emtoris, vel legatarii, si aditum dumtaxat habent per eandem domum (¶3): nisi aliunde constet de contrahentium voluntate.

(1) *L. Pradiis 91. §. Balneas 4. ff. de legat. 3. (32. 1.)*

(¶2) *D. L. 91. §. 4. in med., D. Decif. 1. januarii 1671. refer. D. De Mazzetti in causa Comit. Goveani contra Druettum, §. Neque obstant.*

(¶3) *D. L. 91. §. penult. ff. de legat. 3., D. Decif. refer. D. De Mazzetti, & d. §.*

DEFINITIO VIII.

Castro vendito quæ veniant?

Vendito castro, vel territorio, simul præstanda sunt emtori non tantum jurisdictio, sed etiam jura omnia, quæ castro coherent, non cetera (¶1): potissimum si quandam personæ qualitatem requirant, qua emtor destitutus sit (2).

(¶1) *Theaur. lib. 1. quæst. 84. num. 6, Decif. 12. septembris 1676. refer. D. Rolando in causa Comit. Osaschi, & Verasis, per tot.*

(2) *Argum. L. Si ita 15. ff. de instr., vel instrum. legat. (33. 7.)*

DEFINITIO IX.

Fines fundi venditi plerumque demonstrari debent, & instrumenta acquisitionis exhiberi, non tamen emtori tradi. Mensura, aut pondus rei vendita ejus sumitis fiant?

Cum emtio vendito sit contractus bonæ fidei, in quo æquitas potissimum inspicitur, recte scripsit Scævola, *debere venditorem, & instrumenta fundi, & fines ostendere* (1), nisi aliunde constet, puta ex testium depositione, vel per relationem ad aliud, puta ad priorem venditionem (2). Non tamen necesse est confinium agrorum dominos nominare (3); aut tradere debet venditor instrumenta ad probandam originem acquisitionis; sed hæc ostendi, seu exhiberi sufficit, ubi necessitas exegerit, itaut deinceps venditori restituatur, apud eum asserenda (4): nisi aliud ex æquitate statuendum videatur (5). Cujus autem sumitis fieri debeat mensura, vel pondus, si res fungibiles ita venditæ fuerint, non una est omnium sententia: nisi tamen aliud contrahentibus placuerit, vel locorum consuetudine inductum sit; probabilius defenditur hos sumtus venditoris oneri esse (6), quia tum mensura, tum pondus pertinent ad implementum contractus, seu ad traditionem, quæ a venditore fieri debet (7).

(1) *L. Titius 48. in fin. ff. hoc tit. (19. 1.)*

(2) *Decis. 19. decembris 1676. refer. D. Rastini in causa Comit. Malabaila a Canale contra Comit. de Amicis, §. Verum, quum de venditione.*

(3) *L. Cum servo 63. §. 1. ff. de contrahend. emtion. (18. 1.)*

(4) *D. L. 48, L. Creditor 52. ff. hoc tit. de actionib. emti, L. Instrumenta 24. cod. de fideicommiss. (6. 42.)*

(5) *Decis. 29. augusti 1730. refer. D. Demorra in causa Crislini contra de Valentis, in fin.*

(6) *Voet in pandect. hoc tit. lib. 19. tit. 1. num. 13.*

(7) *Argum. L. Quod sape 35. §. In his 3. ff. de contrahend. emtion. (18. 1.)*

DEFINITIO X.

Pretium rei solvere debet emtor, si res tradita sit. Quid si dubitetur, an res quadam venditione comprehendantur?

Venditi actione petitur, ut emtor pretium solvat, utique si res omnes simul uno pretio venditæ traditæ fuerint: vel si de aliquibus disceptetur, an in venditione comprehendantur, emtor se traditurum, vel pretii partem restitutum caveat, si ita judicari contigerit (1): atque etiam petitur, ut emtor restituat sumtus post venditionem in rei utilitatem factos, puta in ædibus servandis, vel reficiendis (2); nec non in cibaria animalis venditi, si per emtorem steterit, quominus ei traderetur (3): compensato utique emolumento, quod ex usu animalis venditor perceperit: nec non cum augmento monetæ, nisi aliter conventum sit (4).

(1) *Decis. 5. decembris 1644. refer. D. Abbecchia in causa urinaque Ferrerii, §. Sed cum ex actis, & seq.*

(1) *L. Julianus* 13. §. *Propterea* 22. ff. hoc tit. (19. 1.), *L. penult. cod. hoc tit.* (4. 49.)

(3) *L. Si venditor* 38. §. 1. ff. hoc tit.

(4) *V. Quæ de monetæ augm. diximus Jurisprud. Tom. IX. pag. 238, & seqq.*

DEFINITIO XI.

Usuræ pretii tarde soluti præstandæ sunt ab emtore moroso, quin necessaria sit interpellatio. Quid si quantitas incerta sit, vel venditor in mora aliquid faciendi?

Emtor, re utique tradita, non pretium dumtaxat, de quo convenit, sed etiam usuras pretii tarde soluti præstare cogitur; æquum sane non est, ut emtor re, & pretio fruatur, venditor vero neutrum habeat (¶1): atque hic mora ex re ipsa contrahitur, quin necessaria sit interpellatio judicialis, vel extrajudicialis; dummodo debitum certum sit; pro incerto sufficit offerre, quod deinceps deberi constituerit (1). Immo placet Fabro, usuras a judice appellationis adjudicari posse, licet prior judex de illis non pronuncia-verit, si ab ejus sententia provocatum sit, etiam a solo emtore, sive solo judicis officio, seu ex sola æquitate debeantur (3). Quod si venditor sit in mora aliquid faciendi, puta satisfaciendi, emtor immunis ab usuris non est, nisi pretium deponat (4).

(¶1) *L. Julianus* 13. §. *Veniunt* 20. ff. hoc tit. (19. 1.), *L. Curabit* 5. cod. hoc tit. (4. 49.), *Theaur.* decis. 258. num. 1. ¶, *Decis.* 17. se-

ptembris 1664. refer. *D. Leone in causa Carrera contra Communitatem Cinzani, & Particulares*, §. *Contrarium nihilominus*, *Decis.* 10. februarii 1653. refer. *D. Patarino in adus-fa Equit. Bergeria contra Opertum*, in fine.

(2) *Theaur.* decis. 258. in additionib. ¶.

(3) *Fab.* cod. hoc tit. lib. 4. tit. 33. defin. 4.

(4) *Theaur.* lib. 1. quæst. 83. per tot., *V. Ofsajc.* decis. 24. per tot.

DEFINITIO XII.

Venditori an competat vindicatio, vel hypotheca cum prælatione super re vendita, si emtor pretium non solvit? An res vendita a tertio possessoris vindicari possit, non excussio emtoris?

Quoties emtor integrum pretium non solvit, venditor autem rem nondum tradidit, venditor potest eam quasi pignus retinere (1): quod si res jam tradita sit, interest, utrum venditor fidem de pretio habuerit, nec ne. Si fides de pretio habita non sit, cum rei dominium in emtorem translatum non intelligatur, sponte sequitur, rem traditam posse vindicari (¶2): fide autem de pretio habita, venditor non potest rem traditam avocare, sed tantum agere ad pretium consequendum (¶3); nec prælationem habet, nisi speciatim de hypotheca, & prælatione convenerit (4), cum de re mobili agitur; quæ tamen prælatio etiam sine speciali conventionione competit apud nos venditori rei immobilis (¶5). Plane, cum venditori com-

petit rei vindicatio, licere videtur rem a tertio possessore avocare, quin necessaria sit emtoris excussio (26).

(21) *L. Julianus 13. §. Offerri 8. ff. hoc tit. de actionib. emti (19. 1.)*

(2) *V. supra lib. II. tit. X, in quib. causis pign. defin. IV.*

(23) *V. Decis. 8. februarii 1673. refer. D. Viliono in causa Commoi contra Pellegrinum, §. Esi res tradita, Decis. 5. septembris 1641. refer. D. Porta in causa Lesna contra Pellegrinum, per tot., Decis. 16. martii 1641. refer. D. Vercelli in causa Coardi contra Camagiam, per tot., L. Inevitum 12. cod. de rei vindication. (3. 32.)*

(4) *V. supra d. lib. III. tit. X. defin. V.*

(25) *Ibidem definit. VI., V. Decis. 13. septembris 1731. refer. D. Cavalli in causa concurs. Ofaschi, §. Gradum, in fin.*

(26) *V. Decis. 14. aprilis 1692. refer. D. Torrini in causa Comitissa Ofascha contra Beraudos.*

DEFINITIO XIII.

Auclionis imminenti titulo non potest emtor recusare solutionem pretii, sed venditor satisfare teneatur de eviçione, etiamsi dives sit.

Non potest emtor recusare solutionem pretii ex eo solo, quod ipsi mota sit lis a venditoris creditore, actionem quasi servianam, seu hypothecariam exercente, si venditor rem defendere, & litem suscipere paratus sit (21), aut cautionem præstare (22). Nec interest, quod pro creditore jam lata sit sententia (23);

quia ab hac provocari potest, atque emtori satis consilium est per satisfactionem; adeoque non finit æquitas, ut rem, & simul pretium teneat.

(21) *Decis. 12. junii 1647. refer. D. Abecclia in causa Benedicti contra Caudam, per tot., in qua, tamen lata jam fuisset sententia contra em-*

rem, quia tamen bona emia nondum fuerant ablata, Senatus censuit,

emtori non competere repetitionem pretii; sed sufficere, si venditor litem ipse suscipere, atque emtorem a molestia liberaret. Decis. 19. maii 1643.

refer. D. Barberis in causa Comitissæ Piosaschi contra D. breis, per tot., ubi satisfactionem etiam ab emtore divite præstandam de eviçione traditum est pro omni molestia; atque prius amovendum esse sequestrum, si quod sit, antequam emtor pretium solvere cogatur. L. Si plus 74. §. Mota 2. ff. de eviçion. (21. 2.)

(22) *L. Si post perfectam 24. cod. eod. tit. (3. 45.), Decis. 1. junii 1668. refer. D. Ocelli in causa Capellini contra Romagnanum, fere in medio.*

(23) *Fab. cod. hoc tit. lib. 4. tit. 35. defin. 2.*

DEFINITIO XIV.

Ador prius implere debet ex parte sua, quam rem cogere possit ad implementum: nisi aliud suadeant rerum adjuncta.

Cum inter emtorem, & venditor rem disceptatur, nec alteruter prius contractum implere vult, idest venditor recusat rem tradere, nisi prius soluto sibi pretio; emtor autem prius

rem sibi tradendam esse contendit, regulariter placet, eum, qui agit, sive emtor sit, sive venditor, prius ex parte sua contractum implere debere (§1); alioquin conventus se defendere potest, exceptione non impleri contractus ex parte actoris (2). Nec tantum implere, sed etiam implementum probare tenetur agens; tum quia fundamentum actionis est (3), & res facti, quæ non præsumitur (4); tum quia reus excipiendo simplicem allegat facti negationem, cujus nulla probatio est (5). Aliquando tamen reus prius implere jubetur, si ita suadeant rerum adjuncta (6): vel iudex decernit, ut simul uterque ex parte sua impleat (§7).

(§1) *Decif. 21. junii 1679. refer. D. Torrini in causa Biga contra Comit. Gais, §. Sane conditio, Decif. 29. januarii 1647. refer. D. Abeccelesia in causa Pastoris, Grondana, Barili, & Bursieri, in princip.*

(2) *L. Julianus 13. §. Offerri 8., L. Qui pendente 25. ff. hoc tit. (19. 1.)*

(3) *L. Ei incumbit 2. ff. de probat. (22. 3.)*

(4) *L. Ab ea parte 5. ff. eod. tit.*

(5) *L. Actor 23. cod. eod. tit. (4. 19.)*

(6) *Abeccelesia observat. 25. num. 14. **

(§7) *Abeccelesia d. num. 14. *, d. Decif. refer. D. Torrini, & d. §. Sane conditio.*

DEFINITIO XV.

Emtor morosus usuras quidem pretii solvit, non omne, quod venditor, mora non facta, consecutus fuisset, si extra rem sit.

Usuræ quidem pretii suo tempore non soluti adjudicandas esse placet (definit. XI.), prout visum est Romanis prudentibus; non tamen omne, quod venditor, mora non facta, consecutus fuisset: veluti si negotiator fuerit, atque ex mercibus plus, quam ex usuris pretii consecui potuisset (1): quemadmodum nec emtoris favore lucri ex negotiatione quærendi ratio habetur, licet venditor moram fecerit in re tradenda, quia lucrum hoc extra rem ipsam est (2), nisi agatur de pecunia trajectitia, quæ negotiationis causa certo loco numeranda sit (3). An vero emtor, qui moram pretii solvendi facit, teneatur ad id, quod interest, si id circa rem ipsam sit, sive intrinsicum: puta si venditor, qui, pecunia suo tempore soluta, triticum ad familiæ sustentationem emisit viliori pretio, deinceps cariora debuerit pretio comparare, aliqui negant (4); quia venditori eo plano consilio usuræ adjudicantur, ne amplius petat ratione damni emergentis, & lucri cessantis. Affirmant alii, quorum sententiam olim amplexus est Senatus noster (§5), quia lucri cessantis, & damni emergentis causa naturali æquitate nititur. Quamquam prior sententia praxi magis accommodata videri potest, ut lites vitentur, quas tolli publice expedit (6); posterior tamen naturali

naturali æquitati magis consentanea est, & proinde in praxi tenenda.

(1) *L. ult. ff. de peric., & commod. rei vendit.* (18. 6.)

(2) *L. Si sterilis 21, §. Cum per venditorem 3. ff. hoc tit.* (19. 1.)

(3) *L. Arbitraria 2. §. ult. ff. de eo, quod certo loco* (13. 5.)

(4) *Bruneman. in pandect. ad d. l. ult. ff. de peric., & commod. rei vendit.*

(5) *Argum. d. l. 21. §. 3. ff. hoc tit. V. Decif. 27. martii 1648. refer. D. Barberis in caus. Pomei, & Styllia per tot.*

(6) *L. Item 5. §. 1. in fin. ff. de alienat. judic. mutand. caus. sac.* (4. 7.)

DEFINITIO XVI.

Venditio non resolvitur, quamvis alter ex contrahentibus pactum adjectum non impleat, sed tantum agi potest ad implementum.

Quammodum venditori ob non solutum pretium rei, fide de pretio habita, traditæ, vindicatio denegatur (Defin. XII.), ita nec resolvitur venditio, licet alter contrahens pactum non impleat, sed tantum adversus eum agi potest ad implementum (31).

(1) *Decif. 22. augusti 1721. ref. D. Beraudo in causa Qualia contra Cerruti, §. Sed etiam concessio, argum. l. Incivile 22. cod. de rei vindicat.* (3. 32.)

TITULUS XXV.

De actione redhibitoria, & quanti minoris.

DEFINITIO I.

Venditor emptorem monere debet de rei vendita morbis, & vitiis. Quid si lapides partem fundi venditi occupent? Actio redhibitoria, vel æstimatoria quibus casibus emptori competat?

Quamquam emti actione propter vitia, vel morbos rerum venditarum agi potest (1), consultius tamen visum tuit ædilibus, specialia quædam edicta proponere de vitiis, aut morbis rerum venalium, ne emptores facile in damno hæreant (2): quare cautum fuit, ut venditores emptorem monere teneantur de latente rei morbo, aut vitio; futurum alioquin, ut redhibitoria actione teneantur, seu ad rem, restituto pretio, recipiendam, vel æstimatoria ad pretii diminutionem (3). Monendus est emptor de vitio latente; sed si vitium patens sit, emptor sibi imputare debet, cur diligentius rei suæ non prospexerit (4): puta si venditum animal cæcum sit, aut cicatricem evidentem, & periculosam habeat in capite, vel in alia corporis parte; ut enim ratiocinatur Jureconsultus, potius convenisse videtur emptorem inter, & venditorem, ne hujus morbi ratio habeatur (5): quamquam æquitas aliquando postulare potest, ut decepto etiam emptori sua emptori succurratur, maxime

fr pretium rei immodicum sit, vitii habita ratione. Monere autem iudicatur venditor, qui palam recte pronunciat, ita ut emtor de morbo certior fiat (6): sed monere non videtur, qui obscure loquitur, vel insidiosè dissimulat (7). Potiori ratione cavendum est venditori, ne affirmet, rei venditæ quasdam inesse qualitates, quas vere non habet, vel abesse, quæ tamen sunt: alioquin redhibitoria, vel quanti minoris actione conveniri potest; puta si falso asseruerit servum arthriticum esse, sagacem, laboriosum; aut per mendaciam negaverit fugitivum, errorem, aleatorem esse (8). Quod tamen dictum, vel promissum fuit, amare exigendum non est, sed cum temperamento accipiendum (9): quæ autem commendandæ tantum rei causa dicuntur, non præstat venditor (10); nisi dolus appareat (11). Morbus proprie a vitio differt: morbi nomine intelligit Modestinus temporalem corporis imbecillitatem, seu temporale impedimentum, quo fit, ne res eum usum præstare possit, quem alioquin natura sua præstaret: vitium vero sit esse perpetuum corporis impedimentum (12). Sed aptius tradit Ulpianus, morbum proprie esse habitum corporis supervenientem, ut plurimum temporalem, quo rei usus deterior sit; vitium vero impedimentum naturæ: puta servus febris laborans morbosus est; balbus vero vitiosus (13), non secus ac gibberosus, vel curvus (14); ædiles morbum, & vitium coejunxerunt, ne qua super sit dubitatio (15). Porro non animalia tantum, sed fandi quoque morbis, vel vitis aliquando laborant, de quibus emtores monendi sunt (16); quare si fundus pestilens, (id est in

Codic. Tom. IV.

quo pestiferæ, seu lethiferæ herbe nascuntur), venditus sit emtori ignoranti, redhibitoria actioni locum esse, respondit Ulpianus (17), atque rescripserunt Imperatores (18). Idem dicendum esset, si lapides magnam fundi partem occuparent, & fundum in ea parte inutilem redderent (19). Si ergo res vendita morbosa, vel vitiosa sit, prodita est favore emtoris duplex actio, nimirum redhibitoria, & æstimatoria, seu quanti minoris. Redhibitoria inde dicta, quod res venditori redhibeatur, seu reddatur (20), est actio personalis (21) competens emtori, adversus venditorem, ejusque heredem (22), ut rem vitiosam, vel morbosam, restituito pretio, recipiat (23), utique si defectus talis sit, quo cognito, quis emturus non fuisset. Non pretium dumtaxat, ejusque usuras restituit venditor redhibitoria actione conventus, sed etiam impensas ab emtore factas in rei conservationem (24), vel ex voluntate venditoris, licet necessariæ non fuissent (25): sed vicissim emtor, si rem medio tempore pignori dederit, pignus lueat tenetur, atque rem liberam restituere (26): nec non damnum rescire, quod ex culpa sua res passa sit (27): futuri autem temporis nomine emtor cavet, puta si servus in fuga sit, se eum persecuturum, & venditori, si in potestatem suam redactus sit, restitutum (28). Æstimatoria actio, seu quanti minoris emtori competit adversus venditorem ob defectum, quo cognito emtor utique emturus fuisset, sed non tanti: adeoque petit, ut tantundem restituatur ex pretio, quanti minoris res valet (29): quare rei æstimatorio a peritis scienda est, ut sciatur, quanta pretii diminutio fieri

F

debeat propter morbum emptori ante celebratam venditionem minime perspectum.

(1) *L. Sciendum* 19 §. *Dictum* 2 ff. hoc tit. de adil. edict. (21. 1), *L. Ex empto* 11 §. *Redhibitionem* 3 ff. de action. emt. (19. 1.)

(2) *L. 1* §. *Causa* 2 ff. hoc tit. de adil. edict.

(3) *D. l. 1* §. 1 & passim ff. hoc t.

(4) *D. l. 1* §. *Si intelligatur* 6 ff. hoc tit. de adil. edict.

(5) *L. Queritur* 14 §. ult. ff. h. t.

(6) *L. 1* §. 1 ff. hoc tit.

(7) *L. Ea, qua* 43 §. ult. ff. de contr. emt. (18. 1).

(8) *L. Si quid* 18 princ. & §§. seqq., & *L. 19* princ. & §§. seqq. ff. hoc tit. de adil. edict.

(9) *L. Si quid venditor* 18 princip. & §. ult. ff. hoc tit. de adil. edict.

(10) *L. Sciendum* 19 princip. & §§. seqq. ff. hoc tit.

(11) *L. Quod venditor* 37 ff. de dolo (4. 3).

(12) *L. Inter* 101 §. *Verum* 2 ff. de V. S.

(13) *L. 1* §. *Sed sciendum* 7. ff. hoc tit. de adil. edict.

(14) *L. Vel protervi* 3 ff. hoc tit.

(15) *D. l. 1* §. 7 in fin. ff. hoc tit. de adil. edict.

(16) *L. 1* in princip. ff. hoc tit.

(17) *L. Etiam in fundo* 59 ff. hoc tit.

(18) *L. penult. cod. hoc tit.* (4. 58).

(19) *Decis.* 18 maji 1656 refer. *D. Bellino in caus. Gabusa contr. Bodiolos* §. *Exceputionibus vero emptoris*.

(20) *L. Redhibere* 21 ff. hoc tit. de adil. edict. (21. 1).

(21) *L. Bovem* 43 §. penult. ff. hoc tit.

(22) *L. Cum autem* 23 §. *Ha actiones* 5 ff. hoc tit.

(23) *L. Aediles* 38 §. *Non tantum* 10 ff. hoc tit. de adil. edict.

(24) *L. Item si servi* 30 §. 1 ff. hoc tit.

(25) *L. Debet autem* 27 ff. hoc t.

(26) *D. l. Bovem* 43 §. *Pignus* 8 ff. hoc tit.

(27) *L. Cum autem* 23 ff. hoc tit.

(28) *D. l. Redhibere* 21 §. ult. & l. seq. ff. hoc tit.

(29) *L. Quoties* 61 ff. hoc tit. de adil. edict.

DEFINITIO II.

Servitutes, & tributa an inter fundi vitia computentur, de quibus emptor monendus est.

Servitutes quoque a fundo vendito debent inter fundi vitia computantur, quæ ideo si celatz fuerint, actio quanti minoris emptori competit (1): aut retentio pretii pro parte, si nec dum solutum sit (2): celatz autem servitutes non intelligantur a venditore, qui emptorem non admonuerit, sed ab eo, qui fundum a servitutibus liberum vendiderit, vel callide dissimulaverit (3): atque idem de tributis, ac de servitutibus iudicium ferendum est (4); exceptio tantum admitti debet in eo casu, quo fundus optimus, maximusque venditus fuerit (5); juris ita constituti ratio ex eo pendet, quod vix ullus fundus est, qui servitutes non debeat, aut tributa non praestet: adeoque curiosus inquirere emptor debet, ut sibi prospiciat (6).

(1) *L. Quoties* 61 ff. de actionibus emt. (19. 1), *Decis.* 14. decembr. 1648 ref. *D. Barberis in caus. Vietti contr. Trimier.* §. *Sed in specie.*

¶ (2) L. In venditione 41 ff. de actionib. empt.

(3) L. 1 §. 1, l. Quaro 39 ff. cod. tit.

(¶ 4) L. Si sterilis 21 §. 1; l. An venditione 41 ff. cod. tit. Decis. 11 septembr. 1676 ref. D. Balegno in caus. Fabii contr. Comit. Trufarelli, qua, cum Communitas Fabro vendidisset quadam bona cum perpetua immunitate ab omnibus oneribus; atque Princeps immunitates omnes superpreffisset, censuit Senatus, emptori competere redhibitoriam actionem, vel quanti minoris, prout ipse alterutra ui mallet.

(5) L. Cum venderes 59 ff. de contrah. empt. (18. 1).

(6) V. titul. præced. de action. emb. definit. III.

DEFINITIO III.

Actio redhibitoria, vel æstimatoria emptor pro arbitrio sui potest, cum vitium rei tale est, ut, eo cognito, non fuisset empturus.

In questione, utrum in emporis arbitrio positum sit, redhibitoria agere, vel æstimatoria, an contra venditor possit, prout maluerit, vel pretium restituere, & a tota venditione discedere; vel, firma manente venditione, preni partem reddere, non una est omnium sententia. Sunt, qui venditori favent. Alii rem hanc a prudentis iudicis arbitrio pendere sentiunt: alii demum, quorum sententia olim placuisse videtur Senatui Pedemontano, rem hanc emptoris arbitrio permittunt (¶ 1); ea utique lege, ne ab electione semel peracta recedere liceat, sive transire ad æstimatoriam, postquam redhibitoria

egerit, aut viceversa (2).

(¶ 1) Decisi 11 septembr. 1676 ref. D. Balegno in caus. Fabri contr. Communit. Trufarelli per tot. in qua agebatur de fundo vendito a Communitate cum perpetua immunitate ab omnibus oneribus; quæ immunitas deinceps edito Principis revocata fuit; atque emtor elegerat actionem quanti minoris; quod autem de electione traditur, relatoris forsasse sententia est.

(2) Perex. in cod. hoc tit. de adilit. actionib. lib. 4 tit. 38 num. 6.

DEFINITIO IV.

Actio redhibitoria, vel quanti minoris non competit emtori, qui rei vitium perspectum habuerit, vel habere debuerit. Quid si venditor rei vitium ignoraverit? An protestatio venditoris vitia scientem excuset?

Cum actio redhibitoria eo fundamento nitatur, quod emptor, si vitium perspectum habuisset, non fuisset empturus; æstimatoria, quod pretio minori, vitio cognito, empturus fuisset (definit. præced.), consequens est, neutram competere, si emtori vitium, aut morbus rei venditæ cognitus fuerit (¶ 1); vel esse debuerit, puta si emptor artifex sit, atque secundum artis suæ regulas scire facile potuerit vitium rei venditæ (2). Sed in venditore nihil refert, an sciverit an ignoraverit vitia, propter quæ redhibitoria, vel quanti minoris actione emtor uti vult: emtoris non interest, an ignorantia, an calliditate venditoris decipiatur (3): venditor tamen sciens insuper tenetur ad damni refectionem (4), ad quam non tenetur venditor ignorans (5), nisi artifex sit, cujus imperitia

culpæ adnumeratur (6). Neque excusatur venditor, cui vitium perspectum erat, licet contractus tempore protestatus fuerit, se rem vendere, qualis est, nec de vitiis ejus, aut morbis teneri velle (7): tum quia dolo malo facere judicatur, qui fallendi causa obscure loquitur, vel insidiosè dissimulat (8): tum quia generalis hæc elocutio ex communi sensu ad ea tantum pertinet, quæ ignorat venditor, non quæ perspecta habet (9).

(1) *L. Si tamen 48 §. Ei, qui 3, & seq. ff. hoc tit. de adul. edit. (24. 1.), Decis. 14 junii 1749 ref. D. Nominis in caus. Roberii, & de Guidis §. Quo vero ad servitutes.*

(2) *Argum. l. Imperitia 132 ff. de reg. jur.*

(3) *L. 1 §. Causa 2 ff. hoc tit. de adul. edit., Fab. cod. de action. emt. lib. 4 tit. 33 defn. 1 in princ.*

(4) *L. 1 cod. hoc t. (4. 58), Fab. dicta defn. 1 in fin.*

(5) *L. Julianus 13 in princ. ff. de act. emt. (19. 1.), Fab. dicta defn. 1 in fin.*

(6) *D. l. 132 ff. de reg. jur.*

(7) *Fab. cod. lib. 4 tit. 33 dicta def. 1 num. 4.*

(8) *L. Ea, quæ 43 §. ult. ff. de contr. emt. (18. 1).*

(9) *L. Quare 39 ff. de action. emt. (19. 1).*

TITULUS XXVI.

De evictionibus.

DEFINITIO I.

Evictio quid sit? Evictio an praestari debeat, si fundus venditus retractu legali, vel conventionali ab emptore auferatur?

Evictionis nomine nihil aliud significatur, quam rei ab alio non jure alienatæ recuperatio, s. u vindicatio: auctor dicitur ille, qui rem alienavit; qui laudari dicitur, cum in judicio nominatur; evictionem præstare est pretium, seu compensationem rei evictæ restituere; atque vindicatio rei a domino facta proprie evictio dicitur. Vindicatio autem, seu repetitio rei suæ per alium temere alienatæ, ut de evictione actio nascatur, toties fieri intelligitur, quoties ab emptore res auferatur (1), vel impeditur, ne rem habere possit (2); vel cogitur ad præstandam litis æstimationem; rem amplius habere non censetur, cui pretium abest (3). Sed non videtur emptori evictus fundus, ut venditor eo nomine teneatur, cum retractu, lege municipali, consuetudine, vel statutis inducitur favore agnatorum, ab emptore auferatur (4), quia ablatio hæc non provenit ex culpa, vel facto venditoris, qui rem plane suam distinxit, sed potius ex conditione emptoris sanguinis vinculo venditori neutriquam conjuncti, qui rem hæc perspectam habere potuit, & debuit (5): cuique pretium, quod solvit, restituitur; quamquam ad id, quod interest, agere non potest (6), nisi

evictio speciatim ei promissa sit (X7); cum hanc libilegem dicere venditor possit, ut in casum retractus legalis autorem indemnem servet. Plane de retractu conventionali venditor emtori tenetur; si nempe venditor rem rursus distrahat tertio, quam prius sub pacto redimendi acquiritur; quia ex voluntate, seu pacto venditoris fundus a secundo emptore aufertur.

(1) *L. Evicta re* 16 §. 1., *l. Si mancipium* 34 §. 1 ff. hoc tit. de evictionib. (21. 2).

(2) *L. Sed hoc nomine* 26, *diñ.* l. 34 §. ult., & *l. sequ.*, *l. Minor* 39 §. *Pater* 3, & *sequ. ff. hoc tit.*

(3) *Diñ.* l. 16 §. 1., *l. Si servus* 21 §. Et ideo 2 ff. hoc tit. de evictionib.

(4) *Voet in pandect.* hoc tit. lib. 21 tit. 2 num. 1, *V. Thesaur.* lib. 2 *quast.* 23 per tot.

(5) *L. Regula est* 9 ff. de jur. & *fact.* ignor. (22. 6)

(6) *Thesaur.* *diñ.* lib. 2 *quast.* 23 num. 13 X

(X7) *Thesaur.* *ibid.* num. 13 X, *Decis.* 13 septembr. 1691 refer. *D. Salmatoris in caus. Marchion. Follitii a S. Georgio contr. Comit. a S. Georgio, & Blancum in fin.*, qua traditum est, specialem omnino requiri promissionem de evictione, nec generalem sufficere.

DEFINITIO II.

Evictio potissimum praestatur in venditione cujuscunque rei sive corporalis, sive etiam incorporalis, puta census.

Evictio, si speciali conventionem promissa fuerit, in quocunque negotio, seu contractu praestanda est

(4): nec legibus, nec bonis moribus adversatur hoc pactum, proinde servandum est (2). Quaedam tamen negotia sunt, in quibus evictio ex natura contractus praestari debet, & potissimum emptio, sive res corporalis evicta fuerit (X1), sive incorporalis (X4), aut servitus nominatum vendita (5).

(1) *L. Sciendum* 32 ff. hoc t. (21. 2) l. 1, & 2 cod. hoc t. (8. 45)

(2) *L. Juris Gentium* 7 §. *Aspra-* *tor* 7 ff. de pact. (2. 14.)

(X1) *L. 1. ff. hoc tit.*, *Decis.* 29 april. 1673 refer. *D. Gabuti in caus. Stephani de Ferraris contr. Josephum de Ocellis in princ.*

(X4) *L. & plus* 74 §. ult. ff. hoc tit., *Decis.* 19 april. 1719 refer. *D. Beraudo in caus. Vassalli Ferraris contr. Civit. Montis Regalis*, artic. 3 §. *An vero essemus in casu, & sequ.* num. 144, ubi de creditis in dotem datis, qua exigui non poterant. *Sentent. Senat.* 13 decemb. 1734 refer. *D. Cassotti in caus. Monial. SS. Annunziat. Vercellarum contr. Bugatum*, ubi de censu agebatur dato in dotem moniali, & evictio.

(5) *L. Fundum* 46 §. 1 ff. hoc tit.

DEFINITIO III.

Creditores, quibus instantibus venditio publice sub hasta fit, evictionem non praestant, nisi eam promiserint, aut rem quasi suam vendiderint: tenentur tamen cedere actiones suas emptori.

Cum venditio privatim facta fuit, res extra dubitationem posita est, nimirum evictio a venditore praestatur: quod si res publice sub hasta venditur proponantur, & deinceps

evictæ, emtor indemnitas servandus est a venditore, si sponte alienaverit, si ut res alienum dissolveret, non a creditoribus, quibus instantibus venditio facta fuit (†1): nisi forte creditor evictionem promiserit, quo tamen casu regressum habet adversus debitorem, si huic utilis promissio fuerit, vel nisi rem debitoris tanquam suam vendiderit (†2). Tenetur tamen creditor actiones suas tum in personam, tum in rem emptori cedere adversus debito rem (†3).

(†1) L. 1 cod. creditor. evict. pign. &c. (8. 46); Fab. cod. cod. tit. lib. 8 tit. 32 defin. 1., Decis. 25. februar. 1755. refer. D. Deasle in caus. Marchion. Rotarii a Coriantia contr. Plumatium in fin., Decis. 25 februar. 1642 refer. D. Appiano in caus. Garini contr. Oliverium per tot.

(†2) D. l. 1, & 2 cod. creditor. evict. pign., Decis. 30 Augusti 1695 refer. D. Fecia in caus. Marini contr. Comit. a sancto Martino, in princip.

(†3) L. mulier 19 ff. qui pign. in pignor. (20. 4), l. In creditore 38 ff. hoc tit. (21. 2), Fab. cod. d. lib. 8 tit. 32 defin. 1 num. 2, d. Decis. ref. D. Appiano in princip.

DEFINITIO IV.

Creditor pignus publice vendens debet se prestare antiquiorem creditorem. Quid si res ipsi sit contra tertium possessorem?

Creditor, qui pignus publice jure creditoris vendit, prestare se debet antiquiorem creditorem (†1); licet enim vendat pignus tamquam creditor, tamen contrahit cum eo, qui contracturus non esset, si cum

antiquiorem non æstimaret, sed, si creditor agat contra tertium possessorem ad possessionem avocandam (2), creditorem utique se demonstrare debet, non tamen antiquiorem; in hoc enim casu creditor non contrahit cum possessore, sed jus suum prosequitur: proinde nihil ultra desiderari potest, quam ut actiones suas possessori cedat (3).

(†1) L. 1 in fin. cod. creditor. evict. pign. non debere (8. 46); Fab. cod. tit. lib. 8 tit. 32 defin. 2. num. 3, Decis. 25 februar. 1652 refer. D. Appiano in caus. Garini contr. Oliverium in med., in qua subjicitur; nec creditorem antiquiorem se prestare debere, si ultro sibi a tertio possessore offeratur creditum, sed tantum ad cedenda jura, qualia habet.

(2) Ex l. ult. cod. de acquir. pos. (7. 32)

(†3) L. In creditore 38. ff. hoc tit. (21. 2), Fab. d. defin. 2. num. 3, & seqq.

DEFINITIO V.

Datio insolutum subest evictioni perinde ac venditio. Quid de permutatione? Quid si fundus causa transactionis datus evincatur?

Cum parum inter se distent venditio, & datio in solutum, eodem in hoc argumento utraque jure regitur; proinde, si res data in solutum evicta fuerit, adversus dantem de evictione actio competit (†1); sive pro debito pecuniario datio in solutum facta fuerit, quo casu vera venditio intervenit; sive pro re corporali, vel incorporali, quo casu potius permutatio contracta videtur (2); cum etiam in permutatione evictio præstetur (3); nisi malit is, cui

res evicta fuit, rem, quam dedit, repetere, prout poteſt (¶4); ſaltem ſi is, qui rem in ſolutum accepit, jura ſua ſibi reſervaverit, cum datio ſecuta eſt, prout fieri ſolet (¶5) caſu exceptio, quo ex cauſa tranſactionis res in ſolutum data proponatur (6); Si enim fundus Titio tranſactionis nomine datuſ evincatur, Titius ad id quidem, quod intereſt, agere poteſt, eviſionis nomine, non tamen repetere, quod dedit (7); ne lites novæ ſiant, quas tolli publice intereſt (8).

(¶1) *L. Si pradium 4 cod. hoc tit. (8. 45), Fab. cod. de ſolut. lib. 8. tit. 30 deſin. 49 in princip., & cod. hoc tit. lib. 3 tit. 31 deſin. 20, & 28, Decif. 11 ſeptembr. 1684 refer. D. Torrini in cauſ. Cubiti contr. fratrem; Decif. 23. januar. 1645, refer. D. Ab Eccleſia in cauſ. Marchion. Planetiarum. Comit. Raſini, & communis Caſtrinovi in princip.*

(2) *L. 1 ſſe de rer. permutat. (19. 5).*

(3) *D. l. 1 §. 1 de rer. permutat.*

(¶4) *D. l. 1 §. ult., l. 1 cod. cod. tit. (4. 64) Fab. d. deſin. 49 num. 19, & ſeqq., Decif. 21 april. 1648 refer. D. Pattarino in cauſ. Longa contr. præſtantes per tot., Decif. 23 januar. 1645 refer. D. Ab Eccleſia in cauſ. Comit. Raſini, & Caſtrinovi.*

(¶5) *D. Decif. 23 januar. 1645 refer. D. Ab Eccleſia in princip.*

(6) *L. Si pro fundo 33 cod. de tranſact. (2. 4) Fab. d. deſin. 49 num. 27, & 28.*

(7) *Diſt. l. 33. cod. de tranſact., Fab. cod. h. t. lib. 8. t. 31 deſin. 32.*

(8) *L. Item 4 §. 12, in fin. ff. de alienat. judic. mutand. cauſ. fac. (4. 7).*

DEFINITIO VI.

Eviſionem non præſtat, qui ex cauſa tranſactionis adverſario dimittit rem, de qua controverſia erat; niſi pretium rei ſere receperit.

Quod ſi ex cauſa tranſactionis data fuerit res illa, de qua diſceptabatur, nulla competit accipienti actio, licet res evincatur (¶1); qui enim tranſactionis cauſa rem adverſario dimittit, non id agit, ut adverſarius inde rei Dominuſ fiat, ſed tantum renunciat juri, quod in ea re ſe habere contendit, qualecumque illud ſit. Exceptio utique locum haberet, ſi quis ſibi in ea re competens dimitteret, accepta tanta pecuniæ quantitate, quæ vero rei valori fore reſpondeat; ſiſi is poſſideat, ſiſi non (2); in hoc enim caſu venditio potius eſſet tranſactionis nomine vallata: proinde eviſio præſtanda eſſet (deſin. 11) plus valet, quod agitur, quam quod ſimulate concipitur (3).

(¶1) *L. Si pro fundo 33 in fin. cod. de tranſactionib. (2. 4), Fab. cod. hoc tit. lib. 3 tit. 31 deſin. 32, Decif. 25 auguſt. 1676 refer. D. Balegno in cauſ. Communis. Bugani contr. Comit. Cartoſium §. Non ſecundum.*

(2) *Voet. in pandect. hoc tit. lib. 2 tit. 2 num. 10 in fin.*

(3) *L. 1 & paſſ. cod. plus valet, quod agit. (4. 22).*

DEFINITIO VI.

Evisio etiam præsatur in divisione, in qua tamen non attenditur modica latio.

Cum divisio prædiorum emtionis vicem teneat (1), consoquens est, evictionem generatim in ea præstandam esse (dehn. II), sive iudicis auctoritate, sive coheredum, aut sociorum voluntate peracta divisio fuerit. Quamquam interest, si fundus uni socio adjudicatus evictus fuerit, an socius, cui fundus ablatus est, sciverit, eum alienum esse, vel alteri obligatum, an ignoraverit. Cum sciens alienum fundum accepit, rursus interest, an sibi caveri de evictione curaverit, nec no. Coheres sciens rei sibi adjudicatæ vinculum, nec sibi caveri postulans, evicta re, actionem non habet ad id quod interest (2); quippe qui sibi imputare debet, cur diligentius indemnitati suæ non prospexerit: rei tamen æstimationem a coheredibus jure deducere videtur (3); nec enim coheredes cum ejus jactura locupletiores fieri sinit æquitas (4). Quod si coheres, vel quis alius socius rem alienam sciverit, sed sibi de evictione caveri curaverit, prout arbitro familiaris herciscundæ convenit (5), ex stipulatione agere potest ad id, quod interest (56): actione vero præscriptis verbis, si rei vinculum ignoraverit, nisi forte inter coheredes convenierit, ut incertum evictionis alter suscipiat (7).

(1) L. 1 cod. commun. utriusque judic. (3. 8).

(2) L. Si fratres 7 cod. cod. tit.

(3) Voet in pandect. hoc tit. lib. 2. tit. 1 num. 8.

(4) L. Nam hoc natura 14 ff. de condition. indebit. (12. 6).

(5) L. Heredes 25 §. penult. ff. fam. mil. herciscund. (10. 2).

(56) D. l. 7 cod. commun. utriusque judic., Decis. 16 septemb. 1644 refer. D. Filippi in caus. Capella, Galli, & Lignani per tot. qua simul traditum est, divisionem non nisi ex magna latione impugnari posse.

(7) L. Si familia 14 cod. famil. hercisc. (3. 37).

DEFINITIO VII.

Evictionis nomine agi potest adversus patrem, aliumve dotare coactum, si res in dotem tradita auferatur. Quid de extraneo, vel muliere ipsa?

Cum quaeritur de jure evictionis in dote, distinguendum est, utrum dos data fuerit a patre, aliove dotare coacto, an ab extraneo, qui dotem nupturæ puellæ, nullo jure cogente, constituerit. Si pater rem dote nomine dedit, eaque evincatur, adversus patrem actio de evictione competit (1); cum paternum officium sit, dotem filii dare (2): quo officio functus videri nequit, si res dotis nomine tradita auferatur. Idem obtinet in fratre, qui dotem sorori ex bonis paternis dedit (3). Quod si de extraneo, vel muliere ipsa agatur, res est distinctionibus, definienda (4).

(1) Argum. L. Cum post divortium 69 §. Gener 4 ff. de jur. dot. (23. 3), Decis. 19 april. 1719 refer. D. Beraudo in causa Vassalli Ferrerii contr. civil. Montis Regalis artic. 3 §. An vero essemus, num. 144, & seqq., d. Sentent. Senat. refer. D. Cassius supra definit. II alleg. 4.

(1) *L. ult. cod. de dot. promiſſion.* (5. 11).

(3) *Fab. cod. hoc tit. lib. 8 tit. 31 deſn. 20.*

(4) *V. Jurisprud. tom. X §. 996, & 997 pag. 138.*

DEFINITIO IX.

Eviſio regulariter non præſtatur in donationibus ſimplicibus. Quid de remuneratoriis, vel ſub modo?

Non idem ac in dote jus obtinet in donationibus ſimplicibus, ſeu quæ ex mera liberalitate fiunt; cum enim non deceat, donantem ex ſua liberalitate damnum ſentire, eviſionem non præſtat (¶1), niſi eam ſponte promiſerit (¶2); vel niſi dolo nialo rem alienam donaverit, in quam donatarius impenſas fecerit, quas ab evincente recuperare non potuerit; has quippe repetere poteſt a donante, non ultra (3): atque idem dicendum eſt de remiſſione liberaliter facta debiti, quod quis ſibi competere exiſtimabat (4). Sed, ſi donatio remuneratoria ſit, vel ſub modo, eviſionem præſtandam eſſe, plerique ſentiunt (5); quia mera liberalitas non eſt, ſaltem ſi ſervitia talia ſint, ut pro illis competat actio adverſus donantem (¶6): atque etiam eviſio præſtanda plerique videtur; aliis tamen contra nitentibus (¶5), ſi donatio inceperit a promiſſione; ſaltem ſi res in genere promiſſa fuerit, puta equus, atque is, qui datus fuit, evincatur; non vero ſi certa res promiſſa, & deinceps tradita a donatario auferatur (¶8).

(¶1) *L. Ad res donatas 62 de adil. edict. (21. 1), Decif. 8 januar. 1726 refer. D. Guillier in cauſ. Robbii, & Cedec. Tom. IV.*

de Advocatis §. Reſtat, ut quem propoſuerunt.

(¶2) *L. Quoniam 2 cod. hoc tit. (8. 45) Decif. 20 ſeptemb. 1731 ref. D. Balduino in cauſ. Regii Patrimonii contr. Binelli, & de Bagnolis §. Non minus favorabiliter.*

(3) *L. Ariſto 18 ff. de donat. (39.5).*
(4) *Fab. cod. hoc tit. lib. 8 tit. 31 deſn. 7.*

(5) *Brunneman. ad d. l. 2 cod. hoc tit. num. 10.*

(¶6) *Diſ. Decif. 8 januar. 1726 D. Guillier. in cauſ. Robbii, & de Advocatis, & diſco §. Reſtat &c.*

(¶7) *D. Decif. ref. D. Guillier, & d. §.*

(¶8) *V. Decif. 29 decemb. 1755 refer. D. Deaſle in cauſ. Proctrophii Salutarum, Collegii Societ. Jeſu, & diſta Civit. §. Inter has dubitandi rationes, poſt num. 131, ubi Senatus cenſuiſ, non eſſe præſtandam a civitate eviſionem fundi Societati dato, eo ſine, ut ſcholas haberet, poſtquam ſchola principis voluntate deſerant, non tamen aliud repetendum a diſtis patribus.*

DEFINITIO X.

Eviſio etiam non promiſſa emtori competit, tameſi pars tantum rei vendita evincatur. Quo apud Romanos differret actio de eviſione ab actione ex emto?

Quia duplum plerumque apud Romanos olim ſtipulabantur emtores eviſionis nomine; quo factum, ut, temporis progreſſu, duplæ ſtipulatio licet verbis non expreſſa tacite ſubintelligeretur (1), idcirco Romanæ leges aliquando denegant actionem ex emto (2), quia

per actionem hanc nonnisi simplicem obtineretur, sed, cum hodiernis plebsarumque genum moribus actio in duplum exolverit, nihil interest, utra actio instituat (¶3); actio igitur de evictione competit emptori, licet speciatim promissa non sit (¶4), si ve tota res, si ve illius pars evincatur (¶5), utique pro parte evicta, non pro tota re; nisi emptor probeat se partem empturum non fuisse, dummodo pars hæc principalis sit, seu nomen totius retineat, puta quædam jugera fundi (6): quod si pars evicta nomen principalis non habeat, puta ex parte vendita evincantur tabulæ, vacce distrahæ fortis, actio hæc apud Romanos denegabatur (7), sed actio ex empto in simplicem agere licet, prout in accessionibus evictis (8).

(1) *L. Quod si nolit 31 §. Quia assumpta 20 ff. de adil. edict.* (21. 1).

(2) *L. Evicta 16, l. Si in venditione 60 ff. hoc tit.* (21. 2).

(¶3) *Foot in Pandect. hoc tit. num. 28, Decis. 23 junii 1682 refer. D. Torzini in caus. Marchion. Broxii contr. Violentiam, ubi dicitur in praxi inanes esse quaestiones, an intret actio ex empto, an de evictione, quia omnes tendunt ad indemnitatem emptoris.*

(¶4) *D. l. 31 §. 20 ff. de adil. edict.*

(¶5) *L. 1 ff. hoc tit., Fab. cod. hoc tit. lib. 4 tit. 33 definit. 14, Decis. 31 julii 1592 refer. D. Osasco in caus. Pinerolensi, per tot.*

(6) *L. Qui fundum 45, l. Ex mille 64 ff. hoc tit.*

(7) *L. Nave 36, l. Vacca 43 ff. hoc tit.*

(8) *L. Evicta 16 ff. hoc tit.*

DEFINITIO XI.

Evictio quo sensu praestetur propter servitutes emptori, cui tamquam liber venditus fuerit fundus.

Cum evictionis actio eo fine inducitur, ut emptor indemnis serveretur, consequens est, evictioni, seu potius actioni ex empto quanti minoris (1), locum fieri, si servitus realis, & activa, ut ajunt, quam venditor fundo vendito accessuram promiserat, evincatur, seu denegetur (2): quo fundamento succurrendum quoque est emptori, cui venditus fuerit fundus tamquam liber ab omni servitute, vel uti optimus, maximusque (3), si vicinus servitutem tamquam in eo fundo sibi debitam, & constitutam vindicet (¶4): nimirum emptor uti potest actione quanti minoris, ut pretium minuat, non redhibitoria (5), ut pretium recipiat, & res sit inempta; nisi, hac cognita, minime empturus demonstraretur (6).

(1) *L. Quoties de servitute 61 ff. de adil. edict.* (21. 1).

(2) *L. penult. ff. hoc tit.* (21. 2).

(3) *Phrasis est a Romanis Jureconsultis usurpata.*

(¶4) *Decis. 23 junii 1648 ref. D. Barkeris in causa Scotti contr. Brocardum in fin., V. Decis. 14 decemb. 1648 ref. eod. in caus. Vietii contr. Triverium.*

(5) *V. tit. praeced. definit. II, § III, l. Quoties de servitute 61 ff. de adil. edict.*

(6) *Tit. praeced. definit. III.*

DEFINITIO XII.

Evidiōi, seu aōioni ex emto locus non fit propter molestias a vicinis servitutem denegantibus, vel vindicantibus illatas. Quā conditiones desiderentur, ut de evidiōne agi possit? Quid si evidiō speciatim promissa fuerit?

Non tamen hisce aōionibus, sive evidiōnis nomine, sive ex emto locus fit, statim ac emtor quasdam molestias patitur a vicinis servitutem fundo vendito denegantibus, vel sibi in eo vindicantibus; sed tunc tantum, cum jura hęc emtori per sententiam judicis denegata sunt; alioquin, si emtor metu molestiarum, & impensarum litis passus sit, quādam in prajudicium servitutis fundo emto debitis, vel libertatis fieri, a venditore repetere non potest; cum nihil vere evidū sit (¶1). Hinc tradunt pragmatici octo conditiones requiri, ut quis de evidiōne agere possit: 1. Lis denunciatur auctori. 2. Emtor viriliter defendat. 3. Sententia feratur. 4. Super rei proprietate. 5. A judice competente. 6. Non per imprudentiam. 7. Nec ab ea sit appellatum. 8. Ad executionem perducta sit, ita ut, si una ex his desit, evidiō plerumque peti nequeat (¶2). Quamquam, evidiōne promissa speciatim, prout fieri solet, venditor lite mota, cogitur emtorem a molestia liberare, vel pretium restituere, si emtor pretium recipere paratus sit (¶3).

(¶1) *L. Si plus 74 §. pen. ff. hoc tit. (21. 2), l. Qui rem 3 cod. hoc t. Fab. cod. lib. 4 tit. 33 defn. 2, & 3, Decif. 18 junii 1643 ref. D. Barberis in caus. Comitissa Rafina contr.*

Mellum §. Censui Senatus.

(¶2) *L. Habere licere 57 ff. hoc tit. de evidiōib., Decif. 23 junii 1683 ref. D. Torrini in caus. Marchion. Broxii contr. Violettam in princip.*

(¶3) *Decif. 27 april. 1646 ref. D. Barberis in caus. Cinzanoti contr. Ponte per tot., in qua trimestre venditori indultum fuit ad auferendam molestiam.*

DEFINITIO XIII.

Evidiōnis nomine ob solas illatas molestias agi potest, si ita speciatim convenierit.

De evidiōne tamen agere potest emtor propter molestias illatas, si conventum fuerit, ut venditor, lite mota super re vendita, teneatur de evidiōne, vel ad restitutionem pretii, licet res nondum evicta sit (¶1). Sed si simpliciter convenierit, ut, lite mota super re vendita, emtor recuperet pretium, nec addita sint illa verba: *quāvis res nondum evicta sit, vel non expectato litis eventu*, censuit Senatus, nonnisi lata sententia, de evidiōne agi posse adversus venditorem, licet in instrumēto adessent hęc verba, si aliqua lis aliquāliter mota fuerit (2): quia lis mota cum effectu non videtur, nisi lata pro evincente sententia.

(¶1) *Decif. 19 decemb. 1655 ref. D. Vercelli in caus. de Carzulis, & de Judicibus, in princ., l. Sive in libertatem 12 cod. hoc tit. (8. 45), Thesaur. decif. 85 num. 2.*

(2) *Thesaur. dicta decif. 85. num. 3. **

DEFINITIO XIV.

Eviditionis nomine agi potest facta auctori denunciatione: nec emtor litem ipse suscipere tenetur. Denunciatio facienda est, licet causa videatur notorie injusta.

Emtor, cui controversia sit de re emta, litem auctori, seu venditori tempestive tenetur denunciare, ut ei assistat, & defensionem suscipiat (¶1): facta autem legitimo modo denunciatione, adversus eum, eviditione secuta, emtor agere potest, quamvis emtor ipse rei defensionem neglexerit: sibi enim imputare debet venditor, cur litem non susceperit (¶2). Porro non remittitur denunciationis necessitas, licet causa videatur notorie injusta, seu certo constare videatur de jure evincentis; an etiam causa justa sit, an injusta, judicis est, auditis partibus, æstimare, non emtoris, qui plerumque auctoris defensiones ignorat (3): quamquam & hic emtori succurrendum est, si probet, evincentis jus omnino certum fuisse (¶4): nihil enim interest venditoris, quod vel tardius, quam oportuit, vel numquam facta sit denuntiatio, quæ nullo unquam tempore profuisset (5).

(¶1) *L. Si fundo 53. §. 1., L. Si plus 74. §. pen. ff. hoc t. (21. 2.), Fab. cod. hoc tit. lib. 8. tit. 31. defin. 26., Decis. 17. septembris 1667. refer. D. Beraudo in causa de Calcaneis contra foror. Alterius, & Bevilacqua, per tot.*

(¶2) *Decis. 19. aprilis 1673. refer. D. Gabuti in causa de Ferraris*

contra de Ocellis, §. Et quamvis objiceretur, Decis. 17. februarii 1652. refer. D. Filippa in causa Mussanti contra Gandulfum, §. Super his disputata, Decis. 3. decembris 1649. refer. D. Abeccelesia in causa Bindæ contra Ferrerium, & Mo, §. Senatus etiam rejecit.

(3) *Argum. L. Prator ait 20. §. 1. ff. de oper. nov. nunciat. (39. 1.)*

(¶4) *D. Decis. 29. aprilis 1673. refer. D. Gabuti, & d. §.*

(5) *Fab. cod. hoc tit. de eviditionibus lib. 8. tit. 31. definit. 25. num. 12.*

DEFINITIO XV.

Si plures sint auctores, singulis denuntiatio fieri debet, atque singuli in solidum eviditionem præstant.

Denunciatio, si plures auctores sint, vel plures unius auctoris heredes, singulis fieri debet (1), quia singuli defendere tenentur, & in solidum eviditionem præstant (¶1): si tamen unus ex his liti in solidum assistat, vel omnibus vincit, aut vincitur; atque condemnatio in partes hereditarias fit (3).

(1) *L. Si rem 62. §. 1. ff. hoc tit. (21. 2.), L. In executione 85. §. In solidum 5. ff. de verb. obligat. (45. 1.)*

(¶2) *Decis. 10. novembris 1645. refer. D. Piscina in causa Ronchi contra de Cuffis, per tot., Fab. cod. hoc tit. lib. 8. tit. 31. defin. 27., V. & defin. 2, 3, 5, & ult.*

(3) *D. L. 62. §. 1., d. L. 85. §. 3.*

DEFINITIO XVI.

Venditor repromittere tenetur de evictione, atque datis fidejussoribus, si in limine contractus imminet evictio.

Cum æqualitas emtorem inter, atque venditorem omnimoda servari debeat; ex quo venditor rei pretium tuto consequitur, emtorem quoque de rei proprietate tutum esse convenit (1). Quare Romanis legibus inductum est, ut venditor de evictione cavere teneatur, nuda quidem repromissione, non satisfactione, seu cautione præstitis fidejussoribus, nisi id nominatim actum sit (2); vel nisi in ipso contractus limine imminet evictio; quo casu emtor ad pretium solvendum non compellitur, nisi venditor datis fidejussoribus caveat (3); quamvis emtori ex pignoribus datis satis cautum videatur (4). prout superius diximus (5).

(1) *L. Cum te fundum 6. cod. de pact. inter emtor. & venditor. (4. 54.)*

(2) *L. Emtori 37, L. Si dictum 56. ff. hoc tit. de evictionib. (21. 2.)*

(3) *L. Si post perfectam 24. cod. hoc tit. (8. 45.), Fab. cod. hoc tit. lib. 8. tit. 31. definit. 1.*

(4) *Fab. cod. hoc tit. definit. 11.*

(5) *V. supra titul. præced. definit. XIII.*

DEFINITIO XVII.

Evictionis nomine quid præstet venditor emtori? An solum pretium; an omne, quod interest? Quid de impensis litis?

Cum quaeritur, quid obtineat emtor, vel alter quicumque emtoris in hac re jure utens, proposita evictionis actione, generalis in jure traditur regula, ob secutam evictionem adversus auctorem agi ad id, quod emtoris interest rem evictam fuisse (1), non solum pretium; quod prius emtor solvit (2): saltem si evictio expresse promissa fuerit (3) (alioquin solum pretium restituendum plures sentiunt (3)): adeoque lucrum, quod emtor amisit, & damnum, quod passus est (4). Porro sub eo, quod interest, etiam continentur impensæ in rei utilitatem ab emtore erogatæ (5), si ita contingerit (6), atque has ab evincente recuperare non potuerit (7); nec immodicæ sint, quas auctor ferre vix possit (8). Quod si evicta fuerit res in solum data, creditoris favore reviviscunt priora jura, suspensa potius, quam extincta (9); etiam quoad jus hypothecæ contra tertium possessorem (10), ut supra diximus (definit. V.). Plane impensas quas emtor, ut adversus evincentem se tueretur, erogare coactus fuit ei restitui debent a venditore, cui litis defendendæ onus subest (11).

(1) *L. Si controversia 9, L. Emi 21. in fin., L. Cum successores 23., L. Si sibi 25. cod. hoc tit. (8. 45.)*

(2) *D. L. 25. cod. hoc tit.*

(3) *Theaur. lib. 3. questio. 3. num. 1.*

(¶4) L. Si, cum quaestio 17. cod. hoc tit., junct. L. unic. in fin. cod. de sentent., qua &c. (7. 47.), Theaur. ibid. num. 3. ¶, Decis. 4. septembris 1682. refer. D. Richelmi in causa Perrotii contra Raspam Avogadro, in princip., Decis. 4. februarii 1733. refer. D. Cassotti in causa Ponte contra Vaisfredum, in princip., Decis. 13. aprilis 1672. refer. D. Leons in causa Gandulphi, & Mochia, Decis. 18. decembris 1673. refer. D. Berando in causa Parnia contra Lobetum, per tot.

(5) D. L. Si controversia 9. cod. hoc tit.

(6) L. penult. cod. de pactis inter emptor. & venditor. (4. 54.)

(7) L. Super emi 16. cod. hoc tit.

¶ (8) L. Titius 43., & duab. seqq. ff. de actionib. emi. (19. 1.)

(¶8) L. Rescriptum 12. §. 1. in fin. ff. de distract. pign. (20. 5.), Theaur. quast. forens. lib. 2. quast. 88. num. 2. ¶, Decis. Senat. Casal. refer. D. Rolando in causa Monajorda contra Communitat. Moncalvi, §. Tandem non afficiit, num. 14., & seqq.

(¶10) Decis. 20. augusti 1648. refer. D. Pattarino in causa Gaurinara contra de Bernardis, per tot.

(¶11) Fab. cod. hoc tit. lib. 8. tit. 31. defn. 18., Theaur. lib. 3. quast. 18. ¶, Decis. 22. junii 1776. refer. D. Carrone in causa Comitibus Galleani contra Comit. Pellegrinum, in princip.

DEFINITIO XVIII.

Id, quod interest, evicto fundo, plerumque pecunia aestimatur. An alter fundus emptori invito, vel volenti dari possit, vel debeat?

Evieta re vendita, id, quod interest, plerumque pecunia aestimatur (1); nec pro fundo evicto alium fundum petenti emptori dare cogitur venditor (2), aut emptor invitatus accipere (¶1), nisi venditor moram fecerit in restituenda pecunia, atque emptor, qui eam in fundi emtionem destinaverat, deinceps alium fundum comparare nequeat; tunc quippe, si venditor alium fundum ejusdem valoris, & redditus dare possit, adandum ex equitate cogi placuit (4), ut ita plenam indemnitatem emptor consequatur, qualis ipsi debita est (5).

(1) L. 1. in fin. ff. hoc tit. de evictionib. (21. 2.), Fab. cod. hoc tit. lib. 8. tit. 31. defnuit. 4. allegat. ult. in fin.

(2) Fab. d. defn. 4. in fin.

(¶1) Decis. 24. januarii 1684. refer. D. Richelmi in causa Coruella contra frat. Braya, ubi de censu evicto agebatur.

(4) Fab. d. defnuit. 4. in corp., & allegat. ult. ¶.

(5) L. Si in venditione 60, L. Evicta re 70. ff. hoc tit. de evictionib.

DEFINITIO XIX.

Pretii diminutio an fiat, evicta re vendita, si intermedio tempore decreverit rei valor?

Ardua est quaestio, in qua scinduntur interpretes, & pragmatici, utrum, evicta re, restituendum sit pretium solum tempore contractus, an quod secundum communem estimationem est, inspecto tempore evictionis, si forte decreverit (X1): nec mirum, quod non una sit, nec inter pragmaticos sententia, cum nec inter se videantur consentire iuriconsulti. Tempus celebrati contractus inspicendum esse, seu pretium restituendum, quod tunc solum fuit, aliquando placuit (X2); alias tempus secutae evictionis, itaut minus restituatur, quam solum est, si rei valor decreverit (X3); prout placuisse videtur Paulo, aienti: *Evicta re emta, actio non ad pretium dumtaxat, sed ad id, quod interest, competit. Ergo, si minor esse capis, damnum emtoris erit* (4), atque etiam Papiniano (5). Ex quo inferunt, evictis censibus assignatis super communitatibus, qui de facto ob earumdem calamitates vel inutiles sint, vel modici redditus, emtori non deberi tam in sorte, quam in fructibus, nisi quantum ipsius interest, evictis non esse, inspecto tempore praesenti, non eo, quo datio in solum, vel traditio secuta fuit (X6). Congruè autem solvi possunt iuris loca, quae sententiam hanc evertere videntur. In primis Papinianus aiens, propter partes, quas flumen post venditionem agro sustulit, non mi-

nui quantitatem evictionis, nec augeri propter partes adjectas (7), intelligendus est de casu, quo duplex stipulatio in eventum evictionis intercesserit, adeoque poena conventionalis promissa; quo casu non inspicitur, quid intesit, sed quae sit quantitas, quæve venditio stipulationis (8); præterquamquod duplex stipulatio ad pretium certum referri iudicatur ex mente contrahentium; quale illud est, quod tempore venditionis solvitur (9); atque eadem responsio convenit Paulo (10). Plane nemo dubitat, quæ melioramenta, sive necessaria sint, sive utilia, nec immodica, emtori solvenda sint (X11).

(X1) *Si rei evicta valor creverit, vulgo placet, emtori augmentum deberi, ne in damno sit. V. Decis. 24 junii 1683. refer. D. Torrini in causa Marchion. Broxii contra Violettam, in princip. L. Si cum venditor 66. §. ult. ff. hoc tit. (21. 2.)*

(X2) *V. Decis. 4. martii 1648. refer. D. Filippa in causa Benedicci contra Comit. Caudam, per tot. Decis. 4. februarii 1733. refer. D. Casseti in causa Baron. Pontepasis a Villa Regia contra Comit. Valsfredum in princip.*

(X3) *D. Deelf. 23. junii 1683. refer. D. Torrini in causa Marchion. Broxii contra Violettam, per tot.*

(4) *L. Evicta 70. ff. hoc tit. de evictionibus.*

(5) *D. L. 66. §. ult. ff. hoc tit.*

(X6) *Deluc. de cred. discurs. 131. num. 10., d. Decis. refer. D. Torrini, §. Verum hac opinio.*

(7) *L. Ex mille 64. princ. & §. 1. ff. hoc tit.*

(8) *L. Stipulatio* 38. §. *Alteri* 17. ff. de *V. O.* (45. 1.)

(9) *Argum. L. Fundum* 28. ff. de *novat.* (46. 2.)

(10) *L. Bonitatis* 13. ff. hoc *tit. de eviſionib.*

(†11) *Decif.* 16. junii 1730. refer. *D. Bentio in cauſſa Marchion. Ciliani contra Furnum*, §. *Firmato igitur*, & ſeqq.

DEFINITIO XX.

Emphyteuſis, cui res vendita ſubjiciatur, eviſionis aſioni locum non facit. Quid ſi res fideicommiſſi vinculo ſuppoſita ſit?

Cum eviſionis nomine agi nequeat, niſi emtori quaſſio proprietatis moveatur (definit. XII.), vendita domo ſamquam libera, quæ ſeinceps appareat emphyteuticaria, cum per emphyteuſum res a poſſeſſore non auferatur, ſed tantum ei incumbat ſolutio canonis, & laudimiorum, agere utique poſteſt emtor æſtimatoria aſione, ſeu quanti minoris, non vero de eviſione (†1): niſi forte domus caduca facta fuiſſet, & domino directo adjudicata (1). De eviſione utique cavendum eſt, ſi res fideicommiſſaria dicatur, quia dominium ex hac cauſſa poſteſt auferri (†3).

(†1) *Theſaur. lib. 3. quaſſ. 115. num. ult. †, Decif. 13. novembris 1643. refer. D. Barberis in cauſſa Arnulphi, & Munier, per tot., Decif. 18. martii 1645. refer. D. Filippa in cauſſa Munier, & Arnulphi, per tot.*

(1) *Theſaur. ibid. num. 3.*

(†3) *L. ult. §. Sin autem 3. cod. commun. de legat., & fideicommiſſi. (6. 43.), Oſaſc. decif. 24. per tot., Sentent. Senat. 31. maii 1759. refer. D. Marzetti in cauſſa Borgogni contra Grimaldi, & Signorile, Decif. 30. auguſti 1642. refer. D. Pergamo in cauſſa Munier, & Migha, per tot., V. Decif. 3. martii 1644: refer. D. Nomis in cauſſa Patrimonialis a Ponte contra Comit. Ploſaſchi, qua definitum fuit, non ſtatim reſcindi venditionem rei fideicommiſſaria, quia forte poſteſt alia ſubrogari, vel venditio permitti ex cauſſa neceſſitatis.*

DEFINITIO XXI.

Ob pignoris jus in re vendita conſtitutum eviſio locum habet, ſed venditor rem ab onere liberare tenetur. Quid ſi negligas?

Idem, ac de emphyteuſi, ſcendum eſt judicium de pignoris vinculo, quo res vendita ſuppoſita ſit; quod ad jus eviſionis pertinet: nempe venditor utique tenetur, rem a vinculo pignoris liberare, non tamen res evicta videri poſteſt (1); cum quaſſio de proprietate non ſit; atque emtor debitum ſolvendo poſſit rem a vinculo pignoris liberare; niſi forte plus ſit in debito, quam in rei pretio (1); in hoc etouim caſu rem emtor non videtur habere poſſe, qui non aliter habiturus eſt, quam immodico pretio ſoluto. Immo placuit olim Senatui, pretium emtori reſtituendum eſſe, tamquam re evicta, cum fundi venditi poſſeſſionem communis pro ſolutione onerum præteritorum, nec non creditor

ensus pro redditibus præteritis iudicis decreto adepti fuissent, venditor autem fundum a molestis liberare neglexisset. (X3).

(1) *L. Si mancipium* 34. §. ult. & *L. seq. ff. de actionib. emti.* (19.1.), *Fab. cod. cod. tit. lib. 4. tit. 33. de finit.* 12.

(2) *Fab. d. defn. 12. in mod.* (X3) *Decif. 16. maii 1670. refer. D. Rolando in causa Monial. SS. Annuntiationis Pencalerii contra Saratiam*, per tot.

DEFINITIO XXII.

Vendens fundum censui suppositum tenetur intra certum tempus a iudice definendum illum a vinculo liberare.

Hinc etiam, cum Senatui proposita fuisset species de re censui supposita, sciente venditore, tempora celebrati contractus, propter dolum præsumtum in eo positum, quod de vinculo censum emptorem non movisset, eundem venditorem condemnavit, ut intra quadrimestre fundum liberaret ab obligatione census, alioquin ad solvendum emptori summam capitalem census cum redditibus præteritis, itaut emptor sibi prospicere posset, atque fundum a censu immunem facere (X1).

(X1) *Decif. 18. augusti 1673. refer. D. Garret in causa Buffati contra Callieri*, per tot.

mod. ff. de finit. 12. in mod. (X3) *Decif. 16. maii 1670. refer. D. Rolando in causa Monial. SS. Annuntiationis Pencalerii contra Saratiam*, per tot.

Codic. Tom. IV.

DEFINITIO XXIII.

Venditor rem evictam emptori statim offerendo cum damnis, & eo, quod interest, a pretii restitutione liberatur.

Quæritum olim in Senatu fuit, an venditor, re per actionem hypothecariam evicta, possit, rem a creditore receptam emptori offerendo se liberare, a pretii restitutione, seu emptorem cogere, ne a prope contractu recedat: huius autem suspitione oportet, utrum obligatio statim fiat, seu interjecto modico tempore, aut diu, postquam creditor rem jure pigoris consecutus fuit. Si creditor hypothecarius statim petenti debitori rem dimittat, isque eam intra breve tempus emptori offerat, certum est, emptionem stare (X1), dummodo firmi offerantur damna, & id, quod interest (X2): æque idem dicendum est, licet res domini jure emptori ab altero ablata fuisset, si eadem statim restitueretur (X3); quia eadem in utroque casu viget ratio; nimirum vel ulla vix est mora; vel, si aliqua sit, statim purgatur: modicæ autem moræ purgationem leges ex æquitate admittunt, cum vix damnum afferat. Sed si post longum tempus a secuta evictione res offeratur, emptor contractum ratum habere non tenetur (X4): diuturna mora excusationem non habet propter damnum, quod intermedio tempore emptor facile patitur. Plane etiam, cum modica fuit mora, non aliter purgari potest, quam si res integra sit (X5).

(X1) *L. Fidejussor evictionis* 25. §. de dolo mal. & metu exception.

H

(44. 4.), L. Evidus 35. ff. hoc tit. (21. 2.), Decif. 22. februarii 1644. refer. D. Abecceſia in cauſa de Bre contra Robbium, in princip.

(45) D. Decif. refer. D. Abecceſia §. Senatus tamen, & ſeq. L. Emptori poſt eviſionem 67. ff. hoc tit. de eviſion.

(46) D. Decif. refer. D. Abecceſia in princip. §. 1. ubi venditor rem eviſam obtinebat poſt decennium emptori.

(47) D. Decif. refer. D. Abecceſia §. Secundo, quia a die, ubi venditor rem eviſam obtinebat poſt decennium emptori.

(48) L. Si in lege 24. §. Colonus a prop. ſini. ff. locati (139. 20.) & Decif. refer. D. Abecceſia §. Tertio, quia heredes, & ſeq. in quib. agebatur de emptore, qui fundum eviſum ab ipſo creditore eviſione emeruit.

DEFINITIO XLV.

Eviſio, quæ contingit ex facto Principis, an per venditorem emptori præſtari debeat?

Elogus est quaſti, an præſtari debeat eviſio, quæ ex facto Principis ſequitur, ſi nempe Princeps fundum venditorem ſui poteſtatem cedigat, vel alibi concedat.

Tuius apud Senatam petebat condemnari Sempronium ad reſtitutionem centum aureorum, quos Titius ex Sempronii mandato ſolverat Cajo creditori Sempronii pro parte pretii quorundam bonorum, eviſione promiſſa, ſeu promiſſa reſtitutione pretii in caſum eviſionis, quæ ſecuta fuerat per occupationem eorundem bonorum factam ab herede Valentinus in valle Lucernæ ſæcundum Principem, qui prius oſſendit heredi

cos expulerat: Regerebat Sempronius, eviſionem ſecutam fuiſſe ex facto Principis, adeoque tamquam ex caſu, morte fortuito, & inopinato ipſum non teneri, niſi ad reſtitutionem iurium adverſus ſuum auctorem, ſcilicet Regium, ut vocant, Patrimoniale, a quo ipſe cauſam habebat (§1). Senatus, omniſſa quaſtione, an eviſio in hoc caſu præſtanda eſſet, quia res ex facto Principis emptori autorebatur (2), in qua tamen potius ad ſententiam negantium acceſſiſſet, cenſuit, condemnandum eſſe Sempronium erga Titium ad reſtitutionem prædictæ ſummæ cum acceſſionibus, ſalvo tamen favore Sempronii relevio contra quem de jure competere poſſet (§3); atque motus fuit ſequentibus argumentis: 1. Quia Sempronius dolo, & per mendacium apud ſcā negaverat, ſe mandatum dediſſe vendendi bona, de quorum eviſione agebatur, adeoque in prædictum mendacium privandus erat omni jure, quod ex re negata percipere poſuiſſet (§4). 2. Quia, tamenſi Sempronius de mendacio convictus non fuiſſet, cum tamen ex una parte negaſſet, ſe bona per procuratorem Titio vendidiſſe, ex alia autem parte conſtaret de ſolutione facta Titio favore ejuſdem Sempronii, ſeu ipſius creditoris, actione negotiorum geſtorum ad reſtitutionem cogi poſſet (§5); atque tunc, cum ſoluta ſumma pro majori parte pretii fuiſſet exonus ejuſdem Sempronii, jura ſua cedere non poterat adverſus Regium Patrimoniale, adverſus quem actio pro omniſſa eviſione competere non poterat, ſed tantum ad reſtitutionem pretii, quod ipſi ſolutum conſtituit (§6).

(*) *V. Decif. 18. junii 1700. refer. D. Provana in cauſſa Chiabrelli & Jordani contra Gagnerium, in principi.*

(2) *Vulgo placet eviſionem contingentem ex ſaſto Principis, qui rem auſerat, vel publicis oneribus ſubjiciat, non praſtari ex L. Lucius Titius 18. ff. hoc tit. (21. 2.), V. Theſaur. quaſtion. forenſ. lib. 4. quaſt. 10. num. 5., & ult. ¶.*

(*) *D. Decif. refer. D. Provana §. Senatus tamen.*

(*) *Theſaur. decif. 50. num. 5., & 6., D. Decif. refer. D. Provana §. Fundamentum autem.*

(*) *D. Decif. refer. D. Provana §. Ulterius dictum fuit.*

(*) *D. Decif. refer. D. Provana §. Tollitur inde omnis.*

cum juſtitiae, & veritatis praſumptio pro re judicata ſit (?).

(1) *L. Non tamen 24. ff. hoc tit. de eviſion. (22. 2.)*

(*) *L. Si dictum 56. §. 1. ff. hoc tit., Decif. 26. januarii 1647. refer. D. Abecceſſia in cauſſa Blancordi contra Textorem, & Comit. Ploſoſchi per tot.*

(3) *D. L. 56. §. Si cum poſſet. 3. ff. hoc tit.*

(4) *L. ult. ff. hoc tit. de eviſion.*

(5) *L. Hoc jure 27. ff. hoc tit., Fab. cod. lib. 8. tit. 31. de ſin. 24.*

(*) *L. Si per imprudentiam 51. ff. hoc tit., Decif. anni 1671. refer. D. Demagretis in cauſſa Gariffii contra Boetiam, §. Nec etiam vim faciebat.*

(7) *L. Ingenuum 75. ff. de ſtat. hom. (1. 5.)*

DEFINITIO XXV.

Eviſionis nomina agere non poteſt emtor, qui compromiſerit, vel tranſegerit. Quid ſi per judicis imprudentiam, aut errorem ſuccubuerit?

Actio de eviſione denegatur emtori, qui rem emtam tertio perenti, vel vindicanti nondum condemnatus reſtituerit (1); vel compromiſerit: aut, quod idem in hoc argumento eſt, tranſegerit cum actore, aut vendiderit (*1): qui rem non uſu cepit, cum uſucapere potuiſſet (3), vel pro dereliſſo habuerit (4): vel cui ad rem recuperandam obſtent exceptiones, quae venditori non obſtant (5): qui per imprudentiam, aut errorem judicis ſuccubuerit, niſi eviſio ampliſſimis verbis pro omni cauſa promiſſa fuerit (*6): quod tamen vix eſt, ut in praxi obtineat,

DEFINITIO XXVI.

Eviſio ignoranti emtori praſtanda eſt, licet aliter convenerit, quod pertinet ad pretii reſtitutionem. Quid ſi ſciens rem alienam emerit?

Quamquam non deſunt, qui putant, nec reſtituendum eſſe pretium, nec potiori ratione id, quod intereſt praſtandum eſſe emtori, cum ſpecificatim convenit, ne eviſio praſtetur, aequitati tamen naturali magis conſentanea eſt contra ſentientium opinio, in hoc cauſa emtori ſuperſeſſe pretii repetitionem, quam ideo amplexus eſt Senatus noſter (*1); ne emtor re ſimul, & pretio careat (2), & venditor cum iniqua emitoris jactura locupletetur, quod non patitur aequitas (3). Quod ſi emtor ſciens rem alienam emerit,

id, quod interest, petere non posse, nisi speciatim de evictione sibi caverit, apud omnes constat (4): sibi imputer damnum, cujus periculum suscipere voluit. Quod vero pertinet ad pretium, Romanæ quidem leges illius repetitionem denegare videntur (5): sed ab æquitate aliena videtur interpretibus sententia hæc (6); cum juris naturalis lex sit, neminem cum alterius dispendio locupletiores fieri debere (7): maxime quia emtor sperare potuit futurum, ut rem hanc venditor compararet, atque ita venditio consisteret. Cum tamen singularis casus incidisset, placuit Senatui, venditorem in hac specie etiam a pretii restitutione immunem dicere; tum quia donatum videretur; tum maxime quia de divisione agebatur, in qua modica læsio non attenditur (8). Contra, si venditor sciens vendiderit rem alienam, tum ad pretii restitutionem, tum ad id, quod interest emtori, condemnandus est (9), licet convenierit, ne de evictione teneatur (10).

(41) *Theaur. lib. 1. quæst. 77. num. 7. ff. Decis. 4. junii 1731. refer. D. Provana in causa Pollotii, & Grimaldi, §. Nam quidquid per aliores.*

(2) *Argum. L. Curabit 3. cod. de actionib. emti (4. 49.)*

(3) *L. Nam hoc natura 14. ff. de condit. indebit. (12. 6.)*

(4) *L. Si fundum 27. cod. hoc tit. (8. 45.), L. Si fratres 7. cod. commun. utriusq. judic. (3. 38.), L. Apud Celsum 45. §. Item Labeo 5. ff. de dol. mal., & met. exception. (44. 4.)*

(5) *D. L. 27, & d. L. 7, & L. 4. §. 5.*

(6) *Voet in pandect. hoc tit. lib. 21. tit. 2. num. 32. post alios.*

(7) *D. L. 14. ff. de condit. indebit. (88) D. Decis. refer. D. Provana, & d. §. Nam quidquid per aliores.*

(9) *L. Quod in venditione 10, junct. L. 11, & 12. ff. de heredit., vel action. vendit. (18. 4.)*

(10) *L. Tenetur §. ult. d. L. 11. §. ult. in fin. ff. de actionibus. emt. (19. 1.)*

DEFINITIO XXVII.

Cum bona fide venditur jus incertum, quod quis in re habere putat, evictio non praestatur.

Cum quis non rem certam vendit, sed incertum juris, seu jus, quod se habere putabat, non tamen de eo certus omnino erat, interest, utrum bona, an mala fide se gesserit: si bona fide vendiderit, nec ad pretii restitutionem tenetur, licet evictum sit (1): spei quædam venditio facta est (2): sed si mala fide vendiderit, sciens nihil sibi deberi, in penam doli tum ad pretii restitutionem, tum ad id, quod interest, condemnatur (3).

(41) *L. Quod si 10, & seq. ff. de heredit., vel action. vendit. (18. 4.), Decis. 21. junii 1709 refer. D. Desolarii in causa Equit. Orfini contra Comit. Orfinum, in fin.*

(2) *L. Nec emtio 8. §. 1. ff. de contr. emt. (18. 1.)*

(3) *L. Hoc autem 12. ff. de heredit., vel act. vendit., junct. L. Ex emto 11. §. ult. in fin. ff. de act. emt. (19. 1.)*

TITULUS XXVII.

De rescindenda venditione .

DEFINITIO I.

Emtio venditio legis potestate, etiam utroque contrahente invito, aliquando rescinditur .

Quamquam emptio venditio exemplo ceterorum contractuum, semel mutuo consensu in rem, & pretium firmata, retractari plerumque non potest (1); casus tamen sunt, in quibus rescinditur, non tantum mutuo consensu, sed uno, vel etiam utroque contrahente invito; nimirum legis potestate, aut iudicis auctoritate. Legis potestate, seu instituta pauliana actione revocatur venditio facta in fraudem creditorum, si auctor fraudis conscius sit: qualis probatur etiam indicii, puta si ipse sit ex numero creditorum, aut sciat debitorem jam in jus vocatum fuisse, & alia hujus generis concurrant adjuncta (*2): atque apud nos in fraudem creditorum alienasse censetur, qui bona paullo ante bonorum cessionem distrahit (*3).

(1) *L. De contractu 3 cod. h. t. (4.44.)*
 (*2) *L. 1. princip. & §. seq. L. Ad prator 10. §. Quod ait 2., & seqq. ff. quæ in fraud. creditor. (42. 8.), Decis. 18. aprilis 1736. refer. D. Meynier in causa concurs. To, ubi emptor non tantum creditor erat, sed sciebat, venditorem a creditoribus in jus vocatum fuisse: eme-*

rat, adjecto pacto compensationis, & suscepit onus solvendi creditoribus potioribus.

(3) *Reg. constit. lib. 3. tit. 33. §. 13. in fin., D. Decis. refer. D. Meynier, ubi tamen, quia non agebatur contra emptorem fraudis participem, sed contra tertium, qui bona fide, & iusto titulo rem possidebat, fructus tantum a die mota litis ex Thessaur. decis. 29. decreti sum.*

DEFINITIO II.

Venditio ex causa læsionis enormis, vel enormissimæ rescindi potest.

Ex voluntate unius contrahentis, altero invito, sed simul interveniente iudicis auctoritate, ad quem spectat definire, an læsio talis intervenit, quæ rescissioni locum faciat, rescinditur emptio venditio ex causa immodicæ læsionis (1). Immodica læsio requiritur; etenim, nimirum inæqualitatis prætextu, præviat perfectam venditionem rescindi leges non patiuntur (2): atque ideo scripsit Ulpianus post Pomponium, in pretio emtionis, & venditionis naturaliter licere contrahentibus se circumvenire (3); idest modicæ læsionis in pretio ratio non habetur; alioquin vix ulla consisteret venditio, nec ullus esset illius finis, quas tamen tolli, quoad fieri potest, publice interest (4). Quare solius læsionis enormissimæ, ut ajunt, aut saltem enormis ratio habetur (*5). Enormissimam læsionem pragmatici vocant eam, quæ est ultra bessem iusti pretii; enormem, quæ est ultra dimidium (6): quamquam, si læsio sit in besse, non ideo definit

dici enormissima (7) ; cum in læsione etiam enormi dolus re ipsa inesse credatur, ex quo competit exceptio (8) : ita iudicando æquitate servanda potissimum in contrahentibus bonæ fidei; atque magis favendum est emptori, aut venditori læso, quam lædenti.

(1) *L. Rem majoris 2., L. Si voluntate 8. cod. hoc tit. (4. 44.)*

(2) *L. Res bona fide 54. ff. de contr. emtion. (18. 1.)*

(3) *L. In causa 16. §. Idem 4. ff. de minorib. (4. 4.)*

(4) *L. Item 4. §. 1. in fin. ff. de alienat. judic. mutand. caus. sac. (4. 7.)*

(5) *D. L. Rem majoris 2., & L. 8. cod. hoc tit., Decis. 22. februarii 1766. refer. Dom. Bruno in causa Brachei contra Almasium per tot.*

(6) *Fab. cod. hoc tit. lib. 4. tit. 30. defin. 2, & 3., Thesaur. decis. 163. num. 1, & 6.*

(7) *Thesaur. ibid. num. 8.*

(8) *L. Si quis 36. ff. de verbor. obligat. (45. 1.)*

DEFINITIO III.

Læso enormis irritam venditionem non facit, nisi emptor velis a contractu discedere, utique vero enormissima.

Cum quaeritur, quid consequatur emptor remedium, ut ajunt pragmatici ab Imperatoribus inducto (1), distinguendum est, an enormis tantum, seu in dimidia pretii parte, an enormissima, seu in besse læsio intervenit. Cum enormiter tantum læsus est venditor, pro arbitrio potest emptor, vel a contractu discedere, vel supplere, quod deest iusto pretio

(2) : enormissima autem læsio, seu ultra bessem, nullam emptori electionem permittit; sed omnino cogitur rem restituere (3); quia contractus nullus ipso jure existimatur, tamquam dolo initus, si non consilio, saltem re ipsa (4) : ex quo sequitur, ad fructuum omnium restitutionem teneri emptorem (5); tamquam malæ fidei possessorem (6). Excipiendus est casus, quo magnus sit conflictus probationum; itaut emptor probare videatur enormem dumtaxat læsionem intervenisse; licet venditori pro enormissima læsione probationes præponderent: tunc enim non nisi a die litis contestatæ fructus deberentur (7).

(1) *L. Rem majoris 2., L. Si voluntate 8. cod. hoc tit. (4. 44.)*

(2) *D. L. 2. in fin., L. Si voluntate 8. in fin. cod. hoc tit., Decis. 25. maii 1765. refer. D. Faufono in causa de Pilatonis contra Arphinum, Verghera, & Orphanotrophium Vercellarum, in princip., V. Decis. 5. septembris 1682. refer. D. Torrini in causa Vercelloni, & Peret, ubi late expenditur, an validus sit contractus emtionis fundi modico pretio, si statim legetur fundus sub annua pensione immodica.*

(3) *Fab. cod. hoc tit. lib. 4. tit. 30. defin. 3., Thesaur. decis. 163. num. 6, & 7.*

(4) *L. Si quis 36. ff. de V. O. (45. 1.), Decis. 30. septembris 1735 refer. D. Cassetti in causa concur. Bertoni de Balbis, num. 52.*

(5) *Fab. d. definit. 3. num. 2, & seqq.*

(6) *L. Certum est 22. cod. de re. vindic. (3. 32.)*

(7) *Fab. cod. hoc tit. lib. 4. tit. 30. defin. 30.*

DEFINITIO IV.

Venditor latus an possit agere adversus tertium possessorem, qui rem a primo emtore consecutus sit?

Actio ad rescindendam ex causa lationis venditionem conveniri possit tum emtorem, tum illius heredes, nemo est, qui in dubium revocet. Sed non ita certum est, an æque agi possit adversus tertium possessorem, qui rem comparaverit a primo emtore. Si læsio enormissima intervenierit, cum per hanc irrita omnino fiat venditio, tamquam dolo facta (defin. III.), permittendum videtur venditori, ut, probata læsione, rem a tertio possessore avocet. Sed si læsio tantum enormis sit, atque ideo emtori competat electio supplendi iusti pretii (d. defin. III.), cum actio hæc, utpote ex contractu nata, personalis sit, permittendum non est venditori, ut adversus secundum emtorem agat (¶1), nisi forte primus emtor, qui solvendo non sit, fraudandi animo rem iusto pretio vendiderit emtori fraudis conficio (2): queri non potest secundus emtor de damno, quod culpa, & fraude sua sentit (3); vel, quamvis secundus emtor fraudis conficius non sit, si modo res a primo emtore, qui solvendo non est, eodem viliori pretio distracta fuerit, vel titulo lucrativo translata (¶4), maxime si animum fraudandi primus emtor habuerit (5); quia pretii excessus videtur in hac specie donatus; donatio autem in fraudem creditorum fa-

cta infirmatur, licet donatarius bonæ fidei sit (6).

(¶1) *L. Dolus 10. cod. hoc tit. (4. 44.)*, *Argum. L. ult. §. 1. ff. de contrahend. emtion. (18. 1.)*, *Decif. 15. martii 1654. refer. D. Pergamo in causa Entraque contra Peretti, in princip.*

(2) *Argum. L. 1. cod. si vend. pign. agere (8. 37.)*

(3) *L. Quod quis 203. ff. de reg. juris.*

(¶4) *D. Decif. 15. martii 1654. refer. D. Pergamo in causa Entraque contra Peretti, in med.*

(5) *Vost in pandect. hoc tit. lib. 18. tit. 5. num. 6.*

(6) *L. Quod autem 6. §. Simili modo 11. ff. que in fraud. creditor. (42. 8.)*

DEFINITIO V.

Læso probanda est ab allegante. Quomodo probetur læsio?

Cum læsio res facti sit, que non præsumitur (1), eadem ab allegante probanda est (¶1); in æstimanda autem læsione inspicitur pretium, quod fuit tempore venditionis, non tempore, quo agitur (3); cum pretia rerum variis ex causis in diem crescant, vel decrescant: excipitur contractus, qui tractum habeat, ut ajunt, succellivum; tunc enim læsionis supervenientis ratio habetur (¶4). Quod vero sit iustum rei pretium, adjudicatur ex qualitate rei, & reddituum quantitate (¶5); non ex singulari affectione (6); nec ex thesauro, qui forte repertus sit in fundo vendito, cum nec pars, nec fructus fundi sit (7). Non tamen hinc

quitur nullius esse estimationis, quæ redditus non pariunt, veluti castra, turres, & similia; siue enim ad conservationem fructuum inserviant, siue ad habitationem, aut solam voluptatem, certum tamen est, pretio apud omnes æstimari (8): proinde hæc non præcise ex reddituum quantitate, si non ita facile possint elocari, sed ex eorum qualitate æstimatio inunda est.

(1) *L. Ab ea parte 5., L. Quoties opera 18. princip., & §. 1. ff. de probationib. (12. 3.)*

(2) *Decis. 12. februarii 1766. refer. D. Bruno in causa Brachi contra Almasium, fere in princip.*

(3) *L. Si voluntate 3. in fin. cod. hoc tit. (4. 44.)*

(4) *Theaur. decis. 120. num. 1. §. 2. & 126. num. 2, 3, & in addit. Decis. 10. septembris 1674. refer. D. Gabuti in causa Comit. frat. de Granerius contra Universit. Cariniani, §. At reliquis argumentis, num. 14, & seqq.*

(5) *L. Si quos 16. cod. hoc tit., Fab. cod. hoc tit. lib. 4. tit. 30. definit. 2., Decis. 25. maii 1765. refer. D. Fausono in causa de Pillatonis contra Arpinum, & alios, §. Satis igitur duximus.*

(6) *L. Pretia 63. ff. ad leg. falcid. (35. 2.)*

(7) *L. Fructus 7. ff. si fundum 12. ff. solut. matrim. (24. 3.), L. unie. cod. de Theaur. (10. 15.)*

(8) *Fab. cod. hoc tit. lib. 4. tit. 30. d. def. 2. alleg. 4.*

DEFINITIO VI.

Lexio non satis probatur ex aliis venditionibus: atque ex annuo redditu.

Lexio vix probatur per instrumenta aliarum venditionum (1); cum in his pretium statui poterit ex singulari affectione: probari autem commode potest per testes, & peritos, non solum si de annuo redditu dependant, ex cujus comparatione verus, & iustus rei valor dignosci potest, quæ certior probatio est (2); sed etiam, si alias rationes afferant ex loci, temporis, aliisque ejusmodi adiacentis depromtas (3); cum fieri possit, ut pro locorum, & temporum varietate illa etiam prædia, quæ minoris sunt redditus, majoris æstimentur. Sane, si alterutra pars intentionem suam satis probaverit, non est necessaria per probos viros rei æstimatio (4). Non tamen satis probatur lexio per testes, qui dicant, rem tanti nunc esse, atque subjiciant, minorem non fuisse tempore contractus, quia tunc ejusdem esset bonitatis (5); quia aliud tempore contractus esse potuit rei pretium ex aliis causis extrinsecis. Nec etiam interest, quod eadem res pluries distracta sit, quia ex singulari emtoris affectione ita contingere potuit. Publicæ venditiones rerum ejusdem generis facilius profunt (6); ex vulgari effato tanti res est, quanti vendi potest (7): quinquam nec ex his certa desumi potest regula; cum singularis affectio in illis quoque locum habeat: quare putat Faber, potiorum esse iusti valoris probationem.

quæ sit per publici catastri, ut vocant, exhibitionem, quam quæ per testes (8); potentior utique est fides publica, quam privata (9).

(*)1) *Decis.* 25. maii 1765. refer. *D. Fausono in causa de Pillatonis contra Arpinum*, §. *Actores quidem*.

(*)2) *Fab. cod. lib. 4. tit. 30. definit. 2. num. 3, & seqq.*, *D. Decis.* 22. februarii 1766. refer. *D. Bruno in causa Bracchi contra Almasium*, §. *Quum autem hujus questionis*, & seqq., *D. Decis.* refer. *D. Fausono*, & d. §. *Satius igitur*.

(3) *D. L. Prævia* 63. §. ult. ff. ad leg. falcid. (35. 2.)

(4) *Fab. cod. hoc tit. lib. 4. tit. 30. definit. 33.*

(5) *Fab. cod. hoc tit. definit. 19. num. 2.*

(6) *Fab. d. definit. 19. num. 5, & seqq.*

(7) *Argum. L. Pupillus* 13. ff. de reb. eor. &c. (27. 9.)

(8) *Fab. d. definit. 19. in fin.*

(9) *L. Data* 27. cod. de donation. (8. 54.)

DEFINITIO VII.

Quid si testes utrinque prolati inter se de rei valore dissentiant?

Cum testes ex utraque parte auditi dissentiant, & rationes æque probabiles dictorum suorum afferunt, solet Senatus noster, ait Faber, eam primam æstimationem constituere, quæ ex dictis testium pro actore faciat, item illam, quæ ex dictis testium pro reo; postea vero ex duabus communibus unam facere communem æstimationem, quam Senatus

Codic. Tom. IV.

sequatur (1); ita quippe videtur consuli utrique parti, media quadam electa via; qua meliorem sequi non potest iudex, cum res dubia est. Prodesse tamen hic possunt codices familiares, tabulæ censuales, scripturæ locationum, ex quorum comparatione cum dictis testium investigari potest, utri magis testes ad veritatem accesserint (*1). Plane si testes utrinque prolati nimium inter se discrepent, atque rationes, quas afferunt, plurimum a veritate distent, vix est, ut ex duabus æstimationibus una fiat: quare ad annuum redditum omnino confugiendum est (*2).

(1) *Fab. cod. hoc tit. lib. 4. tit. 30. definit. 2. alleg. 4. **

(*)1) *Argum. L. Non omnes* 5. §. *A barbaris* 6. ff. de re militari (49. 16.), *V. Pratic. legal. part. 2. tom. 1. pag. 92. §. 18, & seqq.*, *Decis.* 30. decembris 1771. refer. *D. Avogadro in causa Ciumini, & Peroui*, §. *Consulto hædenus*, num. 45, & seqq., *Decis.* 25. maii 1765. refer. *D. Fausono in causa de Pillatonis contra Arpinum*, & alios, num. 17.

(*)2) *Decis.* 25. maii 1765. refer. *D. Fausono in causa de Pillatonis contra Arpinum*, & alios, §. *Necque ex testium*, & seqq., post num. 24.

DEFINITIO VIII.

Venditiones sub hasta factæ ex causa læsionis rescindi possunt, sed fructus non restituuntur, nisi a die motæ litis.

Venditiones publicæ factæ sub hasta libera domini voluntate ex causa immodicæ læsionis rescindi posse, vulgo receptum est (1); ne sub nomine publicæ subhastationis locus fraudibus relinquantur. Neque Senatus, subjicit Faber, qui hoc passim jure utitur, alias ad publicæ venditionis rescissionem probationes requirit, quam privatæ (2): neque sequitur distinctionem, an subhastatio facta sit ex decreto judicis inferioris, an Senatus (3). Lætio autem probanda est non per novam subhastationem (4), sed modis supra propositis (5). Sed non eadem est fructuum causa; cum enim privata venditio ex causa læsionis enormissimæ rescinditur, fructus omnes tamquam mala fide, & sine titulo percepti, etiam ante litem contestatam restitui debent (defin. III.); contra, publica venditione rescissa, emtor a die tantum litis motæ fructus restituit (6); cum enim dolus ex proposito non adit in læsione enormissima, sed tantum ex re esse fingatur (d. defin. III.), præsumtio hæc, seu juris fictio cessat in publicis venditionibus, in quibus alius, seu executor pro venditore distrahit; nec sciri potest, quis emtor futurus sit, præterquamquod vix dolo possideri videri potest, qui iudice auctore possidet (7).

(1) *L. Si quos 16. cod. hoc tit. (4. 44.), Fab. cod. hoc tit. lib. 4. tit. 30. definit. 4., Post in pandect. hoc*

tit. lib. 18. tit. 5. num. 16. in fin.

(2) *Fab. d. definit. 4. num. 10.*

(3) *Fab. d. definit. 4. alleg. ult., & definit. 25.*

(4) *Fab. d. definit. 25. num. 5., & seqq.*

(5) *V. supra hoc tit. definit. V, VI, & VII.*

(6) *Fab. cod. hoc tit. lib. 4. tit. 30. definit. 6., & 26.*

(7) *L. Jusse possidet 11. ff. de acquirend. possessione. (41. 2.). Hinc in Decis. 13. augusti 1660. refer. D. Dalmazzone in causa jugal. de Maria contra de Bongioannis definitum fuit contra emtorem hasta fscalis non dari remedium canonis reintegranda, V. Ojase. decis. 93.*

DEFINITIO IX.

Læsionem enormem probanti succurrendum est, licet enormissimam allegaverit, quam probare non potuit.

Qui contractum nullum esse contendit ex causa læsionis enormissimæ, si enormem, seu ultra dimidiam duntaxat probet, ex Fabro succumbere debet: ita ut si emtor conquestus fuerit, non sit habiturus electionem justii pretii, seu repetendæ partis pretii, sed rem omnino restituere teneatur, si ita malit venditor (1); quia allegans enormissimam læsionem, enormem vero probans suam intencionem, ut ajunt, non demonstrat, cum diversus sit effectus enormissimæ læsionis, quæ contractum irritum facit, ab effectu læsionis enormis, quæ electionem tribuit vel restituendi rem, vel pretii supplendi (defin. III.). Aliud tamen, & merito placuit Senatui Pedemontano (2); tum quia, facti potius veritate inspecta, quam

inanebus formulis, judicare solet Senatus; tum quia æquitas, quæ præ ceteris attendi debet, postulat, ut enormiter læso succurratur (3).

(1) *Fab. cod. hoc tit. lib. 4. tit. 30. definit. 30.*

(2) *Decis. 15. maii 1765. refer. D. Fausono in causa de Pillatonis contra Arpinum, & alios, §. Hoc itaque rerum pretio, & seqq., post num. 37.*

(3) *L. Rem majoris 2, L. Si voluntate 8. cod. hoc tit. (4. 44)*

DEFINITIO X.

Emtio venditio de pluribus rebus simul celebrata in totum infirmatur, si corruat una pars, sine qua emtor contrahendus non fuisset: qua tamen voluntas in rebus dividuis non præsumitur.

Quoties plures res simul, & uno contractu comparantur, emtio quoad omnes infirmatur, si corruat ex una parte, seu unius rei emtio non consistat, si emtor unam rem sine altera non fuisset emturus (1); sed voluntas hæc in rebus, quæ inter se non conjunguntur, facile præsumi non debet (2).

(1) *Decis. 9. septembris 1641. refer. D. Appiano in causa Constantia contra Saracenum, §. Non obstat quod, Decis. 14. decembris 1646. refer. D. Pattarino in causa Ferreria contra Raynerium, §. Sed contrarium.*

(2) *L. Quoties 12. ff. de reb. dub. (34 5.)*

TITULUS XXVIII.

De pactis inter emtorem, & venditorem.

DEFINITIO I.

Pacta quæcumque, dummodo honesta, nec legibus adversa emtioni venditioni adicere licet.

Emtioni, & venditioni generatim apponi possunt pacta omnia honesta, nec a legibus reprobata; in hoc contractu, prout in ceteris negotiis, unicuique permittitur legem, quam malit, rebus suis dicere (1). Licet ergo pacisci, ut venditor pretium implicare teneatur, censum extinguere, æs alienum solvere (2); vel ut in loco vendito monumentum extruat, vel ne aliud, quid faciat (3), quod venditoris intersit (4); ut venditor fundum a jure pignoris intra certum tempus liberare teneatur, futurum alioquin, ut emtor possit rem, & pretium retinere (solvendo tamen creditoribus fructus): nec mora purgari possit (5). Pactum, seu promissio vendendi, venditio quidem non est, ex eo tamen oritur actio, qua promittens ad vendendum cogi potest; maxime si res jam tradita sit, & pretium solutum (6). Imo pacisci licet, ne pretium unquam solvatur, sed tantum annua quædam præstatio, saltem si venditionem adhuc retractari posse placuerit sub quadam conditione (7). Porro pacta venditioni adjecta ejus pars judicantur, si modo incontinenti

adjecta fuerint, non si ex intervallo (8), saltem si detrahentia sint, non adjicientia (9): quo fit ut eandem pariant actionem, ac emtio venditio (10), atque ex emto, & vendito agi possit adversus promissorem, ut eadem exequatur: puta si convenierit, ut venditor fundum venditum certa mercede conductum habeat, vel ne in alium, præterquam in venditorem, distrahì possit (11): cui pacto accedit alterum, ne emtor fundum alteri vendat, alioquin primus venditor præferatur (¶12).

(1) *L. Ob res quoque 20 §. 1 ff. de pactis dotolib.* (23. 4).

(¶12) *Decis. 4 septemb. 1673 ref. D. Rafino in caus. Confrater. SS. Trinitatis contr. Passeratum.*

(3) *L. ult. cod. hoc tit. de pact. int. emtor. & venditor.* (4. 54).

(4) *L. Palam est 2 §. Circa primam 3 ff. de dol. mal. & met. excepte.* (44. 4), *junct. l. 6 §. 1. & l. seqq. ff. de serv. export.* (18. 7).

(¶5) *Decis. 10 novemb. 1672 ref. D. Viliono in caus. Cremona contr. Borgarellum, & Ginam per tot.*

(¶6) *Theaur. Decis. 233 num. 5, & 10 ¶, & in addit., Decis. 4 april. 1644 ref. D. Barberis in caus. Jordani contr. Gorziam per tot., Decis. 28 junii 1675 ref. D. Beraudi in caus. Biolii contr. Bastrenta per tot.*

(¶7) *Decis. 12 januar. 1770 ref. D. Piccono in caus. Testoris contr. Otto, & equit. Peyre §. Res satis clara, num. 14, Decis. 22 august. 1721 ref. D. Beraudi. in caus. Qualia contr. Cerruti §. Ex quibus dicebamus, in qua traditur, contractum emtionis venditionis præsumi, licet convenierit, ut pro pretio scilicet solvatur, quia idem est ac usura.*

(8) *L. Juris gentium 7 §. Quinimo 5, & seqq. ff. de pactis* (2. 14).

(9) *L. Pacta conventa 72 ff. hoc tit. de contrah. emt.* (18. 1).

(10) *V. supra de pact. lib. III tit. III. defin. II.*

(11) *L. Qui fundum 75 ff. hoc tit.* (18. 1).

(¶12) *Decis. 18 januar. 1730 ref. D. Blavet inter Municipium Vici, & illud Broffii, per tot.*

DEFINITIO II.

Reservatio domini facta a venditore, donec emtor pretium solverit, solam tribuit venditori hypothecam cum prælatione, quod jus cedi potest.

Quamquam Romano jure probatur pactum, ne dominium rei venditæ in emtorem transferatur, donec pretium solutum fuerit; atque vi hujus pacti fit, ne emtio venditio contracta videatur, sed locatio, aut aliud genus contractus (1): atque hinc passim solent venditores, dominium rei venditæ sibi reservare, ut ita solutionem pretii tutius, ac facilius obtineant; hæc tamen domini reservatio apud nos solam tribuit venditori hypothecam in re vendita, qua quibuscumque creditoribus etiam tempore prioribus, & privilegio munitis præferatur (¶2). Hypotheca hæc, licet non expressa, tacite apud nos subintelligitur in quibuscumque contractibus venditionis, aliisque, quibus rei immobilis dominium transfertur (3). Porro hypotheca cum prælatione in re vendita a venditore cedi potest (¶4); quo posito, cessionarius ingreditur in jus cedentis

tum quoad personalem, tum quoad realem actionem, siue pro sorte, siue pro usuris, & eo, quod interest, prout fert natura cessionis.

(1) *L. penult. §. ult. ff. hoc tit. de contrahend. emtion.* (18. 1).

(2) *Reg. Constit. lib. 5 tit. 16 §. 1, 2, & 3, Decis. 11 januar. 1644 refer. D. Blancardi in caus. Hospitalis s. Joannis contr. Com. Masferanum &c. §. Altera questio, Decis. 9 decemb. 1644 ref. D. Barberis in caus. Buffani contr. Balbianum, num. 4 ad 11, Decis. 29 august. 1730 refer. D. Demorra in caus. Cristlini contr. de Valetis, Decis. 15 februar. 1646 refer. D. Ab-Ecclesia in caus. Burseris contr. Grondanam, & Barilium §. Quoad Barilium, Decis. 29 januar. 1647 refer. D. Ab-Ecclesia in caus. Rubei contr. Caudam §. Quia tamen, Decis. 23 jun. 1653 ref. D. Dalmazzone in caus. Comit. de Piosafcho contr. Brea, in med. Decis. 9 junii 1649 refer. D. Barberis in caus. Disciplinantium. Morfichi contr. Boninam per tot., Decis. 21 junii 1649 ref. D. Pastoris in caus. Cagnolii, & de Turre per tot., Decis. 21 julii 1656 ref. D. Bellino in caus. de Casalibus contr. Gozum in princip., V. supra lib. III tit. X in quibus caus. pign. defin. IV, V, & VI.*

(3) *Argum. l. Emor 6 ff. de heredit. & action. vendit.* (18. 4). *Reg. Constit. d. lib. 5 tit. 16, §. 1, & 2.*

(4) *Diñ. Decis. 9 junii 1649 refer. D. Barberis in caus. Disciplinantium Morfichi &c.*

DEFINITIO III.

Venditor, cui pretium sua die solutum non est, an possit eandem rem alteri vendere?

Cum jus hypothecæ, utpote rei inherens, rem ipsam sequatur, venditor, cui jus prælationis, ob non solum pretium, competit; agere potest adversus tertium rei possessorem (§. 1); difficultas est, an venditori, qui speciatim sibi dominium reservaverit, dum emtor partem pretii intra statutum tempus solverit, alteri rem vendere possit, si emtor præfinito tempore non satisfecerit; qui venditori, seu secundo emtori favent, eo nituntur fundamento, quod hæc domini reservatio veram operetur retentionem domini, quod ideo non transeat in emtorem, nisi is sua die pretium solverit, atque contractum ex sua parte impleverit. Verum, cum sola ex hoc pacto apud nos prælatio venditori acquiratur (2), quæ domini translationem supponit, nulla consequens est posterior venditio, saltem si rei venditæ possessionem, vel ex sola constituti clausula, secundus emtor consecutus sit (§. 3).

(1) *L. Si fundus 16 §. In vindicatione 3 ff. de pignorib. (20. 1), Decis. 11 februar. 1675 ref. D. Torrini in caus. Coardi contr. Coppa, & alios §. In reali vero.*

(2) *Reg. Constit. lib. 5 t. 16 §. 1, 2, & 3.*

(3) *Decis. 13 februar. 1675 ref. D. Torrini in caus. Comit. Monasterolii contr. Auditorem Quadram §. Quibus tamen singulatim ponderatis, V. l. penult. §. ult. ff. hoc t. (18. 1).*

DEFINITIO IV.

Paſſa dubia inter emtorem, & venditorem interpretatur adverſus eum, qui legem apertius dicere debuit, ut ſibi conſulereſt.

Pacta emtioni venditioni addita in dubio interpretantur contra eum ſui in ſui utilitatem eadem adjici curavit; quippe ſibi imputare debet, cur apertius legem non dixerit, & ſuae indemnitati diligentius non proſpexerit; adeoque contra venditorem, ſi commodum ex pacto ipſe ſentire debeat (*1). Alioquin contra emtorem ambigui pacti interpretatio fit, ne venditor nimium gravetur. (*2) (*1) *L. Veteribus 39 ff. de pact.* (2. 14), *L. Labeo 21 ff. hoc t. (18. 1).* Decif. 4 junii 1663 refer. *D. Vilio no in cauſ. Rubei contr. Furnum §. Accedit, quod.*

(*2) *L. Si in emtione 34 ff. hoc tit. de contr. emt., L. Quidquid ad ſtringenda 99 ff. de V. O. (45. 1), Decif. 1 decemb. 1653 ref. D. Parvarino in cauſ. Richiaudi contr. Rolandum per tot.; qua traditum eſt, pactum, quod venditor teneatur dare aſſecuraciones, & cauteſas neceſſarias, non importare pactum implicationis pretii.*

DEFINITIO V.

Pactum commiſſorium in venditionibus adſcribitur favore venditoris, cui proinde licet renunciare.

Pactum commiſſorium, ita fortaliſ dictum, quia venditio committitur arbitrio venditoris, ſi emtor datum fidem non impleverit, nihil

aliud eſt, quam conventio inita inter emtorem, & venditorem, ut venditio reſolvatur, ſi pretium ſuae die ſolutum non fuerit (1). Venditio ſub pacto commiſſorio celebrata plerumque pura eſt, ſed reſolvenda ſub conditione, ſi emtor pretium ſtatuto tempore non ſolverit (2): quare emtor interim dominus eſt, & jure domini fructus percipit (3): poteſt tamen venditioni adjici pactum commiſſorium per modum conditionis; ut res viginti aureis Titio emta ſit, ſi ipſe intra annum, puta, eam pecuniae quantitate ſolverit (4). Cum vero pactum hoc favore venditoris adjiciatur, conſequens eſt, poſſe venditorem eo uti, vel non uti, prout maluerit (5), ſi modo res integra ſit, atque emtor rem ſine controverſia poſſidere poſſit (6): ſed poſt elapſum pretii ſolvendi diem ſtatim eligere debet, an velit a venditione diſcedere, an pretium petere: nec electionem ſemel factam, invito emtore, mutare poteſt (7); elegiſſe autem videtur, ut venditio ſi ſubſiſtat, ſi pretium recipiat, vel petat (*8), aut ejus uſuras (9).

(1) *L. Cum venditor 1 ff. de leg. commiſſor. (18. 3).*

(2) *L. 1 ff. cod. tit.*

(3) *L. Lege fundo 5 ff. cod. tit. de leg. commiſſor.*

(4) *Argum. L. Statu liber. 38 §. ult. ff. ad leg. Falcid. (35. 2).*

(5) *L. Cum venditor 1 & ſeqq. ff. de leg. commiſſor.*

(6) *Fab. cod. hoc tit. lib. 4 tit. 37 def. 1.*

(7) *L. Si fundus 4 §. Eleganter 2 ff. de leg. commiſſor.*

(*8) *L. De lege 6 §. ult. & l. ſeq. ff. cod. tit., Decif. 23 junii 1653*

ref. D. Dalmazzo in cauſ. Baretta contr. Mellanum in princip., Decif. 13 aprilis 1676 ref. D. Gabuti in cauſ. Comit. Ceva contr. Univerſit. Montis Cherii, & Alexandriam §. Et quamvis & ſeqq.

(9) L. Commiſſoria 4 eod. hoc tit. de paſſ. int. emtor & venditor (4.54).

DEFINITIO VI.

Paſſum redimendi, ſeu de retrovendendo quid ſit? An elapſo redimendi tempore venditio irrevocabilis fiat? An penitentia locus ſit?

Paſſum omnium frequentiffimum, quod hodie venditionibus adjici ſolet, eſt paſſum redimendi, ſeu de retrovendendo; quo ſcilicet convenit, ut venditori liceat intra certum tempus redimere, ſeu recipere rem, quam vendidit, reſtituto utique pretio, quod accepit, vel alio, prout convenierit (1): definito autem redimendi tempore elapſo, venditio irrevocabilis ſit: nili forte ex juxta cauſa, puta læſionis ultra tertiam pretii partem, potiſſimum ſi modicum tempus elapſum ſit, Princeps adverſus temporis lapſum reſtituat (2): atque viciffim, poſtquam venditor interpellavit emtorem ad retrovendendum, atque emtor ſe paratum obtulit, venditor rem redimere cogitur (3).

(1) L. Si fundum 2 eod. hoc tit. de paſſ. int. emtor. & venditor. (4.54)

(2) L. 1 & poſſim ff. ex quibus cauſ. major. (4.6), Decif. 31 auguſt. 1734 ref. D. Mordilia in cauſ. de Saxis contr. Boſcatium, & Lampianum per tot., Decif. 21 auguſt. 1683 ref. D. Torrini in cauſ. Marchet, &

Luciani per tot., ubi modicum tempus non attendi innuitur; ſi emtor damnum inde paſſus non ſit.

(3) Decif. 18 decemb. 1643 ref. D. Blancardi in cauſ. Luciani contr. Garloſeum §. Ex his conſulti.

DEFINITIO VII.

Venditori cum paſſo de retrovendendo competit apud nos actio in rem, qua convenire poſſet tertium poſſeſſorem, & heredem beneficio inventarii utentem.

Venditori, qui paſſo redimendi ſibi proſpexerit, competit actio ex vendito, vel præſcriptis verbis (1): ſed rei vindicatio ex jure Romano competere non videtur, cum ſolum factum, ſeu nova venditio paſſo contineatur: nili forte convenierit, ut, pretio intra certum tempus reſtituto, res inempta ſit, aut ut venditor eam recipiat, quippe quibus caſibus venditor poſſet, vindicatione, aut venditi actione pro arbitrio uti (2). Immo apud nos conſuetudine inducta eſt actio in rem venditori, ex qua adverſus quemcumque poſſeſſorem agere poſſit (3): ex quo colligit Faber, nec liberari emtorem, aut tertium poſſeſſorem præſtando venditori id, quod intereſt: & deſuncto emtore, qui retrovendere debuit, relicto herede cum beneficio legis, & inventarii, venditorem, eumque qui a venditore cauſam habet, non eſſe remittendum ad generalem diſcuſſionis inſtantiam (4).

(1) L. Si fundus 4 §. penult. ff. de leg. commiſſor. (18. 3), l. Si fundum 2 eod. hoc tit. de paſſ. int. emt., & vendit. (4. 54) V. Decif.

14 april. 1673 *exf. D. Sandiliano in caus. Olivera contr. Toffetum per tot.*

(2) *Argum. l. Si cum venderet 13 ff. de pignorat. adion. (13. 7).*

(3) *Fab. cod. hoc tit. lib. 4 tit. 36 defn. 3 in princ., & def. 8 in princ., Thesaur. lib. 2 quasf. 72 num. 1.*

(4) *Fab. diſt. defnuit. 8 num. 2 & ſeqq.*

DEFINITIO VIII.

Venditio nova fit, cum venditor, pretio reſtituto ex pacto redimendi, fundum ſuum recipit. Quid de laudimio, & fructibus? An ſola verbalis interpellatio ſufficiat?

Restituto per venditorem pretio, necnon impensis in instrumentum, aliisque in fundi utilitatem ab emptore erogatis (1), non resolvitur, si proprie loquamur, venditio, quæ perfecta omnino fuit (2), sed potius nova venditio fit (unum tamen jure nostro solvitur laudimium (3)); indeque emptor non restituit fructus ante moram, seu ante oblatum pretium perceptos, nec emptor usuras pretii (4): sed post litem contestatam venditori fructus debentur, saltem si pretium, detrectante venditionem emptore, obligaverit (5). Excipiendus est casus, quo venditor fundum distrahit retrahere velit, cum fructus pendentes sunt; tunc enim pro rata temporis inter emptorem, & venditorem dividuntur; ut ita utriusque indemnitati consultum sit (6); nisi forte fructus tempore primæ venditionis in fundo pendentes essent; atque dies retrovenditioni præfixitus sit, vel in idem tempus cadat redimendi terminus; tunc enim, ne inæ-

qualitates inter emptorem, & venditorem inducantur, nulla fructuum divisio fit (7). Quod si obligatio facta non sit, vel non integra quantitas obligata fuerit, aut non legitimo modo, hæc utique sufficit ad impediendam præscriptionem, cum sola interpellatio, & verbalis obligatio sufficiat, ut emptor in mora, & mala fide constituatur (8); non vero, ut cogatur restituere fructus, nisi simul venditor usuras pretii non obligati, vel male obligati solvat (9); cum vero monetæ augmentum sæpe incertum sit, sufficit de eo præstando satisdare (10).

(1) *Fab. cod. hoc tit. lib. 4 tit. 36 defn. 17 alleg. 1*

(2) *L. Si fundum 2 cod. hoc tit. (4. 54), Decis. 3 junii 1647 ref. D. Ab-Ecclesia in caus. Chiariorat. contr. de Ferraris.*

(3) *Reg. Constit. lib. 5 t. 17 cap. 3 §. 5.*

(4) *D. l. 2 in fin. cod. hoc tit.*

(5) *L. Si a te 7 cod. hoc t. Fab. cod. hoc tit. lib. 4 tit. 36 defnuit. 17 in princip.*

(6) *Thesaur. decis. 55 num. 3 **

(7) *Thesaur. d. num. 3 in fin.*

(8) *D. l. 2 cod. hoc tit. de pact. int. emptor., & venditor., Fab. cod. hoc tit. defn. 6, Decis. 20 junii 1663 ref. D. Delaude in caus. Comit. Candæ contr. Comit. Armanos §. Domini fuerunt.*

(9) *D. l. 2 cod. hoc tit., Fab. d. def. 6 all. 2, & d. defn. 17 num. 1 & ſeqq.*

(10) *Fab. ibid. defnuit. 7.*

DEFINITIO IX.

Venditor, qui pactus fuit, ut ipse praefareretur, si emptor rem distrahat, praelationem habet adversus secundum emptorem.

A pacto redimendi non multum distat aliud, quo convenerit inter venditorem, & emptorem, ut emptor, si rem rursus distrahere velit, non alii, sed suo venditori distrahat (1): cuius pacti ea vis est, ut emptor futuram extranei favore venditionem primo venditori denunciet; quo praestito, venditor declarare debet intra certum tempus a iudice praeficiendum, si contrahentes inter se non constent, an eadem pretio emere velit; alioquin a praelationis jure repellitur (2). Cum autem pacta etiam ex intervallo adjecta exceptionem tribuant (3), si venditor possideat, potest se tueri vi hujus pacti adversus extraneum, cui emptor rem rursus vendiderit, potissimum si de pignore convenerit (4), nec enim extraneus plus juris habere potest, quam emptor, a quo causam habet: immo potest adversus secundum emptorem agere, si adit hypotheca etiam generalis (5).

(1) *L. Qui fundum 73. ff. de contr. emptor.* (18. 1.)

(2) *L. Qui Roma 122. §. Coheredes 3. ff. de l. O. (43. 1.)*

(3) *L. Pacta 71. ff. de contrahend. emptor.*

(4) *Fab. eod. hoc tit. lib. 4. tit. 36. de huius. 1., Decis. 7. januarii 1676. refer. D. Torrini in causa frat. de Gallenghis contra Comitum*

Codic. Tom. IV.

Baldisserii, & fratres Picconos, in princip.

(5) *Fab. ibid. defn. 9.*

DEFINITIO X.

Venditio cum pacto redimendi non praesumitur simulata in fraudem legis usuras prohibentis: multo minus datio in solutum, nisi urgentes adfuerint conjecturae.

Quamquam interdum sub specie venditionis adjecto redimendi pacto contractus usurarii celebrantur, in dubio tamen simulatio haec non praesumitur, potissimum si emptor probatur, & integre fidei sit (1); neque sola pretii modicitas simulationis suspicionem inducit, cum ex pacto retrovendendi veteri minuat rei pretium: nisi emptor solitus sit feroerari (2) atque facilius simulatio praesumitur, si venditor statim ab emptore eundem fundum conducit, in possessione remaneat, atque pacto potius respondeat usuris pretii, quam fructuum valori, vel si finito redimendi tempore emptor rursus aliud longissimum tempus emptori indulgeat ad redimendum; quamquam ex his non eruantur certa simulationis argumenta, sed indicia tantum, quae contrariis indicibus divari possunt; atque haec minus urgeant in datione in solutum, quae creditori sit (3). Saepe retrovenditio non facile praesumenda est, nisi urgentes adfuerint conjecturae (4).

(1) *Decis. 3. junii 1647. refer. D. Abecceffa in causa Chiardoras contra de Ferraris, §. Nec obstant. Argum. L. Quamvis instrumento 4. cod. si quis alteri, vel sibi (4. 50.)*

K

(2) *V. Ofasc. decis. 42.*

(3) *Fab. cod. hoc tit. lib. 4. tit. 36. defin. 4. & 18., Decis. 1. martii 1649. refer. D. Porta in causa Pellet, & Cagna, ubi venditor, qui per tempus redimeret rem conduxerat, damnatus fuit ad eam remittendam emtori: sed simul admissa sunt capitula concernentia simulationem; V. Decis. 30. decembris 1771. refer. D. Avogadro in causa Ciurini, & Perotti, §. At enim, num. 32, & seqq., ubi & traditur, difficilis prae sumi animum facerandi in datione in solutum, quae fit creditori ex necessitate.*

(4) *Fab. d. definit. 18. num. 3, & seqq.*

DEFINITIO XI.

Retractus legalis, vel gentilitius qui dicatur? Intra quod tempus exerceri debeat? A quo momento tempus currere incipiat? An contra ignorantem currat? Quid si venditor caute celet secutam venditionem? An interpellatio extrajudicialis sufficiat?

Proter redimendi jus ex pacto competentis, quod *conventionale* appellatur, aliud est, quod *legale* dicitur, utpote vi legis, statuti, vel consuetudinis inductum. Ex lege, seu juris communis dispositione directus dominus praefertur extraneo, cui emphyteuta suam emphyteusim vendere velit (1): socii quoque, & agnati extraneis in fundi alienatione praefertuntur (2). Ex statuto, vel consuetudine pluribus in locis viget altera retractus legalis species, nimirum *gentilitius*, qui nihil aliud est, quam jus competentis agnatis, vel

cognatis redimendi fundum a consanguineo venditum extraneo, seu eodem pretio habendi: cognatis dicimus, vel agnatis, prout statuto, aut consuetudine inductum est, ut soli agnati, seu per masculos conjuncti, quod frequentius est: vel etiam cognati per feminas conjuncti, imino & affines hoc jure gaudeant, alicubi quoque viget retractus, quem *vicinalem* vocant; quo scilicet praerogatio tribuitur in praediorum emptione illis, qui vicinum fundum habent. Tempus autem praefinitum est, intra quod retractus jus exerceri debeat: ne rerum dominia diutius suspensa maneant, quod publicae utilitati adversatur (3): sed tempus hoc non ubique idem est; Frederici constitutione retractus intra triginta dies fieri debet (4): frequentius tamen annus & dies indulgetur; quare statutorum verba, vel consuetudinis cujusque modus inspiciendus est. Atque retrahendi tempus incipit, statim ac res tradita est, tamen si consanguinei secutam venditionem ignoraverint. Non sufficit venditionem consensu perfectam esse; tum quia sine traditione rei dominium non transfertur (5); adeoque plena alienatio antea non fit; tum quia facile nimis fraudarentur consanguinei, si adversus eos tempus curreret, antequam res tradatur emtori; cum contractus nudo consensu celebrati facillime ignorentur: sciri autem non aegre possint illi, quos traditio, seu in possessionem missio subsecuta est. Sed non distinguimus inter consanguineos scientes, atque ignorantes, seu tempus aequo currit adversus ignorantes; tum quia jus retractus alienum est a libertate com-

merciorum; nec non plerumque damnosum venditoribus; cum res retractui obnoxie minori pretio distrahantur; adeoque stricte potius interpretandum est, aut saltem benigna interpretatione non adjuvandum (6); tum quia consanguinei, aut vicini retrahere cupientes non de damno vitando, sed de lucro captando certant in dispendium emitoris; quare huic potius, quam illis favendum est (7): hæc autem argumenta probant nec absentibus, nec minoribus, & similibus jus competere, ut post tempora præfinita rem ab emtore avocet. Exceptio tamen admittenda est, si emtor, & venditor secutam venditionem callide celassent, ne ad consanguinei, aut vicini notitiam perveniret (8). Neque obstat, præscriptiones annales utiles esse, non continuas (9); adeoque ignoranti non currere; nam regula hæc non obinet in lucro captando, potissimum contra juris civilis dispositionem, quo casu statuta stricte interpretanda sunt ex omnium consensu: atque sibi imputet vicinus, aut consanguineus, qui utilitati suæ diligentius non prospexit. Interpellatio extrajudicialis ad interrompendam temporalem hanc præscriptionem ex communi sententia non sufficit; nisi forte iudex adiri nequeat; sed judicialis requiritur (10): immo & necessaria videtur litis contestatio (11): aliqui tamen sentiunt, præscriptionem hanc interrompi, dummodo ante temporis præfiniti lapsum emtor in jus vocatus fuerit, quavis litis contestatio ante completum tempus secuta non sit (12): quod, utpote a juris regulis alienum, vix

admittendum est, nisi usu receptum doceatur.

(1) *L. ult. cod. de jure emphyteut.* (4. 66.)

(2) *V. Feudor. lib. 5. tit. 13., Reg. constitut. lib. 6. tit. 3. cap. 6.* §. 8.

(3) *Princip. institut. de usucapion.* (2. 6.)

(4) *D. Feudor. lib. 5. tit. 13.*

(5) *L. Traditionibus 20. cod. de pact.* (2. 14.)

(6) *L. Quod vero 14. ff. de legib.* (1. 3.)

(7) *L. Sciendum 18., L. 19. & 20. ff. ex quib. causis. major.* (4. 6.)

(8) *V. Decis. 18. septemb. 1669. refer. D. Leone in causa Didaci Ab-ecclesia contra Moechiam, & heredes de Gandolfo, §. Veriorem tamen, in qua Senatus vicinum ad retrahendum etiam post decennium (licet statuti anni tempus præfinitum esset) admisit, non eo solum ductus fundamento (verba sunt relatoris), quod tempus ignoranti non currat, cum præscriptio annalis utilis sit, non continuas; verum etiam quia in hoc casu negotium ita callide fuit structum, tali-que artificio compositum, ut certe vix poteris in vicinorum venire notitiam: nec conjecturæ urgentiores malitiæ, ac fallaciæ tam in venditore, quam in emtore concurrere poterant resultantibus exactis: atque deinceps referuntur malitiæ, & fallaciæ argumenta; ex quo coniecere licet, Senatui potius motum fuisse ex dolo venditoris, & emtoris, quam ex natura præscriptionis annalis, qua utilis utique est in damno vitando, non in lucro captando contra juris civilis dispositionem.*

(9) *L. Sciendum* 19. §. ult. , *L. Cum sex menses* 55. ff. de adilit. edic. (21. 1.)

(10) *L. Sicut in rem* 3. , & *L. seq. cod. de praescript. XXX.* , vel *XL. annor.* (7. 39.)

(11) *D. L. 3. , & 4.*

(12) *Poet. in pandect. lib. 18. tit. 3. num. 15. post alios.*

DEFINITIO XII.

Retractu uti volens debet offerre pretium, & impensas? An oblatio verbalis sufficiat?

Qui retractus jure rem ab emtore repetit, utique totam, nec enim licet pariem invito emtore redimere (†1), offerre debet integrum pretium, & cetera, quæ emtor erogavit, veluti laudemia, impensas in fundi utilitatem factas, atque instrumentum cautionis (†2), ut indemnus servetur emtor: quod si hæc omnia simul oblatio emtor recipere detrectet, quia rem retinere contendit, non est necessaria depositio, & consignatio pecunie, sed sufficit sola verbalis oblatio ad interruptendam prescriptionem, nisi emtor paratum se dicat ad pretium recipiendum, & rem retrovendendam, quo casu realis oblatio necessaria esset (3).

(†1) *Sentent. Senat. 19. decembris 1766. refer. D. Gavutio in causa Mezani, & Villa. Argum. L. Tutor* 47. §. 1. ff. de minorib. (4. 4.)

(†2) *Sentent. Senat. 14. februarii 1750. refer. D. Falcombello in causa Feraud, & Grondana; Sentent. Senat. 18. junii 1768. refer. D. Galli in causa Barachi, & Peirone; Decis. 20. junii 1663. refer. D. De-*

lande in causa Comit. Cauda contra Comites Armanos, in fin.

(3) *Fab. cod. hoc tit. lib. 4. tit. 36. defin. 6., ubi agit quidem de retractu conventionali: sed eadem est in hac re conditio retractus legalis.*

DEFINITIO XIII.

Jus retractus legalis in extraneum transferri non potest. Sed retrahere potest, qui nihil in bonis habet, si mutuum pecuniam inveniat.

Retractus legalis jus in extraneum transferri non posse, fateantur omnes, cum inductum sit favore certarum personarum (1); itaut quibuscumque in locis jurare suis sumptibus cogatur retrahens, se in suam, non alterius utilitatem retrahere velle (2): retrahere tamen potest, qui nihil in bonis habet, unde pretium solvat; hic utique fraudis suspectus est, & merito timetur, ne alii venditurus retrahat; sed, quia fieri potest, ut pecuniam mutuum inveniat, & sibi emere velit, a legis beneficio excludendus non est. (†3).

(1) *Arg. L. Ex pluribus* 42. ff. de administr. , & peric. tutor. (26. 7.)

(2) *Poet. in pandect. lib. 18. tit. 3. num. 15.*

(†3) *Sentent. Senat. 1. septembris 1767. refer. D. Castellengo in causa Beltruti contra Clerico, ubi rejecta fuerunt capitula tendentia ad probandum, retrahentem sola pensione vitalicia 400 pradium esse.*

TITULUS XXIX.

De locato, & conducto.

DEFINITIO I.

Locationis pretium in pecunia consistit, & certum esse debet. Quid si nullum constitutum fuerit; vel tertius, cujus arbitrium electum fuit, aestimare noluerit?

Cum locatio conductio contractus sit proximus emtioni, & venditioni (1), iisdem, quoad utriusque indoles patitur, regulis subest: quare, sicuti emtio venditio contrahitur, simul atque de re, & pretio convenit (2), ita locatio contrahi intelligitur statim ac pro re, vel opera merces constituta est (3): merces pecunia solvitur (4), alioquin contractus innominatus est (5), locationi utique per omnia similis: atque pretium certum esse debet, vel per se, vel per relationem ad aliud, puta ad arbitrium boni viri, alioquin stricto iure inspecto, non valet; sicuti nec valet, si tertius ille pretium definire noluerit, aut non potuerit (6): exemplo venditionis (7): ex æquitate tamen pretium a iudice definiti potest, prout de venditione diximus (8), vel ex regionis consuetudine, aut præcedentibus locationibus aestimari (9). Denique iustum pretium in locatione desideratur; cum locatori, aut conductori immodice læso succurrendum esse, æquitas ipsa demonstret: nihil tamen obstat, quominus merces augeatur, si ita ludeant rerum,

vel personarum adjuncta (10).

(1) *Princip. institut. hoc tit. de locatione, & conductione. (3. 25.), L. Locatio 2. ff. hoc tit. (19. 1.)*

(2) *Princip. institut. de emtione, & vendit. (3. 24.)*

(3) *D. princip. institut. hoc tit., d. L. 2. ff. hoc tit.*

(4) *L. Naturalis 3. §. Et cum 2. ff. de præscript. verb. (19. 5.), L. 2. §. Si quis 9. ff. depositi (16. 3.)*

(5) *§. Præterea 2. institut. hoc tit.*

(6) *D. L. Si merces 25. in princip. ff. hoc tit.*

(7) *L. Hac venditio 7. §. 1., L. Si quis fundum 37., L. Padæ conventa 72. ff. de contrahend. emtione. (18. 1.)*

(8) *V. supra lib. III. tit. XXII. de contrahenda emtione definiti. 1X., & X.*

(9) *V. Decis. 17. aprilis 1674. refer. D. Gabuti in causa Marchion. a Sando Germano contra Universitat. Castrimontis, ubi traditur, nulla consuetudine pensionis quæritate in censu, intelligi constitutam eam, qua in regione præstari solet.*

(10) *V. Decis. 27. februarii 1730. refer. D. Guillier in causa Hebraorum Fossani contra Proprietarios domorum, in qua majus pretium statutum fuit proprietariis, tum quia Hebraei male utuntur domibus; tum ob periculum amittenda mercedis, tum quia domini non amplius sunt arbitri rerum suarum.*

DEFINITIO II.

Locatio ad longum tempus bonorum minoris, vel minorum jure utentium publicæ fieri debet. An fiscus contra subhastationem post elapsum præscriptum tempus, altero majus pretium offerente, restituatur?

Locationes rerum, quæ ad privatos pertinent, tum publice, tum privatim fieri posse, pro contrahentium arbitrio, apud omnes constat; cum rei suæ unusquisque sit moderator, & arbiter (1); dummodo sufficiens habeat animi consilium, quo rebus suis prospiciat: sed publice, idest sub hasta, locari debent res minorum (2), nisi locatio ad modicum tempus fiat (3); atque eadem ratio est bonorum universitatis (nisi agatur de bonis rusticis, & talliabilibus, quæ per accidens venerunt in dominium universitatis, quæ etiam ad diuturnum tempus locari sine sollemnibus posse placet (4)); fisci, vel Principis, qui minorum jure utitur ex fori usu, licet nulla lex sit, quæ hoc ei privilegium specialem indulgeat (5). Quamquam vero fiscus ex causa lationis adversus venditionem, vel locationem publice factam restituitur, si alter sexta, vel duodecima (novo patrio jure) pretii parte amplius offerat intra præscriptum viginti dierum spatium (6): hæc tamen oblatio favore fisci post elapsum tempus statutum non admittitur, neque restitutionis jure (7).

(1) *L. In re mandata 21. cod. mandati (4. 35.)*

(2) *V. Reg. consil. lib. 5. tit. 12. §. 7.*

(3) *V. Supra lib. I. tit. XXXVII. Si adversus fidejussionem. &c. defin. ult. in fin.*

(4) *V. Supra lib. II. tit. III. de vendend. reb. civitat. defin. IX.*

(5) *V. Supra lib. I. tit. XXXV. de in integr. restitut. minor defin. VI I.*

(6) *V. Supra lib. I. tit. XXXVII. Si adversus venditionem. defin. I. in med.*

(7) *V. Decis. 19. decembr. 1676. refer. D. Blancardi in causa Hebrai Joseph Moreno contra Advocat. Patrimonial. per tot.*

DEFINITIO III.

Repetita tacite locatio intelligitur, cum dominus patitur conductorem, post finitum locationis tempus, in rei possessione perseverare. Quid de operis?

Non expresse tantummodo, sed etiam tacite contrahi locatio potest (1): tacite potissimum locasse intelligitur, qui finito conductionis tempore patitur conductorem in rei locatæ possessione, & usu perseverare (2); atque tacita hæc relocatio facta judicatur iisdem conditionibus, ac prior, si pro pretio, si pro pignoribus in prioris conductionis securitatem datis (3). Sane novus consensus fidejussorum desideratur, ut pro nova hac conductione teneantur (4); nec enim alienæ obligationis onus inviti suscipere coguntur. Hæc autem tacita relocatio etiam in operis locum habet (5), cum lex generalis sit.

(1) *Taciti enim eadem plerumque vis est, ac expressi L. Cum quid mutuum 3. ff. de reb. credit. (12. 1.)*

(2) *L. Item quæritur 13. §. ult. & L. seqq. ff. hoc tit. (19. 2.)*

- (3) *D. L. 13. §. ult. in med.*
 (4) *L. Novatione 4. cod. de fidejuss.*
 (8. 41.)

(*) *Decif. 23. april. 1687. refer. D. Torriani in causa Communis. Gattinara contra Protomedicum Leonem in princip., & seqq., in qua agebatur de locatione operarum medici favore communitatis, cum medicus: post transfactum primum tempus operas suas adhuc præstiffet, atque traditum est, tacitam hanc relocationem ad annum, exemplo prædiorum rusticorum, repetitam intelligi.*

DEFINITIO IV.

Locatio ad quod tempus tacite repetita intelligatur

Quod spectat tempus tacite renovatæ conductionis, distinguunt leges rustica prædia ab urbanis: in rusticis prædiis, qui fructus quotannis plerumque ferunt, ad annum facta relocatio censetur, licet initio in plures annos facta fuisset: in triennium vero, vel quinquennium producta intelligitur, si forte in prædio fructus nonnisi singulis trienniis, aut quinquenniis nasci, & colligi soleant (1); tacitus enim consensus, qui ex facto inducitur, porrigi non debet ultra, quam factum est (2). Cum vero urbani prædii fructus singulis diebus percipiuntur, non nisi ultra diem renovatam conductionem intelligi tradit Ulpianus, nisi in scriptis certum tempus conductionis comprehensum est (3): ex quibus verbis recte inferitur, hodiernis moribus, quibus certa e domibus migrandi tempora constituta sunt, & domus solent in annum elocari, ex patientia domini, & usu continuato conducto-

ris tacite repetitam intelligi ad locationem ad annum (*4), non secus ac in famulis, & ancillis; maxime cum consuetudine inducta sit necessitas denunciationis mature faciendæ ab illis, qui, finito locationis tempore, domus usum, vel operas impostorum recipere, aut præstare nolunt (5), nisi longius in prima locatione tempus dictum fuerit, puta triennium, quo casu in simile tempus tacite repetita locatio intelligitur (*6).

(1) *L. Item quatuor 13. §. ult. ff. hoc tit. locati (19. 2.), Fab. cod. hoc tit. lib. 4. tit. 42. defn. 45.*

(2) *L. Non omnis 19. ff. de reb. cred. (12. 1.)*

(3) *D. L. 13. §. ult. in fin. ff. hoc tit.*

(*4) *Decif. 13. decembris 1734. refer. D. Demorra in causa Comit. Sacchi a Lumello contr. Canonic. Torriellum, ubi dicitur tacite repetitam in domo conductionem ad annum.*

(5) *Voss in pandect. hoc tit. lib. 19. tit. 2. num. 10.*

(*6) *V. Decif. 22. martii 1770. ref. D. Carrone in caus. Vidua Commenduti contra Bertolinum, & alios, ubi Senatus in aliud triennium domum relocatam dixit, prout convenerat, nisi aliter denunciatum fuisset. Denunciatio autem migrandi facta fuerat ab administratore post finem officium. V. & sentent. R. Camera 19. novembris 1768. refer. D. Platzaert in causa frat. Garbitia, ubi Camera censuit locationem opificina serica ad annum repetitam intelligi, prout jam antea locata fuerat.*

DEFINITIO V.

Locatio etiam in perpetuum contrahi potest. Quibus modis tacite hac contrahenda intelligatur?

Non tantum ita locatio contrahi potest, ut certo tempore finiatur, veluti triennio, quinquennio; vel ita, ut incerta sit ejus duratio, puta quamdiu locator voluerit: quo casu locatio finitur morte locatoris (1); quippequi post mortem amplius velle non potest: vel contraria voluntatis declaratione: prout fert conventionis indoles: atque etiam in perpetuum fieri locatio potest, tum expresse, tum tacite; nimirum ex patientia locatoris, seu domini per triginta annos, & continua, ac uniformi praeestatione pensionis (2).

(1) *L. Locatio 4. ff. hoc tit. (19. 2.)*
(2) *V. Decis. 6. april. 1672. refer. D. Torrini in causa Commendator. Melzi contr. fratres Rolandos. §. Verum pro contraria, in qua additur, ex hac locatione ad triginta annos transferri civilem possessionem, & dominium utile.*

DEFINITIO VI.

Conductor potest rem alteri non noverituro, nec vilioribus usibus rem destinatur, relocare, excluso domino, nisi aliter conventum sit, vel receptum. Quid de colono partiarior?

Cum conductor in re conducta, pendente locationis tempore, vices locatoris teneat, & juribus gaudeat, non prohibetur rem sibi locatam rursum elocare, vel in totum, vel pro

parte (1) alteri, cui malit, etiam excluso domino (2): nisi aliter convenerit inter locatorem, & primum conductorem (3), prout conveniri potest; quae tamen conventio ita ex aequitate interpretanda est, ne consensus absque iusta causa denegari possit (4). Item in quibusdam locis nec agri sublocari possunt sine domini voluntate (5), nec domus; atque arbitrio domini permittitur, an novum conductorem admittere velit; an, eo excluso, rem sibi eadem mercede retinere (6). Relocata autem rerum universitate, omnia, quae sub ea continentur, in conductorem transferuntur, nisi aliqua probentur excepta (7). Cavere sane debet conductor, vel quicumque alius, qui rei dominus non sit, ne res relocet ei, qui urendo magis nociturus sit, vel vilioribus usibus destinaturus (8): neque secundum conductorem plus juris habere potest, quam primus, exclusus persona jus suum aestimatur (9). Sane colonus partiarior, cum jure potius societatis, quam conductionis agros colat, alium domino invito socium dare non potest (10); societas enim non nisi ex mutuo consensu contrahitur. Qui autem prohibitus est alienare, non ideo locandi jure caret, cum per locationem etiam in longum tempus factam rei dominium non transferatur (11).

(1) *L. Nemo 6. cod. hoc tit. (4. 65.). L. Qui insulam 30. ff. hoc tit. (19. 1.)*

(2) *Decis. 10. novembris 1642. refer. D. Piscina in causa Mariani, & Piatti, §. Super secunda.*

(3) *D. L. 6. cod. hoc tit., D. Decis. 10. novembris 1642. refer. D. Piscina in causa Mariani &c., in*

qua pactum hoc prodesse heredi locatori definitum est.

(*)4) *Sentent. Senat. 5. septembris 1771. refer. D. Damilano in causa Martin contra Carabellone, & Barberis. Argum. L. Sed quæ 12. §. 1. ff. de sponsalib. (23. 1.)*

(*)5) *Voet in pandect. hoc tit. lib. 19. tit. 2. num. 6. prop. fin., V. Decis. 14. martii 1735. refer. D. Bianchis in causa Crescia contra Civitat. Casalis.*

(6) *Voet d. num. 6. in fin.*

(*)7) *Decis. 12. junii 1710. refer. D. a Sancto Martino in causa de Ceppis contra Comit. Bormiolium, & Principalis ergo. Argum. L. Aede sacra 73. §. 1. ff. de contrahend. emtion. (18. 1.)*

(8) *L. Si enjus 13. §. ult. ff. de usur. (7. 1.)*

(9) *L. Nemo 54. ff. de reg. jur., Fab. cod. hoc tit. lib. 4. tit. 42. definit. 16.*

(10) *L. Qui admittitur 19. ff. pro socio (17. 2.)*

(11) *L. Locatio 2. & seq. ff. hoc tit. (19. 2.)*

DEFINITIO VII.

Opera serviles locari possunt, & mercedem merentur, licet non promissam. Quid de operis liberalibus.

Praeter res, operæ quoque, sive fervorum, sive liberorum hominum locationem recipiunt, dummodo hac mercede æstimentur, quales sunt tabulam pingere, insulam ædificare, aliquem equo, vel curru vehere (1), & similia; famulatus officia exhibere, pro quibus etiam non promissa merces officio iudicis adjudicatur *Codic. Tom. IV.*

(*)1) : quæ vero facta æstimationem non recipiunt ex communi hominum sensu, veluti aliquem commendare amico, aut potenti viro, neque locari possunt, neque merces pro illis accipi: quamquam sæpe contingit, ut hæc nonnulli immodico pretio obtineantur. Solæ autem serviles operæ, seu in quibus magis laborat corpus, quam animus, atque a vilioris conditionis hominibus præstari solent, ad locationem, & conductionem propriæ pertinent, non liberales, quæ ingenio magis quam corporis ministerio exhibentur, pro quibus idcirco merces dari non dicitur, sed remuneratio, & honorarium: in quo genere sunt operæ advocati, medici (3), & similibus (4), atque agrimensores (5): quamquam, re inspecta, nihil interest, an locatio dicatur, an contractus innominatus, an mercedis, an honorarii nomine appelletur, quod præstari solet.

(1) *L. Naturalis 9. §. At cum de 2. ff. de præscript. verb. (19. 5.)*

(*)2) *V. Decis. 13. septembris 1646 refer. D. Beccaria in causa Malzenti contra Chirolum, per tot., quæ merces famulatus adjudicata fuit, licet alter eam se promississe negaret, quia dignus est operarius mercede sua.*

(3) *V. supra defn. III. in fin.*

(4) *L. 1. princip., & §. seq. ff. de extraordinar. cognitionib. (50. 13.)*

(5) *L. 1. ff. si mens. fals. mod. dixer. (11. 6.)*

DEFINITIO VIII.

Opus promissum quo tempore perficiendum sit?

Cum queritur, quo tempore opus promissum perfici debeat, distinguendum est, utrum tempus perficiendi operis præfixum fuerit, nec ne: conventioni in primo casu standum est, nisi forte intra tam breve tempus egregium opus fieri convenerit, ut per rerum naturam vix perfici possit; tunc enim conveniens temporis spatium, iudicis, & peritorum arbitrio, statuendum esset (§1): nec enim placet, quod aliqui tradunt, conventionem, utpote de re impossibili, inutilem fore: cum impossibilitas, ita dicam, non respiciat operis substantiam, sed accidentia: exceptio utrique admittenda esset in opere, quod post præscriptum tempus profuturum non sit: alioquin contrahentes non videntur tempus instar conditionis adiecisse. Quod si nullum perficiendo operi tempus expresse definitum sit, contrahentes tacite de eo sensisse videntur, quod viri boni arbitratu sufficiens est (2).

(§1) *L. Insulam 38. §. 1. ff. hoc tit. (19. 2.). V. Decis. 29. martii 1765. refer. D. Cavalli in causa Comit. Martini Ballaira contra Alberti, & Traversam, in qua certatum est, an dicti Alberti, & Traversa fabri cementarii adificium intra certum tempus perficere tenerentur, nec ne.*

(2) *L. Interdum 73. ff. de V. O. (45. 1.)*

DEFINITIO IX.

Conductor, & conductoris heredes a locatore conveniri possunt pro mercede. An conductio inter socios morte unius socii finitur?

Locati actio, quæ bonæ fidei est (1), & personalis, utpote ex contractu descendens, datur locatori, sive is dominus sit (2), sive conductionis titulo rem possideat, eamque rursus elocet (3), adversus conductorem, vel conductores; si plures sint, adversus singulos pro parte virili (4), nisi omnes se in solidum obligaverint; quo casu eos in solidum convenire potest; dummodo actiones suas solventi cedat adversus ceteros (5); vel nisi plures vectigalia conduxerint (6), singulari vectigalium favore. Nec tantum adversus conductores, sed etiam contra heredes, in quos locatio transit, agere potest locator (7): si ramea is, qui fundum a Titio conduxerat, Mævium in socium conductionis admiserit, atque decesserit ante locationis finem, cogi non potest Mævius, ut maneat in conductione, nec a Titio, nec a conductoris heredibus (8): non a Titio, quia cum Titio non contraxit, nec ulla illi actio nasci potest ex contractu, quem cum alio Mævius gessit (9): non ab heredibus conductoris, quia cum hoc non conductio, sed societas inita fuit, quæ morte unius ex sociis finitur (10). Aliud dicendum placuit, si contractus conductionis sit principalis, societatis vero accessorius: sicut morte socii non finitur conda-

atio, sed in heredes transit, ita etiam societas (*11).

(1) *Princip.*, & §. ult. *instit. de obligat. ex consensu* (3. 23.)

(2) *L. Si tibi* 7. ff. *hoc tit.* (19. 2.)

(3) *L. Si cui locaverim* 48. ff. *hoc tit.*

(4) *L. Si divisa* 13. *cod. hoc tit. de locat.* (4. 65.)

(5) *D. L. 13. L. Cum apparebis* 47. ff. *hoc tit. locat.*

(6) *L. Locatio* 9. §. *Socii* 4. ff. *de publicanis* (39. 4.)

(7) *L. Viam veritatis* 10. *cod. hoc tit. de locat. & conduct.* (4. 65.)

(7) *Fab. cod. hoc tit. lib. 4. tit. 42. defn. 36. in princip.*, *V. Ofasc. decis. 76. per tot.*

(9) *L. Quaecumque* 11. ff. *de obligat. & act.* (44. 7.)

(10) *L. Adione* 65. §. *Morte* 9. ff. *pro socio* (17. 2.)

(*11) *Decis. 24. martii 1736. refer. D. Provana in causa Vallini contra Bo. & Varrotum, per tot. Argum. L. Verum* 63. §. *Mercedem* 8. ff. *pro soc.*, *cap. Accessorium* 42. *extr. de reg. jur. in 6.*

DEFINITIO X.

Locati actione petitur merces totius temporis, quo locatio durare debuit. An & usura mercedis tardius soluta?

Qui rem alteri elocavit, seu rei dominus, locati actione, dummodo locationem, & usum praestitum probet (*1), petit mercedem totius temporis, quo locatio duravit, vel durare debuit (2); eaque tempore, de quo convenit, solvenda est; si enim conductor ex do-

mo, puta, ante tempus migret sine justa, & probabili causa, integram pensionem debet (3). nec mercedem dumtaxat, sed etiam ejus usuram, ut alibi diximus (4), saltem a die interpellationis in iudicio factae (5): immo conductor, cui remissio mercedis fieri debeat pro parte, ad usuras alterius partis conetur, si hanc non obtulerit, & non obsignaverit (6).

(*1) *Decis. 3. septembris 1646. refer. D. Beccaria in causa Comit. Druent contra Bertolinum, §. Et quis. Argum. L. Julianus* 13. §. *Offerri* 8. ff. *de act. emt.* (19. 1.)

(2) *Princip. instit. hoc tit.* (3. 35.)

(3) *L. Habitatores* 27. §. 1, *L. Dominus* 55. §. ult. ff. *hoc tit.* (19. 2.)

(4) *V. supra lib. I. tit. V. de usuris defn. 1X.*

(5) *Ibid. defn. X.*

(6) *Fab. cod. de usur. lib. 4. tit. 24. defn. 34. in princip.*

DEFINITIO XI.

Conductor ex justa causa potest migrare ante praescriptum tempus. An a singulari successore expelli possit, & vicissim migrare, si res ad singularem successorem perveniat? Quid de successore universalis?

Conductor, qui ex justa causa rem ante praescriptum tempus deserit, mercedem non solvit, nisi pro rata temporis, quo re conducta usus est; cum enim contractus locationis bonae fidei sit (1), non cogitur in conductione permanere, qui iustam habet recedendi causam. Plures probatae sunt iustae, & a legibus probatae hujusmodi causae. In-

L. 2.

primis si dominus locatam rem alienaverit; puta legaverit, conductor impune recedere potest; cum nihil inter sit heredis, an colonus fundum legatarii colere pergat, nec ne, actio adversus colonum heredi denegatur (1): legatarius autem utpote singularis successor jura defuncti non consequitur, atque idem eodem fundamento traditur, si fundum locatum dominus vendiderit, vel donaverit (2). Cum vero eadem sit correlativorum ratio (4), neque singularis successor, puta legatarius, emtor, donatarius illare tenetur colonus defuncti, venditoris, vel donantis (5): nisi forte testator, venditor, vel donator hanc legem dixerint, dummodo conventio cum conductore prius inita sit, quam venditus fundus (6); vel singularis successor probeatur aliquo modo, etiam sine scriptis, consensisse, ut conductor in eadem conductione permaneret (7); atque idem ex rationis identitate jus obtinet in successore beneficii (8), primogenii vel feudi, nec non in uxore, cui dos restituatur (9); immo ad emtorem quoque fructuum extendit Faber (10). Juris ita constituti ratio inter diversa, quae a diversis asseruntur, potior videtur ea, quae ex diversis contractuum natura repetitur; quia nempe contractus, ex quibus rei dominium transfertur, majorem vim habere debeat, quam eos, quibus solum fruendi jus datur; quare emtori, & similibus permitti debuit, ut colonum ante tempus expellant: eadem recedendi facultate conductori data, qui insuper a venditore indemnitas servandus est (11). Non tamen defuncti casus, in quibus conductor

a successore singulari expelli non potest; quamvis ei offeratur id, quod interest: puta si locator (saltem si veteribus pragmaticis assentimur) adjecto jurejurando (12) promiserit conductori se passurum, ut in conductione permaneat usque ad prescriptum tempus, sub speciali, vel generali hypotheca bonorum suorum (13); quae apud nos tacite subintelligitur, eandemque vim habet, ac si expressa fuisset (14); etenim hypotheca jus in re tribuit, quod inviso auferri non potest, & rem ipsam afficit, in quemcumque transeat (15). Successoris universalis alia conditio est; etenim heres conductoris in conductione permanere potest, & debet (16), atque vicissim heres locataris sinere tenetur, ut conductor in ea permaneat (17): cum defuncti factum impugnare non possit (18).

(1) *Princip. & § ult. instit. de obligationib. ex consensu* (1. 23).

(2) *L. Qui fundum 32 ff. hoc tit.* (19. 1.)

(3) *L. Si merces 25 §. 1 ff. hoc tit.*

(4) *L. Cum se fundum 6 cod. de pact. int. emtor. & venditor.* (4. 54).

(5) *Diñ. L. 32 ff. hoc tit., l. Emtorem 9 cod. hoc tit.* (4. 65), *Fab. cod. hoc tit. lib. 4 tit. 42 defin. 19 num. 1., Theaur. lib. 2 quæst. 13 num. 1., Osajc. decis. 82 in fin. &c.*

(6) *Decis. 17 septemb. 1655 refer. D. Bellino in caus. Baronis, & Peraschi per tot.*

(7) *Diñ. L. 9 cod. hoc tit., Fab. d. num. 1.*

(8) *Fab. diñ. defin. 19 in princ.*

(9) *Theaur. diñ. lib. 2 quæst. 13 num. 2.*

- (10) *Fab. diſc. definit.* 19 num. 2.
 (11) *L. Si merces* 25 §. 1 ff. hoc
 tit. locati, *Theſaur. d. lib. 2 quaſt.* 13
 num. 2.
 (12) *Theſaur. ibid. num.* 10. ✕
 (✕13) *V. Decif* 5 ſeptemb. 1671
 refer. *D. Demarçetius in cauſ. Ricca*
contr. Joanneti per tot.
 (14) *Reg. conſtit. lib. 5 tit.* 16
 § 8.
 (15) *L. Debitorem* 15 cod. de pi-
 gnor. (8. 14).
 (16) *L. Viam veritatis* 10 cod. hoc
 tit. (4. 63).
 (17) *Theſaur. diſc. lib. 2 quaſt.* 13
 num. 1.
 (18) *L. Ex qua perſona* 149 ff. de
 reg. jur., *L. Cum a matre* 14 cod. de
 rei vindicat. (3. 32).

DEFINITIO XII.

Conductor, cui commodus rei uſus non
 praſtetur, poteſt aliquando recedere,
 aliquando ſolam mercedis remiſſio-
 nem poſſulare.

Justam quoque cauſam poſtulandi
 remiſſionem mercedis habet con-
 ductor, qui re in totum uti ſui
 non poſſit (✕1); vel cui commodus
 rei uſus non praſtetur; puta ſi do-
 mus non reſticitur (✕2), vel ſi vi-
 cine ædificante lumina nimium ob-
 curentur; quo caſu conductori mi-
 grare licet, aut remiſſio mercedis
 facienda eſt, ſi permanere malit (3);
 ſed hæc cum moderamine accipien-
 da ſunt; nec enim ob quodlibet leve
 incommodum a contractu recedere
 licet, aut mercedis partem denega-
 re (✕4).

(✕1) *V. Decif. Regia Camera* 29
 april. 1746 refer. *D. Miralio in cauſ.*

Lanza contr. Procur. Gener. §. Verum
enim vero, poſt num. 16, & ſeqq.

(✕2) *L. Ex conducto* 16 §. 1 ff.
 hoc tit. (19. 2), *Decif.* 23 junii 1682
 refer. *D. Torrini in cauſ. Marchion.*
Broxii contr. Violettam §. Si autem,
circa med.

(3) *L. Si merces* 25 §. *Si vicino* 2
 ff. hoc tit. locati.

(✕4) *Decif.* 28 maji 1692 refer.
*D. Buſchetto in cauſ. Viberi & For-
 gii contr. Comit. Marcellum a Pla-
 ſaſco §. His praſtaſis ſic ſtantiſ,*
qua tradiſur, a locatione ex damno
in ſtantiſtia recedi poſſe, ex aliis argi
ad remiſſionem mercedis.

DEFINITIO XIII.

Quid ſi conductor in totum re ſui
 prohibeatur?

Cum vero conductor in totum re
 ſui prohibetur, multum inter-
 eſt, an prohibeatur ab ipſo locato-
 re, aliove, quem locator prohibere
 poſſit, ne conductorem vexet, an
 vi majore. In priore ſpecie non tan-
 tum merces integra remittenda eſt,
 vel reſtituenda, ſi ſoluta fuerit, ſed
 conductori id, quod intereſt, praſ-
 tandum eſt (✕1), ita ut contra lo-
 catorem jurari poſſit in litem, ſi in
 dolo ſit (✕2), niſi aliter conven-
 tum fuerit; in altero ſufficit mer-
 cedem remittere, vel reſtituere (3);
 nec audietur locator, qui poſt an-
 num, puta, fruendi facultatem of-
 ferat; quia forte conductor aliis re-
 bus illigatus amplius ſui non poteſt;
 modica urique temporis ratio non
 habetur (4). Sane uſus rei, cum fru-
 æi ſit, a locatore probari debet (✕3).

(✕1) *L. Si fundus* 33 prop. ſini. ff.

hoc tit. locati (19. 2), *Fab. cod. hoc tit. lib. 4 tit. 42 defn. 1, Decif. 23 juliū 1751 refer. D. Niger in caus. Paracha contr. Procurat. General., Decif. 30 juniū 1654 refer. D. Filipa in caus. Cepponi contr. Commun. Castrinovi §. His sic attentis, Decif. 27 septembr. 1649 refer. D. Juliani in caus. Gassaldi contra Donaudum. (¶2.) Theaur. lib. 2 quast. 13 num. 12, dicta Decif. refer. D. Abclesia, post init.*

(3) *D. l. 13 in fin. ff. hoc tit., Theaur. l. 2 quast. 47 num. 11. ¶.*

(4) *L. Si in lege 24 §. ult. ff. hoc tit. locati.*

(¶5) *Osfec. Decif. 51 num. ult. ¶.*

DEFINITIO XIV.

Mercedis solutio satis probatur ex scriptura privata subscripta a locatore, qua recognita fuerit per testes de nota manu.

Si conductor fateatur, se re conducta usum fuisse, sed simul alleget mercedem solvisse, prius ad solutionem condemnandus non est, quam locator de solutione interrogatus eam negaverit (cum per solam negationem res dubia fiat) dummodo solutio non in genere, sed in specie allegetur, ut sciat locator, quid fateri debeat, vel negare (1): atque post locatoris negationem quoddam tempus conductori dandum est, ut possit solutionem per instrumenta, aliove modo probare, nec interim conductor ad solvendum condemnandus est (2), quæ dilatio facilius concedenda est heredi conductoris, qui beneficio inventarii utitur; sed post dilationis diem con-

demnatio omnino fiet (3): probari autem potest solutio mercedis etiam per scripturam privatam, quæ ab ipso locatore subscripta sit, & recognita per testes de nota manu (¶4); levior hæc probatio recipienda est, cum vulgo majores solemnitates non soleant in hisce casibus adhiberi.

(1) *Fab. cod. hoc tit. lib. 4 tit. 42 def. 17.*

(2) *Fab. cod. hoc tit. def. 17 in princip.*

(3) *Fab. dicta defn. 17 in med. (¶4) Decif. 28 juniū 1652 refer. D. Piscina in caus. Humolii contr. Renandum in princip.*

DEFINITIO XV.

Mercedis remissio fieri debet ob casus fortuitos, quibus resisti non possit, puta belli, pestis, inundationis. An denunciatio necessaria sit.

Mercedis remissionem fieri debere, quoties conductor re frui nequit, quamvis sine culpa locatoris, superius diximus (definit. XII): quod ex pluribus causis contingere potest; puta ex mutatione alvei fluminis, si agatur de molendino conducto (¶1), ex lue grassante (¶2), ex incurfu hostium, aut latronum, quibus resisti nequeat (3), (nisi periculum casuum fortuitorum in se conductor susceperit, prout posset (¶4), sed non presumitur (¶5), dummodo conductor periculum domino denunciaverit, cum denunciare posset (6) nisi hoc notorium sit, atque denunciatio profutura speretur (¶7). Quod si jam incepto bello inita sit locatio, atque facta conversio, ut merces remittatur, si op-

bellum conductor re frui nequeat, de graviore bello sensisse præsuntur contrahentes, non de eo, quod fuerit tempore conductionis, aut brevi futurum prævideri potuerit (7).

(*)1) Decis. 19 april. 1641 refer. D. Ab-Ecclesia in caus. Comitum Montis Acutii, & Ulmi in princ.

(*)2) Decis. 19 april. 1649 refer. D. Porta in caus. Lobetti contr. Vayrum per tot.

(3) L. Si fundus 33 in fin., & l. sequ. ff. hoc tit. locati (19. 2).

(*)4) Diā. Decis. 19 april. 1649 refer. D. Porta in caus. Lobetti contr. Vayrum in med., Fab. cod. hoc tit. lib. 4 tit. 42 def. 2, & 53.

(*)5) Diā. Decis. 19 april. 1641 refer. D. Ab-Ecclesia in caus. Comitum Montis Acutii, & Ulmi, in med., in qua agebatur de conductore molendini super flumine, quod alveum mutaverat: atque additur, licet conductor suscepit in se casus fortuitos, non tamen intelligi suscepisse casus extraordinarios, vel insolitos; qui autem hi sint, iudicis est definire: atque idem traditur de susceptione casuum fortuitorum in diā. Decis. 30 augusti. 1642 refer. D. Pergamo in caus. civit. Taurini contr. Garinum, in fin. decisio.

(6) L. Item quaritur 13 §. Exercitu 7 ff. hoc tit. locati, Thesaur. Decis. 108 num. 194.

(*)7) Diā. decis. 19 april 1641 refer. D. Ab Ecclesia §. nec obstat quod post med. decis., diā. decis. refer. D. Porta in med.

(8) Diā. l. 9 §. 1 vers. Idem quaritur in fin., Fab. cod. hoc tit. def. 30.

DEFINITIO XVI.

Mercedis remissio fit conductori propter insolitam sterilitatem, qua sine ipsius culpa, vel facto contingit. Quid si, fructus jam perceptis, clades supervenerit?

Iustam quoque petendæ remissionis mercedis habet conductor propter insolitam, atque immodicam sterilitatem, quæ extrinsecus contingat (1): puta si uredo fructum oleæ corruperit, aut solis fervore non assuetus id acciderit (2), vel si pernicies locustarum edacitate contigerit (3); immoderatis nivibus, & contra tempestatis consuetudinem cadentibus (4): si aquæ inundatione, fluminum vi, hostium incurfu impedita fuerit agrorum cultura (5). Sed mercedis remissio nulla fit, quoties damnum; vel sterilitas facta, vel culpa conductoris contingit (*6), puta si *raucis*, vel ut alii legunt *erucis*, aut herbis segetes corruptæ sint (7); calamitas hæc adscribitur desidæ coloni, qui vermes non collegit, nec occidit; herbas non avulsit, vel si colonus intempestiva cultura agros corruperit; potiori ratione, si colere neglexerit (8): aut damnum fructibus datum sit in ipsius odium, puta ab inimico; secus si damnum contigisset odio locatoris (9): neque etiam merces conductori remittitur, si naturali ipsius rei vitio sterilitas contigerit, puta arborum, ac vinearum vetustate (10). Plano si fructibus jam perceptis repentina clades intervenerit, inque perierint incendio, ruina domus, ab hostibus, vel a latronibus erepti sint, damnum conductoris est, qui eorum dominium acquisivit, at-

que spem majoris lucri habuit (X12): nec interest, quod æque apud locatorem perituri fuissent (12): quia dominus fortassis ante eum diem vendidisset, atque ita propriæ indemnitati consulisset.

(1) *L. Si merces 25 §. Vis major 6 ff. hoc tit. locati (19. 2).*

(2) *L. Ex conducto 15 §. Si vis 2 ff. hoc tit.*

(3) *L. Excepto tempore 18 cod. hoc tit. de locat. (4. 65).*

(4) *L. Fistulas 78 §. ult. ff. de contrahend. emtion. (18. 1).*

(5) *Diñ. l. 15 §. 2 ff. hoc tit.*

(X6) *Decis. 3 septembr. 1646 ref. D. Beccaria in caus. Comit. Drument contr. Bertinum §. In reconventionali vero.*

(7) *D. L. Ex conducto 15 §. Si vis 2 ff. hoc tit.*

(8) *L. Si merces 25 §. conductor 3 ff. hoc tit.*

(9) *Fab. cod. hoc tit. lib. 4 tit. 42 def. 24.*

(10) *Diñ. L. 15 §. Cum quidam 3 ff. hoc tit. locati.*

(X11) *Decis. 4 februar. 1642 ref. D. Barberis in caus. Balochi contr. Bolegium, prop. fin., diñ. l. Ex conducto 15 §. Si vis 2 ff. hoc tit., Fab. cod. hoc tit. lib. 4 tit. 42 def. 22, 46, & 12, Thesaur. lib. 3 quest. 79, num. ult. X.*

(12) *Fab. cod. hoc tit. definit. 24.*

DEFINITIO XVII.

Remissio mercedis non fit favore conductoris ob fortuitos casus, si eorum periculum in se suscepit: nisi insoliti sint.

Mercedis remissio, licet insolita clades contigerit, denegatur conductori, qui periculum casuum fortuitorum in se receperit (X1); conventio hæc a legibus probatur (1); & æquitati consentanea est, quia tanto viliori pretio inde locatio facta præsumitur: sed ad insolitos casus non extenditur (3), nisi generatim de omnibus actum sit; vel de his quoque contrahentes consensu aliunde appareat (4).

(X1) *Fab. cod. hoc tit. lib. 4 tit. 42 def. 2, & 25, Decis. 11 april. 1644. refer. D. Barberis in caus. Marchisii contr. Civit. Taurini, in med.*

(1) *L. Si quis domum 9 §. Julianus 2 ff. hoc tit. locati (19. 2).*

(3) *V. supra definit. XV allegat. VI.*

(4) *Fab. d. definit. 2 num. 4, & seqq.*

DEFINITIO XVIII.

Lasio ultra dimidium requiritur, ut mercedis in conductione remissio fiat: atque unius anni sterilitas ex aliorum ubertate compensetur: specierum quoque compensatio fit, sed non admittitur compensatio partium rei, qua conductor frui non potuerit, cum alia, ex qua emolumentum percepit.

Mercedis remissio ex communi sententia in locatione conductione non fit, nisi latio sit ultra

dimidium, eaque per conduſtorem, qui allegat, probeatur (31), exemplo emtionis, & venditionis (2): quod ſi locatio per plures annos progrediatur, ratio habenda eſt fructuum, & penſionum omnium annorum, ita ut ex unius anni ubertate compenſetur aliorum ſterilitas (3): una locatio intelligitur, licet in plures annos facta; niſi forte conveenerit, ut per ſingulos annos, tamquam per diverſas, & ſeparatas locationes, merces remittatur: quod tamen non præſumitur, licet conveenerit, ut in ſingulos annos penſio ſolvatur: ſolutionis diviſio ad commodum locatoris pertinet, ne diutius mercedem expectare cogatur, non ut diverſi contractus intelligantur initi. Quare, non niſi finita locatione, atque omnibus elapſis annis, de mercedis remiſſione propter ſterilitatem tractari poſſe, niſi aliter contrahentibus placuerit, tradit Faber (4); quia antea ſciri nequit, an ſterilitas unius anni ceterorum ubertate compenſetur: quamquam aliis placet, ex priorum annorum ſterilitate minuendam ſtatim eſſe mercedem; ea utique lege, ut conduſtor præſtet poſterum, quod remiſſum fuit, ſi anni ſequentes uberiores fuerint, prout innuit Iureconſultus (5). Nec omnium duntaxat annorum compenſatio ſit, ſed multo magis ſpecierum (6); quare remiſſionem mercedis juſto non poſtulat conduſtor, licet frumenti penuria fuerit, ſi maximam vini copiam ex fundo locato perceperit; quia unus contractus eſt (7): Non idem eſt, ſi conduſtor aliqua fundi conduſti parte frui non potuerit; cum locator præſtare conduſtori debeat, ut tota re fruatur (38), compenſa-

Cod. Tom. IV.

tio fieri nequit, licet indemnitate plenam attulerit alia pars, qua frui conduſtor prohibitus non fuit (39); quod ſi damnum conduſtori contingat, non ex inſolita ſterilitate, ſed ex rerum copia, quæ aliunde affertantur, aut ob emtorum penuriam, nulla hinc mercedis remiſſio fiet; quia caſus hic ad fructus perceptos ſpectat, non percipiendos (deſin. XVI.). Sicuti nec remiſſio facta ab uno locatore ceteros addringit (10). Plane ſi error poſſimum, qui ex parte conduſtoris procedat, in cauſa fuerit, cur major penſio promiſſa fuerit a conduſtore, qui plus lucri inde ſperabat, mercedis remiſſio, ſeu diminutio, proportionem rerum habitata, fieri debet (31).

(31) Decif. 18 decemb. 1643 ref. D. Appiano in cauſ. Comit. Caiſſotti contr. Operum Borellum §. Secundo ex alia urgenti ratione, Fab. cod. hoc tit. lib. 4 tit. 42 deſin. 3 in princip., Decif. 4 februar. 1642 ref. D. Barberis in cauſ. Balochi contr. Balagnum §. Quod licet in genere. Argum. 1. Si merces 25 §. Vis major 6 ff. hoc tit. (19. 2).

(2) L. Rem majoris 2, l. Si voluntate 8 cod. de reſcind. vendit. (4. 44.).

(3) L. Ex conduſto 13 §. Papi-nianus 4 ff. hoc tit., l. Licet certis 8 cod. hoc tit. (4. 65), Fab. diſſa deſ. 3 num. 1, & ſeqq., Decif. 28 maji 1694 refer. D. Buſchetti in cauſ. Viterbi, & Poggii contr. Comit. Marcellum a Ploſaſco §. Addatur ſuperius adduſtis, prop. fin. decif.

(4) Fab. cod. hoc tit. lib. 4 tit. 42 diſſa deſin. 3 in fin., & allegat. ult. & deſin. 35.

M.

(5) *D. L. Ex conducto* 15. §. *Papinianus* 4. *prop. fin. ff. hoc tit.*

(6) *Fab. cod. hoc tit. lib. 4. tit. 42. defin. 47.*

(7) *Decif. 4. febr. 1642. ref. D. Barberis in caussa Balochi contra Ballegnum, in fin.*

(8) *L. Ex conducto* 15. §. 1. & seqq. *ff. hoc tit. locat.*

(9) *Argum. L. Si duorum* 42. *ff. de action. emt. (19. 1.)*, *Fab. cod. hoc tit. lib. 4. tit. 42. d. defin. 47. in fin.*, *Decif. 27. augusti 1746. refer. D. Miratio in caussa Peironi, & sociorum contra Procurat. General.*, §. *Primum illud*, & §. *Et sane.*

(10) *L. Cum locationes* 19. *cod. hoc tit. (4. 65)*

(11) *V. Decif. 28. junii 1732. refer. D. Baligno in caussa Vercellensis appaltus tabacci inter Derosi appaltatores cum D. Procuratore Generali, per tot.*, in qua diminutionem mercedis favore conductorum facienda esse censuit Regia Camera, quia minus fidelem reddituum notam ediderat R. Patrimonialis, aliisque gabelis propofans dictis Derosi, qui eam petierant, antequam ad licitationem accederent.

DEFINITIO XIX.

Conductor domini quæstionem locatori referre non potest. Quid si extraneus rem ad se pertinere contendat?

Locati actione, finito conductio-
nis tempore, petitur, ut res restituatur in eodem statu, quo data fuit; alioquin, si res mobilis sit, in litem juratur (1); si vero rem immobilem conductor utque ad sen-

tentiam restituere detrectet, jure quidem Romano, rem simul, atque illius æstimationem præstare cogitur, tamquam infaustus alienæ possessionis (2): quod tamen hodiernis moribus non congruit, sed præter rem conductor temere recusans restituere, ad id, quod locatoris interest, condemnandus est. Neque conductor potest se a re restituenda liberare prætextu dominii, seu, ut ajunt pragmatici, conductor locatori referre non potest dominii quæstionem; etiam si facile fortassis dominium probare possit; sed prius debet possessionem domino restituere, tum litigare, si velit, de proprietate (3): quod æquitate suadente inducitur est; nec tantum denegatur conductori retentio cum ipse dominium in re habere contendit, sed rem quoque restituere cogitur, licet alius controversiam moveat (4): quamquam si extraneus de rei dominio cum locatore contendere velit, judicis auctoritate decerni potest, ne interim fructus fundi locati dentur locatori, nisi hic caveat se restitutum extraneo, si fortassis ita judicari contingerit (5).

(1) *L. Si cui* 48. §. 1. *ff. hoc tit. locat. (19. 2.)*

(2) *L. penult. cod. hoc tit. de locat. (4. 65.)*

(3) *L. Si quis conductio* 25. *cod. hoc tit.*, *Fab. cod. hoc tit. lib. 4. tit. 42. defin. 10. & 41*, *Decif. 24. septembris 1649. refer. D. Barberis in caussa Dessephanis contra Piatum, per tot.*, *Decif. 4. septembris 1676. refer. D. Raymond in caussa Dionisii contra Dionisiam Cambianam, in fin.*, *Decif. 19. maii 1642.*

refer. *D. Fauſono in cauſſa Durandi contra Garnerium*, in princip., ubi conduſtor domum jure fideicommiſſi ad ſe ſpectare aſſerebat; *Deciſ. 19. no vembriſ 1765. refer. D. Sclarandi in cauſſa Menſe Episcopali. Savona contra frat. Moretti*, in princip., & per tot.

(4) *L. Videamus 11. §. Qui vinum 3. ff. hoc tit. locat.*

(5) *Fab. cod. de rei vindicat. lib. 3. tit. 22. deſin. 8.*

DEFINITIO XX

Conduſtor locatori domini quaſtionem juſte reſert, ſi res novo jure, poſt locationem quaſito, ad conduſtorem pertinere ceperit; vel ſi conduſtori juſ redimendi competat. An retentio concedi debeat, ſi conduſtori locator in certam ſummam condemnatus fuerit?

Non deſunt tamen caſus, in quibus conduſtor domini quaſtionem juſte reſert; puta ſi res locata, novo jure poſt locationem quaſito, ad conduſtorem pertinere ceperit (1); vel ſi locator fundum conduſtori ex pacto retrovendere teneatur, vel jure tantum pignoris locatori quaſitus ſit, atque conduſtor fundum redimere, vel pignus luere velit (2); injuriam locatori non facit, qui jure ſuo utitur. Non idem dicendum putat Faber conduſtoris favore, qui fundum retinere velit eo pateretur, quod redimendi juſ alteri compoſtens ipſe acquirerit, licet locator de jure redimendi litem conteſtatus ſit (3); atque eo ninitur fundamentum, quod conduſtor in hoc caſu non

certet de jure quaſito, ſed quaerendo: ſi tamen conduſtor pretium cum acceſſionibus oblignet, æquum eſt, ſatiffactionem a locatore præſtari de reſtituendis fructibus, ſi redimendi juſ conduſtori competere aliquando apparebit (4). Plane, cum retentio facilius datur, quam actio (5), recte placuit, retentionem domus jure pignoris, & hypothecæ dare conduſtori, cujus favore condemnatus fuerat locator ad certam quantitatem ſolvendam, donec hæc ſoluta eſſet (6); maxime quia retentio jure pignoris facilius datur, quam actio ad poſſeſſionem.

(1) *Fab. cod. hoc tit. lib. 4. tit. 42. deſinit. 10. num. 2.*

(2) *Fab. d. deſin. 10. num. 3.*

(3) *Fab. cod. hoc tit. lib. 4. tit. 42. deſin. 12.*

(4) *Fab. cod. hoc tit. deſ. 13.*

(5) *L. Per retentionem 4. cod. de uſur. (4. 32.). L. Paulus reſpondit 14. in princip. ff. de dol. mal. & met. except. (44. 4.)*

(6) *Deciſ. 28. junii 1647. refer. D. Filippa in cauſſa Malloni, & Alligni, in fin.*

DEFINITIO XXI.

Locatio dominium non transfert, licet res æſtimata data fuerit, niſi perpetua locatio ſit.

Locatione non transfertur dominium (niſi perpetua locatio ſit, ex qua juſ dominio proximum, ſeu dominium utile transferri vulgo tradunt pragmatici (1)); licet res æſtimata conduſtori data fuerit (2); quia æſtimatio eo potius ſine facta

judicatur, ut constet, quid, & quantum conductor restituere debeat, si res ipsius culpa, non casu perierit: adeoque, si iura locazione, res ipsa, si existeret, restituenda est, neque conductor impedire potest, quominus res capiat a creditore locatoris (3): immo locatio nec dominium probat, nec possessionem, nisi secuta probetur solutio pensionis, & fructuum perceptio (4); cum possessio potissimum ex fructuum perceptione probetur (5).

(¶1) *Decis. 6. aprilis 1672. refer. D. Torrini in causa Commendator. Melzi contra frat. Rotundos, §. Verum pro contraria.*

(2) *L. Non solet 39. ff. hoc tit. locat. (19. 2.)*

(3) *Fab. cod. hoc tit. lib. 4. tit. 42. defn. 9.*

(4) *Fab. cod. hoc tit. lib. 4. tit. 42. def. 31. in princip.*

(5) *L. Titia 48. ff. de solution. (46. 3.)*

DEFINITIO XXII.

Locator conductori usum rei prestare debet: sed praeiudicium praesumitur ex data possessione.

Locator conductori patientiam, ut ajunt, seu rei usum prestare debet (1); usum utique talem, ex quo conductor secundum conditionis leges emolumentum percipere possit: atque ideo locator debet reficere rades, ostia, fenestras, tecta, & similia, vetustate, vel alia quacumque ex causa nimis corrupta (2): nisi corruptio ex culpa conductoris acciderit, vel modicae refectionis onus in se receperit (3); sed, semel data

possessione, praesumitur deinceps praestita patientia, nisi contrariam probatur (¶4).

(1) *L. Ex conducto 15. ff. hoc tit. locati (19. 2.), Fab. cod. hoc tit. lib. 4. tit. 42. defn. 54, V. supra hoc tit. defn. XII. & XIII.*

(2) *D. L. 15. §. 1, L. Si merces 25. §. Si vicino 2. ff. hoc tit.*

(3) *D. L. 25. §. Conductor 3.*

(¶4) *Decis. 18. decembris 1643. refer. D. Appiano in causa Comitis Caissotti contra Opertum Borellum, in primis.*

DEFINITIO XXIII.

Locata re duobus, prior tempore potior est jure. Factum promissum praestari debet.

Si duobus res locata sit, dubium non est, quominus prior tempore potior jure sit, saltem quamdiu rei usus neutri praestitutus est (¶1): si vero posteriori rei usus causa fuerit tradita, hunc priori praefendum quidam sentiunt (2), exemplo venditionis (3): sola actione ad id, quod interest, priori data (4): verum sententia haec nullum in jure fundamentum habet; nec movet exemplum venditionis; quia, non sicut in venditione, quae ad rei dominium transferendum traditionem requirit, ita in locazione de transferendo dominio agitur, sed de sola naturali possessione: *Et quamquam receptum aliquando sit, ut ad factum praestandum quis non teneatur, sed solvendo id, quod interest, liberetur (5); id tamen obtinere non debet, quoties in iudicis potestate est, promissorem condemnare, ut praesum*

factum executioni mandetur, prout in locatione contingit (X16).

(X1) L. In operis 26. ff. hoc tit. locat. (19. 2.), Decif. 13. decembris 1730. refer. D. Bianchis in causa hered. Davifii contra de Blonei, per tot.

(2) Voet in pandect. hoc tit. lib. 19. tit. 2. num. 15.

(3) L. Quoties 15. cod. de rei vindicat. (3. 32.)

(4) L. Qui sibi 6. cod. de heredit. vel action. vendit. (4. 39.)

(5) L. Si panam 68., L. Stipulatio 72. in princip. ff. de verbor. obligat. (45. 1.)

(X6) Verba sunt allata Decisionis 13. decembris 1730, refer. D. Bianchis, in fin.

DEFINITIO XXIV.

Merces solvitur in loco, in quo sunt bona locata, & in domo conductoris, nisi aliter convenerit.

Cessante pacto, vel observantia interpretativa voluntatis contrahentium, mercis, quæ in locatione conductione præstatur, solutio fieri debet in loco, ubi res locata existit (X1): neque conductor ad domum locatoris mercem ferre debet, seu conductionis pretium; sed potius ipse locator regulariter teneatur conductorem adire (X2): nisi aliter usu receptum sit. Neque visum est patribus, in mora positum esse conductorem, qui procuratori locatoris apocham liberationis proferenti solvere recusaverat, quia liberatio plena non erat, sed pro parte debiti, adjecta nempe clausula a cento (X3): qua oriri pote-

rat dubitatio, utrum conductor integram pensionem solvisset, nec ne.

(X1) Decif. 18. maii 1696. refer. D. Bertodano in causa Brolia contra Gambinum, §. Cessante itaque pacto. Argum. L. Forma censuali 4. §. Is vero 2. ff. de censib. (50. 15.)

(X2) D. Decif. refer. D. Bertodano, & d. §. Cessante, & seq.

(X3) D. Decif. refer. D. Bertodano, §. Sensit itaque Senatus, & seqq., qua & additum est, petitione pensionis, qua in antecessum (anticipatamente) ex pacto contractui adjecto solvenda erat, moram conductoris censeri remissam.

DEFINITIO XXV.

Impensas necessarias, & utiles in rem factas conductor a locatore repetit. Quid de voluptuariis?

Cum naturalis æquitas non patitur, ut quis cum alterius dispendio locupletetur (1), recte traditum est, conductori jus esse repetendi impensas in eam locatam factas (X2), dummodo ex his res melior effecta sit, vel conservata, seu impensæ necessariæ, aut utiles fuerint; sed, si proprii commodi, & propriæ negotiationis exercendæ causa conductor impenderit, licet bona fide, & sciente locatore, repetitionem non habet (3): nisi forte conductor ante tempus per injuriam a locatore expulsus sit (4). Sane, quæ sine rei locatæ detrimento auferri possunt, conductor tollit (5); non secus ac invecta, & illata in domum; itaut si dominus aditum domus coangustaverit, suis sumptibus iterum dila-

tare cogetur, quo hæc afferri possint (6).

(1) *L. Nam hoc natura 14. ff. de condi. l. indebit. (12. 6.)*

(2) *Decif. 2. septembris 1733. refer. D. Ferraris in causa Gaslinelli contra Procurator. General., §. 2, & 3., Decif. 19. aprilis 1641. refer. D. Abecceffa in causa Comit. Montis Acuii, & Ulmi, §. In secundo dubio.*

(3) *Fab. cod. hoc tit. lib. 4. tit. 42. def. 50. in princip.*

(4) *L. Si fundus 33. in fin. ff. hoc tit., Fab. d. defn. 50. num. 2, & 3.*

(5) *L. Sed adde 19. §. Si inquilinus 4. ff. hoc tit. locat.*

(6) *D. L. 19. §. Si inquilinus arcam 5.*

TITULUS XXX.

De jure emphyteutico.

DEFINITIO I.

Emphyteusis mere hereditaria, & alienabilis venit in heredis institutionem, & fideicommissum: si tamen ab herede gravato alienetur, consentiente domino, libera fit.

Emphyteusis hereditaria, & alienabilis comprehenditur fideicommissum, etiam si specialis mentio de illa facta non sit, sicut etiam venit in heredis institutionem, nec non in hypothecam generalem bonorum, atque cogi potest dominus directus ad concedendam investituram fideicommissario, vel heredi, & ad præstandum

consensum alienationi (2): si tamen post datam investituram heres fideicommissum gravatus emphyteusum, vel feudum natura sua alienabile cum domini consensu alienet, emphyteusis, vel feudum evadit fideicommissum, & libere transit ad novum feudi, vel emphyteusis acquiratorem, si a domino directo investituratur (2).

(2) *Decif. 21. maii 1650. refer. D. Barberis in causa Maletti contra Bourker, & Panfojam, §. Tertio admittatur, num. 58, & 59.*

(3) *D. Decif. refer. D. Barberis §. His tamen omnibus, num. 60.*

DEFINITIO II.

Emphyteuta, nisi aliud conventionum sit, potest rem emphyteuticam cum suo onere in alium transferre, denunciatione tamen prius facta domino, qui, eodem oblato pretio, extraneo præferatur.

Potest emphyteuta jus suum alienare, & in alium transferre utique cum eodem emphyteutis onere (2). Olim quidem nulla opus erat denunciatione, qua dominus certior fieret futuræ alienationis, eodem pretio, si mallet, ipso emturus (2): sed Justinianus æquius putavit, emphyteutæ necessitatem imponere, ut futuram fundi emphyteuticæ alienationem directo domino denunciaret; ut, si mallet, eodem oblato pretio, extraneo emtori præferatur, nisi aliud pactis singularibus cautum sit (3): nec interest, utrum emphyteutis a fisco, utrum a privatis concessa fuerit: cum lex generaliter loquatur,

nec ullum distinctionis vestigium sit (4).

(X1) *Decif. 20. decembris 1731. refer. D. Balduino in causa Regii Patrimonii contra Perez, Binelli, & de Bagnolijis, §. Aliqua quidem, in fin. decif., L. ult. cod. hoc tit. (4. 66.)*

(2) *D. L. ult. cod. hoc tit.*

(3) *D. L. ult.*

(4) *D. L. ult. cod. hoc tit.*

DEFINITIO III.

Laudimia in casum alienationis domino directo debentur, atque novi possessores bona consignare tenentur,

Cum emphyteutæ a legibus datum sit, ut rem possit in alium sive successione, sive contractus inter vivos jure transferre (defin. præced.); directo quoque domino consuli debuit; atque ut quandam habeat compensationem ex mutatione emphyteutæ, atque novus emphyteuta directum ejus dominium, ut ajunt, recognoscat, domino jus concessum est exigendi *quinquagesimam partem pretii, vel estimationis loci, qui ad aliam personam transfertur* (1); quæ præstatio *laudemii*, vel *laudimii* nomine donatur; nec non inducta obligatio recognoscendi, ut ajunt, directum dominium, & consignandi bona emphyteutica etiam jam consignata, vel ob diuturnitatem temporis, vel ob mutatos confines, aut possessores (X2). *Laudimii autem quantitas Romano quidem jure est quinquagesima pars pretii, vel estimationis fundi, qui in alium transfertur* (3); sed hæc juris Romani sanctio non ubique servatur: alicu-

bi *laudimii* nomine solvitur vigesima, alibi trigesima, vel canon duplicatus (4): quare singularibus locorum legibus, vel receptæ consuetudini in hac restandum est, nec amplius exigendum sub pœna quadrupli (5).

(1) *L. ult. prop. fin. versic. Et ne avaritia cod. hoc tit. (4. 66.)*

(X2) *Sola de jure emphyteut. glos. 4. num. 1. pag. mihi 30., Decif. 19. junii 1676. refer. D. Rasini in causa Comitum de Plofascio contra Communi. Noni, per tot.*

(3) *D. L. ult. prop. fin. versic. Et ne avaritia cod. hoc tit.*

(6) *Voet in pandect. si ager. v. dotal. &c. lib. 6. tit. 3. num. 26.*

(5) *Reg. constit. lib. 5. tit. 17. cap. 3. §. 7., Sola de jure emphyteut. decret. rempublicam pag. mihi 58.*

DEFINITIO IV.

Emphyteuta collectas, seu tributa solvere debet.

Cum rerum omnium natura ita comparata sit, ut unumquodque negotium commoda quidem sua habeat, sed & simul ab oneribus immune non sit: ratio autem naturalis suadeat, ne rei onera refugiat, qui commodis utitur (1), emphyteuta, ad quem lucra, & fructus fundi perveniunt, onera quoque tributorum ferre debet, non dominus: nisi forte tam magnus canon solvatur, ut fructibus fere respondeat: quo casu inter dominum, & emphyteutam onerum divisio facienda videretur (X2); tributa enim sunt onera fructuum (3). Hinc, quum inter dominum, & emphyteutam convenisset, ut em-

phyteuta taxum, & decimas solveret, postmodum vero fundus emphyteuticus tributus a Principe obnoxius factus fuisset, placuit Senatui, casum hunc, utpote nec a directo domino, nec ab emphyteuta exorbitatum, secundum juris communis regulas esse judicandum; adeoque tributa ab emphyteuta esse solvenda (§4). Plane si emphyteuta alleget, nimium esse canonem, ut ipse ferat tributa, fructus æstimandi sunt eo tempore, quo tributa indicuntur, non tempore contractus (§5).

(1) *L. Secundum naturam 10. ff. de reg. jur.*

(§1) *L. 1. in fin. cod. hoc tit. (4. 66.)*, *Argum. L. 1. & 2. cod. sine censu (4. 47.)*, *Decis. 29. januarii 1644. refer. D. Appiano in causa Communitat. Biolii contra Particulares Commendoni, prop. fin. ubi & additum est, præscriptionem immunitatis a tributis per edictum Principis sublatam fuisse*; *Decis. 28. septembris 1736. refer. D. Giufiana in causa Capituli Cuneensis contra Marchion. Ponfanam ab Aelio, & Comitissam Taparellam, §. Contra directus dominus.*

(3) *L. Neque stipendium 13. ff. de impens. in res dotal. fact. (25. 1.)* (§4) *D. Decis. refer. D. Giufiana, & d. §.*

(§5) *D. Decis. refer. D. Giufiana, in med., post num. 6, Thesaur. decis. 120. num. 2.*

DEFINITIO V.

An emphyteuta destructam domum reedificare teneatur?

Difficilior est questio, an emphyteuta destructam domum vetustate, vel alio casu fortuito reedificare suis sumptibus teneatur. Asserunt aliqui (§1): negant alii, scilicet Zenonis constitutione, qua cautum est, ut interitus domini oneri sit, leve vero damnum, ex quo rei substantia non lædatur, ab emphyteuta ferendum esse (2).

(§1) *V. Decis. 3. decembris 1646. refer. D. Pifeina in causa Arondelli contra Patres S. Francisci Hiporedia, in fin. ubi innuitur (sed non definitur), destructam casu, vel vetustate domum ab emphyteuta reedificandam esse.*

(2) *L. 1. in med. cod. hoc tit. (4. 66.)*

DEFINITIO VI.

Emphyteuta investituram a directo domino quibus in casibus petere teneantur?

Alterum emphyteutæ onus ad investituram pertinet, nempe novus emphyteuta, qui sive ultimæ dispositionis, sive contractus inter vivos nomine rem emphyteuticam acquisierit, investituram a domino directo petere debet, nisi antiqua, seu prima investitura comprehensus sit, puta filius, & heres; quippequi nec profiteri bona, nec investituram petere cogitur (§1). Pro emphyteuti autem jusjurandum non præstat: nisi consuetudo vi-

geat, ut etiam flexis genibus, quibus præstetur, quo casu ab hac jurisjurandi præstatione se defendere non possent, etiam si nunquam jurassent fidelitatem, nisi requisiti contradixissent, atque ab hac contradictione fluxissent anni quadraginta, vel triginta (x1); alioquin soli Principi reverentia flexis genibus est exhibenda (x3).

(x1) *Decis. 13. junii 1761. refer. D. Frichignono in causa Comit. Herculis Thomæ a Villa contra Ceruti, & alios, in principio, Sola de jur. emphyteutic. glos. 4. num. 3. pag. 30.*

(x2) *D. Decis. refer. D. Frichignono prope fin.*

(x3) *D. Decis. refer. D. Frichignono post med.*

DEFINITIO VII.

Canon annuus solvitur domino. An ex recognitionibus probeatur emphyteusis?

Præcipuum emphyteutæ onus est, annui canonis solutio, qui canon non tam in compensationem fructuum solvitur, quam in recognitionem directi domini: annuus canon directo domino solvitur, vel ei, qui a domino causam habet (1); directus autem dominus ille est, qui rem in emphyteusim concessit; atque, si de concessione non constet, censetur ille, qui ab emphyteuta recognitus fuit, atque recognitio hæc ex aliis solutionibus potissimum deducitur: quare generatim apud nos cautum est, ut bona, quæ semel constat recognita fuisse favore alicujus, vel auctoritatem suorum, tamquam emphy-

teutica impofterum eodem jure censcantur, eidemque solvenda onera eo modo, quo prius bona recognita fuerunt, & soluta onera, quamvis dominium aliunde non probetur, quam ex præteritis recognitionibus (2): si tamen emphyteuta vindicatione conveniatur, domini exceptionem objicere potest (3). Si directus dominus agat adversus eos, qui favore ipsius, vel auctorum suorum recognoverunt, vel adversus ipsorum successores, aut causam ab his habentes, sufficit unus recognitionis actus, dummodo canon quoque solutus fuerit, nec ab emphyteuticariis oneribus liberantur, tametsi allegent bona ab aliis possideri, nisi possessorem demonstrent (4): quod si de solutione canonis non constet, aut questio sit de tertio possessore causam non habente ab illis, qui recognoverunt, duo actus requiruntur, ut obstricti habeantur, & simul probanda est bonorum recognitorum possessio (5): attamen investitura, vel laudimii solutio, & unica recognitio simul juxta in antiquis, sufficere potest ad domini probationem (x6).

(1) *L. In emphyteuticæ 1. cod. hoc tit. (4. 66.)*

(2) *Reg. constitut. lib. 5. tit. 17. cap. 1. §. 1., Fab. cod. hoc tit. lib. 4. tit. 43. definit. 63. in princip., Theaur. lib. 4. quæst. 42. num. 7., & seqq. x, Sola de jur. emphyteut. decret. Rempublicam part. 2. pag. mihi 39.*

(3) *Fab. d. definit. 63. in fin.*

(4) *Reg. constitut. lib. 5. tit. 17. cap. 1. §. 2. in princip., Sola d. decret. pag. 44, 46, & 53.*

N.

Codic. Tom. IV.

(§) *Reg. constitut. l. §. 2. in fin.*
 (¶6) *Theaur. lib. 4. quæst. 42.*
num. 10., Decis. 25. augusti 1732.
refer. D. Laurentii in causa Bordini
contra Biolettum, §. Nec refragari;
V. Decis. 13. augusti 1641. refer.
D. Abeccelesia in causa Nazarii contra
Napionum, & PP. Societatis Jesu,
ubi traditur leviores sufficere proba-
tionem, cum agitur de probando do-
minio bonorum pro recognitione, & so-
lutione canonis.

DEFINITIO VIII.

Emphyteusis probatur ex scriptura con-
cessionis, atque ex responsione em-
phyteute. Emphyteusis facilius pro-
batur quoad solutionem canonis,
quam quoad caducitatem.

Emphyteusis potissimum probatur ex scriptura concessionis: atque, ipsa etiam deficiente, potest dominus directus interrogare, an quis emphyteuta sit, & aliter tenetur respondere: dummodo prædium simul indicet dominus, quod emphyteuticarium esse contendit: constituto autem, quod aliquis sit emphyteuta, hic tenetur indicare res huic oneri suppositas (¶1). Porto, quod caute animadvertendum est, maxima differencia versatur circa dominii probationem inter effectus caducitatis, & recognitionis, seu obligationis solvendi annui canonis: cum agitur de probatione dominii ad effectum caducitatis, & devolutionis, illud plene probandum est; nec sufficit probatione dominii ex instrumentis locationum, ex solutionibus, confessionibus, & similibus, quando bona transierunt ad plures possessores; le-

viores vero recipiuntur probationes, cum agitur de probando dominio solum quoad effectum recognitionis, & solutionis canonis, etiam odio tertii, & singularis successoris; puta probari potest ex instrumento configurationis, ex libris domini directi, in quibus fuerint annotatæ solutiones factæ a debitoribus emphyteutis; ex confessione extrajudiciali debitoris (¶2): atque, si questio sit de rebus emphyteuti ab antiquo suppositis, bonorum identitas probatur per samam, per testes dicentes audivisse, & alias semiplenas probationes (¶3).

(¶1) *Decis. 13. junii 1761. refer.*
D. Frichignono in causa Comitum a
Villa contra Ceruti, & alios, in med.
Sola de jure emphyteut. gloss. 2. num.
2, 3, & 4. pag. 29.

(¶2) *Ita fere in Decis. 13. augu-*
sti 1641. refer. D. Abeccelesia in causa
Senatoris Nazarii contra Napionem,
& PP. Societatis Jesu, per tot.

(¶3) *D. Decis. refer. D. Abecce-*
lesia, post med.

DEFINITIO IX.

Emphyteusis ecclesiastica an intra ter-
tium gradum sistat? An persona ac-
quirentis computetur in gradibus?

Extinguitur emphyteusis, atque res ad directum dominum redit lapsu temporis, ad quod concessa fuit: vel extincta familia, aut personarum gradu, quarum contemplatione dominus emphyteusim concessit: contractus hic, non focus ac ceteri, modum ex contrahentium voluntate accipit. Acquirentis autem persona computatur, si ad tertium genera-

tionem emphyteusis simpliciter concessa fuerit (¶1). Sed, quod caute animadvertendum est, generatio filios omnes complectitur; adeoque si primus emphyteusis acquiritor tres filios habuerit, ad quos bona emphyteuticaria in virilibus portionibus pervenerint, emphyteusis, licet in una linea tertiam generationem compleverit, non tamen ad directum domini fundus revertitur, donec in ceteris quoque generantis lineis tertius gradus completus sit, ad quos transit, idest de linea in lineam (¶2); data utique praelatione illis, qui sunt in linea ingressa (¶3). Sed aliud placuit patribus ferendum esse judicium de emphyteusi, quæ alicui concessa sit, atque ipsius hereditibus ad tertiam generationem; nimirum placuit, acquirentis personam non esse computandam (¶4). In prioris specie verborum formula solus nepotes complectitur, pronepotes quoque in altera. Hæc sane, ut per se patet, ex formula concessionis pendet: sane, cum novo jure, quod Justinianus induxit, ecclesiastica etiam emphyteusis in perpetuum concedi possit (5), saltem in descendantibus emphyteute, non in hereditibus extraneis, prout plerique sentiunt, dubium non est, quin in descendantibus ad quartum gradum pervenire possit.

(¶1) *Novel. 7. cap. Emphyteusim 3., Decis. 18. februarii 1742. refer. D. Nomis in causa Xenodochii sancti Jacobi Pineroli contra Desjoux, in princip., Decis. 13. junii 1777. refer. D. Pocchettini a Serravalle in causa Sacerdotis Balestrini, Monialium Riffredi, & aliorum, §. Postea itaque, post num. 8.*

(¶2) *D. Decis. refer. D. Pocchettini, §. Quis autem inficiat, post num. 8., Decis. 11. septembris 1770. refer. D. Sclarandi in causa utrinque Rolando.*

(¶3) *D. Decis. refer. D. Pocchettini, §. Equidem verum est, post num. 9.; D. Decis. refer. D. Sclarandi.*

(¶4) *D. Decis. refer. D. Pocchettini, §. His sane fundamentis, post num. 22.; & seqq., ubi allegatur Sargent. Senat. 2. februarii 1770. refer. D. Sclarandi in causa Baronis Commoi contra Canonic. Bulioni.*

(5) *Novel. 120. §. Et hoc quidem 6. §. 1.*

DEFINITIO X.

Emphyteusis ecclesiastica plurumque non pervenit ad feminas, nisi in defectum masculorum. An linea prærogativa inspicitur? An emphyteuteia inter vocatos de ea disponere possit.

Emphyteusis alicui concessa pro se, & filiis dividenda est inter omnes liberos non tantum masculos, sed etiam feminas, nisi feminæ speciatim exclusæ appareant; vel nisi ecclesiastica sit, cum hæc in feminas non transeat, nisi generatim pro descendantibus, & successoribus concessa sit, atque deficient masculi (¶1); neque necessaria est hereditaria qualitas; sed emphyteusim habent filii, licet a patre heredes instituti non fuerint, vel paternam hereditatem repudiaverint (2), prout obijcit in fideicommissis; neutrum consequuntur filii ex patris, sed ex concedentis voluntate; atque emphyteusis res

plane distincta est a parentum hereditate. Cum ergo res hæc pendeat a voluntate domini directi, qui emphyteusim concessit, singulis contractus verba diligenter pensanda sunt: quamquam in dubio descendentes omnibus tum masculis, tum feminis favendum est (3). Non desunt tamen, qui generatim putant, inter vocatos emphyteutam disponere posse (4).

(31) *Fab. cod. hoc tit. lib. 4. tit. 43. defn. 75. num. 7., Decis. 25. augusti 1642. refer. D. Abeccelesia in causa Comit. a Ponte contra P.P. Societatis Jesu, §. Senatus tamen; V. & Decis. 11. septembris 1770. refer. D. Sclarandi in causa Rolandi contra Rolandum, & Cantonum, §. Senatus.*

(2) *Pereq. in cod. hoc tit. lib. 4. tit. 66. num. 6.*

(3) *Argum. L. Cum quidam 19. ff. de liber. & posthum. (28. 2.)*

(4) *D. Decis. 11. septemb. 1770. refer. D. Sclarandi in causa Rolando Mulatera contra Rolandum, & Cantonum, §. Senatus, & seqq., in qua traditum est, prærogativam lineæ ingressæ favore neptis præ patruo etiam vigere in emphyteusi, sicut in fidei-commis, atque emphyteusiam inter vocatos de emphyteusi disponere posse: filia tamen, qua præcisæ emphyteuta dispositione ad emphyteusim vocata fuisset, cum nupti tradebatur, renunciaverat omni juri favore patris ad illius bonæ, & hereditatem; filius autem patris heres de emphyteusi inter vocatos disposuerat.*

DEFINITIO XI.

Emphyteuta negans an emphyteusi privari possit?

Quæstio est interpretes inter, & pragmaticos, utrum emphyteuta negans domino directo jus ullum competere, emphyteusi privandus sit. Negant aliqui eo innixi fundamento, quod nullibi hæc inficiationis pœna imposita invenitur (1); atque ideo locum esse debeat regulæ dicant; neminem ex his, qui negant se debere, prohiberi etiam alia defensione uti, nisi lex impediat (2). Passim tamen pragmaticis placet, emphyteutam, qui per dolum, vel culpam latam, quæ dolo æquiparatur (3), negaverit, rem, quam possidet, emphyteuticam esse, jure suo cadere (4) in pœnam doli, & mendacii; argumentator autem a majori ad minus; si enim, inquit, emphyteuta per certum tempus cessans in solutione canonis, emphyteusi privatur (5), multo magis eam amittere debet, qui negat, debori canonem directo domino, quem nec agnoscere vult; quod etiam firmari potest aliarum legum exemplo (6).

(1) *Pœt in pandect. si ager. redigal. lib. 6. tit. 3. num. 49.*

(2) *L. Nemo 43. ff. de reg. jur.*

(3) *L. Magna 226. ff. de verb. significat.*

(4) *Fab. cod. hoc tit. lib. 4. tit. 43. defn. 21. num. 3, & defn. 25. num. 7, & 8., Decis. 8. junii 1672. refer. D. Ciprandi in causa Porcelli contra de Alld; in fin.*

(5) *L. penult. cod. hoc tit. (4. 66.)*

(6) *L. ult. ff. de rei vindicat.* (6. 1.), *Novel. 18. cap. Illud quæque 10.*

DEFINITIO XII.

Emphyteuta canonem intra certum tempus solvere negligens cadit ab emphyteusi. Quid si canonis quantitas incerta sit?

Annui canonis ab emphyteuta solvendi obligatio in directi dominii recognitionem tanti apud legislatores momenti visa est, ut repellendus decerneretur emphyteuta, qui per triennium in seculari, seu civili (1), per biennium in emphyteusi ecclesiastica solvere cessaverit (2); licet non interpellatus, nisi aliud pactis specialibus conventum probetur (3). Mortis autem modicæ, suadente æquitate, ante litem contestatam purgatio admittitur (4), prout casum est jure canonico (5): nisi specialis conventio facta sit, ut emphyteuta jure suo privetur, si per certum tempus non solvat (6), nec ulla canonis pars soluta demonstretur, quo casu interpellatio necessaria non est; cum satis admoneretur conventio (7): successor autem emphyteutæ, cum facile ignoret conventionem a defuncto factam, admoneri debet, sive interpellari ad solvendum; immo admonitus ex æquitate in integrum restitui potest; quia & facile ignorat, an vere debeatur, quod petitur (8). Quod si pars canonis soluta fuerit, sive nulla specialis conventio facta sit, sive facta perhibeatur, per hanc partis solutionem impeditur videri, ne emphyteusis caduca fiat (9). Neque, si jus Romanum spectemus, necessaria est,

præcisa etiam speciali conventionem, interpellatio (10); dies enim definita pro domino interpellat, saltem, si creditor ad domum debitoris ire non debeat, sed debitor ipse adire creditorem ex placito teneatur (11), ut emphyteuta in mora solvendi constitatur, saltem si dies solutionis ad domum creditoris faciendæ præfinita fuerit, atque inde emphyteusis caduca fiat (12). Severius forte agendum adversus emphyteutas visum est, quia modicum canonem solvunt, & majus, quam conductores, ex emphyteusi lucrum percipiunt. Romanorum scitis non omnino consentit jus regium, nec omnino dissentit: eo, quippe cautum, ut emphyteutæ, seu possessores prædiorum, propter quæ annuus census, aut opera deberetur, si semel, & iterum in judicio interpellati solvere per quinquennium (nisi longius tempus consuetudine, privilegio, aliove quovis modo observetur) negligant, expelli possint a bonis, aliisve rebus immobilibus, quas eo nomine possident, quæque in commissum cecidisse intelliguntur, si dominus directus ita elegerit (13). Unde patet apud nos repetitam judicalem interpellationem generatim desiderari, ut res in commissum cadat, cum tamen ex jure Romano nulla requiratur, vel saltem una sufficiat. Quinquennium loco biennii, vel triennii præfinitur, nec ullum sit discrimen inter civilem, atque ecclesiasticam emphyteusim; generatim loquens sine distinctione intelligenda est (14). Ne autem in potestate domini sit efficere, ut res in commissum cadat, si oblatum canonem recipere detrectet, cessat caducitatis

pena, licet depositio, & obligatio non sequatur (15). Equidem Justinianus obligationem, & depositionem pecuniæ debitorum desiderare videtur, ne dejectionis periculum timeatur (16): verum ex communis sententia ita explicandus est Imperator, ut oblatio sufficiat ad impediendam moram; quæ tamen iterum contrahi potest, si domini interpellatio sequatur: depositio autem necessaria sit, ut nullum super sit dejectionis periculum (17). Sane, si de canonis quantitate ex culpa, vel facto domini non constet, emphyteuta in mora positus videtur non potest (18).

(1) L. penult. cod. hoc tit. (4. 66.)
(2) Novel. 7. cap. Emphyteusim 3.
§. Scire 2.

(3) D. L. penult. cod. hoc tit.

(4) Fab. cod. hoc tit. lib. 4. tit. 41. defn. 27. num. 4., Argum. Novel. 91. cap. ult. in fin.

(5) Cap. ult. extra de locat. (3. 18.)

(6) Fab. d. defn. 27. in princip.

(7) Argum. L. penult. prop. fin. cod. hoc tit., Fab. d. defn. 27. num. 2.

(8) Fab. d. defn. 27. num. 6., & seqq.

(9) Fab. cod. hoc tit. d. defn. 27. allegat. 6.

(10) Fab. cod. hoc tit. lib. 4. tit. 43. defn. 15.

(11) L. Magnam 12. cod. de contrah., & committend. stipulat. (3. 38.)

(12) L. penult. in med. cod. hoc tit.

(13) Reg. constitut. lib. 5. tit. 17. cap. 4. §. 1., & 2. V. qua olim servabantur apud Solam pag. 64., V. Borel de emphyteusi pag. 848., ubi citat Bullam Pii II. P., qua cautum est, ne domus in civitate Tan-

rini existentes in commissum eadant, nisi per quinquennium, & facta per dominos ecclesiasticos trina interpellatione.

(14) L. De pretio 8. ff. de publician. in rem actio. (6. 2.)

(15) L. Si parte 7., junct. L. Acceptum 19. cod. de usur. (4. 32.), Fab. cod. hoc tit. def. 12.

(16) L. penult. in fin. cod. hoc tit.

(17) Brunneum. in cod. ad d. L. penult. num. ult.

(18) Fab. cod. de ordin. judic. lib. 3. tit. 7. defn. 11., Decis. 3. martii 1742. refer. D. Demorra in causa Marchion. Falletti a Barolio contra de Bigonis, §. Multoquæ magis post num. 10., in qua convenerat inter dominum, & emphyteutam, ut in eo casu, quo Princeps onera bonis imponeret, electio esset domini, an mallet canonem minuire, an ipse onera solvere, interpellatus autem non elegerat: praterquamquod emphyteuta quasdam solutiones fecerat, atque, cum ex aliis causis debitor esset, disputabatur, in quam causam solutiones factæ intelligi deberent.

DEFINITIO XIII.

Emphyteuta re male utens, vel legem contractus non implens statim expelli non potest, nisi pactum resolutionum adjectum fuerit; sed ad implementum cogi potest: alioquin expellendus.

Ab usu rei ecclesiasticæ in emphyteusim acceptæ, qui gravis sit, emphyteutam expelli posse, apud omnes constat (1): cum vero eadem sit ratio emphyteusis civilis; nec Justinianus aliam ob causam de ecclesiastica

locutus sit, quam quia frequentiores tunc erant emphyteuses ecclesiasticæ, quam civiles, seu seculares, idcirco legem hanc vulgo extendunt interpretes, & pragmatici ad emphyteusiam civilem (2). Hujus autem constitutionis non ex vis est, ut statim expelli possit emphyteuta male utens, vel conditiones non implens, nisi pactum resolutivum adjectum fuerit, sed ut juris communis auxilio emphyteuta cogatur, vel conditionibus satisfacere, vel a contractu discedatur (§3).

(1) *Novel. 120. cap. Si vero 8. in princip.*

(2) *Voet. in pandect. hoc tit. Si ager. vengal. &c. lib. 6. tit. 3. num. 46.*

(§3) *Decis. 5. martii 1742. refer. D. Demorra in causa Marchionis Fallesii a Barolio contra de Bigonis, §. Non itidem, post num. 14., Fab. cod. hoc tit. lib. 4. tit. 43. definit. 52.*

TITULUS XXXI.

De censibus.

DEFINITIO I.

Census in re immobili, vel qua pro immobili habeatur, consuetus omnino debent. Qua res immobili sint, vel pro immobilibus habeantur?

Census ex s. Pii V. constitutione in foro apud nos recepta omnino constitui debet super re immobili, vel quæ pro immobili habeatur (1). Hac igitur nostra constitutione statui-

mus, censum, seu annum redditum creari, constituere ullo modo posse, nisi in re immobili, aut qua pro immobili habeatur, de sui natura fructifera, & qua nominatim certis finibus designata sit (2); res immobiles desiderantur, vel quæ instar immobilium sint; quia hæc difficiliter pereunt, quam mobiles, super quibus proinde non potest census imponi. Porro res immobiles sunt vineæ, prata, agri, & quidquid soli est: quæ vero supra solum existunt, pro immobilibus habentur, veluti domus, columbaria, molendina, saltem si terræ affixa sint, & ripis fluminum (3); (quæ ad instar navium super flumina ambulant, mobilia potius videntur (4)); item immobilium instar sunt gabbellæ, ut ajunt, seu vectigalia (§5), furni, naves, & portus (6); molendina (§7), aliique redditus communis, tributa, vectigalia, officia, sive quæ justitiæ administrationem annexam habent, sive non (§8); nec non alter census (9); qui, cum rei immobili cohereat, immobilis & ipse videtur: tandem redditus perpetui, qui a fundo debentur (10).

(1) *Theaur. lib. 1. questio. 32. num. 1.*

(2) *Constitut., seu Bulla s. Pii V. 14. februarii 1569., qua incipit Cum onus apostolica servitus.*

(3) *Cenc. de censib. part. 1. cap. 3. quest. 1. artic. 1.*

(4) *Cencius ibid. num. 7. & 8.*

(§5) *Cencius ibid. num. 14., Practic. legal. part. 2. tom. 1. pag. 163. §. 9., Decis. 2. martii 1673. refer. D. Rolando in causa PP. s. Domini Civitat. Ipporedia contra eandem Civitatem, per tot., Decis. 13. fe-*

bruarii 1648. refer. D. Barberis in causa de Podianis contra Communitatem Buscha, §. Senatus tamen, & sequ.

(6) *Cencius d. num. 14., Pratic. legal. d. §. 9.*

(7) *D. Decis. 13. februarii 1648 refer. D. Barberis, in qua, allegantur alia Senatus Decisiones, eodem referente, nimirum Decis. 11. augusti 1643. in causa Auditoris Becaria contra Durandos, Decis. 19. decembris 1641. in causa de Galtis contra Calossos, Decis. 24. martii 1645. in causa de Bellis contra Ranucium.*

(8) *D. Decis. 13. februarii 1648 refer. D. Barberis in causa de Podianis contra Communitatem Buscha, §. Et quoad molendinum.*

(9) *Cencius de censibus d. loc. artic. 21., V. Tom. II. Jurisprud. pag. 128. §. 532.*

(10) *V. d. Tom. II. §. 531.*

DEFINITIO II.

Fundus censui supponendus frugifer natura sua esse debet, seu aptus ad ferendos fructus, qui annuæ pensioni respondeant. Quid si dubitetur, an fundus sufficiat?

Non super quacunque re immobili constitui potest census, sed insuper requirit Piana constitutio, ut res immobilis fructus ferat (definit; præced.) : alioquin ex fundo solvi non potest annuæ pensio, seu annuus redditus emtori census; prout Summo Pontifici propositum est, cum fundum natura sua frugiferum requirit: hic autem præcise non inspicitur valor fundi; cum non ema-

tur; sed quantitas fructuum, qui ex fundo percipi possunt (1), quia in censu emitur jus percipiendi redditum ex fructibus facti: atque hinc plures sentiunt, justum censum annui pretium esse id, quod respondeat fructibus fundi censui (2): quod tamen cum temperamento accipiendum est; atque de eo casu, quo pretium debitori traditum fere respondeat valori fundi, qui censui suppositus fuit. Frugiferum natura sua fundum requirit Piana constitutio (definit. præced.), non qui revera fructus ferat; adeoque sufficit, fundum ex se ferendis fructibus aptum esse; puta domum, quæ locari possit, licet locari non soleat: quæ autem ex humana industria fructus pariunt, non ex natura sua, census capaces non habentur. Non tamen necesse est, ut fructus ex fundo quotannis nascantur; dummodo ex illis simul collectis annua pensio solvi possit (3). Cum autem fructus frugifer esse debeat, ut ex illius fructibus annuus census solvatur, seu ex pecunia ex fructibus redacta, consequens est, fundum talem esse debere, ut sit aptus ad ferendos tot fructus, quorum valor pensioni annuæ respondeat, deductis utriusque impensis in agro excolendo necessariis (4): cum fructus nonnulli impensis detrahis intelligantur (5). In dubio, an fructus pensionem æquent, in instrumento scriptum fuerit, fundum oneri imposito ferendo idoneum esse, pro instrumento præsumendum est (6), atque pro census validitate pronunciandum esse censuit Senatus, cum emtor fundi minorem redditum ignoraret maxime

cum venditor idoneum fundum affirmasset (§77).

(1) *Cenc. de censibus part. 1. cap. 3. quæst. 2. artic. 1. num. 8.*

(2) *Cenc. ibid. num. 9., Thesaur. quæst. forens. lib. 1. quæst. 32. num. 8., & 6.*

(3) *Cenc. d. part. 1. cap. 3. quæst. 2. artic. 1. num. 14.*

(4) *Cencius ibid. num. 18, & seqq., Thesaur. dicto lib. 1. quæstion. 32. num. 11.*

(5) *L. Fructus 7. ff. solut. matrim. (24. 3.)*

(6) *Argum. §. Si scriptum 17. inspitut. de inutilib. stipulat. (3. 20.), §. ult. institut. de fidejussorib. (3. 21.)*

(§77) *Decis. 18. februarii 1666. refer. D. Portanerio in causa Mollea contra hereditat. Robaudi, §. Neque relevans visa fuit.*

DEFINITIO III.

Quid si certo constet, fundum censui suppositum non esse idoneum, seu tanti reditus, ut annua pensio ex fructibus solvi possit?

Cum de fundi censui suppositi capacitate dubitatur, in dubio pro censu validitate pronunciandum est, potissimum favore emtoris ignorantis (definit. præced.). Quod si certo constet, fundum idoneum non esse tantis ferendis fructibus, ex quibus, seu ex eorum pretio annua pensio emtori census solvatur, interest, an emtor ignoraverit, an sciverit fundi redditum. Emtori ignorantis succurrendum est, ne in damno hæreat, siue census validus dicatur, siue nullus, nempe ratione damnorum, seu data ei actione ad *Codic. Tom. IV.*

id, quod interest, etiam si deinceps scientia supervenerit (§71): maxime quia in potestate venditoris est, alium fundum idoneum subrogare, etiam postquam emtor mandatum executivum obtinuit pro repetitione sortis (§2). Quod autem dicimus de jure emtoris exigendi id, quod interest, etiam post scientiam incapacitatis fundi, restringendum est, ne obtineat in eo casu, quo post scientiam exigere perstiteret; quia, polita scientia, in mala fide est, atque debet sortem exigere (§3). An vero census in totum corruat, an pro parte tantum, si venditor alium fundum capacem nolit, vel non possit subrogare, alibi expendimus (4). Hinc patet, posse censum super uno fundo impositum ad alium transferri.

(§71) *Decis. 9. aprilis 1685. refer. D. Torrini in causa Comitum Caburetti contra Comitem Galleani, in princip.*

(§72) *D. Decis. refer. D. Torrini, in sen. princip., Decis. 22. januarii 1721. refer. D. Provana in causa Communit. Caramanæ contra fratres de Marzè, & Monial. Sancta Clara Braidæ, §. Unanimit DD. voto resolutum fuit.*

(§73) *D. Decis. refer. D. Torrini, §. Ceterum licet.*

(4) *V. Jurisprud. tom. X. §. 1340. & seqq. pag. 373.*

DEFINITIO IV.

Census an imponi possit speciatim super uno fundo, & generatim super omnibus? Res censui supposita certa esse debet.

In ea questione, utrum liceat censum imponere super uno fundo, & simul super omnibus venditoris bonis, aliqui distinguunt, utrum census vere impositus fuerit speciatim super uno fundo, & generatim super omnibus bonis; an bona alia tantam jure hypothecæ in favorem creditoris obligata sint. Bonorum omnium hypothecam in censu adici posse, dubium non est (†1), quemadmodum nec repugnat, fidejussores pro censu dari (2), videlicet admittitur obligatio aliorum bonorum debitoris pro securitate obligationis quoad solutionem, non pro securitate ipsius rei, & fructuum, super quibus ab initio census constituitur (3). Sed non licet censum imponere speciatim super uno fundo, & generatim super omnibus, ita ut bona omnia debitoris censui vere supposita sint (†4); alioquin vix fieri posset, ut census ex rei interitu periret, prout a Summo Pontifice constitutum fuit (5), atque, sublato hoc periculo, census in contrahendum usurarium abire videretur. In dubio tamen bonorum omnium mentio facta præsumitur, ut creditori magis prospectum sit (6), maxime quia actus, quantum fieri potest, ea fieri debet interpretatio, ut subsistat potius, quam corrumpatur (7). Fundus censui supponendus ex Piana constitutione certis finibus no-

minatum designatus esse debet (doñat. l.). quod inductum fuit, ut creditor certo sciat, ex cujus fundi fructibus annua pensio præstata est. Hinc uno ore resolutum fuit, vitiosam esse impositionem census constituti super duodecim jugeribus eligendis per emptorem ex majori fundo, cum nulla secuta esset electio, propter incertitudinem rei censui suppositæ (†8); quamquam etiam placuit valere censum generatim impositum super residuo gabellæ viatorum; quia, si ejus pars alienata esset, satis constabat de residuo; vel si nihil erat alienatum, super tota gabella impositus censendus erat (†9), quia reliqui nomine totum continetur (10).

(†1) *Decis. 27. augusti 1658. refer. D. Delaude in causa de Cocciis contra Communit. Clusæ, in med.*

(2) *V. Thesaur. lib. 1. quæst. 3. num. 14.*

(3) *Thesaur. ibid. num. 17.*

(4) *D. Bulla S. Pii V. 14. februarii 1569. incipiente Cum onus apostolicæ servitutis.*

(†5) *Decis. 7. novembris 1646. refer. D. Juliano in causa Brunensis Domini contra Communit. Annoni, in princip., Cencius de censib. part. 1. cap. 3. quæst. 3. artic. 2. num. 1. & seqq.*

(†6) *D. Decis. 27. augusti 1658. refer. D. Delaude, in fin.*

(7) *L. Ubi est verborum 21. ff. de reb. dub. (34. §.)*

(†8) *Decis. 13. maii 1673. refer. D. Gabuti in causa Gay contra Polam, in princip.*

(†9) *Decis. 13. februarii 1648. refer. D. Barberis in causa de Podianis contra Communitat. Buscha,*

& alios, §. Nec visum fuit obflare.
(10) L. Potest 95., L. Ceterorum
160. ff. de V. S.

DEFINITIO V.

Census imponi debet super re debitoris propria. Quid si aliena rei dominus consentiat?

Res, seu fundus, qui censui supponitur, debitoris proprius esse debet (1); etenim ex censu oritur favore creditoris jus in re censui supposita, quod concedi non potest, nisi ab eo, qui rei dominium habeat (2). Porro dominium probandum est, inspecto tempore, quo res censui supposita fuit (3). Licet tamen census super re aliena imponere, si dominus consentiat, non secus ac pignori rem alienam dare (4): sed rei dominus iuste desiderat, ut post longum tempus ea ab onere census liberetur (5); quemadmodum fidejussori, qui diu steterit in obligatione, succurritur, ut a suscepta pro alio obligatione eximatur (6). An vero nullos effectus patriat census impositio super alieno fundo domino non consentiente alibi explicavimus (7).

(1) Decis. 6. septembris 1683. refer. D. Garretii in causa P. P. Sancti Augustini contra Communitat. Nuccetti, §. Et quatenus adhuc, V. Extravag. 1. & 2. de emtion. & vendit. in extravag. communib. (3. 5.)

(2) Argum. L. 1. in princip. ff. de pignorib. (20. 1.)

(3) Cenc. de censib. part. 1. cap. 2. quaest. 1. num. 5.

(4) L. Si probaveris 2. cod. si aliena res pign. data sit (8. 16.)

(5) Cenc. ibid. num. 10.

(6) L. Lucius 38. ff. mandat. (17. 1.)

(7) V. Jurisprud. tom. X. §. 1556. & seqq. pag. 377.

DEFINITIO VI.

Pretium census solvi debet in pecunia numerata, nisi donationis, legati, vel dotis titulo constituitur. Quid de censibus vitalitiis?

Quemadmodum emtionis venditionis pretium consistere debet in pecunia numerata, certum, & justum esse; ita hujusmodi conditiones in censu desiderantur, saltem positivo jure inspecto. Rursus, nisi vere in pecunia numerata, prosequitur S. Pius V., praesentibus testibus, ac notario, & in actu celebrationis instrumenti, non autem prius, recepto integro, justoque pretio: solutiones, quas vulgo anticipatas appellant, fieri, aut in passum deduci prohibemus (1). In primis pretium in pecunia numerata ab emptore census pecuniarii (2), & perpetui (3) solvendum est ex Pontificia sanctione in foro recepta (4); si enim jus Divinum, & naturale spectemus, nihil prohibet, quominus alia quolibet res pecuniae loco detur (5), atque per permutationem, ac per venditionem dominia rerum transferri possunt. Nec post bullam Sancti Pii V. in locis, ubi usu recepta est, potest solvi pretium census in alia re, licet ab initio convenerit de pecunia (6), cum pecunia vere numerata exigatur: nec valet argu-

mentum ab emtione; cum in censu obstat Pontificia sanctio. Hæc tamen regula quasdam ex communi sententia habet exceptiones: puta pecunia numerata non requiritur in censu, qui donationis, vel legati titulo constituitur (7): quia Piana constitutio loquitur tantum de censibus alienatis ex contractu, qui pecuniam exposcit; adeoque ad alios contractus extendi non debet. Idem dicendum est de censibus constitutis ex causa dotis, seu ut dos filiarum nupturæ detur, prout declaravit idem S. Pius V. in alia constitutione (8), quam edidit in prioris (9) explanationem (X10); atque etiam de vitalitiis, quippe qui potius ad contractum innominatum do, ut des, quam ad emtionem pertinere videntur (X11).

(1) *Idem Bulla 14. februarii 1569. incipiente Cum onus Apostolica servitus.*

(2) *Pecuniarium dicimus, ut censum hunc distinguamus a censu fructuario, quo nempe venditur, atque emitur jus percipiendi certam fructuum quantitatem: ad hunc autem censum non pertinet Piana constitutio. V. Jurisprud. tom. X. §. 1525, & seqq. pag. 369.*

(3) *Pretium census temporalis, seu vitalitii in quacunque re mobili, vel immobili constitui potest, ut infra dicemus.*

(X4) *Cencius de censibus part. 2. cap. 1. artic. 5. num. 4., Decis. 19. aprilis 1719. refer. D. Beraudo in causa Ferrerii, & de Corderiis contra Civitat. Montisregalis, §. penult., ubi additur, ita solere judicare Senatuum, & allegantur Decis. 20. februarii 1645. refer. D. Vasco in*

caussa Argenterii contra Peronam, Decis. 9. septembris 1643. refer. D. Appiano in causa Constantia contra Saracenum; Decis. 3. augusti 1675. refer. D. Gabuti in causa Moletta contra Cirid.

(5) *Cenc. ibid. num. 1.*

(6) *Cencius ibid. num. 2., 3., & 4.*

(7) *Cencius de censibus part. 2. cap. 1. quest. 1. artic. 5. num. 12.*

(8) *Bulla 10. junii 1670.*

(9) *Bulla 14. februarii 1568.*

(10) *Cencius ibid. num. 13.*

(X11) *V. Decis. 29. julii 1645. refer. D. Abeccelesia in causa Cavasia contra Communitat. Montisaltii, in qua traditur censum hunc super rebus incertis, vel super personis principaliter constitui posse, cum hypotheca bonorum, vel sine hypotheca; ex quo patet, Pianam constitutionem ad hujus generis census non pertinere.*

DEFINITIO VII.

Valeat census, licet pretium solum fuerit juxta abusivum moneta valorem, si hic in commercio toleretur.

Disceptatum olim in Senatu fuit, utrum valeret census, cujus pretium solum fuerat habita ratione valoris pecunie abusivi, non qui edicto Principis constitutus fuerat. Nullum contendebat debitor, quia integrum pretium, prout Piana constitutio requirit (definit. præced.), solum non esset. Verum pro validitate census pronunciavit Senatus (X1), ea motus ratione, quod non tam inspicere debeat in contractibus monete valor, quem Princeps definivit, quam qui usu communi ho-

minum, & commercio frequentatur; propter quem communem usum, & commercii utilitatem multa tolerantur (2): nec æquum esset, creditori census nocere, quod ceteris negotiatoribus non nocet.

(X1) *Decis. 19. decembris 1678. refer. D. Garreti in causa Germanii contra Civitatem Ceva per tot.*

(2) *Fab. cod. de solutionib. lib. 8. tit. 30. defin. 11.*

DEFINITIO VIII.

An census ex credito, seu pecunia emtori debita recte constituitur?

Elegans, & gravis est questio, utrum valeat census creatus ex pecunia emtori debita. Census ita constitutos, sed ante Pianam sanctionem, valere passim receptum est (1); quia nec naturale, nec divinum jus prohibet, quominus pecunia debita ex una causa ex parium consensu convertatur in debitum ex alia causa (2); tamquam si brevi manu restituta sit creditori, & per eum data venditori census, ut negotium citius expediatur (3). Difficultas ergo est de censibus constituendis post latam a S. Pio V. legem: hic autem inprimis Senatui nostro placuit pro validitate census ex credito constituti pronuntiare (X4), eo fundamento, quod pecunia in hoc casu brevi manu solvi videatur. Verum deinceps, rebus maturius pensatis, nec non verbis Pianæ constitutionis, quibus pecunia vere numerata requiritur in actu celebrationis instrumenti, non autem prius (definit. VI.), eo devenit, ne census ex credito validi habeantur (X5).

Plane valet etiam hodie census constitutus ex pecunia per venditorem restituta ad dissolvendum debitum, quo erga emtorem tenebatur, licet pactum prævium de censu constituendo initum fuerit (X6), atque post solum debitum census ex eadem pecunia ematur (X7), dummodo solutio vere facta sit, non ad solam ostensionem; in hoc enim casu plene expletur forma Pianæ constitutionis: nec interest, an debitum ex pensionibus præteritis census debitis, an alia ex causa prodeat (X8).

(1) *Cencius de censib. part. 2. cap. 1. quæst. 1. artic. 1. num. 26. ad num. 32.*

(2) *L. Singulari 15. ff. de rebus credit. (12. 2.)*

(3) *L. Hac ratio 3. §. ult. ff. de donat. inter vir. & uxor. (24. 1.)*

(X4) *V. Thesaur. quæst. forens. lib. 1. quæst. 32., Decis. 24. april. 1687. refer. D. Torrini in causa PP. Societatis Jesu Cheriensium contra Communitat. Ripularum, in princip.*

(X5) *D. Decis. refer. D. Torrini, §. Maxime vero, in fin., Decis. 19. aprilis 1719. refer. D. Beraudo in causa Ferrerii contra Civitat. Montisregalis &c. in fin., in qua additur ita Senatui judicare solere, atque ita etiam placuerat prius, nempe Decis. 20. februarii 1646. refer. D. Vasco in causa Argenterii contra Peronam, in princip., Decis. 14. februarii 1689. refer. D. Abeccelesia in causa Oselia contra Comit. Favettum, §. His tamen non obstantibus.*

(X6) *D. Decis. refer. D. Torrini, §. Verum ex solidissimis fundamentis.*

(X7) *Decif. 4. februarii 1669. ref. D. Peirani in cauf. Caravafchini, & Tonduti contra Detat, in princip.*

(X8) *D. Decif. ref. D. 24. april. 1687., & d. §. Verum ex folidiffimis fundamentis, & feqq. ufque ad fin. decifion.*

DEFINITIO IX.

Cenfus, fi pretium integrum non folvatur, in totum corruit; nec fufficitur pro parte pretii.

An cenfus in totum vitietur, fi pretium integrum folutum non fit, an pro parte foluta fuffineatur, quaefitio eft, quæ anceps videri poteft; cum tamen cenfus res individua fit, confequens eft, nec pro parte valere, fi minima pretii pars defit (X1); cum integri pretii folutionem S. Pontifex præfcribat (defin. VI.): nifi plures eodem inftrumento cenfum emanat, quorum aliqui integrum pretium folverint, non alii, quia diverfi cenfus acqulitiones funt, quarum una valere poteft, altera corruiere, ut mox dicturi fumus. Quod fi objiciatur vulgata juris regula, ex qua utile per inutile non vitiat (2), refpondemus, regulam hanc vim fuam utique exerere in rebus, quæ divifionem patiuntur, non in rebus individuis, inter quas cenfus referri debet, faltem in fpecta Piana conftitutione, quæ integri pretii folutionem in pecunia vere numerata ad cenfum vim defiderat (d. definit. VI.): præterquam quod facile contingit, ne alter ex contrahentibus velit cenfum pro parte fubfiftere; quo cafu ex communi

ſententia etiam ceſſat vis allatæ regulæ (3). Plane, ſi quis non proprio, ſed plurium perſonarum nomine, quas poſtea demonſtraturus eſt, cenſum emerit; cum id actum ab initio videatur, ut cenſus unicuique pro parte acquiratur, valet pro parte eorum, qui totam pecuniam ad eum emendum dederant; non pro aliis (4): diverſe cenſus acqulitiones ſunt pro numero perſonarum; proinde una ſine altera ſubſiſtit (5).

(X1) *Decif. 20. junii 1685. refer. D. Benio in cauſſa Comit. Barbania, & Oregiant contra Communitat. Viſcarum, ſere in princip., qua referitur a Senatu 12. novembris 1665 refer. D. Occello nullum dictam fuiſſe cenſum duplarum ſexdecim cum dimidia ob defectum trium ſolidorum, V. Decif. 20. februarii 1645. refer. D. Vaſco in cauſſa Argenterii contra Peronam, §. Neque vim facit, in qua pars pretii in pecunia ſoluta fuerat, altera ex credito.*

(2) *L. Placuit 29. ff. de uſur. (12. 1.), L. 1. §. Sed ſi mihi §. ff. de verbor. obligat. (45. 1.)*

(3) *L. Tutor 47. §. 1. ff. de minorib. (4. 4.)*

(4) *Cenc. de cenſib. part. 2. cap. 1. quaſt. 1. artic. 6. num. 31, & 32, poſt Rotam.*

(5) *D. L. 29. ff. de uſur.*

DEFINITIO X.

Census non valet, nisi pretii numeratio facta sit presentibus testibus, & notario, ac in ipso actu celebrationis instrumenti. Quid si antea, vel postea numeretur? Pretii solutio quibus modis probetur?

Non sufficit, ut census valeat, pretium integrum numeratum fuisse, sed insuper de numeratione constare debet, quæ idcirco facienda jubetur *presentibus testibus, ac notario, & in actu celebrationis instrumenti* (definit. VI.). Hæc autem census constituendi forma, quæ a S. Pontifice inducitur ad evitandas fraudes, quæ facile irreperent, si solutio absentibus testibus, & notario fieret, ex communi sententia ad vim census omnino necessaria est, ita ut, ea non servata, nullus, & irritus sit (x1). Hinc viribus destituitur census, si pecunia tantum demonstrata sit testibus, & notario, non vero coram illis numerata (2); nec enim sciri posset, an vere integrum pretium solutum sit, nec ne, prout requiritur lex Pontificia (definit. VI.), quæ tamen sanctio, air post alios Cencius, non est adeo judaice, & literaliter intelligenda, quin admittat interpretationem: quare, licet in venditione census non numeretur totum, & integrum pretium illius coram notario, & testibus tempore celebrationis instrumenti, si vere numeratum antea fuerit, atque integrum coram tabellione, & testibus tradatur venditori census, satis factum est bullæ in iurisdictione foro (3): immo bullæ satisfactum

esse censuit Rota, si tradatur presentibus notario, & testibus, *cedula bancaria* venditori census; cum hæc vim habeat solutionis factæ in pecunia numerata (3); atque ita etiam posteriori sanctione Sanctus Pius V. declaravit (4). Hinc etiam, quamvis litera sanctionis Pontificiæ exigere videatur, ut numeratio statim fiat *in actu celebrationis instrumenti* (definit. VI.); cum incontinenti factum intelligatur, quod brevi temporis intervallo distat, idcirco, validum esse huiusmodi censum in foro interno plerique descendunt (5): atque apud nos cautum est, ut sufficiat pretium census solvi post tres, aut quatuor ab inito contractu dies (6). Non tamen necesse est, ut solutio fiat in manibus ipsius venditoris census, sed sufficit, ex illius mandato fieri alteri cuicumque, puta procuratori, vel creditori, presentibus notario, & testibus (7); venditori traditum videtur, quod ipse per alium accipit. Nec requiritur, ut pecunia dantis, seu emtoris sit; de hac conditione non loquitur Piana sanctio (definit. VI.). Quamquam census nullus fieret, si venditor pretium numeratum non reciperet, sed statim emtori restitueret, saltem si antea ita convenisset (x8), quia non videretur pecuniæ dominium in venditorem translatum fuisse, prout constitutum est. Cum vero integra pretii numeratio coram notario, & testibus res facti sit, non presumitur, sed probari debet (9), atramen satis probata iudicatur ex fide notarii assensentis in instrumento venditionis census talem numerationem factam fuisse (10): veluti si dicat,

veluti si dicat, Titium dedisse, & numerasse; potissimum, si realiter, aut vere numerasse assereret, aut similem aliam dictionem adjiceret, & simul exprimeret, numerationem coram se, & testibus factam fuisse (11). Quamquam dubium adhuc esse potest, utrum numeratio hæc vere, ita ut pecunie dominium in venditorem translatum sit, an sicut tantum præcesserit, in quo definiendo prudentis judicis arbitrium versatur, sedulo perpenſis rerum, & personarum adjunctis (12). Nec tantum ex assertionem notarii facta in instrumento probatur pretii integri solutio, sed aliis quoque modis, licet notarius eam in instrumento non commemoraverit (13): veluti si constet, pecuniam fuisse depositam penes mercatorem; vel creditori datam ex consensu venditoris, vel si testes adhibiti, vel sortuito præſentes de hac numeratione deponant; etenim probatio hæc, non secus ac aliz, testibus, æque ac instrumentis fieri potest; cum nihil peculiare de ea cautum sit. Sed confessio de recepto facta a venditore census sufficere non videtur (14); alioquin fraudibus facilis pateret aditus; præterquamquod debitoris confessio plerumque non sufficit in illis, quæ ad formam, & substantiam contractus pertinent: nisi forte talia concurrant adjuncta, quæ plenæ probationis vim confessioni tribuant.

(11) *Cencius de censibus part. 2. quæst. 2. artic. 7. num. 5., & seqq. Decis. 24. aprilis 1687. refer. D. Torrini in causa PP. Societatis Jesu Cherii contra Communitatem Ripula-*

rum, §. Ad primum, si numerata, & seq.

(12) *Cenc. ibid. num. 12.*

(13) *Cenc. ibid. num. 13, & 14.*

(14) *Bulla Et si Apostolica 10. junii 1570. num. 11. §. Denique.*

(15) *Cencius de censib. part. 2. cap. 1. quæst. 1. artic. 7. num. 20., & 21.*

(16) *P. Borcl. pag. 1141. colon. 2. num. 3.*

(17) *Cenc. de censib. part. 2. cap. 1. quæst. 1. artic. 7. num. 21, & 23. post Rotam.*

(18) *Cencius ibid. num. 25, & 26., D. Decis. 24. aprilis 1687. refer. D. Torrini in causa PP. Societatis Jesu Cheriensium contra Communitatem Ripularum, §. Ad primum, si numerata.*

(19) *L. Ab ea parte §. princip., & §. 1. ff. de probat. (22. 3.)*

(20) *§. Si scriptum 17. institut. de inutilib. stipulat. (3. 20.), §. ult. instit. de fidejussorib. (3. 21.)*

(21) *Cencius de censibus part. 2. cap. 1. quæst. 1. artic. 8. num. 1. ad 7.*

(22) *V. d. Decis. refer. D. Torrini 24. aprilis 1687., §. Difficultas in praxi tota consistit.*

(23) *Cencius de censibus dicto artic. 8. num. 24., & seqq. post Rotam.*

(24) *Cencius de censibus part. 2. cap. 1. quæst. 8. num. 27., & seqq.*

DEFINITIO XI.

Pretium census certum esse debet, & justum: ob pretii iniquitatem census nullus fit, nec pro parte sustineatur.

Pretium in censu certum esse debet vel per se, vel per relationem ad aliud, prout de venditione superius diximus (1); nec non justum (definit. VI.), idest respondens juri percipiendæ annuæ præstationis: in quo communis æstimatio attenditur (2): cum autem diversa sit annuæ præstationis æstimatio apud diversos populos, immo etiam in eadem regione diversis temporibus, prout patet in usuris ex mutuo percipiendis, quæ majores, vel minores permittuntur pro majori, vel minori copia pecuniæ, ita jus hujus annuæ præstationis percipiendæ non semper eodem pretio æstimatur. Difficultas est, an census ob pretii iniquitatem in totum corruat, an sustineatur usque ad modum legitimæ pensionis. Quidquid vero aliis placeat, Senatus noster semel, & iterum census hujusmodi omnino nullos pronuntiavit (3), ex dispositione Piaræ constitutionis, quæ pro forma census justum pretium requirit (definit. VI.). Plane, si mutatis temporum adjunctis, minor pensio exigi possit, quæ prius immodica erat, ad æquitatem reducitur (4).

(1) *V. Supra lib. III. tit. XXII. definit. IX.*

(2) *L. Pretia rerum 63. ff. ad leg. falsid. (35. 2.)*

(3) *Decis. 10. septembris 1677. refer. D. Rastini in caus. Communis Tronconi contra Cortellam, per tot. Codic. Tom. IV.*

Decis. 20. junii 1687. refer. D. Richelmi in causa de Perone contra Communitat. Villaris Apenfis, per tot., in qua immo nulla habita fuit ratio pacti adjecti in instrumento solvendi annuos census, facta detractione partis ab editis Principis præscriptæ, vel in futurum præscribenda, quia constitutio census in parte dispositiva iniqua erat, allatum vero pactum adjectum tantummodo fuerat in parte executiva: adeoque visum non est, posse immutare substantiam præcedentis dispositionis. V. Osase. decis. 14. in princip.

(4) *Decis. 19. jan. 1673. refer. D. Torrini in causa Comit. Castelli contra Civit. Clarasce, ubi tradit census constitutos ante editum 12. decembris 1633. validos esse, sed reduci ad 6. per 100., nulla habita ratione edictorum 26. febr. 1627, & 28. jan. 1628. Census vero constitutos post editum 1633. regulari ad 6. per 100., & si in aliquo excedant nullos esse. Editum hoc est apud Borel. pag. 151.*

DEFINITIO XII.

Census ab universitate alienatus ex pluribus causis, quarum aliqua ad censum vendendum sufficiunt, alie non, sustinetur pro parte; reliquum resolvitur in simplex creditum, atque imputatio pensionum fit.

Dubitari non inepte potest, an, quemadmodum omnino corruit census, si totum pretium in pecunia solutum non fuerit, ita nullus sit census ab universitate venditus ex pluribus causis, quarum aliquæ sufficiant, alie non sufficiant. Census ab universitate absque extrinsecis solemnibus apud

nos vendi, seu imponi posse, ex notoria consuetudine, alibi animadvertimus (1): non tamen absque iusta, & legitima causa; cum non leve dispendium imminet universitatibus, si passim, & temere administratores census super rebus communibus imponant (2). Hic autem placuit, censum pro parte, qua causæ ad eum sufficiunt, subsistere; pro alia in simplex creditum resolveri (3), (dummodo de versione constet, prout de jure), atque ideo usurarum supra modum solutarum imputatio facienda est (4): discriminis ratio inter priores duos casus, & postremum hæc est; cum res loco pecunie data, vel integrum census pretium minime solutum fuit, deficit forma substantialis contractus (defin. VI.): adeoque in totum corrui contractus ipse (1); contra in posteriore specie defectus extrinsecus est contractui, quippequi tantum respicit contrahentium personas; proinde contractus pro parte utili in vim census sustineri debet, licet in alia deficiat, & in simplex creditum abeat (6).

(1) *V. supra lib. II. tit. III. de vendend. reb. civit. defin. VII.*

(2) *D. defin. VII. in fin.*

(3) *Sentent. Senat. 22. junii 1722 refer. D. Provana in causa Mariani contra Commun. Vinovi.*

(4) *Decis. 20. februarii 1645. refer. D. Pasco in causa Argenterii contra Peronam, in fin., d. Sentent. Senat. refer. D. Provana; Decis. 4. februarii 1689. refer. D. Abeccelesia in causa Ozelia contra Comit. Favetum, §. His omnibus non obstantibus, num. 28.*

(5) *L. Cum hi quibus 8. §. Si praeior 17. ff. de transactionib. (2. 15.)*

(6) *Argum. L. Placuit 29. ff. de usur. (22. 1.), L. 1. §. Sed si mihi 3. ff. de V. O. (45. 1.)*

DEFINITIO XIII.

Usurarum imputatio, censu in creditum abeunte, facienda est in singulas solutiones. Bona fides ab hac imputatione non eximit.

Imputationem usurarum, seu pensionem ultra modum perceptarum fieri, cum census sive in totum, sive ex parte in creditum resolvitur, ab omnibus receptum est (defin. præced.): sed non ita consentiunt doctores quoad modum hujusce imputationis faciendæ: nimirum an fieri debeat in singulos annos, vel sex menses, quibus solutio facta fuit, an tunc tantum, cum pecunia restituitur. Sed juris regulis, & æquitati magis consentanea est sententia affirmantium, imputationem per singulas solutiones fieri debere (1); quod enim ultra legitimum usurarum modum solutum fuit, statim a debitore repeti potest (2), proinde sortem statim minuit, si a creditore retineatur. Neque creditor bonæ fidei titulo lucrari potest usuras immodicas, quas percepit (3); etenim bonæ fidei titulus tantum prodest in rebus, quæ jure soli percipiuntur (4); non in ceteris: multo minus in perceptione usurarum, quæ divino, & naturali jure prohibentur, nisi adit damnum emergens, vel lucrum cessans, prout suo loco fuso demonstravimus (5).

(1) *Decis. 5. maii 1725. refer. D. Bonaudo in causa Communitatis Burgi S. Dalmatii contra Chianeam, §. Et proptereaenserunt domini.*

(2) *L. Si non sortem* 26. ff. de condition. indebit. (12. 6.)

(X3) *D. Decis. 5. maii 1725. refer. Dom. Bonaudo, §. De indebito enim; d. Decis. 4. februarii 1689. refer. D. Abecclista in causa Ocellia contra Comit. Favettum, §. His omnibus non obstantibus, & seq., Argum. L. 1. §. 1. ff. de condi. indebit. (12. 6.)*

(4) *§. Si quis a non domino* 35. inst. de rer. division. (2. 1.)

(5) *V. supra lib. III. tit. V. de usur. defin. I, & II.*

DEFINITIO XIV.

Censu in creditum abeunte, an hypotheca adhuc subsistat.

AD censu in simplex creditum abeunte, hypotheca, quæ pro censu securitatis data fuerat, adhuc competat creditori pro restitutione sortis, anceps videri potest quæstio. Aliqui affirmant, saltem ex æquitate (1): sed placuit contraria sententia, nisi bona expresse sint obligata pro restitutione sortis (X2); quia, corruente principali, accessorium quoque corruit (5).

(1) *Theaur. lib. 1. quæst. 104. num. ultum.*

(X2) *Decis. 13. maii 1675. refer. D. Gabuti in causa Gaii contra Polam, §. Major difficultas, & seqq., Decis. 13. aprilis 1733. refer. D. Guiltier in causa frat. de Aribaldis contra pratendentes, §. In statuenda vero.*

(3) *L. Cum principalis* 178. ff. de reg. jur.

DEFINITIO XV.

Census instrumento publico confici debet.

QUAMQUAM emtio venditio solo partium consensu perficitur, quin scriptura necessaria sit, si ad jus commune respicimus (1), in censu tamen ad fraudes vitandas merito placuit, publicum instrumentum confici debere; ait enim Summ. Pontifex, censum constitui non posse, nisi vere in pecunia numerata, præsentibus testibus, ac notario, in actu celebrationis instrumenti, non autem prius, recepto integro, iustoque pretio (2): sane, sublata lege positiva, census non secus ac emtio venditio consensu absque scriptura perficitur (X3), quæ tamen apud nos desideratur, tum in vim Pontificæ sanctionis, tum ex lege municipalis (4).

(1) *§. Quum autem* 3. institut. de emtion. & vendit. (3. 24.)

(2) *Citat. Bulla sancti Pii V. 14. februarii 1569. fer. in princip.*

(X3) *V. tamen Decis. 24. februarii 1646. refer. D. Juliano in causa frat. de Pastoris contra Traversam, §. Nam quoad, atque additur, debitorem, qui in iudicio confessus est integritatem pretii, non admitti ad probandum contrarium.*

(4) *Reg. consil. lib. 5. tit. 22. cap. 4 §. 1.*

DEFINITIO XVI.

Prelatio ex Bulla Piana competiti emtori, si venditor census fundum censuum alienare velit. An prelatio hac hodie adhuc vigeat apud nos?

Cum debitor rem censui suppositam alienare vult, futuram venditionem creditori denunciare tenetur, eique significare conditiones, quibus vendenda est; ut, si malit, iisdem conditionibus creditor praeferatur, dummodo intra mensem declaret, an emere ipse velit: *Ubi autem vendenda sit* (res censui supposita) volumus, verba sunt sancti Pii V., *dominum census aliis omnibus praeferrere*; eique denuntiari conditiones, quibus vendenda sit, & per mensem inspectari (1); quod iusta ratione inductum fuit; cum enim creditor speciale quoddam jus habeat in re, quae pro censu obligatur, equum est, eum extraneo praeferrere; porro mensis hic continuus non utilis est; sed contra creditorem legitime impeditum currere non videtur; vel, si currat, restitutio in integrum facile ei concedenda esset, ex generali praetoris edicto (2). Sane si debitor inscio creditore vendiderit, potest hic fundum retrahere a quocunque possessore (3); sed prelatio hac locum non habet adversus proximiores consanguineos, qui iure retractus gentilitii uti velint (4), quia jus hoc fortius videtur, nec praesumitur revocatum. Nec jure prelacionis a domino, utpote personale (5), extraneo cedi posse placuit (6). Hac autem lex de-

nunciandae alienationis creditori ad contractus lucrativos, puta donationem, utique non pertinet; cum in hac perperam quxratur de conditionibus, nec etiam viget in permutatione, si res inestimata detur; sed si aestimata, aestimatione eo consilio facta, ut emptio venditio contrahatur, res tradita fuerit, denunciatio facienda videtur exemplo retractus gentilitii (7); quo fundamento idem asserendum videtur de datione in solutum, quae venditioni in jure aequiparatur (8). An vero prelatio creditoris census, cum res censui supposita venditur, adhuc vigeat, nec ne, anceps apud nos quaestio est; cautum quippe, ne ulla amplius prelatio locum habeat, quocumque titulo, statuto, aut usu proficiat; illis tantummodo exceptis, quae praescribuntur lege civili, & feudali, vel statutis, quae constituerint, aut constitutura sint retractum gentilitium; aut de quo conventum sit inter emitorem, & venditorem, hujus favore (9). Prelatio, de qua agimus, si strictè loquamur, a lege civili inducta non est, sed canonica (10); quia tamen Pontificia constitutio municipalis jure saepe confirmata fuit (11); adeoque legis civilis vim habere videtur; non inepte dubitari potest, utrum posterior generalis lex priorem specialem evertat (12), quae singularem aequitatis rationem pro se habet; maxime cum inter sit creditoris, fundum pro censu obligatum comparare, ne in extraneos translatum facile pereat, atque census inde extinguatur, prout a S. Pontifice decretum est (13).

(1) *D. Bulla* 14. februarii 1569. s. *Pii V.*, incipiente *Cum onus Apostolica servitus*.

(2) *L. 1. §. 1. & passim ff. ex quib. causis. major. (4. 6.)*

(3) *Cenc. de censib. part. 2. cap. 2. quæst. 1. artic. 4. num. 1, & seqq. post Rotam.*

(4) *Cenc. ibid. artic. 2. num. 9, & seqq. post Rotam.*

(5) *L. In omnibus 68. ff. de reg. juris.*

(6) *Decis. 25. maii 1665. refer. D. Garreui in causa Ferrerii contra de Galleanis, in princip. & per tot.*

(7) *V. supra de pact. inter emtor., & venditor. lib. III. tit. XXIII. de finit. XI.*

(8) *L. Si prædium 4. cod. de evi- sionib. (§. 45.)*

(9) *Reg. consens. lib. 5. tit. 19. §. ultim.*

(10) *D. Bulla s. Pii V. 14. februarii 1569.*

(11) *V. Edit. Carol. Emanuel. I. 1. decembris 1623. num. 2. pen. Borel. pag. 1136, tum pag. 1141. num. 2, & 3, Edit. 2. maii 1626. §. 9. penes Borel. pag. 1142, quibus apertissime confirmatur Bulla sapius allegata s. Pii 14. februarii 1569.*

(12) *Argum. L. Pracipimus 32. §. ultim. cod. de appellat. (7. 62.)*

(13) *D. Bulla 14. februarii 1569. num. 11.*

DEFINITIO XVII.

Pacta, qua nimis onerant debitorem, in censa prohibentur. Quid de expensis, quas debitor, seu venditor census ex natura contractus ferre non tenetur.

Ut speciem ipsam usurarii contractus averteret, sanctus P. Pius V. non tantum formam, & conditiones præscripsit, quæ in censibus constituendis adhiberi debent; sed pacta omnia reprobavit, quæ usuram, vel leviter sapiunt. Pacta, verba sunt sæpe laudatæ Pontificiæ constitutionis, continentia morosum census debitorem teneri ad interesse lucris cessantibus, vel ad cambium, seu certas expensas, aut ad certa salaria; aut ad salaria, seu expensas medio jramento creditoris liquidandas; aut rem censui subjicendam, seu aliquam ejus partem amittere, aut aliud jus ex contractu, seu aliunde acquisitum perdere, aut in aliquam penam cadere, ex toto irrita sint, & nulla (1). Cum expresse tantum prohibeatur pactum, ut morosus census debitor teneatur ad interesse lucris cessantis, plerique inferunt, damni emergentis, cujus causa favorabilior est, nec ulla sit mentio in Piana sanctione, quæ a jure communi exorbitat, interessa exigi per conventionem posse (2); immo interesse intrinsicum non prohiberi, nec omne extrinsecum, sed illud tantum, quod solo creditoris jurejurando probatur, vulgo receptum est (3), non de quo confert per legitimas probationes. Pactum hoc ad substantiam contractus non pertinet; adeoque censum irritum non facit

(4). Quoad expensas vero, prohibitz tantum illæ intelliguntur, quas ex natura contractus debitor ferre non tenetur: puta integras in confectio-nem instrumenti constitutionis cen-sus, non vero redemptionis, cum dimidiam tantum partem ferat ven-ditor (¶5): nisi ratio hujusmodi sumptuum habita sit in census pre-tio (¶6); vel pro exportatione pec-uniæ in locum minus commodum: sed non prohibetur exactio expen-sarum, quæ ex juris dispositione re-peti possunt, & mandato judicis ad-judicantur, prout statuit in alia con-stitutione idem Pius V. (7): Sala-riorum appellatione significantur sum-
sus pro alicujus opera erogandi.

(1) *D. Bulla sancti Pii V. 14. fe-
bruarii 1569. Cum onus Apostolica
servitutis num. 8.*

(2) *Cencius de censib. part. 2. cap.
1. quæst. 3. artic. num. 1.*

(3) *Cencius dicto loco num. 7., &
seqq.*

(4) *Cenc. ibid. num. 12.*

(¶5) *Decis. 18. junii 1721. refer.
D. Richelmi in causa Comit. de Bel-
giojoso contra Communit. Sartirana,
num. 34.*

(¶6) *D. Decis. refer. D. Richelmi
num. 34., Sentent. Senat. 15. april.
1769. refer. D. Galli in causa Equit.
Lascaris contra Bertone, Cencius de
censib. part. 2. cap. 1. quæst. 3. artic.
5. num. 13., & 14.*

(7) *Bulla Etsi Apostolica sedes 10.
julii 1570. num. 8.*

DEFINITIO XVIII

*An census nullus fiat ex pacto, ut
morosus debitor expensas quasdam
solvat, quas non fert consuetus
natura? An conveniri possit, ut
morosus solvendo debitor tantum
creditori justo pretio vendere co-
gatur?*

An vero pactum de expensis con-
tra naturam contractus a debitore
ferendis censum irritum faciat, ita
ut in creditum abeat, an ipsum.
dumtaxat inutile sit, pendet ex mo-
do, quo adjectum est, & tempore,
quo executioni mandatur: si statim
in confectioe instrumenti venditor,
seu debitor impensas omnes illius
solvat, nullus est census defectu in-
tegræ pretii, nisi illarum ratio ha-
bita sit (¶1): quod si pactum hoc
executioni demandatur, post perfe-
ctum contractum, nec ulla in pre-
tio census illius habita sit ratio,
census unique subsistit, sed pactum
viribus destituitur; ideoque, quod
solutum est, restitui debet, seu ex
sorte census deducendum est (¶2);
nec enim æquum est, censum tam-
quam ex defectu pretii interire, cum
pretium integrum vere solutum fue-
rit; si vero ratio harum expensa-
rum habita fuerit in censu consti-
tuendo, pactum hujusmodi, utpote
honestum, servari debet (¶3). Quam-
quam vero reprobatur pactum, ut
morosus in annua præstatione sol-
venda debitor rem censui supposi-
tam amittat, vel illius partem; con-
veniri tamen posse, ut, moram fa-
cientis debitore, fundus censui sup-
positus justo pretio creditori emus

sit, nonnullis placet, cum pactum hoc in pignore admittatur (4); non enim rem amittit, qui iustum pretium pro ea recipit; quamquam non defuit, qui aliud sentiant (5); nec debitor inivitus re sua carere cogatur.*

(X1) *D. Decif. 18. junii. 1722. refer. D. Richelmi in causa Comit. de Belgiojoso contr. Communis. Saritanæ, num. 34.*

(X2) *D. Decif. refer. D. Richelmi, & d. num. 34.*

(X3) *D. Decif. refer. D. Richelmi, & d. num. 34.*

(4) *L. Si fundus 16. §. ult. ff. de pignorib. (20. 1.), Fab. cod. de pall. pign. lib. 8. tit. 23. defn. 14. num. 5. in corp.*

(5) *Cenc. de censib. part. 2. cap. 1. quæst. 3. artic. 5.*

DEFINITIO XIX.

Pactum, ut morosus debitor censum redimat, iniri non potest inter emtorem, & venditorem; utique vero inter hunc, & fidejussorem.

Illicitum utique est pactum, ut debitor censum redimere cogatur (1), si initum fuerit inter emtorem, & venditorem: sed fidejussor venditoris potest cum eo pacisci, ut censum redimat, si moram faciat in solvendis annuis præstationibus; atque ideo fidejussor ipse ad solvendum cogatur (X1); nec debitor queri potest alicujus injusti gravaminis; nec pactum hoc videri potest expogitatum in fraudem usurarum: atque hinc supra diximus, etiam excluso speciali pacto, debitorem sæpe morosum in reditu annuo solvendo

per fidejussorem jure cogi, ut censum redimat (3). Sed pactum redimendi in favorem venditoris, cum ad substantialia contractus non pertineat, censum irritum non facit (X4). Ut autem arceatur periculum, ne corruat census propter pacta adjecta, suadent interpretes, ut contractui addatur cautela, qua contrahentes protestentur se velle contrahere juxta formam Pianæ constitutionis: qua posita protestatione, census subsistit, non obstantibus illicitis pactis (5); protestatio jus protestantis conservat (6): dummodo verbis amplissimis protestatio concepta fuerit (7); nec contrahentes illis pactis jam usi sunt (8); alioquin nihil valet protestatio contra factum; nisi forte per errorem aliquid ita gestum sit.

(1) *Citat. Bulla s. Pii V. 14. febr. 1659. Cum onus Apostolica servitutis num. 13.*

(X1) *Cenc. d. loc. num. 51. ad 54. Decif. 13. aprilis 1646. refer. D. Pifeina in caus. Durandi contra Aburatore, §. Contraria tamen.*

(3) *V. supra lib. III. tit. XLX. de fidejussorib. defn. XXXVIII.*

(X4) *Decif. 20. julii 1685. refer. D. Benvio in caus. Communis. Barbaria contra Communis. Viscarum, in princip.*

(5) *Ita ex communi sententia post Rotam tradit Cenc. de censib. part. 2. cap. 1. quæst. 3. artic. 9. num. 1., & seqq.*

(6) *L. pro herede 20. §. 1. ff. de acquirend. hered. (29. 2.)*

(7) *Cenc. ibid. num. 3., & seqq.*

(8) *Cenc. ibid. num. ult. post Rotam, V. Borel pag. 1141. colon. 2. num. 5.*

DEFINITIO XX.

Ex censu oritur actio personalis, & realis, qua in solidum conveniri possunt tertii possessores, quin prae via debitoris excusatio necessaria sit. Sed personalis actio, quae accessoria reputatur actionis realis, dividua est inter singulos successores.

Census legitime constituti effectus is est, ut annua pensio emtori acquiratur, quam solvere tenetur venditor, & illius heres; tum actione personali, quae ex censu oritur, tum hypothecaria, si fundum censui suppositum adhuc teneat: quod si eum alienaverit, tertii possessores reali actione conveniri possunt non tantum pro praeteritis, sed etiam pro futuris praestationibus (§1); res enim cum onere sibi inhaerente in quemcumque possessorem transit (2); atque, cum jus emtori in fundo censu competens fortius sit hypotheca, nec praeviam debitoris excusationem desiderari superius demonstravimus (§3); quod si fundus census ad plures possessores perveniat, singuli in solidum tenentur (§4), cum jus emtoris individuum sit (definit. XI.), magis quam hypotheca, ex qua tamen in solidum actio nascitur (§5); sed personalis actio singulos successores debitoris pro parte hereditaria adstringit (§6); secundum generales juris regulas in censu namquam accessoria consideratur, realis vero principalis locum tenet: quo fit, ut, inblata reali actione per interitum rei, personalis quoque actio extinguatur; alioquin contra verba PIANI constitut.onis debi-

tor per rei interitum non liberaretur (7). Porro in vim actionis hypothecariae creditor potest, si debitor morosus sit in solvendis annuis pensionibus, petere, ut mittatur in possessionem fundi censui jure pignoris, & hypothecae pro reditiibus annuis tum praeteritis, tum futuris (§8); quamvis ad tertios possessores transierit (§9).

(§1) Decis. 18. februarii 1666. refer. D. Portanerio in causa Mollea contra hereditat. Robandi, in princip., in qua agebatur de donataria universali; atque tertii possessores in hypothecaria condemnati fuerunt ad dimittenda bona, & adjudicati fructus a die petitionis, V. Decis. 29 aprilis 1661. refer. D. Delaude in causa Marchion. S. Georgii contra Communitat. Riparolii, per tot., in qua communitas interim condemnata fuit ad solvendas annuas pensiones, quamvis excepisset nullum esse censum; sed nec dum probaverat, Decis. 13. februarii 1648. refer. D. Barberis in causa de Podianis contra Communitat. Busche, §. Minus obstat, in qua traditur jam alias ita decisum fuisse eod. referente in causa de Bellis contra Ranucium.

(2) L. Paulus respondit 29. §. Domus 2. ff. de pignorib. (20. 1.)

(§3) D. Decis. 13. februarii 1648 refer. D. Barberis, & d. §., V. Supra lib. III. tit. XIV. de distra. pign. defin. III.

(§4) D. Decis. refer. D. Barberis, & d. §. Minus obstat.

(5) L. Rem hereditariam 63. ff. de evictionib. (21. 2.), L. Quamdiu 6. cod. de distra. pign. (8. 28.)

(§6) Decis. 17. juli 1649. refer.

D. Pifeina in caus. Rubini contra Communit. Riparelli, in med.

(7) *D. Bulla 14. februarii 1569. num. 11.* Postremo census omnes in futurum creandos, non solum re in totum, vel pro parte perempta, aut instructuosa in totum, vel pro parte effecta, volumus ad ratam perire, sed etiam posse pro eodem pretio extinguui. *Verba sunt laudata constitutionis.*

(8) *V. Practic. legal. part. 2. tom. 1. pag. 197. §. 35., & pag. 105., Decif. 13. februarii 1648. refer. D. Barberis in caus. de Poldianis contra Communitat. Buschæ, & d. §. Minus obstat, Decif. 17. julii 1649. refer. D. Pifeina in caus. Rubini contr. Communitat. Riparelli, per tot.*

(9) *D. Decif. 18. februarii 1666. refer. D. Portanerio, in princip.*

DEFINITIO XXI.

Fidejussor in censu dari potest. An liber fiat si census non subsistat, vel fundus censui pereat, aut evincatur

Fidejussor, qui in censu pro reo principali se obligaverit, in defectum venditorisolvere tenetur (ex cussio prius reo principali) (*1), prout fert natura fidejussionis (2): sane nemo dubitat, quominus ad firmandam hanc obligationem fidejussores dari possint (3), non secus ac pignora (defin. IV.). Si census irritus omnino sit, cum fidejussoris obligatio sit accessoria principalis obligationis (4), hac penitus sublata, illa quoque necessario interit (5): si vero census in mutuum

abeat, an fidejussor teneatur, res est ex verbis contrahentium dijudicanda; adhuc tenebitur, si generatim in omnem eventum pro securitate creditoris sponderit; liber vero fiet ab obligatione, si speciatim pro censu promiserit; prout in dubio presumitur; cum fidejussio, utpote stricti juris, de casu ad casum non extendatur. Extincta autem re immobili censui supposita, cum extinguatur census, nec debitor ad annuam pensionem ultra teneatur (6), fidejussor quoque liberatur (7), atque idem dicendum esse, placuit Senatui nostro, congregatis classibus, si fundus evincatur (8).

(1) *Decif. 14. junii 1766. refer. D. Gavutio in caus. frat. Nebbia contra Capitul. Ecclesiæ Cathedralis Vercellarum, & alios, ubi & præcipitur ex cussio pravia debitoris principalis.*

(2) *§. Fidejussor 2. instit. de fidejussor. (3. 21.)*

(3) *Theaur. lib. 1. quest. 32. num. 14, 15., & 16.*

(4) *Princip. instit. de fidejussorib.*

(5) *L. Cum principalis 178. ff. de reg. jur.*

(6) *D. Bulla S. Pii V. 14. februarii 1569. num. 11, Theaur. lib. 1. quæst. 32. num. 16. **

(7) *L. Nihil dolo 129. §. 1, & L. 178. ff. de reg. jur.*

(8) *Theaur. d. lib. 1. quæst. 32. num. 16. **

DEFINITIO XXII.

Census solvi debet in loco, ubi sit sunt bona censui supposita. An pacisci liceat, ut debitor pensionem suis sumptibus ferat ad domum creditoris?

Census, seu annua pensio, quæ censu emitur, regulariter solvi debet in loco, in quo sita sunt bona censui supposita (X1): neque pacisci licet, ut debitor ad domicilium creditoris pensionem periculo suo, suisque expensis ferat (X1). Pactum hoc, urpote gravamen contra naturam contractus odio debitoris continens, Piana constitutio non permittit, nisi huiusmodi gravaminis habita sit ratio in pretio census, vel in annuæ præstationis quantitate (definit. XVII.)

(X1) Decis. 12. junii 1702. refer. D. Braidæ in caus. Peyre contr. frat. Aicardos, §. Cui veruati.

(X2) D. Decis. refer. D. Braidæ, & d. §.

DEFINITIO XXIII.

Census vitalitii Piana sanctione non continentur, neque pereunt, extincta re, super qua impositi sunt.

An census vitalitii non secus ac census communes, seu consignativi (definit. XX.), re extincta, super qua impositi sunt, ipsi quoque intereant, non una est omnium sententia. Sunt, qui affirmant, ea moti ratione, quod census iste imponi quoque debeat super fundo frugifero, cum emptio, & venditio in

hoc censu, non secus ac in ceteris contrahatur (1). Negant alii, existimantes, in censu vitalitio potius contineri contractum innominatum do, ut des, seu emtionem in cetti juris, perinde ac si iactus rebus emeretur (X1): atque imponi generatim posse super bonis omnibus præsentibus, & futuris, immo etiam super rebus incertis, vel super personis principaliter cum hypotheca bonorum, vel sine hypotheca (X3): sane Piana constitutio, nec verbum habet, ex quo colligi possit, Summum Pontificem de his temporalibus censibus agere; quin immo de solis censibus perpetuis agi demonstrat mentio temporis immemoralis ultra centum annos, quo non obstante, census redimi posse decernitur (4).

(1) *Constitutio de censib. part. 3. cap. 1. quas. 1. articul. 1. num. 25., & 26.*

(X2) Decis. 11. augusti 1673. refer. D. Ocellii in causa Galletti, & Bernardi.

(X3) Ita in Decis. 29. julii 1645 refer. D. Abecceffa in causa Cavatia contra Communitatem Montis Alti.

(4) D. Bulla S. Pii 14. februarii 1569. num. 11. versic. Postremo census omnes.

DEFINITIO XXIV.

Census extinguitur, pro qua parte perit res censui supposita sine factō debitoris, nisi ex parte reliqua annua pensio solvi possit. An census reviviscat, re ad pristinam formam redacta?

Quod diximus (definit. XX.), pereunte in totum, vel pro parte re censui supposita, censum quoque, seu annuam pensionis solvendi debitum extinguere in totum, vel pro parte, exceptionem habet, si fundus culpa, vel factō debitoris perierit, aut deterior facta sit (1), vel si pars fundi, quæ remanet, tot ferat fructus, qui sufficiant ad solutionem annuam pensionis (2); quia census constituitur super ipsa re, & non super ejus parte, atque potius relatione habita ad fructus, quam ad fundum ipsum (definit. II.); quare censuit Rota, censum impositum super duobus fundis, uno pereunte, sustineri in altero, si hujus fructus sufficiant ad solutionem annui redditus (3), n si forte census constitutus fuerit super duobus fundis pro diviso, ita ut pars annuam pensionis ex uno, alia ex altero solvi debeat (4). An vero censu per interitum rei censui suppositæ extincto reviviscat, si fundus restituitur; seu potius, an re ad pristinam formam redacta, puta si molendinum destructum reedificetur, censui denuo subiciatur, interest, an molendinum vere destructum fuerit, puta per mutationem alvei, si aquæ impetu perierit area, seu solum, in quo molendinum ædificatum erat;

an aliqua tantum parte destructum fuerit, quæ facile possit reedificari. In primo casu molendinum de novo extructum censui non subijcitur; utique in secundo (X5), quo reitauratum potius est, quam denuo ædificatum (6).

(1) *Theaur. quæst. forens. lib. 1. quæst. 32. num. 22.*

(2) *Cenc. de censib. part. 3. cap. 1. quæst. 1. artic. 2. num. 3, & seqq. post Rotam, Theaur. d. lib. 1. quæst. 32. num. 37.*

(3) *Cenc. ibid. num. 4.*

(4) *Theaur. d. lib. 1. quæst. 32. num. 37.*

(X5) *L. Ob eam causam §. ff. de præscript. verb. (19. 5.), L. Qui res suas §. 98. ff. de solution. (46. 3.), Decis. 13. februarii 1648. refer. D. Barberis in causa de Podianis contra Communitat. Buschæ, & alios, §. Nec obstat, quoad ubi refertur jam alias ita decisum, 2. novembris 1645. refer. D. Pergamo in causa Procuratoris Benedicci contra Communitat. Aviliana.*

(6) *V. Jurispud. tom. III. pag. 403. §. 1713, & seqq., ubi de usufructu agitur.*

DEFINITIO XXV.

Census omnino, vel partim extinguitur, si res in totum, vel pro parte fiat infructuosa, si ex alia parte non percipiuntur fructus sufficientes ad annuam pensionem. Quid de inundatione? An tempus belli deducatur?

Non tantum, si res tota, vel pro parte pereat, census in totum; vel partim extinguitur, sed etiam.

Q 2

si infructuosa in totum, vel pro parte effecta sit (definit. XX.) : quod tamen exceptionem habet, cum ex fundi parte, quæ frugifera remanet, percipi possunt fructus, qui annuæ pensioni solvendæ sufficiunt, prout de interitu partis modo diximus (definit. præced.). Infructuosa autem facta dicitur res, quæ ad eum statum, puta perpetua inundatione, redacta sit, ut vix unquam fructus sit paritura; alioquin si aqua, licet non tam cito, recessura sperari possit, ita ut ager denuo fructus faciat, non ideo frugifer esse definit, atque censui idoneus (1); cum Piana constitutio tantum requirat, ut res de sui natura apta sit, fructus facere (definit. II.); quo fundamento placuit Senatui nostro, pensionem annuam solvendam esse uno, vel altero belli anno, licet eo tempore fructus percipi ex fundo non potuissent (X2).

(1) *Bulla Etsi Apostolica Sancti Pii V. 10. junii 1570. num. 7., Cencius de censibus part. 3. cap. 1. quæst. 2. per tot., Thezaur. lib. 1. quæst. 32. num. 25. X., & seqq.*

(X2) *Decis. ann. 1644. refer. D. Piscina in causa Verrua contra Cersutam, §. Circa secundum.*

DEFINITIO XXVI.

Censum redimere potest debitor, quando eumque maluit. An procurator? An extraneus infcio, vel invito debitor?

Censum pro arbitrio venditoris, seu debitoris redimi quocumque tempore posse, constitutum est (1), ita ut nec valeat contrarium pactum, quo directo, vel indirecte aufertur, aut minuitur hæc redimendi facultas: sed etiam posse pro eodem pretio extinguere; non obstantibus longissimi temporis, atque immemorabili, immo centum, & plurium annorum præscriptione: non obstantibus aliquibus pactis directe, aut indirecte talem facultatem auferentibus; quibuscumque verbis, aut clausulis concepta sunt: verba sunt toties allegatae Piane constitutionis (2). Nec tantum debitor, ejusque heres censum redimere potest, sed etiam procurator, dummodo mandatum a debitore habeat (X3); sicut enim censum imponi a procuratore sine speciali mandato non potest, ita nec redimi constitutus (4): quamquam defendi potest, extraneum nummis suis censum redimere, & extinguere posse (X5), quemadmodum licet solvere, & solvendo debitorem etiam sine mandato, immo & invitum liberare (6).

(1) *Extravag. 1. & 2. de emtione, & vendit. inter commun. (3. 5.), d. Bulla S. Pii V. 14. februarii 1569. num. 21., Edit. 1. decembris 1623. num. 3., pen. Borel. pag. 1141.*

(2) D. Bulla 14. febr. 1569. num. 11. in fin.

(X3) Decis. 13. augusti 1671. refer. D. Leone in causa Bertolina contra Communitat. Grugliasci, §. Primum ex defectu, ubi de procuratore Communitatis.

(4) L. Nihil tam naturale 35. ff. de reg. jur.

(5) D. Decis. refer. D. Leone, & d. 9. in med.

(6) L. Solvendo 39. ff. de negotiis gestis (3. 5.), L. Solutione 13. ff. de solut. (46. 3.)

DEFINITIO XXVII.

Denunciatio pravia duorum mensium creditor facienda est a debitore, qui censum redimere velit: etque fieri debet a persona legitima, & persona legitima. Quid si creditor detrectet?

Cum debitor de censu redimendo cogitat, consilium suum, seu futuram censum redemptionem creditori, sive ei, cui pretium restituendum est, ante bimestre denunciare tenetur. Cum vero traditione pretii reditus extinguendus erit, volumus per bimestre ante id denunciari ei, cui pretium dandum erit, & post denunciam intra annum tamen, etiam ab invito pretium repeti posse. Ita Summus Pontifex Pius V. (1). Ne autem quis putaret, pretio intra bimestre a debitore non soluto, vel intra annum a creditore non exacto, redimendi facultatem peremptam esse, hæc addit idem S. Pontifex: *Et ubi pretium, nec volens intra bimestre, nec ab invito intra annum exigatur, volumus nihilominus, quan-*

documque redium extinguere posse: pravia tamen semper denuncia, de qua supra; & non obstantibus his, de quibus supra: idque observari mandamus etiam, quod pluries, ac pluries denunciatum fuisset, nec unquam effectus secutus fuisset (2): bimestre tempus constitutum est, ut interim creditor possit deliberare de usu pecunie sibi restituende. An vero ex partium consensu longius denunciationis prius faciende tempus prescribi possit, veluti sex mensium, non omnes consentiunt: aliqui affirmant, agentes, rem hanc utilem emptori, nec venditori onerosam esse (3): negant alii, quia sæpe onerosum sit debitori, si cogitur in longius tempus differre census redemptionem; quam nec prius denunciare potuit, quam in promptu pecuniam haberet: ideoque pactum hoc non quidem aufert, sed coarctat facultatem redimendi, quod Piana sanctio permittit non videtur (4). Denunciatio futuræ redemptionis ita necessaria est, ut, ea prætermissa, census in suo robore permaneat (5): etque fieri debet a persona legitima, seu a debitore, & personæ legitimæ, idest creditori, aliæque jure habenti, vel legitimo procuratori, cui data sit vendendi facultas, non procuratori ad lites (X6), atque judicis competentis decreto (7): competens autem iudex est ille, cui subest creditor (8); non vero iudex debitoris, qui creditorem ad retrovendendam cogere non possit. Si creditor contumax sit, pretium integrum census una cum usuris præteritis, atque intra duos menses solvendis apud acta deponendum est; nec enim sufficere videtur oblato (9): depositum

porro fieri debet vocato creditore (¶10), liberum esse, simplex, & plenum; quoties debitum certum est, & liquidum (¶11); ut immunis fiat debitor ab annuo redditu impoſterum ſolvendo. Quod ſi pretium cenſus non omnino certum ſit, & liquidum, ſufficit deponere, quod certum eſt, & ſatiffactionem præſtare pro reliquo, quod tunc deberi conſtabit (12); ſi autem creditor, termino pendente, ꝑcedat, depoſitum herediſus denuntiandum eſſe putant aliqui (13), alioquin juſtam ignorantiz facti alieni cauſam allegare poſſent.

(1) D. Bulla 14. februarii 1569. num. 12., & diſpo. verſic. Cum vero traditione.

(2) D. Bulla, & d. verſic. in ſin.

(3) Cencius de cenſib. part. 2. cap. 1. quaſt. 3. artic. 1. num. 19.

(4) D. Bulla 5. Pii V. 14. febr. 1569. num. 11. in ſin.

(5) Cenc. d. loc. num. 20.

(¶6) D. Deciſ. 23. auguſti 1672. refer. D. Leone in cauſſa Berolina contra Univerſit. Grutiaſei, §. Secundum, & quidem tutori judicio, Cenc. ibid. num. 21. ad 25.

(7) Cenc. ibid. num. 24. V. Pratic. legal. part. 2. tom. 1. pag. 202, & 203.

(8) L. Quoniam 2. cod. ubi, & apud quem &c. (1. 47.)

(9) L. Acceptorum 19. cod. de uſur. (4. 32.)

(¶10) D. Deciſ. refer. D. Leone, §. Secundo, quia fuerat, Abecceſſia obſervat. 125. num. 16.

(¶11) D. Deciſ. refer. D. Leone, §. Neque adprobarunt domini.

(12) L. Statu liber. 5. ff. de ſtatu liber. (40. 7.)

(13) Cenc. de cenſib. part. 3. cap. 1. quaſt. 3. artic. 9. num. 57.

DEFINITIO XXVIII.

An cenſus per partes redimi poſſit?

Ardua eſt quaſtio, utrum cenſus, invito utique creditore, per partes redimi poſſit. Affirmant aliqui, dummodo pars hæc non tam exigua ſit, ſeu ſete dimidia integri cenſus (¶1). Alii denegant hanc debitori facultatem cenſus pro parte redimendi, atque utuntur tum reſponſo Modeſtini, quo tradit Jureconſultus, reſtituta ſortis parte, adhuc totius ſummæ uſuras deberi, niſi conveniſſet, ut ſolutio particulatum fieri poſſet (2); tum incommodum ſolutionum per partes factatum, quæ ideo generatim reprobandur (3); atque ita ſuadet juſta creditoris voluntas, qui partem emturus non fuiſſet (4); potremo argumentantur a jure redimendi fundum ſub hoc pacto venditum, qui nonniſi totus ex communi ſententia redimi permittitur (5). Sententia poſterior, niſi aliud ſpeciali pacto inter contrahentes inito, vel recepta conſuetudine, aut uſu fori inductum ſit, magis conſentanea videtur generaliſus legum regulis, & voluntati contrahentium: ſane, quidquid dicatur, partem tanti valere in ſe, quam totum reſpectu totius, negari non poteſt, quin creditor ex particulari ſolutione gravia ferre poſſit incommoda; nec cogendus videtur, ut in extinctione contractum in partes ſcindat, quem integrum celebravit (6).

(¶1) Deciſ. 20. februarii 1645. refer. D. Vaſco in cauſſa Argenterii contra Peronam, §. Neque vim facit, in ſin., ubi tamen per modum orna-

tus ita a relatore asseritur; Cenc. de censib. part. 3. cap. 1. quæst. 3. artic. 8. num. 16.

(2) L. Tutor 41. §. 1. ff. de usur. (22. 1.)

(3) L. Planc 3. ff. famil. creisc. (10. 2.)

(4) L. Tutor 47. §. 1. ff. de mino-rib. (4. 4.)

(5) V. L. Tutor 66. §. In fundo 4. ff. de legat. 2. (31. 1.)

(6) L. Nihil tam naturale 35. ff. de reg. jur.

DEFINITIO XXIX

Census an redimi possit per fidam pretii numerationem? An dato fundo censui supposito, vel aliis bonis immobilibus?

Census redimi potest non tantum in pecunia vere, sed etiam fide numerata, puta per compensationem debiti certi, & liquidi (1), cum loco solutionis compensatio sit (2); immo etiam datis bonis immobilibus, vel ipso fundo censui supposito, dummodo consentiat creditor, qui regulariter cogi non potest, ut fundum censitum, vel alia bona immobilia accipiat pecuniæ loco (3). Cum census extinguatur, non idem imminet periculum, prout in constitutione: pretii quidem restituendi mentionem facit S. v. v. V. (4), quia ita plerumque fit: sed non ait, pretium in pecunia numerata necessario restituendum esse, prout sanxit de census creatione (5). An vero in quibusdam casibus creditor invitus bona pro pecunia accipere cogatur in censu redimendo, alibi expendimus (6).

(1) Cencius de censibus part. 3. cap. 1. quæst. 3. artic. 6. num. 6., & seqq.

(2) L. Si debitor 4. in fin. ff. qui potior. in pign. (20. 4.)

(3) Decis. 20. aprilis 1646. refer. D. Piscina in causa Aburdore, Durandi, & Comit. Coconati, per tot., L. Mutuum 2. §. 1. ff. de reb. credit. (12. 1.), L. Eum, a quo 16, & L. seq. cod. de solut. (3. 43.), Cenc. ibidem num. 7., & seqq., post Rotam.

(4) D. Bulla 14. februarii 1569. num. 12. versic. Cum vero traditione.

(5) D. Bulla num. 3. versic. Rursum vere.

(6) V. Jurisprud. tom. X. §. 1631. pag. 409.

DEFINITIO XXX.

Extinguitur census, si fundus censui suppositus transcat in dominium creditoris; nisi debitor malis, alium fundum subrogare. Quid si plures fundi obligati fuerint, vel rursus debitoris fiat fundus?

Extinguitur census, si fundus censui suppositus in creditoris dominium perveniat (1); sicuti enim census ab initio super re creditoris propria constitui non potest (2), ita nec super ea sustineri: atque ideo creditor agere potest, ut fors restituatur, nisi malis debitor alium fundum æque idoneum censui supponere (3); sane si plures fundi pro censu obligati sint, atque unus remaneat penes debitorem, qui idoneus censui sit, census super eo sustinetur, prout diximus de rei interitu (defin. XXIV.): quod si fundus de-

suo revertatur ad debitorem, obligationem reviviscere aliquibus placet, si modo dominium creditori irrevocabiliter acquisitum non fuerit (4); alioquin obligatio in perpetuum sublata nonnisi ex novo consensu reviviscere possit (5).

(X1) *Decis.* 17. junii 1732. *refer.* D. Grondana in *caussa* Comiti. Grassi a Vozzo contra de Bruna, & alios, in fin.

(2) L. Neque pignus 45. ff. de reg. juris. V. Cencius de censibus pari. 3. cap. 1. *quæst.* 5., num. 1., & *seqq.*

(3) Cenc. *ibid.* num. 10.

(4) Cenc. *ibid.* num. 12, post Rotam.

(5) L. Qui res suas 98. §. Arcam 8. ff. de solutionib. (46. 3.)

DEFINITIO XXXI.

Censu prescriptione extinguitur: atque ex conjecturis extinguitur aliquando presumitur.

Prescriptione quoque extingui potest census, seu jus creditori competens exigendi annuam præstationem (X1), exemplo ceterarum rerum, & actionum, ita ut annui redditus, si Fabio credimus, intra triginta annos præscribantur, nec nisi ab anno nono post vigesimum peti possint, quia initio cujuslibet anni debentur; fortis autem petitio, quæ creditori nullo tempore competit, si nolit debitor, sola inmemoriali, vel centenaria prescriptione excluditur (2). Ex conjecturis autem, potissimum ex longo silentio creditoris, qui diligens aliquin sit in juribus suis protegendis, nec tamen poverit cui facile posset agere; atque debitor probus sit,

& diligens in solvendo, census extingui præsumi potest (X3), jura regio per lapsum triginta annorum ab eo tempore computandorum, quo actiones nate fuerunt, atque experiendi facultas cepit, præscribuntur actiones omnes reales, personales, & mixtæ (4).

(X1) *Decis.* 13. septembris 1765. *refer.* D. Scala in *caussa* Marchionis a Gorzegno contra Marchion. Scarampum, §. Nec relevat, post num. 19.

(2) Fab. *cod. de præscript.* XXX. vel XL. annorum lib. 7. titul. 13. definit. 5., 9., 19., & 20., V. *supra* lib. II. tit. XX. de usucap. definit. XXIX.

(X3) D. *Decis.* *refer.* D. Scala, §. *Quæstio* igitur, & *seqq.*, ubi alia referuntur de eadem re Senatus sententia.

(4) *Reg. constit.* lib. 3. tit. 18. §. 1.

DEFINITIO XXXII.

Censu in solutum dato evicto, potest creditor subrogare alium censum atque idoneum, vel dare pecuniam, habito respectu valoris census de tempore evictionis.

Quemadmodum, transeunte fundo censui supposito in dominium creditoris, vel evicto, census subsistit, si debitor alium fundum atque idoneum subrogare velit (definit. XXX.), ita evicto censu creditori in solutum dato, permittenda est subrogatio alterius, atque idonei, & exigibilis, ut ajunt (X1); quod si pro censu evicto alius non datur, indemnitas creditori præstanda est in pecunia, habito respectu

valoris census de tempore evictio-
nis (§1).

(§1) *Decis. 21. januarii 1711. refer. D. Provana in causa Communitat. Caramanæ contra fratres de Maillé, & Monaster. s. Claræ Braddæ, §. Circa vero alium articulum, Argum. L. Si quis domum 9. ff. locati (19. 2.)*

(§1) *D. Decis. refer. D. Provana d. §., & seqq., L. Evicta re 70. ff. de evict. (21. 2.)*

TITULUS XXXII.

Pro socio.

DEFINITIO I.

Societas quatuorplex fit: Tacite etiam contrahitur: quibus casibus universalis societas contracta intelligatur?

Societas, quæ tribui solet in *universalem*, qua veniunt omnia omnino bona, undecumque, & quocumque titulo quæsitæ, præsentia, & futura: atque *particularem*, in qua communia sunt omnia bona, quæ ex quæstu comparantur; sive quæstus ex negotiatione, sive ex redditu bonorum immobilium proveniat; atque etiam ab aliquibus in *singularem*, nimirum unius rei, puta negotiationis frumenti, locationis culjardam fundi, non tantum expresse, sed etiam tacite contrahi potest (1); taciti, ut vulgatum fert axioma, eadem vis est, ac expressi, cum de voluntate quæsitio est (2): sed non intelligitur contracta ex simplici promissione admittendi aliquem in so-

Codic. Tom. IV.

cium, utique vero fieri potest locus actioni de indemnitate (§3): multo minus ex tractatu societatis ad eam necessario inferitur (§4). Sed difficultas est, quibus casibus universorum præcipue bonorum societas contracta intelligatur (§5). Cum autem societas hæc maximi sit momenti propter rerum omnium, & onerum communionem, vix inita præsumitur, nisi de ea speciatim actum appareat (6): interdum tamen etiam tacite inducitur: puta si fratres non paternam tantummodo hereditatem indivisam habuerint, sed etiam cetera bona omnia, in quorum communionem inciderunt; simul habitaverint, lucra omnia, & damna communicaverint, nec a se invicem rationes unquam exegerint; dummodo hæc omnia simul interveniant, ita ut si minimum desit, societas universalis minime contracta videatur (§7); puta si alter ex sociis quantumcumque negotium proprio nomine gesserit, & sibi habuerit (8): contracta tamen universorum bonorum societas non ideo solvitur, quod unus socius, altero ignorante, aliquid suo nomine sibi, acquirat in fraudem socii (9).

(1) *L. Societatem 2. ff. hoc tit. (17. 2.)*

(2) *L. Cum quid mutuum 3. ff. de reb. credit. (12. 1.)*

(§3) *Sentent. Consultat. 27. aug. 1736. refer. D. Grondana in causa Bessone contra Chiavarotti.*

(§4) *Decis. 29. maii 1738. refer. D. Deceppis in causa Ravelli contra Feninum, §. His in epitome, L. Nam, cum 31., L. Si id, quod 58. ff. hoc tit. (17. 2.)*

R.

(X5) Societas quoque particularis tacite iniri potest, & quidem facilius, quam universalis inita censetur. L. Societatem 4. ff. hoc tit., sed, quia contrahentes plerumque maluit integro, quod sperant, emolumento frui, contracta præsumi non debet, nisi ex actibus, qui citra jus, & nomen societatis geri non possint: ex quo sequitur, ad societatem re inducendam non sufficere, quod plures simul mutuum pecuniam acceperint ad solvendam pensionem debitam pro re, super qua prætenditur societas, maxime si hujusce mutui alia capi possit præsuntio. Decis. 28. martii 1731. refer. D. Bianchis in causa concurs. Beltrami, §. Nec diversimode, Decis. 16. decembris 1726. refer. D. Avnato in causa concurs. Ruffini, §. Et in hoc consiliu. Decis. 6. octobr. 1657. refer. Dom. Dalmazzone in causa Quadri contra fratrem, V. & Decis. 4. februarii 1732. refer. D. Ferraris in causa Luda contra Bo, ubi dicitur, transmissionem, & acceptationem librorum, expeditionem buliarum communi nomine, tolerantiam in ponderando carnes, & annotando pondera non omnino probare societatem in appallu, licet prius conveniret de associando, quia primo conveniendum erat de portione participanda, & modo administrandi societatem.

(X6) L. Ea vero 3. §. 1. ff. hoc tit., Fab. cod. hoc tit. lib. 4. tit. 17. def. 3. num. 1., Decis. 13. januarii 1770. refer. D. Damilano in causa utrinque Pautassi, §. Porro, ut tacita.

(X7) Fab. cod. hoc tit. lib. 4. tit. 27. definit. 3. num. 2., & 3. in corp., Decis. 16. septembris 1644. refer. D. Barberis in causa Bellotti contra Oddonum, per tot., Decis. 10. apri-

lis 1737. refer. D. Giustiana in causa concurs. de Vodo, §. Pone nunc, D. Decis. 28. martii 1731. refer. D. Bianchis, §. Denique quoad tertium, D. Decis. refer. D. Damilano, & d. §., Decis. 19. februarii 1672. refer. D. Rosini in causa frat. Alberga, §. Contra allegabatur, & seqq., in qua alia etiam inita societatis conjectura afferuntur.

(X8) D. Decis. refer. D. Damilano, §. Verum ne contracta, L. Si patruus 4. cod. commun. utriusq. judic. (3. 38.)

(9) Fab. cod. hoc tit. d. definit. 3. alleg. ult.

DEFINITIO II.

Societas omnium bonorum, seu universalis an inter liberos defuncti, & quibus casibus continuata, seu renovata censetur?

Si tacite contracta fuerit inter fratres bonorum omnium societas, tum, uno defuncto superstitibus liberis, frater superstes, qui simul cum illis habitat, bona omnia communi nomine administret, nec quidquam suo nomine getat, atque pramortui fratris liberi eadem faciant, quæ facere defunctus solebat, tacito liberorum consensu universalis societas renovata videbitur, dummodo heredēs ejus ætatis sint, ut expressam societatem coite possint (1). Quod si defuncti fratris liberi in minori adhuc ætate constituti sint, qui ideo societatem bonorum omnium sine tutoris auctoritate, & judicis decreto iniri nequeunt, quia alienationem continet (2); nec tacite cum illis initi, nec inita renovari potest so-

cietas universalis, nisi tacitus tutoris consensus intercesserit (§3): si tamen minor major factus rata habeat, quæ gessit patruus, convalescet societas, eisdemque pariet effectus, perinde ac si ab initio contracta, vel continuata fuisset (§4).

(1) *Fab. eod. hoc tit. pro soc. lib. 4. tit. 27. def. 4. in princip.*

(2) *L. Ut sit 31. hoc tit. ff. pro soc. (17. 2.)*

(§3) *V. Sentent. Senat. 3. januarii 1764. refer. D. Scala in causa Vaccarone contra Mesturiam, ubi ratio admissa non fuit.*

(§4) *Decis. 13. junii 1738. refer. D. Bruno in causa discussionis bonor. Proni, §. Non ignoramus.*

DEFINITIO III.

Societas particularis facilius præsumitur contracta, quam universalis. Quibus indiciis contracta intelligatur?

Facilius præsumitur inita particularis societas, utpotequæ minoris momenti est (1); pnta si quis fortem contulerit in societatem patientibus, & probantibus sociis: si lucrum, & damnum communicatum fuerit, si rationes invicem reddidit fuerint: potissimum si jam alias societates inter eos, de quibus quæritur, initas fuisse constet (§2): ex libris quoque negotii, eorumque inscriptione societatis probatio erui potest; testium dictis, & similibus, quæ prudens iudex æstimare debet (§3); atque in dubio societas hæc censetur contracta lucrorum omnium, quæ ex quæstu veniunt, emtione,

venditione, conductione, locatione, & similibus (§4).

(1) *V. Defin. præced. alleg. 5.*

(§2) *Decis. 23. junii 1687. refer. D. Riehelmi in causa Comit. Brolia contra Comit. Canera, & alios, §. His tamen non obstantibus.*

(§3) *Decis. 17. martii 1646. refer. D. Abecceffa in causa utrinque Lesna, ubi de libris negotii, eorumque inscriptione, Decis. 21. martii 1646. refer. D. Chiafferio in causa Oliverii, & Bracchi contra Didierium, ubi de testibus deponentibus de societate inita. V. Decis. 28. aprilis 1644. refer. D. Philippa in causa de Bonaudis, & Cerreti, §. Appellarunt in tempore.*

(§4) *Decis. 2. junii 1696. refer. D. Hondi in causa DD. de Ferraris contra Comit. de Turinetis, in princ., L. Coiti 7. ff. hoc tit. (17. 2.)*

DEFINITIO IV.

Societas iniri potest ad certum, vel incertum tempus; non tamen in perpetuum, nisi de communione pascuorum quæstio sit.

Iniri potest societas, vel indefinita, seu nullo præfinito temporis spatio, intra quod concludatur, vel ad certum, & determinatum tempus, aut etiam incertum, puta quamdiu socii vivant (1); non tamen in perpetuum (2), eo sensu, ne a societate recedens liceat, nisi forte quæstio sit de societate pascuorum inter communitatem, & vassallum (§3); ne discordiæ nutrantur, cum earum mater, non utique per se, sed ex hominum malitia, communio sit; nec pure tantum, sed etiam

R 2

sub conditione societatem coire licet (4).

(1) *L. 1. in princip. ff. hoc tit. pro socio* (17. 2.)

(2) *L. Nulla societatis 70. ff. hoc tit., L. In hoc iudicium 14. §. Si conveniat 2. ff. commun. dividund. (10. 3.)*

(33) *Decis. 19. junii 1732. refer. D. Demorra in causa Comit. Flofaschi contra Communit. Nemi, per tot., qua Senatus in possessione huiusce communionis servavit Communitatem, atque eam admisit ad probanda capitula pro eodem jure firmando in iudicio petitorio.*

(4) *L. 1. ff. hoc tit., L. penult. cod. hoc tit. pro socio* (4. 37.)

DEFINITIO V.

Societates extra negotiationis causam inter mercatores iniri possunt sine quacunque solemnitate.

Cum quaeritur de solemnitatibus ad societatem contrahendam requisitis, ius Romanum a patrio distinguendum est. Romano quidem jure nulla solemnitas praescripta est: cum re, verbis, & per nuncium iniri posse tradatur (1): quare modo diximus, ex libris, ex inscriptione, & per testes probari posse (definit. III.). Jure autem patrio, quod prius vigeat, publicum instrumentum confici, vel scripturam privatam ad vim cujuscumque societatis, sive inter mercatores, sive inter alios indistincte praescriptum erat (2): proinde aliter contrahi societas non poterat (33): novissimo autem jure cautum utique est, ut publico instrumento, vel privata scriptura a contrahenti-

bus, & duobus testibus fide dignis subscripta contrahi debeant societates inter mercatores de rebus ad negotiationem pertinentibus, ita ut nulla ratio habeatur conventionum, quae sine scriptura factae afferantur (4): quae tamen ab aliis incoantur, vel etiam a mercatoribus extra negotiationis causam, per testes, aliove modo probari possunt, puta ex libris negotii, & rationum, eorumque inscriptione (5), vel iurejurando (36), atque ut personarum cum campforibus, vel mercaturam, aut negotiationem exercentibus contrahentium indemnitati prospectum sit, praecipitur relatio in acta publica magistratus negotiationi praepositi (7).

(1) *L. Societatem 4. ff. hoc tit. (17. 2.)*

(2) *Reg. constit. anni 1729. lib. 2. tit. 17. cap. 5. §. 1.*

(33) *Decis. 8. januarii 1731. refer. D. Bianchis in causa de Visonis contra Peronam, per tot.*

(4) *Reg. constitut. lib. 2. tit. 16. cap. 5. §. 1.*

(5) *Reg. constit. ibid. §. ult.*

(36) *Decis. 30. aprilis 1642. refer. D. Pio in causa Cinzanoni contra de l'alleuis, in med., in qua admissum fuit iurjurandum delatum, ut probaretur, speciali conventionem derogatum fuisse capitulationi, quoad lucris partes.*

(7) *Reg. constitut. d. loco §. 2. & 4.*

DEFINITIO VI.

Conjuges societatem inter se inire possunt.

Societatem inire possunt omnes (1), (adeoque etiam conjuges inter se (2)) qui liberam rerum suarum administrationem habent: nec speciale aliquid est in societate constitutum.

(1) *D. L. 4. ff. hoc tit., L. Cum proponas 2. cod. hoc tit.*

(2) *Decis. 28. septembris 1644. refer. D. Appiano in causa DD. de Racconisio, & Baronissa de Entraque contra Comis. Lucernæ, §. Quoad primam partem; sola enim donationes inter virum, & uxorem reprobantur. L. 1. & passim ff. de donat. int. vir. & uxor. (24. 1.)*

DEFINITIO VII.

Omnia cujusvis generis bona presentia, & futura quocumque titulo acquisita in societate universali communia sunt.

In societate omnium bonorum omnes res, quæ coeuntium sunt, continuo communicantur (1); ex tacita contrahentium voluntate, licet traditæ non sint res corporales (2); incorporales vero per cessionem actionum communicantur (3); nec presentia tantum, sed etiam futura, seu quæ oneroso, seu quæ lucrativo titulo comparantur socii, veluti hereditates, legata, donationes (4); neque in societate universali consideratur major, vel minor labor, impensa, aut industria unius socii; quo-

rum utique ratio habetur in societate particulari (5).

(1) *L. 1. §. 1. ff. hoc tit. (17. 2.), Decis. 10. aprilis 1737. refer. D. Giusana in causa concurs. Vodd, §. Ponere nunc.*

(2) *L. Quia, licet 2. ff. hoc tit. pro socio.*

(3) *L. Ea vero 3. in princip. ff. hoc tit.*

(4) *D. L. 3. §. 1, L. Si societatem 7. in princip. ff. hoc tit.*

(5) *Decis. 19. februarii 1672. refer. D. Rasini in causa fratrum Alberga, §. De pradiis quaestionibus.*

DEFINITIO VIII.

In societate universali communia sunt onera, atque artis alieni solutio. Quid de damnis ex culpa unius socii passis extra causam societatis, & alienum a socio in solidum praestatur. An contrarium patrum inter socios iniunctum nocere creditoribus?

Quamquam regula est juris naturalis, ne commoda ab incommodis disjungantur (1); atque ideo in societate universali communiter ferri debent onera, & damna rebus communibus contingentia: proinde sumtus in alimenta, studia, vel honores, seu dignitates liberorum unius ex sociis, licet alter nullos liberos habeat (2); in dotem filiarum (3), & similia; nec iniquum videri debet, communibus sumtibus hæc praestari, cum compensationem habere possint ex legatis, hereditariis, aliisve, quæ socio liberos habenti obveniant (defin. præced.). Idem dicendum est de re alieno, quod al-

ter socius contraxit; ceteri ad illud solvendum in solidum obligantur (¶4), ex cujus persona emolumentum societatis percipiunt (5), prout infra subus expendimus (6). Neque creditoribus societatis nocet conventio inter socios inita, ut unus ad æs alienum solvendum solus teneatur (¶7), vel ut singuli pro virili tantum parte æs alienum ferant (¶8): inter alios acta aliis nocere non possunt (9); adeoque conventio hæc utique effectum obtinet inter socios contrahentes, non quoad creditores (¶10). Damna tamen, quæ unus ex sociis culpa sua extra causam societatis passus est, pro parte non fert alter socius (11); puta si actione injuriarum damnatus aliquid præstiterit: quod si iudicis injuria condemnatus fuerit, cum dolo careret, partem ab altero consequi æquum est (12).

(1) *L. Secundum naturam* 10. ff. de reg. jur.

(2) *L. Si societatem* 73. ff. hoc tit.

(17. 2.)

(3) *Voet in pandect.* hoc tit. lib. 17. tit. 2. num. 4.

(¶4) *Decis.* 15. decembris 1659. refer. *D. Palmazzone in causa Mainardi, & Cantaiorum*, §. Tota difficultas, & in fin. decisio., *L. Omne æs alienum* 17. ff. hoc tit. pro soc., *L. Ex parte* 39. §. Filius 3. ff. famil. erciscund. (10. 2.)

(5) *L. Ex qua persona* 149. ff. de reg. jur.

(6) *V. infra defn.* XVIII.

(¶7) *Decis.* 23. junii 1648. refer. *D. Piscina in causa Gasaldi, Melini, & Gentilis*, per tot.

(¶8) *Decis.* 28. aprilis 1644. refer. *D. Filippa in causa de Bonau-*

dis; & Cerreti, §. Domini, me referente, *Decis.* 3. januarii 1731. r.f. *D. Demorra in causa de Mussanis contra de Paoli, & Uccellam*, §. Senatus ponderando.

(9) *L. 1. & tot. tit. cod. int. alios acta* (7. 60.)

(¶10) *D. Decis. refer. D. Filippa, & d. §., D. Decis. refer. D. Demorra, & d. §., D. Decis. refer. D. Piscina*, per tot.

(11) *L. Adco* 59. §. 1. ff. hoc tit.

(12) *L. Cum duobus* 52. §. ult. ff. hoc tit.

DEFINITIO IX.

In societate particulari veniunt lucra omnia ex quæstu, & damna, quæ illius causa contingunt. Quid de ære alieno?

In societatem particularem, seu rerum omnium, quæ ex quæstu comparantur, veniunt emolumenta omnia futura ex quæstu, puta emtionē venditione, locatione, negotiatione, vel artificio (1), non quæ alieno beneficio unus ex sociis acquirit, puta hereditates, & legata, quæ ob sanguinis vinculum, vel affectionem uni socio relinquuntur (2); nec alia lucra communicantur, quam quæ ex quæstu veniunt, licet adjecta speciatim fuerint verba, ut quæstus, & lucri societas sit (3): ex abundanti adjectum intelligitur, quod ex natura contractus venit. Profecto socius contrahens de re ad societatem spectante præsumitur contraxisse nomine societatis, eaque idcirco in societatem conferre debet (¶4); atque vicissim æs alienum ex causa societatis, ejusdem negotia gerendo,

contractum ab uno socio alter ferre debet (§5). Quomodo modum sola questus futura emolumenta inter socios particulares communia sunt, ira & sola damna, quæ ex questu pendeat, communiter a sociis feruntur, non cetera; nec res alienum, quod ex alia causa socius contraxit, a socio solvi debet (6): cum autem Paulus generatim ait, omne res alienum, quod manente societate contractum est, de communi solvendum (7), de re alieno ex causa societatis contracto intelligendus est, licet societate finita, puta quia sub conditione contractum sit, solvi debeat (8). Porro etiam in societate particulari socii de re alieno ex causa societatis contracti in solidum teneri possunt (9), quia societas est unum corpus ex pluribus membris, seu sociis constans; adeoque unus personæ vice fungitur (10). Nec interest, quod socii aliter convenierint (defn. præced.)

(1) L. Coiri 7, & seqq. ff. hoc tit. (17. 2.)

(2) L. Nec adjecit 9, & duab. seqq. ff. hoc tit.

(3) L. Sed etsi adjiciatur 13. ff. hoc tit. pro soc.

(§4) Decis. 2. junii 1696. refer. D. Hondi in causa DD. de Ferraris contra Comit. de Turinensis, §. Major difficultas, & seqq.

(§5) Decis. 27. novembris 1644. refer. D. Appiano in causa Cognoli, & Lupi contra Novellinum, per tot.

(6) L. Sed nec res alienum 12. ff. hoc tit. pro soc.

(7) L. Omne res alienum 27. ff. h. t.

(8) D. L. 27. in med.

(9) V. infra defn. XIX.

(10) L. Mortuo reo 22. ff. de fidejussorib. (46. 1.)

DEFINITIO X.

Socii tenentur de re alieno contracto ab uno ex sociis in societate particulari, licet pecunia verso non probetur, si se mutuo expresse, vel tacite instituerint.

Sed res alienum ab uno socio in particulari societate contractum alter socius non fert, nisi nomine societatis contractum fuerit, vel in causam societatis res versa sit (§1); si socius nomine proprio contraxerit, creditores secuti non sunt fidem aliorum sociorum: adeoque non nisi de in rem verso teneri possunt, atque insuper mandatum expressum, vel tacitum contrahendi habere debet socius (§2); idest contrahere de re ad societatem pertinente, quippe mandatum extra eam habere non præsumitur. An vero, & quousque creditores societatis præferantur creditoribus etiam hypothecariis sociorum, questio est distinctionibus explicanda (§3). Regula hæc exceptionem habet, atque socius de reo alieno, quod socius ex causa societatis particularis contraxit, tenetur, licet in usum societatis pecunia versa non fuerit, si plures socii se mutuo expresse, vel tacite instituerint (§4): puta si negotia societatis a singulis sociis promiscue gerantur (§5).

(§1) L. Jure societatis 22. ff. hoc tit. pro soc. (17. 2.), Fab. cod. hoc tit. lib. 4. tit. 27. definit. 1. in princ., D. Decis. 15. decembris 1659. refer. D. Dalmazzo in causa Meinardi,

& Cantatorum, §. Nec dicatur, & seq. Decis. 17. mart. 1646. ref. D. Abeccelesia in causa uiring. Lesnae, per tot. Decis. 21. martii 1646. refer. D. Abeccelesia in causa de Bonaudis contra Gerretum, §. Quia tamen; Thefaur. decis. 136. num. ult. ¶

(¶2) Decis. 13. aprilis 1682. ref. D. Torrini in causa Maranthier contra Morellum, §. Super primo dubio. (¶3) V. Decis. 1. aprilis 1682. refer. D. Cumiana in causa concurs. Massa, §. Constat insuper, & §. Si tamen accepto, Decis. 15. septembris 1740. refer. D. Blavet in causa fratrum Raballiasi, & aliorum, per tot.

(¶4) L. 1. §. ult., & duab. seqq. ff. de exercitor. action. (14. 1.), D. Decis. 27. novembris 1644. refer. D. Appiano in causa Cagnoli, & Lupi contra Novellinum, in princip.

(5) Brunneinan. in pandect. ad d. L. 32. num. 2, & 3. ff. hoc tit.

DEFINITIO XI.

Contractus trium, seu tres contractus societatis, affectionis, & venditionis an liceat ineantur?

Contractus trium, seu ut alii loquuntur, contractus triplex, aut tres contractus, nimirum societatis, affectionis fortis, & venditionis lucri, quod ex societate speratur, a quibusdam indistincte probatur (¶1). Pletisque tamen displicet, si fiat inter socios, sive simul, sive successively, non si inter diversas personas: quamquam fatentur licitum esse contractum societatis cum assicura-

tione fortis, si lucrum speratum costo pretio non vendatur; vel si vendatur lucrum absque affectione fortis (2).

(¶1) Decis. 30. septembris 1669. refer. D. Rasio in causa Commune contra Rollam, per tot.

(2) V. Collet tractat. de contractibus part. 2. cap. 4. artic. 1. de tribus contractibus.

DEFINITIO XII.

Actio pro socio, quæ, nonnisi societate finita, plerumque locum habet, competit tum socio, tum heredi etiam adversus heredem socii; non vero ei, qui ab uno ex sociis particeps societatis factus est, nisi cesset sint ei actiones, vel a consociis probatus fuerit.

Ex societate nascitur actio, quæ pro socio in iure appellatur utiturque directa: cum eadem sociorum omnium conditio sit (1); eaque plerumque competit, finita societate (2), quamquam ea durante competere potest, si alter ex sociis in societatem non conferat, quod conferre debet; nec tamen interest societatem statim dissolvi (3). Hæc autem actio datur socio, atque ejus heredi, adversus socium, ejusque heredem (4); licet enim heres socii socius non sit, cum tamen defuncti personam repræsentet (5), atque emolumentum ex societate percepti successor sit, æquum est, eodem jure ac defunctum uti (6), ac eadem onera ferre (7): ille tamen, qui ab uno admixtus est ad lucrum partem.

actionem pro socio non habet adversus ceteros, nisi etiam cesset sint ab admittente actiones (X8), vel a ceteris quoque probatus, seu admittus fuerit (X9).

(1) §. *Ex quibusdam* 2. instit. de pana terner. litigant. (4. 16.)

(2) L. *Tandem* 5. cod. hoc tit. pro soc. (4. 37.)

(3) L. *Adione* 65. §. penult. ff. hoc tit. (17. 2.)

(4) L. *Verum est* 11. §. *In heredem* 8. ff. hoc tit. pro soc.

(5) Novell. 48. in fin. praefation.

(6) L. *Qui in jus* 177. ff. de reg. juris.

(7) L. ult. ff. si famil. furt. secisso dicat. (47. 6.)

(X8) L. *Qui admittitur* 19. 2. & seqq. ff. hoc tit., Decis. 11. septembris 1644. refer. D. Beccaria in caus. Marchisii contra Oliverium, per tot.

(X9) L. *Plane* 24. ff. hoc tit., Decis. 25. augusti 1645. refer. D. Piscina in caus. Torassia, & Marchisii per tot.

DEFINITIO XIII.

Societate finita, interdum etiam ea durante, rationes administrationis a gerentibus reddi debent.

Societate finita, ratio administrationis reddenda est a socio, qui negotia quædam societatis solus administraverit; vel etiam omnes ad rationes reddendas tenentur, si administrationem negotiorum inter se dividerint (X1): non tamen unus ab alio rationes iuste exigit, nisi ipse quoque reddere paratus sit (2). Sed iusjurandum in litem non admitti-

Codic. Tom. IV.

tur, nisi in dolo sit socius, qui rationes reddere tenetur (X2).

(X1) L. *Quadam sunt* 9. ff. de edend. (2. 13.), Decis. 21. martii 1760. refer. D. Calza in caus. de Boninis contra de Marenchis, in fin., Decis. 19. novembris 1646. refer. D. Patrarino in caus. fratrum de Gonella contra Carellum, in fin., Decis. 23. junii 1733. refer. D. Bianchis in caus. de Bellis, Abbondio, Berra &c. contra soror. de Abbondiolis, §. Si uni igitur, Decis. 4. septembris 1647. refer. D. Philippa in caus. soror. de Frangis contra Scholam, §. 2. Quia, Decis. 22. maii 1655. refer. D. Dalmarzono in caus. Vinci, & Tarnagnoni, in fin., Decis. 12. maii 1643. refer. D. Barberis in caus. Cignanotti contra Valerios, in princip.

(2) *Argum. L. Cum personas* 21. in fin. cod. de pad. (2. 5.)

(X2) Decis. 2. aprilis 1732. refer. D. Bianchis in caus. Marantier, & Laramea contra Vercellonum, §. Hic igitur huc usque adductis, & seqq., V. & Decis. 13. januarii 1734. refer. D. Laurentii in caus. Cantoni contra de Sotteris, in fin., ubi Senatus noluit admittere iusjurandum in litem, sed summam reddendam taxavit, D. Decis. 23. junii 1733. refer. D. Bianchis, ubi admissum fuit iusjurandum in litem, si socii heredes detractarent reddere rationes.

DEFINITIO XIV.

Libri societatis ab eo retineri debent, qui maiorem partem habet in societate. An libri mercatorum probent?

Libri societatis, seu quibus continentur accepta, & expensa in societatem, si plures socii sint, ab eo retineri debent, qui maiorem partem habet in societate, qui paratus esse debet, libros communicare, quoties sociorum interest (§1): plane libri societatis, si a mercatoribus exerceatur, atque illi juxta præscriptam formam confecti, & conscripti sint, intra quinquennium semipleæ probationis vim habent (2).

(§1) *Decis. 29. aprilis 1644. refer. D. Barberis in causa Rinaldi contra Borellum, in fin., Reg. consil. lib. 2. tit. 16. cap. 4. §. 21.*

(2) *Reg. consil. ibid. §. 9. junct. §. 11.*

DEFINITIO XV.

An rationes societatis remitti possint, cum eadem initur?

Questio est inter juris doctores agitata, utrum rationes societatis remitti possint; non quidem ea finita; quo casu omnes consentiunt, non prohiberi remissionem, quæ nec in naturale, nec in civile jus impingit: sed ea durante, aut ab initio, cum contrahitur. Negant alii, ea moti ratione, quod per huiusmodi pactum dolus futurus remitti videretur, quod non, sinunt leges, ne delinquendi occasio præbeatur (1): sed affirmant alii, quorum sententia olim placuit Senatui

nostro; quia remissio hæc iusta prorsus ratione nisi possit (§2), ita ut nulla, vel levissima doli suspicio adsit: quo fundamento pater immunis est a reddendis rationibus administrati peculii adventitii (3): atque leges non prohibent pacta, quibus indirecte tantum dolo occasio dari potest, ut ex eo patet, quod pacisci sinunt, ne depositi agatur (4).

(1) *L. Si unus 27. §. Illud nulla 3. ff. de pact. (2. 3.)*

(§2) *Decis. 23. julii 1687. refer. D. Richelmi in causa Comit. Brolia contra Comites frat. Carreia, & alios, §. Exclusio etiam.*

(3) *L. Cum oportet 7. §. Non autem 1. cod. de bon. qua liber. (6. 61.)*

(4) *D. L. 27. §. 3. ff. de pact.*

DEFINITIO XVI.

Socius culpam levem præstat. An compensatio culpa cum diligentia, vel cum alterius culpa admittatur?

Cum in societate omnium sociorum utilitas versetur, socius de damno tenetur, quod ex levi culpa patitur alter socius (1). Culpæ autem cum diligentia in societate compensatio non admittitur, adeoque socius, qui in quodam negotio administrando negligens fuit, tenetur de damno, licet in alio, majori adhibita diligentia, res communes auxerit (2): nam lucrum societatis ex natura contractus ad socios omnes pertinet; quod proinde minui non debet ex damno culpa socii contingente: aliud quidem servatur in negotiorum gestione (3); sed æquitas favet huic, qui sponte, & in utilitatem alterius negotia gerenda suscipit. Plane culpæ unus socii cum

culpa alterius compensationem fieri placet, quamvis unus pecuniam, alter solam operam conferat (X4); patia crimina mutua compensatione delentur (5).

(1) L. Cum duobus 52. §. Utrum ergo 1. ff. hoc tit. (17. 2.)

(2) L. De illo 23. §. 1., L. Non ob cam 25., & L. seq. ff. hoc tit. pro socio.

(3) L. Si negotia 11. in fin. ff. de negot. gest. (3. 5.)

(X4) Decis. 1. septembris 1746. refer. D. Laurenti in causa Vernei contra Triulfium, §. Quamobrem si pro damnis.

(5) L. Si uxor 13. §. Iudex 5. ff. ad leg. Jul. de adulter. (48. 5.), Cap. Significasti 4., & Cap. sequent. extra de divoritiis (4. 19.), Cap. penult., & ultim. extra de adulter. (5. 16.)

DEFINITIO XVII.

Socius omnium non fit, qui ab uno ex sociis sine aliorum consensu admissus fuit. Quid hic praestare debeat? An possit a ceteris conveniri sine cessione?

Quamquam ille, quem unus socius in societatem admisit, ceterorum socius non fit (1): quia tamen emolumentum societatis habet, etiam damnum, atque expensas praestare debet socio admittenti, qui ceteris communicare tenetur (X2): socii autem ceteri, stricto jure inspecto, adversus admissum directo agere nequeunt, cum illorum socius non fit (X3), ex æquitate tamen admissum posse in subdium, absque cessione actionum, a sociis

non admittentibus conveniri, aliquibus placet (4).

(1) L. Qui admittitur 19., & seq. ff. hoc tit. pro soc. (17. 2.)

(X2) L. Et quidquid 21., & seq. ff. hoc tit., Decis. 22. junii 1733. refer. D. Cassotti in causa Tabassi, & Signoretti contra Durandum, & alios, §. Hisce tamen minime.

(X3) L. Nam socii 20., & duab. seqq. ff. hoc tit., D. Decis. refer. D. Cassotti, & d. 5.

(4) Brunneman. in ff. ad L. 19. num. 1. ff. hoc tit.

DEFINITIO XVIII.

Socius in societate particulari ex contractu alterius socii non obligatur in solidum, quoties singuli pro indiviso, vel pro diviso administrant.

Elegans est quaestio, atque ardua simul, utrum quisque socius in particulari societate pro sua tantum parte a creditoribus societatis conveniri possit, an in solidum. Plane nemo dubitat, quominus in societate universali singuli socii in solidum teneantur (X1), prout jam innuimus (definit. IX.), (quia mandatum invicem habere intelliguntur): nisi forte creditor actiones suas sponte dividerit, omnes socii praesentes sint, & solvendo (X2); quas actiones divisisse praesumitur, si socios conveniat, nulla facta expressione solidi (X3). Major difficultas est, an eadem jurisprudentia vigeat in societate particulari; seu an socii in solidum teneantur, & conveniri possint a creditoribus societatis. In hac porro quaestione distinguendum est,

an focii omnes per se, communiter, & pro indiviso societatem exercent, seu negotia societatis tractent; an uni curam societatis demandaverint, sive is socius sit, sive infistor extraneus; an denique singuli pro indiviso quædam negotia partitim tractent; cum socii omnes communiter, & pro indiviso negotia societatis gerunt, unus ex alterius contractu in solidum ex communiori, & æquiori sententia non obligatur, sed singuli nonnisi pro rata, qua focii sunt, parte tenentur (*4); exemplo eorum, qui sine magistri opera navem per se exercuerunt; quosque pro portionibus exercitationis tenori censuit Ulpianus, quia sui invicem magistri non sint (5). Alibi quidem idem Ulpianus tradit, actionem creditoribus in solidum dandam esse adversus socios omnes ita administrantes (6), ne creditor, qui cum uno contraxit, in plures adversarios distingatur (7); maxime quia socius solidum solvens partem a sociis consecuturus est (8), sed, ut Ulpianus sibi ipse ipsi consentiat, distinguunt aliqui, an plures negotia societatis per se, & pro indiviso exercent diversis in locis, an in eodem loco, putantes primo casu in solidum teneri quemlibet ex sociis pro negotio, quod gessit (9), tum quia quilibet in suo loco pro magistro habendus sit; cuius solius fidem sequi videntur creditores; quique nimis onerarentur, si singulos socios diversis in locis degentes convenire tenerentur: in altero autem nonnisi pro rata exercitationis parte singulos conveniri possint (10); quia creditores omnium sociorum, qui in eodem loco morantur, fidem secuti

facile præsumantur. Verum in utroque casu cessare solidi obligationem rectius defenditur: Ulpianus autem in priorè textu (11), de eo casu apte explicatur, quo navis exercitores magistrum exercitationis elegerint, ut modo dicemus (12). Hinc potiori ratione, cum omnes negotia societatis gerunt, sed separatim, divisa inter se administratione per partes, aut per regiones; nec speciale singuli mandatum habent, nonnisi pro parte administrationis singuli tenentur (13); quia creditores ejus dumtaxat, cum quo contrahunt, fidem sequuntur. Neque aliud sentit Paulus ajeds, socios vœdgalium, si separatim partes administrant, alterum ab altero minus idoneo in se portionem transferri recte desiderare (14); licet enim unius socius pro altero non teneatur, ejus tamen interest, recte negotia geri ab altero; præterquamquod non inepte defenditur publicanos socios, licet ab initio in solidum non teneantur, in subsidium tamen focii minus idonei obligari (15).

(*1) *Decif. 1. junii 1648. refer. D. Barberis in causa de Nicolis contra de Carellis in princip. Decif. 13. aprilis 1682. refer. D. Torrini in causa Maranshier contra Morellum, in princip.*

(*2) *D. Decif. refer. D. Barberis, §. Vis erat in eo.*

(*3) *Decif. 15. martii 1655. refer. D. Bellino in causa Berta contra Brinam, per tot.*

(*4) *D. Decif. 13. aprilis 1682. refer. D. Torrini in causa Maranshier contra Morellum, §. Super secundo an obliget, & §. Sed in hac controversia.*

(5) *L. Si tamen 4. in princip. ff. de exercitor. action. (14. 1.)*

(6) *L. 1. §. ult. ff. eod. tit.*

(7) *L. Ne in plures 2. ff. eod. tit.*

(8) *L. Nec quicquam 3. ff. eod. tit.*

(9) *V. Brunneman. in pand. lib. 4. tit. 1. de exercit. ad. ad L. 1. §. ult. num. 20.*

(10) *Brunneman. dicto num. 20. in fin.*

(11) *Nimirum in d. L. 1. §. ult. ff. de exercitor. action..*

(12) *V. definit. seq.*

(13) *Anton. Mathaeus de auctionib. lib. 2. cap. 6. num. 5.*

(14) *L. Locatio §. Socii 4. ff. de publican. (39. 4.)*

(15) *L. Si multi 6. ff. eod. tit.*

DEFINITIO XIX.

Socii obligantur in solidum ex contractu alterius socii, si magistrum elegerint, vel invicem mandatum contrahendi sibi dederint.

Socios omnes in solidum teneri creditoribus societatis, si magistrum, seu institorem elegerint, atque praeposuerint societati, sive is sit unus ex sociis, sive extraneus quilibet, satis aperte traditum in jure est (1), atque in foro receptum (2), quamvis solidanae obligationis mentio facta non fuerit in contractu societatis (3); obligatio, ut ajunt, pragmatici, indivisibiliter in uno formata indivisibilis transit in omnes: atque idem, ut per se patet, jus obtinet, si socii invicem mandatum sibi dederint contrahendi in solidum (4).

(1) *L. Si tamen 4. §. 1. ff. de exercit. action. (14. 1.)*

(2) *Decis. 13. aprilis 1682. refer. D. Torrini in causa Maranthier contra Morellum, §. Verum, si unus, Thesaur. decis. 136. in addition. lit. A &, Sentent. Consulat. 14. julii 1742. refer. D. Capra in causa concurs. Girola, Osase. decis. 150. num. ult., Decis. 4. februarii 1651. refer. D. Nomis in causa Beccaria contra Maynam, & Calandram, per tot., Decis. 28. aprilis 1644. refer. D. Filippa in causa de Bonaudis, & Ceteri, §. Domini, me referente.*

(3) *Decis. 9. septembris 1672. refer. D. Rasino in causa Maghina contra de Albera, & Laurentium, per tot.*

(4) *D. Decis. 28. aprilis 1644. refer. D. Filippa, & d. §. Domini, me referente.*

DEFINITIO XX.

An socii, cum tenentur in solidum; teneantur non tantum de bonis in societatem collatis, sed etiam de propriis?

Cum unus societati praepositus fuit, vel singuli praepositi sunt, seu invicem mandatum contrahendi sibi dederunt, atque ideo socii ex contractu alterius socii in solidum obligantur, quaestio est, an teneantur tantum pro ea summa, quam in societatem ab initio contulerunt, & pro lucris ex societate perceptis, quae adhuc extent, an etiam pro aliis bonis. Quidquid autem aliquibus videatur, vel placuisse aliquando videri possit (1), juris regulis, & menti contrahentium magis consentanea est sententia affirmantium, etiam alia bona ultra ea, quae in

societatem collata sunt, quæque singulorum sociorum sunt propria, creditoribus societatis obligata censerentur, si bona socialia non sufficiant, dummodo præpositus societatis nomine contraxerit, quam idem non semel amplexus est Senatus noster (¶1); tum quia obligationes hujus generis contrahi solent cum hypotheca bonorum omnium, non eorum dumtaxat, quæ in societatem collata sunt; tum quia creditores, qui in causam societatis contrahunt, possimum utique ad bona socialia respiciunt, sed cetera quoque bona sociorum præ oculis habent; nec sæpe contraherent cum illis, qui nihil extra societatem haberent sed jure regio, cum de societatibus inter mercatores agitur, cautum est, ut socii ex facto præponentis in solidum unique teneantur quoad bona socialia, si modo contractus societatis nomine celebrari fuerint, atque subscripti, præpositus vero etiam in propriis bonis actione solidaria recte conveniatur (¶3).

(1) *Theaur. decif.* 136. in addit. litera A ¶, *V. Ofasc. decif.* 150.

(¶2) *Decif.* 11. aprilis 1682. refer. D. Torrini in causa Maranthier contra Morellum, §. Super tertio articulo, & seqq., *Decif.* 12. junii 1739 refer. D. Cassotti in causa Boccalini, & Ambricini contra Desdier, §. Actione infortioria, post num. 1., & seqq.

(¶3) *Reg. consil.* lib. 2. tit. 6. cap. 3. §. 2., *V. Decif.* 7. septembris 1733 refer. D. Cavalli in causa concurs. Ruffini, §. Hinc neque prodesse, post num. 2.

DEFINITIO XXI.

Socius sine mandato solidum exigere non potest a creditoribus societatis.

Non sicuti creditoribus societatis aliquando permittitur, ut adversus unum ex sociis in solidum agant (definit. XVIII., & XIX.), ita quilibet ex sociis solidum petere potest a debitoribus societatis (1); etenim creditorum interest, ne adversus plures debitores socios agere cogantur, quod maxima habet incommoda (2); contra nihil interest unius socii, an solidum, an partem suam dumtaxat a debitore consequatur; quia sociis restituere teneretur, quod ultra partem suam accepit (3). Hæc tamen regula exceptionem habet, si socii sint duo rei stipulandi, vel unus socius mandatas habeat ab alio actiones (¶4), quo casu, idem socio habenti mandatum a ceteris, solvi potest, etiam finita per mortem unius socii societate, cum hæc quoad negotia cæpta transeat in heredes (¶5).

(1) *L. Cum se 9. cod. si cert. petat.* (4. 2.)

(2) *L. Ne in plures 2. ff. de exercit. action.* (14. 1.)

(3) *Argum. L. Nec quicquam 3. ff. cod. tit.*

(¶4) *D. L. Cum se 9. cod. si cert. petat., Decif.* 18. junii 1646. refer. D. Abeccelesia in causa Gassaldi contr. Riccium, per tot.

(¶5) *D. Decif. refer. D. Abeccelesia*

DEFINITIO XXII.

Usuras pecunia solvit socius, si moram faciat ejus restituenda socio, cujus interest.

Quamquam nonnulli sentiunt, socium morosum in restituenda pecunia sociali alteri socio ad usuras minime teneri, nisi eam in suos usus convertat (1), æquior tamen, atque usu recepta opinio est, socium ad usuras hujus pecuniæ teneri, si moræ reus sit (2), atque socius inde damnum sentiat, licet socius morosus pecuniam in suos usus non converterit (3). Sane juxta regulas civiles, & naturalis juris ad obligationem usurarum inducendam sufficit mora ex una parte, & damnum emergens, vel lucrum cessans ex altera (4); nec refert, utrum morosus debitor pecuniam in suos usus convertat, an otiosam in arca retineat, nec enim ratione lueri, quod debitor percipit, usuræ adjudicantur, sed ex damno, quod infert, vel lucro, quod præcipit creditori.

(1) L. Socium 60. ff. hoc t. (17. 2.)

(2) Decis. 18. maii 1747. refer.

D. Blavet in causa Comitissæ Bormiola contra Mossam, & Provanum, post num. 34.

(3) Decis. 21. maii 1732. refer.

D. Cassotti in causa concurs. Motta §. Respectu vero capitalis, Decis. 3. junii 1647. refer. D. Barberis in causa Mayna contra frat. de Zeyna, §. Quoad interesse.

(4) V. supra lib. III. tit. V. de usur. defin. II., & defin. X.

DEFINITIO XXIII.

Impensa in causam societatis ab uno socio erogata ab aliis restitui debet. Quid si unus non sit solvendo? An salarium aliquando debeat?

Actione pro socio petitur restitutio impensarum, quas unus socius fecerit in causam, atque utilitatem societatis, puta in solutionem æris alieni, dummodo solum probetur, vel in rerum communium conservationem (1); sed quod jure Romano constitutum est, ut si alter socius intra quatuor menses, ex quo ad restitutionem condemnatus fuit, impensas restituere detrectet, socio, qui impendit, facultas competat rem communem sibi retinendi, si ita expedire judicet (2); hodierno usu fortis est, ut servetur, cum pænæ hujusmodi legales in consuetudinem ubique sæpe abierint (3). Quod si ab uno ex sociis haberi non possit, quod impensum est, ceteri inde gravantur (4); propter jus fraternitatis, quod societas continere judicatur (5). Salarium vero, seu honorarium socio plerumque dari non solet, cum emolumenti quisque suam partem forat: si tamen alicujus opera singularis sit, vel totam, aut præcipuam in societate operam conscrat, potest ei ab initio constitui, vel boni viti arbitrio adjudicari (6); non quidem actione pro socio, sed extraordinario judicis officio (7).

(1) L. Cum duobus 52. §. Item respondit 10. ff. hoc tit. pro socio (17. 2.), Decis. 25. decembris 1729. refer. D. Morelli in causa Bonelli

contra Cantonum, §. His tamen non obstantibus.

(2) D. L. 52. §. 10., L. Si ut proponis 4. codic. de edific. privat. (8. 10.)

(3) Voet in ff. hoc tit. num. 13. in princip.

(4) L. Si unus 67. ff. hoc tit. pro soc. (17. 2.)

(5) L. Verum est 63. ff. hoc tit.

(6) Argum. §. De illa 2. institut. hoc tit.

(X7) Decis. 1. septembris 1746. refer. D. Laurentii in causa Verni contra Triulsum, in fin., Voet in ff. hoc tit. num. 19.

DEFINITIO XXIV.

Societas finitur morte unius socii, etiam quoad socios superstites, nisi aliter convenerit. Quid de hereditibus sociorum? An tacite societas renovari possit etiam in herede minoris?

Societas finitur morte unius ex sociis (1); non tantum quoad defuncti socii heredes, sed inter ceteros quoque socios superstites; quia saepe contingit, ut sine defuncti opera societas administrari nullatenus, aut recte non possit (2), nisi ab initio convenerit, ne morte unius socii dissolvatur societas inter superstites (3). Heredes autem ita a societate exclusi sunt, ut nec probata fuerit conventio, qua heres succedat in societate (X4); periculi plena visa est huiusmodi conventio propter incertitudinem personarum. Tacite tamen renovari potest societas, & iuri cum herede, qualis renovata iudicatur ex iisdem actibus, ex qui-

bus ab initio inducitur; immo facilius renovata intelligitur, quam ab initio contracta; si non appareat de dissensu (X5); atque renovatio hac tacita locum habet etiam in heredibus ætate minoribus, si consensus tutoris intercedat (X6).

(1) L. Socium 60. in fin. princip. ff. hoc tit. pro soc. (17. 2.)

(2) L. Adeo morte 59. in fin. princip. ff. hoc tit., §. Solvitur §. institut. hoc tit. (3. 16.)

(3) D. §. 5. in fin. institut. hoc tit., L. Actione 65. §. Morte 9. ff. hoc tit.

(X4) D. L. 59. in princip. ff. hoc tit., Decis. 39. junii 1731. refer. D. Laurentii in causa Quarelli, & Leonardi, in princip.

(X5) Decis. 23. junii 1687. refer. D. Richelmi in causa Comit. Brolia contra Comites frat. Canera, & alios, §. Postremo lucra socialia.

(X6) D. Decis. refer. D. Richelmi, §. Non obstat ætas pupillaris, & seqq. Aliud utique quoad minores traditur in d. Decis. refer. D. Laurentii; sed ex mente relatoris, non ex sententia Senatoris.

DEFINITIO XXV.

Institor patris, nisi revocatur, adhuc obligat filium heredem negotia societatis gerendos; revocari autem publice debet.

Hinc placuit, heredem institutoria actione teneri, si eodem institore utatur, qui a defuncto prepositus fuit, tametsi impubes patri habenti institorem heres extiterit, nisi a tutoribus removeatur, si nolint opera ejus uti (X1); prout in jure Ro-

mano cautum est (2), idest palam proscriptum fuerit, ne cum eo contrahatur, claris literis, ut de plano recte legi possit; ante tabernam scilicet, vel ante eum locum, in quo negotiatio exercetur, non in loco remoto, sed evidenti; ne quis causari possit ignorantiam literarum (3).

(21) *De off. 12. junii 1739. refer. D. Cassotti in causa Boccalini, Ambrosini, & Desdier, §. Adione infortoria, post num. 1.*

(2) *L. Sed si pupillus 11. l. Si quis mancipiis 17. §. Si impubes 2. ff. de infort. adion. (14. 3.)*

(3) *D. L. 11. §. De quo palam 2, & seqq. ff. de infort. adion.*

DEFINITIO XXVI.

An societas in conductione finiasur morte unius ex sociis?

An a generalibus societatis regulis Romano jure recessum sit in societatibus publicis, seu vectigalium; ita ut morte unius socii non dissolvatur societas inter superstites, licet ab initio specialis conventio inita non sit: immo heres socii defuncti in societate succedere possit, si ita ab initio convenerit, questio est, quæ dubia videri potest: aliam in hisce societatibus regulam innuere videretur Pomponius, qui, proposita regula, ex qua per socii mortem societas cessat inter superstites; atque heres ne ex conventionem quidem initio facta in societate succedit, statim subjicit: *in societate vectigalium nihilominus manet societas, & post mortem alicujus: sed ita demum, si pars defuncti ad personam heredis ejus adscripta sit, ut heredi* Codic. Tom. IV.

quoque conferri oporteat (1); idest si convenerit, ut heres eodem jure censetur, ac defunctus; convenerit, inquam, ab initio: mortuo enim socio nemo dubitat, quominus heres ex consensu sociorum in socium recipi possit etiam in privatis societatibus (2); præterquamquod statim adjicit Jureconsultus, ex causa æstimandum esse, atque ab hac conventionem recedendum, si is mortuus sit, propter ejus operam maxime societas coita sit, aus sine quo societas administrari non possit (3); quæ exceptio inepta esset, si mortuo socio conventio cum herede fieret. Discriminatis rationem inde repetunt aliqui, quod heres socii, licet adjunctus non fuerit, altamen maneat particeps vectigalium ex jure conductionis (4): verum hæc diversitas gratis fingitur; atque Pomponius de societate in conductione vectigalium intelligendus est; quippe societas, si accessoria sit conductionis etiam rei privatæ transit in heredem (5), in vim conductionis, quæ heredem tenet (6). Nemo sane in dubium revocat, quominus in heredem socii, licet socius non sit, actio competat (quia emolumenti successor est (7)), ut socium indomnem servet, quemadmodum ipsi vicissim ea, quæ ex ante gestis pendunt, præstanda sunt (8); prout bona fides exigit (9). Atque hinc sequitur, ea quoque, quæ per defunctum inchoata fuerunt, ab herede explicanda, seu ad finem producienda esse (10); ita ut in his dolum, & culpam levein præstato teneatur (11), qualem defunctus præstabat (12). Si ergo plures fundum conduxerint, & societatem in hac conductione inie-

T.

sint; cum mortuo uno ex sociis conductoribus, non ideo extinguatur conductio, sed in heredes detundi conductoris transeat (13), transire quoque debet societas accessoria (14), si conductio non patiatur commodam divisionem: seu, ut congruentius loquamur, prima quidem societas extinguitur per mortem socii, sed heres incidit in aliud genus societatis, seu communionis (15), quæ vocatur, ait Thesaurus, societas *incidens* (16). Quare societas etiam in conductione, si proprie, & stricte loquamur, unius socii morte extinguitur, nec transit ad heredes: sed heres ex bono, & æquo cogitur manere in societate, seu novam societatem contrahere, si conductio commodam divisionem non patiatur; focus si commodè dividi possit per partes, vel per regiones: cum autem nova contrahitur ab herede societas, cessant pacta inter socios primum inita, & solæ remanent obligationes, quæ tacite ex natura incidentis societatis insunt, nisi priora tacite fuerint repetita (17). Aliud obtinet, si societas ipsa principalis contractus locum teneat, conductio vero accessoria sit: puta si conductor Titium in socium conductionis admiserit: defuncto primo conductore; Titius nec in conductione, nec in societate manere cogitur (18): contractus principalis, conductio quoque veluti accessoria extinguitur (19), quantum ea, quæ ex antegressis pendent, perficienda sunt a Titio novo conductore, prout æquitas, & rerum connexio postulat, atque de tutoris herede constitutum est (20).

(1) *L. Adeo morte 59. ff. hoc tit. pro soc. (17. 2.)*

(2) *L. Plane 37. ff. hoc tit.*
(3) *D. L. 59. in fin. princip. ff. hoc tit.*

(4) *Voet in ff. hoc tit. num. 23. in med.*

(5) *Theaur. decif. 242. num. 4. & Decif. 24. martii 1736. refer. D. Provana in causa Vallini contra Bo. & Varouum, per tot. Decif. 23. junii 1687. refer. D. Richelmi in causa Comit. Brolic contra Comit. fratr. Canera, & alios, §. Ex his cum contractus, & seq.*

(6) *L. Viam veritatis 10. cod. de locato (4. 65.)*

(7) *L. Verum est 63. §. In heredem 8. ff. hoc tit. pro soc.*

(8) *L. Actione 65. §. Morte 9. ff. hoc tit., d. Decif. refer. D. Richelmi, §. Secundo principaliter moti fuerunt domini, & seq.*

(9) *L. Nemo potest 35. ff. hoc tit.*

(10) *L. Heres socii 40. ff. hoc tit. pro soc.*

(11) *L. Actione 65. §. Morte 9. ff. hoc tit.*

(12) *L. Nemo potest 35. & seq. ff. hoc tit.*

(13) *D. L. Viam veritatis 10. cod. de locat.*

(14) *V. supra lib. III. tit. XXIX. de locat., & conduct. defin. IX.*

(15) *L. Item, si 3. institut. de obligat., qua quasi ex contract. &c. (3. 28.)*

(16) *Theaur. d. decif. 242. num. 4.*

(17) *L. Item, qua 4. ff. de pact. (2. 14.), Theaur. dicta decif. 242. num. 4. in fin.*

(18) *D. lib. III. tit. XXIX. defin. IX.*

(19) *L. Nihil dolo 129., L. Cum principalis 178. ff. de reg. jur.*

(20) L. 1. ff. de fidejussorib., nominat., & heredit. tutor. (27. 7.)

DEFINITIO XXVII.

Societas morte non solvitur, si testator caverit, ut heres in conditione per aliquod tempus maneat.

Neque societas morte unius ex sociis solvitur, si testator præceperit, ut heredes in societate perseverent (x1): nimirum heres, ut jussui testatoris pareat, societatem novam inire debet, iisdem conditionibus, quibus defunctus contraxerat; sed socii non tenentur eum admittere (1). Quod si unus ex sociis ignorans alterius mortem bona fide gesserit negotia communia, lucrum, ac damnum ex bono, & æquo inter socios commune fit (3). Quod autem dicimus de implendo jussu testatoris, qui præceperit, ut heres in societate maneat, intelligendum est, atque restringendum ad certum tempus, nimirum valet dispositio, ut heres per quoddam temporis spatium perseveret in societate, non ut maneat in perpetuum.

(x1) *Theſaur. d. decis. 142. in fin., Oſalc. decis. 150. num. 3., Decis. 26 aprilis 1724. refer. D. Richelmi in causa Qualia, Martin, Donaudi, & Barenis contra Duboe, §. Quare, inſtruda causa, & seqq.*

(1) L. Adeo morte 59., L. Adione 65. §. Morte 9. ff. hoc tit. pro socio (17. 1.)

(3) D. L. 65. §. Item si 10.

DEFINITIO XXVIII.

An societati quancumque renunciari possit?

Cum quaeritur, an societati possit renunciari, inspicendum est, utrum contracta sit, nullo præfinito temporis spatio, quo durare debeat, an vero ad certum tempus. In priore specie potest quivis socius quancumque renunciare, ceteris licet invitis (1), dummodo nec per simulationem, quæ non præsumitur (x2), nec callide fiat renunciatio, puta si societas universalis inter duos contracta sit, atque alter, quia heres ab extraneo institutus est, societati renunciât; quo casu cautum est odio dolosi socii, ut lucrum, cujus acquirendi causa renunciavit, socio communicare teneatur, ipse vero nullum ex rebus prius communibus percipiat emolumentum (3): ex quo patet, revera solvi societatem, quamquam in pœnam doli præcipitur communicatio lucri, propter quod captandum callide renunciatio secuta est: atque idem constitutum est de socio renunciante societati ad rem emendam initæ, ut solus ipse emat (4): si vero societas ad tempus inita fuerit, valet renunciatio ex justa causa facta, puta si omnibus fiat damnosa (x3), atque renunciâns liber omnino sit; veluti si alter socius ita rixosus, vel damnosus sit, ut non expediat eum pati, aut præscripias conditiones non impleat (x6): vel si socius nequeat frui re, cujus gratia negotiationem suscepit (7): vel si socius renunciâns cogatur diu abesse reipublicæ causa, nec societatis ad-

ministratio alteri socio, vel extraneo credi tuto possit (8); vel si alter socius ad egestatem dilabatur (9): si vero nulla iusta subbit a societate ante finem tempus recedendi causa, solvitur quidem renunciatione societas quoad lucrum renunciantis, non quoad damnum, ut modo diximus de eo, qui callide renunciat. Quod si socii finito tempore in societate perseverent, eadem tacite repetita censetur exemplo conductionis (10) iisdem conditionibus, quibus inita fuerat (¶11).

(1) L. Societatem 4. §. 1. ff. hoc tit. (17. 2.), §. Manet autem 4. ff. hoc tit. de societ. (3. 26.)

(¶2) V. Decis. 13. februarii 1764. refer. D. Cavalli in caus. Franzani contra viduam Rabaliati, §. Animadveritis itaque Senatus, & seqq.

(3) D. §. 4. influit. hoc tit., L. Adione 65. §. Diximus 3. ff. hoc tit.

(4) D. L. 65. §. Item si 4. ff. hoc tit. pro soc.

(¶5) Decis. 12. septembris 1682. refer. D. Torrini in causa Castimontis contra fratres in princip.

(¶6) L. Si convenerit 14. in fin. ff. hoc tit., Decis. 23. junii 1676. refer. D. Gabuti in causa PP. S. Hieronymi Bugella contra de Manionis, per tot., ubi de conditione non impleta. V. Decis. 14. junii 1775. refer. D. Avogadro in causa Comis. Alferi contra Marchion. Solarium a Burgo, per tot., ubi Senatus solutam societatem pronunciare noluit, quia de iusta causa nondum apparebat.

(7) L. Vel quod 15. ff. hoc tit.

(8) L. Idemque 16. ff. hoc tit.

(9) L. Societatem 4. §. 1. ff. hoc tit.

(10) V. supra lib. III. tit. XXXIX. de locat. ac fin. III.

(¶11) Decis. 30. aprilis 1731. refer. D. Cavalli in causa discuss. bonorum R. n. ldi, §. Societatem eandem, & seqq., ubi & idem dicitur de societate inter mercatores, quin nova desideret ut scriptura, D. c. f. 26. aprilis 1722. refer. D. Richelmi in causa Quaiæ, Marini, Donaudi, & Baroni contra Duboë, §. Pronunciatum, dominum Qualia, & seqq., L. Tandem §. cod. hoc tit. pro socio (4. 37.)

DEFINITIO XXIX

Societate finita, an aequalis omnium fiat divisio, non prius deducta pecunia, quam unus totam contulit, cum alter solam operam protulit?

Societate finita, si ea universorum bonorum fuerit, res communes in partes viriles dividuntur, nisi aliud convenerit; quin interlit, an unus majorem bonorum partem initio contulerit, an aequalem; cum in universali societate bona omnia, cuiuscumque generis sint, non presentia tantum, sed & futura, quovis titulo acquisita, inter socios communia fiant (definit. VII.); si autem particularis societas inita fuerit, quisque socius pro rata, quod contulit, etiam deducit (1). Difficultas est de eo casu, quo unus solam operam in societate contulerit, alter totam pecuniam, prout fieri potest (2). Sunt, qui putant, in primis deducendam esse pecuniam a socio, qui eandem contulit, tum aequalem emolumentum, quod superest, divisionem fieri (3); tum quia alioquin facile contingeret, ut in damno hæreret

focius, qui pecuniam contulit, licet lucrum ex societate factum sit; tum quia inæqualitas induceretur inter contrahentes, si unus, qui totam pecuniam contulit, partem dumtaxat in divisione recepturus esset. Magis tamen olim placuit contraria sententia (¶4), quia ille, qui contulit pecuniam, censetur illam socio communicasse, prout alter communicat operas, & unus tanti operas æstimasse, quanti alter pecuniam.

(1) *L. Si societatem 6., L. Quid enim 80. ff. hoc tit. pro soc. (17. 2.)*

(2) *§. De illa 2. in med. institut. hoc tit. de societat. (3. 26.)*

(3) *Voet in ff. hoc tit. lib. 17. tit. 2. num. 27.*

(¶4) *Decis. 3. junii 1647. refer. D. Barberis in causa Mayna contra frat. de Zeyna, §. Qua omnia.*

TITULUS XXXIII.

Mandati, vel contra.

DEFINITIO I.

Mandatum tacite dari potest; in dubio datum non præsumitur; sed urgentes conjecturae admittuntur. Quia in hac re probentur? Mandatum exhibendum est, nec sine eo alieno nomine agere licet.

Mandatum æque ac ceteri contractus (1), qui a duorum voluntate pendent, non expresse tantum, sed etiam tacite contrahi potest; puta si quis det nomina ad exigendum, & alter suscipiat (¶2); &

tacite etiam mandare creditur, qui præfens, & sciens patitur res suas per alterum geri (3). Quamquam vero mandatum utpote res facti regulariter non præsumitur (¶4), ex conjecturis tamen, dummodo urgentes sint, cum agatur de inducenda obligatione (¶5), probari, & admitti potest (¶6), potissimum in antiquis, ut ajuat, in quibus satis probatum habetur, si designatum fuerit per diem, & annum (¶7), vel per enumerationem instrumenti (¶8): non vero in ceteris, nisi de verbo ad verbum insertum fuerit (¶9), vel præter enunciationem instrumenti alia assistant indicia, veluti specifica relatio ad notarium rogatum, cum die rogatus, vel diuturnitas temporis (10), ut modo diximus. Facilius quoque præsumitur mandatum, si agatur de negotio, quod fieri non soleat sine mandato, puta communitatis; si Syndycus pro communitate se obligaverit, & ipsa aliquid in consequentiam hujus obligationis fecerit, & potissimum si negotium gestum ratum habuerit (¶11). Hinc legitimum habitum fuit mandatum ad exigendum, licet instrumentum factum fuisset extra patriam; nec haberet testimoniales judicis loci, prout regulariter requiritur (12), quia habebat regium sigillum, in actibus sæpius fuerat productum, nec illi unquam fuerat oppositum, & duo mercatores subscripserant (¶13); atque visum fuit satis probari mandatum ex eo, quod registratum esset in pede instrumenti, registrum esset authenticum, & subscriptum a notario (¶14). Hinc sequitur, mandatum exhibendum esse

ministratio alteri socio, vel extraneo credi tuto possit (8); vel si alter socius ad egestatem dilabatur (9): si vero nulla iusta subit a societate ante finitum tempus recedendi causa, solvitur quidem renunciatione societas quoad lucrum renunciantis, non quoad damnum, ut modo diximus de eo, qui callide renunciat. Quod si socii finito tempore in societate perseverent, eadem tacite repetita censetur exemplo conductionis (10) iisdem conditionibus, quibus inita fuerat (XII).

(1) *L. Societatem* 4. §. 1. ff. hoc tit. (17. 2.), §. *Manet* autem 4. ff. hoc tit. de societate. (3. 26.)

(XII) *V. Decis.* 13. februarii 1764. refer. *D. Cavalli* in caus. *Francani* contra viduam *Rabaliati*, §. *Animadveritis* itaque *Senatus*, & seqq.

(3) *D.* §. 4. institut. hoc tit., *L. Aliene* 65. §. *Diximus* 3. ff. hoc tit.

(4) *D. L.* 67. §. *Item* si 4. ff. hoc tit. pro soc.

(XIII) *Decis.* 12. septembris 1682. refer. *D. Torrini* in caus. *Castimontis* contra *fratres* in princip.

(XIV) *L.* Si convenerit 14. in fin. ff. hoc tit., *Decis.* 23. janii 1676. refer. *D. Gabui* in caus. *PP. S. Hieronymi Bugella* contra de *Manionis*, per tot., ubi de conditione non impleta. *V. Decis.* 14. junii 1775. refer. *D. Avogadro* in caus. *Comit. Alferi* contra *Marchion. Solarium a Burgo*, per tot., ubi *Senatus* solutam societatem pronunciare noluit, quia de iusta causa nondum apparebat.

(7) *L. Vel* quod 15. ff. hoc tit.

(8) *L. Idemque* 16. ff. hoc tit.

(9) *L. Societatem* 4. §. 1. ff. hoc tit.

(10) *V. supra* lib. III. tit. XXXIX. de locat. ac fin. III.

(XV) *Decis.* 30. aprilis 1731. refer. *D. Cavalli* in caus. *discuss. bonorum R. n. ldi*, §. *Societatem eandem*, & seqq., ubi & idem dicitur de societate inter mercatores, quia nova desideratur scriptura, *Decis.* 26. aprilis 1724. refer. *D. Riehelmi* in caus. *Quarta*, *Martin*, *Donaudi*, & *Baroni c. nra Dubò*, §. *Pronunciatum*, dominum *Qualia*, & seqq., *L. Tandiu* 3. cod. hoc tit. pro socio (4. 37.)

DEFINITIO XXIX

Societate finita, an aequalis omnium fiat divisio, non prius deducta pecunia, quam unus totam contulit, cum alter solam operam prestavit?

Societate finita, si ea universorum bonorum fuerit, res communes in partes viriles dividuntur, nisi aliud convenerit; quin inter sit, an unus majorem bonorum partem initio contulerit, an aequalem; cum in universali societate bona omnia, cuiuscumque generis sint, non praesentia tantum, sed & futura, quovis titulo acquisita, inter socios communia sunt (definit. VII.): si autem particularis societas inita fuerit, quicquid socius pro rata, quod contulit, etiam deducit (1). Difficultas est de eo casu, quo unus solam operam in societate contulerit, alter totam pecuniam, prout fieri potest (2). Sunt, qui putant, in primis deducendam esse pecuniam a socio, qui eandem contulit; tum aequalem emolumentum, quod superest, divisionem fieri (3); tum quia alioquin facile contingeret, ut in damno haereret

focius, qui pecuniam contulit, licet lucrum ex societate factum sit; tum quia inæqualitas induceretur inter contrahentes, si unus, qui totam pecuniam contulit, partem dumtaxat in divisione recepturus esset. Magis tamen olim placuit contraria sententia (x4), quia ille, qui contulit pecuniam, censetur illam socio communicasse, prout alter communicat operas, & unus tanti operas æstimasse, quanti alter pecuniam.

(1) *L. Si societatem* 6., *L. Quid enim* 80. ff. hoc tit. pro soc. (17. 2.)

(2) §. *De illa* 2. in med. institut. hoc tit. de societat. (3. 26.)

(3) *Voet in ff. hoc tit. lib. 17. tit. 2. num. 27.*

(x4) *Decis. 3. junii 1647. refer. D. Barberis in causa Mayna contra frat. de Zeyna, §. Quæ omnia.*

TITULUS XXXIII.

Mandati, vel contra.

DEFINITIO I.

Mandatum tacite dari potest: in dubio datum non præsumitur; sed urgentes conjectura admittuntur. Quæ in hac re probentur: Mandatum exhibendum est, nec sine eo alieno nomine agere licet.

Mandatum æque ac ceteri contractus (1), qui a duorum voluntate pendet, non expresse tantum, sed etiam tacite contrahi potest: puta si quis det nomina ad exigendum, & alter suscipiat (x1); &

tacite etiam mandare creditur, qui præsens, & sciens patitur res suas per alterum geri (3). Quamquam vero mandatum utpote res facti regulariter non præsumitur (x4), ex conjecturis tamen, dummodo urgentes sint, cum agatur de inducenda obligatione (x5), probari, & admitti potest (x6), potissimum in antiquis, ut ajunt, in quibus satis probatum habetur, si designatum fuerit per diem, & annum (x7), vel per enumerationem instrumenti (x8): non vero in ceteris, nisi de verbo ad verbum insertum fuerit (x9), vel præter enunciationem instrumenti alia assistant indicia, voluti specifica relatio ad notarium rogatum, cum die rogatus, vel diuturnitas temporis (10), ut modo diximus. Facilius quoque præsumitur mandatum, si agatur de negotio, quod fieri non soleat sine mandato, puta communis utilitatis; si syndicus pro communitate se obligaverit, & ipsa aliquid in consequentiam hujus obligationis fecerit, & potissimum si negotium gestum ratum habuerit (x11). Hinc legitimum habitum fuit mandatum ad exigendum, licet instrumentum factum fuisset extra patriam; nec haberet testimoniales judicis loci, prout regulariter requiritur (12), quia habebat regium sigillum, in actibus sæpius fuerat productum, nec illi unquam fuerat oppositum, & duo mercatores subscripserant (x13); atque visum fuit satis probari mandatum ex eo, quod registratum esset in pede instrumenti, registrum esset authenticum, & subscriptum a notario (x14). Hinc sequitur, mandatum exhibendum esse

(X15), sine quo nec in iudicio, nec extra iudicium regulariter alieno nomine agi potest (X16).

(1) *L. Cum quid mutuum 3. ff. de reb. credit. (12. 1.)*

(X12) *Decis. 8. maii 1730. refer. Dom. Sclarandi in causa Brunenghi contra Comit. Leonardum.*

(3) *L. Si remunerandi 6. §. Si passus 1., L. Qui patitur 18. ff. hoc tit. (17. 1.)*

(X14) *Decis. 29. martii 1645. refer. D. Caroccio in causa Spinula contra Rollam, §. Verum, cum, Decis. 8. maii 1730. refer. D. Guiller in causa Perlaschi contra Perlascham, §. Senatus tamen.*

(X15) *Decis. 22. iunii 1714. refer. D. Braidia in causa Merlani contr. Brivium, & Cletici, §. Non primum institoria.*

(X16) *Decis. 13. septembris 1688. refer. D. Salmatoris in caus. Provana contra Salvay, §. Redeo ad primum, Decis. 24. martii 1657. refer. D. Vercelli in causa Bordoni contra Rolandonum, in qua ex conjecturis admissum fuit mandatum fratris ad exigendum creditum hereditarium.*

(X17) *Decis. 14. iunii 1673. refer. D. Rafini in caus. utriusq. Bagnaschi, §. Nec refert.*

(X18) *Decis. 24. martii 1673. refer. D. Baligno in causa DD. Clusae contr. Communit. ejusd. loci, §. Neque obstat.*

(X19) *Decis. 20. decembris 1647. refer. D. Juliano in causa Comit. Pontic contra frat. de Fontanella, §. Nec facit, Decis. 19. decembris 1683. refer. D. Castelli in causa Montis Pietatis Bugella contra Communitat. Mussani.*

(X10) *Decis. 20. martii 1616. refer. D. Delaude in causa Garzini contra Communitat. Nelya, §. In affirmativa, Decis. 14. novembr. 1673. refer. D. Baligno in causa Ferraris contra Universitat. Hebraeorum, in princip.*

(X11) *D. Decis. refer. D. Baligno in princip.*

(12) *Osase. decis. 117. num. 11.*

(X13) *Decis. augusti 1641. refer. D. Abbecchia in causa Chiardoras contra Pichet, §. Quoad mandatum.*

(X14) *Decis. 8. aprilis 1650. refer. D. Barberis in causa Lamberti contra Communitat. Alliani, in fin.*

(X15) *Decis. anni 1671. refer. D. Garretti in causa Hebraei Foc contra Aymoninum, in fin.*

(X16) *Decis. 9. iunii 1673. refer. D. Demazzetti in causa Tomatis contra Gallianum, per tot.*

DEFINITIO II.

Mandatum sponte susceptum impleri debet, sed mandatarius indemnis servandus est.

Mandatum, licet ex amicitia proficiat (1), nec ab invito plerumque suscipiatur; susceptum tamen implendum est (X1), & data fides custodienda (3): atque hinc oritur mandati actio directa, quæ mandanti competit adversus mandatarium, ut mandatum perficiat (4): quia autem mandatarius aliquando damna sustinet, & impensas facit, ut mandanti profit, data est mandatario contraria mandati actio, qua indemnis servetur (5).

(1) *L. 1. §. ult. ff. hoc tit. mandati (17. 1.)*

(¶1) *D. L. 1. in princip. ff. hoc tit., Decif. 23. junii 1732. refer. D. Blavet in cauffa Clerici, & Tornielli contra Comit. Valpergam, per tot.*

(3) *L. 1. in princip. ff. de padis (2. 14.)*

(4) *L. Diligenter §. princip., & §. 1. ff. hoc tit. mandati.*

(5) *L. Mandasti 46. ff. de negot. gest. (3. 5.)*

DEFINITIO III.

Mandatum an nullum fit, fi mandatarius excefferit fines mandati?

Cum mandatario potestas non competat, nisi quatenus ei mandatum est, atque ideo mandati fines diligenter custodire tenetur (1), quæfitio est non levis momenti, an nullum sit, quod mandatarius gessit ultra mandati fines: hic porro distinguendum est, an aliud gesserit negotium, quam quod mandatum fuit; an demandatum plane gesserit, sed ultra limites præscriptos. Nullum, & irritum est negotium a mandatario gestum diversum ab eo, quod fuerat ei demandatum (¶1), puta si domum Titianam emerit, cum ei mandatum fuisset, ut Sejanam compararet (3); vel emerit domum, cum de fundo conceptum esset mandatum; aut Titio mutuum pecuniam dederit, cum Sempronio danda ex mandato fuisset; nec enim de casu ad casum, nec de persona ad personam extenditur mandatum (¶4): quare nullus dictus fuit contractus mutui mercium, cum procuratori injunctum fuisset, ut mutuum pecuniam acciperet (¶5); si vero mandatarius fines quidem mandati ex-

cefferit, sed gesserit negotium sibi commissum, puta fundum Cornelianum emerit, prout mandato continebatur, sed majori pretio, quam mandatum est, actio usque ad constitutum pretium mandatario datur (6), sed teneri non videtur ad fundum tradendum; nisi integrum pretium, quod solvit, ipsi restituatur, potissimum si fundus tanti valeat, quanti emptus fuit (7): nec enim mandatum cum dispendio mandatarii locupletiolem fieri æquum est (8). Sane, si minoris emerit, utilem, & gratam rem mandanti fecisse existimatur (9).

(1) *L. Diligenter §. ff. hoc tit. (17. 1.)*

(¶1) *D. L. 5. ff. hoc tit., Decif. 8. januarii 1733. refer. D. Demorra in cauffa Columba contra Comit. Bergeriam, §. Equidem liberationem.*

(3) *D. L. 5. §. Itaque 2. ff. hoc tit.*

(¶4) *Decif. anni 1671. refer. D. Demazzetis in cauffa Tomatis contra Galleanum, in fin.*

(¶5) *Decif. 14. decembris 1649. refer. D. Piscina in cauffa Rosa contra Communit. Ripalia, per tot.*

(6) *D. §. 8. in med. instit. hoc tit., L. Præterea 3. §. ult., & L. seq. ff. hoc tit., Theaur. lib. 3. quæst. 43. num. 3. ¶*

(7) *Vinn. ad §. 8. institut. hoc tit. num. 4, & 5., Brunneinan. in ff. hoc tit. ad L. 4. ff. hoc tit.*

(8) *L. Nam hoc natura 14. ff. de condit. indebit. (11. 6.)*

(9) *D. §. Is, qui 8. instit. hoc tit.*

DEFINITIO IV.

De qua culpa teneatur mandatarius ?

In questione, an levem, an levissimam culpam præstet mandatarius, non omnes idem sentiunt. Putant aliqui, eum de levi tantum culpa teneri, nisi salarium ei constitutum sit, juxta generales juris regulas (1): alii levissimam ab eo culpam, seu maximam diligentiam requirunt (2). Verum, cum utriusque culpe, seu diligentie fines non ita facile præstari possint, congruentius, & ad contractus naturam accommodatius visum est, diligentiam exactiorem, vel minus exactam pro qualitate, & difficultate negotii a mandatario desiderare (3).

(1) *L. Si ut certo* 5. §. Nunc videndum 2. ff. commodat. (13. 6.), *L. Contrarius* 23. ff. de reg. jur.

(2) *L. In re mandata* 21. eod. hoc tit. (4. 35.)

(3) *Decis.* 22. januarii 1773. refer. *D. Piscono in causa Bosi contra Casamiglia*, §. *Supervacaneum esse*, num. 8.

DEFINITIO V.

Mandatarius a creditoribus conveniri potest, sed mandans tenetur eum liberare, & defendere.

Mandans contraria mandati actione cogitur mandatarium ab obligationibus ex mandato susceptis liberare; puta si mandantis nomine fundum emerit, nec dum solverit mandatarius, etiam ante diem solvendo præsumitur iuste petiti, ut mandans

obligationem suscipiat (1): idem est, si mandatarius creditoribus mandantis sponderit se certa die soluturum (2): in his porro, & similibus casibus mandans officio suo satis defungitur obligationem in se suscipiendo, vel si creditor nolit obligationem mutare, cavendo, semandatarium defensionum (3), quippe creditor electionem habet, an procuratorem, an institutorem, an dominum convenire malit.

(1) *L. Si mandata* 45. in princ. ff. tit. mandat. (17. 1.)

(2) *D. L.* 45. §. Item si 2.

(3) *D. L.* 45. §. 2, & §. Quoties 5. ff. hoc tit., *V. Decis.* anni 1671. refer. *D. Garretti in causa Hebrai Zaccharia Foe contra Aymoninum*, §. *Dato igitur*, ubi procurator proprio nomine conveniri potest. *Argum. L.* 1. §. Est autem 17. ff. de exercitor. action. (14. 1.)

DEFINITIO VI.

Mandatarius usuras pecunie in utilitatem mandantis erogata consequitur.

Cum naturalis, & civilis juris regula sit, ne ulli officium, quod in alterius gratiam suscepit, deceat esse damnosum (1); si mandatarius pecunias suas in mandantis utilitatem impenderit, illius usuras legitimas consequi debet a die petitionis (2), a quo tantum die mora facta videtur, cum promissæ non fuerint (3).

(1) *L. Si servus* 61. §. Quod vero 5. ff. de furt. (47. 2.)

(2) *Decis.* 11. septembris 1764. refer. *D. Gavutio in causa Baronis a Sorso contra Rolandum*, in fin.

(3) *V. supra lib. III. tit. V. de usuris definit. X.*

TITULUS XXXIV.

Communi dividundo.

DEFINITIO I.

Nemo in vius cogitur in communione manere, quocumque tempore steterit.

Cum communio non quidem per se, sed ex hominum malitia origo discordiarum esse solet, merito placuit Romanis prudentibus, neminem invitum in communione perpetuo (1) retineri posse (2); ita ut nec juri petendæ divisionis per ullum temporis spatium præscribatur (3).

(1) *Ad tempus enim potest V. supra tit. XXXII. definit. XXVII. & XXVIII.*

(2) *L. Etsi non omnes 8. ff. hoc tit. (10. 3.)*

(3) *Decis. 20. junii 1672. refer. D. Rafini in causa Comitum a Baldiserio, per tot.*

DEFINITIO II.

Diviso rerum communium quomodo fieri debeat? Quid de jurisdictione?

Actione communi dividundo petitur, ut res communes dividantur (1); per partes autem facienda plerumque divisio est, si commode ita dividi possint; quare socium interrogatum, an res commode per partes dividi possent, huic interrogatio-
Codic. Tom. IV.

tionem respondere debere, pronuntiavit Senatus (4): numero autem divisio fiet, si res commodam divisionem non patiat: qua in re iudicis inspectio est, an res communes dividat per regiones, per licitationem, per locationem, vel per tempora (5), prout singulorum sociorum interest, quorum utilitati, quantum fieri potest, consulere debet (6); jurisdictionis autem divisio quoad illius exercitium inter plures vassallos quomodo facienda sit, pendet à locorum legibus (7); quoad vero illius substantiam, cum nempe Princeps ejusdem loci jurisdictionem pluribus indistincte concessit, pendet ex verbis investiture, aliisque adjunctis (8).

(1) *L. 1. & passim ff. hoc tit. (10. 3.)*

(2) *Decis. 19. junii 1767. refer. D. Frichignono in causa Graneri contra Roberi, §. Quoad alterum.*

(3) *Decis. 1. augusti 1645. refer. D. Appiano in causa Balbis contra Peronum, L. Ad officium 3. cod. hoc tit. (3. 37.)*

(4) *L. Judicem 23. ff. hoc tit. commun. dividund.*

(5) *V. Reg. constit. lib. 6. tit. 7. §. 5., Fab. cod. hoc tit. lib. 3. tit. 16. definit. 5., D. Decis. 1. augusti 1645. refer. D. Appiano, Decis. 26. januarii 1645. refer. D. Juliano in causa Comit. de Damianis, per tot.*

(6) *V. Decis. 12. martii 1732. refer. D. Bentio in causa Comit. Olivastri Monbelli contra Comit. Sarole Borgarellum, per tot.*

DEFINITIO III.

Communem rem pro parte alterius socii unus socius alienare non potest: utique pro parte sua, nisi aliter convenerit, vel nisi iudicium communi dividundo jam coëptum sit.

Socius de re communi ultra partem suam alienare non potest, quamvis bonorum omnium socii sint (1), adeoque plus alienando non nocet socio, licet major pars sociorum in hanc alienationem consentiat; quia id, quod nostrum est, in vitis nobis in alium transferri nequit (2): nisi res promercales sint, eoque plane consilio comparatæ, ut rursus distrahantur; quippe in his unusquisque censetur habere mandatum a ceteris (3). Singuli tamen socii partem suam vendere possunt, nisi aliter convenerit, vel iudicium communi dividundo jam coëptum sit (4), quo casu legis interdictum est, ne sociis in vitis alienatio in extraneam personam fiat (5), ne ducior fieri videatur ceterorum sociorum conditio, mutata socii persona (6): neque prohibitio hæc posteriore Imperatorum sanctione videri potest abrogata; cum casum hunc nec expresso, nec tacite comprehensus (7); necessitate alienatione prohibitionis legis non continentur (8): immo nec voluntarie, si non res singulæ, sed omnes simul, quæ ad unum socium pertinent, distrahantur (9), quia forte coheres impar est ferendus suppetibus necessario erogandis, ut partem suam tucatur (10).

(1) L. Nemo 68. ff. pro socio (17. 2.)

(2) L. Id, quod nostrum 11. ff. de reg. jur.

(3) Voet in ff. hoc sit. lib. 10. tit. 3. num. 7.

(4) Fab. cod. commun. utriusq. judic. lib. 3. tit. 27. definit. 12. Decis. 36. martii 1650. refer. D. Vercelli in causa Albagnani, & Alexii, per tot.

(5) L. 1. in fin. cod. hoc sit., Fab. cod. commun. utriusq. judic. lib. 3. tit. 27. defin. 13. in princip.

(6) L. ult. ff. de alienat. judic. mutand. caus. fact. (4. 7.)

(7) L. penult. cod. de contr. emptio. (4. 38.)

(8) L. Alienationes 13. ff. famil. ereisc. (10. 2.)

(9) Fab. cod. commun. utriusq. jud. lib. 3. tit. 27. d. defin. 13. num. 3, & 4. in corp.

(10) L. Item 4. §. 1. ff. de alienat. judic. mutand. caus. fact.

DEFINITIO IV.

Socius majorem habens partem rei communis cogere potest alterum socium, ut partem suam ipsi iusto pretio vendat. Quid si ille justam estimationem dare detrederit?

Quamquam socius plerumque cogi non potest, ut partem suam rei communis alteri socio vendat, si tamen res communis vel individua sit, vel commode dividi nequeat, socius majorem partem habens iuste desiderat, ut minor pars, iusta utique estimatione, ipsi ab altero socio vendatur: quod si socius majoris partis iustum pretium alto-

rius solvere detrectet, qui minorem habet partem, iusta oblata majoris partii æstimatione, cogere potest socium, ut eam ipsi vendat (*1), prout de legatario, & heredo cautum est (2).

(*1) Decis. 17. februarii 1690. refer. D. Richelmi in causa Allodii contra Strabellam, per tot.

(2) L. Non amplius 16. §. ult. ff. de legat. 1. (30. 1.)

DEFINITIO V.

Socius rem communam, invito socio, locare non potest, nisi forte res solita sit locari.

Cum in re communi potior sit prohibentis conditio (1), permittendum non est socio, ut rem communam, altero invito, locet etiam pro parte socii, nisi forte res solita sit locari, & longe majus emolumentum ex totius rei locatione sperari jure merito possit (*2).

(1) L. Sabinus 28. ff. hoc titul. (10. 3.)

(*2) Decis. 16. novembris 1647. refer. D. Barberis in causa Comit. a Ponte contra Communis Villanova, §. Et licet verum, in qua de communi molendino agebatur, quod communitas locare volebat, invito Comite a Ponte; quare pronuntiavit Senatus, Communitatem posse molendinum locare tantum pro parte sua.

DEFINITIO VI.

Impensa necessaria, vel utiles facta in rem communem ab uno socio pro parte socii repeti possunt.

Non eadem ac operis novi in re communi est ratio impensarum; cum enim æquum non sit, ut unus socius ex alterius negligentia, vel avaritia dampnum sentiat, potest unus socius eas erogare, atque judicio communi dividundo repetere ab altero (1), dummodo necessaria, vel utiles sint (2), atque socius detrectet ex parte sua rem communem restaurare (*3).

(1) L. Per hoc judicium 3. §. penult. & ult. ff. hoc tit. (10. 3.)

(2) L. Si quis putans 6. §. ult. ff. hoc tit.; voluptuariarum ablatis permittitur, si absque rei detrimento auferri possint.

(*3) Dis. Decis. 16. novembris 1647. refer. D. Barberis in causa Comit. a Ponte contra Communis Villanova, in fin.

DEFINITIO VII.

Divisio legitime peracta facile non retractatur, nisi probata lesione. Quasi in hac re desideretur?

Divisio semel legitime peracta temere retractari non debet (*1); quippeque iusta præsumitur, potissimum in antiquis, licet unus majorem partem bonorum habeat, quam alter, quia excessus compensatus creditur (*2); attamen ex causa lisionis gravis, seu magnæ rescindi potest, potissimum inter fratres, in-

V. 2.

ter quos bona fides exuberare debet (†3), sed latio utpote res facti, & dolum continens non præsumitur, nisi probetur (†4). Difficultas est, an enormis latio, seu quæ sit ultra dimidiam requiratur, ut rescindatur divisio, an minor sufficiat: in qua questione Senarus Sabaudus mediam sententiam sequitur, ut latio ultra dimidiam necessaria sit in extraneis, notabilis vero sufficiat, licet nec ad quartam ascendat, ut inde rescindatur divisio inter fratres (†5). Plane leges agentes de iudicio familie resciscunt, a quo non differt iudicium communi dividundo, aliqualem lationem sufficere inhiunt (†6): quod si cessio potius intervenit ad decus agnationis conferendum, & augendum facta, quam divisio, ex causa lationis difficiliter rescinditur (†7); cum favorabilis habeatur agnationis spleendor, & cessio ad donationem accedat, in qua non attenditur latio.

(†1) Decis. pridie idus septembris 1761. refer. D. Bruno in causa Roveda contra Venetiam, per tot.

(†2) Decis. 29. novembris 1689. refer. D. Manasserio in causa utriusq. Foisii, in fin.

(†3) Fab. cod. commun. utriusque judic. lib. 3. tit. 27. definit. 3. in princip., Decis. 19. februarii 1672. refer. D. Rasino in causa frat. Albergæ, §. Videndum igitur.

(†4) Decis. 23. martii 1645. refer. D. Porta in causa utriusq. Rosseti, §. Non obstat allegata latio.

(†5) Fab. cod. d. definit. 3. num. 18, & seqq., Decis. 22. junii 1735. refer. D. Demorra in causa fratrum Conti contra Anglesium, §. Ad articulum lationis.

(†6) D. L. 3. cod. commun. utriusque judic., L. Si foror 8. cod. de collationib. (6. 20.); atque hinc in dicta Decis. 22. junii 1735. refer. D. Demorra, & d. §. traditur, in divisione bonorum communium quantumcumque inaequaliter gestum esse considerit, in melius reformari debere: quamquam in transactione non auditur major, nisi demonstretur latio ultra enormem, in speo dubio litis eventus, pupillus vero ex latione in sexta pretii parte restituitur.

(†7) Decis. 31. martii 1756. refer. D. Mattei in causa utriusque frat. Calcaterra, per tot., V. Decis. 19. junii 1745. ref. D. Nosis in causa utriusque Clerici, per tot.

DEFINITIO VIII.

Divisio ex causa lationis intra triginta annos rescindi potest.

Agio ad rescindendam ex causa lationis divisionem ad triginta usque annos durat (1) exemplo ceterarum actionum personalium (2), a quibus non distinguitur, nisi aliud lege municipali, seu locorum statutis inducitur sit (†3).

(1) Fab. cod. commun. utriusque judic. lib. 3. tit. 27. definit. 7.

(2) L. Sicut in rem 3, & L. seq. cod. de præscript. XXX., vel XL. annor. (7. 39.)

(†3) V. Decis. 4. junii 1685. refer. D. Torrini in causa utriusque Albardi, in princip., qua, cum statuto Augustanorum cautum sit, ne ultra annum divisio inter fratres revideatur, placuit, intra alium annum causam esse dirimendam, argument.

L. hem quaritur 13. §. *Qui impleto*
11. ff. locat. (19. 2.)

DEFINITIO IX.

Divisio tacite fieri potest, & facta ta-
cite rescindi.

Quemadmodum divisio tum ex-
presse, tum tacite fieri po-
test, atque facta præsumitur, si per
longum tempus, puta per decen-
nium continuum, fratres separatim
habitaverint, nec communiter usi
sint bonis (§1): (quod extendit The-
saurus, licet inæquales sint fratrum
partes, saltem si aliqua alia vel
levis adsit conjectura, præsertim si
triginta anni a die separationis lapsi
faerint (§2)), dummodo magna non
sit inæqualitas, & omnia fere bona
divisim possideantur a fratribus (§3);
ita vicissim divisioni tacite renun-
ciatum videtur, si per idem tem-
poris spatium post divisionem bona com-
munia pro indiviso, & communiter
possederint (§4): eadem plerumque vis
est taciti, ac expressi consensus (§5).
Qua ratione evictio præstetur in di-
visione, sive rem alienam esse sci-
verit, sive ignoraverit socius, ad
quem illa pervenit, superius dixi-
mus (§6).

(§1) *Argum. L. Si filiusfamilias*
10. cod. de petis. heredit. (3. 31.).
Fab. cod. commun. urisq. judic. lib.
3. tit. 27. defn. 1. num. 2. in corp.,
Theaur. decif. 105. num. 1. &
Decif. 4. junii 1685. refer. D. Tor-
rini in causa uirinq. Albardi, §. For-
sus, quia ponderatis.

(2) *Theaur. ibid. in addit. lit. A.*
(§3) *Decif. 12. septembris 1682.*
refer. D. Torrini in causa Castri-
monis contra fratres, §. Nec ex pos-
sessione.

(4) *Fab. cod. d. defn. 1. in princ.*
(5) *L. Cum quid mutuum 3. ff. de*
reb. credit. (12. 1.)

(6) *V. supra lib. III. tit. XXVI.*
de evictionib. defn. VII.

TITULUS XXXV.

Familie erciscundæ

DEFINITIO I.

Familia erciscunda judicium concur-
tere potest cum petitione hereditatis.

Petitio hereditatis concurrere po-
test cum judicio familie erciscundæ,
sed prius cognoscendum est de here-
ditatis petitione, seu de jure peten-
dæ hereditatis, quam de ea di-
videnda (§1), nisi præsumtio aliud
suadeat, idest de jure petendæ per
actorem hereditatis nulla super sit
dubitandi causa.

(§1) *Decif. 11. augusti 1682. ref.*
D. Torrini in causa Gloria contra
Garronos, in princip.

DEFINITIO II.

Diviso non fit irrita, licet quadam bona uni adjudicata fuerint evicta.

In ea quaestione, utrum evictio praestanda sit a sociis in divisione hereditatis, vel cujuscumque rei communis, quid statuendum sit, superius diximus (1). Quare id unum hoc loco animadvertere praestat, irritam non fieri divisionem ex eo, quod bona quaedam evicta fuerint; sed tantum de evictione agi potest (2).

(1) *V. supra lib. III. tit. XXXVI. de evictionib. defn. VII.*

(2) *Decis. 28. novembris 1731. refer. D. Cavalli in causa Didaci, Sfortia, & Marchionissa Tassina contra Oliverios, §. Data siquidem. V. L. 1. §. 1. ff. de rerum permutation. (19. 4.)*

DEFINITIO III.

Diviso inter coheredes quae ratio iniri possit, & debeat? An lapsa allegari possit a fratre, qui partes fecit?

Diviso mutuo coheredum consensu, & privatim facta nullis singularibus legibus adstricta est; sed ab arbitrio coheredum pendet: quare vel ita fieri potest, ut frater major natu portiones constituat, & minor natu eligat (1): vel partes fieri possunt a minore natu fratre, qui majorem rerum hereditariorum notitiam habeat, & major natu eligat; nec enim electio unquam permit-

tenda est ei, qui hereditatem in partes tribuit (2). Quod si fratribus hic divisionis modus non placeat, divisio fieri potest per sortes, idest factis partibus a coheredibus mutuo consensu, vel a peritis, sorte res dirimitur (3): potest quoque divisio fieri per hereditariam rerum aestimationem, & mutuum licitationem, ita ut res ei adjudicentur, qui licitando vicerit, vel unres omnes mutuo consensu facta aestimatione dari, ita ut vicissim ipse certam pecuniae quantitatem ceteris coheredibus solvat. Plane nec peritorum aestimatio, aut mensuratio, nec arbitrii judicium necessarium est (4). Quamquam vero vix conqueri potest de litione, qui partes fecit; cum sibi ipsi potius imputare debeat, cur inaequales partes toccerit; quia tamen factum prudentissimos quosque fallit, & ideo error facti excusationem facile praestat (5), nec sinit aequitas alterum cum alterius dispendio locupletiores fieri (6): idcirco, litione probata, fratrem laesum restitui aequum est (7).

(1) *Fab. cod. commun. utriusque judic. lib. 3. tit. 27. definit. 4. num. 2. & seqq.*

(2) *Fab. cod. hoc tit. Ab. 3. tit. 25. defn. 2.*

(3) *Senten. Senat. 10. febr. 1726. in causa utriusque Carlietto.*

(4) *Fab. cod. commun. utriusque judic. lib. 3. tit. 27. definit. 4. in princip.*

(5) *L. In omni parte 2. ff. de jur. & fact. ignorant. (21. 6.)*

(6) *L. Nam hoc natura 14. ff. de condit. indebit. (12. 6.)*

(7) *Fab. cod. lib. 3. tit. 27. defin. 5, & seqq.*

DEFINITIO IV.

Mora divisioni fieri non debet, licet unus ex coheredibus rationes reddere teneatur.

Ratio quidem habitæ administrationis ab uno ex coheredibus reddi debet, prout generatim servatur in omnibus, qui res alienas administrant (1); mora tamen divisioni post acceptum familiæ erciscundæ judicium fieri non debet ex eo, quod alter alteri ex causa administrationis ad reddendas rationes sit obligatus, dummodo caveat se præstiturum, quod judicari contigerit (2).

(1) *L. Quadam sunt persona 9. ff. de edend. (2. 13.)*

(2) *Decif. 6. maii 1680. refer. D. Gabuzi in causa de Ferreris, in fin., Fab. cod. lib. 7. tit. 15. defin. 21. in fin.*

DEFINITIO V.

Hereditatis divisionem inter fratres fieri leges faciunt, quamvis pater aliud caverit.

Hereditatem dividere possunt fratres, licet pater prohibuerit (1), cum nemo in communione invitatus retineri debeat (2), quia mater discordiarum est. Rata tamen est prohibitio hæc, si ad tempus facta sit vel donec certa persona vixerit (3); quemadmodum sustinetur conventio inter coheredes, ne intra certum tempus a communione discedant (4).

(1) *Decif. 18. augusti 1681. refer. D. Richelmi in causa utrinque Mussi, per tot., Decif. 12. septembris 1682. refer. D. Torrini in causa Castrimontis contra fratrem, in princip.*

(2) §. Manet 4. instituit. de societat. (3. 26.), *L. Adione 65. §. Diximus 3. ff. cod. tit. (17. 2.)*

(3) *L. Si qui ita 4. ff. de condit. institut. (28. 7.), Theaur. decif. 14. num. 5., d. Decif. refer. D. Torrini in princip.*

(4) *L. In hoc judicium 14. §. penult. ff. commun. dividund. (10. 3.), L. Itemque erit. 16. §. 1., L. Adione 65. §. Item qui 6. ff. pro socio (17. 2.) ; d. Decif. refer. D. Torrini, in princip., V. supra lib. III. tit. XXXII. pro socio definit. XXX.*

DEFINITIO VI.

Judicio familiæ erciscundæ petitur divisio rerum hereditariarum. Quid si coheres aliquas subtraxerit?

Cum judicio, seu actione familiæ erciscundæ petatur divisio rerum hereditariarum, consequens est, in hanc actionem venire res omnes, quæ in bonis defuncti reperiuntur (1), vel esse finguntur, puta quia ab uno ex coheredibus subtraxæ, dummodo de illis aliquammodo constet (2). Quæ autem titulo hereditario non deferuntur, puta fideicommissa, ad hoc judicium non pertinent.

(1) *L. Bona quacunque 3. cod. hoc tit. (3. 36.), Decif. 23. junii 1685. refer. D. Torrini in causa frat. Favetti, per tot.*

(2) *D. Decif. refer. D. Torrini in fin.*

DEFINITIO VII.

Adiones, & onera hereditaria non veniunt in iudicium familiae eriscundae. Solutiones factae praesumuntur ex nummis hereditariis.

Neque ad iudicium familiae eriscundae, si proptie, & stricta loquamur, pertinent ea, quae ipso iure inter heredes dividuntur; nimirum actiones, & onera hereditaria, quae pro rata hereditatis parte in singulos coheredes legis potestate distribuuntur (1). Quare, si unus ex coheredibus, secuta hereditatis divisione, solvendo esse desinat, ceteri non gravantur, cum in solidum numquam fuerint obligati (2). Plane si unus ex coheredibus debita defuncti solverit, solutiones praesumuntur factae ex pecunia hereditaria, praesertim si solum sit non multo post mortem defuncti, qui pecuniam relliquerit, vel si fructus deinceps distracti fuerint, nec constet de pecuniae versione (3).

(1) *L. Per familia 2. §. ult., L. Heredes 25. §. 1. ff. hoc. tit. (10. 2.) P. Pro hereditariis 2. cod. de hereditar. actionib. (4. 16.)*

(2) *D. L. 2. cod. de hereditar. actionib.*

(3) *Decis. 20. martii 1642. ref. D. Vasco in causa utrinque Carvi prop. fin.*

DEFINITIO VIII.

Diviso etiam post longissimum tempus peti potest, alter tamen ex coheredibus, qui rem hereditariam proprio nomine possederit, triginta annis praescribit.

Praescriptione etiam longissimi temporis, sive triginta annorum non amittitur jus recedendi a communione rerum hereditariorum, seu coheredes familiae eriscundae iudicio agere possunt; licet per triginta, & amplius annos in communione steterint; quae enim mera facultatis sunt, ex recepto axiomatico nullo tempore praescribuntur (1); tum quia singuli coheredes bona pro indiviso possidentes non suo, sed aliorum nomine possident ceterorum partes (2); proinde praescribere nequeunt (3). Profecto si unus coheres bona hereditaria per triginta annos suo nomine possederit, praescriptio locum habet (4), non secus ac in aliis casibus: sed, cum actio familiae eriscundae mixta sit, partim in rem, partim in personam, non sufficiunt decem anni inter praesentes, viginti inter absentes, quibus completur praescriptio longi temporis, sed triginta requiruntur (5).

(1) *L. Male agitur 2. cod. de praescription. XXX., vel XL. annor. (7. 39.)*

(2) *Decis. 20. junii 1685. ref. D. Gabuti in causa Strada contra praesentes, §. Nec relevat, in fin.*

(3) *L. Sine possessione 26., L. Iusto errore 44. §. ult. ff. de usucapionib. (41. 3.)*

(4) L. 1. §. 1. cod. de annal. except.
(7. 40.)

(5) D. L. 1. §. 1., d. L. 7., L.
Sicut in rem 3, & seq. cod. de pra-
script. XXX, vel XL. annor.

DEFINITIO IX.

*Divisio non retractatur, nisi ex gravi
lesione: qua tamen divisio non fue-
runt, inter coheredes dividi debent.*

Quamquam divisio legitime per-
acta, nonnisi ex gravi lesio-
ne potest retractari (x1), ut supe-
rius diximus (2); si tamen quaedam
res hereditariae divisae non fuerint,
quia eorum notitia tempore secuta
divisionis non habebatur, firma ma-
nente prior divisione, haec inter
coheredes dividi debent (x3); divi-
sio enim, quemadmodum & alius
quilibet actus, non trahitur ad in-
cognita (4).

(x1) Decis. 20. junii 1643. refer.
D. Appiano in causa frat. de Ma-
gnanis, in princip.

(2) V. tit. preced. defin. VII.

(x3) D. Decis. refer. D. Appiano
in fin.

(4) L. Cum Aquiliana §. ff. de tran-
sactionib. (2. 15.)

TITULUS XXXVI.

De solutionibus.

DEFINITIO I.

*Solvere potest extraneus pro debitore
etiam invito: atque competit actio
negotiorum gestorum, si rem utilem
debitori gesserit.*

Non tantum procurator habens
speciale mandatum, vel mandatum
cum libera administrandi potestate
recte solvit (1), sed etiam, extra-
neo quolibet pro debitore etiam igno-
rante, & invito solvente, debitor
liberatur (x1), immo & ipsi actio pi-
gnoratitia quæritur (3): quod æqui-
tate suadente receptum fuit, ut igno-
rantis, & iaviti melior conditio ef-
fici possit (4). Negotiorum autem
gestorum actio competit solventi
(x5), nisi forte solverit pro eo, qui
jam liberatus esset: quo casu potius
indebiti conditio danda esset (6); vel
nisi debitoris interlit eam pecuniam
non solvi (x7).

(1) L. Quodlibet 87. ff. hoc tit.
(46. 3.)

(x1) Princip. institut. quibus mod.
tollit. obligat. (3. 30.), L. Solutio-
ne 23. ff. hoc tit., Decis. 30. de-
cembri 1736. refer. D. Balduino in
causa Perotti contra Communi. Quartii
in princip.

(3) L. Si pro me 40. ff. hoc tit.

(4) L. Solvere 53. ff. hoc tit.

(x5) Decis. 20. decembri 1644.
refer. D. Filippa in causa Novaretti,
X.

& Vischa, per tot., ubi actio ad repetendum solvendi data fuit.

(6) Fab. cqd. hoc tit. lib. 8. tit. 30. defin. 10.

(*) Decif. 23. januarii 1654. refer. D. Carroccio in causa Bonetti, & conjugum de Pichettis, ubi de secundo emtore, qui volebat solvere primo venditori cum tamen secundi emtoris interesset, propter eversionem, ne totum solveretur. L. Cum pecuniam 43. ff. de negot. gest. (3. 5.)

DEFINITIO II.

Potest solvi creditori, vel alteri, dummodo ex mandato creditoris.

An adjecta solutionis causa etiam in literis cambi? An habenti quitationem creditoris, vel chirographum debiti?

Solvi potest creditori, etiam reo criminis (1) extra delictum læsæ majestatis (2), & alteri cuicumque ex mandato expresso, vel tacito creditoris (3); adeoque ei, qui solutionis causa adjectus fuit (4), licet creditor prohibeat, cum non possit, invito debitore, stipulationis naturam immutare (5), dummodo in eodem statu manserit (6); sed solvens alteri sine mandato non liberatur (7), licet conjunctæ per sonæ (8); immo in literis cambii tertio, cui solutio facienda est, acquiritur actio, & dominium pecuniæ, maxime si debitor eas accep- taverit, & solvere promiserit (9); sed mandatum exigendi habere intelligitur, qui habet epocham liberationis, seu quitationem, vel chirographum debiti, quod debitori solvendi remittat (10): atque ideo com-

munitas, quæ habenti quitationem noluerat solvere, in expensas damnata fuit (*11).

(1) L. Reo criminis 41. ff. hoc tit. (46. 3.)

(2) L. ult. cod. ad leg. Jul. majest. (9. 8), Fab. cod. de accusat. lib. 9. tit. 2. defin. 1. in princip.

(3) L. Si debitorem 21. ff. de novat. (46. 2.)

(4) L. Si quis alii 4. institut. de inutil. stipulat. (3. 20.), Decif. 8. julii 1642. ref. D. Nomis in causa Pradis contra Bonaudum, §. Hinc dictum primo fuit.

(5) L. Vero procuratori 12. §. pen. ff. hoc tit.

(6) L. Cum quis sibi 38. ff. hoc t.

(7) Decif. 7. decembris 1729. refer. D. Marelli in causa de Rubis contra Bonanceam, per tot.

(8) Decif. 10. martii 1649. ref. D. Piscina in causa Constantia contra Blanchum, per tot.

(9) D. Decif. 8. julii 1642. refer. D. Nomis in causa Pradis contra Bonaudum, §. Hinc dictum primo fuit.

(10) Decif. 28. septembris 1650. refer. D. Dalmarzono in causa Comit. Ternenghi contra Communitatem Lexona, per tot.

(11) D. Decif. refer. D. Dalmarzono.

DEFINITIO III.

Cessionario solvi potest. An etiam cedenti?

Cessionario recte solvitur; cum immo utiles actiones proprio nomine exercere possit (1): si tamen cessio in utilitatem cedentis facta sit,

huic adhuc potest solvi, maxime si cessionarius cedentis nomine tamquam mandatarius, seu procurator cedentis agat (1): nisi debitori consentienti denunciatum sit, ne cedenti solveret, vel cum eo lis jam sit contestata (2).

(1) *L. Postquam 7, & seq. cod. de heredit., vel action. vend. (4. 39.)*

(2) *Fab. cod. hoc tit. lib. 8. tit. 30. definit. 13., V. & defin. 57.*

(3) *L. Si delegatio 3. cod. de novat. (8. 42.), Decis. 10. septembris 1677. refer. D. Gabuti in causa Beltrami contra Communiat. Villani, & Valdenghi, in princip., & in fin.*

DEFINITIO IV.

Cessio non valet, nisi facta sit ante peremptionem actionem; vel nisi pactum cessionis precefferis.

Cessio fieri debet, antequam actio, quae ceditur, extincta sit (1): sed si adhuc viveat, licet opposita doli exceptione elidi possit, adhuc cedi potest (2): puta si creditor, postquam tertius possessor pignoris luendi causa pecuniam debitam solvat, actiones cedat adversus debitorem. Idem obtinet, si pactum cedendarum actionum prius factum sit (3).

(1) *L. Modestinus 76. ff. hoc tit. (46. 3.)*

(2) *L. Si res obligata 57. in fin. ff. de legat. 1. (30. 1.), Fab. cod. hoc tit. lib. 8. tit. 30. defin. 19.*

(3) *D. L. 76. in fin. ff. hoc tit. de solut., Decis. 10. decembr. 1666. refer. D. Delaude in causa Rocha contra Bassum, & Falcum, & Dicebatur enim.*

DEFINITIO V.

Procuratori ad lites, vel ad vendendum solvi non potest, nisi speciale mandatum datum sit. An propositio ad contrahendum? Quid si solvatur post revocatum mandatum?

Procuratori ad lites tantum, vel dumtaxat ad vendendum constituto minus recte solvitur (1): nisi & hoc speciatim mandatum sit; prout plerumque mandari solet procuratoribus ad vendendum, vel generatim præpositus sit ad contrahendum (2). Sane procuratori post revocatum mandatum amplius solvi nequit, nec debitor solvendo liberatur, nisi ignorans mandati revocationem solverit (3).

(1) *L. Hoc jure 86. ff. hoc tit. (46. 3.), L. Sed si tantum 13. ff. de pact. (2. 14.), Argum. L. 1. & Igitur 12. ff. de executor. action. (14. 1.), Decis. 20. junii 1642. refer. D. Abeccllesia in causa de Plattea contra Friotes, §. 1, 2, & 3., in qua traditum est, procuratori ad lites, vel particulari solvi non posse.*

(2) *V. Decis. 7. augusti 1641. refer. D. Abeccllesia in causa Cardoras, Pichet, Rivolat, & Lombes, §. Tandem circa oppositionem. Argum. L. Quod servat 35. ff. hoc tit. Sed ibi agitur de instituere potius, quam procuratore.*

(3) *L. Vero procuratori 12. §. Sed et si 2. ff. hoc tit.*

DEFINITIO VI.

Solvens jussu judicis falso creditori, quem verum putat, liberatur. Quid si falsum esse non ignoraverit?

Quemadmodum iuste intelligitur possidere, qui auctore prætoris, seu iudice possidet (1), ita re & solvere censetur, qui solvit falso creditori, sed mandante iudice (2); quod verum est indistincte, cum debitor bona fide solvit: si autem solverit alicui sciens eum verum non esse creditorem jussu magistratus, vel iudicis, non aliter liberatur, quam si 1. In mora positus non fuerit. 2. Creditorem, cum posset, certioraverit de iudicis jussu. 3. Omnem adhibuerit diligentiam ad vitandam solutionem (3).

(1) *L. Iuste 11. ff. de acquirend. possession. (41. 2.)*

(2) *L. Ait prætor 7. §. Sed etsi 2. ff. de minorib. (4. 4.). Decis. 25. februarii 1642. refer. D. Nomis in causa Martinenghi contra Borsecium in princip., in qua agebatur de eo, qui solverat mandante iudice heredi putativo, seu ei, qui tamquam heres habebatur.*

(3) *Decis. 27. januar. 1648. ref. D. Filippa in causa Felicitis contra de Petrinis, §. Tota remanebat difficultas, & seqq. V. d. l. 7. §. 2. ff. de minorib., Theaur. quæstion. forens. lib. 2. quæst. 54.*

DEFINITIO VII.

Solvi aliud pro alio invito creditori non potest.

Res ipsa, quæ debetur, & promissa fuit, non alia solvi debet, aut potest, seu aliud pro alio solvi nequit creditori invito (1); quia multum interesse potest creditoris, ut unam rem potius, quam aliam consequatur. Hinc placuit, cessio credito super communitate, quod deinceps falsum appareat, non posse solvi aliud creditum super eadem communitate (2), neque in actione personali posse dari bona immobilia loco pecuniæ debite, quævis statutum loci ita permittat, quia restringi debeat, utpote jure communi adversum, ad casum, quo secuta sit bonorum pignoratatio, non in actione personali (3): quo etiam fundamento censuit Senatus, credita præterita non posse prætari loco solutionis creditori, cui credita futura promissa fuerant (4).

(1) *L. Eum, a quo 16. cod. hoc tit. de solut. (8. 43.)*

(2) *Decis. 6. martii 1673. refer. D. Demazzetis in caus. Galliani contra Roggerum, & Vianum per tot.*

(3) *Decis. 9. maji 1643. ref. D. Beccaria in causa utrinque Lomagia, prop. fin.*

(4) *Decis. 28. septembris 1644. refer. D. Barberis in causa Viscendeti contra Loberam per tot.*

DEFINITIO VIII.

Quibus casibus solvi possit res immobilis loco pecunie debita?

Regula hæc (Defin. præced.) exceptionem habet non tantum ex necessitate, si res debita perierit etiam culpa debitoris, quo casu æstimationem quanti plurimi debitor præstare tenetur (1): sed etiam ex æquitate (quamquam & partim ex necessitate) jure novo succursum est debitori pecunie, æque concessum ut rem immobilem creditori in solutum offerre possit pecunie loco (2): sed tres ex Justiniani constitutione ad hoc conditiones requiruntur. 1. Ut debitor pecunia careat, aliave re mobili, cum creditori liceat rem mobilem præ immobili eligere. 2. Ut emtor harum rerum non inveniatur etiam facta per debitorem diligentia. 3. Meliora offerri debent bona creditori, data etiam cautione pro casu evictionis, prout debitor dare potest (3). Ab hac juris Romani sanctione parum distat jus regium, quo nunc utimur: quippe quo cautum fuit, ut debitore ante litem contestatam offerente bona ad formam allatæ authenticæ (4), creditor ad justam æstimationem ea accipere non cogatur, sed quarta pretii pars favore creditoris deduci debet, si bona immobilia pecunie loco dentur, octava ex mobilibus, vel semovenibus: vigesima ex annona, censibus, aliisque annuis redditibus (5): atque hæc omnia observanda jubentur, licet beneficio dictæ authenticæ quovis modo renunciatum sit (6). Excipiuntur tamen ab onere deductionis debitores, qui-

bus competit beneficium, ne amplius teneantur, quam facere possunt, deducto ne egeant; horum enim favore suadet æquitas, bona ad justam æstimationem creditori adjudicari (7). Creditori in pretio, scilicet quoad deductionem, favet lex municipalis, cum jure Romano ad justam æstimationem bona dentur (8); sed quæ postremo lata fuit simul favet debitori, data inira annum redimendi facultate (9): cum tamen prior hanc tantum facultatem concederet in casu adjudicationis, non dationis in solutum, de qua silet (10): præterea oblatio, seu datio in solutum jure regio non permittitur, nisi ante litem contestationem (11); jure autem Romano quovis tempore (12): si ergo litis contestatio præcesserit, non amplius licet debitori bona immobilia loco pecunie dare (13); per litem contestationem tollitur facultas electionis (14). Ergo, ut facultas hæc debitori competat dandi bona immobilia loco pecunie debita, imprimis requiritur, ut debitor pecunia careat, aliave re mobili (15). Hanc quidem conditionem expresse non commemorat jus regium, sed tacite includit, cum ponit dationem in solutum fieri juxta authenticam *Hoo nisi debitor. cod. de solut.* (16), quæ authentica ex novella IV. desumpta est. Oblatio autem rei immobilis loco pecunie pura, & libera esse debet, cum solutionis vim obtineat: quare Senatus oblationem factam sub conditione redimendi (cum dicta facultas tunc minime competeret) intra annum, & absque præjudicio repetendi quodcumque indebitum nullius roboris esse censuit (17). Sed

renunciatio beneficio dictæ authentice (18) jure, quo nunc utimur, non impedit, quominus ea uti liceat (19), quamquam olim oberat, præcipue si jurejurando firmata renunciatio fuisset (20).

(1) *L. penult. & ult. ff. de condition. triticar.* (13. 3.)

(2) *Novel. 4. cap. ult. in princip., unde sancta authent. Hoc nisi debitor, post L. 16. eod. hoc tit. (§. 43.)*

(3) *D. Novel. 4. cap. ult. in princip., Decis. 16. januarii 1674. refer. D. Rafini in causa Ferraris contra Lorenzalem, per tot.*

(4) *D. Authent. Hoc nisi debitor, post L. 16. eod. hoc tit.*

(5) *Reg. constitut. lib. 3. tit. 32. §. 42.*

(6) *D. §. 42. in fin.*

(7) *Reg. constitut. ibid. §. 43.*

(8) *D. Novel. 4. cap. ult.*

(9) *Nempe R. C. anni 1770. lib. 3. tit. 32. §. 49.*

(10) *Reg. constitut. anni 1729. lib. 3. tit. 32. §. 47.*

(11) *Reg. constitut. anni 1770. lib. 3. tit. 32. §. 42.*

(12) *D. Novel. 4. cap. ultim. in princip.*

(13) *Decis. 1. decembris 1654. refer. D. Filippum in causa Canis, & Giobergi, per tot.*

(14) *L. Si quis stipulatus 57. ff. hoc tit. (46. 3.), L. Si penam 24. ff. quand. dies legator. (36. 2.), Thef. decis. 147. & decis. 153.*

(15) *D. Novel. 4. cap. ult. in princip., Decis. 29. novembris 1729. refer. D. Blaver in causa Anglesii contra Bergeram, per tot., Decis. 7. maii 1672. refer. D. Rafini in causa Fialardi contra Mondellam, in princip., Decis. 3. decembris 1643. ref.*

D. Barbaris in causa Maletti contra Panfotam, per tot.

(16) *Reg. constitut. anni 1770. lib. 3. tit. 32. §. 42.*

(17) *Decis. 2. decembris 1729. refer. D. Marelli in causa Monial. S. Catharina Albenfum contra Voersum, & Schiavinum, per tot.*

(18) *D. Auth. Hoc nisi debitor, post L. 16. eod. hoc tit.*

(19) *Reg. constitut. lib. 3. tit. 32. §. 42.*

(20) *Decis. 23. junii 1641. refer. D. Barbaris in causa Salomona contra Bertionum, in princip.*

DEFINITIO IX.

Obfignatione pecunia debita liberatur debitor, perinde ac solutione. An sola oblatio sufficiat?

Si creditor oblatam pecuniam debitam accipere detrectet, potest debitor se ab obligatione liberare, eandem offerendo, obfignando, & deponendo apud acta judicis (1); nec invitatus cogitur in obligatione manere, si modo dies solutionis venerit, vel in gratiam debitoris adjunctus sit, prout plerumque adjici solet (2): quamquam interdum creditoris favore adjicitur dies, nec citius solvere potest debitor (3). Non idem est solius obligationis effectus, cum enim oblatio callide fieri possit, & facile retrahari, non omnino imputari potest creditori, cur oblatam pecuniam accipere recusaverit, adeoque plenam liberationem debitori parere apta non est (4). Obfignationis autem, atque depositionis ea vis est, ut ex ea plenissimam liberationem consequatur debitor:

quomodo legitime facta sit. (5), atque mora etiam judicialis per depositionem purgatur (6); cum veræ solutionis vim habeat (7).

(1) *L. Obſignatio 9. cod. hoc tit. de ſolut. (8. 43.)*

(2) *L. Eum, qui calendis 41. §. 1. in fin. ff. de verbor. obligat. (45. 1.), L. Quod certa die 70. ff. hoc tit. de ſolut. (46. 3.)*

(3) *L. Javolenus 15. ff. de annuis legat. (33. 1.)*

(4) *V. Fab. cod. hoc tit. lib. 8. tit. 30. definit. 40. & 53., V. Jurisprud. tom. IX. pag. 254. §. 976, & ſeqq., tum §. 1162, & ſeqq. pag. 307, & 308.*

(5) *L. Obſignatio 9. cod. hoc tit. L. Acceptam 19. cod. de uſur. (4. 32.), Fab. cod. hoc tit. lib. 8. tit. 30. definit. 6.*

(6) *L. Si per te 9. cod. de uſur., Fab. cod. hoc tit. definit. 40. in fin.*

(7) *D. L. 9. cod. hoc tit.*

DEFINITIO X.

Obſignatio, & depositio pecunia debita non prodeſt, niſi deponatur totum debitum cum acceſſionibus. Quid ſi debitum illiquidum ſit?

Ut obſignatio, & depositio rei debitz ſolutionis vices obtineat, plures deſiderantur ex communi ſententia conditiones (1). In primis oblatio præcedere debet pecuniæ depositionem (2); alioquin ſciri nequit, an creditor ſolutionem accipere velit, nec ne; ideoque deponentis debitoris periculo res petiret (3); præterea deponendum eſt totum debitum, quia partem accipere non tenetur creditor (4), una cum

uſuris, ſi quæ debeantur (5); quod ſi pars debiti illiquida, ſeu incerta ſit, pro hac ſufficit ſatiffactionem præſtare (6); quod intelligendum eſſe placet de illis caſibus, in quibus incertitudo provenit ex parte creditoris, puta quia rationes adminiſtrationis reddendæ ſint: ſed ſi debitum ſit illiquidum, quia incertitudo verſetur circa ſolutiones, totum debitum deponi debet (7).

(1) *V. Decif. 28. ſeptembris 1646. refer. D. Chiaſſerio in cauſſa utrinque Ponte, §. Depositum vero, ubi numeratio, oblatio, & obſignatio deſiderantur.*

(2) *D. L. Obſignatio 9. cod. hoc tit. de ſolut. (8. 43.), L. Acceptam 19. cod. de uſur. (4. 32.), Fab. cod. hoc tit. lib. 8. tit. 30. definit. 7. in princip.*

(3) *Fab. d. definit. 7. in fin.*

(4) *D. L. 9. in princip. cod. hoc tit.*

(5) *D. L. 9. cod. de uſur.*

(6) *L. Statu liber 5. ff. de ſtatu liber. (40. 7.), Fab. cod. hoc tit. definit. 5. in princip., Decif. 19. decembris 1646. refer. D. Vercelli in cauſſa Turchi contra Comitiffam Longam ab Alladio, §. Nec propter, Decif. 9. decembris 1644. refer. D. Barberis in cauſſa Baſſani contra Balbis, prop. fin.*

(7) *D. Decif. refer. D. Vercelli, & d. §. Nec propter. Argum. L. Item 6. §. 1. ff. quib. mod. pign., vel hypothec. ſolvit. (20. 6.)*

DEFINITIO XI.

Solutio nupote res facti probari debet testibus, scriptura, iurejurando, vel confessione creditoris.

Ut solutio suos effectus pariat, probanda est, cum res facti sit (1): probatur autem confessione creditoris, iurejurando, testibus, & scriptura (§2).

(1) *L. Ab ea parte 5., L. Quoties opera 18. ff. de probat. (22. 3.)*
 * (§2) *Decis. 20. junii 1736. refer. D. Demorra in causa concurs. Callieri, §. Dubitari, Decis. 6. martii 1739. refer. D. Demorra in causa utrinque de Buffis, §. Quarebatur vero, Decis. 8. maii 1643. refer. D. Porta in causa Vassallorum Joffredi, Fontanellæ, & Signoritis, §. Minus censuit, Decis. 11. octobris 1732. refer. D. Balduino in causa Regii Fiscii contra de Bagnolis, Berliam, & alios, in princip., Decis. 1. decembris 1673. refer. D. Beraudi in causa Facii contra de Pennatos, §. Non tertio presumio.*

DEFINITIO XII.

Debiti, quod scriptura, vel instrumento continetur, solutio an per testes probari possit?

In questione an debiti, quod scriptura continetur, sine scriptura, & per testes solutio probari possit, distinguunt aliqui, an scriptura tantum ad probationem confecta sit, an pertineat ad substantiam actus; quia nempe contrahentes in scriptis omnino contrahere voluerint; atque

in prima specie sentiunt, duos testes sufficere ad probandam solutionem; in altero apocham liberationis omnino necessariam esse, vel quinque testium depositionem (1): prout sancivit Justinianus (2), cujus decretum ad posteriorem speciem coercendum putant. Sententia hæc recipi apud nos quoque potest, si obligatio talis sit, quæ publicum instrumentum non requirat; cum enim scriptura in hoc casu unice ad probationem conficiatur, dummodo de solutione quovis modo constet, nihil amplius requirendum est. Sed si publicum instrumentum requirat contractus, prout apud nos generatim de omnibus cautum est (3), quamquam deinceps aliqui excipiuntur (4), sufficiens factæ solutionis argumentum præbere non videntur testes, atque ideo apochæ liberationis privæ non probantur, nisi quæ pertinent ad obligationes instrumento minime comprehensas (5). Præcisæ autem lege municipali, dubium non est, quominus per testes, & per privatam scripturam probari possit solutio obligationis instrumentariæ (§6), licet instrumenti, quo obligatio continetur, insinuatio præcipiatur, prout olim apud nos obtinebat (7). Plane creditor, cum de solutione per testes, vel privatam scripturam constat, cogi posse videtur, ut instrumentum liberationis conficiat (8); ne bis ei solvere cogatur debitor contra naturalem æquitatem (9): immo sentiunt vulgo pragmatici, debiti in scriptis contracti solutionem per quinque testes probari posse (10), prout constituit Justinianus (11).

(1) *Brunneman ad L. Testium faciliati 18. cod. de testib. num. 3.*

- (2) *In d. L. 18. cod. de testib. (4. 20.)*
 (3) *Reg. constit. lib. 5. tit. 22. cap. 4. §. 1, 2, 3, & 4.*
 (4) *Reg. constitut. ibid. §. 5., & seqq.*
 (5) *Reg. constitut. ibid. §. 3.*
 (6) *V. Decis. 20. junii 1681. refer. D. Raymond in causa de Blanchardis, per tot.*
 (7) *V. Edict. 28. aprilis 1618. pen. Borel. pag. 1202.*
 (8) *Argum. L. Chirographis 47. ff. de administratione, & peric. tutor. (26. 7.)*
 (9) *L. Nam hoc natura 14. ff. de condic. indebit. (12. 6.)*
 (10) *Fab. cod. de testib. lib. 4. tit. 15. defn. 22. & 23., V. Thesaur. lib. 2. quest. 77. per tot.*
 (11) *D. L. 18. cod. de testib.*

DEFINITIO XIII.

Solutionis exceptio opponi potest etiam in executione iudicati, si antea opposita non fuerit.

Cum æquitas, & bona fides non patiantur, ut bis idem exigatur (1), solutionis exceptio opponi potest etiam in executione iudicati; utique si antea non fuerit opposita: sed si ante sententiam opposita, & rejecta fuerit, in ejus executione amplius objici non potest (2), ne nullus sit litium finis.

- (1) *L. Bona fides 57. ff. de reg. jur. (2) Decis. 4. februarii 1673. refer. D. Vilpion in causa Comit. Cumaniana contra Sesserium, & alios per tot.*

DEFINITIO XIV.

Chirographum obligationis refusuere non sufficit, cum de debito per scripturam constat; sed insuper epocham liberationis petenti debitori dare debet creditor, nisi chirographum obligationis amissum fuerit.

Cum solutum est debitum, quod scriptura continetur, non sufficit reddere chirographum obligationis, sed debitor jure desiderat, ut creditor epocham liberationis, seu, ut ajunt pragmatici, quitationem in scriptis tradat (1); tum quia, ut mox dicturi sumus, ex sola chirographi restitutione plena solutionis probatio non habetur, tum quia creditoris nihil, debitoris vero plurimum interest diversas habere solutionis probationes, quibus adversus creditorem, vel creditoris heredes se tueatur (2); proinde non finit æquitas, ut denegetur id, quod deneganti non nocet, alteri vero prodest (3); quo fundamento censuit olim Senatus, quitationem generalem, seu epocham liberationis generalis administrationis peti posse: quæ quidem ad cogitata tantum in genere extenditur (4); sane si chirographum amissum probaretur, prout solo creditoris jurejurando probari potest (5), cogendus non est creditor, ut præstet, quod præstare non potest, aut ob id jure suo cadere æquum est; probationem debiti faciunt tabulæ, non debitum ipsum; atque ex restitutione chirographi solum oritur tacitum pactum de non petendo (6).

(1) *Fab. cod. hoc tit. lib. 8. tit. 30. definit. 3. in princip.*

(2) *L. Pecunia 14, & L. seq. cod. hoc tit. (8. 43.)*

(3) *L. In summa 2. §. Item Varus §. ff. de aqu. & aqu. pluv. arcend. (39. 3.)*

(4) *Thestur. decis. 74. num. ult. **

(5) *Fab. cod. hoc tit. lib. 8. tit. 30. d. definit. 3. in fin., & defin. 23. in princip., Decis. 23. junii 1682. refer. D. Torrini in causa Arnaud contra Cou, in princip.*

(6) *L. Labeo 2. §. 1. ff. de pact. (2. 14.)*

DEFINITIO XV.

Debitor habens chirographum obligationis etiam cancellatum plene liberatus non censetur, nisi alia adferat solutonis indicia.

Non ex eo solo plene liberatus censetur debitor, quod chirographum obligationis penes se habeat (1), sive cancellatum, sive non, cum pro arbitrio illud cancellare possit: nisi probet, sibi a creditore redditum fuisse, & quidem ea ratione redditum, quia solvit, idest solutionem aliunde probet per duos testes, vel alius indiciiis (2). Ex possessione chirographi solutionis utique presumptio oritur major, vel minor pro diversitate personarum (3): sed presumptio hæc contrariis probationibus elidi potest (4): quæ probationes a creditore offerendæ sunt, si debitor sit integre estimationis, nec ulla subit suspiciendi causa, cum ipsum oneret presumptio (5): atque leviores admittuntur, si debitor sit domestica persona, quæ

chirographum facilius subripere poterit (6): Facilius presumitur solutum debitum, si chirographum cancellatum reperitur penes creditorem (7): quia vix presumi potest cancellatum ab alio, quam a creditore; aut alia ratione ab eo cancellatum, quam quia debitum solutum est; hæc tamen presumptio etiam elidi potest contraria gravissima probatione (8).

(1) *D. L. pecunia 14, & seq. cod. hoc tit. (8. 43.), Fab. cod. hoc tit. lib. 8. tit. 30. defin. 1.*

(2) *Fab. cod. hoc tit. d. definit. 23. num. 2, & seqq., & defin. 28., Decis. 15. aprilis 1733. refer. D. Guiller in causa de Aribaldis contra prætendentes, §. Transsumus, in fin.*

(3) *Fab. cod. hoc tit. d. definit. 1. num. 4, & seqq.*

(4) *L. Si chirographum 24. ff. de probat. (22. 3.)*

(5) *L. Ab ea parte 5. princip., & §. 1. ff. cod. tit.*

(6) *Fab. d. defin. 28. num. 13, & seqq., ubi quinque testes in hoc casu requirit, ut probetur, chirographum a creditore ipso debitori traditum fuisse.*

(7) *D. L. Si chirographum 24. ff. de probat., Fab. cod. hoc tit. lib. 8. tit. 30. d. definit. 28. num. 10, & seqq. in corp.*

(8) *D. L. 24. ff. de probat.*

DEFINITIO XVI.

Solvisse retro presumitur annuas præstationes, qui per tres annos præteritos se solvisse probat. An unius solutionis apocha aliquando sufficiat?

Si quis annuam præstationem solverit per tres annos præteritos, at-

que de ea solutione constat per tres apochas, retro solvissa presumitur, donec contrarium probetur, saltem si de tribus distinctis integris solutionibus per tres distinctas apochas constat (x1): nisi creditor in sua apocha de annorum superiorum redditibus haud solutis protestatus sit (1): idem de semestribus sentiendum est, si singulis semestribus solutio fieri soleat (2), ut per se patet. Immo aliquando placuit in singulari casu, quo agebatur de communitate, quæ minorum jure utitur, & quæ quantum fieri potest, ab onere probationum eximenda est, unam solutionis apocham sufficere, ut ab annuis retro prestationibus solvendis libera pronunciaretur (x4).

(x1) *L. penult. cod. de apoch. public. (3. 22.)*, *Fab. cod. hoc tit. lib. 8. tit. 30. definit. 32. in princip.*, *Thesaur. decis. 114. num. 4.*, *Decis. 6. junii 1688. refer. D. Balegno in causa Comitum de Carellis, & jugal. de Vernetis, & Lisimacus contra Communit. Grutiasci, in princip.*

(1) *Voet in pandect. hoc tit. lib. 46. tit. 3. num. 14. in princip.*

(2) *Voet. d. num. 14. in med.*

(x4) *D. Decis. refer. D. Balegno in fin.*

DEFINITIO XVII.

Solutio presumitur ex diuturnitate temporis, si alia faveant indicia. Quid de confessione creditoris facta, absente, vel presente debitore?

Solutio quamquam rea facti est, & ideo regulariter probanda (1), presumitur ex diuturnitate temporis, maxime si creditor inops sit, & di-

ligens in exigendo, debitor vero solvendo idoneus (x1): presumtio loco probationis est in illis rebus, in quibus probatio facile deficit. Sed sola solutionis confessio facta a creditore plene non probat, nisi solutio allegetur, & per unum simul testem probetur (2), nisi vel intra tempus a lege præsumtum retractata non fuerit; si coram debitore facta fuerit (x4). Sane is, qui quid minimum accipiens pro reliquo, seu pro testiduo accipere ait, totum debitum solutum fuisse fatetur (x5).

(1) *Ab ea parte 5. princip.*, & 6. 1., *L. Quoties opera 18. ff. de probat. (22. 3.)*

(x2) *Decis. 13. junii 1732. refer. D. Guiller in causa Carolus, & Santeri, §. Quo vero, Decis. 17. junii 1738. refer. D. Blavet in caus. Alardi contra de Rivetta, §. Propter, Decis. 30. aprilis 1731. refer. D. Guiller in causa Udebertinis contra fraires Albi, §. Solutione enim, Decis. 10. decembris 1677. refer. D. Gabuti in causa Beltrami contra Communitat. Viliani, & Valdengi, §. 2. Quid ex quamplurimis, Decis. 3. decembris 1649. refer. D. Abbecchia in causa de Pinis, & de Olochis contra Rebuffum, per tot., Decis. 11. augusti 1682. refer. D. Garretti in causa Comit. de Turre contra Allasium, §. Quoad presumptionem, & seqq., Decis. 7. februarii 1775. refer. D. Carron in causa Equit. Carras contra Comit. de Bard., §. Aderas decessus, & seqq., Decis. 14. julii 1643. refer. D. Pattarino in causa Coarda contra Comit. Peronum, §. 2. Videtur, Decis. 19. maii 1761. refer. D. Sclarandi in causa Damillan contra Riccardum, §. Obstant pra-*

terea, post num. 31., *V. Decif. 8. aprilis 1732. refer. D. Balduino in causa Regii Patrimonii, & Comit. Salutii a Paesana, per tot., Decif. 10. novembris 1663. refer. D. Belino in causa Comit. Druent contra Maffeos, per tot., Decif. 29. augusti 1736. refer. D. Bianchis in causa utrinque Capris, & Torrini in princ.*

(3) *Fab. cod. de probat. lib. 4. tit. 14. defin. 62, & 66.*

(X4) *L. Si intra 8. cod. de non numerat. pecun. (4. 30.), Decif. 13. augusti 1736. refer. D. Cassoli in causa Loci pii S. Corona, & Marchion. Phabi de Adda contra Civitat. Mortarii, §. Mandato autem.*

(X5) *L. Ex pluribus 89. ff. hoc tit., Decif. 11. septembris 1643. refer. D. Nomis in causa Bauda, & Bonsignoris contra Vassallos de Cabureto, in princip., Decif. 19. decembris 1650. refer. D. Abeccelesia in causa Calusi contra de Furnis, fer. in princip.*

DEFINITIO XVIII.

Solutionem allegans non ideo confitetur debitum, nisi alia concurrant indicia.

Qui allegat se solvisse, non ideo debitum confitetur (X1): non existimatur confiteri, ut scite monet Marcellus, de confessione adversarius, quo cum agitur, quia exceptione utitur (2); nec exceptionis allegatio vim confessionis per se habet; alioquin contra objicientis intentionem operaretur (3): si tamen alia concurrant indicia, puta si rursus solvat, qui prius solvisse confes-

sus est, condemnandus erit, nisi se non debere probet (4).

(X1) *Decif. 7. septembris 1657. refer. D. Delaude in causa Salioni contra Comit. S. Jorii, per tot.*

(2) *L. Non utique 9. ff. de exceptionib., praescriptionib. &c. (44. 1.)*

(3) *L. Non omnis 19. ff. de reb. credit. (12. 1.)*

(4) *V. Fab. cod. de probat. lib. 4. tit. 14. defin. 3.*

DEFINITIO XIX.

Solutio cedit in exonus solventis, qui ex una causa debeat. Si ex pluribus causis sit obligatus, constituere potest, in quam causam solvat.

Quoties quis ex una tantum causa debitor est, in eam solutio imputatur, potius quam in favorem alterius, licet pecunia ab hoc perfecta primum sit (X1): quod si ex pluribus causis debitor sit, ipsi licet statuere in quam causam solvat (2); dummodo statim, id est vel ante solutionem, vel in ipso solutionis actu, vel modico post solutionem temporis spatio statuatur, ita ut incontinenti electio facta dici possit (3); nec creditor potest electionem debitoris mutare, si solutionem accipere velit (4).

(X1) *Decif. 12. decembris 1729. ref. D. Sclarandi in causa fratr. Reynardi contra Gambinum, prop. fin.*

(1) *L. 1. ff. hoc tit. (46. 3.), L. 1. cod. hoc tit. (8. 13.)*

(3) *L. Ceterum 3. ff. hoc tit.*

(4) *L. Dum in re 1. ff. hoc tit.*

DEFINITIO XX.

Creditor causam statueret potest, inquam solutio, cum debitor non constituit, imputatur, sed adinstar boni viri.

Quod si debitor non constituerit, electio competit creditori statuendi, in quam ex pluribus causis accipiat (1), dummodo & incontinenti statuatur (2), atque ad instar boni viri (3); videlicet, prout scito, ait Ulpianus: in id constituitur solutum id, quod ipse, si deberet, esset soluturus, quoque debito se exoneraturus esset, si deberet, id est in id debitum, quod non est in controversia; aut in illud, quod pro alio quis fidejussit, aut cujus dies nondum venerat; acquirunt enim visum est, creditorem ita agere rem debitoris, ut suam ageret (4).

(1) L. 1. fer. in princip. ff. hoc tit. (46. 3.), L. 1. codic. hoc tit. (8. 43.)

(2) D. L. 1. in fin. ff. hoc tit., d. L. 1. cod. hoc tit.

(3) Decis. 17. decembris 1652. refer. Dom. Dalmazzone in causa Bruni, & Caranta, per tot., Decis. 19. maii 1654. refer. D. Filippa in causa Marchion. Broxii contra Communit. Andurni; in fin.

(4) D. L. 1. fer. in princip. ff. hoc tit.

DEFINITIO XXI.

Solutio in usuras certas, & liquidas potius imputatur, cum nec debitor, nec creditor causam constituerunt. Quare?

Si nec debitor, nec creditor constituerint, in quam causam solutio imputetur, interest, an omnia debita principalia sint, an unum principale, aliud accessorium: si unum sit accessorium, nimirum si debeantur usurae, in dubio id, quod solvitur, prius imputatur in usuras, deinde in sortem (1), dummodo usurae, licet adjudicatae, etiam liquidatae fuerint (2); & debitor ad usuras solvendas cogi possit (3); proinde si usurae ex iudicio quidem debeantur, sed nondum taxatae sint, dilata, prout fieri solet, taxatione in executione iudicati, solutio simpliciter facta non cedit in usuras, quae licet debita sint, nondum tamen peti possunt, cum eorum quantitas adhuc incerta sit (4): idem dicendum tradit Faber, si, facta usurarum taxatione, creditor pro solutione sortis persecutus sit executionem rei iudicatae (5); solutio in dubio facta praesumitur in causam graviprem, & antiquiorem (6), & ex qua debitor magis urgebatur. Cur autem solutio potius in usuras, quam in sortem imputetur, cum tamen generalis alia regula tradatur, solutionem in duvergiam, & antiquiorem causam factam censei (7), inde repetunt aliqui, quod aliter creditor grave damnum sentiret, usurarum commodum amittendo; alii positam legem hanc putant favore debitoris, ut

longiorem consequatur moram ad solvendum (x8). Non defunt sane qui moti tum allata regula, tum alia apud Jureconsultos receptissima, ex qua in dubio debitori potius favendum est, quam creditori (9), solutionem in sortem potius imputandam credunt; quam in usuras, sed juri Romano prior magis consentanea est, adeoque in typo passim recepta, quamvis dura sit (x10).

(1) *L. 1. cod. hoc tit. (8. 43.)*, *Fab. cod. hoc tit. lib. 8. tit. 30. defin. 31. in princip.*

(x1) *Decis. 29. maii 1654. refer. D. Filippa in causa Marchion. de Berzeto contra Communitat. Andurni, prep. fin.*

(3) *L. In his vero §. 5. Imperator. 2. in fin. ff. hoc tit. (46. 3.)*

(4) *Fab. cod. hoc tit. lib. 8. tit. 30. defin. 31. in princip.*

(5) *Fab. cod. hoc tit. d. defin. 31. in fin.*

(6) *L. Ceterum 3. L. In his vero §. ff. hoc tit.*

(7) *D. L. 3. & L. 5. ff. hoc tit.*

(x8) *D. Decis. refer. D. Filippa, ser. in med.*

(9) *L. Arianus ait 47. ff. de obligat. & actionib. (44. 7.)*

(x10) *D. Decis. refer. D. Filippa, ser. in med.*

DEFINITIO. XXII.

Cum plura debita æque principalia sunt, solutio intelligitur facta in causam, qua statim urget: si omnia in præsens urgeant, in antiquiorem, vel in graviorem, seu duriorem. Quæ durius causa habetur?

Cum plura sunt debita æque principalia, solutio imputatur in illud, quod præsentem habet exactionem, seu ad quod tunc, cum solutio facta fuit, præstandum debitor compelli poterat (1): si omnium solvendorum dies venerit, solum intelligitur, quod antiquius est, dummodo omnia sint æque gravia: alioquin solutio in graviorem, seu duriorem causam facta præsumitur (x1): ut ita debitor, quantum fieri potest, prout suadet æquitas, exoneretur. (3): nisi tamen voluntaris in solvente debitor conjectura aliud suadeant (x4). Durius autem, seu gravior causa esse potest pluribus modis: puta quia hdejussor, aut pignus pro ea datum fuerit (5); vel famosa sit, idest periculum famæ imminet, si debitum non solvatur (6); atque, si quid ex causa judicati debeatur, aliud ex alia causa, solum confertur, quod ex causa judicati debitum est (7): idem dicendum est, si debeatur ex causa, quæ per infamiationem crescit, vel sub pœna, aut sub usuris (8). Hic tamen ordo a veteribus constitutus est, ut primum habeatur ratio ejus pecuniæ, quæ sub infamia debetur: tum ejus,

quæ penam continet, vel usuras, cum hæ penæ speciem habeant; tertio ejus, quæ sub hypotheca, vel pignore contracta est: ex præsumta videlicet debitoris solventis voluntate (9). Post hunc ordinem potior habetur propria, quam aliena causa; quare is, qui debet, tum proprio, tum fidejussorio nomine, proprio nomine solvisse judicatur (*10). Quod si omnia debita ejusdem diei sint, nec aliud alio gravius, ex omnibus summis pro rata portione solutum intelligitur (11).

(1) *L. Cum ex pluribus* 103. ff. hoc tit. de solut. (46. 3.)

(*12) *L. In his vero* 5. in princip. ff. hoc tit., Decis. 30. decembris 1733. refer. D. Gromana in causa Gambarana contra Xenodochium Papiense Sancti Matthæi, §. Illud accedit, Decis. 5. martii 1742. refer. D. Demorra in causa Marchion. Barolii contra de Bigonis, §. Neque dominis, ubi agebatur de emphyteuta, qui solvisse didus est ad evadendam commissæ penam.

(3) *L. Arianus mi* 47. ff. de obligat., & ad. (44. 7.)

(4) *V. defin. seq.*

(5) *D. L. In his vero* 5. in princip., *L. Cum pluribus* 97. ff. hoc tit.

(6) *L. Si quid ex famosa* 7. ff. hoc tit.

(7) *D. L. 7. fer. in princip.*

(8) *D. L. 7. in med. ff. hoc tit.*

(9) *D. L. Cum ex pluribus* 97. ff. hoc tit.

(*10) Decis. 14. septembris 1676. refer. D. Raimondi in causa frat. de Ruffinatis contra Goffum, per tot., *D. L. 97. §. Et magis* 4. ff. hoc tit.

(11) *L. Illud non ineleganter* 4. ff. hoc tit.

DEFINITIO XXIII.

Solutio ex præsumta voluntate debitoris in causam recentiore, vel leviorē facta haberi potest.

Cum autem allatæ regulæ de causa, in quam solutio indistincte facta imputetur, præsumta solventis voluntate nitantur, aliud affirmandum est, si conjecturæ voluntatis aliud suadeant: non tantum præsumtio cedit probationi (1), sed etiam validiori præsumptioni (2). Quare etiam alia traditur regula, solutionem imputandam esse in causam verosimiliorem, aliquando enim interesse potest debitoris, ut solutio potius referatur in novam causam, ne antiquioris præscriptio interrumpatur (*3). Atque censuit Senatus, solutionem factam in nummis argenteis præsumi factam in extinctionem debiti in argento, licet propter auri incrementum durius evasisset debitum in auro (*4); &c, quamvis gravior generatim sit causa debiti, quod instrumento continetur, quam comprehenso scriptura privata (5), atque in dubio solutio potius facta credatur ad extinguendum debitum antèrius hypothecarium, quam posterius chirographarium: in postremam tamen causam solutio imputanda est, si de hac verosimiliter senserit debitor: quemadmodum etiam, si solutio magis proportionata sit ad unum debitum, quam ad aliud; maxime si creditor causam declaraverit (*6).

(1) *L. Si chirographum* 14. ff. de probat. (22. 3.)

(2) *L. Nefennius* 34. ff. de negot. gest. (3. 5.), *L. Alimenta* 11. cod. tit. (2. 19)

(33) *Decis.* 9. novembris 1685. refer. *D. Torrini* in causa Quadri contra Alberium, & Qualiam, §. Verum ex circumstantiis, & seqq., ubi plura referuntur hujus generis exempla.

(34) *Decis.* 23. junii 1644. refer. *D. Nomis* in causa de Nicolis contra Carellos, per tot.

(5) *Theaur. decis.* 26.

(36) *Decis.* 17. decembris 1650. refer. *D. Valmarzono* in causa Brunni, & Caranta, per tot., *V. Decis.* 29. aprilis 1655. refer. *D. Filippa* in causa Rolla, & Fecia, §. Facta igitur, & seqq.

DEFINITIO XXIV.

Solutio facta presumitur in extinctionem debiti, in cujus chirographo conscripta est liberatio. Quid si res data sit in solutum ei, cui ex duabus causis debebatur?

Hinc pecunia, cujus apocha, seu quitatio conscripta sit in chirographo, presumitur soluta in extinctionem debiti, quod chirographo continetur, tamen pecunia ab alio, quam a debitore soluta fuerit (31), nisi probetur, per errorem id factum fuisse. Quod si per transactionem ex duobus debitis, puta dotis, & successionis filio premortuo, favore matris unum debitum factum sit, & res data fuerint matri in solutum pro parte, proportionem habita utriusque debiti, datio in solutum applicatur (32).

(31) *Fab. cod. hoc tit. lib. 8. tit. 30. definit.* 34., *Decis.* 29. aprilis

1655. refer. *D. Filippa* in causa Rolla contra Feciam, §. Facta igitur.

(32) *Decis.* 11. martii 1649. refer. *D. Vercelli* in causa Ulienghi, & Petrini, §. Unde majori parti, Argum. §. Si duorum 27., & seqq. influs. de rer. division. (2. 1.)

TITULUS XXXVII.

De novationibus, & delegationibus.

DEFINITIO I.

Novatio etiam hodie ex usu fori indicus, & conjecturis probari potest: puta si debitor liberetur a suscepta prius obligatione.

Novatio jure antiquo pandectarum, quod tamen alicubi interpolatum est, atque ad novi sanctiones accommodatum (1), indiciis etiam, & presumptionibus induci poterat; sed Justinianus decrevit, ne unquam novatio intervenire judicaretur, nisi hoc expressum sit (2): quamquam constituto hac moribus plerumque gentium recepta non est (3): nisi forte dicatur, Justinianum improbasse solas conjecturas legis, non voluntatis in novatione inducenda, prout colligi potest ex illis verbis, *voluntate solum, non lege novandum esse* (4). Sane nulla asserti potest conveniens ratio, cur in novatione recedendum sit a naturalis juris regulis, civili jure probatis, quibus constat, taciti eandem vim esse, ac expressi (5): atque expressum haberi, quod ex verbis no-

cessario colligitur (6). Hinc novatio facta censetur, licet expresse hoc actum non sit, si posterior obligatio cum priore consistere non possit, cum verba contrahentium ita, quoad hanc potest, interpretanda fiat, ut aliquid operentur (7): vel si plene constet, actum fuisse de liberando debitore a vetere obligatione, sive ut alteram suscipiat, sive ut alter pro eo obligetur, licet specialiter actum non fuerit de novando (8).

(1) *Nempe in L. Si rem 31. §. 1. in med. ff. hoc tit. (462. 1.), L. Qui usufructum 58. in fin. ff. de verbor. obligat. (35. 1.)*

(2) *§. penult. in fin. institut. quib. mod. tollit. obligat. (3. 30.), L. ult. cod. hoc tit. (8. 42.)*

(3) *Fab. cod. hoc tit. lib. 8. tit. 29. def. 117. & Voet in ff. hoc tit. lib. 46. tit. 2. num. 3. post alios quamplures, Decis. 28. septembris 1642. refer. D. Barberis in causa Rinaldi contra Comit. Bentium, ser. in princip.*

(4) *D. L. ult. prop. fin. cod. hoc t.*

(5) *L. Cum quid mutuum 3. ff. de reb. credit. (12. 1.), L. Solutio 2. §. ult. ff. solut. matrim. (24. 3.)*

(6) *L. Aut prator 5. §. 1. L. In sententiis 50. ff. de re judicat. (42. 1.)*

(7) *L. Si stipulatus 4. ff. de usur. (21. 1.), L. Si quantis 109. ff. de legat. 1. (10. 1.)*

(8) *Fab. cod. hoc tit. lib. 8. tit. 29. def. 11. in princip., D. Decis. ref. D. Barberis, & d. loco.*

DEFINITIO II.

Novatio non fit per adjectionem fidejussoris, vel rei debendi, pœnz, vel usurarum.

Novatio non inducitur per solam adjectionem fidejussorum, vel totum debendi (1), nec per solam pœnz stipulationem, priori obligationi adjectam; pœnz adjectur, non ut infirmetur obligatio, sed ut tutor fiat creditor, adeoque novationem inducere non debet (2), tum quia in potestate creditoris est, adjectam pœnz non petere, sed id tantum, quod obligatione contentor (3): etenim autem ex Paulo contingit quasi novatio (4), quia creditor simul petere non potest rem in obligatione positam, & simul id, quod stipulatus est in eo casu, quo promissa navis non foret: atque idem dicendum est de adjectione usurarum; seu non contingere novationem, licet debito, quod prius usurarium non erat, usura ex conventionione adjecta fuerint; vel de gravioribus, quam initio salverentur, deinceps convenerit (5); etenim adjectio usurarum substantiam obligationis non addit; cum pro contrahentium arbitrio obligationi adjecta vel detrahi possit (6). Atque hinc nec fidejussores, nec pignora pro prioris obligatione devincta liberantur; sed nec tenentur pro usuris, de quibus actum non est: quod maxime locum habet in fidejussoribus, quorum conditio singulari favore digna est.

(1) *Decis. 9. januarii 1629. refer. D. Barberis in causa Borelli*

Z

biter Titius, qui Mævium suum debitorem deleat, & creditor Sempronius, cui Mævius secundus debitor mandatu Titii, qui debitor est Sempronii, sed creditor Mævii, solvere tenetur, omnium consensus necessarius est: adeoque ad delegationem requiritur mandatum ex parte primi debitoris (¶1), & stipulatio ex parte creditoris Sempronii cum Mævio secundo debitore (¶2). Defectu mandati delegatio non est, adeoque prior obligatio non dissolvitur, si Sempronius stipuletur a Mævio, quod Titius ipsi debet, nec Titius ratum habeat (3). Defectu stipulationis inter mandatarium, & creditorem mandantis delegatio non est, licet Titius mandet Mævio debitori suo, ut Sempronio solvat, isque solverit (4): nec si Titius actiones suas adversus Mævium Sempronio cesserit, prout invito etiam Mævio cedere potest (5). Immo nec vera delegatio est, si Titius mandet Mævio debitori suo, ut Sempronio solvat, atque Sempronius a Mævio stipulatus sit sibi solvi, sed periculo Titii; cum enim Sempronius exigere possit a Titio, quod a Mævio confectus qui fortasse non potuerit, ideoque Titius statim liberatus non sit (¶6), non contingit novatio, seu prioris obligationis in aliam translatio.

(¶1) L. 1, L. Nec creditoris G. cod. hoc tit. (8. 42.), Fab. cod. hoc tit. lib. 8. tit. 29. definit. 3. in princ.

(¶2) Decif. 4. februar. 1649. refer. D. Barberis in causa Gravier, & La Praya contra Levis, & Pallavicinum, §. Tamen per jura, Decif. 19. aprilis 1719. refer. D. Beraudo in causa Vassalli Ferrerii, & litis consortium contra Civis, Montis Re-

galis, & Comis. Pensam, §. Secundo magis deficiebat.

(3) L. Si quis absente 22. ff. hoc tit. (46. 2.), Fab. cod. hoc tit. lib. 8. tit. 29. definit. 3. in princip.

(4) Argum. L. Si debitorem 21. ff. hoc tit., Fab. cod. hoc tit. def. 1.

(5) D. L. 1. in fin. cod. hoc tit.

(¶6) L. Si mandatu 45. §. penult. ff. mandati (17. 1.), Decif. 4. februar. 1648. refer. D. Beccaria in causa Ricardi contra Peronos, per totum.

DEFINITIO VI.

Exceptiones doli, & Macedoniani secundo creditori obijci non possunt, usque solutionis.

Cum delegatio priorem obligationem perimat (i), secundo creditori obijci non possunt exceptiones, quibus debitor uti potuisset adversus primum creditorem delegantem, puta doli, vel Senatusconsulti Macedoniani, & similes; quia nec doli reus est secundus creditor ex prioris fraude, nec aliquid sit adversus Senatusconsultum Macedonianum in delegatione (¶1); Ideo autem, subjicit Jureconsultus, denegantur exceptiones adversus secundum creditorem, quia in privatis contrahibus, & passionibus non facile scire petitor potest; quid inter amicum, qui delegatus est, & debitorem actum est; dum etiam, si sciat, dissimulare debet, ne curiosus videatur (3). Sibi inapud debitor, qui delegationi consentit, & sponte alteri creditori se subiecit: exceptiones tamen peremptoriae, veluti solutionis, recte obijciuntur (¶4).

(1) *L. Si delegatio 3. cod. hoc tit.* (8. 42.)

(X2) *L. Doli exceptio 19. in princip. ff. hoc t. (46. 2.). Decis. 15. martii 1657. refer. D. Ciprandi in causa Levis contra Communit. Cafatisgraffi, §. Et posita.*

(4) *D. L. 19. prop. fin. ff. hoc tit.*

(X4) *V. Decis. 18. junii 1649. refer. D. Barberis in causa Lirii contra Armanum, & Communit. Sancti Mauricii.*

TITULUS XXXVII.

De compensationibus.

DEFINITIO I.

Compensatio naturali aequitate firmatur. An ratio ejus habeatur, licet non fuerit opposita?

Compensatio maximam in se continet aequitatem; tum quia uniuscujusque magis interest, non solvere, quam solum repetere (X1); tum quia inanes circumus vitari, ex quibus facile lites oriuntur, publice interest (2); atque hinc dolo malo facere judicatur, qui id postulat, quod statim restitutus est (3); ejusque etiam non appositae ratio haberi debet (X4). Opponenda utique est in judicio compensatio, ut iudex illius rationem habeat (X5); praeferquum in penalibus, in quibus odio poenae, ne committatur, sola legis potestate opposita intelligitur (6); sed id pertinet ad factum, cum nemo cogatur uti compensatione, non ad jus, seu juris effectus: oppositio com-

pensationem non facit, sed factam demonstrat (7); atque hinc tamquam indebitum condici potest, quod opus compensationis solvere debitor non tenebatur (8).

(X1) *L. Ideo compensatio 3. ff. hoc tit. (16. 2.), Decis. 9. junii 1766. refer. D. Derossi in caus. Compaire contra Ariottum, §. Et si rei compensationem, ubi ex Fab. lib. 2. tit. 1. de edend. defn. 3. dicitur, favorabiliorum esse causam objicientis compensationem, quam agentis reconventionem.*

(2) *L. Dominus 53. ff. de condic. indebit. (12. 6.). L. Item 4. §. 1. in fin. ff. de alienot. judic. mutand. caus. fac. (4. 7.).*

(3) *L. Dolo malo 8. ff. de doli mal. & met. exception. (44. 4.).*

(X4) *L. Si autem 6. §. Si quocumque 2. ff. de negot. gest. (4. 5), Decis. 27. martii 1642. refer. D. Nominis in causa Oliverii contra Gallum, fer. in princip.*

(X5) *L. penult. institut. de actionib. (4. 6.). V. Decis. 29. martii 1779. ref. D. Gibellini in caus. utriusque Crislini, §. Profecto, utrum transactio, ex qua compensatio non praesumitur, sicut nec remissio.*

(6) *Fab. cod. hoc tit. lib. 4. tit. 23 d. defn. 4. num. 2.*

(7) *L. Posteaquam 21. ff. hoc tit.*

(8) *L. Ideo 3, L. Si ambo 10. §. 1. ff. hoc tit. de compensat.*

DEFINITIO II.

Compensatio admittitur in alimentis praeiis, non in futuris.

In alimentis in futuris compensationem objici non posse generationem tra-

ditur (1); singulari eorum favore, utpoteque moram vix patiuntur (2), atque necare videtur, qui alimenta denegat (3), utriusque vero in præteritis (4).

(1) *L. In ea 3. cod. hoc tit. (4. 31.). Fab. cod. hoc tit. lib. 4. tit. 23. defn. 7. in princip.*

(2) *L. Pecunia 8. ff. de aliment. legat. (34. 1.)*

(3) *L. Necare videtur 4. ff. de agnoscend. liber. (25. 3.)*

(4) *Decis. 22. maii 1762. refer. D. Gavutio in causa Gianotti contra Equit. Beriam, in fin., ubi admissa fuit compensatio pro alimentis præteritis.*

compensari potest, quod in aliam summam imputandum est.

(1) *Fab. cod. hoc tit. lib. 4. tit. 23. defn. ult. in princip.*

(2) *L. Cum militi 16. §. 1. ff. hoc tit. (16. 2.), L. Ex causa 1. cod. hoc tit. (4. 31.)*

(3) *L. Quod habeo 13. ff. hoc tit., Fab. d. defn. ult. num. 1.*

(4) *Fab. cod. hoc tit. defn. ult. num. 4, & seqq., Decis. 23. martii 1646. refer. D. Carocio in causa Ferreri, & Valleri, §. Tolli porro hac obligatio, Decis. 10. januarii 1720. refer. D. Marini in causa de Faciis contra Tabassi, & Signoretii, §. 3. His deficientibus, & seqq.*

DEFINITIO III.

Compensatio fieri potest rerum etiam in diversis judiciis inter eisdem judicatarum: nisi iudex summam statuerit, in quam altera imputetur.

Rerum sive in eodem iudicio, sive in diversis inter eisdem judicatarum compensationem objici posse, nemo dubitat (1); apertissima sunt legum verba (2): si tamen mutue adjudicationes ita factæ fuerint, ut una quantitas in aliam imputari debeat, non est facienda imputatio, & compensatio summam posteriore sententia adjudicatarum, licet anteriorum causam habeant (3); ne prius iudicatum subvertatur. Idem dicendum est, quamvis summa debita illi, qui compensatione uti vult, utriusque summæ compensandæ sufficere possit, si imputatio prioris iudicio præscripta etiam pro debitis non liquidis inservire debeat (4); nec enim

DEFINITIO IV.

Compensatio liquidi ad illiquidum, seu certi ad incertum non admittitur. Quid si brevi possit debitum liquidari?

Quamquam compensatio quoad effectum solutionis vim habet (1), in eo tamen differunt, quod compensatio nonnisi in debitis liquidis locum habet (2), illa etiam in ceteris. Plane si ex utraque parte plura debita sint partim liquida, partim non liquida, æquum est, de omnibus in executione iudicati eodem iudicio cognosci, ut tandem absoluta universa liquidatione, condemnentur is, quem post omnes imputationes, & compensationes factas debere constiterit (3): sed interim permittenda est provisionalis executio iudicati ei, qui liquidam obtinuit adjudicationem, quamvis liquidum constet, adversarium majoris quantitatis creditorem esse, quæ quan-

titas compensari quoque posset, si in aliam causam vi prioris sententiae imputanda, & compensanda non esset (4). Immo si debitum in eo statu sit, ut brevi temporis intervallo liquidari possit, pro liquido habetur (5); adeoque ex communi sententia compensatio admittitur (6). Cum autem debitum liquidum non est, cavere iudex debet, ne omnino reprobet compensationem; sed ita sententiam ferat, ut exprimat; nullam se compensationis rationem habere (7), ne rei iudicate exceptio noceat reo compensationem peccati, atque probanti.

(1) *L. Unusquisque 2. & passim ff. hoc tit. (16. 2.)*

(2) *L. ult. §. 1. hoc tit. (4. 31.)*, *Decis. 30. aprilis 1642. refer. D. Appiano in causa de Valletis contr. Cinquantum, in fin., Decis. 3. septembris 1654. refer. D. Beccaria in causa Comit. Robbii contra Communit. S. Raphaelis, per tot., Decis. 14. martii 1652. refer. D. Baccaria in causa Comit. Damiani contra Communit. Verduni, §. Unde domini; Sentent. R. Camer. 13. septembris 1759. refer. D. Corte in causa Marchionis Caburri contra Communit. Caburri, Decis. 21. junii 1745. refer. D. Mozetti in causa Universit. Strambini contra Comit. Bergiallum a S. Martino, §. Sed & quod magis, ubi & alta aderant rejicienda compensationis rationes, Decis. 2. septembris 1672. refer. D. Garretti in causa Comit. Provana contra Cavilionum, per tot. Decis. 23. septembris 1661. refer. D. Mallcani in causa Viola contra Communitat. Burgi Alicis, in fin., Decis. 31. maii 1654. refer. D. Beccaria in causa Dubroug, & Vergnani, in med.*

(3) *Fab. cod. hoc tit. lib. 4. tit. 23. defin. ult. num. 6.*

(4) *L. Quod Labeo 13. ff. hoc tit. Fab. d. defin. ult. in fin.*

(5) *Argum. L. Non tantum 17. ff. de excusat. (27. 1.), L. Apud Celsum 4. §. De dolo 26. ff. de dol. mal. & met. except. (44. 4.)*

(6) *Fab. cod. hoc tit. lib. 4. tit. 23. defin. 2. num. 1.*

(7) *L. Quod in diem 7. §. 1. ff. hoc tit., Fab. cod. hoc tit. defin. 3.*

DEFINITIO V.

Census per compensationem redimi potest.

Censum per compensationem redimi posse, dummodo debitum certum, & praesens sit, recepta in foro sententia est (21); & merito, cum loco solutionis compensatio sit (2).

(21) *Decis. 12. maii 1674. refer. D. Torrini in causa Coardi contra Coppa, §. Verum his non obstantibus, V. Decis. 17. maii 1653. refer. D. Dalmazzone in causa Comit. Polongheria contra Marchion. Figueria, per tot.*

(2) *L. Si debitor 4. in fin. ff. qui prior. in pign. (20. 4.)*

DEFINITIO VI.

Compensatio non admittitur, nisi debeat illi, qui compensare vult, ab eo, cui obijcitur compensatio.

Ut compensationi locus fiat, necesse est, ut debeat illi, qui compensare vult, atque ut ab illo debeat, cui obijcitur compensatio;

proinde quod Titio. actor debet, compensari invito eo non potest, nec si Titius consentiat (¶1), nisi actiones suas reo convento cesserit (¶2); quod & in duobus reis promittendi, vel credendi obtinet (3). Quare tutor contra faum debitorem Titium proprio nomine agens non tenetur pati compensationem ejus, quod pupillus Titio debet; nec vicissim compensatur id, quod tutor debet, cum eo, quod petit pupilli jure, & nomine (4). Si tamen tutor conveniatur suo nomine, objicere potest compensationem ejus, quod actor pupillo debet; quasi procuratorio pupilli nomine utens (5); quod licet; sicut enim solvere intelligitur, qui patitur compensationem (6), ita & compensationis objiciendæ capax esse debet, qui solutionem potest, & accipere potest.

(¶1) *L. In rem suam* 18. §. 1. ff. hoc tit. (16. 2.), *L. Ejus, quod* 9. cod. hoc tit. (4. 31.), *V. Decif.* 12 septembris 1769. refer. *D. Sclarandi in causa Fossati contra Beria, Giannotti, & Serra, in fin.*, ex qua tamen Decisione aliquid vix decerpi potest, *Decif.* 22. januarii 1657. refer. *D. Beraudi in causa Garini contra Comit. Villafalletti*, §. *Nec obstat*, *F. D. Decif.* refer. *D. Dalmazzo de fin. preced. alleg. 1.*

(¶2) *D. L. 18. in princip. ff. hoc tit.*, *Fab. cod. hoc tit. lib. 4. tit. 23. defn. 8. num. 9, & seqq., D. Decif.* refer. *D. Dalmazzo in med.*

(3) *L. Si duo rei* 10. ff. de duob. reis (45. 2.)

(4) *L. penult. ff. hoc tit. de compensat.*, *Fab. cod. hoc tit. lib. 4. tit. 23. defn. 8. in princip.*

(5) *Fab. cod. hoc tit. defn. 17. in princip.*

(6) *L. Si constat* 4. cod. hoc tit. de compensat.

DEFINITIO VII.

Cessionario objici potest compensatio ejus etiam, quod creditor cedens prius debebat.

Cessionario potest objici compensatio ejus, quod ipso debet proprio nomine debitori cello: tum etiam ejus, quod creditor cedens ante cessionem debebat (¶1); cum ipso jure debitum evanuerit eo momento, quo cepit utrique deberi, ac proinde cedi non potuerit, nisi pro parte non extincta, consequens est, nec in cessionarium jus transiisse (2): nisi debitor cessioni intervernerit, atque se integram summam cessionario acceptanti solvere promiserit (3); quo casu videretur renunciassse compensationis adversus cessionarium, salva sibi actione indemnitatis adversus cedentem.

(¶1) *Decif.* 27. septembris 1647. refer. *D. Pastoris in causa Cerruta, & de Boviis contra Communit. Montiscalerii, in fin.*

(2) *Theaur. decif.* 222. num. 1. ¶

(3) *Theaur. ibid. num. 2.*

CODICIS

LIBER QUARTUS

TITULUS I.

De obligationibus, & actionibus.

DEFINITIO I.

Actiones plures uno libello cumulari possunt, dummodo contraria non sint: atque reus plures simul defensiones allegare potest.

Jure quidem Romano plures actiones simul uno libello cumulari non possunt (1), quod tamen reo conceditur, seu ut plures simul alleget defensiones (2); quippe cujus causa favorabilior habetur (3); nisi forte incertum sit, qua actione sit expediendum (4): vel actor petitorio simul, & possessorio apud eundem judicem experiri velit (5). Verum hodie passim in foro receptum est ex praescripto juris canonici (6), ut plures uno libello actiones cumulare liceat (7), nisi contrariae sint, atque, ut ajunt, incompatibiles (8).

(1) *L. Qui servum* 34. ff. hoc tit. (44. 7.). *L. Cum filius* 76. §. penult. ff. de legat. 2. (31. 1.).

(2) *L. Is, qui dicit* §. 1. *L. Nemo* 8. ff. de exceptionib., praescriptionib. (44. 1.).

(3) *L. Favorabiliores* 125. ff. de reg. jur.

(4) *L. 1. §. Quia autem* 4. ff. quod legator. (43. 3.).

(5) *L. Naturaliter* 12. §. 1. ff. de acquir. possession. (41. 2.).

(6) *Cap. Cum dilectus* 6. extra de causis possession., & proprietat. (2. 12.).

(7) *Voet in ff. de edend. lib. 2. tit. 13. num. 14. fer. in princip. Decis. 11. januarii 1644. refer. D. Blancardi in causa Hospitalis sancti Joannis Taurini contra Comit. Masurati, & Delle Lanze, in princip. Decis. 5. martii 1666. refer. D. Ocelli in causa Comit. Conteri contra Comit. Torterolium, §. Et licet, in qua de personali, & hypothecaria, licet personalis statim ab initio proposita fuerit. Decis. 3. junii 1634. refer. D. Piseina in causa soror. de Bessis contra Marchion. Centalli; Decis. 3. novembris 1644. refer. D. Barbis in causa de Lapparellis contra.*

Caresanam, V. Decis. 8. novembris 1649. refer. D. Barberis in causa Rudei contra Equit. Opertum, §. Super. 2. ubi admittitur cumulatio, immo etiam variatio coram Senatu, qui iudicat sola facti veritate inspecta, Decis. 11. decembris 1650. refer. D. Nomis in causa Torrasa contra Vernam, in princip., Decis. 5. decembris 1651. refer. D. Piscina in causa soror. de Dufnastis contra Equit. Vernam, per tot.

(8) *Fab. cod. unde vi lib. 8. tit. 3. definit. 8.*

TITULUS II

De procuratoribus.

DEFINITIO I.

Persona conjuncta pro se invicem agere possunt in judicio etiam sine mandato, dummodo caveant de rato.

Quamquam regulariter nemo alterius nomine agere sine mandato potest, quod & exhibere debet (1); ex conjunctione tamen personarum concessum est parentibus, liberis, & fratribus, ut illis sine mandato agere liceat (2), nec non marito (3); dummodo de rato caveant, futurum alioquin, ut nullum, & irritum sit negotium sine mandato gestum (4).

(1) *Reg. constit. lib. 3. tit. 4. §. 4. Fab. cod. qui legimus. person. lib. 3. tit. 5. definit. 1.*

(2) *L. Sed & ha persona 35. ff. hoc tit. (3. 7.), L. Exigendi 12. cod. hoc tit. (2. 13.), Decis. 16. Codic. Tom. II.*

marui 1645. refer. D. Filippa in caus. fratrum de Novaretis contra de Brisettis, in fin.

(3) *L. Marius 21. cod. hoc tit.*

(4) *D. L. 12. & D. L. 21. cod. hoc tit., D. Decis. refer. D. Filippa, in fin.*

DEFINITIO II.

Procurator speciatim constitutus pro primo judicio causam appellationis prosequi non potest.

Procurator a primo iudice condemnatus appellare tenetur, si iniqua videatur sententia; non tamen appellationem prosequi (1); quam immo nec prosequi potest, nisi novo instruat mandatum (2); quia appellationis causa diversa est a causae primae instructione, ut ajunt: vel nisi generale pro omnibus instantiis mandatum ab initio acceperit: quo casu censuit Senatus, in judicio appellationis agere posse, licet post generale mandatum speciale ad aliquam causam obtinuerit (3): quia revocatio facile non est praesumenda.

(1) *L. Invius 17. cod. hoc tit. (2. 13.)*

(2) *Theaur. decis. 107. in addition. & lib. 1. quass. 75. num. ult. & Decis. 16. junii 1732. ref. D. Nomis in causa concurs. Mariani. §. Hinc quartam.*

(3) *Theaur. decis. 107. num. 3. &*

DEFINITIO III.

Procuratoris dolus in re mandata nocet domino; sicut & confessio, nisi hac congruo tempore revocetur, vel adversus eam restitutio impetretur.

Dolus procuratoris nocet domino in negotio mandato, intra mandati fines (¶1); non secus ac confessio, nisi intra opportunitum tempus a domino revocetur, vel adversus eam restituatur (¶1), quippe sibi imputare debet dominus, qui talem procuratorem elegit, adversum quem utique actionem habet indemnitate. Sane, si procurator mandati fines egrediatur, & dolo faciat, mandanti non nocet; puta si procurator ad lites fateatur dominum heredem esse, cum talis non sit (¶3); in his autem, quæ meræ sunt voluntatis promissio procuratoris facta sine speciali mandato dominum non obligat (¶4).

(¶1) *L. Si procurator 10. cod. hoc tit. (2. 13.), Ofsasc. decis. 9. in princip. Decis. 17. aprilis 1732. refer. D. Cavalli in causa Levroux contra Bottan, §. Nec intrat.*

(¶2) *Decis. 15. martii 1755. refer. D. Corte in causa Constantia Sparvara de Boil contra Comit. Sparvara, prop. fin., Fab. cod. hoc tit. lib. 2. tit. 8. definit. 3., Ofsasc. d. decis. 9. in fin., & decis. 87.*

(¶3) *L. Si sine interrogatione 9. §. Cuius 4. ff. de interrogat. in jur. faciend. (11. 1.), Fab. cod. hoc tit. lib. 2. tit. 8. definit. 1., Decis. 1. junii 1733. refer. D. Provana in causa*

Baratta contra Salomonem, §. Cum ex supra.

(¶4) *Decis. 4. februarii 1719. refer. D. Torrini in causa frat. de Rolandis, §. Immatura demum.*

DEFINITIO IV.

Procurator cum libera donare non potest: nec ejus confessio de soluta pecunia nocet domino.

Cum procurator bonorum omnium libera quantumvis administraendi facultate præditus donare non possit (1); quia donans non administrare, sed perdere videtur (2), consequens est, procuratoris ad exigendum constituti nudam confessionem de soluta pecunia non nocere domino, nisi aliunde constet de solutione: neque si procurator liberam habens bonorum administrationem reddiderit chirographum obligationis in signum solutionis (¶3); quia donatio esset, seu tacitum pactum de non petendo, quod donationem sapit, si causam nullam habeat.

(1) *L. Contra juris 28. §. ult. ff. de pact. (2. 14.)*

(2) *L. Filiusfamilias 7. in princip. ff. de donationib. (39. 5.)*

(¶3) *Fab. cod. hoc tit. lib. 2. tit. 8. definit. 13., Decis. 23. martii 1646. refer. D. Carroccio in causa Ferreri, & Valletti, §. Deinde has petitiō.*

DEFINITIO V.

Literas cambii exigere potest is, ad quem diriguntur, licet aliter pecuniam solverit mercatori.

Quamquam nemini alterius nomine sine mandato expresse, vel tacito agere regulariter licet (definit. I.), si tamen de sua re agatur, agere potest sine mandato; seu prout melius dicam, tacitum mandatum habere censetur: hinc, datis literis cambii solvendis Titio, cum pecunia soluta fuisset mercatori a Sempronio ejusdem Titii debitore, pronunciavit Senatus, Titium proprio nomine agere posse ad pecuniam consequendam (*1).

(*1) Decis. 7. novembris 1642. refer. D. Appiano in causa Peironi contra Panem, per tot.

DEFINITIO VI.

Substitutus, mortuo procuratore, interim agere potest; atque substitutum habere debent, qui publico procuratorum officio funguntur.

Cessat procuratoris officium ipsius morte (1), quia electa creditur industria personæ (2); quare alius procurator in locum defuncti a domino substitui debet (3); nisi obtineat, ut substitutus procuratoris interim ejus vires gerat (4), prout apud nos cautum est (*5). Sane si procurator generalis ad lites alium in quadam causa substituerit, morte substituentis non extinguitur (6).

(1) *Fab. cod. hoc tit. lib. 2. tit. 8. defn. 4. num. 7, & seqq.*

(1) *§. Item si adhuc 10. instit. de mandat. (3. 27.)*

(3) *L. ultim. §. 1. cod. hoc tit. (2. 13.)*

(4) *Fab. d. defn. 4. alleg. 8.*

(*5) *Reg. Constit. lib. 3. tit. 4. §. 22., & 23., ubi simul decernitur, quod agendum, si procurator defunctus substitutum non habeat, vel hic absit, aut deferat officium. V. decretum Senatus 18. februarii 1743, ubi etiam statuitur, ut procuratores substitutum habeant, qui ejus defuncti interim vires supplicant.*

(6) *Fab. cod. hoc tit. lib. 3. tit. 8. defn. 24.*

DEFINITIO VII.

Procuratoris officium non cessat morte mandantis, si decesserit, re non amplius integra.

Cum quaeritur, an cesset morte mandantis officium procuratoris ad lites constituti, distinguere oportet, an mandans decesserit re amplius non integra, seu negotio, aut lite jam cepta, nec ne. Mortuo mandante re non amplius integra, seu lite jam contestata, procurator agere, vel defendere adhuc potest (*1): prout servatur in mandato (2). Non tamen statim cogitur procurator defuncti causam prosequi; quia forte heredes nolant; cum liberum ipsis sit alium procuratorem eligere (3), atque ideo passim obtinet, ut, mortuo mandante, citentur heredes ad causam prosequendam, seu reassumendam (4). Quod si nondum lites contestata fuerint, & plane integra sit, mandantis morte solvitur mandatum (5).

A. a. 2.

(¶1) *L. Nulla dubitatio* 13. *cod. hoc tit.* (2. 13.), *Decis.* 13. *septembris* 1685, *refer. D. Gabuti in causa Paganini contra fratres de Sarolis*, §. *Nec censuit Senatus.*

(2) *D. §. Item si adhuc* 10. *instit. de mandat.* (3. 27.)

(3) *L. Post litem* 17. §. 1. *ff. hoc tit.* (3. 7.), *Fab. cod. hoc tit. lib. 2. tit. 8. definit.* 4. *num.* 4.

(4) *Fab. cod. d. definit.* 4. *allegat.* 5.

(5) *D. §. Item*, *si adhuc* 10. *instit. de mandat.*

DEFINITIO VIII.

Procurator hodie etiam post litem captam revocari potest, dummodo alius constituatur, atque revocatio parti, & iudici in udis nota fiat.

Extinguitur procuratoris officium revocatione mandati: jure Romano ante litem contestatam pro arbitrio dicebat procuratorem ad lites revocare (1); sed post illam, cum procurator fieri censereur dominus litis, non nisi ex iusta causa revocatio permittebatur (2): usu fœi hodierni procurator dominus litis non fit, atque pro arbitrio revocatur (3), dummodo, si lis jam cœpta sit, alius constituatur, non sit in potestate revocantis iudicium reddere illusorium, quo non constituto, adhuc iudicium cum primo consilii (¶4): atque revocatio parti, & iudici ex actis innoscat, non aliunde; futurum alioquin, ut iudicium cum primo prosequi liceat (¶5).

(1) *L. Ante litem* 16. *ff. hoc tit.* (3. 7.)

(2) *L. Procuratoribus* 22. *cod. hoc tit.* (2. 13.), *L. Post litem* 17. *princip.*, & 35. *seqq.*, & *LL. seqq. ff. hoc tit.*

(3) *Aliud quidem innuere videtur Faber cod. hoc tit. lib. 2. tit. 8. definit.* 31. *in med.*, sed contrarium in foro nunc passim servatur.

(¶4) *Decis.* 27. *julii* 1651 *refer. D. Beccaria in causa Sauli, Marchion. Musti, & Comit. Pastroni*, §. *Neque obviare.*

(¶5) *Decis.* 22. *januarii* 1700. *refer. D. Marelli in causa frat. de Negri*, *num.* 3, & 6, *fer. in princip. decision.*

TITULUS III.

De vindicatione.

DEFINITIO I.

Conventus vindicatione, & condemnatus pretium, quod in anterioris creditoris satisfactionem verti curavit, consequitur, non augmentum valoris fundi intrinsecus proveniens.

Cum æquitas non pariat, ut quis rem suam emere cogatur, idcirco vindicatione agens adversus tertium possessorem pretium a possessore solum venditori, qui rei dominus non erat, restituere non tenetur (1), si tamen emtor pretium verti curaverit in creditoris antiquioris satisfactionem, æquum est, de hoc rationem haberi; ne in damno hæreat, qui rem utilem domino gessit; sed non consequitur augmentum pretii extrinsecus proveniens ex beneficio

temporis, cum rei dominium nunquam habuerit (X1).

(1) L. Si mancipium 23. cod. hoc tit. (3. 32.), L. Incivilem 2. cod. de furt. (6. 2.)

(X1) Decif. 1. martii 1730. refer. D. Sclarandi in causa de Ferretis, & de Benedicis, per tot.

TITULUS IV.

Finium regundorum.

DEFINITIO I.

Actio finium regundorum locum habet in praeiis rusticis. Quid de confinibus universitatum? An in ea possessio potissimum inspicitur?

Actio finium regundorum locum habet in praeiis rusticis confinibus, non vero in urbanis; cum haec vicina potius, quam confinia dicantur, atque ex communibus parietibus plerumque determinentur (1), nec non in confinibus universitatum (X1). In hoc autem iudicio de proprietate inquirere debet iudex, non de sola possessione, si actio finium regundorum cohaereat proprietati (X1); quoties enim petitorium absorbet, prout loquuntur pragmatici, possessorium, de petitorio cognoscendum est (4); alioquin de sola possessione cognoscere sufficit (5).

(1) L. Sed & loci 4. §. penult. ff. hoc tit. (10. 1.)

(X1) Vide Decif. 11. septembris 1727. refer. D. Castiore in causa Civit. Clavaxii de confinibus territorii; tum Decif. 17. martii 1731

refer. D. Cavalli in causa Communis, Plantiarum, S. Egidii, & Alpignani, Decif. 2. septembris 1737. refer. D. Bonaudi in causa Communis, Gabiani, & Fontanetti, Decif. 3. maii 1746. refer. D. Blavet inter Paracias, Morgex, & Sale, Decif. 23. junii 1645. refer. D. Nommis in causa Incolarum Monticelli contra Montem Grandem, ubi de separatione registri inter has duas universitates, Decif. 21. julii 1665. refer. D. Demazzetis in causa Marchion. Vigueria, & Comis. Ponderani contra Communit. Sandiliani, ubi de probando jure unius Communitatis praeterea in territorii parte, Decif. 1. decembris 1757. refer. D. Mazzetti in causa Marchion. a S. Germano, & Communit. Fontanetti contra Marchion. Duratium, & Communit. Gabiani.

(X1) Decif. 16. decembris 1642. ref. D. Abecceffa in causa Universitatum Roccha Guidonis, & Andoni, in princip.

(4) Fab. cod. de ordin. judicior. lib. 3. tit. 7. definit. 2.

(5) L. Si quis 3. cod. hoc tit. (3. 39.)

DEFINITIO II.

Mensura, quae apud Romanos in usu essent, quae apud nos? Aetherum in confinio possitorum distantia, quae esse debeat?

Quamquam actio finium regundorum, si proprie, & stricte ad juris Romani placita loquamur, non nisi in praeiis rusticis locum habet (definit. praet.), non in urbanis: quaedam tamen regulae etiam

in urbanis prædiis servari debent, quas supra exposuimus (1): hic adju-
ciendum putavius, quæ diversas men-
surarum species respiciunt. Passus no-
mine apud Romanos significari vi-
detur, quantum ambobus brachiis
passus, seu extensis inter longissimos
digitos est: hinc prætor vicena mil-
lia passuum in singulos dies dinume-
rari jubet inireti faciendo (2). Digi-
tus, de quo meminit Paulus (3), si
quibusdam credimus, est spatium col-
lectum ex quatuor granis tritici,
vel hordei coherentibus per latitu-
dinem: quare digitus aquæ (4) est,
quantum transire potest per quadra-
tum foramen quaquaversum habens
spatium quatuor granorum tritici,
vel hordei. Unci m. eruditi putant
constare quinque granis tritici cum
tertio, ita ut uncia sit digitus, &
tertia digiti pars, & quantum pol-
lex continet. Palmus quatuor digitos
habet, seu tres uncias. Pes digitos
sexdecim, seu uncias duodecim. Pas-
sus ex quinque pedibus constat, seu
unciis sexaginta: pertica duos passus
continet, seu pedes decem, ideoque
unciis centum viginti. Ceterum digi-
ti vix aliquando mentio fit; uncia
consideratur tanquam primus men-
suræ gradus; inde progredimur ad
pedem; tum ad passum, postremo
ad perticam. Jure regio cautum est,
ut passus * sit notitia aliarum men-
surarum, atque in sex partes æqua-
les dividatur, quæ possum libralium
** nomine designatur: atque duplum
passus, quod pertica dicitur, duo-
decim pedibus libralibus constat:
pedem autem libralium in duodecim
unciis partitur, unciam in puncta
duodecim, punctum in duodecim
atomos (5): juger vero, seu juxe-

tum *** centum quadratis, seu ta-
bulis constat; tabula passibus quatuor;
ita ut juger quadringentos passus
contineat, & tabula in duodecim
pedes superficiales, pedes in duo-
decim uncias, uncia in duodecim pun-
cta, punctum in duodecim atomos
dividatur (6). Præter pedem libralem
duæ aliæ pedis species apud nos in
usu sunt: videlicet *manualis*, & *le-
galis*: manualis octo uncias conti-
net (7): a manibus forte dictus,
quatenus digitus Romanis decem fere
constat. Legalis pes constat ex un-
ciis (8) sex, punctis decem, & ferme
accedit ad pedem Romanum (9).
Quod autem pertinet ad distantiam
arborum a confiniis prædiis, Ro-
mano jure probatur lex Soloris,
cujus hæc sunt verba. *Si quis sepem
ad alienum prædium fixerit, infode-
ritque, terminum ne excedat: si ma-
ceriam, pedem relinquit, si vero do-
mum pedes duos: si sepulcrum aut
scroberem foderit, quantum profundita-
tis habuerit, tantum spatii relinquitur:
si puteum, passus latitudinem. At vero
oleam, aut ficum ab alieno ad novem
pedes plantato: ceteras arbores ad pe-
des quinque (10). Igitur sepem in
confinio duorum prædiorum ponere
licet, dummodo terminus, seu la-
pis, aliudve signum, quo unus ab
alio ager discernitur, non excedat
(11). Si maceria, idest murus
ex secco lapide (12), pes intermo-
dius relinqui debet; duo vero pedes,
si domus in confinio edificetur, re-
linquendi sunt: distantia sepulcri;
& scrobis a profunditate dimetienda
præscribitur: passus pro puteo: pro
olea aut ficu pedes novem, qui sex
pedes nostrales fere continent; pro
ceteris arboribus pedes quinque, seu*

res cum dimidio ex nostralibus (13). Porro major lătudo pro olea, aut sicu pŕæŕibitur, ex caussa radicum, quę longius aguntur, atque propiores alimentum vicini arboris eriperent; sed & alię arbores sunt, quę longiorem distantiam expostulant, veluti nuces, ne umbra noceat; atque de his, & similibus forte non nemiuit Solon (14), quia Athenis non inveniēbantur. Sed communis interpretum sententia est, distantias hac lege statutas apud plerasque gentes non observari; nec regulę cōtē instar habendas esse, quamquam prodesse possunt, maxime si municipalis lex, & consuetudo deficiat, quę in hac re spectanda sunt (15). Consuetudo autem diversa esse potest pro diversitate locorum: immo diversę regulę observantur pro diversitate adjunctorum, & pŕæcipue damni, quod vicino imminet ex arboribus in consiniq. positis; quare prudentis iudicis arbitrio, adhibito petitorum iudicio, quæstio dirimi debet (16); cum arborum distantia eo plane consilio inducta sit, ne vicino noceatur (17), arborum qualitas, tum quod ad radices; tum quod ad ramos potissimum inspicienda est; tum fundi in consinio positi conditio, an vinea sit, an pratium, vel ager; postremis minus nocent tum radices, tum rami arborum, quam vineis. Situs quoque arborum efficere potest, ut plus, vel minus umbra noceat (18). Quoad diversas arborum species, consuit Senatus, cum de bandis, ut ajunt campestribus a decurionibus civitatis Taurini editis, & confirmandis a Senatu ageretur, servandam esse distantiam jure Romano (19) pŕæŕiptam (20).

(1) *V. Supra lib. II. tit. XI. de servitutib. pŕædior. urbanor., & appendic. sequ. de pariete communi.*

(2) *L. Itinera 3. ff. de verb. signif.*

(3) *In L. penult. ff. de servitut. pŕædior. rusticor. (8. 5.)*

(4) *De quo in d. L. penult.*

(*) *Trabucco.*

(**) *Piedi liprandi: ita forte dicti pro librandi, a libra, quę duodecim uncias continet, sicuti pes libralis in totidem uncias dividitur.*

(5) *Edic. Caroli Emanuelis I. 5. junii 1612. penes Borellum pag. 1047. colon 1.*

(***) *Giornata.*

(6) *Citat. edic. 5. jun. 1612. pen. Borel.*

(7) *Citat. edic. 5. jun. 1612. num. 2. pen. Borel. pag. 1047. col. 1.*

(8) *Pollex dimidiam unciam partem excedit; ideoque duodecim uncia Romanę continent sex uncias, & decem puncta.*

(*) *V. Decis. 23. jun. 1665. ref. D. Balegno in caus. Pontii, & Pastoris.*

(10) *L. ult. ff. hoc tit. (10. 1.)*

(11) *D. l. ult. in princ. ff. hoc tit.*

(12) *Qui vulgari sermone Mafera appellatur.*

(13) *D. l. ult. ff. hoc tit.*

(14) *In d. l. ult. ff. hoc tit.*

(15) *Oct. ff. hoc tit. lib. 10. tit. 1. num. ult.*

(16) *V. Præc. legal. part. 2. tom. 1. pag. 372. §. 22. & seqq.*

(17) *L. 1. cod. de interdict. (8. 1.). L. ult. §. ult. cod. de servitut. (3. 34.)*

(*) *18) D. L. ult. §. ult. cod. de servitut., d. L. 1. cod. de interdict. (8. 1.) V. sentent. Senat. 2. februar. 1769. ref. D. Paolotti in caus. frat. Japi contra Mainardi, qua jussit Se-*

natus avellit nuces, non moros.

(19) D. L. ult. ff. hoc tit. fin. regundor.

(20) D. declarationem Senatus 23. augusti. 1724.

TITULUS V.

De revocandis his, quæ in fraudem creditorum alienata sunt.

DEFINITIO I.

Alienata in fraudem creditorum revocari possunt. Fraudis consilium quibus indicis colligatur?

Cum publice, nec non privatim interfit, ne res habeantur, quæ dolo malo in alicujus dispendium gesta sunt, merito per legum latores potestas facta est creditoribus revocandi res a debitoribus alienatas, quoties inde fieret, ne Num consequi possint; factò, prout æquitas suggerit, discrimine inter res oneroso, & res lucrativo titulo alienatas. Res oneroso puta emtionis, permutationis, titulo alienatas, revocare non conceditur, nisi adsit fraus alienantis, & fraus acquirentis, ita ut unum sine altero non profitur creditori (1): si vero res titulo lucrativo alienata fuerit, sufficit dolo alienantis, licet acquirens, puta donatarius, fraudis particeps non sit (2). Neque sufficit in alienante fraudandi consilium, sed insuper eventus requiritur; seu ut creditores vere damnum sentiant ex hac alienatione; si enim, quod ipsis

debitum est, ex aliis debitoris bonis habere possint, perperam se fraudatos conqueruntur (3). Fraudandi consilium, cum res facti sit, ab allegante creditore probari debet (4): quia tamen, utpote in animo latens, difficilis probationis est, idcirco indicia etiam, & conjecturæ graviores admittuntur (5). Inter fraudis indicia recenseri solent. 1. Si alienatio clam fiat, & potissimum in conjunctas personas. 2. Si debitor post secutam alienationem adhuc bona alienata possidere pergat. 3. Si pactum retrovenditionis adjectum fuerit, maxime ab eo, qui fœnerari solet. 4. Si quis bona sua distringat in eum usum, seu sub ea conditione, si bona publicari contigerit. 5. Si nec necessitas rei familiaris alienationem exposulaverit, nec utilitas appareat. 6. Alienationes, quæ fiant a debitore, brevi antequam bonis cedat, in fraudem creditorum factæ præsumuntur (¶6): inimò gravi pecuniaria pœna apud nos coercentur, qui a decoctore dolo bona comparaverint (7). Postremo facilius fraudis conscius judicatur debitor, qui omnia bona sua alienat: jure autem, quo utimur, ut revocentur solutiones, vel alienationes factæ post institutum concursus judicium, vel brevi antequam bonorum cessio a debitore fiat (8), fraudis consilium non requiritur (¶9).

(1) L. 1. in princip., L. An Prætor 10. in princip. ff. hoc tit. (42. 8.)

(2) L. Quod autem 6. §. simili modo 11. ff. hoc tit.

(3) L. An prætor 10. §. 1. L. si quis 15. ff. hoc tit.

(4) L. Quoties opera 18. ff. de probat. (22. 3.)

(5) *L. Dolum 6. cod. de dol. mal.* (2. 21.)

(*)6) *Reg. Confli. lib. 3. tit. 33. §. 13. in fin., Decif. 13. Septembr. 1653. refer. D. Pattarino in caus. Nicæ contra Guerrium per tot., in qua agebatur de acquiretore sciente molestias illatas debitori, & frustratione jam facta.*

(7) *Reg. Confli. lib. 2. tit. 16. cap. 6. §. 7.*

(8) *Reg. Confli. d. lib. 3. tit. 33. §. 13.*

(*)9) *V. Decif. 7. junii 1783. ref. D. Damiano a Cassellinaldo inter creditores discuentes bona Advocati Alufia contra Carolum Amadeum Grifi num. 30. in allegacionib.*

DEFINITIO II.

Alienare in fraudem creditorum. an intelligatur, qui occasione acquirendi non utitur?

Alienare generatim intelliguntur, quod ad Paulianam actionem attinet, qui res. suas in alios transferunt, atque patrimonium deminunt, non qui id tantum agunt, ut locupletentur, seu acquirere omittunt, quod acquirere possent (1); maxime quia, si proprie loquamur, alienare non intelligitur, qui non utitur acquirendi occasione (2); quamquam apud nos aliud statueretur placuit, prout infra dicemus. Hinc, jure quidem Romano, potest debitor, quin incidat in edictum prætoris, repudiare hereditatem, sive legitimam, sive testamentariam (3); nec non legatum (4), sicuti nec intelligitur alienare pater, qui usumfructum in bonis filii sibi competentem, (non uti-

Codic. Tom. IV.

que jam acquisitum) dimittit, seu ab initio non acquirit (*). Excipitur ab hac regula fiscus, cui tributum fuit, ut revocare possit, quæ a debitoribus in fraudem ipsius acquisita non sunt (6); quamquam, humanitate suadente, concessum fuit patri capitis reo, ut emancipet filium heredem institutum, quo hereditatem adiret, & sibi acquirere possit (7). Jus autem favore Fisci inductum Regiæ functiones ad creditores omnes produxerunt, atque decretum fuit, ne debitores sive fiscales, sive privatorum hereditatem, legatum, aut donationem repudiare possint in fraudem fisci, vel creditorum; ita ut repudiatio, vel renunciatio ipso jure nulla sit; atque tum fiscus, tum ceteri creditores, quod ipsis debitum est, consequi possint super hereditate, legato, vel donatione, perinde ac si debitor eas agnovisset; cum pro agnitis habeantur (8).

(1) *L. Quod autem 6. in princip. ff. hoc tit. (42. 8.)*

(2) *L. Alienationis 18. ff. de verbor. significat.*

(3) *L. Quod autem 6. §. Proinde 2. ff. hoc tit. (42. 8.)*

(4) *Vult in ff. hoc tit. num. 16.*

(*)5) *Decif. 23. junii 1643. refer. D. Appiano in caus. Paruiz contra Commun. Castirnovi, & Baulicis: §. Primæ quidem.*

(6) *L. In fraudem 45. in princip. ff. de jure fisci (49. 14.)*

(7) *L. Cum quidam 26. ff. eod. tit. de jur. fisci.*

(8) *Reg. Confli. d. lib. 6. tit. 10. §. 12.*

B b.

TITULUS VI.

De conditione indebiti.

DEFINITIO I.

Indebitum allegans probare debet: nisi is, qui accepit, prius negaverit se accepisse. Quid de pupillis, minoribus, mulieribus, militibus, & rusticis?

Quoties dubitatur, an indebitum solutum fuerit, generalis regula in jure Romano traditur (1) fori usu apud nos firmata, indebiti probandi onus incumbere ei, qui indebitum se solvisse allegat (2); contra eum stat presumptio, cum nemo facile credatur jactare seum, maxime si solvens homo diligens sit, atque studiosus paterfamilias; sed fallit regula hæc, si is, qui accepit, negaverit se accepisse; tum mendacii convictus fuerit; semel malus, seu mendax, semper presumitur malus in eodem delicti genere (3). Excipiunt quoque Juroconsulti ab hac regula, & ab indebiti probandi onere eximunt pupillos, minores, mulieres, milites, rusticos, & generatim expertes negotiorum forensium, vel simplicitate gaudentes; atque onus debitam fuisse pecuniam probandi in adversarium rejiciunt (4): verum, si pupillos, & minores curatorem habentes, atque sine eo solventes excipiamus, quoad ceteros res pendet ex adjunctis, negotiorum indole, soluti quantitate, solutionis modo, & similibus, atque, ut taceam, in mulieribus, quæ necessitatem esse solent, viz timendum

esse, ne indebitum solvant; atque milites hodie plures esse, qui negotia sua diligenter tractare solent, etiam rustici, & agrorum cultores bona sua non facile jactant, nec nisi coacti xs alienum solvunt.

(1) *L. Cum de indebitis 25. ff. de probat. (12. 3.)*

(2) *Decis. 20. decembr. 1645. ref. D. Mordilia in caus. Bertoni, & Bussi, in fin., Decis. 21. maii 1683. ref. D. Torrini in caus. Columbatii, & Masini contra Rodenburg §. Juxta quam Theoricam, ser. in princip. decision., Decis. 16. januar. 1690. refer. D. Bergeria in caus. Peroti, & Julii contra De Galenga §. 3. Placuit Senatui.*

(3) *Cap. Semel 8. extra de reg. jur. in 6.*

(4) *D. l. Cum de indebitis 25. §. 1. ff. de probat.*

DEFINITIO II.

Conditio indebitæ rei per errorem solutæ competit; non ejus, quod solutum fuerit ex causâ jurisjurandi, vel rei judicatæ.

Conditio rei per errorem saltem facti solutæ competit solventi (1); non tamen si solverit ex causâ jurisjurandi (2), vel rei judicatæ (3); nisi evidens in jurejurando calumnia probetur (4), vel rescindatur sententia ex falsis allegationibus lata (5); vel condemnatus post sententiam repeterit apocham, qua constat, solutionem prius a se factam fuisse (6).

(1) *L. Si non forem 26. §. Si quis falso 2. ff. hoc tit. (12. 6.). Decis. 30. januar. 1647. refer. D. Vercelli in caus. Benii, & Petriæ, prop. fin.*

(2) *L. Non erit* 5. §. *Dato* 2. ff. *de iurjurand.* (12. 2.)

(3) *L. 1. cod. hoc tit.* (4. 5.)

(4) *Argum. l. 1. §. 1. l. Et aligantor* 7. ff. *de dol. mal.* (4. 3.)

(5) *Argum. l. Si soror. 8. cod. de collat.* (6. 20.)

(6) *Argum. l. Si falso. 2. ff. de condit. sine caus.* (13. 2.)

TITULUS VII.

Si certum petatur.

DEFINITIO I.

Æstimatio quanti plurimi per quod tempus tritici promissi debeatur.

Cum mora cuilibet nociva potius esse debeat (1), quam creditori, si Titius Sempronio debeat centum cadus tritici, nec sua die solvat, æstimationem quanti plurimi præstare debet Sempronio a die moræ usque ad diem solutionis, si triticum in genere promissum fuerit (2): per triennium vero, non ultra, si triticum in specie debeatur (3); quia triticum ultra triennium durare non censetur; adeoque creditor nonnisi huius triennii damnum ferre potest.

(1) *L. Mora* 88. ff. *de V. O.* (45. 1.)

(2) *V. Decif. 23. jun. 1646. ref. D. Delaude in caus. Pautacii contra Levinum* §. *Pro affirmativa*, v. l. penult. & ult. ff. *de condition. tritici.* (13. 3.)

(3) *Decif. 28. mart. 1676. ref. D. Simone in caus. Civit. Cunci contra Communit. Beimatium per tot.*

TITULUS VIII.

De Aleatoribus.

DEFINITIO I.

Ludi, in quibus ars prædominatur, liciti habentur.

Quamquam hodie apud plerisque populos non tantus est ludi, & lusorum odium, quam apud Romanos, attamen nec indistincte probantur ludi omnes. Ludi apud Romanos alii habentur liciti, alii non. Liciti sunt, in quibus ars dominatur (1), quorum quinque recenset species Iustinianus (2): cui consentit Paulus aiens, ex Senatusconsulto permitti certare *hæste*, vel *pilo* *jaciendo*, vel *currendo*, vel *saliendo*, *ludando*, *pugnando*, quod *virtutis causa fiat* (3). Illiciti vero habentur ludi, in quibus fors prædominatur, atque alex nomine generatim significantur (4), nec pro virtute certamen sit (5).

(1) *V. decif. 28. maii 1732. ref. D. Laurenti in caus. comit. Abeccelesia contra quosdam eives Salutarum, ubi de ludo majoris pileæ permissio, & simul præscripta sunt quadam cautiones favore eorum, qui vicinas domos habent.*

(2) *L. 1. & ult. cod. hoc tit.* (3. 41.)

(3) *L. Solent* 2. §. 1. ff. *hoc tit.* (17. 5.)

(4) *D. l. 1. & ult. cod. hoc tit.*

(5) *L. In quibus rebus* 3. ff. *hæstic.*

DEFINITIO II.

Mutuo data pecunia ad ludendum ludo illicito saltem ab eo, qui collusor non sit, an repeti possit?

Cum ludus aleæ illicitus apud Romanos habitus fuerit (defin. præced.) graves tunc adversus aleatores, tum adversus auxilium præbentes potest constituta fuerunt. Denegata aleatoribus potissimum fuit omnis actio ad petendum, quod alea lucrati fuerint; immo concessa repetitio soluti tum lusoribus, tum eorum heredibus adversus lutores, eorumque heredes (1); quod si lutores, eorumque heredes repetere neglexerint, defensoribus civitatum, Episcopis, & præsidibus repetendi facultas data fuit, in pios, vel publicos usus convertendum, quod recuperaverint, sola obstante quinquaginta annorum præscriptione (2), atque pater eodem jure repetere potest, quod filiusfamilias alea perdidit & solverit (3). Sed questio est, an repeti possit pecunia mutuo ad ludendum data. Sunt, qui repetitionem denegant, tamquam hæc in turpem causam data sit, quæ ideo repeti nequeat (4); sed, cum questio hæc ex facto incidisset, placuit Senatui, repetitionem pecuniæ mutuo datæ aleatori concedere, ipsi quia mutuans, & mutuarius non erant colludentes, tum quia mutuans non sciebat, mutuarium esse lusurum (5), colludentes autem habentur, non qui simul ludunt, sed qui inter se cessant de pecunia lucranda (6).

(1) L. 1. & ult. cod. hoc tit. (3. 43.)

(2) D. l. 1. & ult. cod. hoc tit.

(3) L. ult. §. 1. ff. hoc tit. (1. 1. 5.)

(4) L. 1. §. ult. l. Ubi autem 3. & passim ff. de condic. ob. turp. caus. (12. 5.)

(5) Desif. 4. septembr. 1730. ref. D. Giufiana in caus. Bonetti contra Trucchum prop. fin.

(6) D. decif. in fin., in qua ideo colludentes dicuntur in ludo vulgo dicto la Bassetta Bancarius, & punctatores, non punctatores inter se.

DEFINITIO III.

Ludo aleæ; aliove illicito lucrata exigi nequeunt; soluta tamen non condicuntur, nisi postremo vidus in eodem loco prius vidus fuerit, & solverit. An generales locatores tantum jus suum in alios transferant.

An vero, quæ de actione aleatoribus denegata, & repetitione concessa ejus, quod ex aleæ causâ solutum fuerit (defin. præced.), in toto servetur, pender ex singularibus locorum legibus, & recepta consuetudine. Apud nos in foro receptum est, ut quæ in ludo prohibito, vel tolerato tantum, non permissio amissa sunt, exigi nequeant, soluta tamen non condicantur (1). Neque obiter dictum est consuetudinem, & gabelam, quæ pro chartis exigitur, quia consuetudo impunitum reddit ludum, non permissum, & magna virtus legis est tolerare, quod absque magna populi perturbatione prohiberi non potest (2). Plane si is, qui postremo vicit, prius alea ludens amiserit, & solverit, æquum est, ei actionem dari, ut recipiat, quod prius solvit in eodem ludo (3). Cum autem apud nos vœdical, seu, ut loquuntur,

gabella ludorum locari soleat, generales appaltatores, seu qui generatim veltigal conducunt, jus hoc per se, vel per alios exercere possunt; seu facultatem aliis concedere, soluta ipsis quadam summa, sed concedere non tenentur (§4.)

(§1) D. Decis. 4. septembr. 1730. refer. D. Giufiana in caus. Bonetti contra Trucchem in princ., Decis. 1. mart. 1746. refer. D. Prevana in caus. Giletta contra Escoffier per tot., ubi agebatur de ludo vulgo dicto al Picchetto; atque victor jam alias perdidit, & solverat; Decis. 23. jan. 1700. refer. D. Ermano in caus. Abbatis de Auria contra Marchion. Parellam per tot., ubi imo denegata fuit actio ad exigendum, quod ludo amissum fuerat, quamquam victus instrumentum se ad solvendum obligasset, adjectio jurejurando: in utraque autem decisione agebatur de ludo, quem vulgo appellant Bassiera, V. Theaur. quæst. forens. lib. 4. quæst. 19. n. 8. §. V. Potum decisivum 30. april. 1714. Comit., & Senatoris Dentis inter Columbam, & Socios contra Meistros per tot., ubi de ludo vulgo dicto del Seminatio.

(§2) D. decis. refer. D. Ermano §. Quilus non refragatur, d. decis. refer. D. Giufiana in princ.

(§3) D. decis. refer. D. Giufiana §. Quoad repetitionem, Theaur. d. lib. 4. quæst. 19. num. 8. §.

(§4) V. Sentent. Reg. Camer. 10. decembr. 1730. in caus. conductorum generalium contra Boverium. V. Sentent. 22. maii 1748. prolata a D. Miralio Conservatore generali in caus. Cauponarum Aferensium contra Monier, quo traditum, a Cauponibus permitti non posse ludum di caste, & tavocchi

in caupona, nisi obtenta a conductoribus, vel subconductoribus facultate in scriptis, & cum charis, quas ab iisdem conductoribus acceperint. V. & sentent. Reg. Camer. 19. maii 1733. in caus. Columbati contra la Coltura, qua declaratum fuit, ludum appellatum di tutto tavolo, gallies Trictrac publice teneri non posse sine licentia conductoris, quam concedere non tenetur.

TITULUS IX.

De iustitoria actione.

DEFINITIO I.

Iustitor, durante officio, conveniri potest ab altero contrahente: dominus tamen eum defendere tenetur.

Quamquam non desunt; qui putant, iustitorem etiam durante officio, conveniri non posse ab eo, cum quo iustitorio nomine ipse contraxit, nisi contrahens ignoraverit, iustitorem alieno nomine gerere, vel iustitor nominatim se obstrinxerit (1), rectius tamen affirmant alii, quorum sententiam olim amplexus est Senatus noster (§2), prout traditur de magistro navis (3); a quo in hac eo non differt iustitor: atque ita etiam suadero videtur æquitas; ne contrahens ad implementum contractus agere cogatur adversus alium, quam cum quo contraxit. Aliud quidem servatur in tutoribus, & curatoribus; sed hi officium publicum ex juris necessitate gerunt, iustitores vero sponte. Sane præpositus iustitorem

defendere tenetur, prout de mandato, & mandato superius diximus (4).

(X1) *Vox in ff. hoc tit. lib. 14. tit. 3. num. 6. in fin.*

(X2) *Decis. anni 1671. refer. D. Garetti in caus. Hebrai Zachariae Fos contra Almonium §. Dato igitur.*

(3) *L. 1. §. Est autem 17. ff. de exercitor. action. (14. 1.)*

(4) *V. supra lib. III. tit. XXXIII. defn. V.*

TITULUS X.

Quod cum eo, qui in aliena potestate est, gestum esse dicitur, vel de peculio, seu quod jussu, aut de in rem verso.

DEFINITIO I

Pater filii nomine agere, & condemnari potest. An & quatenus filius familias, qui, patre vivente, patris nomine, vel suo contraxit, teneatur?

Non sicuti pater nomine filii peculium regulare adventitium habentis agere, & condemnari potest, Nec filii in prima aetate constituti consensus non interveniat, qui tamen necessarius esset, si in secunda aetate filius constitutus reperiretur (X1), prout Justinianus constituit (2), ita filiusfamilias patris nomine, cujus jussu contraxit, condemnari potest (3), ac eo quidem defuncto, si paterna

hereditate abtineat (4). Si autem suo nomine contraxerit, licet jubente patre, non tantum mortuo patre, cum nihil obit, quominus filiusfamilias ex quovis contractu, mutuo excepto, se obliget (X5), sed eo adhuc vivo condemnari potest (6): sed executionem plerumque non habet condemnationis sententia, nisi patre defuncto; praeterquam si filius castrensis, vel quasi castrensis bona habeat, in quibus tamquam paterfamilias consideratur (7), vel adventitium peculium irregulare, seu cujus proprietas, & usufructus ad filium pertinet, de quo libere quocumque voluerit modo inter vivos disponit (8). Mortuo autem patre executionem sententiae, qua ad solvendum condemnatus sit, sive vivo, sive mortuo parente (9) pati tenetur in bonis suis ex contractibus gestis eo tempore, quo patriae potestati subiectus erat, cum plene rerum suarum dominus sit; in solidum quidem, si patris hereditatem quocumque successionis titulo consecutus fuerit (10): sed non nisi in quantum facere potest, deducto ne egeat, si patri heres non sit (11); vel hereditatem sine lucro habeat, puta quia in fideicommissarii utilitatem adierit (12): atque idem jus statutum est de eo casu, quo filii per emancipationem, aliove modo paternae potestati soluti sint; cum nec viventis patris nulla hereditas sit (13). Ratio autem, cur filiusfamilias ex contractibus etiam proprio nomine celebratis non ultra conveniri possint, quam deducto ne egeant, si patris hereditatem cum effectu consecuti non sint, haec passim reddi solet, quod succurrendum sit filio

novam familiam instituenti, ad quod magis sumptus desiderantur; adeoque fualet æquitas, ne in solidum condemnentur, sed quedam bonorum pars eis salva fit, ex qua familie prospicere possit; maxime quia ex hisce contractibus nullum plerumque emolumentum habent, cum omni patri acquirant. Immo filio novam familiam instituenti succurrendum est, ne ultra id, quod facere potest, condemnentur, licet in parte non modica heres iniunctus proponatur; si pars hæc, quam filius ex paterna hereditate confequitur, minor sit, vel æqualis fere debiti prius contracti mensura, seu quantitati (14); nam in hoc etiam casu viget æquitatis ratio pro filio novam familiam instituenti; potiori ratione beneficium deducto, ne egeat, indulgendum est filio in minima parte herede instituto (15), siue hæc minima pars legitima sit, siue portio legitima major, considerata videlicet debiti per filium-familias contracti quantitate. Non tamen favore filii prius deductus sit alienum, quod ipse sui juris factus contraxerit, licet detrahatur favore donatoris (16); cui ex propria liberalitate convento pinguis succurrendum est, quam illi, qui verum debitum solvere compellitur (17). Ulpianus vero ajens, si aliqui crediores contraxerint cum filio, sui juris effecto, horum rationem habendam esse (18); nihil aliud significat, quam his quoque creditoribus proficiendum esse, atque satisfaciendum ex bonis, quæ propter competentem beneficium debitori salva fuerunt a creditoribus, cum quibus sub patri potestate constitutus contraxerat.

(*) *Deiſ.* 11. decembr. 1642.
reſer. D. Novis in cauſſ. Malletti
dell'Ala, & aliorum q. Secunda di-
ſſenſus, & ſeq. in qua immo pater
filii nomine condemnatus fuit, licet
non filii nomine, ſed filia tantum in
iudicium veniſſet, quia clarum eſt
ius aſtoris, & Senatus iudicat, ſola
ſadi veritate inſpecta.

(2) *L. ult.* 4. *Ubi autem* 3. *cod.*
de bon. quæ liber. (6. 61.)

(3) *L. Si ex contractu* 4. *cod. hoc tit.* (4. 26.)

(4) *D. l. cod. hoc tit., l. Ait praetor 2. in princip. ff. hoc tit. (14. 5.)*

(✠) Decis. 28. septembr. 1644.
refer. D. Appiano in caus. Damilani
contra Della negra, in fin.

(6) L. Si filiusfamilias §. ff. quod cum eo &c. (14. §.)

(7) *L.* 1. §. ult. & l. seq. ff. de
S. C. Macedon. (14. 6.), l. ult. cod.
cod. tit.

(8) *Novel.* 117. cap. 1. §. 1.
(9) *L. Si filiusfamilias* §. ff. hoc
tit.

(10) D. l. 5. §. 1. ff. hoc tit.
V. Fab. cod. hoc tit. lib. 4. tit. 19.
defin. 1. ubi refert, -filium, qui eum
beneficio inveniarum diutius heredita-
tem, pendente diffussionis instantia
provisionaliter creditorum, eum quo con-
traxerat, condemnatum fuisse, pro-
missa tamen per ereditorem satisfactione
reflituendi, si deinceps ita judicari con-
venisset.

(11) *L. Ait prator* 2. ff. hoc tit.,
1. *Exheredatum* 49. ff. de re judicat.
(42. 1.)

(12) *D. l. s. s. ult. ff. hoc in
quod cum eo de.*

(13) *D. l. 2. prime. & 5. i. ff.*
hoc ut.

(14) *L. Sed si ex parte 4. ff. hoc tit.*

(15) *L. Ais prator 2. §. ult., l. Bater 7. ff. hoc tit.*

(16) *L. Es exheredatum 49. ff. de re iudicat.*

(17) *D. l. 49. junct. l. seq.*

(18) *L. Sed an hic 3. in fin. ff. hoc tit. quod cum eo &c.*

TITULUS XI.

Ad exhibendum.

DEFINITIO I.

Actio ad exhibendum competit illis, qui in rem, sive vindicatione, sive hypothecaria agere volunt.

Quamquam actio ad exhibendum possimum comparata est favore eorum, qui res quasdam exhiberi, seu presentes statui postulant, ut vindicatione agant (1), in aliis tamen etiam casibus competit (2), & generatim omnibus, qui in rem acturi sunt (3), adeoque hypothecaria actione expeturi (4).

(1) *L. 1. ff. hoc tit. (10. 4.)*

(2) *D. h. 1. ff. hoc tit.*

(3) *L. In hac actione 3. §. Est autem 3. ff. hoc tit.*

(4) *Decis. 11. decembr. 1642. refer. D. Nominis in caus. Malletti dell'Ala contra Alios, ser. in princp.*

TITULUS XII.

De satisfando.

DEFINITIO I.

An satisfacere debeant actor, & reus se iudicio futuros; saltem si reus alienigena sit?

Non actor tantum, sed etiam reus iure Romano satisfacere tenetur, se iudicio futuros; cavere, inquam, datis fideiussoribus, vel pignoriis, quandoque etiam, pro personarum qualitate iurato, vel nuda repromissione (1); quod inductum fuit, ne iudicia tergiversatione actoris, vel rei elusoria redderentur. Verum cautiones huiusmodi hodie in foro remitti solent, saltem si actor bona immobilia habeat (2), nisi agatur de alienigena, vel peregrino, aut persona admodum suspecta; his injungitur satisfactio de impensis litis, si in eas forte damnetur; & de conventionione suscipienda (3); atque cautionem hanc de impensis litis solvendis quidam appellant cautionem iudicatum solvi, quatenus sententia iudicis comprehenditur, ab actore impensas litis temere motæ subeundas esse: si vero actor alienigena, vel peregrinus fideiussorem in loco iudicii invenire non possit, atque honesta persona sit, juratoria cautio videtur ei permittenda (4).

(1) *L. 1. ff. hoc tit. de satisfas. (2. 8.), §. Sed hodie 2. institut. hoc tit. de satisfas. (4. 11.)*

(2) *Ab ecclesia observat. 41. num. 7. V. Decis. 10. mart. 1644. refer.*

D. Vercelli in caus. Matthai a Puseo contra Prasil. Granerium per tot., Decis. 9. april. 1644. refer. D. Filippa in caus. Ferraris contra David §. Hisce tamen; ex qua alienigena debitor bona non possidens, nec cavens conjici potest in carceres, si ita iudici videatur.

(3) Voet in ff. hoc tit. lib. 2. tit. 8. num. 1. in med., *V. Abeccelesia d. observat. 41. num. 7.*

(4) *Argum. novell. 112. cap. Ad excludendas 2., Voet d. num. 1. in fin., Abeccelesia d. observat. 41. n. 11. & seqq. &c.*

DEFINITIO II.

Cautio pro debito illiquido generatim sufficit.

Pecunia debita solvenda est, vel saltem obliganda, & deponenda, si creditor pecuniam accipere recuset, vel si debitor pecuniam solvere, seu creditori tradere nolit, prius quam creditor ipse ex parte sua aliquid præstet (1), utique si debitum certum sit, atque ut ajunt liquidum; pro illiquido vero sufficit, offerre denarium, & cautionem dare pro eo omni, quod contigerit judicari (2).

(1) *L. Obligatione 9. cod. de solut. (8. 43).*

(2) *L. Statu liber. 5. in princip. ff. de statu liber. (40. 7.). Decis. 20. april. 1643. refer. D. Abeccelesia in caus. Bonauda contra Salatinam per tot., V. supra lib. III. tit. XXIV. de actionib. emt., defin. X. & XI.*

DEFINITIO III.

Satisfactio injungitur ei, cui aliquid præstandum decernitur, sub onere restituendi, si ita judicari contigerit. Quid si fidejussores non inveniatur.

Quoties iudex aliquem ad solvendum condemnat, sed sub onere, & præstita cautione restituendi, quod judicari contigerit, prout fieri debet, quoties imminet periculum, ne victor in alio iudicio condemnetur (1), vel victus alterum indemnem servare tenetur, puta mulierem de dote (2), cautio juratoria sufficere potest, si fidejussores non inveniatur cavere iussus: nisi utrique parti consuli possit, remisso fundo apud tertium, qui fructus percipiat, & victori caventi tradat (3).

(1) *L. 1s, a quo 57. ff. de rei vindia. (6. 1.) Decis. 18. jun. 1672. refer. D. Manasserio in caus. Garctii contra Simcomum, in fin.*

(2) *Decis. 22. decembr. 1731. refer. D. Branchis in caus. Mariani contra Segros §. Quod ad primum atinet., Argum. Noych 4. cap. ult. in fin. princip.*

(3) *Decis. 18. mart. 1643. refer. D. Appiano, in caus. frat. de Georgis contra frat. Cernuscos per tot., Argum. L. Si fidejussor. 7. §. 1. ff. hoc tit. de satisfat. (2. 8.)*

TITULUS XIII.

De probationibus.

DEFINITIO I.

Libri reperti in archiviis monasterii, vel communitatis probant etiam contra tertios in antiquis; ceteri probante non probant, nisi pars ad-versa in connexis eos probaverit; quid si scribens nova sit probatus?

Quamquam libri acceptorum, & expensorum reperti in archiviis monasterii probant favore monasterii, atque etiam contra tertios in antiquis (1): non secus ac instrumenta reperta in archivio Principis (2); ac libri, qui in cujuscumque alterius universitatis archiviis exstant, ceteri tamen libri per se non probant favore scribentis, nisi publicam fidem habeant, vel habere videantur, utique vero contra ipsum (3); vel nisi pars adversa libros probaverit, & produxerit pro se contra scribentem, quæ autem scribenti profunt, connexa sint cum aliis, quæ contra ipsum afferuntur: potissimum si quaestio sit de libro confecto ex necessitate officii, puta inter socios; quia propter officii unitatem contenta in libro videntur ita connexa, ut separari non possint; ita ut una pars tendat ad perfectionem alterius (4). Si tamen scribens sit notæ probatus, & famæ, aliaque concurrant indicia, aliquando fides adhiberi potest libris ab eo scriptis ejusdem favore (5). Sed qui libros ab altero scriptos exhiberi postulat, non ideo eos approbare

consuetur; cum exhibitio eo sine per- p-ilit, ut contra scribentem argu- menta ex libro eruantur (6): po- tius approbasse videtur prius scripta, qui librum ab alio conscribi ceptum perficit, seu in eo scribere pergit (7): potiori ratione ab utroque pro- batus videtur liber, qui ab utroque diversis temporibus, seu communi consensu scriptus proponitur.

(1) *Fab. cod. hoc tit. lib. 4. tit. 14. defin. 61.*

(2) *Osase. decis. 69. num. 3.*

(3) *L. Instrumenta §. L. Exem- plo 7. cod. hoc tit. (4. 19.), Decis. 10. jun. 1767. refer. D. Sclarandi in caus. Themesci contra Marianum, num. 24. & 37., Decis. 8. april. 1732. refer. D. Balduino in caus. concurs. Comit. Paejana, §. Certa sane erat, Decis. R. Camera 8. jun. 1748., refer. D. Miralio in caus. Belloti, & Berti contra R. Procuratorem §. Verum enim vero.*

(4) *D. Decis. 8. april. 1732. ref. D. Balduino, & d. §., Decis. 29. decembr. 1732. refer. D. Nomis in caus. Revisionis. Qualia contra Berliam §. Senatus, perpenfis, in fin., Decis. 23. april. 1681. refer. D. Torrini in caus. concurs. Langier in princ., Argum. L. penult. cod. de re judicat. (7. 52.)*

(5) *Decis. 18. Decembr. 1645. refer. D. Barberis in caus. Morelli contra Giovam §. Et quamvis, Decis. 23. april. 1689. refer. D. Torrini in caus. concurs. Langier §. Non tamen inficiamur, ubi de tutore scribente sumtus in pupilli utilitatem factos, Mascard. de probat. conclus. 976. num. 3.*

(6) *L. Non omnis 19. ff. de reb. credit. (12. 1.), V. Ab ecclesia observat.*

50. num. 15. ad 194. Decif. 23. martii 1646. refer. D. Carroccio in cauf. Ferreris, & cohered. thefaurarii Valenti §. Demum cum in genere.

(7) Argum. L. Ita autem §. 1. ff. de admin. & peric. tutor. (26. 7.)

DEFINITIO II.

Libri fcripti ex neceffitate publici officii, publicam quandam fidem habent, puta libri exaëtorum, & thefaurarii civitatis.

Publicam fidem habent libri fcripti ex officio, puta ab exaëtoze tributorum, utique quoad ea, quæ ad officium pertineant, maxime fi nec lucrum, nec damnum inde habeat, qui ex officio fcripti (§. 1): ita palam receptum eft, fuadente publica utilitate, ne facile convellatur fides eorum, qui publico munere funguntur in rebus, quas ex officio gerunt, licet aliud jure Romano obtinuiſſe videatur (2).

(§. 1) Decif. 30. januar. 1642. refer. D. Appiano in cauf. Strambini contra Pignocum, qua definitum fuit, quaternum pro talleis fidem facere inter communitatem, & debitorem, Decif. 26. februar. 1674. refer. D. Rafini in cauf. Monfort contra Cerrutam, ubi agebatur de pecunia, quam Thefaurarius Civitatis propriam alterius afferuerat: & ipſi fides data fuit, licet tres teſtes contra deponerent.

(2) L. Exemplo. 7. cod. hoc tit. (4. 19.).

DEFINITIO III.

Libri mercatorum an, & quatenus probent? Fides potius adhibetur libris, in quos quotidie referuntur data, & accepta, quam majoribus.

Libri mercatorum plene non probant (1), niſi plane conſtet de mercatoris integritate, vel alia adſint indicia, puta ex dicto unius teſtis, quod a judicijs prudenti arbitrio pendet (§. 2): atque, ſi judici videatur, juſjurandum mercatori in ſupplementum probationis deferri poteſt (§. 5). Porro fides potius adhibetur libris, in quos quotidie referuntur data, & accepta vulgo *Giornali*, quam libris majoribus, in quibus deinceps tranſcribuntur, quia priores habentur tamquam protocollo, & originalia (§. 4). Jure regio, quo nunc utimur, cautum eſt, ut libri mercatorum, & menſam argentariam exercentium, dummodo ex præſcripto confeſti, & fcripti ſint (5), ſempiternam fidem in judicio faciant adverſus debitores per quinquennium a die adnotationis computandum (6); non ultra, niſi debita poſt quinquennium a debitore ſubſcripta ſint, aut intra id tempus debitores in judicio ad ſolvendum interpellati fuerint (7). Sed plena fides adhibetur juſjurando firmate affirmationi, nec non libris proxenctarum, qui legitimo modo facti, & fcripti deprehendantur; admiſſis tamen contrariis probationibus, ſi ita magiſtratui negotiationi præpoſito videatur, rerum adjunctis penſatis (8).

(1) L. Inſtrumenta §. 5. L. Ex emiſſo 7. cod. hoc tit. (4. 19.).

(§. 2) Decif. 2. decembr. 1729. refer.

D. Demorra in caus. Caponetti contra Hebraum Harten per tot.

(X3) *V. Decif. 11. maii 1619. refer. D. Caroccio in caus. de Fontanellis, & de Porris contra Borreanum per tot.*

(X4) *Decif. 23. mart. 1646. refer. D. Caroccio in caus. Ferreri contra heredes Valetii §. Demum cum in genere.*

(5) *Modus describitur in lib. 2. tit. 16. cap. 4. §. 1. ad 8. Reg. Constit.*

(6) *Reg. Constit. ibid. §. 9.*

(7) *Reg. Constit. ib. §. 10.*

(8) *Reg. Constit. ibid. §. 16.*

DEFINITIO IV.

*Añor probare debet suam intentionem.
An etiam reus suam exceptionem?*

Probare tenetur generatim añor suam intentionem (1), ita ut reus, añore neutiquam probante, absolvatur (2); neque reus necessitate adstringitur contrarium monstrandi; cum per rerum naturam factum negantis probatio nulla sit (3); si tamen reus non omnino neget assertionem añoris, puta mutuum pecuniam ab ipso accepisse, sed utatur aliqua exceptione, veluti solutionis, exceptionem suam ipse probare tenetur (X4), utpote factum continens, quod non præsimitur (5); atque ideo dicitur, reum excipiendo fieri añorem (6). Immo negatio, quoad fieri potest, probari debet, cum ea est fundamentum intentionis, puta si quis successionem sibi deberi asserat, quia defunctus sine liberis decesserit (7).

(1) *L. Verius esse 21. ff. hoc tit.*

(21. 3.), *L. Possessiones 2. cod. hoc tit. (4. 19.)*

(2) *D. L. 2. cod. hoc. tit. L. Qui accusare 4. cod. de edend. (2. 1.)*

(3) *L. Añor 23. cod. hoc tit.*

(X4) *L. Exceptionem 19. cod. hoc tit, Decif. 18. mart. 1647. ref. D. Paularino in caus. de Marinis contra communem Angeria.*

(5) *L. Quoties opera 18. ff. hoc tit.*

(6) *L. In exceptionibus 19. ff. hoc tit., Faber cod. hoc tit. lib. 4. tit. 14. defin. 33., ubi de tempore.*

(7) *Fab. cod. hoc tit. defin. 46.*

TITULUS XIV.

De fide instrumentorum

DEFINITIO I.

Instrumentum authenticum paratam habet executionem intra quadriennium, nisi exceptio aliqua dilatoria, vel peremptoria intra tempus a iudice definitum probetur.

Instrumenti publici ea vis est, ut plenam fidem in iudicio faciat, saltem si authenticum sit (1), & per quadriennium a die mortis in contractu præsente, præsente unica intra quindecim dies solvendi iussione, & præsente satisfactione, paratam habet executionem etiam contra tertium (2), nec non contra creditoris heredem, dummodo constet talem esse (3) nisi intra id tempus exceptio aliqua dilatoria, vel peremptoria obijciatur, atque probetur (4); vel debitum illiquidum sit (5), nec in executione facile possit liquidari (6). Plane cessat

facilitatio, si exceptiones suas intra datum a iudice tempus reus non probaverit (*7).

(1) *L. Quicumque 2. ff. hoc tit. (2. 4.)*

(2) *Ab Ecclesia observ. 110. num. 15. **

(3) *Ab Ecclesia observ. 154. num. 5. & 15. **

(4) *Reg. Constit. lib. 5. tit. 22. cap. 6., §. 1., Ab Ecclesia observat. 107. num. 28. & seqq., & observ. 114. num. 9. & seqq., & observ. 115. num. 7. & seqq., Thesaur. decif. 16. num. 2. & 35., atque idem tradit de testamento num. 9. & 10. V. Ab ecclef. d. observ. 110. num. 16. **

(5) *Ab ecclesia observ. 109. num. 15. & seqq.*

(6) *Osaec. decif. 129. num. 10. & seqq.*

(*7) *Decif. 20. decembr. 1672. refer. D. Balegno in caus. Braidæ contra Comit. de Simeonibus per tot.*

DEFINITIO II.

Exemplum instrumenti an, & quatenus probet? An protocolium, seu authenticum ipsum instrumentum exhiberi necesse aliquando sit, si pars adversa petat? Quid si matrix scriptura differat a protocollo?

Si non instrumentum ipsum authenticum exhibeatur, sed illius exemplum, Romano quidem iure inspecto, non probat (1), nisi hinc publica transcriptum sit, citata adversa parte (2): si tamen exemplum ab eodem notario subscriptum sit, æque probat, ac instrumentum ipsum authenticum (3): atque apud nos cautum est, ut eandem paratam executionem habeant,

instrumenta legitime, nimirum ab insinuatore, vel ab alio notatio, quem suprema rationalium curia elogerit, petentibus notarii successoriibus (4) descripta ex protocolis defunctorum tabellionum (5): & plenam fidem in iudicio faciant instrumenta excerpta ex alienis protocolis, iudici mandante (6): immo in antiquis probare potest exemplum defunctum ex protocollo, non citata parte (*7). Neque exhibitio legitimo exemplo pars adversa potest potest, ut exhibeatur protocolium, nisi imminet suspicio falsitatis, do qua iudex certior factus fuerit (8), vel instrumentum quoad formam extrinsecam vitio aliquo laborare videatur, atque protocolium exhiberi possit (9): in manibus autem commissarii, vel grapharii sit protocolli inspiciendi, & describendi potestas (10). Quia tamen facile indulgendum est illi, qui suæ indemnitati prospicere vult uno alterius dispendio, idcirco, si timeat, ne in exemplum error irreperit, iusto desiderat, ut ejus collatio fiat cum authographo, seu exemplari, suis utique impensis, non interrupto, nec dilato cursu causæ (11). Collatio instrumenti, non secus ac exhibitio protocolli, vel matricis scripturæ sumptibus petentis fieri debet (12): si vero neuter requirat exhibitionem, vel collationem, sed officio iudicis fieri debeat, ejus sumptibus facienda est, qui suspecto instrumento nititur (13): cum adversus ipsum urgeat præsumptio. Si autem matrix scriptura differat a protocollo, in dubio matrici potius scripturæ standum est, quam protocollo, & protocollo potius, quam exemplo (14), prout modo diximus

de libris (15); etenim matrix scriptura, seu minuta, ut loquuntur pratinatici, est fons, & origo, ex qua sumitur protocollum; atque ex protocollo sumitur exemplum: quare exhibens matricem scripturam nunquam cogi potest ad exhibendum protocollum (16). Atque, si matrix scriptura suspecta sit, omnia suspecta sunt, & veritas aliunde exquirenda est (17).

(1) *L. ult. ff. testament. quemadmod. apertians.* (19. 3.)

(2) *Fab. cod. hoc tit. lib. 4. tit. 16. defin. 12. in princ., & defin. 15.*

(3) *Fab. d. defin. 15. allegat. 1.*

(4) *V. Reg. Offic. notarii, & insinuat. tit. 10. §. 2. & 7.*

(5) *Reg. Constit. lib. 3. tit. 22. cap. 6. §. 2.*

(6) *Reg. Constit. lib. 3. tit. 11. §. 1., V. Ab ecclesia part. 2. observ. 46. & 47.*

(7) *Decis. 11. jun. 1670. refer. D. Viliano in caus. utriusq. Bertoni §. Neque obstat.*

(8) *Reg. Constit. d. lib. 3. tit. 11. §. 1. in med., Fab. cod. hoc tit. lib. 4. tit. 16. defin. 6. & 16. in princip., V. Ofasc. decis. 16.*

(9) *Fab. d. defin. 16. num. 2. & seqq.*

(10) *Fab. cod. hoc tit. defin. 17.*

(11) *Reg. Constit. d. lib. 3. tit. 11. ff. 1. in fin.*

(12) *Argum. L. Prator. ait 4. §. ult. §. de edend. (2. 13.), Fab. cod. hoc tit. lib. 4. tit. 16. defin. 27. in princ.*

(13) *Fab. cod. hoc tit. lib. 4. tit. 16. defin. 24. num. 4., Thesaur. lib. 3. quæst. 87. num. 3. &.*

(15) *V. tit. præced. defin. III.*

(16) *Fab. cod. hoc tit. d. defin. 24. allegat. 4. &., Ubi & adjicit, valere*

matricem scripturam, licet in protocollum redacta non sit, dummodo necessaria solemnitates in ea adhibita fuerint.

(17) *Fab. d. defin. 24. num. 5. & 6. in corp.*

DEFINITIO III.

Probationes manifestæ contra instrumentum admittuntur; non tamen articuli ad probanda pacta instrumentis contraria.

Quamvis instrumenti legitime confecti ea vis sit, ut paratam habeat executionem (defin. I.), quia tamen parata hæc executio non nisi post quindecim dierum spatium indulgetur, atque ab executionem petente exigitur satisfactio (defin. I.), consequens est, probationes adversus instrumentum admitti, dummodo manifestæ sint (21); præsumtio, quæ pro instrumento facit, juris est, non de jure, quæ idcirco probationem contrariam non respuit (2): quamquam, etsi præsumtio hæc juris esset, & de jure, indirecte tamen contra eam probari posset non tantum per confessionem partis, vel negando scripturam, quæ producitur, instrumentum esse (3), sed etiam per jurandum præstitum a viro bonæ vocis, conditionis, & famæ, si Ofasco assentimur (4). Non tamen admittuntur articuli ad probanda pacta verbis inita instrumentis contraria (25). Pluribus sane argumentis everti potest præsumtio veritatis, quæ pro instrumento facit: puta si quis demonstret se toto eo die, quo in loco præfens, & consentiens instrumentis assertur, alibi fuisse (6); si

testes omnes contradicant instrumento, atque jurato deponant, negotium alio modo gestum fuisse; potiora habentur dicta testium iurejurando firmata, quam scriptura (7); si testes negent se presentes instrumento fuisse, & subscripsisse (8); si instrumentum simulata contineat, puta alius per alio temere inseratur (9), vel alius contraque (10).

(*) L. Item verborum 12. *instit. de inutilib. stipulat.* (3. 20.), L. Optimam 14. *cod. de contrahend., & committend. stipulat.* (8. 38.), *Decis.* 13. *septembris 1724. refer. D. Passoris in causa Equit. de Advocatis contra Equit. Robbium, §. Ad fundandum igitur, & seq.*

(2) L. Si chirographum 24. *ff. de probat.* (22. 3).

(3) *Fab. cod. de probationib. lib. 4. tit. 14. def. 4. allegat. 2.*

(4) *Ofasc. decis. 101. num. 25.*

(*) 5) *Reg. Consil. lib. 3. tit. 16. §. 5., Decis. 1. februarii 1762. refer. D. Gavutio in causa Proni, & Tallice, §. Senatus tamen, & seqq., ubi de pactis contra instrumentum venditionis agebatur.*

(6) D. §. Item verborum 12. *instit. de inutilib. stipulat.* (3. 20.), D. L. Optimam 14. *cod. de contrah., & committ. stipulat.* (8. 38.)

(7) *Novel. 73. cap. Si vero 3., V. Theaur. lib. 1. quass. 31. per tot.*

(8) D. §. 12. *instit. de inutilib. stipulat., D. L. 14. cod. de contrahend., & committ. stipulat.*

(9) L. Alia simulata 2. *cod. plus valer., quod agit.* (4. 22.)

(10) L. ult. *cod. cod. tit.*

DEFINITIO IV.

Notarii confessio sola non sufficit, ut falsa in instrumento scripta credatur; nisi aliis indicis, vel conjecturis firmetur.

Si notarius falsa in instrumento retulisse fateatur, confessio hæc ipsi quidem notario nocet (1), non vero adimit jus tertio quelitum per instrumentum (2), quod utpote legitimis solemnitatibus munitum pro contrahente probat (*defin. 1.*); maxime quia notarius ex propria confessione infamis fit (3); infames autem ad testimonium dicendum non admittuntur (4); atque idem ferendum est iudicium de casu, quo notarius asserat, suppositam fuisse a debitore doloso personam falsi creditoris, qui solutam sibi pecuniam proficeretur (5); falsi probationes aliunde in utroque casu exquirendæ sunt, puta ex confessione partis, dicto testimonio, & similibus (6). Hinc a Senatu nullum habitum fuit instrumentum, in quo notarius falsa se scripsisse confessus fuerat, his motus rationibus. 1. Quia confectum fuerat illud instrumentum obligationis coram ipso creditore tamquam iudice ordinario. 2. Atque constabat de malaversatione huius iudicis, & violentia in rebus privatis. 3. Constabat quoque de mala fama tum notarii, tum iudicis, & suppositione aliorum instrumentorum per testes: demum notarius ipse in articulo mortis confessus fuerat, non tantum hoc instrumentum, sed alia quoque instrumenta supposuisse (7).

(1) L. 1. *ff. de confessis* (42. 34)

(X2) *L. Non debet 74. ff. de reg. jur. V. Decif. 22. septembris 1658 refer. D. Bellini in causa Communit. Seagnelli contra Mellam, in princip.*

(3) *L. Insanem 7. ff. de public. judic. (48. 1.)*

(4) *L. Quasitum 13. ff. de testib. (22. 5.)*

(5) *Fab. cod. hoc tit. lib. 4. tit. 16. de kn. 11. in princip.*

(6) *Argum. L. penult. cod. de transacionib. (2. 4.)*

(X7) *D. Decif. refer. D. Bellino, §. Verum, cum ex processu.*

DEFINITIO V.

Instrumenti amissio non nocet creditori, dummodo aliter edoceat de negotio celebrato. Quid si scripturam omnino desideret negotium, de quo agitur? An iurjurandum actoris recipi possit?

Amissio instrumenti, vel testamenti non nocet creditori, si aliter, puta per confessionem partis, vel per testes de negotio celebrato constat (1); quamvis scriptura ex partium conventionione, vel statuto, aut legis municipalis sanctione ad vim contractus necessaria sit, dummodo in hoc casu demonstretur, scripturam legitime confectam fuisse (X1); immo recipi potest iurjurandum actoris ad probandam scripturæ amissionem, si modo actor casum probet, puta incendium, ruinam domus, naufragium, vel furtum generatim demonstret; isque sit integræ famæ, nec de re gravissimi momenti agatur (X3), prout requirit Justinianus (4).

(1) *L. 1. L. Sicut iniquum 5. L. Si solemnibus 7 cod. hoc tit. (4. 21.), Fab. cod. hoc tit. lib. 4. tit. 16. de finit. 25.*

(X1) *L. Testium 18. in fin. codi de testib. (4. 20.), V. Decif. 13. martii 1727. refer. D. Carintore in causa de Blenginis contra Fulseherium, §. Et licet verum, ubi de amisso testamento agebatur.*

(X3) *V. Decif. 9. septembris 1675. refer. D. Rasini in causa Bassii Bo-verii contra de Reynaudis, §. His vero non refraganibus.*

(4) *In d. L. 18. codi de testib.*

DEFINITIO VI.

Chirographum in locum amissi dare tenetur debitor. An cogi quis possit ad conficiendum instrumentum venditionis, de quo plene convenit

Multo minus creditori nocet amissio chirographi, quo obligatio continetur, si de debito aliunde constet, atque paratus sit, debitori tradere apocham liberationis (1); immo ex communiore, & æquiori sententia cogi potest debitor, ut in locum amissi, vel attriti chirographi cujuscumque obligationis aliud scribat, & tradat creditori, quoties debitum in confesso est, aut aliudq probatum (2), nec non ad conficiendum instrumentum, puta venditionis, de qua plene convenerit privata scriptura, vel viva voce (X3), prout superius diximus (4). Quod si venditor recuset instrumentum conficere, instrumentum, legis interpretatione, pro facto habetur, videlicet perinde agi potest, ac si factum es-

set (§3), nisi malit iudex decernere, ut ex officio fiat.

(1) *L. Pecunia* 14. *cod. de solut.* (8. 43.)

(2) *Argum. L. Chirographis* 57. *ff. de administrat. & peric. tutor.* (26. 7.)

(33) *Decis.* 22. *junii* 1652. *refer. D. Carocio in caus. Advoc. Nuvoli contra Communit. Mōnis Calerii, in princip., Decis.* 22. *augusti* 1721. *refer. D. Carocio in caus. Quaha contra Cerruti, in princip.*

(4) *V. Supra lib. III. tit. XXII. de contrahend. emtion. defn. XXII.*

(35) *D. Decis. refer. D. Carocio, in fin., Argum. L. Sancimus* 7. §. 1. *in fin. cod. ad S. C. Trebellian.* (6. 49.)

DEFINITIO VII

Scriptura privata probant contra scribentem, vel suscribentem, quamvis dies, & annus defint; quos tamen adijcere opportunum est.

Privatæ scripturæ, seu quæ a privatis privata auctoritate confectæ sunt, contra scribentem plene probant non secus ac publicæ (1), dummodo de scriptura constet potissimum ex confessione scribentis; qui si temere negaverit scripturam suam, jure Romano in duplum condemnatur, nisi deinceps, iurejurando sibi delato, debitum constiteatur (2); moribus vero arbitraria poena temerarius inficiator plecti solet (3); apud nos quinque aureorum præter impensas, damna, &c. id, quod alterius interest (4). Nihil porro refert, utrum ille, cui scriptura privata tribuitur, manu sua eam scripserit, & subnotaverit, *Codic. Tom. IV.*

an scripturæ ab alio exaratæ tantum subscriptæ, vel subligaverit (5), scriptura adversus ipsum xque probatur, si alterutrum ex his præstiterit: plane si quis instrumentum privatum scripserit, neo nomen suum instrumento inseruerit, vel præmiserit, prout apud Romanos in usu erat (6), nulla est hujus scripturæ, utpote imperfectæ vis ad probandum debitum (7), tum quia præsumi potest per hanc scripturam aliæ tantum obligationi ministerium præbere voluisse, tum quia ipse futuræ numerationis neutiquam securæ scribi potuit. Quare scriptura hæc obligationem non parit, nisi aliis indicis fukciatur (8). Diei, & anni omisio scripturæ vim non infringit, quæ tamen adjici opportunum est, præsertim cum res quoque est cum tertio, cujus intererit (§9).

(1) *L. Publia* 26. §. ult. *ff. deposit.* (26. 3.), *L. penult. cod. qui pignora pignora.* (8. 18.)

(2) *Authem. Contra qui, post L.* 4. *cod. de non numerat. pecun.* (4. 30.)

(3) *Pœt in ff. hoc tit. lib. 22. tit. 4. num. 17. fer. in princip.*

(4) *Reg. const. lib. 3. tit. 12. §. 6.*

(5) *D. L. penult. cod. qui postior. in pign.* (8. 18.), *Fab. cod. hoc tit. lib. 4. tit. 16. defn. 23.*

(6) *L. Lucius Titius* 24., *L. Publia* Mayia 26. §. ultim. *ff. deposit.* (16. 3.)

(7) *Voet in ff. hoc tit. lib. 22. tit. 4. num. 11. in med.*

(8) *L. Fidejussor* 26. §. 1., *L. penult. §. 1. de pignorib.* (20. 1.)

(39) *D. L. pen. §. 1. ff. de pignorib., Decis.* 20. *octobris* 1727. *ref. D. Balduino in caus. Bertolini contra Fiscum* §. *Quamvis enim.*

D. d.

DEFINITIO VIII.

Folium album subscribens sibi non nocet, nisi probetur scientiam habuisse eorum, quæ in eo scribenda erant.

Quum nulla contrahi possit obligatio, nisi constet de voluntate se obligandi (1), recte placuit, subscribentem folio albo sibi minime nocere; nisi scientiam habuerit eorum, quæ in eo scribenda erant, quæ scientia regulariter non præsumitur (2); cum res facti sit (3): quod si aliqua vel levis scientiæ præsumtio sit, iurijurando purgationis locus fieri potest (4).

(1) *L. Cum aquiliana 5. ff. de transactionib. (2. 15.)*

(2) *Decis. 19. decembris 1676. refer. D. Torrini in causa Comit. Terrenghi contra Alciatos, in princip.*

(3) *L. Ab ea parte 5., L. Quoties opera 18. ff. de probat. (22. 3.)*

(4) *D. Decis. refer. D. Torrini, §. Ideo probata.*

DEFINITIO IX.

Scripturam recognoscens, sed cum qualitate tantum, tenetur, quatenus fert adjecta qualitas, nisi hæc separari possit, vel turpis sit.

Qui privatam scripturam in iudicio profert, in primis adversarium interpellare debet, an scripturam fatetur velit tamquam a se scriptam, subscriptam, vel subscriptam (1): atque pro probata habetur, si intra consuetum tempus interpellationi non responderit (2).

Quod si scriptam, subscriptam, vel subscriptam neger, ad probationes confugiendum est, quibus producens uti maluerit (3). Quod si reus scripturam recognoverit, seu a se scriptam, vel subscriptam falsus sit, sed cum qualitate, ut ajuor, recognitio hæc recognoscenti tantum nocet, quatenus fert adjecta qualitas; nisi hæc separari possit, vel nisi adjecta qualitas turpis sit (4).

(1) *Reg. constit. lib. 3. tit. 12. §. 1., Fab. cod. hoc tit. lib. 4. tit. 16. de fin. 23., Ab eccles. part. 2. observat. 48. num. 4.*

(2) *Reg. constit. ibid. §. 2., Ab eccles. d. observat. 48. num. 16, & ult. §. V. observat. 49.*

(3) *Reg. constit. ibid. §. 3.*

(4) *Decis. 22. novembris 1673. refer. D. Balgno in causa Hospitalis Civit. Taurini contra Richiardum, per tot., quæ debitor scripturam confessus fuerat, sed adjecterat se eam fecisse, cum in periculo mortis constitutus esset, & quia mori timebat, ad instantiam Parochi representantis ipsum in conscientia teneri ad solvendum.*

TITULUS XV.

De testibus.

DEFINITIO I.

Pater, & filius, quamdiu durat patria potestas, testes invicem in testamentis esse nequeunt: in ceteris vero nec si patria potestas soluta, fuerit per emancipationem, aliove quovis modo.

Quamquam in testamentis subscribendis sanguinis vinculum vix inspicitur; tum quia testes in testamentis magis ad solemnitatem adhibentur, quam ad probationem, tum quia in testamentis non vertitur utilitas testatoris, cui testimonium dicitur, ut timeendum sit, ne falsum dicatur, sed heredis, & legatarii: ideoque non naturalem personarum ex sanguine conjunctionem leges inspexerunt, sed vinculum patris potestatis (1); adeoque pater prohibetur quidem esse testis in testamento filii jure communi testantis, atque in potestate constituti, & vicissim; non vero si vinculum patris potestatis per emancipationem, aliove modo sublatum sit; quo sublato, pater, & filius desinunt unius personæ vice censeri (2). Aliud tamen jus constitutum fuit de testibus, qui in causis civilibus, vel etiam criminalibus ab actore, vel reo produuntur; cum enim his utatur actor, vel reus ad fundandam suam intentionem, generatim rejici debuerant omnes, qui ob sanguinis,

aliamque conjunctionem timeri possunt falsum testimonium dicturi (3). Ex sanguinis conjunctione prohibetur patet, ne testimonium dicat pro filio, & vicissim (4); immo nec potest pater testis esse pro filio adversus alium filium; leges enim prohibent, tum ut pater testificetur pro filio (5), tum & contra filium (6), adeoque, licet cessare videatur suspicio ob præsumptam patris æqualem erga liberos omnes benevolentiam (7), adhuc tamen viget alia ratio, ne hinc nascatur odia, & dissidia inter personas arduissimo sanguinis fœdere conjunctas.

(1) §. In testibus 9. *insit. de testament. ordinand.* (2. 10).

(2) D. §. 9. *insit.*, L. Qui testimonio 10. in *fr. princip. ff. qui testament. facer.* (12. 1).

(3) L. Etiam 3., L. Eos testes 5. *cod. hoc tit.* (4. 10.), L. penult. *ff. hoc tit.* (12. 5.)

(4) L. Testis idoneus 9. *ff. hoc tit.*, L. Partes 6. *cod. hoc tit.*, Decret. 20. decembris 1745. *refer. D. Mordilia in causa Bertoni, & Buffi, §. Quo vero, ubi de filio teste.*

(5) D. L. Testis idoneus 9. *ff. hoc tit.*

(6) D. L. Parentes 6. *cod. hoc tit.*

(7) L. Non solum 67. §. 1. *ff. de rit. nuptiar.* (23. 2).

DEFINITIO II.

Testes jurare omnino debent, præsente, vel saltem citata adversa parte. Quid si testis decedat ante-præstitum juramentum, vel periculum sit in mora? Quid si iudicio summarissimo agatur?

Cum ex texto apud pragmaticos axiomate testi non credatur, nisi jurato; iurandum a testibus præstandum est (1); alioquin nihil probant, licet mortui sint, antequam juravetint (2); jurate autem debent, se dicturos, quidquid perspetum habeant tum de articulis, tum de interrogationibus (3); prius utique admoniti a iudice de iurijurandi gravitate, deque perjurii poenitis (4). Jurare possunt alii coram aliis, sed seorsim interrogandi sunt (5), præterquam in summariis, ut ajunt, informationibus (6): eorum autem depositiones iurejurando firmatæ utrique litiganti prodesse possunt, nisi reprobati fuerint (7). Ita autem testationum vis pender ex iurejurando testium, ut nec alio die factæ videantur, quam quo juratum est (8): ex quo inferitur, sufficere juratos esse testes intra dilationem iis audiendis præstitutam, licet nondum auditi sint, & die non feriata quamvis postea die feriata audiantur; quia pro auditis habentur, ex quo iurandum præstiterunt. Excipit Faber casum, quo aliquis se in testem offerat villicarum monitorialium; videlicet ne hic jurare cogatur, nisi sponte velit, quia non sit credendus, velle perjurio onerare conscientiam suam, qui aliam

dicendi testimonii causam non habet, quam ut exoberet conscientiam suam (9): alii tamen consultus putant, etiam ab hoc exigi iurandum juxta generales juris tum civilis (defin. præc.), tum canonici (10) regulas; tum ut maturius propter religionem iurejurandi testificetur, tum ut fraudibus, quæ & in hoc casu timeri possunt, obviam eatur. Testes jurate debent præsentem, vel citatam saltem, & per contumaciam absentem adversa parte (11); atque ideo huic significandus est locus, & tempus, quo audiendi sunt testes, ut inter sit, si velit, iurijurando eorum (non interrogationibus); nihil sane loqui licet, nec minis, aut querimoniis uti (12). Valer tamen sententia lata super testimoniiis auditis nequiquam citata parte; licet iudex tacite se regularit ad acta (13), propter rei judicatæ auctoritatem; maxime quia testium probationes non sunt de substantia processus, cum iudex ad judicandum alia ratione moveri potuerit: nisi forte oblatis fuerint iudici testes, aut alii probationis modi, quos admittere noluerit (14); immo regula hæc de necessitante citandi adversam partem, cum testes jurare debent, plures habet exceptiones: puta si mortuus exinde sit testis; atque de causa civili agatur, non de criminali (15); si periculum sit in mora, vel si adsit timor mortis testium, & timeatur, ne ex mora præcludatur facultas probandi (16); atque diuturna præxi Senatus Pedemontanus fidem adhibet privatis attestacionibus per notarium receptis absque ulla curiæ auctoritate in iudicio summariissimo, nec partis citatione (17).

(1) *L. jurisjurandi* 9., *L. Constitutio* 16. *cod. hoc tit.* (4. 20.), *Fab. cod. hoc tit. lib. 4. tit. 15. defin. 8. in princip.*

(12) *Decif. 19. januarii 1645. refer. Dom. Porta in causa Simeoni contra Marchisium*, §. *Nec aliqua probatio*; *Decif. 18. decembris 1645. refer. D. Barberis in causa Cochi contra Vergnanum* §. *in princip.*

(3) *Reg. constit. lib. 3. tit. 18. §. 18. in princip.*, *V. Abeccelef. part. 2. observat. 63. & 64.*

(4) *Reg. constit. ibid. §. 19.*

(5) *Reg. constit. ibid. §. 20.*

(6) *Abeccelesia observ. 55. num. 25.*

(7) *Reg. constit. d. §. 18. in fin.*

(8) *Fab. cod. hoc tit. lib. 4. tit. 15. defin. 8. num. 1. & 2.*

(9) *Fab. d. defin. 1. allegat. 1. &*

(10) *Cap. Quoties* §., *Cap. Nuper* §. 1. *extra de testib. & auestionib.* (2. 20.)

(11) *L. penult. cod. hoc tit.*, *Novel. 90. cap. Et hoc vero* 9., *Fab. cod. hoc tit. lib. 4. tit. 15. definit. 13.*, *Abeccelef. part. 2. observat. 61.*

(12) *Reg. constit. lib. 3. tit. 18. §. 23.*, *Fab. d. defin. 13. allegat. 1.*, *Abeccelesia d. part. 2. observ. 62.*

(13) *Fab. cod. hoc tit. d. defin. 61. Argum. L. Servo* 65. §. *Cum prator* 2. §. *ad S. C. Trebellian.* (36. 1.), *L. Praes* 27. §. *de re judicat.* (42. 1.)

(14) *L. Proletam* 4. *cod. de sensent.*, & *interlocut. omn. judic.* (7. 45.), *Fab. d. defin. 61. num. 5.*

(15) *Decif. 17. septembris 1648. refer. D. Juliano in causa Castellini, & Reveillois*, §. *Quod vero adducebatur*, *L. Aliquando* §. *ff. de offic. procurat.* (1. 16.)

(16) *D. Decif. refer. D. Juliano,*

§. 2. *Dicta regula non habet locum, & seqq.*

(17) *Verba sunt Decif. 14. junii 1696. refer. D. Bertodano in causa Comit. Duchene contra Comit. Badat*, §. *Citra dubium est*; *V. Abeccelef. observat. 191.*

DEFINITIO III.

Testes jurare debent de propria scientia, non de auditu; atque scientiam rationem reddere tenentur.

De scientia, non de auditu, maxime si non dicant, a quo audierunt, vel de credulitate testes jurare, & deponere debent (1); atque ideo jubentur interrogari testes super causa scientiz, ita ut dictorum nulla ratio habeatur, si scientiz causam non afferant (2): scire enim est rem per causas cognoscere (3). Immo testes etiam non interrogati non solum in criminalibus, sed etiam in civilibus causam sui dicti aperire debent, maxime si deponant de rei alicujus valore: vel si agatur de infirmenda publica aliqua scriptura (4). Admittuntur tamen testes de auditu in illis, quae vix aliter probari possunt; puta si agatur de probanda possessione, aliave re immemoriali (5); vel etiam de cognatione (6).

(1) *Decif. 29. martii 1749. refer. D. Honorato in causa de Negris contra de Sella*, §. *Atque in primis sufficere nequibant*, *Decif. 19. junii 1676. refer. D. Rafini in causa Ubertini contra Communit. Andurni*, in fin.

(2) *Reg. constit. lib. 3. tit. 18. §. 21.*

(3) *Argum. L. Scire 17. ff. de legib. (1. 3.)*

(H2) *Decif. 5. februarii 1646. refer. D. Juliani in caussa foror. de Alberis contra de Magistris, per tot.*

(5) *Fab. cod. hoc tit. lib. 4. tit. 15. defn. 41.*

(6) *D. cap. Quoties 5. extra de testib., & attestacionib. (2. 20).*

DEFINITIO IV.

Testes esse nequeunt persona pauperes, & viles, nisi sint integra fama. Quid si istos inverosimilia deponant? Benigne testium dicta explicanda sunt.

Cum testes ad fidem rei faciendam adhibeantur, ante omnia inspicendum est, an personæ tales sint, quibus tuto credi possit (1). Hinc testis pauperes, & viles, nisi sint integre famæ, non probant (H2); hi enim facilius induci possunt ad falsum testimonium dicendum. Immo testium dictum perpendendum est a iudice, nec fides illis adhibetur, si inverosimilia deponant (H3). Eorum tamen dicta benigne explicanda sunt, maxime ne libimetipsis contrarii videantur: puta si prius de posuerint de possessione favore unius, tum deponant alteram possidere, de parte possessa explicari debent, non de tota re, nisi expresse de tota deposuerint (H4).

(1) *L. Testium fides 3., & passim ff. hoc tit. (22. 5.)*

(H2) *Decif. 17. octobris 1731. refer. D. Provana in caussa Buggia contra Rubattum, §. Constat enim primo loco, & seqq.*

(H3) *D. Decif. refer. D. Provana §. Sed semper magis, ac magis.*

(H4) *Decif. 14. martii 1647. refer. D. Abeccelesia in caussa Rubet contra Benedicium, §. Nec visa iust.*

DEFINITIO V.

Municipes pro vassallis, licet villicis sint, testimoniam dicere non prohibentur.

Quamquam liberti dediticii, quos talliabiles vocant, servi veteres non sunt; hæcenus tamen, ait Faber (1), servorum (2) iure censentur, ut testimonium pro domino ferre non possint, quia videtur his posse imperari, ut testes fiant (3): nisi veritas aliunde sciri nequeat (4). sane qui tantum jurisdictioni, non etiam dominio, & ingenio subiecti sunt, testes esse non prohibentur (5), licet villici sint (H6); quia his imperari non potest, ut testes fiant (7).

(1) *Fab. cod. hoc tit. lib. 4. tit. 15. defn. 26. in fin., V. Reg. constit. lib. 3. tit. 3. §. 4., ubi duo testes apparitor adhibere iubetur, cum reum in iudicium vocat.*

(2) *L. Servi responso 7. ff. hoc tit. (22. 5.)*

(3) *L. Idonei 6. ff. hoc tit.*

(4) *D. L. 7. ff. hoc tit.*

(5) *Fab. cod. hoc tit. defn. 27. num. 2.*

(H6) *Decif. 24. januarii 1731. refer. D. Meynier in caussa Marchion. S. Severini, & Revigliasci contra Communit. Insula, §. Denum consideravit Senatus, & seqq., qua tamen addiitur, non integram, sed aliqualem fidem mereri huiusmodi testes.*

(7) D. L. 6. ff. hoc tit.

DEFINITIO VI.

*Testis nemo esse potest in propria causa.**Testes universitatis an, & quando pro ipsa probent?*

Non quemadmodum fides denegatur testi deponenti de re, in qua habeat interesse, & ad sui exonus (*1), ita testimonium dicere prohibetur municipi, seu civi, in causa communitatis, seu municipii, dummodo causa singulorum utilitatem directam non respiciat (*2); nec enim singuli acquirere videntur, quod pervenit ad universitatem (3); alioquin eorum testimonium vix recipi potest (*4), nisi agatur de momentanea possessione (*5), vel de re, quæ non nisi per homines universitatis probari possit (*6).

(*1) Decis. 13. martii 1647. refer. D. Pergamo in causa de Sixtis contra comit. de Salutiis.

(*2) Argum. L. Sed si hac lege 10. §. Qui manumittitur 4. ff. de in jus vocand. (2. 4.), Decis. 7. maii 1664. refer. D. De Mazzettis in causa Communit. Mussani contra particulares ejusdem loci, §. 2. Quia cives, five oppidani.

(3) L. Sicut municipium 7. §. 1. ff. quod cujusc. universitat. (3. 4.)

(*4) Decis. 24. januarii 1731. refer. D. Mynier in causa Marchion. S. Severini, & Revigliasci contra Communit. Insula, §. Demum consideravit Senatus, in qua agebatur de facultate a municipibus preterea cadendi ligna in silvis Vassalli.

(*5) Decis. 3. junii 1672. refer. D. Raimondi in causa Comit. Orfini

contra Communitat. Trana, §. Neque faciebat.

(*6) D. Decis. refer. D. De Mazzettis, §. Domini tamen pteremus.

DEFINITIO VII.

Testis unicus utrum aliquando probeat?

De testium numero ad fidem faciendam five in civilibus, five in criminalibus questionibus adhibendorum generalis regula est, duos testes sufficere, quoties numerus testium in legibus non adjicitur; quia pluralis elocutio duorum numero contenta est (1); quare specialis requiritur legis sanctio, ut majorem numerum adhibere opus sit; prout cautum est de septem testibus in testamento adhibendis (2), quinque in codicillis (3), tribus in scriptura privata, ut creditor, qui illa nititur, praelatione hypothecæ gaudeat adversus creditores postremos, quorum obligatio publico instrumento continetur (4). Sed testis unicus plenam probationem per se non facit (5), licet aliqualem faciat (*6), non tamen semiplenam, licet sacerdos sit (*7); nisi notoriæ sit probitatis, omni exceptione major, nec de re gravissimi momenti agatur (*8). Hinc unus testis facile admittendus non est; quod si ex iusta aliqua causa admittus fuerit, nisi illius testimonium aliis adminiculis fulciatur, plene non probat, etiam si præclara aliqua dignitate fulgeat; & merito, ut enim legitur in deuteronomio; *In ore duorum, vel trium testium stabit omne verbum* (9). Unde produxit testatum apud interpretes, testis unus testis nullus; atque

testimonium unius testimonium nullius. Sed regula hæc ex communi sententia quidam habet exceptiones. In primis testi unicus creditur, ut semiplene probet, si deponat de facto proprio, & de negotio, cujus ratione nihil sua interfit, uter ex litigatoribus vincat (*10): item si convenerit inter litigantes, ut statueretur certæ personæ depositioni, saltem si agatur de re, quæ ab eorum voluntate pendeat (11): excipitur quoque ab hac regula Princeps, & casus, quo Princeps ex iusta causa irascatur, vel quo agatur de causis summariis, & parvi præjudicii (*12). Nec desunt, qui sentiunt, testimonium probare contra producentem (*13), maxime si producat ultra testimonium inductionem producat etiam eorum examen didicimus, & testificatum (*14). Plane si testis probatæ fidei sit, verosimilia deponat, & alia concurrant indicia, fides ei adhiberi potest, puta ad probandum creditum (*15); in civilibus utique; non in criminalibus (*16). Non tamen uni testi fides adhibenda est, licet plures haberi nequeant, præsertim in criminalibus (17), in quibus regulare est, ut unus testis, quamvis integræ fidei, non faciat indicium ad fumendam de reo questionem, si alii non adsint conjuncti, sicut nec socius criminis, nec infamis (18), præterquam in crimine læsæ majestatis, propter delicti atrocitatem (19).

(1) L. Ubi numerus 12. ff. hoc tit. (22. §.)

(2) §. Sed cum paulatim 3. inflat de testament. ordinand. (2. 10.)

(3) L. ult. §. 1. cod. de codicill. (46. 36.)

(4) L. Scripturas 11. cod. qui potior. in pign. (8. 18).

(5) L. Jurisjurandi 9. §. 1. cod. hoc tit. (4. 20.)

(*6) Decis. 18. decembris 1645. refer. D. Barbaris in causa Cochi contra Vergnanum, in princip.

(*7) Decis. 1. decembris 1672. refer. D. Garretti in causa de Zaldara contra de Blandrate, per tot.

(*8) Decis. 27. februarii 1648. refer. D. Filippa in causa Cauda contra Benedicium, §. Hisce non obstantibus.

(9) Deuteronomii cap. 19. vers. 15., Abecceles. observat. 96. num. 13, & 14.

(*10) Fab. cod. hoc tit. lib. 4. tit. 15. definit. 35., Decis. 11. septembris 1642. refer. D. Abeccelesia in causa Comis. Valsfredi contra Molam.

(11) Brunneman in cod. ad d. L. 9. cod. hoc tit. num. 10, & 11.

(*12) Decis. 23. junii 1673. refer. D. Manasserio in causa Comis. Carezana contra Marchion. Fogherii, §. Et primo quia, & seq.

(*13) Decis. 25. augusti 1645. refer. D. Pescina in causa Torraffa contra Marchisium, §. 2. Respondetur, ubi tamen plures testes producti fuerant.

(*14) Decis. 30. maii 1672. refer. D. Gabuti in causa Comis. Gonserii contra Universitatem Rossana, §. His tamen minime obstantibus, Decis. 20. aprilis 1655. refer. D. Beccaria in causa Communis. Leyniet contra Carenam.

(*15) Decis. 15. maii 1679. refer. D. Rasini in causa Lobbera contra Joanninum.

(16) *Decis.* 30. junii 1642. *ref.* *D. Abcelesia in causa de Platea contra Friottos.*

(17) *Deuteronomii cap.* 17. *vers.* 6.

(18) *Fab. cod. hoc tit. lib.* 4. *tit.* 15. *defn.* 20. *in princip.*

(19) *Argum. L. Famose* 7. *ff. ad leg. Juliam majest.* (48. 4.), *Fab. d. defn.* 20. *in fin. cod. hoc tit. de testibus.*

DEFINITIO VIII.

Testes deponentes ultra articulatam non probant, nisi hæc sint connexa, vel tendant ad interpretationem eorum, quæ in articulis continentur.

Testes nonnisi de articulatis, ut ajunt pragmatici, deponere debent; eorum depositio de aliis non probat, maxime si tantum juraverint, se veritatem dicturos super articulis deductis (1); nisi ea, de quibus deponunt, sint connexa, vel declarant ea, quæ in articulis continentur (2); etenim depositiones de aliis rebus maxime suspectæ sunt ob testium subornandorum facilitatem (3); atque, si reciperentur, fieret injuria adversario, qui contrariis probationibus causam suam munit alioqui potuisset (4); possunt tamen interrogari testes super non articulatis, si hæc pertineant ad finem ejus, de quo principaliter interrogantur (5); atque censuit Senatus, testem interrogatum, an aliter esse posset, quam ipse deponebat, quod tamen ipse nesciret, ad respondendum teneri (6).

(1) *Decis.* 23. junii 1653. *refer.* *D. Dalmarzono in causa Cavagnetta, & Caselletta, in fin., Decis.* 25 *Cod. Tom. IV.*

februarii 1648. *refer.* *D. Buttario in causa Ughetti contra Godanum, in fin., Fab. cod. hoc tit. lib.* 4. *tit.* 15. *defn.* 51.

(2) *Decis.* 15. octobris 1633. *refer.* *D. Nomis in causa Comitum Bagnasti contra Castagneri, in princ.*

(3) *L. Testium facilitatem* 13. *cod. hoc tit.* (4. 20.)

(4) *Fab. cod. hoc tit. d. defn.* 51. *num.* 2.

(5) *Theaur. decis.* 261. *num.* 3.

(6) *Theaur. d. decis.* 261. *num.* ult. *ita.*

DEFINITIO IX.

Testibus discrepantibus, fides adhibetur illis, qui verosimiliora deponent. Quid si dissensiant in alicujus rei affirmatione?

Cum testes sive ab actore, sive a reo producti inter se consentiant, res acta est, eorum depositio fides adhiberi debet: si vero dissensiant testes actoris a testibus, quos reus produxit, generalis est regula, fidem potius adhibendam esse illis, qui verosimiliora, & rei aptiora deponunt (1). Senatus, cum testes dissensiant in æstimanda aliqua re, mediam quamdam viam eligere solet, ut utrique parti, quoad fieri potest, consultum sit (2); atque ad concordiam adducantur testes, quantum licet (3), ne actus pereat (4). Plane, licet unus de majore valore, vel quantitate deponat, alter de minori, diversitas, ut ajunt, obstativa non est; cum in minori quantitate sint testes (5); quia in majore summa inest minor (6).

E. c.

(*) L. Ob carmen 21. §. ult. ff. hoc tit. (21. §.) Decif. 28. novembris 1730. refer. D. Laurenti in causa Vassalli. Falletti contra de Borgarellis, in fin.

(*) Decif. 19. jannarii 1733. refer. D. Bianchis in causa Gina contra jugal. Piatti, in princip.

(3) Fab. cod. hoc tit. lib. 4. tit. 15. de juri. 30. & 39.

(4) L. Quoties in adionibus 12., L. Ubi est verborum 21., L. Cum in testamento 24. ff. de rebus dub. (34. §.)

(*) Decif. 22. jannarii 1700. refer. D. Marelli in causa utrinque de Negri, §. Non obstante etiam, num 14.

(6) L. 1. §. Si stipulanti 4. ff. de P. O. (45. 1.)

DEFINITIO X.

Testibus pro servitute deponentibus an praeferantur deponentes pro libertate? Quid de affirmantibus, & negantibus? Quid de summarissimo possessorio?

Quamquam in dubio potius creditur testibus pro libertate deponentibus, quam pro servitute, seu obligatione, quia unaquaeque res libera praesumitur, si tamen testes pro libertate deponentes aliqua suspicione laborent, illis potius, quam his creditur (*): immo affirmantibus plus creditur, quam negantibus (*), nisi negantes dicant non potuisse aliter fieri, quin ipsi viderent (*): in conflictu autem testium, & ritulorum manuteneatur in summarissimo possessorio, qui pro se habet juris assistentiam (*).

(*) Decif. 16. junii 1699. refer. D. Braidia in causa Avogadri contra Brevillam, §. Uterius responsum fuit.

(*) Decif. 30. maii 1672. refer. D. Gabui in causa Comit. Gonteri contra Universi. Rossana, §. Nec valebant testes, ubi agebatur de gabel-la solvenda Vassallo, atque traditur, plus creiti duobus testibus affirmantibus, quam mille negantibus.

(*) Decif. 23. jannarii 1673. refer. D. Manasserio in causa Comit. Car-sana contra Marchion. Vignerie, §. Non obstat secundo, quod.

(*) Decif. 2. maii 1673. refer. D. Torrini in causa Episcop. Augu-ssens. contra Communit. Cognae.

DEFINITIO XI.

Testibus non creditur, nisi eadem quoad substantiam deponent. An conjungi aliquando possint? An major numerus pravalet?

Cum testis unicus regulariter non sufficiat, sed duo saltem requirantur (defin. VII.) ad fidem faciendam, sponte sequitur, non aliter illis credi, quam si sint contestes, ut sicut, seu eadem deponent (*): neque conjunguntur in rebus gravis momenti, quamvis diversitas sit adminiculativa, ut sicut, non oblativa, seu diversificativa (*): in illis, quae ad substantiam pertinent (*): singulares sane testes habentur, qui licet rendant ad eundem finem, tamen deponunt de diversis rebus (*). Plane si diversi diversa deponent, praevalet major numerus, dummodo omnia sint paria (§).

(*) Decif. 12. junii 1702. refer. D. Braidia in causa Ghiliani contra Comit. Capellinum, per tot.

(¶2) Decis. 6. februarii 1711. refer. D. a Sando Georgio in causa Comit. Goveani contra Comit. Fasletum, §. Hic tamē non obstantibus.

(¶3) Decis. 18. februarii 1646. refer. D. Abecceffa in causa Saltafle contra Baunam, §. Tertio, quando publicari, in qua agebatur de testamento condito tempore pestis.

(¶4) Decis. 2. decembris 1644. refer. D. Piscina in causa Comit. a Ponte contra Freyluum, §. Hic non obstantibus.

(5) L. 1. §. ult. ff. testam. quem admod. aperiunt. (29. 3.), Faber cod. hoc tit. lib. 4. tit. 13. defin. 53.

DEFINITIO XII.

Testium conditio maxime inspicienda est: atque de ipsorum qualitatibus interrogari debent.

Cum fides testium maxime pendeat ex illorum conditione: ideoque in persona eorum exploranda sunt, ut scite monet Iureconsultus, in primis conditio, utrum decurio, an plebicus sit, & an honestus, & inculpatus viri; an vero notatus, & reprehensibilis; an locuples, vel egens sit, ut lucii causa quid facile admittat, vel an inimicus ei sit, vel amicus ei sit, pro quo testimonium dat (1); municipali lege merito cautum est, ut testis, priusquam claudatur depositio, separatim interrogetur de aetate, vitæ instituto, & quantitate patrimonii: nec non utrum domesticus sit, debitor, creditor, consanguineus, vel affinis alterutrius ex contenditibus; & quo gradu (2). Hinc nullum habitum fuit examen, in quo testes super ge-

neralibus qualitatibus, quas modo commemoravimus, interrogari non fuerant (¶3).

(1) L. Testium fides 3. in princip. ff. hoc tit. (22. 5.)

(2) Reg. constitut. lib. 3. tit. 18. §. 14.

(¶3) Sentent. Senat. 2. maii 1739. refer. D. Nomis in causa Bonini contra Tomatis.

DEFINITIO XIII.

Testis an deponere possit per relationem ad aliam prius factam depositionem:

Si testes perperam interrogati fuerint, seu examinati, puta quia iurandum omisum sit, vel prætermissa vocatio adversæ partis, rursus audiendos esse nemo est, qui in dubium revocet (1); sed anceps questio est, an testificari possint, relatione habita ad priorem depositionem, quin eam repetant; an rursus ad extensum deponere teneantur, ut fidem faciant. Putant aliqui, valere depositionem factam per relationem ad aliam, nisi iudex ex officio, atque ex iusta aliqua causa aliter jubeat, prout jubere potest (2). Congruentius alii sentiunt esse, ut rursus testes ad extensum deponant, & deponere cogantur, nisi res sit de testibus ad futuram memoriam auditis (3): atque ideo tradit Faber, testem, qui de recenti negotio rursus interrogatus nihil aliud dicere velit, nisi peritisse se in sua testatione, & quod scriptum est, bene scriptum esse, torqueri posse, ut veritas facti habeatur, ne iudici impune illusum videatur, licet de

E e 2.

re minimi præjudicii in principali negotio agatur (4) : permittendum tamen est, ut priorem suam testationem inspicat (5). Cum questio hæc ex facto incidisset, placuit Senatui nostro, pendere a iudicis arbitrio, an fides adhiberi debeat testi deponenti per relationem ad aliam depositionem prius factam, cujus asserbat se non recordari; & quia unus testis plene deposuerat, Senatus iussit actorem in suppletum jurare, licet mulier esset, cui post semiplenam probationem etiam in magna causa potest deferri iusjurandum suppletorium (§6).

(1) *Fab. cod. hoc tit. lib. 4. tit. 15. definit. 47.*, *Reg. constit. lib. 3. tit. 18. §. 10.*

(2) *Abecceles. part. 1. observat. 87. num. 1. & 2. §.*, *Theaur. decis. 252. num. 8.*

(3) *Abecceles. d. observat. 87. num. 14. 15. & 16.*, *Ofasc. decis. 128. num. ult. §.*, *Fab. cod. hoc tit. lib. 4. tit. 15. d. definit. 47. num. 2., & seqq.*

(4) *Fab. cod. hoc tit. definit. 57.*

(5) *Fab. cod. hoc tit. d. definit. 47. in fin.*, *Abecceles. observat. 87. num. 18.*, *Theaur. decis. 255. num. 8.*

(§6) *Decis. 5. decembris 1647. refer. D. Abeccelesia in causa Rolandona contra Bovettum, per tot.*

DEFINITIO XIV.

Testes absentes a quo audiri debeant? An remissoria concedatur, si testes sint extra ditionem? Quid si timetur, ne testes minus ex fide deponant?

Testes a iudice, coram quo lis pendet, interrogari debent, si sint in loco (1) : si vero alibi morentur, vel absentes sint, ex constitutione Justiniani mittantur procuratores partium, ut apud eos deponant, quæ noverint (2) ; apud nos Senatus ad testes absentes audiendos delegat præfectos provinciarum, aut iudices, hi vero quemcumque maluerint, dummodo litigantibus suspectus non sit, atque notariatu saltem insignitus (3). Quod si testes extra ditionem commorentur, quamvis Senatus regulariter examen testium, visus articulis, fieri sinat a iudice loci, in quo testes commorantur, maxime quia eos cogere non potest, ut ad tribunal suum veniant (§4), hæc tamen regula limitatur, nisi adit consuetudo in contrarium (5), prout apud nos, potissimum in causis gravioribus : quod optima ratione inducitur est ; ut iudex ipso cognoscere possit, an testes vacillent, & facilius veritas haberi possit (§6). Neque remissoria ad examinandos testes concedi debet, si de testibus ipsis aliqua suspicio sit, atque non immesito timetur, ne ex fide deponantur (§7).

(1) *L. Constitutio 16. cod. hoc tit. (4. 10.)*, *Reg. constit. lib. 3. tit. 18. §. 1.*, *Fab. cod. hoc tit. lib. 4. tit.*

15. definit. 24., ubi ait de his, qui apud iudicem laicum pendens, ab eo excipi testationes, licet factas vigore monitorii ecclesiastici.

(1) D. L. 16. in med.

(3) Reg. constit. ibid. §. 2., V. Abecclisia part. 2. observat. 55, 56, 57, 58.

(X4) Decis. 9. decembris 1641. ref. D. Abecclisia in causa de Nestier contra Cremam, in princip.

(5) L. Testium 3. §. ult. ff. hoc tit. (22. 5.)

(X6) D. Decis. refer. D. Abecclisia, ser. in med.

(X7) D. Decis. refer. D. Abecclisia, in med.

DEFINITIO XV.

An testes producere liceat post didicita testificata super iisdem, vel contrariis articulis?

Post apertas testationes, seu post didicita a producente testificata, neque ex rescripto Principis nova testium productio super iisdem, vel contrariis articulis regulariter permittitur, tamen si semel dumtaxat quis testes produxerit (1); ne fraudibus, & machinationibus via aperiatur: quod & jure canonico firmatum est (2), atque usu furi apud nos probatum (X3). Ab hac autem regula de non producendis post didicita testificata testibus super iisdem, vel contrariis articulis propter metum corruptionis, & subornationis nec mulieres, nec nobiles, nec rusticos eximi tradet Faber (4); quia licet his permittum sit ius ignorare (5), advocati tamen, & procuratores, quorum opera in litibus exercendis

utuntur, hæc sciunt; & æque immendandum est, ne horum scientia adversario noceat; adeoque idem ius statui debet (6). Cum tamen de universitate ageretur, censuit Senatus nosse, ex æquitate eam admittendam esse, ad novos articulos post didicita testificata, tum quia lenius agendum sit cum universitatibus, quæ minorum jure utuntur; tum quia nemo prohibendus sit pluribus uti defensionibus (X7). Place potiones post didicita testificata facere licet, quibus tenetur adversarius respondere in causis summaris, in quibus proceditur, sola facti veritate inspecta, non in ceteris (8). An vero saltem liceat novos testes producere super iisdem, vel contrariis articulis in causa appellationis, alibi expendimus (9).

(1) D. Novel. 90. cap. Quia vero 4. §. 1.

(2) Cap. Fraternitatis 17. extra de testib., & attestat. (2. 20.)

(X3) Decis. 4. junii 1649. refer. D. Piscina in causa Lillii contra Tamagnonum, in med., Decis. 20. junii 1672. refer. D. Valgrana in caus. Richiardi, & Martini, §. Quibus tamen non obstantibus.

(4) Fab. cod. hoc tit. lib. 4. tit. 15. defin. 17.

(5) L. Regula est 9. ff. de jur., & fact. ignoranti. (22. 6.)

(6) L. liliud quasimodum 32. ff. ad leg. Aquil. (9. 2.)

(X7) Decis. 17. januarii 1642. refer. D. Nomis in causa Oliverii contra Communitat. Garexii, §. Ceterum, quod publicatis.

(8) Osase. decis. 10. num. 5, 6, & ult. X.

(9) *V. Jurisprud. Tom. XI. §. 1052, & seq. pag. 291.*

TITULUS XVI.

De jurejurando.

DEFINITIO I.

Jusjurandum in litem quale dicatur, quæduplex sit, & quibus casibus permittatur?

Jusjurandum in litem generatim est illud, quo aliquis rem suam, aut sibi debitam æstimat, vel consentiente adversario, vel eo invito, qui rem nolit exhibere, vel restituere, aut solvere (1), dummodo doli, vel culpæ latæ, quæ dolo in civilibus æquiparatur (2), reus sit, qui exhibere, aut restituere, vel solvere debeat (3). Iudex autem prius quantitatè taxat, ad quam usque juretur; ne ex illimitata jurandi facultate iniquitati facilis pateat aditus; servato tamen modo, qui ex actis litis, aliisque probationibus verosimilior apparet (4), ut superius diximus (5). Hoc vero jusjurandum ab interpretibus dividi solet in jusjurandum veritatis, & affectionis. Jusjurandum in litem veritatis est illud, quo res æstimatur, quanti vere est, ex communi hominum æstimatione, seu quanti vere interest actoris: affectionis vero jusjurandum illud dicitur, quo res in judicium deducta ab actore æstimatur ultra verum rei pretium, pro singulari in rem affectione (6).

(1) *L. Sive nostrum 2. princip. §. 1., & passim ff. de in litem jurand. (12. 3.), V. Decis. 4. februarii 1671. refer. D. Raimondi in causa utrinque Bassetti, per tot.; ubi admissum fuit jusjurandum in litem probato rei dolo, & taxata ex æquitate summa a iudice: agebatur de eo, qui vi aperuerat scrinium, in quo aæerat pecunia; Decis. 27. martii 1658. refer. D. Vercelli in causa Comis. Trinitatis contra de Sclariis, in fin., ubi ex dolo tantum dicitur permitti jusjurandum in litem.*

(2) *L. Magna 226. ff. de verbor. significat.*

(3) *L. Videamus 4. §. Jurare 1. ff. de in litem jurand., Feb. cod. hoc tit. lib. 5. tit. 32. de fin. 1., D. Decis. refer. D. Raimondi.*

(4) *D. L. 4. §. 2., Fab. d. de finit. 1.*

(5) *V. supra lib. I. tit. XXX. de finit. XXXI., & sequent.*

(6) *L. 1. L. Tutor 8. ff. de in lit. jurand. (12. 3.)*

DEFINITIO II.

Jusjurandum quas condiciones requiratur? An deferri possit illi, qui instrumentum pro se habet?

Jusjurandum licitum generatim esse, nemo est, qui neget; cum a Deo ipso probatum sit, ejusque modus demonstratus. Jurabis, sic apud Jereniam legitur, vivit Dominus in veritate, & in judicio, & in justitia (1): Apostolus Paulus eo usus est: Testis est mihi Deus, ait ad Romanos scribens (2): & ad Corinthios, Testem Deum invoco in animam meam (3): atque ideo Ecclesia jusjurandum

probat, & tueretur, dummodo de re licita sit (4). Quod autem ait Christus apud Matthæum, *Ego autem dico vobis, non jurare omnino* (5): & in 1. Jacobi epistola, *Nolite jurare neque per Cælum, neque per terram, neque aliud quodcumque juramentum* (6), ex Patrum, & Ecclesiæ doctrina tantum pertinet ad improbandam jurisjurandi facilitatem, atque temeritatem. Tres jurisjurandi conditiones numerantur in commemorato Jeremiæ textu: nimirum veritas, judicium, & justitia. Ad jurisjurandi veritatem requiritur, ut juras certo, & prudenter credat rem ita esse, prout affirmat: quare perjurus non est, qui falsum asserit, sed quod prudenter verum esse credit: contra perjurii reus est, qui verum dicit, sed contra conscientiam, sive putans aliter esse, quam juravit: nec non qui interrogatus de scientia propria jurat de illis, quæ ex auditu tantum comperta habet; quippe judicem fallit. Perjurus quidem stricte dici nequit, qui verum dicit, quod ita credit ex levibus conjecturis, gravis tamen delicti reus est, utpote quia perjurii periculo se exponit; altera jurjurandi conditio in eo est, ut cum judicio fiat; nimirum nonnisi ex necessitate, vel magna utilitate, alioquin sacrosanctum Dei Nomen in vanum assumi videtur, quod non licet (7). Quare censuit Senatus, jusjurandum non recte deferri illi, qui instrumentum pro se habet (8). Postrema jurisjurandi conditio requirit, ut de rebus tantum honestis, & licitis juretur. Si jurisjurando desit veritas, perjurium plerumque est: defectu judicii, vel justitiæ gravior, vel levius crimen esse

potest, propter Divini Nominis contentum majorem, vel minorem.

(1) *Jeremia cap. 4. versic. 2.*

(2) *Epistol. ad Romanos cap. 1. versic. 9.*

(3) *Epistol. 2. ad Corinth. cap. 1. versic. 23.*

(4) *Cap. Cum contingat 23. extra de jurejurand. (2. 24.)*

(5) *Matthæi cap. 5. versic. 34.*

(6) *Epistol. 1. Jacobi cap. 5. versic. 12.*

(7) *Exodi cap. 20. versic. 7.*

(8) *Decis. 3. martii 1646. ref. D. Barberis in causa Particularium Albignani contra Bentium, §. Et quidem domini.*

DEFINITIO III.

Heres de facto defuncti jurare non tenetur, nisi ut quivis alius: quo casu jusjurandum litis decisivum non est, nisi ut tale deferatur.

Cum unusquisque in dubio potius credatur aliena facta ignorare (1), heres justam habet causam recusandi jusjurandum sibi delatum de facto defuncti, quod probabiliter ignorat (2), utique si conveniatur: si vero ipse agat, perperam allegaret ignorantiam, cum non ante debeat ad agendum procedere, quam rem diligenter exploraverit (3). Plane nihil impedit, quominus heredi deferatur jusjurandum, ut prodatur, quod de facto defuncti novit, vel ut quivis alius juret de alieno facto, prout illud compertum habere potest (4). Quod tamen litis decisivum per se non est: adeoque contrarias probationes admittit, nisi ut tale deferatur (5).

(1) *L. Regula est 9. ff. de jur., & fact. ignorant. (12. 6.)*

(2) *L. Qui in alterius 42. ff. de reg. jur.*

(3) *D. L. 42. in fin.*

(4) *Fab. cod. hoc tit. lib. 4. tit. 1. defin. 19., V. Thesaur. lib. 4. quæst. 5. num. ult. & ubi frater defuncti ad jurandum admissus fuit.*

(5) *V. Decis. 10. martii 1645. refer. D. Piscina in causa Brunetti contra Comitem Vallis Anselia, Sen. Senat. 24. aprilis 1744. refer. D. De-ropis in causa Ghione.*

DEFINITIO IV.

Tutores, & administratores universitatis delatum de scientia iurjurandum recusare non possunt.

Quemadmodum heres de facto defuncti (defin. præced.) ita tutor de re pupilli non quidem in litem (1), sed tamquam quisvis alius, ad jurandum cogi posse videtur; prout de administratoribus universitatis traditum est; futurum alioquin, ut universitas pro convicta habeatur, si administratores, seu universitas per suos administratores jurare detrectet, quoties a parte adversa iurjurandum litis decisivum ipsi defertur (2); nullam habere possunt administratores justam recusandi delati de scientia iurjurandi conditionem: & actori potius indulgendum, qui adversarium in propria causa iudicem facit.

(1) *L. Videamus 4. ff. de in lit. iurand. (12. 3.)*

(2) *Decis. 4. februarii 1653. refer. D. Dalmazzo in causa Lesbian.*

cha contra Communitat. Cariniani; per tot.

DEFINITIO V.

Iurjurandum suppletorium auctori non permittitur, nisi semiplene probaverit intentionem suam.

Iurjurandum suppletorium non permittitur auctori, sive actor non admittitur ad hoc iurjurandum, nisi semiplene probaverit, puta per unum testem, qui sit omni exceptione major (1), & deponat de propria scientia, & de re, cujus nihil sua interest (2): adeoque cujus testimonium nulla contraria presumptione infirmatur (3): quare si actor duos testes producat, quorum unus dicat se vidisse, vel audivisse, quod per visum, vel auditum probari debet, atque in eam rem nominet alium contestem, qui neget se id vidisse, vel audivisse, vel dicat se non adfuisse, suppletorium iurjurandum minime actori permittendum esse tradit Faber (4); quia suspectus videtur testis, qui allegat contestem, quem non habet. Neque movet, testem unicum semiplenam probationem aliquando facere (5), quemadmodum duo faciunt plenam; non enim unus testis tam solemniter probat, quam duo ad plenam sufficiunt. Atque ideo, licet duo testes ex tribus ab actore productis plene probent, si contestes sint, quin tertii defectus obstat, non tamen idem obtinet in uno ex duobus testibus, ut modo diximus, cum ex quadam æquitate porius, quam ex juris ratione unius testis omni etiam exceptione majoris depositio semiplene

De jurejurando.

probat (6). Hinc probans per unum testem, adjecto jurejurando suppletivo, expensas non consequitur, sed compensatur, quia imperfecte probare videtur; nisi tamen adversarius nihil omnino præstiterit, & jurans plusquam semiplene probaverit (7).

(*) *Fab. cod. hoc tit. lib. 4. tit. 1. defn. 18. in princip., & defn. 30., V. Ofasc. decif. 96., ubi, probato debito, super quantitate statui jurejurando creditoris; Decif. 19. decembr. 1650. refer. D. Vercelli in caus. De ftefanis contra Chiardorum in fin. princip., Decif. 29. decembr. 1719. refer. D. Salarandi in caus. Boschis contra Caffotti §. Resolutum.*

(1) *V. Tit. preced. de testib. defn. VII.*

(3) *Argum. L. Testium fides 3. ff. de testib. (12. 5.)*

(4) *Fab. d. defn. 18. num. 2. & seqq.*

(5) *D. defn. VII. tit. preced.*

(6) *Fab. cod. hoc tit. lib. 4. tit. 1. d. defn. 18. Num. 4. & seqq.*

(7) *Thefaur. decif. 236. num. 2. & 3. **

DEFINITIO VI:

Jusjurandum delatum ab adversario præstandum est, vel referendum. Quid si a iudice deferatur?

Delatum ab adversario jusjurandum regulariter præstandum est, dummodo certa sit, non vaga, & aneeps oblatio (*), vel referendum; pro confesso habetur, qui nec jurare vult, nec jusjurandum referre (1), sive actor sit, sive reus (2). Romanis quidem legibus jusjurandum deferens de calumnia prius jurare ipse

Codic. Tom. II.

cogebatur (4). Sed municipalium ratione necessitas hæc remissa fuit (5); si vero a iudice deferatur, vel prout solent iudices deferre in causis dubiis (6), vel ut quis se purget a suspicionibus, quibus gravatur, vel ad supplendas minus plenas probationes, omnino præstandum est ab eo, cui iudex detulit, nec referri posse videtur (7); cum enim iudex secundum eum, qui juravit, pronunciare debeat, atque jusjurandum hoc a iudice delatum probationis instar sit (8), consequens videtur, condemnandum esse eum, qui jurato retractaverit.

(*) *Argum. L. 1. ff. hoc tit. (12. 24), Decif. 23. septembr. 1648. refer. D. Barberis in caus. Solarit contra Communit. Mazzetti §. Nec visum fuit.*

(2) *L. Generaliter 12. §. 1. cod. hoc tit. (4. 1.), L. Manifesta 38. ff. hoc tit. de jurejurand.*

(3) *Reg. Constit. lib. 3. tit. 14. §. 8. & 9.*

(4) *L. Jusjurandum 34. §. Qui jusjurandum 4. ff. hoc tit. de jurejurand., Thefaur. lib. 1. quæst. 40., Abeccler. pars. 1. observat. 60. & 61.*

(5) *Reg. Constit. ibid. §. 12.*

(6) *L. Admonendi 31. ff. hoc tit.*

(7) *Voet in ff. h. tit. num. 30.*

(8) *L. Sed si possessori 17. §. 1. & 2. ff. hoc tit. de jurejurand.*

Fif:

DEFINITIO VII.

Jusjurandum non potest deferri illi, qui intentionem suam plene probavit, puta per instrumentum; vel qui plenas in promptu probationes habet.

Cum jusjurandum sit extraordinarius probandi modus, qui ideo non nisi deficientibus aliis probationibus locum habet (1), consequens est, deferri non posse ei, qui intentionem, vel exceptionem suam plene jam probaverit, puta per instrumentum (2), ut superius innuimus (defin. II.); si enim præstetur ab eo, cui delatum est, majus pondus plenis probationibus addere non potest; adeoque perperam impellitur ad actum, quem forte præstare nimio ductus religionis metu pertinere: perperam quoque recusatur, cum ordinariis probationibus non prævaleat: atque ideo contraria consuetudo ab Alexandro III. reprobat (3). Immo, licet probationes nondum editæ sint, dummodo in promptu eas habeat ille, cui jusjurandum deferretur, ad jurandum cogi non potest; ut enim scite animadvertit Faber, turpitudinalis argui nequit, qui religionis divini Nominis motus jurare non vult, cum nulla urget jurandi necessitas (4); nec adversarium periculo evidentis perjurii committere (5): quo etiam fundamento receptum est, ut delatum jusjurandum revocari possit (6).

(1) *Deficere autem videntur, si nulla suppetant, sive haberi possint, sed is vii nolit, qui jusjurandum refert.*

(2) *Decis. 3. mart. 1646. refer. D. Barberis in conf. Particularium*

Altagnani contra Benium §. Et quidem Domini.

(3) *Cap. Sicut 2. extra de probat. (2. 19)*

(4) *De qua in L. Manifesta 38. ff. hoc tit. de jurejurand. (12. 2.)*

(5) *Fab. cod. hoc tit. lib. 4. tit. 1. defin. 3. in princip.*

(6) *Fab. d. defin. 3. num. 4. & seqq.*

DEFINITIO VIII.

Jurare non licet illi, qui semel jurare, vel jusjurandum referre detrectavit. An jusjurandum relatum in primo judicio, & recusatum, possit in causa appellantis, invito adversario, præstari?

Quamquam, stricto jure inspecto, non licet illi, qui semel jurare, vel jusjurandum referre detrectavit, mutato consilio ad illud transire, invito adversario (1); ne modum dirimendæ litis, quem semel contempsit, rursus amplectatur. Cum tamen questio apud Senatum incidisset de Tirio, qui in primo judicio recusaverat jurare super relatione jurisjurandi decisivi, quod ipse Sempronio detulerat, censuit Senatus, eundem Titium in judicio appellationis coram supremo Magistratu admittendum esse ad jurandum, postquam rursus Sempronio jusjurandum detulerat, quod Sempronius præstare volebat (2), atque Patres eo moti fuerunt fundamento, quod secundum juris regulas jusjurandum semel delatum, vel relatum non potest revocari, nisi ex causa, puta quia supervenerint novæ probationes (3):

de qua causa in proposita specie non constabat (X4).

(1) L. Non erit §. 5. ult. ff. hoc tit. de jurejurand. (12. 2.)

(X2) Decis. 26. februar. 1656. ref. D. Piscina in caus. Scalia contra Commis. Mahnum, in princ.

(3) L. Non erit §. ult. ff. hoc tit. (12. 2.), Abeccler. observat. 77. num. 15. & seq. X, Reg. Confist. lib. 3. tit. 14. §. 16., Ojase. decis. 8. & 97.

(X4) D. decis. ref. D. Piscina, fere in princip.

DEFINITIO IX.

Jurasse satis intelligitur, qui natus verbo credo, non recordor, posissimum in illis, quae jamdiu gesta sunt.

Cum ex trito apud pragmaticos axiomate forma det esse rei (1), ea quoque in jurejurando servanda est; futurum alioquin, ut viribus careat actus, si in re gravi peccatum sit. Satis autem jurasse intelligitur, qui utitur verbo credo, non recordor, maxime in illis, quae jamdiu gesta sunt (X1.)

(1) L. Cum hi, quibus 8. §. Si prator 17. ff. de transactionib. (2. 15.)

(X1) Decis. 9. april. 1646. refer. D. Barberis in caus. Jugal. de Scarvonis contra Laurentios in princip., V. Reg. Confist. lib. 3. tit. 15. §. 9.

DEFINITIO X.

Jusjurandum enim suis qualitatibus connexis, & quae ad factum pertinent, recipi debet, nec scindi potest.

Cum jusjurandum ea forma praestari doceat, quo fuit delatum (defini. praeced.), consequens est, jurati tantum posse de his, de quibus delatum fuit; nec praestitum de aliis vim probationis habere (1); alioquin quisque posset judicem se in propria causa facere; quod a recta ratione alienum est: jurans tamen non prohibetur adjicere iurijurando, seu illis, quae jurejurando interposito affirmat, vel negat, suas, ut ajunt, qualitates, seu modos, dummodo connexae sint, nec illis obstat juris praesumptio (2): atque jusjurandum cum hisce qualitatibus praestitum ita accipiendum est, nec scindi potest (X3): si vero jurans perperam, & sponte adjecerit qualitates extrinsecas, de quibus delatum non fuit jusjurandum, nulla harum ratio habenda est, cum ultra delationis formam jurare non liceat (defini. praeced.), ne jurans semetipsum judicem in sua causa faciat.

(1) L. 1. ff. quar. rer. actio non det. (44. 5.)

(2) V. Abeccler. part. 1. observat. 64.

(X3) Decis. 18. jun. 1647. refer. D. Piscina in caus. Falcombelli contra Devam, per tot.

DEFINITIO XI.

Jurjurandum purgativum contrarias probationes admittit, sed nonnisi semel de eadem re, licet inter alios, exigi potest.

Cum iurjurandum purgativum, vel ut alii ajunt, purgatorium liris definitum non sit, contrarias probationes semper admittit (1); præsertim cum adhiberi non soleat, nisi ad excludendam suspicionem doli, atque ad excludendas imperfectas probationes, & præsumptiones (2); doli autem probatio salva semper esse debet; ita ut nec valeat pactio, ne de dolo agatur (3); alioquin minus puniretur dolus, quia cum perjurio junctus est; quem tamen gravius puniri decet. Semel tamen jurare sufficit, nec iuste petitur, ut quis rursus iurejurando se purget (4).

(1) L. Admonendi 31. ff. hoc tit. (12. 2.), Fab. cod. hoc tit. lib. 4. tit. 1. defin. 5.

(2) Decis. 19. jun. 1654. refer. D. Gerardi in caus. Fornaris contra Dessephanis in fin.

(3) L. Si unus 2. §. Illud nulla 3. ff. de pact. (1. 14.)

(4) Argum. d. l. 34. ff. hoc tit., Sentent. Senat. 10. mart. 1761. refer. D. Scala in caus. Vidua Galina Aubert contra fratres Lizia, qui Viduam tamquam tertii possessores rursus jurare postulabant, quod nihil residuum haberet ex administrata filii tutela, eum filio-instante jam jurasset.

TITULUS XVII.

De confessis.

DEFINITIO L

Confiteri non potest, ut sibi noceat in alienatione, qui prohibitus est alienare.

Cum confessio saltem in iudicio facta sententia, & condemnationis vim habeat, atque confessus pro iudicato habeatur (1), consequens est, illos tantum confiteri posse ita, ut confitendo sibi noceant, qui satis intellegant, quod agunt, & quorum interest. Consilii defectu nihil operatur confessio impuberis; minor autem, si ex confessione sua læsum se demonstrat, in integrum restituitur (2), prout in delato iurejurando (3). Hinc prohibito contrahere, & alienare, nec confiteri licet in re, ex qua alienatio sequi possit (4), ne indirecte fraus legi fiat (5).

(1) L. 1. ff. hoc tit. (42. 2.)

(2) L. Ceterum 6. §. penult. ff. hoc tit., L. Minoribus 6., & L. sequi. ff. de minorib. (4. 4.), Fab. cod. hoc tit. lib. 7. tit. 24. defin. 5. in princ.

(3) L. Nam postquam 9. §. Si minor 4. ff. de iurejurand. (12. 2.)

(4) Decis. 19. april. 1719. refer. D. Beraudi in caus. Ferrerii contra Civitat. Montis Regalis §. Sed hac quoad formam.

(5) Argum. L. Non dubium §. cod. de legib. (1. 14.)

DEFINITIO II.

Confessio secundum suas qualitates accipienda est, nec iudex ultra potest condemnare.

Quia in iudicio confessus pro iudicato habetur (definit. præced.), iudicis partes non aliæ sunt, quam ut confessum condemnet (1), quin ulteriore probatione, vel inquisitione opus sit (2): sed pronunciare non potest ultra id, quod confessione continetur, adeoque secundum qualitates, ut ajunt, confessionis (3); nisi de parte tantum quis confessus fuerit; quo casu licet iudici, etiam ultra confessionis verba reum condemnare, si aliæ probationes præsto sint: vel nisi qualitates extiterint, prout de iurejurando diximus (4).

(1) *L. Qui sitichum* 5. §. ult. ff. hoc tit. (42. 2.), *L. ult. cod. de execution. rei judicat.* (7. 53.)

(2) *L. Post rem judicatam* 56. ff. de re judicat. (42. 1.)

(3) *Decis. 9. maii 1653. refer. D. Pattarini in caus. Gerboni contr. Ghilionum, in princip.*

(4) *V. Tit. præced. de iurejurand. definit. X.*

DEFINITIO III.

Confessio facta in uno iudicio probat etiam in alio inter easdem personas. Quid si quis confessus fuerit in iudicio criminali?

Confessio in uno civili iudicio facta probat etiam in alio inter easdem personas: immo facta in iudicio criminali, puta furti, probat

etiam in civili (1); æquum omnino est, ut unusquisque suis confessionibus acquiescat (2), quæ ratio probat, inter diversas personas gravem adversus consistentem inducere præsumptionem: ex quo plures inferunt, confessionem, seu depositionem alicujus tamquam testis in causa reitii probare contra ipsum in alia lite etiam pro alia persona, aut saltem gravem ex ea oriri præsumptionem (3).

(1) *L. penult. in fin. cod. de liberal. caus.* (7. 16.), *Decis. 22. april. 1678. refer. D. Gabuti in caus. Franchi contra Gajum, qui furtum confessus fuerat, atque subijciunt quoad quantitatem, standum esse iurijurando auctoris.*

(2) *L. penult. §. ult. cod. de non numerat. pecun.* (4. 30.)

(3) *V. Syrdum decis. 309.*

TITULUS XVIII.

De juris, & facti ignorantia.

DEFINITIO I.

Juris ignorantia an excuset militem?

Quamquam militum favore constitutum est, ut ignorantia juris civilis militibus excusationem in pluribus casibus præstat; puta si miles allegationes sibi competentes omiserit (1): si hereditatem adierit non implorato beneficio inventarii, ne ultra vires hereditatis teneatur (2): si in testamento sibi adscripserit, ut a poena excusetur (3): si tempus adeundæ hereditatis errore iuris præterlabi passus sit (4): si tamen miles degat

in loco, ubi copia jurisperitorum est, nec armis admodum occupatus sit, vix est, ut ignorantia juris excusetur (*5).

(1) *L. 1. cod. hoc tit. (1. 18.)*

(2) *L. ult. §. ult. cod. de jur. deliberand. (6. 30.)*

(3) *L. penult. cod. de his, qui sibi adscrib. (9. 23.)*

(4) *L. Regula est 9. §. 1. ff. hoc tit. (22. 6.)*

(*5) *Argum. D. L. 9. §. Sed juris 3. ff. hoc tit., Decis. 8. februarii 1768. ref. D. Gavutio in causa Commissa Argentaria a Bergh contra Comit. de Advocatis a Quinto, §. Ad dolum, quod atinet.*

DEFINITIO II.

Error facti excusationem praestat: facti alieni ignorantia praesumitur.

Error facti, sive in delictis, sive in civilibus negotiis, sive agatur de damno vitando, sive de lucro capiendo, excusationem praebet (1); quia facta etiam a prudentissimis viris facile ignorantur (2), atque generationi praesumitur ignorantia facti alieni (*); non sui; quisque enim scire praesumitur, quod gessit, nisi forte longioris temporis mora jam intercesserit, ut oblivio facilis sit (4).

(1) *L. Error facti 8. ff. hoc tit. de jur., & fact. ignorant. (22. 6.)*, *L. Error 7. cod. hoc tit. (1. 18.)*

(2) *L. In omni parte 18. ff. hoc tit.*

(*3) *D. L. 2., junct. L. Plurimum interest 3. ff. hoc tit., Decis. 13. septembris 1732. refer. D. Cavalli in causa consurs. Ojasci, num. 14.*

(4) *L. Cum fideicommissum 7. ff. de confectis (42. 2.)*

TITULUS XIX.

De exceptionibus.

DEFINITIO I.

Exceptio an, & quibus casibus probari debeat?

Duplex est exceptionum genus: alia meram negationem continet; veluti si quis neget, se mutuum pecuniam ab actore accepisse: alia factum habent adjunctum, puta pecuniam mutuo acceptam restitutam fuisse, vel pactum fuisse initum de non amplius petendo. Exceptio prioris generis probationem non exigit; quia per rerum naturam, scito ajunt Imperatores, factum negantis probatio nulla est (1): actori ergo probandi onus incumbit; alioquin reus absolvitur (2). Quamquam probatio aliqua interdum dari potest facti, quod negatur; veluti si probet reus excipiens, se alibi fuisse eo die, quo actor mutuum sibi dedisse pecuniam allegat: atque conringere potest, ut prosit reo hujus exceptionis probatio; si nempe actor semiplene probet intentionem suam, ita ut praesumptio negantem oneret; cum aliis sit juris regula, probandum esse ab eo, qui praesumptionem contra se habet (3). Sed onus probandi reo incumbit, cum exceptio nititur facto aliquo (*4); quia facta non praesumuntur, sed ab allegante omnino probanda sunt (5):

atque hoc sensu reus dicitur excipiendi actor fieri (6); probare ergo debet solutionem, compensationem, pactum de non petendo, & similia reus, qui hisce exceptionibus se adversus actorem defendit.

(1) *L. Actor 23. cod. de probat.* (4. 19.)

(2) *L. Possessiones 2. cod. cod. tit. L. Qui accusare 4. cod. de edend.* (2. 1.)

(3) *L. Ab ea parte 5. §. 1. ff. de probat.* (22. 3.)

(4) *Decis. 13. septembris 1674. ref. D. Demazzetis in causa Castellina contra Castellinum, in fin.*

(5) *P. L. Ab ea parte 5, L. Quoties opera 18. ff. de probat.*

(6) *L. In exceptionibus 19. ff. cod. tit. L. 1. ff. hoc tit. de exceptionib.* (44. 1.)

TITULUS XX.

Quibus res iudicata non nocet.

DEFINITIO I.

Exceptio rei iudicata non habet locum, nisi lis finita rursus moveatur inter easdem personas, de eadem re, atque ex eadem petendi causa.

Cum res iudicata pro veritate accipitur (1), ut illius exceptio competat, non inquiritur, an iure, an injuria iudicatum fuerit, sed dumtaxat, an iudicatum sit (2), dummodo sententiae vis per appellationem non fuerit suspensa (3). Sed

non fit locus exceptioni rei iudicatae, nisi lis finita rursus moveatur inter easdem personas, de eadem re, atque ex eadem petendi causa (4); atque, si altera ex his conditionibus desit, exceptio denegatur; quia eadem res, seu idem negotium amplius dici non potest (5).

(1) *L. Res iudicata 207. ff. de reg. jur., L. Ingennum 25. ff. de statu homin.* (1. 5.)

(2) *L. Si superata 13. §. 1. ff. de pignorib.* (20. 1.), *L. 1. §. Pari modo 14. ff. de liber. exhibend.* (43. 30.)

(3) *L. 1., & passim ff. de appellationib.* (49. 1.), *L. Cum quaritur 12, & duab. seqq. ff. hoc tit. de exception. rei iudicat.* (44. 2.), *Fab. cod. de re iudicat. lib. 7. tit. 19. de finit. 14, & 20.*

(4) *Decis. 3. maii 1732. refer. D. Nomis in causa jugal. de Andreis contra frat. de Marinettis, in fin., Decis. 10. octobris 1731. refer. D. Bonando in causa D. Procurator. Generalis, & Comit. Valperga ab Albareto, §. Cum ergo super praemissis, & seqq., prop. fin. decision.*

(5) *D. L. Et an eadem 14. ff. hoc tit. de except. rei iudicat.*

TITULUS XXI.

De transactionibus.

DEFINITIO I.

Transigere quibus liceat? An Vassallus de feudo? An de fideicommisso?

Transigere generatim possunt omnes, & soli, qui liberam bonorum administrationem habent; quia in omni transactione aliquid datur, vel promittitur (1); dare autem, vel promittere rem non potest, nisi qui libera gaudet administrandi facultate: quia tamen in transactione non unus tantum donat, sed vicissim aliquid ab altero contrahente recipit (2), facilius permittitur transactio, quam donatio, perditioni equiparata (3). Hinc transigere possunt tutores, dummodo ex iusta causa, & pupillorum utilitate prae oculis habita (4); curatores, minore consentiente; minor curator destitutus recte transigit, dummodo immobilia bona inde non alienet; si veto curatorem habeat, lesus in integrum restituitur adversus transactionem eo probante factam (5). Universitatum syndici, & administratores de rebus mobilibus ad universitates pertinentibus, recte transigunt, dummodo jus certum non remittant (6). Feudorum consuetudines vassallo indulgent, ut sine domini consensu de re feudali transigat, dummodo bona fide transactio fiat (7); ita ut si feudum aperiatur, transa-

ctionem æque ac iudicium cum vassallo motum dominus probare teneatur (8). Plane, dummodo transactio bona fide fiat, aliquo accepto, vel retento, nihil obesse debet, quominus etiam in feudis probetur etiam odio successorum (9); satis enim est, partem transigendo retinere, quam totum forte litigando amittere (10); plane directi domini consensus in feudi alienatione, vel hypotheca, etiam si hæc ex necessaria causa sequatur: exquirendus est, quo contractus firmetur (11). De rebus fideicommissariis transigere posse heredem sine interveniu vocatorum, superius diximus (12): atque simul expendimus casus, in quibus renunciatio fideicommisso facta censetur (13).

(1) *L. Transactio 28. cod. hoc tit. (2. 4.)*

(2) *D. L. 28., L. Cum ea 21. cod. hoc tit.*

(3) *L. Filiusfamilias 7. ff. de donat. (39. 5.)*

(4) *L. Lucius 46. §. ult. ff. de administrat., & peric. tutor. (26. 7.)*

(5) *L. Si curatorem 3. cod. de integr. restitut. (2. 22.), L. De fideicommisso 11., L. Si majores 25. cod. hoc tit.*

(6) *L. Praeses 12. cod. hoc tit., L. Ambitiosa 4. ff. de decretis ab ordin. faciend. (50. 9.)*

(7) *Feudor. lib. 2. tit. 26. §. 5. versic. Si vassallus de beneficio, & cod. lib. 2. tit. 43.*

(8) *Feudor. d. lib. 2. tit. 43. in fin.*

(9) *Decis. 17. februarii 1730. refer. D. Sclerandi in causa Marchion., & Comit. Scarampi, & aliorum, §. Sin vero ex causa, num. 41, & seqq., Decis. 23. junii 1688.*

refer. *D. Salmatoris in causa Præfidi Simeonis contra Comis. Gaburetti*, §. Quinto videndum.

(X10) *D. Decif. refer. D. Salmatoris*, & d. §.

(11) *De alienatione feudorum*, & bonorum feudalium. *V. Reg. constit. lib. 6. tit. 3. cap. 6.*

(12) *V. supra lib. II. tit. LXXXIX. de jurib. hered. fiduc. compet. defin. XIII.*

(13) *D. lib. II. tit. XCI. fideic. quib. casibus defin. definit. IV., V., & VI.*

DEFINITIO II.

Transactio vim habet jurisjurandi, & rei judicata inter transigentes: non est tamen cessionario, licet facta post cessionem, si casso debitori ignota fuerit.

Transactionis effectus is est, ut litem dirimat non secus ac jurisjurandum (1), & res judicata (2), quorum vim ex juris præscripto habet; & merito; nullus alioquin erit litium finis, si res legitima transactione compositas facile liceret retrahere (3). Sed vis hæc transactioni inest inter eos tantum, qui transegerunt, non inter ceteros (4); ex regulari juris effato res inter alios acta, vel judicata aliis nec nocet, nec prodest (5); nec finit æquitas, ut negotium inter duos transactum, vel definitum noceat illis, qui non adfuerunt, nisi necessario connexum sit: quo communionis fundamento placuit, transactionem factam cum cedente post cessionem obesse cessionario, si debitori cessione ignota fue-

Cod. Tom. IV.

rit (X6), cui proinde nihil imputari potest.

(1) *L. Jusjurandum 2. ff. de jurisjurand. (12. 2.)*

(2) *L. Non minorem 20. cod. hoc tit. (2. 4.)*

(3) *L. Fratris 10. cod. hoc tit.*

(4) *L. Imperatores 3. cod. hoc tit. (2. 15.)*

(5) *L. 1. & tot. tit. cod. inter alios acta (7. 60.), L. Sape constitutum 63. ff. de re judicat. (42. 1.)*

(X6) *Decif. 1. decembris 1679. refer. D. Gabuti in causa Clementis contra Rollam, in princip. L. ult. ff. hoc tit. (2. 15.).*

DEFINITIO III.

Transactio nonnisi de re dubia fieri potest. Quæ res dubia dicantur?

Transigi generatim potest de rebus omnibus, paucis exceptis (quas infra referemus), sive mobilibus, sive immobilibus (1), sive juribus, & actionibus, universalibus (2), aut singularibus; non secus ac pactum iniiri, a quo, quod ad res pertinet, vix distat transactio, cum ipsa quoque pactis adnumeretur (3). Sed hoc interest inter utrumque, quod pactum de rebus certis fieri potest, licet enim donationis causa rem certam, atque indubitatam remittere; sed transactio non sustinetur, nisi sit de re dubia, vel lite incerta, nec dum finita (X4). Dubie autem res sunt, de quibus dubium est ius, & dubius eventus; sive ex incertitudine conditionis adhuc pendens, licet nulla sit, aut metatur lis; veluti de fideicommissio conditionali inter heredem fiduciarium, & fidei-

G. g.

commissarium (5) ; sive de incerta victoria litis motæ, aut adhuc movendæ, seu quæ movenda metuitur (6).

(1) *L. Si de certa re* 31. *cod. hoc tit.* (2. 4.)

(2) *L. Cum te proponas* 2., & seq. *cod. hoc tit.*

(3) *L. Transactum* 2. ff. *hoc tit.* (2. 15.), *V. Thesaur. lib. 3. quæst. 90.*, ubi probata fuit a Senatu transactio inter Vassallum, & Communitatem, qua Communitas se obligaverat ad solvendam certam summam, cum Vassalli filius militia se adscriberet; atque censuit quinquaginta scuta pro unoquoque filio danda esse, decem vero pro centenario pro filia nuptui danda, ita tamen ne scuta centum excedantur.

(4) *L. 1. ff. hoc tit.*, *Osasc. decis. 91. num. ult.*, *Decis. 7. junii 1730. refer. D. Derossi in causa Cavalli contra Ricci*, §. Domini fuerunt, *Decis. 14. februarii 1731. refer. D. Cassotti in causa de Bellis contra Laugier*, §. Præterea, *Decis. 21. martii 1737. refer. D. Provana in causa Borii contra Morata*, num. 14., & seqq., *Decis. 22. novembris 1660. refer. D. Dalmaggoni in causa Valsania contra Napionum*, per tot., *Decis. 28. maii 1731. refer. D. Nomis in causa de Tarinis contra Desefanis*.

(5) *L. De fideicommissio* 11. *cod. hoc tit.*

(6) *L. Cum te proponas* 2. *cod. hoc tit.*

DEFINITIO IV.

Transactio non valet, nisi aliquid detur, retineatur, vel promittatur.

Transactio nihil aliud est, quam conventio onerosa de re dubia. Conventionalis verbum generale est, quo transactio cum pactis, & contractibus convenit: cetera verba transactionem a pacto, & contractibus distinguunt: onerosa conventio dicitur quo differt a pacto, quod gratuitum esse potest; quia transactio nullo dato, retento, vel promisso viribus caret (1).

(1) *L. Transactio* 38. *cod. hoc tit.* (2. 4.), *Decis. 22. novembris 1660. refer. D. Dalmaggoni in causa Valsania contra Napionum*, *Decis. 28. maii 1731. refer. D. Nomis in causa de Tarinis contra Desefanis*, *Decis. 7. junii 1730. refer. D. Derossi in causa Cavalli contra Ricci*, §. Domini fuerunt, *Decis. 21. junii 1679. refer. D. Gabuti in causa Cassini contra Universitat. Prierii*, §. 3., *Decis. 13. septembris 1679. refer. D. Gabuti in causa Communitat. Colegni contra Comitissam Garellem*.

DEFINITIO V.

Transactio prae-textu instrumentorum deinceps reperorum non rescinditur, nisi dolus intercesserit. Quid si deinceps constet, nullam fuisse transigendi causam? An rescindatur ex laesione enormi, vel enormissima?

Tanta est transactionis legitime celebratae vis, ut nec imperiali rescripto causae iis finitae resciscitari possint (1), nec sub praetextu instrumentorum deinceps reperorum (2), aut specierum, seu rerum, quae tempore transactionis ignorabantur (3), nisi dolus intercesserit (4), puta dolose subtrahita fuerint instrumenta (5), aut res celatae (6), veluti si transactio facta fuerit intuitu inventarii; & deinde appareant aliae res, quarum mentio in inventario dolose facta non fuerat. Immo nec retractatur secuta transactio, tametsi postea probeatur, nullam fuisse transigendi causam, atque indebitum plane fuisse, quod solum est (7); dummodo lis fuerit, vel probabiliter imminuerit, transactio valet, tamquam de re dubia (8); nisi evidens calumnia deregatur; quo casu ex aequitate repetitio datur (9), & transactio irrita fit (10); publice interest, ne rata habeantur, quae dolo gesta sunt. Atque in hoc differt transactio a re iudicata, quod haec ex dolo non fit irrita, sed necessaria est in integrum restitutio adversus sententiam (11): contra transactio ex dolo ipso viribus corrumpitur (12); quia sententia ex iudicis auctoritate vires capit, transactio ex voluntate

contrahentium, quibus ideo dolus prodesse non debet (13). Cum ergo ad vim transactionis sufficiat litem fuisse, vel probabiliter timeri potuisse, consequens est, transactionem, si ius Romanum spectemus, ex laesione nec enormi, nec etiam enormissima rescindi (14); maxime quia vix statui potest, quid tempore transactionis simplum fuerit, quod deberetur; indeque nec dici potest, quod sit duplum, vel triplum, ut contractus ex laesione enormi, vel enormissima rescindatur (15); praeterquamquod ille, qui ex transactione petit, non petit, quia a iura sibi debitum fuisset, sed quia adversarius promissit se daturum, si alter a lite desisteret (16): quare non est inquirendum, an lis iusta, an iniusta fuerit, dummodo dolus, vis, merus absuerit, sed an conditio obligationis impleta sit, seu utrum alter a lite desisteret: prout aperte docet Paulus, cum ait, non repeti, quod transactionis nomine datur, licet res nulla media fuerit: *nam si lis fuit, hoc ipsum, quod a lite disceditur, causa videtur esse* (17): usu tamen fori passim receptum est, ut transactio ex causa laesionis enormissimae irrita fiat (18): non tam quia dolus re ipsa iacet; quam suadente aequitate, quae rescissionem venditionis in eodem casu induxit (19). Ab hac autem fori praxi non dissentit ius regium; quo tantum est, ne ex laesione etiam enormissima rescindatur transactio Senatus decreto confirmata (20): hinc enim sequitur, ceteras transactiones privatae dumtaxat, vel inferioris iudicis auctoritate interpositas ex causa laesionis irritas fieri posse. Immo, ne

ullus superſit dubitandi locus, ſubjicitur, decretum nonniſi prævia, & plena cauſæ cognitione interponendum eſſe poſt triginta dies a ſecuta tranſactione computandos, ut in caſu leſionis liceat contrahentibus, ſi ita malint, a tranſactione diſcedere, priuſquam decretum interceſſerit (11).

(1) *L. Cauſas* 16. *cod. hoc tit.* (2. 4.)

(2) *L. Sub prætextu inſtrumenti* 19. *cod. hoc tit.*, *Fab. cod. hoc tit. lib. 2. tit. 4. deſin. 13. in princip.*, *Decif. 4. ſeptembris 1673. refer. D. Occelli in cauſa DD. Fiandi contra Commun. ejusd. loci.*

(3) *L. Sub prætextu ſpecierum* 19. *cod. hoc tit.*

(4) *Decif. 12. novembris 1660. refer. D. Dalmazzo in cauſa Valſania contra Napionum.*

(5) *D. L. 19. cod. hoc tit.*

(6) *L. Tres fratres* 35. *ff. de paſſ.* (2. 14.)

(7) *L. Nec intentio* 23. *cod. hoc tit.*, *L. In ſumma* 65. §. 1. *ff. de condiç. indebit.* (12. 6.)

(8) *L. 1. ff. hoc tit.* (2. 15.)

(9) *D. L. 65. §. 1. in fin. ff. de condiç. indebit.*

(10) *Fab. cod. hoc tit. lib. 2. tit. 4. deſin. 13. num. 2.*

(11) *L. Divus Adrianus* 33. *ff. de re judicat.* (42. 2.)

(12) *D. L. 19. cod. hoc tit.*, *D. L. 33. ff. de paſſ.* (2. 14.), *Fab. cod. hoc tit. d. deſinit. 13. num. 3. & ſeqq.*

(13) *L. Ne ex dolo* 12. *ff. de dol. mal.* (4. 3.)

(14) *L. Lucius Titius* 78. §. ult. *ff. ad S. C. Trebellian.* (36. 1.), *Fab.*

cod. ſi adverſ. tranſaction. lib. 2. tit. 21. deſin. 4.

(15) *L. Si voluntate* 8. *cod. de reſcindend. vendition.* (4. 44.)

(16) *L. 1. ff. hoc tit.*, *L. In ſumma* 65. §. 1. *ff. de condiç. indebit.* (12. 6.)

(17) *D. L. 65. §. 1. ff. de condiç. indebit.*

(18) *Fab. cod. hoc tit. lib. 2. tit. 4. deſinit. 10. num. 1. & ſeqq.*

Decif. 17. februarii 1730. refer. D. Sclarandi in cauſa utrinque Scarampi, & Enormiſſima leſio, num. 30., Decif. 7. mai 1664. refer. D. Vitione in cauſa Oncalehi contra Dominum Sanctæ Crucis a Moirano, V. Decif. 18. februarii 1737. refer. D. Demorra in cauſa utrinque de Britis, Decif. 14. junii 1673. refer. D. Rafini in cauſa utrinque Bagnafci, Decif. 12. junii 1677. refer. D. Torini in cauſa Commun. Ciamporcei contra Commun. Doavis, Decif. 16. decembris 1728. refer. D. Sclarandi in cauſa Marchion. Ghislerii, & Comit. de Bolignus contra Commun. Lumelli, & Collegium Societatis Jeſu, Decif. 19. aprilis 1719. refer. D. Berdudo in cauſa Marcelli Ferraris, & luis conſortium contra Comit. Penſam de Marſalia, Decif. 16. februarii 1735. refer. D. Bianchis in cauſa Allois, Brage, & Boucher.

(19) *D. L. Si voluntate* 8. *cod. de reſcind. vendition.* (4. 44.)

(20) *Reg. conſtit. lib. 5. tit. 20. §. 2.*

(21) *Reg. conſtit. d. lib. 5. tit. 20. §. 3.*

DEFINITIO VI.

Transactio ex causa doli, vel immodica lesionis irritatur, licet a Principe fuerit approbata: maxime si sufficiens causa cognitio adhibita non fuerit.

Hinc recte placuit, favores, presumptiones, & privilegia, quæ extrinsecus transactionem, veluti regia approbatio, ejusdem interiectio, qualitas personarum, quæ transactioni interveniunt, longa possessio, qualitas successoris singularis in possessore, cessare, cum manifeste emergunt intrinseca vitia, injustitiæ, læsionis, erroris, & falsæ suppositionis (✕1): atque jurisprudentia hæc maxime locum habet, si deficiat causæ cognitio (✕2). Nec transactio in sequelam, & approbationem divisionis magis firma est, si probeatur læsio ultra enormem in majore, & ad sextam pretii partem in minore (✕3).

(✕1) *V. Decif. 17. septemb. 1725. refer. D. Carriatore in causa Derossi, & Goy, Decif. 22. januarii 1740. refer. D. Cassotti in causa de Villa contra Comit. Bertonum de Balbis, atque prædictis non obstantibus circumscripta fuerunt transactiones; prout exempla sunt in Decif. 13. martii 1670. refer. D. Rasino in causa de Bonagiunni contra Advocatum Simeonum, ubi irritata fuit transactio coram tribus celebribus jureconsultis, electis arbitris, Decif. 23. junii 1696. refer. D. Avenato in causa Patrimonial. de Balestrino, ubi de transactione per Sententiam Senatus anno 1513., (adeoque ante Edic. D. Em-*

manuelis Philiberti datum anno 1577, prout traditur in d. lib. 5. tit. 20. Reg. consilii. 4. 2.) approbata, & jam executioni mandata; Decif. 17. februarii 1730. refer. D. Sclarandi in causa, utrinque Marchion. Scarampi seudi Bubii, ubi circumscripta fuerunt tres transactiones, licet authenticata Regia approbatione, Decif. 15. januarii 1731. refer. D. Cassotti in causa de Bellis contra Spiritum de Laugier, Decif. 17. januarii 1735. refer. D. Cavalli in causa Universit. Piperanii contra Marchion. Grimaldi, qua circumscripta fuit transactio, licet secuta interveniu Præsidis Pallavicini, & diuturno tempore observata, Decif. 24. februarii 1735. refer. D. Meynier in causa Marchion. Ferraris contra Comit. de Simeonibus seudi Caturetti, ubi circumscripta fuerunt tres transactiones, quamvis duabus Senatûs Sententiis approbata, & plus, quam 100. annorum cursu observata: ita & in Decif. 9. septembris 1737. refer. D. Cassotti in causa Universitat. Candia contra Comit. Borgiallum, per tot. Immo prædictæ transactiones fere omnes irritatae sunt in odium tertii possessoris, aut successoris singularis.

(✕2) *Decif. 9. martii 1679. refer. D. Torrini in causa utrinque Battuelli contra Patrem; vel ubi nullitas, aut insufficiensia civilis est, Decif. 28. martii 1740. refer. D. Bruno in causa utrinque Radicati reintegrationis partis seudi Brosolii, 5. Sed diuturnam, Decif. 26. septembris 1640. refer. D. Appiano in causa Comit. Antignani contra fratres Malabaila, Decif. 19. decembris 1681. refer. D. Rasino in causa Freilina contra Comit. de Amicis, Decif. 16. martii 1695. refer. D. Bertodano in causa*

Gioliti contra Gianettum, Decis. 10. septembris 1731. refer. D. Bianchis in causa utriusque Caldora, Decis. 19. decembris 1712. ref. D. Beltramo in causa Baronis a Sancto Marcello contra Equit. Solarium, & Comitum Valperga, §. Non minus laborabas, nec instrumentum transactionis impedit redintegrationem in prædictis omnibus exemplis.

(X3) *Decis. 22. junii 1735. refer. D. Demorra in causa Cotti contra Anglesium, Feb. cod. commun. utriusque judic. lib. 3. tit. 27. definit. 6, & cod. si advers. transaction. lib. 2. tit. 21. definit. 5.*

DEFINITIO VII.

Transactionibus, quantum fieri potest, favendum est: atque in possessione manutinetur, qui transactionem pro se habet.

Hinc tamen non sequitur, transactiones odiosas esse: immo illis maxime favendum est, nec ab illis facile, & ob juris apices recedendum, ita poscente publico bono ad lites finiendas (X1): atque ideo transactionem habens pro se manutinetur est in possessione, missis ad aliud iudicium questionibus altiore in indaginem requirentibus (X2).

(X1) *Decis. 17. decembris 1725. refer. D. Cariniore in causa utriusque de Rubels, §. Hæc in hanc rem.*

(X2) *Decis. 28. maii 1725. refer. D. Richelmi in causa Communis Lumelli contra Comit. Ghislerium.*

DEFINITIO VIII.

An transactio plura capita continens irrita fiat ex læsione in aliquo capite?

Cum transactio plura continet capita, an ex læsione in uno capite irritetur, nec ne, interest, an separatim de unoquoque capite transactum fuerit, an unum de omnibus, & singulis simul: Quoties separatim de singulis capitibus transactum est, potest in uno capite irrita fieri transactio, in quo læsio enormissima intervenerit; quia in hoc casu plures revera sunt separatæ, & distinctæ transactiones, quamvis una scriptura contineantur (X1): sed transactio in totum sustinetur, si unum de singulis capitibus facta sit, licet in uno capite læsio fortassis sit (X2); quia unus contractus vice censetur; atque ideo sufficit, æqualitatem quoad omnes sui partes simul sumtas servari.

(X1) *Decis. 15. martii 1677. ref. D. Garretti in causa Oliverii contra Cameronum.*

(X2) *D. Decis. refer. D. Garretti.*

DEFINITIO IX.

Transactio non extenditur ultra ea, de quibus nominatim actum est, nisi aliunde appareat, contrahentes de alijs quoque sensisse.

Quamquam transactionibus, quantum fieri potest, favendum est (definit. VII.), utpoteque liti- bus finem imponunt, quas tolli, vel minui publice interest (1); quia ta-

men actus agentium ex trito axiomate apud pragmaticos, jure naturali firmato, ultra eorum intentionem non debent extendi (2), idcirco non trahitur, ut ajunt, ad incogitata, seu non excedit causas, de quibus actum est (3). Immo, si quis de certa summa, puta centum autem, vel ex rationibus tutelæ administratæ, vel aliunde debitis transegerit cum tutore, aliove simili administratore, vel cum debitore, petitio majoris quantitatis, quam postea debesi appareat, non censetur transacione exclusa (4); atque transactio inter fratres de rebus omnibus hereditariis, non complectitur ea, quæ alter ex fratribus, aliis ignorantibus, subdaxerit (5). Quo fundamento supra diximus, non censi transacione renunciandum fideicommissio, cujus conditio nondum extitit, nisi prægnantes omnino clausulæ adjectæ fuerint, & certo constet, transigentes de fideicommissio notitiam habuisse (6).

(1) *L. Item 4. §. 1. in fin. ff. de alienat. judic. mutand. caus. fact.* (4. 7.)

(2) *L. Non omnis 29. ff. de reb. credit.* (12. 1.)

(3) *Decis. 18. januarii 1673. refer. D. Leone in causa Comit. de Siccardis contra Comites Ursinos.*

(4) *L. Age 3. cod. hoc tit. (2. 4.)*

(5) *L. Tres fratres 35. ff. de pact. (2. 14.)*

(6) *V. supra lib. III. tit. LXXXIX. de jurib. hered. fiduc. competentib. definit. XIV. & cod. lib. III. tit. XCI. fideicommiss. quib. casib. defn. defn. IV, V, & VI, Fab. cod. hoc tit. lib. 2. tit. 4. defn. 15.*

DEFINITIO X.

Transigens cogere potest alterum ad implenda transacionis placita, dummodo ipse quoque ex parte sua adimplere paratus sit.

Cum unus ex transigentibus detrectat promissa implere, licet alteri; si pœna transacioni adjecta fuerit, ad pœnam agere, vel ad implementum transacionis, vel, si malit, ab ea recedere (1); sed, facta semel electione, variare non potest; voluti si ad implementum egerit, amplius nequit resilire a transacione, vel pœnam petere (2); cum in judicio quasi contrahatur (3). Sane doli mali exceptione repellitur, qui vult uti transacione, & placita adimplere recusat (4).

(1) *L. Ubi pactum 40. cod. hoc tit. (2. 4.)*

(2) *Argum. D. L. 40. in fin., in illis verbis Ante causæ cognitionem cod. hoc tit.*

(3) *L. Licet tamen 3. §. Idem scribit 11. ff. de pecul. (15. 1.)*

(4) *L. Promissis 37; & d. L. 40. cod. hoc tit., Decis. 21. februarii 1724. refer. D. Guillier in causa Vassalli Napioni contra Napionum, §. Postremo.*

TITULUS XXII.

*De doli mali, & metus
exceptione.*

DEFINITIO I.

Dolus, & scientia procuratoris, infistoris, filii in re mandata nocet domino, & patri, maxime si pecunia in rem alterutrius versa sit.

Quemadmodum dominus, & pater ex negotiis procuratoris, infistoris, & filii, qui ex patris voluntate paternæ negotiationi se immisceat, lucrum sentit, ita ex ejus dolo tenetur, maxime si in rem ipsius pecunia versa sit (X1); sed, sublata versione, neuter tenetur, si mandati fines egressi sint (1).

(X1) *L. Procuratoris 5. ff. de tributor. action. (14. 4.), L. Apud Celsum 4. §. In hac exceptione 17, & §. Quasium 18., L. Procurator 11. ff. hoc tit. (44. 4.), Decis. 21. junii 1737. refer. D. Cassoti in causa Ambrosini, Boccacini, & creditor. fratr. Desdier contra Judeum Abraam Levi de Banco, §. Demum frustra, in fin. decisio.*

(1) *L. Si procurator 10. cod. de procuratorib. (1. 13.)*

DEFINITIO II.

Dolo qui defuit possidere, tamquam possessor habetur.

Cum non deceat, quemquam cum alterius jactura locupletari (1), par debet esse conditio illius, qui possidet, ac qui dolo malo possideret defuit (2); mala fides rem semper extantem fingit (3); atque ideo, si quis a debitore decocto pecuniam doli conscius acceperit, licet consumtam, restituere tenetur (X4).

(1) *L. Nam hoc natura 14. ff. de condit. indebit. (12. 6.)*

(2) *L. Qui dolo 131, L. Parem 150. ff. de reg.*

(3) *L. Sin autem 17. §. Sed & is. 3., L. Fruus 33. ff. de rei vindicat. (6. 1.)*

(X4) *L. Rogasti 11. §. ult. ff. de reb. credit. (12. 1.), Decis. 21. junii 1737. refer. D. Cassoti in causa Ambrosini, Boccacini, & creditor. fratr. Desdier contra Judeum Abraam Levi de Banco, §. Sed fraudandi decum, num. 41.*

TITULUS XXIII.

De litigijs.

DEFINITIO I.

Litigiosa res, seu actio an cedi possit, licet nondum controversia in iudicio de ea sit?

Res litigiosa duplici sensu dici potest; late, & strictè: lato sensu seu potius actio litigiosa appellatur illa, de qua controversia timetur, licet huc nondum de ea mota sit (1): strictè vero, & proprie res litigiosa illa est, de qua in iudicio contenditur (2). Utriusque rei alienatio in quibusdam casibus prohibetur. Actionem improprie litigiosam, seu eam, de qua nondum controversia est, sed futura timetur, alienari vetuit Imperator Anastasius, seu cedi, nisi pretium rei integrum solvatur a cessionario, seu acquiretore, ne is, cui jus aliquod in re competit, opposito potentioris adversario, nimis vexetur; itaque nonnisi pro parte soluti pretii cessionarius agere possit, exceptis quibusdam cessionibus inter coheredes, creditores, & debitores, legatarios, atque fideicommissarios (3): nec non illis, quæ titulo lucrativo, seu donationis fiant (4). Quia vero plerique, ut fraudem legi Anastasianæ facerent, partem emtionis, partem donationis titulo in alium transferbant, Justinianus fancivit, ut vel tota actio vendatur, vel tota donetur, nec liceat partem quidem debiti cedere pignori accedat. Tom. IV.

ptis, partem autem donationis titulo videri transferre (5). Ex his patet, cessionem, quæ sit accepto pretio, non valere, nisi pretium vere solum fuerit, & solum probetur, non ex sola cedentis confessione, & fide (6): quod si fiat ex causa donationis in solum, probandum est præcedens debitum, non ex sola confessione cedentis (7); alioquin fraus legi facile fieri posset.

(1) *L. Per diversas 22, & L. Ab Anastasio 23. cod. mandat. (4. 35.)*

(2) *L. Lite pendente 2, & seq. cod. hoc tit. de litigijs. (8. 37.)*

(3) *D. L. Per diversas 22. cod. mandat.*

(4) *D. L. 22. in fin.*

(5) *D. L. Ab Anastasio 23. cod. mandat.*

(6) *Decis. 26. januarii 1644. ref. D. Appiano in causa Simbaldi contra Pelleterium, & alios, in princip., & §. Dato, quod de cessione.*

(7) *D. Decis. refer. D. Appiano, & d. §.*

DEFINITIO II.

Cessio actionis non litigiosa valet: atque etiam, quæ sit pro defensione juris, quod cessionario competat. An litigiosi visum obijci debeat?

Verum quia Anastasius Imperator cessiones prohibens, seu legem dans cessionibus actionum, de quibus controversia metuitur, alienarum litium redemptores insequitur (1), idcirco placet, legem hanc cessare, quoties ereditum, quod ceditur, litigiosum nullo modo videri potest (2), vel ceditur ex iusta causa, puta si quis cessionem accipiat pro defensione rei.

II h.

quam possidet (¶3): veluti conductor, ut se teneat in possessione rei conductæ (¶4). Cum autem exceptiones regulariter obijci debeant, ut actio elidatur, vitium cessionis obijcere debet ante litis contestationem debitor (¶5), cuius solius favore lex scripta est (6); cui proinde potest renunciare, & cessionarium agnoscere (7); quem agnoscere videretur licem contestando; cum in iudicio quasi contrahatur (8).

(1) L. Per diversas 12. cod. mandat. (4. 35.)

(¶1) Decis. 14. decembris 1644. refer. D. Appiano in causa Castri-novi contra Caponum, in princip., Fab. cod. mandat. lib. 4. tit. 26. definit. 9.

(¶3) D. L. 12. cod. mandat. in med., Decis. 5. martii 1666. refer. D. Oecelli in causa Comit. Gonteri contra Comit. Toricolum, §. Minus obijcere dispositionem, Decis. 19. decembris 1712. refer. D. Beltramo in causa Baronis a S. Marcello contra Equit. Solarium, & Comit. Falpergam, §. Indubitati enim juris, Decis. 28. junii 1654. refer. D. Abceclesia in causa Comitissa Vici contra creditores mariti, §. Ulterius suis dictum, V. Decis. 11. januarii 1648. refer. D. Pastoris in causa Zanetti contra heredes Quintavallis.

(¶4) D. Decis. refer. D. Oecelli, & d. 9., & seq.

(¶5) D. Decis. refer. D. Appiano, §. Quarto tandem, quia, Fab. cod. mandat. lib. 4. tit. 26. definit. 10., L. Si delegatio 3. cod. de novation. (8. 42.)

(6) D. L. 12. cod. mandat.

(7) L. penult. cod. de pos. (2. 3.)

(8) L. Licet tamen 3. §. Idem scribit 11. ff. de pecul. (15. 1.)

DEFINITIO III.

Valet cessio rei, vel actionis vere litigiosæ, quæ fiat ad rei suæ defensionem.

Quamquam non rei tantum corporalis litigiosæ, sed etiam actionis in iudicium deductæ cessio prohibetur, licet accepto iusto pretio (1); quia deteriores alienans facere videtur conditionem alterius litigantis, opposito potentioris adversario (2): si tamen cessio hæc fiat ex iusta causa, non animo vexandi, puta pro debito persolvendo, eandem valere censuit Senatus noster (¶3): non secus ac valet cessio facta ad ius cessionarii ruendum (¶4), cessante legis ratione (5). Plane nemini dubium est, quominus litigiosa facta actione reali, quæ proinde cedi vetatur, adhuc cedi possit actio personalis, si hæc in iudicium nec dum deducta sit (¶6), adeoque litigiosa nondum facta: sed de his vide, quæ alibi scripsimus (7).

(1) L. Lite pendente 2. cod. hoc tit. de litigios. (8. 37.)

(2) L. ult. ff. hoc tit. (44. 6.), Ojase. decis. 144. num. 2., & seqq.

(¶3) Decis. 27. februarii 1653. refer. D. Abceclesia in causa Comit. Buremii contra Communis. Roastii, §. Vetum Senatus.

(¶4) Decis. 30. augusti 1649. refer. D. Barberis in causa Zanetti contra Maratores, & Segnardos, §. Quoad primum.

(5) L. Adigere 6. §. Quamvis nulla 2. ff. de patronat. (37. 4.), L.

Quod dictum 32. ff. de pact. (2. 14.)
(*) D. Decis. refer. D. Ab eccle-
sia, & d. §.

(7) V. Jurisprud. tom. XI. §. 1498,
& seqq. pag. 406.

TITULUS XXIV.

De in integrum restitutione.

DEFINITIO I.

Restitutio in integrum omnia in pri-
stinum statum reducit. Quid si bona
post bellum restituenda per plures
manus ambulaverint?

Restitutio in integrum impe-
trata, omnia in pristinum statum,
quoad fieri potest, reducenda sunt
ex parte tum actoris, tum rei (1);
id est tum actor, tum reus recupe-
rant jura, quæ competeabant pro-
pter negotium, in quo alter resti-
tutus fuit, una cum fructibus (2).
Hinc, cum Princeps, pace secuta,
jussisset generaliter, bona sua cuique
restitui, censuit Senatus, hæc resti-
tuenda esse, licet per plures manus
ambulaverint (*).

(1) L. unic. cod. de reputationib.,
qua sunt in judic. in integr. restitui.
(2. 48.), L. Quod si minor 24. §.
penult. ff. de minorib. (4. 4.)

(2) V. Jurisprud. tom. II. §. 1606,
& seqq. pag. 404.

(*) Decis. 23. januarii 1643. re-
fer. D. Pergamo in causa Vini, &
Peila, §. Neque demum.

DEFINITIO II.

Restitutio concessa adversus sententiam,
quatenus foveat jus in meritis, an
impediat illius executionem?

Cum restitutio in integrum stri-
ctam potius recipiat interpretatio-
nem, quia jus alteri questitum tol-
lit (1), si Princeps restituat adver-
sus sententiam, quatenus foveat jus
in meritis, executio sententiae non
differtur, nisi in promptu, & clare
constet de causis restitutionis, sal-
tem præstita cautione restituendi,
quod deinceps judicari contigerit
(*).

(1) Argum. L. ult. §. ult. ff. de con-
dic. indebit. (12. 6.)

(*) Decis. 15. februarii 1644.
refer. D. Barberis in causa Archerii
contra Porium per tot.

TITULUS XXV.

De interdictis.

DEFINITIO I.

Interdictum Salvianum quibus com-
petat?

Interdictum Salvianum duplex in
juro recensetur: directum, & utile.
Directum datur domino fundi ad-
versus colonum de rebus in præ-
dium rusticum illatis, atque expre-
so pro pensione obligatis (1): utile
datur domino fundi adversus quos-
cumque possessores rerum ad colo-
nos pertinentium, nec non credi-
torem.

H. h. 2

toribus quibuscumque hypothecariis adversus possessores bonorum debitoris (1). Sed cum intentatur interdictum Salvianum adversus tertios possessores bonorum, prius facienda est excussio principalis debitoris (2), prout superius diximus de pignoriis agentes.

(1) §. *Adipiscenda* 3. in fin. instit. hoc tit. (4. 15.), L. 1. cod. de precar., & *Salvian. interdic.* (8. 9.)

(2) L. 1. princip., & §. 1. ff. de interdict. *Salvian.* (43. 33.), V. *Thefaur. decis.* 176. per tot.

(3) *Decis.* 5. martii 1646. refer. D. Filippa in causa jugal. de Bonifortis contra *Prædictum Varronem*, *Thefaur. decis.* 175.

TITULUS XXVI.

Unde vi, seu de interdicto recuperandæ possessionis.

DEFINITIO I.

Interdictum unde vi competit spoliato, seu dejecto a possessione, nec non heredi, dummodo dejectus probet se prius possedisse; nec facto suo ex-ciderit a possessione.

Interdictum recuperandæ possessionis, unde vi in iure appellatum, competit ei, qui e possessione dejectus est, & illius heredi, cum in rem sit (1), dummodo probet se prius possedisse: quare vulgo dicitur, reintegrations duo esse extrema, seu duo probanda esse ad obtinendam reintegrationem possessionis, videlicet antiquiorem actoris

possessionem, & juniorem rei; quia junior possessio præsumitur vitiosa (2); nec facto suo, vel actorum suorum a possessione excedisse (3). Nisi forte agatur de minore, qui rem immobilem sine decreto, & præscriptis a jure solemnitatibus alienaverit (4): ita suadente aequitate, & iudicii imbecillitate in minore. Quamquam aliud putat Faber sentiendum de alienatione rei Ecclesiæ facta a prælato sine legitima causa, neque servatis præscriptis solemnitatibus (5); ita ut ei quidem liceat rem vindicare, & ita venire contra proprium factum, quod permittitur, quoties id alieni commodi causa sit: non veto efficere, ut tradita non videatur possessio, quæ vero translata fuit; cum hæc facti, non juris sit (6). Plano successor in beneficio potest reintegrationem petere, quasi spoliata ecclesia, licet ex facto administratoris, salvo utique possessori regressu adversus ecclesiæ prælatum (7); dummodo triginta anni non effluxerint a die traditæ possessionis (8).

(1) L. 1. §. *Hoc interdictum* 44. ff. de vi, & vi armat. (43. 16.), *Decis.* 7. aprilis 1678. refer. D. Bailegno in causa foror. de Scarampis contra Rolandum, *Decis.* 13. septembris 1678. refer. D. Gabuti in causa utrinque *Gambetta*.

(2) D. L. 1. §. *Deicitur* 9. ff. de vi &c., *Decis.* 12. februarii 1676. refer. D. Gabuti in causa frat. de Rondobinis contra Perrotum, *Decis.* 8. maii 1690. refer. D. Gabuti in causa de *Maffanis* contra Comit. a *Ponte Spatis*.

(3) D. L. 1. princip., & §. 1. ff. de vi, & vi armat., Fab. cod. hoc

lit. lib. 8. tit. 3. defn. 1. num. 7., Decif. 22. novembris 1677. refer. D. Gabuti in cauffa Communit. Peveragni contra Marchion. de Grimaldis, Decif. 23. januarii 1736. refer. D. Nomis in cauffa utrinque Sca rampi, §. Nec iniquum, Decif. 16. martii 1695. refer. D. Bertodano in cauffa de Giolitis contra Joannotum, Decif. 20. decembris 1680. refer. D. Gabuti in cauffa soror. de Surichis contra frat. Muffanos, & de Reynaldis.

(¶4) Decif. 13. february 1730. refer. D. Blavet in cauffa Comit. de Pioffo, frat. de Turre, & alios, Decif. 15. martii 1738. refer. D. Bruno in cauffa frat. de Biandrà contra Marchion. Ceva.

(5) Fab. cod. hoc tit. lib. 8. tit. 3. defn. 11. in princ.

(6) L. 1. §. Si vir uxori 4. ff. de donat. inter vir., & uxor. (14. 1.), Fab. d. defn. 11. in med.

(7) Fab. cod. hoc tit. lib. 8. tit. 3. d. defn. 11. num. 7., Argum. L. Qui fundum 7. §. Si emuer. 3. ff. pro emore (11. 3.)

(8) L. Sicut in rem 3. cod. de præfcript. XXX., vel XL. annor. (7. 39.)

DEFINITIO II.

Spoliato res restituenda est una cum fructibus a die indebitæ occupationis: habita tamen ratione meliorationum, & tributorum.

Interdicto unde vi petitur, ut restituatur possessio rei immobilis (1), una cum fructibus ab eo die, quo quis dejectus fuit (¶1), & omni lucro, quod dejectus habiturus fuisset (3); atque ut reficiatur damnum omne, quod ex dejectione passus est (4): fructuum, inquam, tum perceptorum, tum percipiendorum (5), si deiciens male fidei possessor sit (6); alioquin perceptorum tantum, ratione tamen habita meliorationum (7).

(1) L. Vi pulsos 2. cod. hoc tit. (8. 4.), L. 1. princip., & §§. seqq. ff. de vi, & vi armat. (43. 16.)

(¶1) D. L. 1. §. Ex die 40., Decif. 17. february 1730. refer. D. Sclarandi in cauffa utring. Marchion. Searampi, §. Non fuit dubitatum, Decif. 12. february 1676. refer. D. Garretti in cauffa frat. de Rondolinis contra Perrotum, in fin.

(3) D. L. 1. §. Non solum 41. ff. de vi, & vi armat.

(4) D. L. 1. §. Qui vi dejectus 31.

(5) Fab. cod. hoc tit. lib. 8. tit. 3. defn. 23.

(6) L. Si de possessione 4. cod. hoc tit. unde vi.

(7) L. penult. ff. de interdictis (43. 1.)

DEFINITIO III.

Interdictum recuperandæ possessionis competit adversus titulo invalido possidentem. An & contra eum, qui possidet auctore priore?

Recuperandæ possessionis interdictum competit adversus ipsum dominum, qui deiecerit alterum e possessione (1): adeoque adversus eum, qui titulo possidet, si hic titulus injustus, & nullus sit (¶1). Cum autem iuste possidere præsumatur, qui iudicis auctoritate possidet (3), interdictum hoc non competit ad-

versus eum, qui possidet auctore p[ro]curatore (¶4), nisi actor demonstrat, iudicem de facto, & iuris ordine p[ro]curatorio procedisse (¶5); vel quis missus sit a iudice in possessionem bonorum in vim rescripti judicialis ob non solutam provisionalem (¶6); quia comminationes huiusmodi judiciales nunquam transeunt in rem iudicatam (7); aut sententia nullitas, ut ajunt, procedat ex incompetencia, seu defectu jurisdictionis, vel ex omissa causae cognitione (¶8); vel error facti intercesserit (¶9).

(1) §. Recup[er]anda 3. in fin. de interd[ic]to, (4. 15.), L. Si quis in ian[ua]m 7. cod. hoc tit. 18. 4.)

(¶2) Fab. cod. hoc tit. lib. 8. tit. 3. defn. 22. in princip., Abeccelesia observat. 199. num. 5., Decis. 5. decembris 1729. refer. D. Sclarandi in causa Capellur contra Traffanum, V. Decis. 22. novembris 1677. refer. D. Gabuti in causa Universi. Peveragni contra Marchion. Grimaldi de Bolis.

(3) L. Iuste 11. ff. de acquirend. possession. (41. 2.)

(¶4) Decis. 23. augusti 1660. refer. D. Dalmazzone in causa jugal. de Manu contra Pellem, D. Decis. 5. decembris 1729. ref. D. Sclarandi in causa Capellini &c., Fab. cod. hoc tit. lib. 8. tit. 3. defn. 22.

(¶5) D. Decis. refer. D. Sclarandi, Fab. d. defn. 22. in med.:

(¶6) Decis. 11. decembris 1730. refer. D. Nomis in causa frat. de Saorginis in princip.

(7) L. Interlocutio 4., & L. penult. cod. comminat., epistol., pro gram. (7. 57.), Abeccelesia observat. 13. num. 23., & observat. 102. num. 10.

(¶8) Decis. 30. aprilis 1643. refer. D. Bellaria in causa Pelligrini contra Alpam, §. Neque obstat, & seq., Decis. 23. junii 1679. refer. D. Castelli in causa de Cheris contra Guerinum, §. Nec militat.

(¶9) Decis. 21. januarii 1673. refer. D. Rasini in causa Rebuffa contra jugal. de Verdunis, V. Abeccelesia observat. 164. num. 5., & 17, Osase. decis. 160. num. 4.

DEFINITIO IV.

Exceptiones altioris indaginis, puta administrationis rationum nondum redditarum, fideicommissi, aut domini jure non adminantur in interd[ic]to recuperanda possessionis, quod spoliato competit, nisi incontinenti probentur.

Cum in interd[ic]tis de sola possessione tractetur (1), in iudicio reintegracionis exceptiones altioris indaginis, puta fideicommissi, plerumque non admittuntur (¶1); nec exceptiones illiquidæ, puta quo pertineant ad rationes administratæ tutelæ, aliasve nondum redditas (¶3): nec quæ ad dominium pertinent, nisi incontinenti probentur (¶4), quia iudicium hoc summarium est (5), atque de momentanea possessione agitur (6); atque spoliatus ante omnia restituendus est (¶7); vel nisi dolus obijciatur agenti (8), cuius obijciendi jus nunquam censetur exclusum (9): vel si contra eum agatur, qui bona fide emerit a domino, qui spoliator erat, sed quem emtor spoliatorem esse ignorabat (10); licet enim remedium canonis Pontificii (11), detur etiam adversus

possessorem bonae fidei; atamen huius conditio eatenus saltem favore digna est, ut ipsi succutatur, si in promptu docere possit, se a domino emisisse. Si autem ita servatur, cum quis agit remedio juris Pontificii, multo magis id ita obtinere debet in interdictio unde vi, quod minus pingue esse norunt omnes.

(1) Princip., & §. Recuperanda 6. infit. de interdict. (4. 15.)

(2) Decis. 18. junii 1685. refer. D. Gabuti in caus. de Borris contra Borram.

(3) Decis. 11. decembris 1730. refer. D. Nomi in causa fratrum de Saorginis, §. Major professio difficultas.

(4) Fab. cod. hoc tit. lib. 8. tit. 3. definit. 29., Ab eccles. observat. 198. num. 10. & 11., Decis. 13. septembris 1678. ref. D. Gabuti in causa utrinque Gambetta, Decis. 21. maii 1648. ref. D. Filippa in causa Rolla, & Reversi.

(5) L. Si de vi 37. ff. de iudic. (5. 1.)

(6) L. unic. cod. si de momentan. possession. fuerit appellat. (7. 69.)

(7) Decis. 9. decembris 1712. refer. D. Beltramo in causa Bona Parpalea contra Solarium, & Valpergam, §. Ponderatis igitur, Decis. 22. februarii 1647. refer. D. Pergamo in causa Salvaghi contra frat. de Riccardis, in princip., Decis. 18. junii 1686. refer. D. Filippa in causa frat. de Bessonis contra frat. de Verano.

(8) Fab. cod. hoc tit. lib. 8. tit. 3. definit. 30.

(9) L. Procurator 11. §. 1. ff. de dol. mal., & met. exception. (44. 4.)

(10) Fab. cod. hoc tit. definit. 31. in princip.

(11) Can. Redintegranda 3, & seq. caus. 3. quast. 1.

DEFINITIO V.

Cujus temporis praescriptio excludat actionem spoli? An decennalis aliquando sufficiat?

Quamquam actio spoli exemplo ceterarum actionum personali-um (1) triginta annis finitur etiam adversus ipsum spoliorem (2), salva domini questione in longius tempus (3), ob malam auctoris fidem (4), nisi lex municipalis aliud statuat (5): vel medio tempore spoliatus agere non poterit, puta prohibente jure patrie potestatis (6), vel maritaji reverentia (7): praescriptio tamen decennalis sufficit ad excludendam reintegrationem, cum agitur de tertio possessore bonae fidei, & titulo (8); suadente equitate ita censuit Senatus favore tertii possessoris bonae fidei, adversus quem actio spoli ex communiori sententia competit (9).

(1) L. Sicut in rem 1. cod. de praescript. XXX., vel XL. annor. (7. 39.)

(2) Fab. cod. hoc tit. lib. 8. tit. 3. definit. 1. in princip., Decis. 19. januarii 1733. refer. D. Cavalli in causa Comitissa Rossana contra frat. Nana, Decis. 12. junii 1679. refer. D. Gabuti in causa Universit. Costitularum contra Comit. Alferium.

(3) Fab. d. definit. 1. in princip.

(4) Cap. Possessor 2. extra de reg. jur. in 6.

(5) V. Reg. constitut. lib. 5. tit. 18. §. 1.

(6) *L. 1. §. ult. in fin. cod. de annal. exception. (7. 40.)*, *Fab. cod. hoc tit. lib. 8. tit. 3. defn. 25. in princip.*

(7) *L. In rebus 30. versic. Omnis autem cod. de jur. dot. (5. 12.)*

(8) *Decis. 20. decembris 1680. refer. D. Gabui in causa soror. de Sirichis contra frat. Mullanos, & de Reynaldis, Thesaur. decis. 29. num. 1. **, *V. Fab. cod. hoc tit. lib. 8. tit. 3. definit. 37. in princip.*

(9) *Thesaur. d. decis. 29. num. 1. **, *& num. 2. **

DEFINITIO VI.

Possessionis retinenda interdictionum cumulari potest cum interdicto recuperandæ: immo posterius in progressu litis proponi potest ab eo, qui litis initio proposuit interdictionem retinendæ.

Quemadmodum remedium, ut vocant veteres pragmatici, recuperandæ possessionis naturalis (1), proponi simul potest cum interdicto retinendæ possessionis civilis (2); quia non creditur civilem possessionem amittere velle, qui sollicitus est de recuperanda naturali amissa; cum civilis possessionis pleniores sint, quam naturalis effectus, ita etiam admittitur cumulatio petitorii, & actionis, quæ datur spoliato ad recuperandam possessionem, si consentiat spoliatus (3); ita tamen, ut de possessione primum pronuncietur (4), tum agenti petitorio eadem res, & possessio restituitur. Plane interdictionum recuperandæ possessionis potest esse subsidiarium, ut vocant, interdicto retinendæ, cum sæpe du-

bitetur, an qui in sua possessione turbatur, spoliatus sit, nec ne (5); sed non e contrario (6); ex quoniam quis allegat se spoliatum, possessionem animo amittit (7), adeoque de ea retinenda amplius agere non potest. Immo pronuntiavit Senatus nollet, in progressu litis posse proponi reintegrationem ab eo, qui initio litis, immo etiam in progressu prius proposuerat solam maintenancem (8), eo fundamento, quod actio spoliæ possit semper in progressu litis proponi, & cumulari (9).

(1) *Naturalis possessio est rei de tempore iura jus, & affectionem dominii, qualis competit colonis, creditoribus hypothecariis, usufructuariis.*

(2) *Fab. cod. hoc tit. lib. 8. tit. 3. defn. 42. in med.*

(3) *Fab. cod. de ordin. cognition. lib. 3. tit. 7. defn. 7. in princip.*

(4) *L. penult. cod. de interdictis (8. 1.)*

(5) *L. Vm facit 11. cod. hoc tit. unde vi (8. 41)*

(6) *Fab. d. defn. 37. num. 1.*

(7) *L. Si quis vi 17. §. 1. ff. de acquirend. possession. (41. 2.)*

(8) *Decis. 20. decembris 1729. refer. D. Demorra in causa Sillani contra Roggerium, §. Neque profunt; Fab. cod. hoc tit. lib. 8. tit. 3. defn. 37. in princip.*

(9) *Cap. ult. extra de ordin. cognition. (2. 10.)*

DEFINITIO VII.

Interdictum recuperanda possessionis obtinet etiam in feudis, bonis feudilibus, & jure territorii.

Quamquam interdictum unde vi, seu recuperanda possessionis potissimum inductum est pro rebus immobilibus (1), æquitate tamen sua- dente protrahum est ad res incorporales, quæ immobilibus inharrent, puta servitutes recales (2); immo etiam ad personales (3) adeoque etiam obtinet in feudis (4), & bonis feudilibus (5), jure territorii (6), & similibus (7).

(1) L. 1. princip., & §. 3, 4, & 8. ff. de vi, & vi armat. (43. 16.)

(2) L. Sequitur 4. §. Si viam 27. ff. de usucap. (41. 3.)

(3) L. Quod est 3. §. Unde vi 13., & §. 15, & 16. ff. de vi, & vi armat.

(4) Decis. 11. aprilis 1710. refer. D. Beltramo in causa Vassalli Dolii, Comitissa Sanctæ Juliane, Carretti, & Comit. Fabularum Gonteri, Decis. 28. martii 1740. refer. D. Bruno in causa utrinque Radicati.

(5) V. Decis. 17. januarii 1731. ref. D. Cassotti in causa Vassalli de Belli contra Spiritum Laugier, Decis. 22. januarii 1740. ref. D. Cassotti in causa Comit. de Villa contra Comit. Bertonum de Balbis.

(6) Decis. 2. septembris 1737. ref. D. Bonaudo in causa Gabiani contra Communitat. Fontanetti.

(7) Decis. 23. septembris 1733. refer. D. Provana in causa Communit. Ponsiluræ contra Particulares. Cod. Tom. IV.

DEFINITIO VIII.

Interdictum recuperanda possessionis denegatur, cum notorie appareat de dominio spoliantis. Quid si perperam petitum fuerit ex persona propria, cum competat ex persona defuncti?

Cum inanes circuitus vitari publice expediat (1), merito placet, reintegrationem denegandam esse spoliato, cum notorie constet de dominio spoliantis (2): atque, cum juris apices parvipendero debeat iudex, etiam placuit, reintegrationem ex persona defuncti concedere ei, cui competit ex persona defuncti (3).

(1) L. Dominus testamento 53. ff. de condic. indebit. (12. 6.)

(2) Decis. 22. martii 1648. refer. D. Filippa in causa Rollæ, & Ravefi.

(3) Decis. 19. novembris 1680. refer. D. Torrini in causa Solfi contra Solfum, §. Jam hic confestim.

TITULUS XXVII.

Uti possidetis, seu de interdicto retinendæ possessionis.

DEFINITIO L.

Interdictum uti possidetis competit in rebus immobilibus, vel quæ pro immobilibus habentur: nec non in feudis.

Interdictum uti possidetis ita dictum a primis edicti prætorii verbis comparatum est ad tuendam possessionem, seu tendit, ut quisque retinere possit possessionem, nec ei ab altero eripatur (1) et possessionem, inquam, rerum immobilium (2), vel quæ immobilibus comparantur, veluti usufructu, & usu (3), atque servitutibus prædictorum (4); quia rebus immobilibus inhaerent. Immo interdictum hoc extendunt plures ad feuda (5), ita tamen, ut sola possessio sufficiat, si lis sit cum privato, titulus vero insuper requiritur, si lis sit cum Principe (6); nec non ad res incorporales, puta annuas præstationes, & similia (7); pro rebus vero mobilibus datur interdictum utrobi (8).

(1) *L. 1. §. 1. ff. igitur 4. ff. hoc tit. (43. 17.), §. Retinenda 4. instit. hoc tit. de interdict. (4. 15.)*

(2) *D. §. 4. instit. in med., d. L. 1. princip., & §. 1. ff. hoc tit.*

(3) *L. ult. ff. hoc tit.*

(4) *L. ult. ff. de servitutib. (8. 1.), L. Si ego 11. §. 1. ff. de publician. in rem action. (6. 2.), L. Sicut au-*

tem 8. §. Aristio 5., junct. L. De servitutibus 2. ff. si servit. vindicet. (8. 5.)

(5) *Decis. 30. maii 1642. refer. D. Nomis in causa Simonis contra Comiss. S. Secundi.*

(6) *Decis. 13. septembris 1674. refer. D. Gabuti in causa utrinque de Avogadris.*

(7) *Decis. 18. septembris 1656. refer. D. Delaude in causa Communiat. Volveria contra Communiat. Candioli, Abeclesia observat. 189. num. 12.*

(8) *D. §. 1. in med. institut. hoc tit., L. unic. §. 1. ff. utrobi (43. 31.)*

DEFINITIO IIJ.

In possessione retinetur, qui possidet nec vi, nec clam, nec precario ab adversario, dummodo possessionem prebet, quæ levioribus indicis demonstratur. Quis si naturalis possessio amissa sit, non e videt

Interdictum uti possidetis competit illis, qui possident, dummodo nec vi, nec clam, nec precario possideant ab adversario (1); licet a tertio vi, clam, vel precario teneant (2); non enim hinc quaeritur de iustitia possessionis adversus ceteros, sed de possessione sola, qualisæunque enim possessor, scite ait Paulus, hoc ipso, quod possessor est, plus juris habet, quam ille, qui non possidet (3); & cui nec vi, nec clam, nec precario ablata possessio est. Possessio autem cum res facti sit, agentii illius probandæ necessitas incumbit (4), tamquam intentionis fundamenti (5): sed insuper probanda est turbatio, ut ajunt, ex parte alterius (6); perperam quis

confugeret ad prætoris auxilium, ut se defendat ab eo, a quo in possessione non turbatur. Leviores tamen in hoc interdicto possessionis probationes sufficiunt (*7): atque ex perceptione fructuum, & usu domus satis probatur possessio ad retentionem (*8). Sane placuit, & merito, retinendum esse in possessione eum, qui naturalem amisit, sed civilem retinuit (*9).

(*1) *Decis. 12. julii 1660. refer. D. Bulegno in causa Lofia contra Bertolium.*

(2) *L. 1. §. ult. ff. hoc tit. uti possidet. (43. 17.)*

(3) *L. Jussa enim 2. ff. hoc tit.*

(4) *L. Quoties opera 18. ff. de probat. (22. 3.)*

(5) *L. Ei incumbis 2. ff. cod. tit.*

(6) *Fab. cod. hoc tit. lib. 8. tit. 4. definit. 8.*

(*7) *Osasc. decis. 55., Decis. 19. junii 1673. refer. D. Rafini in causa Comitum Castrinovi contra particulares Salarum.*

(*8) *Decis. 11. septembris 1673. refer. D. Raymondi in causa Bardenghi, & Donadei contra Crosetum.*

(*9) *Fab. cod. hoc tit. lib. 8. tit. 4. definit. 9., Decis. 11. septembris 1673. refer. D. Raymondi in causa Leria matris contra filium.*

DEFINITIO III.

Quis præferatur in possessione, si uterque ex contententibus possessionem alleget?

Cum queritur, quis præferri debeat in possessione; cum duo se possidere contendunt, distinguendum est, an eodem nitantur possessionis

genere, an diverso; in postremo casu, nempe si quis alleget se possidere civiliter, alius naturaliter, prout contingit in viro, & muliere respectu dotis (1), uterque in sua possessione manutendus est (2), ut per se patet: sed si eodem modo se possidere uterque alleget, rarus interest, utrum unus ab altero vi, clam, vel precario possideat, nec no: in prima specie vincit ille, a quo vi, clam, vel precario possidet alter (3): in altera eadem est utriusque conditio, licet unus iuste, alter iniuste possideat (4); quia hic de possessione queritur, non de iustitia possessionis, utique si cetera paria sint; alioquin præferatur ille, cujus titulus potior videtur (*1).

(1) *L. In rebus dotalibus 30. cod. de jur. dot. (5. 12.)*

(2) *Argum. L. Si duo 3. §. Item videamus 5. ff. hoc tit. uti possidet. (43. 17.)*

(3) *D. L. 3. in princip.*

(4) *D. L. 3. in princip.*

(*1) *V. Decis. 14. maii 1647. refer. D. Galleani in causa Comit. a S. Martino de Parella, fratr. de Enrico ex Comitibus Septimi Viuoni, & D. Beatricis vidua Delleo.*

DEFINITIO IV.

Quid si uterque eandem possessionem alleget? An titulus prælationem iri-buat?

Quod si omnia sint paria quoad possessionem, inspicendum est, utrum æquales sint utrinque probationes, nec nò; an eodem tempore uterque possessionem consecutus sit,

I. i. 2.

an diverso; an uterque titulo nitatur, an unus tantum. Si uterque ex contendentibus eodem possessionis genere nitatur, sed alter possessionem suam melius probaverit, hic in possessione retinendus est (x1); probatio fortior infirmiore vincit (2); probationibus autem utrinque æqualibus, tempus possessionis inspicendum traditur; ita ut vincat, qui antiquiorem possessionem pro se habet (x3), etiamsi hæc titulo inunita non sit, nisi de beneficii possessione disceptetur (4); recentior possessio vitiosa in dubio præsumitur. Sed titulus predest, si possessionem ejusdem temporis uterque alleget; atque unus titulo saltem colorato munus sit, non alter ex contendentibus (x5); immo, qui habet titulum, regulariter præfertur in possessione, licet juniore (x6); quod si uterque titulum habeat, antiquior titulus recentiore vincit (7); titulus antiquior in dubio prævalet recentiori, prout de possessione diximus.

(x1) Decis. 23. juliis 1645. refer. D. Juliani in causa Comit. Damiani contra Communit. Guarena, Decis. 12. aprilis 1690. refer. D. Balagno in causa Communit. Padoni, & Vici contra Civit. Iporedia, ubi de pedagio agebatur.

(2) L. Imperatores 29. §. 1. ff. de prob. (22. 3.)

(x3) Cap. Licet causa 9. extra de probationib. (2. 19.), Decis. 20. martii 1741. refer. D. Celebrino in caus. Castanea, & Bigoni contra PP. Societatis Jesu, num. 50, 51, & 52., Decis. 21. junii 1656. refer. D. Bellino in causa Communit. Cunei, & Communit. Bovixi.

(4) Menoch. de retinenda possessione remed. 3. num. 730, & seqq.

(x5) D. cap. Licet causam 9 extra de probat., Abeclesia observat. 188. num. 14. x, Thefaur. decis. 206. num. 15. x, D. Decis. refer. D. Juliani.

(x6) Decis. 27. septembris 1647. refer. D. Piscina in caus. Crofa contra Pelletas.

(7) Menoch. de retinend. possessione d. remed. 3. num. 733, & seqq., Thefaur. decis. 206. in addit. litera A.

DEFINITIO V.

Possessio ad manutentionem an transferatur ex clausula constituti? An judex eam transferre possit? An procurator?

Cum nemo in alium transferre possit, quod ipse non habet, ex clausula constituti (1) non transferatur possessio ad manutentionem, nisi constitutus tempore constituti possederit (x1). Neque judex per constitutum possessionem transferre potest, quam non habet (x3); neque ex eadem ratione procurator sine speciali mandato (x4).

(1) V. L. Quod meo 18. ff. de acquir. possession. (41. 2.)

(x1) Decis. 2. septembris 1656. ref. D. de Mazzetis in causa Rasinorum contra Comit. Brucum, § In contrarium.

(x3) D. Decis. refer. D. de Mazzetis, & d. §.

(x4) D. Decis. refer. D. de Mazzetis, & d. §.

DEFINITIO VI.

Possessorium iudicium quoduplex fit:

In summarissimo possessorio leviores sufficiunt probationes; atque in utroque attenditur ultimus status, ita ut vincat, qui possidet, tempore motæ litis.

Possessorium a pragmaticis dividitur in plenarium, & summarium, quibus vulgo addunt summarissimum; quamquam non desunt, qui putant, summarium a summarissimo possessorio non esse fecerendum (1): possessorium plenarium illud vocant, quo possessio alicui plene adjudicatur, idest in perpetuum, donec adversa pars obtinuerit in petitorio (2): quare sententia super hoc possessorio lata vim definitivæ habere censetur (3). Summarium vero possessorium illud est, in quo summam cognoscit iudex, & pronunciat, quis interim possidere debeat (4), donec in plenario possessorio res penitus discussa fuerit: atque sententia in hoc iudicio lata vim definitivæ non habet, sed tantum interlocutorie (5): ex quo patet, possessorium summarium vix differre a summarissimo; nisi forte quis malit, summarium appellare possessorium illud, quo uni possessio per aliquod non ita breve tempus adjudicatur, pro rei qualitate, & adiutorum diversitate; summarissimum vero illud dicere, quod & momentaneum in iure vocatur (6), seu quo non tam possessio, quam detentio interim datur; donec cognoscatur de possessorio plenario, quæque ex levioribus causis concedi potest, & de-

bet, potissimum si tumultus timeantur (7). Possessorium summarium, seu potius summarissimum, & momentaneum, prout modo explicavimus, variis apud diversas nationes nominibus datur: Itali vocant *momentaneum decretum*, vel *tenutam*; Galli *credentiam*; prout etiam olim in marchia Salutarum; quia possessio, ait Abbatia, creditur, obtineat, vel quasi iterum creditur jam possidenti per iudicis decretum: Hispani *interim*; Germani, *fiduciarium*, sive *depositarium possessionem*; in Curia Romana appellatur *mandatum de manutenendo* (8); apud alios *nova provisio dicitur*: apud veteres *iudicium vindictiarum*, si quibusdam credimus, appellabatur (9). Iudicio summarissimo, seu momentaneo soleat experiri, qui turbantur in possessione, atque ideo petunt alterum prohiberi, ne amplius turbet: atque regis sanctionibus scite eorum est, ut in eo casu, quo quis vi, aut clam spoliatur possessione, aut quasi possessione sua, si factum quocumque modo notorium sit, spoliatus in pristinum statum restitui debeat sine processu, sine lito, aut dilatione, a iudice, ad quem causæ cognitio spectat (10). Quæmodum possessorii summarii dux fingi possunt species, quarum una summarii nomen retineat, altera summarissimi, vel momentanei appellatione veniat, ita etiam plenarii duplex est genus pro possessionis diversitate; quæ vel plurium annorum est, vel immemorialis: si iudicium plenarium respiciat possessionem immemorabilem, plenarium possessorium, vel etiam petitorium appellari potest (11); quia de petito-

rio omnino cognoscendum est, si tanti temporis præscriptio allegetur. Plenarium possessorem; utpote gravius momentari, cum sententia, quæ in eo fertur definitivæ vim habeat; ita ut reus nonnulli de petitorio amplius agere possit (12), plenas quoque probationes possessionis desiderat, cum ducejus extrema sint, nimirum longa possessio alterius, & turbatio ex parte rei; atque in eo sequuntur libellus, litis contestatio, plena causæ cognitio, & alia solemnia iudicii (13). In possessorio autem summarissimo attenditur ultimus status, & vincit, qui possidet tempore motæ litis (14), quod ex rationis identitate etiam servatur in possessorio summario: itaut præferendus sit, qui per horam, vel momentum primus adeptus est possessionem (15).

(1) *Abecceles. observ. 188. num. 1.*
(2) *Abecceles. dict. observat. 188. num. 2.*

(3) *Abecceles. ibid. num. 3.*

(4) *Abecceles. observ. 189. num. 1.*
& 2.

(5) *Abecceles. ibid. num. ult.*

(6) *L. unic. cod. si momentan. possessio. fuerit appellat. (7. 69.)*

(7) *Abecceles. dict. observat. 189. num. 4.*

(8) *Abecceles. dict. observat. 189. num. 7.*

(9) *Menoch. de retinend. possession. remed. 3. num. 7. ad 10.*

(10) *Reg. consilium. lib. 3. tit. 23. §. 22.*

(11) *V. Abecceles. observat. 191. num. 5.*

(12) *L. Exius 35. ff. de acquirit. possession. (41. 2.), Abecceles. observat. 188. num. 3.*

(13) *Abecceles. ibid. num. 4. ad 6. & (14) Decis. 12. augusti 1663. refer. D. Bellino in causa Comit. Britii, & Fallotti contra Marchion. de Carretis, Decis. 2. septembris 1647. refer. D. Filippa in causa Leonis contra Valdenghum, ubi ires allegantur Decisiones Senatus eodem referente, nimirum 14. martii 1646. in causa Molendini Roche Baldorum, 20. aprilis 1645. in causa de Ricci, & Malabaila, 17. junii 1646. in causa PP. Societatis Jesu.*

(15) *Decis. 14. maii 1649. refer. D. Barberis in causa Comitiæ de Palatio contra Comit. de Plofajco.*

DEFINITIO VII.

Possessio sola sufficit ad mantentionem, titulus tamen multum prodesse potest.

Quamquam possessio sufficit ad mantentionem, seu ad retinendam possessionem in prophanis, licet titulus præsto non sit, contra quam obtinet in beneficiis; quia priora possideri sine titulo possunt, non posteriora, quæ titulum (altem coloratum requirunt (1): plurimum tamen prodest tituli editio, & allegatio, etiamsi de prophanis rebus, earumque possessione retinenda questio sit, cum possessio a titulo vim, atque interpretationem capiat (2): atque, si duo de possessione contendant, qui titulum habet, præfertur alteri titulum non habenti, ut supra diximus (definit. IV.), sicuti etiam prodest titulus, cum neuter possessionem suam probavit; sed alter exhibet titulum, pro quo pro-

nunciatur (3), cum probabilius jus habeat.

(1) *Abecceles. observat.* 188. num. 9, & seqq.

(2) *L. Numquam nuda* 31. ff. de acquirend. rer. domin. (41. 1.), *Decis.* 25. novembris 1747. *refer. D. Vasco in causa Marchion. Balbiani, & Benii contra Particulares Insule Bella.*

(3) *Abecceles. d. observat.* 188. num. 14., *Theaur. decis.* 206. num. 15.

DEFINITIO VIII

Exceptiones domini an in plenario judicio admittuntur? An possessorium summarium cum plenario conjungi possit? Quo tempore judicio summarii, vel summarissimi possessorii locus fiat?

Dominii exceptiones in possessorio plenario facilius admittuntur, quam in summario; cum ex plenario jus perpetuum acquiratur, donec in petitorio aliter definitum sit: maxime si possessio immemorialis allegetur (definit. VI.), quæ vim nulli habet: proinde si domini exceptiones in promptu reus probare possit, ex fori regula, juxta quam de petitorio cognoscendum est, quoties possessorium absorbet, admittenda, atque expendendæ sunt; alioquin recipitur, si altiore indaginem requirant (2), prout diximus observari in interdicto unde vi, seu recuperandæ possessionis (2). Sed vir admittuntur domini exceptiones in possessorio summario, quia in eo ultimus status attenditur (3): sane ex rescripto Principis possessorium summarium cum plenario conjungi po-

test (24). Judicio autem summarii, vel summarissimi possessorii locus sit, sive is nondum sit cepta; sive jam contestata, & in quacunque parte judicii, non solum pendente petitorio, sed etiam possessorio plenario (5); cum immo optima praxis sit, prout monet post alios *Abecceles*, ad effugiendas plenas probationes, vel processum, in possessorio plenario, aut petitorio intentare hoc remedium summarissimi possessorii, quod suspendit tamen possessorium plenarium, quam petitorium (6).

(21) *V. Decis.* 1. julii 1744. *refer. D. de Morzeus in causa Comin. Bertoni de Balbis contra Marchion. Fabricarum Milietum*, num. 50, & 51., *Decis.* 15. maii 1676. *refer. D. Balegno in causa frat. de Furnis contra Rubicum*, 9. *Censuerunt patres*, *Decis.* 12. maii 1732. *refer. D. Cavalli in causa uirique Gallo*, *Decis.* 18. junii 1736. *refer. D. Castou in causa Peretti, Picca, & soror. de Perognis*, *Decis.* 23. junii 1696. *refer. D. Avenau in causa Patrimonial. General. de Balestino, & de Chialland.*

(2) *V. supra tit. preced. defin. IV.*

(3) *Abecceles. observ.* 189. num. 1.

(24) *Decis.* 13. novembris 1676. *ref. D. Rolando in causa DD. Cacherani, Ojsci, Afinarii, & aliorum.*

(5) *Abecceles. observ.* 189. num. 3.

(6) *Abecceles. d. num. 3. in fin.*

TITULUS XXVIII.

De novi operis nunciacione.

DEFINITIO I.

Nunciatio novi operis quid sit? Quo tendat? An cautio datis fidejussoribus praestari debeat, an nuda repromissio aliquando sufficiat.

Novi operis nunciatio, quæ nihil aliud est, quam prohibitio legitime facta ei, qui novum opus cepit, ut ab eo desistat, donec de jure constet, sit novum opus paranti, seu qui novum opus cepit, ædificando, vel detrahendo aliquid, ita ut pristina forma operis immutetur in damnum vicini (1); proinde nunciari non potest ei, qui domum in pristinam formam restituat (2); nec ei, qui vetus ædificium fulciet, quia novum opus non facit, sed vetus sustinet (3); desinere autem debet is, cui novum opus nunciatur, non in perpetuum, sed donec constet, an jure, an injuria opus faciat, quo vicio damnum imminet (4). Senatus autem Pedemontanus, ut parcat impensis, si res adhuc integra sit, solet decernere, ut interim supersedeatur, licet nuncians non statim de jure suo edocere possit: sed si jam ceptum fuit opus, nec desisti sine gravi damno possit, nunciatio remittitur, præstata cautione destruendi, si ita judicari contigerit (5): hæc autem cautio datis fidejussoribus præstanda est (6).

prout fert satisfaciendi verbum est (7) a Paulo usurpatum (8): aliquando tamen nuda repromissio sufficit, si nempe publico nomine nunciatio fiat, quia de alieno, non singulari nuncians jure agitur (9); nisi remissio nunciacionis absenti nomine petatur; quia defensor, cujus hic partes sustinet, idoneus sine satisfaciendone non intelligitur (10).

(1) L. 1. §. Opus novum 11. ff. hoc tit. (39. 2.)

(2) Decis. 22. decembris 1644. refer. D. Barberis in causa Pera contra Logne Mongrand.

(3) D. L. 1. §. Si quis ædificium 13. ff. hoc tit. de nunciat. 6c.

(4) D. L. 1. in princip. ff. hoc tit. (25) V. Thes. dec. 104. Decis. 13. septembris 1644. refer. D. Appiano in causa Comit. Berzetti contra Civit. Vercellorum.

(6) L. unic. fer. in fin. cod. hoc tit. (8. 11.)

(7) §. Sed hodie 2. instit. de satisfaciend. (4. 11.)

(8) L. Non solum 8. §. Si cum possem 2. ff. hoc tit.

(9) D. L. 8. §. Quod si nunciavero 3. Quare in L. 20. §. 13. pro in publico legendum monent eruditi, in eo loco juxta pratoris edictum §. 9. ejusdem legis, quod Ulpianus interpretatur.

(10) L. De pupillò 5. §. penul. ff. hoc tit., §. Si vero 5. instit. de satisfaciend.

TITULUS XXIX.

De judiciis.

DEFINITIO I.

Judicio possessorio an prius agendum sit, cum possessorium a petitorio absorbetur?

Judicii, quod nihil aliud est, quam legitima causæ discussio, ac definitio inter litigantes, multiplex est divisio: videlicet tribui solet a pragmaticis in ordinarium, & extraordinarium, seu solemne, & minus solemne, seu summarium: in civile, & criminale, in possessorium, & petitorium, prout a possessione discepiatur, vel de jure in re, nullo habito ad possessionem respectu. Porro regulariter utique prius de possessorio pronuntiandum est, quam de petitorio (1), sed de hoc prius cognoscere, & pronuntiare debet iudex, si petitorio absorbeat, ut ajunt pragmatici, possessorium (2).

(1) *Fab. cod. de ordin. cognition. lib. 3. tit. 7. definit. 8. num. 7. & seqq.*

(2) *Fab. d. loco, Decis. 12. maii 1732. refer. D. Cavalli in causa Advocatii Gulli contra neptem, §. Ceterum, nec diutius, in fin. decision., cap. Cum dilectus 6. extra de causis possessionis, & proprietatis (2. 12.), V. L. Possessionem 9. cod. de sentent., & interloc. omni judic. (7. 45.), Decis. 24. martii 1646. refer. D. Barberis in causa Comitissa de Palatio contra Comit. Plofasci.*

Codic. Tom. IV.

DEFINITIO II.

Alienigena iudices esse nequeunt, nec vicarii. Quid de nationalibus in patria sua?

Alienigenæ a judicandi munere arcantur, nisi longo tempore domicilium in ditione contraxerint: quo fundamento nec juris doctores, aut prolytæ admittuntur, nisi dignitate hac apud nos donati fuerint (1). Quæ autem de iudicibus statuta sunt, eadem fere præscribuntur de vicariis, seu qui vices judicis suppleant (2). Nationales vero in patria sua iudices esse prohibentur (3), non vicarii (4).

(1) *Reg. Constit. lib. 2. tit. 5 §. 3.*

(2) *Reg. Constit. ibid. §. 23., & 24.*

(3) *L. Si eadem 3. ff. de offic. adfessor. (1. 22.), Sola de castellanis glos. 2. num. 1. Decis. 4. septembris 1684. refer. D. Torrini in causa Castrimonis contra Galengum.*

(4) *Reg. constitut. lib. 2. tit. 5. §. 29.*

DEFINITIO III.

Judex tamquam suspectus recusari potest. Quæ in re hac constituta sint regula? An magistratus suspectus allegari possit?

Næque iudicis officio fungi possunt, quarundam personarum respectu, qui alterutri litigantium legitime suspecti sunt (1); sed recusationis causa speciatim exprimi debet (2); ne impune liceat alterutri litiganti, a iudicis potestate pro arbitrio se eximere, ejusque existimationem lædere (3).

K. k.

suspicionis causæ coram iudice ipso, vel, si longius abis, coram præfide ex juris Romani præscripto allegandæ sunt (4): quæ jurisprudentia apud nos firmata fuit; quippe lege Regia sancitum est, ut causæ suspicionis coram ipso iudice, qui tamquam suspectus allegatur, proponi debeant, qui tamen a iudicando abstinere non tenetur, si legitimæ ipsi non videantur, aut obiciens eas tamquam legitimas iurejurando interpolito non affirmet; ea lege adjecta, ut coram iudice majore, seu præfecto easdem allegans rales probet; atque interim causa principalis agitur coram iudice vicario, seu ut ajunt, locum tenente (5): recusatio etenim personam non egreditur, nisi eadem suspicionis causa cadat in vicarium (6); quo casu antiquior juris doctor minime suspectus, aut, si doctores nulli sint, senior inter notarios in terris immediatis, in mediis vero iudex alius a Vassallo electus, causam prosequitur (7). Plane recusatio facta per procuratorem ad lites sine mandato non attenditur (8): quippe quia agitur de re gravis momenti, quæ mandato procuratoris ad lites non continetur: quod si iudex suspicionis allegatas causas nequiquam admiserit, ex coram præfecto, seu iudice majore proponendæ sunt intra quinque dies (9), alioquin nulla suspicionis allegatæ ratio habetur, nec amplius allegari potest, præter etiam quinque aureorum constituta (10): principalis causa a vicario, vel iudice electo discutitur ad sententiam usque, de causa aurem suspicionis iudex major summarie interim inquirat (11). Eadem porro præscribuntur regulæ, si iudex major, seu

præfectus tamquam suspectus recusetur, nisi quod causæ suspicionis intra decem dies coram Senatu proponendæ sunt (12). Totum collegium vix recusari potest tamquam suspectum (13), atque hinc nullus magistratus supremus generatim suspectus allegari permittitur apud nos, nec speciatim ultra res magistratus iudices, nisi causæ suspicionis notoriæ sint (14): atque de causis suspicionis collegæ ceteri judicare possunt (15): gravius puniendi litigantes, qui per calumniam de suspecto objecerint (16).

(1) *L. Aperissimi* 16. *cod. hoc tit. de iudic.* (3. 1.)

(2) *Cap. Cum speciali* 61. *extra de appellat.* (2. 28.), *d. L. 16, & L. ult. cod. hoc tit., Reg. constit. lib. 3. tit. 10. §. 2.*

(3) *L. Praetor dicit* 7. *ff. de injur.* (47. 104)

(4) *L. ult. cod. hoc tit.* (3. 1.), *V. Abecceles. part. 2. observ. 68, & 69.*

(5) *Reg. constit. lib. 3. tit. 10. §. 2.*

(6) *L. unic. cod. si quacumque pradiit. potest.* (3. 7.), *Decis. 5. martii 1646. refer. D. Filippa in causa jugalium de Bonifortis contra Praefectum Varronem, §. Nec obstat.*

(7) *Reg. Constit. d. lib. 3. tit. 10. §. 3, & 4.*

(8) *D. Decis. refer. D. Filippa, & d. §.*

(9) *Reg. constit. d. lib. 3. tit. 10. §. 5., V. Abecceles. part. 2. observ. 70.*

(10) *Reg. constit. ibid. §. 6.*

(11) *Reg. constit. ibid. §. 7, & 14.*

(12) *Reg. constit. d. lib. 3. tit. 10. §. 10.*

(13) *Post in ff. hoc tit. lib. 3. tit. 1. num. 47.*

(14) *Reg. constit. d. lib. 3. tit. 10. §. 11.*

(15) *Reg. constitut. ibid. §. 12.,*
Voet in ff. hoc tit. d. num. 47. post
alios.

(16) *Reg. constit. ibid. §. 13.*

DEFINITIO IV.

Jus eligendi judicem inter regalia re-
centeur. An rosa communitati per-
mitti possit, saltem in bailis?

Cum jure proprio deligere judicem regalibus adscribatur, quæ in vassallos ex Principis concessione, feudi investitura, transferuntur (1), consequens est, jus eligendi judicem abhorre a sustinagio, seu rosa, ut ajunt, communitatis (2), quæ idcirco jure regio reprobata fuit (3): nec vassallus rosam concedere potest communitati; quia sine Principis consensu, & Magistratus approbatione non potest successorem obligare (4); quia tamen communitas ob hoc annuam præstationem solvebat, ab ea fuit absoluta (5): sed regia sanctio rosam prohibens (6) ad jus bailii nominandi non pertinet, prout regio chirographo declaratum fuit (7).

(1) *V. Reg. constitut. lib. 2. tit. 5. §. 1.*

(2) *Decis. 25. maii 1732. refer. D. Ferraris in causa Marchion. Grimaldi contra Communit. Bovixia, §. Siquidem, & §. Quamquam verò.*

(3) *Reg. constitut. lib. 2. tit. 5. d. §. 1.*

(4) *D. Decis. refer. D. Ferraris, & d. loco.*

(5) *D. Decis. refer. D. Ferraris.*

(6) *Reg. constitut. lib. 2. tit. 5. d. §. 1.*

(7) *Reg. chirograph. 12. septembris 1731., V. Decis. 6. februarii 1737. refer. D. Ferraris in causa Comit. Gay contra Communit. Giletta, in fin.*

DEFINITIO V.

Judicis nominandi facultas inter plures vassallos qua ratione explicetur?

Cum unus loci vassallus est, ad hunc solum judicis nominatio pertinet. Difficultas est, cum plures sunt vassalli ejusdem loci, divisa, Principis investitura, inter ipsos jurisdictione. In hoc autem casu regio jure sanctum est, ut si jurisdictionis partes æquales sint, aut ita distributæ, ut jurisdictionis exercitium in tot triennia dividi possit, vassallis jus competat nominandi judicem, aliosque justitiz, ut ajunt, officiales, seu ministros alternatim per tempus præfinitum, proportionem habita portionis ad unumquemque spectantis; atque ita, ut initium sumatur ab eo, qui majorem habet partem, & a seniore inter eos, qui æqualem partem habent (1). Quod si feuda, seu vassallorum jurisdictio ita divisa sit, ut unus, vel plures vassalli quartam illius partem habeant, & reliquum divisum sit in plures portiunculas ad alios vassallos spectantes, possessores majoris partis jurisdictionis judicem, & justitiz ministros eligant in tot triennia, quot sunt quartæ jurisdictionis partes ab ipsis possessæ: & pro eo, quod excedit, concurrant in electione cum aliis minus quarta jurisdictionis parte possidentibus (2): sit

K k 2

autem feudum in partes inæquales divisum sit, duo, aut plures confortes invicem conjungi possunt, ut inde fiat quarta jurisdictionis pars, ex qua judicem nominare possint per tempus præfixitum, & concurrere cum aliis, pro eo, quod excedit (3). Hinc Senatus censuit, exequendas esse literas, quarum serie plures ex condominis utilibus loci Valpergiæ in unum coeuntes, & totius jurisdictionis quartam partem constituent (4), primæ cognitionis judicem ad triennium nominaverant (5). Neque visum est patribus adversari jus regium, quo cautum, ut in feudis in partes inæquales divisis omnes simul concurrant in judicis electione: aut si dissentiant, vassalli minorem partem habentes tres personas proponant, electione inter hos tributa illi, qui majoris jurisdictionis parte gaudet (6); quandoquidem prærogativa prælationis regio jure concessa possessioni majoris partis jurisdictionis visa est, iis tantum aptari casibus, in quibus vel plures concurrant, quibus & quo facultas sit nominandi ad triennium; vel cum ab inferioribus tres proponantur, alter a superiore eligatur, quorum neutrum in proposita specie occurrebat, quia tanta non erat portio Marchionis (7), ut solus posset per triennium eligere; nec subsidiariæ extermus modus agebatur; eoque minus expectandum erat, num aliqui ex condominis nominationi adhererent; quia omnes judicio aderant, plurimi obstabant, alii neutram in partem inclinantes, æquum fieri postulabant, nullus accesserat: quin immo alter,

cujus procurator ad negotia nominationi consenserat, hujus factum revocaverat (8).

(1) *Reg. Const. lib. 2. tit. 5. §. 12.*

(2) *Reg. Const. ibid. §. 10.*

(3) *Reg. Const. ibid. §. 11.*

(4) *Jus hoc ante Regias constitutiones anni 1770. datum fuit Regio Chiographo 2. januar. 1739.*

(5) *Decis. 22. augusti 1744. refer. D. Nomis in causa convassallorum feudi Valpergiæ contr. Marchion. S. Georgii, in princip.*

(6) *Reg. Const. anni 1770. lib. 2. tit. 5. §. 10. in fin., & Reg. Const. anni 1729. lib. 2. tit. 5. §. 16. in fin.*

(7) *Alterius ex litigantibus.*

(8) *Ita fere in d. Decis. refer. D. Nomis per tot.*

TITULUS XXX.

De in jus vocando.

DEFINITIO I.

Citatio, seu in jus vocatio quomodo fiat? An personalis peremptoria sit etiam in judicio diffamationis? Quid si reus consumax sit?

Vocatio in jus, seu citatio reo ipsi, si fieri possit, per apparitorem significanda est: sed si, debita adhibita diligentia, reo fortassis absenti, vel latitanti denunciari nequeat, ad ipsius ædes libellus vocationis proponitur, exemplo tradito alicui ex consanguineis, aut domesticis, ut

certiorem faciant eum, qui in jus vocatur. Quod si domus clausa sit, sufficit libellum janux affigi, postquam apparitor alta voce enunciat, quæ in eo continentur (1) : quod si universitas aliqua in iudicium vocanda proponatur, duæ publicæ denunciations fieri jubentur, altera ante ecclesiam parochialem, altera ante domum, quo administratores convenire solent, hujus parietis, aut janux affixo libello : sed una publica denuntiatio sufficit, si nullam habeat universitas communem domum (2). Hoc tamen discrimen interest inter citationem ipsi reo factam, & aliam, quæ ad ipsius ædes per libelli affixionem fit, quod prior peremptoria est, & non indiget repetitione, ut procedatur contra reum (3) : nisi in casu intentati iudicii diffamationis, ut ajunt (4) ; quo casu bina citatio requiritur, quamvis prima personalis fuerit, quia agitur de magno præjudicio diffamantis, cui per sententiam imponitur perpetuum silentium, ita ut nec ipse, nec heres ejus posterum audiat (5) : Cum vero reus ipse præsens in jus vocatus non est, alter supplex libellus judici exhibendus jubetur, quo accusetur rei contumacia ; atque iudex reum ireum in jus vocari mandat ; quo non silentente intra tempus præscriptum, adversus ipsum causa agitur (6).

(1) *Reg. confil. lib. 3. tit. 3. §. 6., V. L. Dies 4. §. Prætor ait 5., & seqq. ff. de damn. infect. (39. 1.), V. Fab. cod. hoc tit. lib. 2. tit. 2. defin. 1.*

(2) *Reg. confil. ibid. §. 9.*

(3) *Reg. confil. lib. 3. tit. 5. §. 2., Decis. anni 1771. refer. D. de*

Mazzetti in causa Martinenghi contra Polastrum.

(4) *L. Diffamari 5. cod. de ingenu. manumiss. (7. 14.)*

(5) *Ita in d. Decis. refer. D. Demazzetti.*

(6) *Reg. confil. lib. 3. tit. 5. §. 3., & 4.*

DEFINITIO II.

In jus vocandi sunt omnes, quorum interest. Quid si agatur de jure individuo, & aliqui ignoti sint?

Elegans questio est, an omnes, & singuli in jus vocari debeant, etiam si numero plures sint, & quæ ratione, cum agitur de jure individuo, quod omnes in solidum tangit. Plane nemo dubitat, quominus generatim omnes, de quorum re agitur, in jus vocari oporteat ; siue questio juris sit, siue facti, ut jus suum tueri possint (1) ; atque ideo placuit, statuto citationis necessitatem tolli non posse (2) ; in hac porro questione, recte placuit Senatui nostro, eos omnes, quorum notitia habetur, nominatim in jus vocandos esse ; ceteros vero sufficere, per publica proclamata generatim vocari (3), prout observari solet, quoties de ignotis, incertisque personis agitur (4). Neque, post publicatum generale proclamata, nominatim vocari debent, qui deinceps cogniti fuerint ; tum quia legi satisfactum est, tum quia imputare sibi debent hi, cur legitime vocati in jus venire distulerint (5).

(1) *L. De unoquoque 47. ff. de re judicat. (42. 1.)*

(*) Decis. 24. martii 1646. refer. D. Chiasserio in causa jugal. Davinorum contra Rachis, in fin.

(*) Decis. 12. septembris 1646. refer. D. Laurenti in causa Marchion. Ferrerii ab Ulmeta contra fratr. de Belletruis, §. Nec de cetero obflare, & seqq.

(4) V. Abecceles. observat. forens. part. 2. observat. 48. num. 5, & 8, Ofase. decis. 158., Reg. constit. lib. 3. tit. 33. §. 15.

(*) D. Decis. refer. D. Laurenti, §. Minus obstitit, & seq.

DEFINITIO III.

Judicium consistere potest quoad legitime vocatos, licet nullum sit ex defectu citationis quoad alios.

Cum diversitas personarum diversitatem judiciorum inducat, atque ideo valere possit judicium respectu unius personæ, licet irritum sit quoad alias (1), consequens est, rem judicatam tenere quoad legitime vocatos, licet legitimæ vocationis defectu corruat quoad alios (*2).

(1) L. Sape 63. ff. de re judicat. (42. 1.)

(*) L. De unoquoque 47. in fin. ff. cod. tit., Decis. 12. septembris 1736. refer. D. Laurenti in causa Marchion. Ferrerii ab Ulmeta contra fratr. de Belletruis, §. At vero, quid demum.

DEFINITIO IV.

Citatio minus legitime facta ex ratihabitione convalescit: atque etiam, si reus sponte in jus veniat.

Cum ratihabitio in civilibus negotiis mandato xquiparetur (1), quamvis adversarius perperam, seu nequitiam servata præscripta forma, in jus vocatus fuerit, atque ideo nullius roboris vocatio sit (2), nec contumax haberi possit, licet copiam sui non faciat (3): si tamen ratum habeat, quod gestum est, judicium convalescit (*4) et non locus ac si sponte in judicium venerit (5).

(1) L. ult. cod. ad S. C. Macedon. (4. 28.)

(2) Reg. constitut. lib. 3. tit. 3. §. 28.

(3) L. Ea, qua 7. cod. quomod., & quand. judex sentent. profer. debeat (7. 42.), Fab. cod. hoc tit. lib. 2. tit. 2. defin. 8.

(*) D. Decis. 12. septembris 1736. refer. D. Laurenti in causa Marchion. Ferrerii ab Ulmeta contra fratr. de Belletruis, §. Nec denique officere.

(5) Argum. L. 1. §. 1. ff. de feriis (2. 12.), Abecceles, observat. forens. part. 2. observat. 37. num. 6.

DEFINITIO V.

Citatus coram aliquo tamquam iudice delegato in jus venire debet, licet in libello citationis mandatum ad extensum non contineatur, dum modo per annum, & diem designatum sit: potest tamen citatus copiam mandati petere.

Quamquam aliquibus in locis servatur, ut delegatus iudex reum vocando copiam delegationis rescripti mittere debeat, futurum aliquando, ut nulla sit citatio, nec reus contumax habeatur, licet in iudicium non veniat (1): in hac patria tamen ex notoria consuetudine iudices delegati id non servant, nec in iudiciis civilibus, neque in criminalibus, sed tantum in citationibus designant diem, & annunt rescripti delegationis (2), quod utique petenti in jus vocato exhibere, & copiam illius, seu exemplum dare tenentur (3).

(1) *Abecceles. observat. forens. part. 2. observat. 37. num. 9.*

(2) *Abecceles. ibid. num. 10. §. D. Decis. 12. Septembris 1736. refer. D. Laurenti in causa Marchionis Ferrerii ab Ulmeta contra frat. de Belletruis, §. Vel nihil substantia.*

(3) *Abecceles. d. observat. 37. num. 10., D. Decis. refer. D. Laurenti, & d. §.*

DEFINITIO VI.

Parentes an in jus vocare liceat? Furiosi, amentes, pupilli, & minores quomodo in jus vocari debeant? Quid intersit, an pupilli septennio minores, an majores sint?

Apud omnes constat, majores liberam habentes rerum suarum administrationem in jus vocari posse; quamquam ex his aliqui sunt, quos ob reverentiam ipsis debitam, non nisi impetrata a iudice venia, in jus vocare licet, nimirum parentes patroni (1): qui tamen hodiernis moribus sine venia vocari possunt, si vocatio fiat per libellum iudici oblatum (2); ex quo enim liberi non dissimulant se tales esse, & parentem vocare, tacite veniam petere, & obtinere intelliguntur (3); quæ tamen venia necessaria esset, si vocatio sola apparitoris voce fieret (4); poena quinquaginta aureorum constituta ex jure Romano adversus eos, qui veniam petere omitterent (5), usu fori arbitraria, in eo posita, ut vocatus sine venia ab instantia absolvatur; vocante in expensis damnato (6). Apud nos cum in libello venia petitur, aut adjicitur aliqua clausula obsequium, & reverentiam demonstrans, iudex annuere potest, nec specialis prævia facultas necessaria est (7). Cum autem veniæ impetrandæ necessitas profloat ex naturali pietate, & reverentia parentibus debita, parentum nomine hic veniunt parentes utriusque sexus primi, & ulteriorum graduum; tum legitimi, tum naturales, nec non adoptivi, durante adoptione;

& mater, quæ vulgo concepit (8), licet parens non proprio, sed alieno nomine in jus vocandus sit, puta tamquam tutor, vel administrator (9). Furiosos, atque infantes nullatenus in jus vocare permillum est, (10); quippequi non intelligunt, quod ab ipsis petitur; sed eorum tutores, & curatores vocandi sunt (11): quibus si careant, a Magistratu, auctore petente, dari curator debet, non secus ac minoribus (12); nisi forte minor veniam ætatis a Principe impetraverit; quo casu in judicio solus videtur stare posse, adeoque & in jus vocari, nisi periculo amittendæ rei immobilis per litem subiaceat (13). Juris Romani scitis consentit lex municipalis, qua cautum est, ut pupilli septennio majores, atque minores viginti annis ipsi in jus vocentur, sed simul eorum tutores, & curatores, si quos habeant, alioquin duo proximiores consanguinei; atque his deficientibus, duo vicini (14): sufficit autem tutorem in jus vocari, si impubes septennio minores sint, atque ad morem absentium vocabitur tutor, vel curator, qui forte absit (15): quod si pupillus septennio major sit, ipse non cum tutore vocari debet, alioquin nulla est citatio, nec pupillus contumax censetur, licet in jus non veniat (*16): non tamen necesse est ad vim citationis, ut in literis mentio fiat minoris ætatis, dummodo præscripta forma fuerit in ceteris adimpleta (*17).

(1) *L. Quique ligandi* 4. §. 1. ff. hoc tit. de in jus vocand. (2. 4.)

(2) *Fab. cod. hoc tit. lib. 2. tit. 2. defin. 13.*

(3) *L. Libertas* 15. ff. hoc tit.

(4) *Voet in ff. hoc tit. lib. 2. tit. 4. num. 6. in fin.*

(5) *L. Si libertas* 12. ff. hoc tit.

(6) *Voet in ff. hoc tit. num. 6. in med.*

(7) *Reg. constitut. lib. 3. tit. 2. s. 14.*

(8) *L. Quique* 4. §. ult., & *LL. seqq. ff. hoc tit.*

(9) *L. Sed si* 10. §. ult. ff. hoc tit.

(10) *D. L. 4. ff. hoc tit.*

(11) *L. In rebus* 2. cod. qui legitim. person. stand. in judic. (3. 6.)

(12) §. Item inviti 2. instit. de curatorib. (2. 23.)

(13) *L. Eos, qui* 3. cod. de his qui ven. atet. &c. (2. 45.), *L. Si actor* 10. cod. de appellat. (7. 62.)

(14) *Reg. constitut. lib. 3. tit. 3. §. 11., Fab. cod. hoc tit. lib. 2. tit. 2. defin. 3.*

(15) *Reg. constitut. ibid. §. 12. & 13.*

(*16) *Decis. 21. januarii 1673. refer. D. Rasini in causa Rebuffa contra jugal. de Verdunis, num. 3. & 4., Sola de citationib. gloss. 10. num. 3.*

(*17) *Sentent. Senat. 24. novemb. 1762. refer. D. Nomis in causa sororum Lavergera cum patris interventu contra Volam.*

DEFINITIO VII.

Universitates, & collegia qua ratione in jus vocentur?

Universitatum, & collegiorum iudici, rectores, alii, quibus rerum communium administratio credita est, in jus vocari debet (1). Censuit autem Regia Camera, vali-

dant esse citationem, quæ communirata Sancti Martini, & Leodegari de mandamento Aimaville simpliciter citatæ fuerant sub nomine communiratum de Aimaville; quia de illarum identitate constabat, & decreta ad ipsas pervenerant (*1).

(1) *L. Sicut municipium* 7. ff. quod cuiusque universitat. (3. 4.), *Reg. consil.* lib. 3. tit. 3. §. 19.

(*2) *Decis.* 31. martii 1738. refer. *D. Bonauo in causa Communiratum Sancti Martini, & Leodegari contra Persod, in fin.*

DEFINITIO VIII.

Jacens hereditas quomodo vocari in jus debeat.

Si adversus jacentem hereditatem expetiendum sit, neque de successore constat, in jus vocari debet ille, cui successio potissimum competere potest (1); sed si actor juret, se ignorare, ad quem pertinere possit hereditas, vocatio fit sondb tubæ, aut timpani ante domum, in qua defunctus postremo habitabat; atque apparitor elata voce evulgare debet, ut si quis hereditatem sibi competere contendat, aut ejus bova defendere velit, intra certum statutum tempus se sistat: atque hujus libelli exemplum januæ domus affigitur (2). Quod autem dicitur de postrema defuncti habitatione, ita intelligendum est, ut in eo casu locum habeat, quo judicium in eopariter loco agitari debeat. Quare valida habita fuit citatio jacentis hereditatis facta in loco postremæ ha-

Cod. Tom. 17.

bitationis Taurini, licet defunctus in regno Sardinie decessisset (*3).

(1) *Reg. consilium.* lib. 3. tit. 3. §. 17.

(2) *Reg. consilium.* ibid. §. 18.

(*3) *Sentent. Senat. unit. classibus* 23. martii 1752. in causa jacent. hereditat. Guiberti.

DEFINITIO IX.

Citatio ex præscripta forma fieri debet; alioquin non valet.

Cum ex trito apud pragmaticos axiomate forma det esse rei (1), idcirco vocatio in jus nullius momenti est; si præscriptus lego (2), vel Senatus jussu modus adamussim impleris non fuerit (*3).

(1) *L. Cum hi* 8. §. Si prior 17. ff. de transactionib. (2. 15.)

(2) *Reg. consilium.* lib. 3. tit. 3. §. 28.

(*3) *V. Decis.* 3. augusti 1736. refer. *D. Cassotti in causa Loci pii S. Corona, & Marchion. Phabi de Adda contra Civitat. Mortarii;* §. Alter non modo, quia Senatus jussu singulos curiales vocari expressa causa census constituendi; quod factum esse non constabat; atque allegatur *Decis.* 22. martii 1673. refer. *D. Rolando in causa utrinque Trachi,* §. Principalius.

DEFINITIO X.

Absentes qua forma citandi sint: & coram quo iudicentur

Qui non morantur in loco, in quo iudicium agitari debet, sed in ditione sunt, in jus vocantur literis requisitoriis, ut ajunt, ad loci magistratum, vel iudicem, cujus iurisdictioni subjiuntur, missis (1), quin reperti possint graviore impense, quæ factæ fuerint, ut apparitor in locum se conferret, si ibi juratus apparitor adfuit (2): qui vero certum in ditione domicilium non habent, vel ab ea recesserunt, id est vagi, & absentes, rubæ, aut tympani sono vocandi sunt ante domum postremæ habitationis intra tempus, quod convenientius videbitur, dummodo quindecim dies non excedat (3): quod si nunquam in ditione domicilium habuerint, ante fores tribunalis, ubi causa pender, vocantur; libello citationis in utroque casu domus, aut tribunalis janue affixo, postquam publice apparitor denunciaverit (4); sed citatio absentium, seu qui recesserunt a ditione, nulla est, si absentes ratione contractus, vel saltem rei forum sortiti non sint, ubi conveniuntur (5).

(1) *Reg. constitut. lib. 3. tit. 3. §. 7., V. Fab. cod. hoc tit. lib. 2. tit. 2. defn. 2.*

(2) *Reg. constitut. ibid. §. 26.*

(3) *Reg. constitut. ibid. §. 8.*

(4) *Reg. constitut. ibid. §. 9., & 10., V. Abecceles. pars. 2. observ. 31, & 33.*

(5) *Decis. 27. julii 1652. refer. D. Beccaria in causse Sauli, Marchion. Musfi, & Comu. Fastroni, in princip.*

TITULUS XXXI.

Qui legitimam personam standi in iudicio habeant, vel non.

DEFINITIO I.

Procurator in iudicio apud nos regulariter sistit, sed alium eligere ipse non potest.

Quamquam jure Romano in iudicio quæque venire poterat, & per se causam agere, apud nos tamen ad tumultus vitandos, & avertenda convicia consuetus statuere visum fuit, ut per procuratorem, vel notarium, si nullus sit in loco publice procuratoris munere fungens, unusquisque iudicio sistere teneatur; alioquin pro absente, & contumace tum actor, tum reus habendus: data tantum facultate litigantibus sistendi, cum nec procurator, nec notarius in loco ullus est (1): quamquam procuratoris electio non impedit, quominus tum actor, tum reus personaliter, ut ajunt, in jus venire jubeantur (2), si ira suadeat singularia rerum adjuncta. Sane procurator alium substituere non potest (3).

(1) *Reg. constitut. lib. 3. tit. 4. §. 2., & 3.*

(1) Reg. constitut. ibid. §. 5.
(2) Decis. 27. julii 1652. refer.
D. Beccaria in causa Sauli, Marchionis Muffi, & Comitis Pastroni, §. Sed his omnibus pratermissis.

DEFINITIO II.

Pupilli, & minores an in iudicio stare possint? An eorum tutores, & curatores? An ab his cautio de rato desideretur?

Maritum in dote posse uxorem defendere sine mandato, non in paraphernis, superius demonstravimus (1): quæ ad tutoris officium, & jura pertinent, suis quoque locis explicavimus. Propter ætatis infirmitatem in iudicio stare nequeunt impuberes, & minores, nisi tutor, vel curator simul interveniat (2): tutor autem, & curator prius docere debet se talem esse, non secus ac procurator (3): non tamen prius a tutore exhibendum est inventarium; cum tutoris potestatem habeat a die suscepti officii (4): neque de rato cavet tutor (5): quod si adversarius aliquid objiciat adversus procuratoris mandatum, tutelæ, curæ, aut administrationis, objectioni hæc utpote præjudicialis intra decem dies definienda est, victo in expensas condemnato (6). Quod si minor sine curatore in iudicio steterit, sententia adversus eum lata nullius momenti est, tamquam adversus indefensum, ita ut nec necessaria sit restitutio in integrum (7), sed valet lata ejus favore; ætatis infirmitas in rebus prospere gestis obesse non debet (8). Immo legitimam habere censetur in iudicio stan-

di personam minor, qui veniam ætatis impetraverit, tamen si controversia sit de immobilibus; cum majoribus per hanc veniam assimilati sint (9), excepta rerum immobilium alienatione (10): atque hinc rescripserunt Imperatores, minorem, cujus curator a sententia appellaverit, suo nomine posse appellationem exercere, si interim veniam ætatis impetraverit, aut legitimam ætatem adeptus sit (11). Jure Pontificio cautum est, ut minor in causis matrimonialibus, beneficialibus, aliisque spiritualibus ad agendum, atque defendendum admittatur, perinde ac major annis vigintiquinque (12): consultius tamen est, ad hæc causas curatorem dari ab eo iudice, sub quo lis peragitur, saltem si iudici ita videatur; ne alioquin minor minus defensus non juris, sed probationis defectu causa cadat: prout de causis criminalibus constitutum est ab Imperatore (13).

(1) V. supra lib. II. tit. XXXI. de dot. solut. defin. III.

(2) L. 1. & 2. cod. hoc tit. (3. 6.)

(3) Fab. cod. hoc tit. lib. 3. tit. 5. defin. 1. in princip.

(4) L. Tutor 7. §. 1. ff. de administrat. & peric. tutor. (26. 7.), Fab. d. defin. 1. in med.

(5) L. 1. cod. de procuratoribus (2. 13.), Decis. 12. aprilis 1647. refer. D. Barberis in causa Vasuri contra Chiarnevalet, in pn.

(6) Reg. constitut. lib. 3. tit. 4. §. 19.

(7) L. penult. cod. si advers. rem judicat. (2. 27.)

(8) L. Non eo minus 14. cod. de procuratorib. (2. 13.)

L-1

(9) *L. 1. cod. de his, qui veniam atat. (2. 45.)*

(10) *L. penult. cod. cod. tit.*

(11) *L. Si auctor 10. cod. de appellat. (7. 61.)*

(12) *Cap. Ex parte 14. extra de restitut. spoliator. (2. 13.), Cap. Si autem 3. extra de judic. in 6. (2. 1.)*

(13) *L. Clarum 4. cod. de auctoritat. praesland. (5. 59.)*

DEFINITIO III.

Conjunctus pro conjuncto an possit in judicio stare? An cautio de rato omnino praestanda sit?

Conjunctionis favor effecit, ut data sit facultas conjuncto agendi, & standi in judicio pro conjuncto etiam sine mandato (1), praestitia utique satisfactione de rato (2); dummodo hæc ab adversario postuletur; nec enim sponte eam offerte tenetur conjunctus (3).

(1) *L. Sed & hæc persona 35. ff. de procuratorib. (2. 13.)*

(2) *L. Exigendi 12. cod. cod. tit. (3. 6.)*

(3) *Decis. 12. aprilis 1647. ref. D. Barberis in causa Vasuri contra Chiarnevale, in med.*

DEFINITIO IV.

Consortis litis an possit agere sine mandato pro consorte? An cautio teneatur?

Litis consortem in judicio pro alio stare posse in jure traditum est, atque usu fori probatum (1); sed & ipse satisfacere debet, ratam rem

a consorte habendam esse (2); ut ita adversario consultum sit.

(1) *L. ult. cod. de consorib. ejusdem lit. (3. 40.), Decis. 4. februarii 1682. ref. D. Torrini in causa Hermer contra Blanchion, §. Consortem ejusdem litis.*

(2) *D. L. ult., & d. Decis., & d. §.*

DEFINITIO V.

Filiifamilias de peculio castrensi, & quasi stare in judicio possunt. Quid de adventitio, sive regulari, sive irregulari, & profectitio?

Filiifamilias de peculio castrensi, & quasi castrensi auctori stare in judicio possunt (1), cum in utroque tamquam patresfamilias considerentur (2); atque ideo traditur, de castrensi peculio litem esse posse inter patrem, & filiumfamilias (3). Quod vero spectat ad peculium adventitium, liquidem regulare sit, seu cujus usufructu pater gaudeat, pater agit accedente filii consensu, qui omnino necessarius est (4); nisi is minor ætate sit: de irregulari vero, seu in quo usufructus patri denegatur, filius, patre consentiente; qui & ad consensum praestandum a iudice cogi potest (5). Sed jure regio facultas sit filiifamilias in judicio standi pro bonis omnibus, in quibus nec usufructus, nec aliud jus parentibus competit (6): de profectitio pater peculio tenus convenitur, & agit (7).

(1) *L. ult. in fin. princip. cod. de bon., quæ liber. (6. 61.), Reg. consil. lib. 3. tit. 4. §. 10.*

(2) L. 1. §. ult. ff. de S. C. Macedon. (14. 6.), L. ult. cod. eod. tit. (4. 28.)

(3) L. Lis nulla 4. ff. de judiciis (5. 1.)

(4) Decis. 11. decembris 1642. refer. D. Nomis in causa Malletui de Ala, & aliorum, §. Secunda difficultas.

(5) L. ult. princip., & §. Sin autem 3. cod. de bon., qua liber. (6. 61.)

(6) Reg. consilium. lib. 3. tit. 4. §. 10.

(7) L. Licet 3. §. Idem scribis 11, & seq. ff. de penul. (15. 1.), & Adiones 10. institut. de actionibus (4. 6.)

DEFINITIO VI.

Alienigena bona non possidens in ditione cavere tenetur judicio fisci, de expensis judicii, & de solvendo in reconventionem, quod judicari contigerit, summa a iudice taxata.

Cum alienigena vix possit per iudicem cogi, ut judicio sistat, atque inde timendum est, ne judicia rediantur illusoria, idcirco, licet remissæ fiat hodiernis fori moribus cautiones de judicio sistendo (1), cum agitur de cive, alienigena tamen satisfacere jubetur de expensis litis, & de solvendo in causa reconventionali, quod judicari contigerit, taxata a iudice, omnibus pensatis, certa summa, ad quam usque satisfidetur (2), utique si bona non habeat in ditione, quibus cautum satis sit (3).

(1) V. supra lib. IV. tit. XII. de satisfidendo defin. I.

(2) Decis. 1. septembris 1659. refer. D. Vercelli in causa Confraternitat. Sanctissima Sindonis Taurini contra Fabricium Appianum Mediolanensem, in fin.

(3) D. definit. I. supra de satisfidendo.

TITULUS XXXII.

De edendo.

DEFINITIO I.

Edere debent tum actor, tum reus instrumenta, quibus usuri sunt ad fundandam suam intentionem, non quibus usuri non sunt.

Cum vix scire possit alter litigant, an cedere adversario debeat, an contendere, nisi inspectis, & cognitis instrumentis, seu publicis scripturis, quibus adversarius nititur, propterea constitutum est, scripturas edendas esse, non tantum ab actore (1), sed etiam a reo, ut actor vim exceptionum, quibus reus utitur, intelligere possit (2); immo etiam a tertio, qui scripturas teneat ad rem, de qua disceptatur, pertinentes (3). Actor utique, etiam lite nondum contestata, edere tenetur instrumenta omnia, quibus intentionem suam probare vult (4), ut reus deliberet, an cedere, an contendere velit: quod si in aliquo instrumento edito mentio fiat alterius, hujus quoque editio jure postulat (5), nisi illius allegatio sufficiat, prout in decimis, & collectis. Quod si actor jure sibi cesso agat, edere tenetur instrumenta

quorum editio a cedente facienda fuisset, cujus jure utitur (6): non tamen cogitur actor edere reo instrumenta, quibus ad firmandam suam intentionem usus non est, tametsi reo prodesse possint, ad probandam suam exceptionem (7); nemo enim cogitur, adversario arma suppeditare: nisi instrumentum hoc rei proprium sit, aut utrique commune (8); atque hoc est, quod dicunt pragmatici, neminem cogi, ut suis se armis confondiat (x9). Hæc tamen regula exceptionem habere potest, si publica utilitas aliud suadeat, quæ privatæ semper anteferenda est. Hinc, qui a sententia de crimine lata provocavit ad Senatium, non tantum sententiam, sed & acta litis criminalis (10) edere tenetur (11); cum alioquin sciri nequeat, an bene, an male judicatum sit, publice tamen interest crimina puniri (12).

(1) *L. 1. §. Edenda 3. ff. hoc tit. (1. 13.)*, *L. penult. & ult. cod. hoc tit. (2. 1.)*

(2) *Argum. D. L. 1. §. 3. ff. hoc tit.*

(3) *L. In hac actione 3. §. Interdum 14. ff. ad exhibend. (10. 4.)*

(4) *Sub. cod. hoc tit. lib. 2. tit. 1. defin. 6. in princip.*

(5) *Auth. Si quis in aliquo post L. penult. cod. hoc tit.*

(6) *Argum. L. Ex qua persona 129, ff. de reg. jur.*

(7) *D. L. 1. §. Edenda 3. ff. hoc tit.*, *V. Thesaur. lib. 1. quasi. 76. num. ult. x.*, & *lib. 4. quasi. 50.*

(8) *Argum. L. Prætor ait 4. §. 1. ff. hoc tit.*, *L. penult. cod. hoc tit.*

(x9) *L. Nimis grave 7. cod. de testib. (4. 10.)*, *L. ult. cod. hoc tit.*

Decis. 27. septembris 1657. refer. D. Vercelli in causa Monial. sancti. Andrea Cherii contra Cancram, in princip. & §. Itaque cum cessent, Decis. 18. novembris 1659. ref. D. Raimondi in causa Comit. ab Alladio contra Comit. Strambini.

(10) *In causis civilibus sufficit exhibere sententiam, ut sciatur, a qua re provocatum sit; ille vero, adversus quem appellatum est, acta litis edere debet, ut probet bene judicatum fuisse.*

(11) *Sub. cod. hoc tit. lib. 2. tit. 1. defin. 7. in princip.*

(12) *L. Ita vulneratus 51. §. ult. ff. ad leg. aquil. (9. 2.)*

DEFINITIO II.

Edere quis cogi potest contra se officio judicis, suadente aequitate.

Non tantum ex causa publicæ utilitatis contingere potest, ut quis contra se edere instrumenta teneatur, sed etiam ex æquitate, officio judicis (x1); puta quia aliunde nullatenus haberi possint; cum etiam publice interfit, ut jus suum unicuique tribuatur: sed necesse est, ut probetur imprimis existentia scripturarum penes eum, a quo petuntur; vel quod dolo malo deserit possidere (x2); adjecto etiam iurejurando purgativo, si ita Senatui videatur (x3).

(x1) *Decis. 20. augusti 1680. refer. D. Gabuti in causa Comitissa de Santis, & Laura a Ponte contra DD. Poehetinos, §. Aut demum.*

(x2) *D. Decis. refer. D. Gabuti, §. Nec tandem officio judicis.*

(§. 1) *D. Decif. refer. D. Gabuti.*
in fn.

DEFINITIO III.

*Edere contra se instrumenta quisque
tenetur, cum hæc publica sunt: sive
officii publici causa conscripta.*

Exceptionem quoque habet allata
superius regula, qua diximus, ne-
minem regulariter cogi, ut instru-
menta contra se edat (Defin. I.),
cum questio est de publicis instru-
mentis, seu actis, puta scripturis,
quæ servantur in archivio communi-
tatis, quæque scire municipum ali-
quando interest (§. 1). Hinc etiam
notarii, seu tabelliones edere debent
instrumenta ab ipsis confecta, vel ab
alio, cujus successores sint, sive he-
reditario, sive judicialis depositi ti-
tulo, si modo ea possideant; quo
casu appellare possunt a judicis sen-
tentia, si præcise edere jussi sint (2);
edere, inquam, non omnibus, sed illis,
quorum interest, a quibus ideo Ro-
manæ leges calumniæ jusjurandum
exigunt (3), quod fori usu exolevit
(4). Inspiciendum ergo est, an po-
tissimum, seu principaliter, ut ajunt;
an minus principaliter interfit. Dire-
cte, & principaliter instrumenta edi
interest contrahentium, atque suc-
cessorum etiam singularium, ultimæ
voluntatis actus heredum legatariorum,
atque his similia, quibus idcirco
edenda sunt, licet adversa pars
refragetur (5), dummodo instrumentum
sit perpetuum, atque utriusque
gratia conscriptum; cujusmodi sunt
instrumenta venditionum, permuta-
tionum, & similia: quod si instru-

mentum sit temporale, ut ajunt, ve-
luti pro debito ex causa mutui, ni-
hil inaudita pæpe statuendum tradit
Faber (6); quia illius jus lædi posset
(7): sed hoc ab omnibus non proba-
batur, cum adversa pars nullo jure
videatur conqueri, quod alter libe-
rationis apocham inspiciat, ut certo
sciat, quæ in illo continentur, &
an rite facta sit, nec ne. Si vero
non principaliter interfit alicujus,
sed indirecte, quemadmodum inter-
esse potest creditoris, qui cum em-
tore contraxit, ut instrumentum em-
tionis inspiciat, non nisi consentien-
tibus illis, qui contraxerunt, nota-
rius exemplum instrumenti tradere
debet; facilius utique permittit in-
spiciendi, & describendi potestare
(8). Sed regula hæc ex singularibus
causis judicis arbitrio æstimandis ex-
ceptionem habere potest (9); tum
& exceptionem habet, si ejus, qui
non contraxit, principaliter inter-
fit; puta sit dominus directus, qui
instrumentum emtionis, & vendi-
tionis edi postulet a notario, ut lau-
dimii quantitatem sibi debitam conse-
quatur (10). Alia ratio est actorum ju-
dicialium, cum enim hæc publica sint,
non tantum quia fidem publicam ha-
bent, quemadmodum instrumenta, sed
etiam quia publice facta sunt, eorum
editio solet a Senatu ad cujusque
postulationem decerni, dummodo ejus
interfit (11); ita ut mandatis pæ-
nalibus cogi possit ad edendum ju-
dex (12). Acta sane publica, sive ci-
vilia, sive criminalia inspicienda exhi-
beri debere judicis mandato, tradunt
Imperatores (13).

(§. 1) *Decif. 24. septembris 1648.*
refer. D. Juliano in causa Comit.

a Lucerna contra Communit. ejusdem loci, in fin., *V. Sentent. Reg. Camer.* 16. januarii 1758. in causa Scallenghe, & Castagnole contra Comit. Bardasani.

(2) *Fab. cod. hoc tit. lib. 2. tit. 1. defin. 4., & 12., ubi subdit, notarium, qui edere iussus non negaverit se instrumentum habere, amplius appellare non posse.*

(3) *L. Si quis ex argentariis 6. §. Exigitur 1., L. Quadam sunt 9. §. Ceterum 3. ff. hoc tit. (1. 13.)*

(4) *Voet in ff. hoc tit. num. 27. in princip.*

(5) *Fab. cod. hoc tit. lib. 2. tit. 1. defin. 8. num. 2., & 4.*

(6) *Fab. d. defin. 8. num. 5., & seqq.*

(7) *L. De unoquoque 47. ff. de re judicat. (42. 1.)*

(8) *Fab. cod. hoc tit. lib. 2. tit. 1. defin. 3. in princip.*

(9) *Argum. L. 1. & 2. cod. hoc tit. (2. 1.)*

(10) *L. ult. cod. de jur. emphiteutic. (4. 66.), Fab. d. definit. 3. in fin*

(11) *Fab. cod. hoc tit. lib. 2. tit. 1. d. defin. 8. in princip.*

(12) *Fab. d. defin. 8. allegat. 2.*

(13) *L. 11, apud quem 2. cod. hoc tit.*

DEFINITIO VI.

Jurari potest in litem adversus eum, qui edere sine justa causa detrahit instrumenta.

Cum in dolo presumatur ille, qui legitime requisitus edere detrahit scripturas, quas edere tenetur, adversus eum juratur in litem (X1), prout in ceteris negotiis observatur (2); nisi instrumentum amissum fuerit; amissio autem ex solo jurejurando probari potest, saltem si non constet, instrumentum apud eum fuisse, a quo petitur (X3).

(X1) *Decis. 23. novembris 1648. refer. D. Barberis in causa Torrini contra Columbatum, V. L. Si quis ex argentariis 6. §. Ex hoc editio 4., L. Ubi exigitur 8. ff. hoc tit. (2. 13.), Thesaur. decis. 171. num. ultim.*

(2) *V. supra de jurejurando lib. IV. tit. XVI. defin. 1.*

(X3) *V. Decis. 23. junii 1682. refer. D. Torrini in causa Armand contra Con. §. Fortior.*

TITULUS XXXIII.

De litiſ. conteſtatione.

DEFINITIO I.

Litiſ. conteſtatio quatuorplex ſit, & quomodo fiat?

Litiſ. conteſtatio inde dicta eſt, quod cæpto iudicio utraque pars teſtes coram iudice advocaret, & dicere ſoleret, *teſtes eſſote*; atque licet moſ hic teſtes advocandi exolverit, manſit tamen nomen, & viſ litiſ. conteſtationis. Multiplex autem aſſertur diviſio litiſ. conteſtationis, nimirum plenæ, & minus plenæ, veræ, & fictæ, affirmativæ, & negativæ. Minus plena eſt illa, quæ actione, & exceptione conſtat, ideſt propoſita per libellum actione ab actore, & data per reum exceptione (1): plena, quæ replicationem, & duplicationem habet (2); cum nempe actor poſt oppoſitam a reo exceptionem nova allegatione, ſeu replicatione ſuam intentionem confirmat, reus vero per duplicationem actori propoſitam elidere ſatagit. Litiſ. conteſtatio, quæ actiōis intentione, atque contradictione conſtat, vera dicitur; ficta autem eſt litiſ. conteſtatio, cum reus in juſ vocatus copiam ſui facere per contumaciam recuſat (3): contumacia fictam litiſ. conteſtationem inducit, ſeu liſ. habetur pro conteſtata; alioquin in poteſtate rei eſſet, condemnationem, latitando, vel longius migrando, eludere. Affirmativam di-

Codic. Tom. IV.

cunt litiſ. conteſtationem, cum reus idem affirmat, ac actor, ſeu de facti veritate non diſſentit, puta mutuum ſibi ab actore datam fuiſſe pecuniam, ſed utitur aliqua exceptione, ut ſe defendat, vel peremptoria, veluti ſolutione, compensatione, pacto de non petendo: vel dilatoria, ne uſque ad certum tempus conveniri poſſit: ſi vero reus neget factum, quo actor nititur, puta mutuum, negativa litiſ. conteſtatio appellatur. Porro liſ. in omni iudicio ſive civili, ſive criminali conteſtanda eſt, ſive iudicium ordinarium, ſeu plenarium liſ. ſive ſummarium; tum quia litiſ. conteſtatio iudicii initium eſt; tum quia iudex nec cognoſcere, nec definire poteſt, niſi actor ſuam intentionem, reus ſuas exceptiones monſtraverit (4): quamquam verum eſt, tam ſolemnnem litiſ. conteſtationem in iudiciis ſummariis non requiri (5). Porro, licet per in juſ vocationem, edita actione, & rei reſponſionem aliquatenus inducatur litiſ. conteſtatio, ut modo diximus, ſtriſſe tamen liſ. conteſtata non habetur, niſi cum iudex per narrationem negotii cauſam audire cæpit (26).

(1) *Auth. Offeratur. cod. hoc tit. (3. 9.), V. Reg. conſtitut. lib. 3. tit. 12. §. 1. & 2.*

(2) *Quid ſit replicatio, & duplicatio, tradit Juſtinianus in tit. de replicationib. inſtit. lib. 4. tit. 14.*

(3) *Novel. 53. cap. Si vero 4. §. 1.*

(4) *L. unic. cod. de liſ. conteſt. (3. 9.)*

(5) *Gail lib. 2. obſervation. 141. num. 1.*

(26) *L. 1. cod. hoc tit. (3. 9.), Decif. 19. junii 1737. refer. D. Caſſ. M. m.*

forti in causa Georgis, & Gibellini, §. Dolum ab herede, in qua agebatur de jurando in litem contra heredem tutoris, quod non conceditur, nisi heres in dolo sit, vel lis fuerit contestata cum defuncto; Senatus autem censuit, non esse recedendum ab hac stricta juris regula.

DEFINITIO II.

Litis contestatæ qui sunt effectus?

Litis contestatæ effectus plures sunt, & gravis momenti. Imprimis per litem contestationem inducitur mala fides (1); adeoque interruptitur præscriptio (2); perpetuantur actiones (3), res fit litigiosa (4), atque eripitur facultas solvendi rem positam in facultate ipsa: id est si quis promiserit tantum solvere vel in pecunia, vel in tot bonis, & lapso tempore in iudicium vocetur, & litem contestetur, non prius oblatis bonis stabilibus, amplius hæc dare non potest invito creditori, sed pecuniam dare tenetur (5); atque hi effectus permanent, licet deinceps perempta sit instantia, in qua litem contestario facta est (6); nam litem contestatio res facti est; factum vero pro infecto haberi nequit: idcirco prior aliquando jubet litem contestari ab illis, qui eandem statim prosequi non coguntur (7).

(1) *L. Sed & loci 4. §. Post litem 1. ff. finium regundor. (10. 1.)*, *L. Nemo 10. eod. de acquirend. possessor. (7. 32.)*

(2) *L. Sicut in rem 3. cod. de prescriptione. XXX. vel XL. annor. (7. 39.)*

(3) *D. L. 3., L. Omnes 16., L. Sciendum 58. ff. de obligat., & action. (44. 7.)*

(4) *Auth. Litigiosa post L. 1. cod. de litigios. (8. 37.)*

(5) *L. Si quis stipulatus 57. ff. de solutionib. (46. 3.)*, *Decis. 7. maii 1672. refer. D. Rafini in causa Advocati Viallardi contra Referendarium Mondellam, §. Attamen censuerunt Excellentissimi Domini.*

(6) *Fab. cod. hoc tit. lib. 3. tit. 8. defm. 2.*

(7) *L. 1. §. ultim. ff. de feriis (2. 12.)*

TITULUS XXXVI.

*De jurisdictione omnium
judicum, & fori
competente.*

DEFINITIO I.

Jurisdictio ordinaria est, vel extraordinaria, propria, vel delegata, seu mandata. An & quatenus jurisdictione delegari possit? An delegatus a Principe possit subdelegare?

Quamquam ordinaria jurisdictione, si ad strictam juris Romani rationem respiciamus, ea est, quæ competit jure magistratus, seu jure proprio, & vi officii; prout a majoribus constitutum, & receptum est (1). Extraordinaria, quæ non vi officii, sed speciali lege, aut Principis sanctione concessa est (2): ea vero, quam quis habet suo nomine, & jure, non alieno beneficio,

propria dicitur (3); sive jure magistratus, & vi officii, prout primitus institutum a majoribus est, eadem competat, sive speciali legis, aut Principis beneficio. Passim tamen ordinaria jurisdictione cum propria confunditur, prout fit in mandata, seu delegata. Mandatum, seu demandatum, aut delegatam jurisdictionem vocant jureconsulti, quam quis exercet nomine alterius magistratus: adeoque nihil proprium habere censetur, qui mandata jurisdictione utitur, sed omnia gerit alterius jure, cujus personam representat (4). Si tota jurisdictione demandetur, strictius mandata jurisdictione appellatur; delegata vero, si pars tantum, aut jurisdictionis species. Magistratus jure Romano totam jurisdictionem mandare potest, vel partem, aut speciem jurisdictionis (5): sed, usu fori apud nos recepto, Senatus partem tantum jurisdictionis sive, & quidem ratione litis instruende, non decidende Senatori mandare potest (6): quod tamen exceptionem habet in plerisque casibus, in quibus delegatio Senatui speciatim permittitur, puta in causis concursus creditorum, si ita suadeat creditorum indemnitas (7). Sed mandari ea tantum possunt, quae competunt jure magistratus, & proprio: non quae extra ordinem speciei lege, aut Principis sanctione concessa sunt (8); nisi ex singulari ratione indulgeatur, puta favore pupillorum permissum fuit, ut cognitio suspecti tutoris alteri mandetur (9); nec non cognitio custodiarum, ut innocentes liberentur (10). Hinc sequitur, nec mandari posse jurisdictionem, quam quis ab altero man-

datam habet (11); cum haec non vi officii, prout requiritur, sed alieno beneficio habeatur; excipitur delegatus a Principe, cui nempe Princeps jurisdictionem mandavit sine singulari tituli, seu magistratus collatione, cui talis jurisdictione cohaeret, huic delegatio permittitur tum in civilibus, tum in criminalibus (12); non tamen totam, ait Faber, sed quoad unum articulum, & quidem ratione litis ordinandae, non decidendae; quia personae industria speciatim electa praesumitur (13). Ideo autem mandandi jurisdictionem facultas data est illis, quibus a Principe mandata est; quia cum ab ipso omnis jurisdictionis fons eam consecuti sint, proprio jure eam habere censentur (14); atque in his quoque illud singulare receptum fuit, ut ad ipsos mandantes appellari possit a mandataris (15); cum regulariter ad eos appellandum sit, qui supra mandantes sunt (16). Fieri quoque potest, ut a magistratu jurisdictione rursus mandari possit, si nempe delegatus subdelegandi facultatem delegato, seu mandatario concesserit (17); prout concedere posse videtur; cum ea omnia mandari possint, quae jure magistratus competant (18): potestatem autem mandandi jurisdictionem magistratus jure proprio habent (19); praeterquam quod subdelegatus non a subdelegante, sed a primo mandante, solo subdelegantis ministerio, habere intelligitur.

(1) *L. 1. ff. de offic. ejus, cui mandat. est jurisdic.* (l. 21.)

(2) *Argum. L. Sin aliam 7. §. ult. ff. de officio proconsul.* (l. 16.), *L. More majorum 5. ff. hoc tit.* (l. 1.)

M m 2

(3) *D. L. 5. ff. hoc tit. de jurisdictione.*

(4) *L. Et quia 6, L. Solet prator 16. ff. hoc tit. de jurisdictione.*

(5) *D. L. Solet prator 16, & seq. ff. hoc tit.*

(6) *V. Fab. cod. de judic. lib. 3. tit. 1. definit. 32. num. 5., & allegat. 6.*

(7) *Reg. constitut. lib. 3. tit. 33. §. 41, & 42.*

(8) *D. L. 5. ff. hoc tit. de jurisdictione, L. 1, & ult. ff. de offic. ejus &c. (1. 21.)*

(9) *L. Cognitio 4. ff. de offic. ejus &c., L. 1. §. An autem 4. ff. de suspens. tutorib. (26. 10.)*

(10) *L. Solent 6. ff. de officio proconsul.*

(11) *D. L. More majorum 5. ff. hoc tit., L. ult. ff. de offic. ejus (1. 21.)*

(12) *L. A judice 5. cod. de judic. (3. 1.), L. unic. cod. qui pro sua jurisdictione. (3. 4.), Fab. cod. de judic. lib. 3. tit. 1. definit. 32. in princip., Decis. 19. aprilis 1652. refer. D. Filippa in causa Marchion. Broxii contra Communit. Andurni, in princip., qua pronunciavit Senatus, delegatum a Principe pro executione sententiarum favore Marchionis Broxii latarum potuisse subdelegare ordinarium loci ad perficienda completa executorialia odio communis capta.*

(13) *Fab. d. defin. 32. in fin., & allegat. 6.*

(14) *Argum. L. 1. §. A praefectis 4. ff. de legat. 3. (32. 1.)*

(15) *D. L. unic. cod. qui pro sua jurisdictione. &c. (3. 4.)*

(16) *L. 1. §. ult. ff. quis a quo appellat. (49. 3.)*

(17) *Voet in ff. hoc tit. lib. 2. tit. 1. num. 12. in fin.*

(18) *L. 1. ff. de offic. ejus, cui mandat. est jurisdic. (1. 21.)*

(19) *L. More majorum 5. ff. hoc tit.*

DEFINITIO II.

Jurisdic. delegata an expiret morte, vel extincta alio quovis modo jurisdictione delegantis?

Morte ejus, qui jurisdictionem concessit, non extinguitur ordinaria jurisdictione (1); non enim ab homine; sed a lege iudices eam habere ceperunt, semel ac electi sunt: vel a Principe, cujus auctoritas in successore durat. Quoad delegatum vero interest, an res adhuc integra sit, nec ne: extinguitur jurisdictione delegata morte concedentis, re adhuc integra (2), id est si nondum ceptum sit iudicium; ceptum autem intelligitur per solam invocationem (3), quae iudicii initium est (4): si vero delegatus jam gerere coeperit, morte, vel finita alio modo jurisdictione delegantis, haec jurisdictione non cessat, nisi expiraverit ius ipsius Principis delegantis (5).

(1) *L. Venditor 49. §. 1. ff. de judic. (5. 1.)*

(2) *L. Et quia 6. ff. hoc 1. (2. 1.)*

(3) *Cap. Gratum 20. extra de offic., & potest. judic. delegat. (2. 29.)*

(4) *§. ult. instit. de pena temere litigant. (4. 16.)*

(5) *Decis. 13. aprilis 1644. refer. D. Pergamo in causa Preda contra Molinerium, in qua agebatur de delegato a supremo Consilio Bugella.*

instituto a Principe Thoma Sabaudia, cujus jus per pacis pacta defuerat.

DEFINITIO III.

Jurisdictio prorogata quæ dicatur ? An quavis jurisdictio possit prorogari ? An judiciis Ecclesiasticis a laico ?

Jurisdictio prorogata ea est, quæ libero litigantium consensu detetur alicui jurisdictione jam gaudenti, sed non in personas litigantium (1); licet enim privati jurisdictionem dare nequeant illis, qui nulli præstuar judicij (2), prorogare tamen jurisdictionem lege Julia judiciorum permiffum fuit (3): atque ita lex jurisdictionem hanc confirmat, sicuti delegatam (defn. præced.). Prorogari autem potest jurisdictionem tum majorem, tum minorum magistratuum (4): non vero delegata ex probabiliori sententia (5); nec jurisdictionem judicis privilegiati, seu qui distimendis causis certarum personarum, puta militum, clericorum, & similium præfectus est; atque ideo pagani, & laici judici militari, aut ecclesiastico se subijcere nequeunt (6); alioquin privilegium certarum personarum, vel causarum intuitu concessum in jus commune, ex litigantium prorogare volentium arbitrio, verteretur: quod a legum mente alienum est; ne judicis ordinariis in suo territorio competens auctoritas nimium minuat, & jurisdictiones distinctæ confundantur (7). Neque moveri, milites posse renunciare fori suo privilegio (8); etenim regressus ad jus commune favore præcipuo dignus

est. Plane clericus, cum nec expresso consensu judici seculari ex juris canonici præscripto se subijcere possit (9), licet id patiantur Romanæ leges (10), neque potest illius jurisdictionem prorogare (11). Jurisdictionis prorogatio non fit, nisi ex consensu litigantium (12), consensisse autem judicantur, si sponte adierint judicem, cui sciunt se non esse subiectos (13), sive ambo simul iverint, sive reus, coram judice non competente vocatus ab actore, fori præscriptionem non objecerit; cum taciti, ac expressi consensus eadem sit vis (14). Sufficit autem consensus in prorogationem generalibus verbis conceptus, nec specialis requiritur (15). Si per errorem judici minime competenti se subjecerint litigantes, atque litem nec dum contestati sint, errore detecto, posse rescilire nemo est, qui negat (16); cum nihil tam contrarium sit consensui, quam error (17): sed si litem, quamvis ex errore, contestati sint, quidam putant, valere prorogationem (18); quia lex consensum suppleat, quatenus fingit in judicio quasi contrahi (19): sed legum sententia, & æquitati adversatur sententia hæc, etenim leges ad prorogationem desiderant consensum expressum, vel tacitum (20), error vero consensum excludit (21).

(1) *L. 1. ff. de judic. (5. t.)*, *L. 1. cod. hoc tit. (3. 15.)*

(2) *L. Privatorum 3. cod. hoc tit.*

(3) *L. Consensisse 2. §. 1. ff. de judic.*

(4) *L. 1. ff. cod. tit. de judic. V. L. De qua re 74. ff. de re judicat. (42. t.)*, *L. Inter convenientes 28.*

ff. ad municipal. (50. 1.), Fab. cod. hoc tit. lib. 3. tit. 12. defn. 46, ubi de proroganda jurisdictione castellatorum, nisi iudex praverit.

(5) *Cap. Per literas 40. extra de officio, & potestat. iudic. delegat. (1. 29.)*

(56) *L. In criminali 5. §. 1. cod. hoc tit. L. 1. cod. si a non competent. iudic. (7. 48.), Fab. cod. hoc tit. lib. 3. tit. 12. defn. 4., Decis. 10. decembris 1672. refer. D. Torrini in causa Burochi, & Levis contra Confraternitat. Sancti Laurenti, §. Quamobrem expeditum, & seq., qua de laticis coram iudice ecclesiastico agebatur.*

(7) *Fab. cod. hoc tit. lib. 3. tit. 12. defn. 4. num. 1. & 2.*

(8) *L. penult. cod. de pact. (2. 3.)*

(9) *Cap. Si diligenti 12., Cap. Significasti 18. extra de foro competent. (2. 2.)*

(10) *D. L. penult. cod. de pact.*

(11) *Fab. cod. hoc tit. lib. 3. tit. 12. defn. 4, 8, & 10.*

(12) *L. 1. ff. de iudic. (5. 1.)*

(13) *L. Consensisse 2. ff. cod. tit.*

(14) *L. Cum quid mutuum 3. ff. de reb. credit. (12. 1.)*

(15) *L. penult. cod. de pact.*

(16) *D. L. Consensisse 2. ff. de iudic.*

(17) *L. Nihil consensui 116. ff. de reg. jur.*

(18) *l'oct in ff. hoc tit. num. 18.*

(19) *L. Licet tamen 3. §. Idem scribit 11. ff. de pecul. (15. 1.)*

(20) *L. 1. & 2. ff. de iudic., L. Inter convenientes 18. ff. ad municipal. (50. 1.)*

(21) *L. Nihil consensui 116. ff. de reg. jur.*

DEFINITIO IV.

Prorogari non potest iurisdicção iudicis secunda cognitionis, ut iudices in prima instantia, licet partes consentiant.

Neque permittitur ex partium consensu prorogationis iurisdicção iudicis secundæ cognitionis, quem nos præfectum vocamus, licet partes consentiant, ut in prima instantia sententiam ferre possit (51); quia interverteretur ordo iudiciorum contra legis præscriptum, quæ cognitionem causarum præfecto non tribuit, nisi in iudicio appellationis (1).

(51) *Decis. 22. decembris 1730. refer. D. Grondana in causa de Viola, Pertesi, & Piechi contra Canosum, per tot.*

(2) *Rag. consilia lib. 2. tit. 5. §. 4. junct. lib. 3. tit. 26. §. 1.*

DEFINITIO V.

Fori incompetencia obijci debet ante litem contestatam. Quid si error intervenierit, vel prorogata sit iurisdicção privati?

Fori incompetencia, cum exceptio non peremptoria, sed dilatoria sit, ante litem contestatam obijci debet (51); nisi forte prorogata sit iurisdicção illius, qui nullam omnino habebat, seu partes consenserint in privatum iurisdictione carentem, quod non licet (52): vel nisi ex errore iudici incompetenti se subjecerint, cum nihil tam contrarium sit consensui, quam error (3); cum tamen leges, nonnisi ex litigantium consensu

jurisdictionem prorogari sinant (de fin. III.).

(*) L. Nemo 4. cod. hoc tit. (3. 13.), L. Apertissimi 16. cod. de judic. (3. 1.), L. penult., & ult. cod. de exceptionib. (8. 36.), Decif. 9. septembris 1642. refer. D. Ab ecclesia in causa fratr. de Gassinellis, in princip.

(*) L. 1. cod. de judic., L. 1. cod. hoc tit., D. Decif. refer. D. Ab ecclesia, in princip.

(3) L. Nihil consensui 116. ff. de reg. jur.

DEFINITIO VI.

Judex laicus, seu supremus magistratus est, judex competens in possessione etiam pro rebus beneficiis. Quid de actione reali, vel personali?

Forum clericorum, & monachorum quod spectat, non una fuit omni tempore apud Romanos ex Christianorum Imperatorum sanctionibus jurisprudentia. Imptimis Marcianus anno CCCCLVI. decrevit, ut clerici omnes sub Archiepiscopo, seu patriarcha Constantinopolitano constituti coram ipso convenirentur, nisi actor mallet eum coram suo Episcopo convenire (1): atque simul edidit aliam constitutionem, qua actori permisit, Archiepiscopi Constantinopolitani, vel Episcopi declinare judicium, & ad perfectum priorii auctoritatem confugere (2). Deinde Imperatores Leo, & Anthemius, confirmata Marciani sanctione, adjecerunt, clericos, & monachos in provinciis degentes a solo provincie praeside in civilibus causis judi-

candos esse (3), peregrinos autem clericos Constantinopolim advenientes solius praefecti priorii jurisdictioni subiectos esse (4). Justinianus privilegia clericis, & monachis a suis praedecessoribus indulta ampliavit: atque primum cavir, ut causae clericorum de rebus ecclesiasticis a solis Episcopis judicentur, per appellationem ad Archiepiscopos, & Patriarchas deferendae (5): in civilibus vero actori electionem permittit, adveni judicis ecclesiastici, vel civilis, a quo judicia quoque criminalia expediuntur (6). Deinceps idem Imperator quaedam immutavit (7): sed postremo generatim sancivit, ne Episcopos sive in pecuniariis, sive in criminalibus causis ad iudicem civilem citra imperialem iurisdictionem trahere liceret (8); adeoque Episcopo coram Archiepiscopo, hic coram Patriarcha conveniendus esse (9): clericos vero, & monachos apud proprium Episcopum tum in civilibus, tum in criminalibus causis conveniendos jubet (10), non secus ac economos, & piorum locorum administratores (11). Iute canonico civiles clericorum causas soli iudici ecclesiastico reservantur (12): de criminibus judicari quoque idem judex, ita tamen, ut graviorum criminum rei ecclesiastica dignitate spoliati seculari iudici ulterius puniendi tradantur (13). Juris Justiniani, & Pontificii sanctionibus hodierni mores nec omnino consentiunt, nec discrepant omnino. Receptum utique, ne personalis actio ex quolibet contractu descendens adversus clericum coram iudice laico exerceatur (14), proet jure canonico cautum est. De possessione autem retinenda, vel recuperanda,

cognoscit iudex laicus etiam in beneficiis (15), seu supremus magistratus (16); quia possessio facti potius, quam juris est: non autem adipiscendæ, ait Faber, in beneficiis, aut alia re, cuius cognitio in petitorio ad ecclesiasticum iudicem spectet (7), quia adipiscendæ possessionis interdictum proxime accedit ad iudicium petitorium. Sed alio nos jure utimur (18). Si tamen de lite pendente super possessorio beneficii litigant, cum sit, atque alteruter ex litigantibus restitui velit adversus transactionem, ecclesiastici iudicis hæc cognitio est (19); quia restitutio in integrum in personam est, non in rem, quemadmodum omnes restitutiones (20); transactionis utique formam in decidenda causa possessorii iudex sequi debet, cum causa possessionis ex titulo vires accipiat (21). Plane clericus in actione quidem reali coram iudice laico conveniri potest, non in personali (22), nec si ipse velit, & consentiat Episcopus (23).

(1) *L. Decernimus* 15. *cod. de Episcop. audient.* (1. 4.)

(2) *L. cum clericis* 15. *cod. de Episcop. & cleric.* (1. 3.)

(3) *L. Omnes* 33. *in princip. cod. de Episcop. & cleric.*

(4) *D. L.* 33. §. 1.

(5) *L. Sancimus* 19. *princip. & §. 1, 2, 3, & 4. cod. de Episcop. audient.* (1. 4.)

(6) *D. L.* 29. §. 4. *in fin.*

(7) *Prout constat ex Novel.* 79. §. 83.

(8) *Novel.* 123. §. *Sed neque* 8.

(9) *D. Novel.* 123. *cap. Si quis vero* 22.

(10) *D. Novel.* 123. *cap. Si quis contra* 21. *princip. §. 1, & 2.*

(11) *D. Novel.* 123. *cap. Economo autem* 15.

(12) *Cap. Si diligent* 11, & *cap. Significasti* 18. *extra de foro competent.* (2. 2.)

(13) *Cap. Novimus* 17. *extra de verbor. significat.*

(14) *Fab. cod. hoc tit. lib. 3. tit. 12. definit. 9. in princip. & def. 10, 19, & 29.*

(15) *V. Thesaur. decis.* 82, & 117. *Decis. junii* 1644. *refer. D. Filippa in causa PP. Societat. Jesu contra Comit. Leseum, Decis. 19. decembris* 1676. *refer. D. Rasio in causa Brea contra Roliam, Decis. 23. junii* 1673. *refer. D. Rasio in causa vidua Brumiana contra Archipresbyterum Isaacum, §. Nam a judiciis, tum §. Multo fortius, & §. Minus etiam, Decis. 18. februarii* 1675. *ref. D. Rolando in causa Marchion. Tana contra Confraternit. S. Spiritus loci Limoni, in princip., ubi additur, Confraternitates in dubio præsumi laicales.*

(16) *Reg. constit. in proemio §. 8, V. Edict. Caroli Emanuel. l. 12. novembr. 1583. penes Borel pag. 407. & seqq.*

(17) *Fab. cod. de judic. lib. 3. tit. 1. definit. 38.*

(18) *Thesaur. decis.* 82. *num. 3, & 4. V. tamen Decis. 12. novembris* 1680. *refer. D. Torrini in causa utrinque Serafini, per tot.*

(19) *Fab. cod. hoc tit. lib. 3. tit. 21. definit. 47. num. 1.*

(20) *L. penult. cod. ubi, & apud quem &c. (2. 47.)*

(21) *Fab. d. definit. 47. in med.*

(22) *Decis. 9. martii* 1647. *refer. D. Abeccelesia in causa Boretti*

contra Rolandonum, per tot., V. supra allegat. 14.

(X13) Cap. Si diligenti 12., cap. Significasti 18. extra de for. compet. (2. 2.), Decif. 23. maii 1659. refer. D. Dalmazono in causa Meynardi, & Thomatis, per tot.

DEFINITIO VII.

Jurisdiclio etiam ordinaria cessat revocatione Principis, sed revocatio iudici ordinario, vel parvi adversa legitime intimari debet.

Revocatione cessare potest jurisdictione non tantum mandata (1), dum adhuc res integra est, exemplo mandati (2); cum equiparatur (3); sed etiam ordinariæ revocatio hæc a Principe tantum fieri potest (4), non a vassallis, qui leges de iudicibus latas servare tenentur (5); neque vim habet revocatio, nisi iudici ordinario, vel magistratui Principis rescriptum legitime fuerit intimatum. Hinc Senatus Pedemontanus censuit, Senatum Niciensem non caruisse jurisdictione, licet pars obtinisset a Principe rescriptum mandans Senatui Pedemontano, ut iustitiam faceret, cum inibitione cuilibet alteri magistratui; quia tale rescriptum Senatui Niciensi, neque parvi Niceæ habitanti intimatum fuerat (6), sed solum procuratori in hac civitate (X7).

(1) L. Iudicium 38. ff. de iudic. (5. 1.)

(2) §. Recte quoque 9. inflit. de mandat. (3. 27.)

(3) L. Et quia 6. ff. hoc tit. (2. 1.)

Codic. Tom. IV.

(4) L. Diem sancto 4. ff. de offi. adfessor. (1. 22.)

(5) V. Reg. constit. lib. 2. tit. 3. §. 16, & 17, & 35.

(6) Ofase. decisio 5. num. 6.

(X7) Decif. 3. junii 1643. refer. D. Piscina in causa Richelmi contra jugal. de Preijs, & Neque defectu.

DEFINITIO VIII.

Jurisdiclio vassallorum in se individua est: dividua vero quoad exercitium, & commodum.

Quamquam jurisdictione vassallorum in se ipsa individua est, in facto tamen, & quoad exercitium dividi potest (X1); atque etiam potest venire in iudicium familie eriscundæ, prout ceteræ res-incorporales; quoad exercitium, & commodum, atque dividi per tempora ad ratam domini (X2), prout cetera jura (3).

(X1) Decif. 17. junii 1647. refer. D. Barberis in causa Comit. Ponte contra Comit. Solarium, in fin.

(X2) Decif. 26. januarii 1645. refer. D. Juliani in causa Comitum de Damianis, in qua dicitur jam ita decisum 20. februarii 1642. in causa Ponte, & Solarii refer. D. Porta.

(3) L. Cum constet 5. ff. de aqua quotidiana, & asitiva (43. 20.)

N a

DEFINITIO IX.

Judicis ordinarii cognitio est, an solum publicum sit, an privatum; licet viarum publicarum cura demandata sit provincialium tributuum praefido.

Quamquam regis functionibus viarum publicarum cura provincialium tributuum praefecto, quem intendentem vocant, demandata est (1): si tamen contentio sit, an solum publicum sit, an privatum; atque ita contineat mixturam servitutis, & precarii, cognitio hæc pertinet ad jurisdictionem judicis ordinarii (2), prout novissimo regio jure firmatum est (3).

(1) *Reg. constitut. lib. 3. tit. 8. §. 1.*

(2) *Decis. 23. junii 1732. refer. D. Bianchis in causa Falcombelli contra Coranum, §. Et denique, in fin. decisio.*

(3) *Reg. constit. anni 1770. d. lib. 6. tit. 8. §. 1.*

DEFINITIO X.

Aktor sequitur forum rei: reus autem forum propria auctoritate declinare non potest. Sufficit competens esse forum ab initio litis, quamvis deinde tale esse definat.

Fori nomine in jure intelligitur locus, seu tribunal, in quo litis instituenda est: atque promiscue sumuntur forum competens, & locus, ubi quisque agere, vel conveniri debeat, prout patet ex inscriptione tituli pandectarum (1), & codicis (2). Hic porro generaliter constituitur

tum est, ut actor forum rei sequatur (3), ita ut juris ordinem converti dicatur ab eo, qui postulet, ut reus actoris forum sequi debeat (4). Quare pronuntiavit Signatus, coram judice laico agere debere clericum, qui fundum emphyteuticarium esse ecclesie contendebat, cum laicus negaret (5): proinde actor, antequam in jus reum vocet, diligenter investigare debet, ubi reus conveniendus sit; ne ad minimum sumtus interim factos amittat: immo actor juris sui amissione ex rescripto Imperatorum mulcatur, reus vero pro condemnato habetur, si causam criminalem, vel civilem ad forum incompetentis traxerint dolo malo (6): quæ tamen pœna mitiori moderni fori praxi vix congruit. Quod si reus duplex habeat forum, puta negotiationis, & militiæ, in arbitrio actoris est, quo loco eum convenire velit (7): ex quo colligunt interpretes, jurisdictionem certis collegiis, vel judicibus datam cumulativè, non privative concessam intelligi, ita ut præventiori locus sit (8). Decretum pro formatione subordinationum interponi posse a iudice, qui sententiam tulit, vel a iudice loci, olim placuit (9). Non tamen reus propria auctoritate potest, a iudicis, coram quo vocatus fuit, jurisdictione se extimere; sed vocatus venire debet, jura sua allegaturus; atque iudicis esse definire, an sua sit jurisdictio, nec ne (10); nisi palam constet, vocatum vocantis jurisdictioni non subesse (11), quippequo casu locum habet juris regula, jus dicenti extra territorium impune non pareri (12). Porro sufficit, forum rei competens esse ab

initio: nec obest, quod lite cœpta seu reo in jus vocato, alterius fori fiat, puta quia militis nomen dederit, aut alio domicilium transfulerit (13); præventionem occupatum forum declinare non potest; atque Romanis jure merito placuit, judicii finem ibi esse debere, ubi initium fuit (14).

(1) Titul. digestorum inscribitur de judiciis, & ubi quisque agere, vel conveniri debeat.

(2) Titul. codic. inscribitur est, de jurisdictione omnium judicum, & de foro competente.

(3) Decis. 23. martii 1730. refer. D. Guillier in causa Pusterla contra Silvestrum, in princip., Decis. 10. decembris 1672. refer. D. Torrini in causa Barocchi, & Levis contra Confraternitatem s. Laurentii, in princip., & s. Nunc declarationem; Cap. Cum sit generale s. extra de foro competent. (2. 2.), V. Thesaur. lib. 1. quæst. 15.

(4) L. Juris ordinem 2. cod. hoc tit. (3. 13.)

(5) Decis. 9. aprilis 1655. refer. D. Rasini in causa Parochi s. Petri de Gallo contra Dominum de Cruce.

(6) L. In criminali 5. 4. 1. cod. hoc tit.

(7) L. ult. cod. hoc tit. (3. 13.), Reg. constit. lib. 3. tit. 1. s. 2., d. Decis. refer. D. Guiller, in med.

(8) Brunneiman. ad L. ult. num. 5. cod. hoc tit. de jurisdictione omn. judic.

(9) Abecclès. observat. 143. num. 13. *

(10) L. Consensu 2. s. Si si dubitetur 6., L. Si qui ex aliena 5. ff. hoc tit. de judic. (5. 1.)

(11) V. Fab. cod. hoc tit. lib. 3. tit. 12. de fin. 3. & 4.

(12) L. ult. ff. de jurisdic. (2. 1.), Fab. cod. hoc tit. lib. 3. tit. 12. de fin. 4., ubi de laico vocato coram judice Ecclesiastico ob rem; quæ non est fori ecclesiastici, aut vicissim.

(13) L. Si quis 7. ff. hoc tit. de judic., L. Juris ordinem 2. cod. hoc tit. de jurisdic. omn. judic., & for. competent.

(14) L. Ubi acceptum 30. ff. hoc tit. de judic., Decis. 14. novembris 1659. refer. D. Dalmazzone in causa Communit. Leynici contra Monasterium Sautissimi Crucifixi, quæ agebatur de herede, qui Monasterium ingressus fuerat, Decis. 25. martii 1661. refer. D. Cipraadi in causa Stibaldi contra Almignaccum, in princip., & quæstio erat de eo, qui clericus factus fuerat, post captum coram Senatu judicium.

DEFINITIO XI.

Forum quis sortitur ratione rei sitæ, & attentatorum.

Forum competens quis sortiri potest ratione rei sitæ, atque licet actori expectari actione in rem de proprietate, vel possessione in eo loco, in quo res sitæ sunt (1), sive judicio universali, puta hereditatis petitione (2), sive singulari, veluti vindicatione (3), aut ratione attentatorum, ut ajunt, ut in pristinum restituantur (4), nec debitor fori exceptionem objicere potest (5), nisi de clerico agatur ad tribunal judicis inferioris minimis portrahendo (6). Nihil autem interest, an rei possessor in eo loco præsens sit, an

ablit; legitime quidem citandos est; sed si se iudicio non sistat possessor, rei controversæ defensionem suscipiatur, actor a iudice in possessionem rei indefensæ mittitur (7); quia in hoc iudicio nulla personæ, sed tantum rei ratio habetur; neque reus vocatur, ut se defendat, cum nihil ab eo peratur, sed ut reus defendat. An vero cum foro rei sitæ concurrat forum domicilii, seu utrum actor electionem habeat, an reum convenire velit in loco domicilii, an in loco rei sitæ, alibi expendi mus (8).

(1) *L. penult., & ult. cod. ubi in rem actio* (3. 19.)

(2) *L. unic. cod. ubi de heredit. agat.* (3. 20.)

(3) *D. L. penult., & ult., L. Non alias* 24. §. ult., *L. Quod legatur* 38. ff. hoc tit. de iudic. (5. 1.)

(4) *Decis. 23. martii 1730. refer. D. Guiller in causa Pusterta contra Silvestrum, in fin.*

(5) *Fab. cod. ubi in rem actio lib. 3. tit. 16. definit. unic. num. 7, & seqq.*

(6) *Fab. d. defin. unic. allegat. 10, & de iurisdic. omn. iudic. lib. 3. tit. 12. defin. 19.*

(7) *D. L. penult. cod. ubi in rem actio* (3. 19.)

(8) *V. Jurisprud. tom. XII. §. 500, & seqq. pag. 123.*

DEFINITIO XII.

Forum ex continentia causæ quomodo fortiaur reus, & quibus in casibus?

U t facilius, & minoribus sumptibus dirimantur lites, quæ de rebus communibus inter plures aguntur, veluti familiaris circumscribuntur inter plures coheredes, communi dividendo, finiam regundorum, consuetum iure fuit, ut omnes ad eundem iudicem ire debeant (1); quod etiam ad tutores productum est, si tutelæ agatur (2); nec non ad legatarios, cum legis Falcidix ratio iocunda est, & creditores hereditarios, ut alienum probent (3); quod jus ab interpretibus, & pragmaticis *causæ continentia* post Constantinum vocatur (4). Eodem fundamento, ne causæ invicem connexæ perperam dividantur, decrevit Constantinus, ut causæ proprietatis coram iudice agatur, qui de causæ possessionis jam cognovit (5); licet enim causæ possessionis a causæ proprietatis quoad utriusque effectus omnino distincta sit (6), attamen connexa est, & postrema a priore pendet, quatenus finis iudicii possessorii plerumque petitorium iudicium est; atque iudex, qui de possessione cognovit, facilius, & tutius causam proprietatis definire potest. Sed regula hæc exceptionem habet, in rebus ecclesiasticis, puta beneficiis, in quibus supremi magistratus apud nos, de possessione iudicant, proprietatis causæ ecclesia-

hico iudici reservata (defin. VI.). Hinc etiam venditor, saltem qui de evictione teneri fateatur, emtoris forum sequi debet (87); cum eadem sit his, quam emtor, & quam emtoris nomine venditor contra petitorum exercet. Quod si venditor negat, se ad præstandam edicti onem teneri, summò quidem jure inspecto, forum suum retinet, cum propriam litem agat; receptum tamen est; ut in foro emtoris lis hæc instituitur, & definitur (8) una sententia, si fieri possit (9). Atque si inter plures in jus vocandos, quorum omnium eadem sit causa, aliqui sint privilegiati, ita ut coram iudice inferiore litigare non teneantur, sed tantum coram magistratu supremo, reliquos etiam ad iudicem superiorem vocari posse, plures tradunt, licet tum privilegio utentes, tum non utentes degant in eodem loco, & sub eodem iudice inferiore (10); ne continentia causa dividatur (11). Atque vicissim, si unus ex pluribus actoribus, ejusdem litis confortibus sui privilegii sui adversarium ad iudicem superiorem vocet, reliquos ejusdem litis confortes non privilegiatos jungere se posse privilegiato alicubi obtinuit; ut ita lis apud eundem iudicem superiorem ad finem perducatur (12). Jure, quo utimur, cautum est, ne dilatio concedatur reo, ad actorem evocandum, qui in loco iudicii commoretur, nisi dilatio in primo li bello petatur (13); atque idem servandum decernitur, si rei auctor aliam dilationem postulet, quò litem auctori suo denunciaret (14). Quod si litu accedat tertius, eo tantum sine, ut jus alterius ex liti-

gantibus firmet, admittitur quidem, sed in eodem statu, quo causa est; sed ab initio agitur quoad ipsum, si aliorum litigantium intentionem excludere suscipiat; firmis manentibus actibus inter ceteros litigantes gestis, data etiam ipsis facultate petendi, ut causa quoad ipsos finiatur, sine præjudicio tertii (15).

(1) L. 1. ff. de quib. reb. ad gund. judic. eat. (11. 2.)

(2) L. ult. ff. eod. tit.

(3) L. 1. §. Cum dicitur 6. ff. si cuius plus, quam per leg. Falch. (35. 3.)

(4) L. Nulli. 10. cod. de judic. (3. 1.)

(5) D. L. 10. in fin. cod. de judic.

(6) L. Naturaliter 12. §. 1. ff. de acquirend. possession. (41. 2.)

(7) L. Venditor 49. ff. hoc tit. de judic. (5. 1.), Fab. cod. hoc tit. lib. 3. tit. 12. defin. 1. in princip. Reg. constit. lib. 3. tit. 7. §. 4. V. Decis. 9. maritii 1647. refer. D. Abbecclesia in causa Bovetti contra Rolandonum, in med. ubi de clerico, & de actione relevii Decis. 26. aprilis 1750. refer. D. Sclarandi in causa utrinque de Giorfetti, per tot.

(8) Fab. d. defin. 1. in fin.

(9) Reg. constit. d. §. 4. in fin.

(10) Andreas Gayl lib. 1. observ. 32. num. 2., Voet in ff. lib. 11. tit. 2. num. 4.

(11) L. Nulli. 10. cod. de judic. (3. 1.)

(12) Voet d. num. in med.

(13) Reg. constit. d. lib. 3. tit. 7. §. 1. & 2.

(14) Reg. constit. ibid. §. 3.

(15) Reg. constit. ibid. §. 5., Fab. cod. de judic. lib. 3. tit. 2. defin. 7. & 37.

DEFINITIO XIII.

Judicis ecclesiastici jurisdictionis est, cum agitur de solvendo annuo redditu clerico beneficiario; de mercede-rei locata, vel canone emphyteusis. Quid de decimis?

Quamquam ad judicem ecclesiasticum pertinet cognitio, an pensio super fructibus beneficii minuenda sit, nec ne; quia questio hæc juris, & proprietatis est, non possibilibus (1); atque vix est, ut pensio hæc ex fructuum imminutione minui debeat, cum longe minor iis sit, nisi suadeat æquitas, ut minuat; cum ex comparatione fructuum imponatur; judicis tamen laici jurisdictionis est, an laicus condemnari debeat, nec ne ad solutionem annui redditus beneficio, ut ajunt, aggregati, & beneficiario solvendi (2); quia res hæc non est mere ecclesiastica, sicut nec pensio rei locatæ, aut canon rei emphyteusicæ, ob quas ideo laicus coram judice ecclesiastico trahi non potest (3). De decimis vero tamquam de re spirituali solus iudex ecclesiasticus in petitorio cognoscere potest (4), in possessorio solus Senatus (5), si tamen æque de jure percipiendi decimas, nec de earum quantitate disceptetur, sed tantum, an solutæ sint, nec ne; cum questio hæc tota facti sit, cujuslibet judicis etiam inferioris cognitio esse potest in suo territorio (6).

(1) *Fab. cod. hoc tit. lib. 3. tit. 12. defin. 30.*

(2) *Decis. 21. augusti 1668. refer. D. Leone in causa Gromi contra Communit. Mussani, per tot.*

(3) *D. Decis. refer. D. Leone, per tot.*

(4) *Cap. 1. & passim extra de decimis (3. 30.)*

(5) *Fab. cod. hoc tit. lib. 3. tit. 12. definit. 49. in princip., Thesaur. decis. 82., V. Abecceles. observ. 181. & seqq., V. Instrum. S. P. Benedicti XLV. an. 1742. §. 2.*

(6) *Fab. d. defin. 49. in fin.*

DEFINITIO XIV.

Forum competens quis fortitur ex loco contractus, vel destinata solutionis, dummodo reus in eo loco inveniat; potest tamen etiam conveniri in loco domicilii.

Contractus causa forum fortitur reus in eo loco, quo contractus celebratus, & absolutus fuit (1); quia tacite convenisse videtur, ut ibidem reus solvat, ubi se ad solvendum obligavit (2); ita ut nec fori privilegium allegare possit reus in eo loco repertus (3); sed hoc verum est, si modo reus ibi inveniat, vel bona habeat judicis auctoritate capienda (4); alioquin facile esset, debitoris ignorantiam circumvenire, & absentem inauditum condemnare. Quo autem in loco absolutus videri debeat contractus, ex diversa contractuum indole æstimandum est. Contractus, qui re, verbis, aut literis constat, ibi censetur absolutus, ubi res tradita fuit, interposita stipulatio, literæ, seu scripturæ de voluntate contrahentium confectæ; prout fert notissima horum

contrahentium natura (5). Eadem regula servanda est pro contractibus, qui solo consensu perficiuntur, quin rei traditio, verba, aut scripturæ requirantur (6), veluti emptio (7), si inter presentes celebrantur: si autem inter absentes, puta per literas, ex eo tempore perfectus intelligitur contractus, quo absens litetas probavit, seu accepit (8); ex hoc enim tempore, utriusque contrahentis voluntate conjuncta, exterius utique manifestata, nihil desiderari potest ad implementum contractus. Quod si consensus in uno loco contractui datus fuerit, scriptura ex placito contrahentium in alio confecta, distinguendum est, utrum ad faciliorem probationem tantummodo contractus scriptis demandatus sit, an ad solemnitatem, seu an contrahentes in scriptis omnino contrahere voluerint. In primo casu locus interpositi consensus inspicandus est, quia contractus omnino perfectus est, antequam scriptura, quæ solius probationis causa adhibetur, exarata fuerit (9): in altero, cum scriptura ad substantiam contractus pertineat; nec, nisi ea confecta, absolutus intelligatur (10), ex scripturæ loco forum competens dimititur. Cum autem unusquisque ibi contraxisse intelligatur, ubi se ad solvendum obligavit (11), sponte sequitur, ex loco destinatæ solutionis forum competens nasci (12). Si ergo conveniunt inter contrahentes, ut Romæ solutio fiat, debitor ibi conveniri potest, licet contractus Lugduni celebratus fuerit, dummodo debitor ibi inveniatur, vel bona habeat (13); ut ita nec fori privilegium allegare possit (14). Non ta-

men prohibetur creditor, debitorem alio in foro, puta domicilii, convenire: alioquin facile contingeret, ut creditor, debitore ad eum locum nunquam transeunte, jure sub experiri nunquam posset (15). Plane, quod ait Papinianus, quocumque in loco debitorem hunc conveniri posse (16), civiiter intelligendum est de loco, quo reus forum competens habeat (17).

(1) *L. Heres absens* 19. §. penult., & ult., *L. Argentarium* 45 §. 1. ff. hoc tit. de judic. (5. 1.)

(2) *L. Omnem obligationem* 20. ff. hoc tit.

(3) *Fab. cod. hoc tit. lib. 3. tit. 13. defin. 27.*

(14) *D. L. 19. princip., & §. 1. ff. hoc tit., Fab. cod. ubi conveniat, qui certo loc. dare promiss. lib. 3. tit. 15. d. fin. 4. in princip., V. Conclus. D. Advocat. Generalis* 23. februarii 1736. *Subscript. Calcbrino in causa Marchion. Morotii contra Marchion. de Torretas Nicaensem, & subsequ. Sentent. Senas. 24. ejusdem mensis, & anni refer. D. Bianchis, Decis. 19. septembris 1651. refer. D. Pattarino in causa Perini contra Buffetum, per tot.*

(5) *Prout explicat Justinianus instit. lib. 3. tit. 15, 16, & 22.*

(6) *De quibus agit Justinianus in instit. lib. 3. tit. 23.*

(7) *Princip. instit. de emtion., & vendit. (3. 24.)*

(8) *Argum. L. Sed & socius* 17. §. 1. ff. pro socio (17. 2.). *L. Si cum fustofamilias* 2. §. penult. ff. de donat. (39. 5.)

(9) *L. Contrahitur* 4. ff. de pignorib. (20. 1.), *L. In re hypotheca* 4. ff. de fid. instrumentor. (22. 4.)

(10) *Princip. instit. de emtion. & vendit. (3. 24.)*, *L. Contractus 17. cod. de fid. infirmementor. (4. 21.)*

(11) *L. Contraxisse 21. ff. de obligat. & actionib. (44. 7.)*

(12) *L. unic. cod. ubi conveniet, qui cert. loc. dar. promiss. (3. 18.)*, *Fab. cod. cod. tit. lib. 3. tit. 15. definit. 4.*

(13) *D. L. unic. L. 1. ff. de eo, quod certo loco &c. (13. 4.)*, *L. Heres absens 19. princip. & §. 1. ff. hoc tit. de judic.*, *Fab. cod. de eo, quod certo loco lib. 3. tit. 15. definit. 4. in princip. V. d. Concluf.*, & *distam Sentent. Senat. 24. februarii 1736. refer. D. Bianchis in causa Marchion. Morosii contra Marchion. de Torretas.*

(14) *Fab. cod. ubi in rem actio lib. 3. tit. 16. definit. unic.*

(15) *D. L. 1. ff. de eo, quod certo loco (13. 4.)*, *Reg. consil. lib. 3. tit. 3. §. 2. & 3.*

(16) *L. Cum, qui 43. ff. hoc tit. de judic.*

(17) *L. Heres absens 19. §. ult. ff. hoc tit.*

DEFINITIO XV.

Pupillis, viduis, & similibus competit privilegium fori. Quid si tutor, tum reus privilegio gaudeant?

Pupillis, viduabus, & miserabilibus personis, ne circuitu longiore fatigentur, concessum est, ut, praetermissio inferiore iudice, coram supremo causas suas instituere possint (1). Nec interest, utrum hæ personæ actoris, an rei partes sustineant (2), cum lex non distinguat

(3): nec utrum ex propria persona, an ex alterius, puta hereditario iure agant, vel conveniantur. Nec utrum pauperes sint pupilli, aut viduæ, & qui his æquiparantur (4), quia nec lex distinguit. Pupillorum vero nomine ex communi sententia veniunt etiam minores, prodigi, furiosi, alique, qui propter animi, vel corporis vitium rebus suis superesse nequeunt (5), maxime quia Imperator etiam prospicit illis, qui *dinturno morbo fatigati sunt, & debiles* (6): immo & lenes decrepiti (7); cum senectus ex trito axiomate ipsa sit morbus non levis, quæ nullo remedio sanari potest. Virgines ætate majores sub viduabus non comprehendendi, verius est; licet enim lato sensu vidua appellari possit mulier inupta, quatenus sola est, seu ut ait Labeo, *sine duitate* (8), proptertamen hoc nomine significatur, quæ virum amisit; verba autem in propria significatione accipienda sunt, nisi aliud constet legislatorem voluisse (9): facilius concedi potest fori privilegium mulieribus nuptis quidem, sed quæ a marito, puta exuli, vel ad triremes damnum, captivo, furioso, vel bonis interdicto, frustra defensionem sperant (10), cum & viduata dicatur ecclesæ, quæ inutilem rectorem habet (11). Utrum vero huic privilegio locus sit inter duos eodem privilegio nentes, puta inter pupillum, & viduam, anceps quaestio est; quidam affirmant, quia in vidua duplex concurret favor, dotis videlicet, & personæ, atque pupillorum quoque interest, causas suas a supremo potius magistratu, quam ab inferioribus iudicibus judicari (12). Negant genera-

nim alii (13) ; quia in concursu duplicis privilegii res ad jus commune severatur (14) ; adeoque actor forum rei ordinatum sequi debeat (15). Media inter has aptior videtur sententia, fori privilegium cessare, si tum actor, tum reus in eadem conditione sint, nec privilegii ratio in uno favorabilior sit, quam in alio, puta uterque pupillus sit; vel pupillus, & vidua, quæ de rebus extra dotem positis agat, vel conveniatur, quia in hoc casu locum habet juris regula, ex qua privilegio uti non licet adversus æque privilegiatum (16) : vigere autem, si unum alio privilegio favorabilior sit; quemadmodum in specie de vidua dotem repetente a pupillo. Hoc autem beneficium ante litem contestatam implorandum est; quia ex generali juris regula, cui lex codicis non contradicit (17), judicium ibi suum accipere debet, ubi initium habuit (18) ; atque res hæc apud nos extra dubitationem posita est; cum municipalis sanctione decretum sit, ne actori post factam rei in jus vocationem, aut reo post litem contestatam variare liceat, atque ab inferiore ad superiorem judicem declinare (19).

(*) 1) *L. unic. cod. quand. Imperat. inter pupil. & vid. (3. 14.) Reg. constit. lib. 2. tit. 3. cap. 19. §. 1. Decis. 12. aprilis 1655. refer. D. Dalmarzono in causa Vernesi, Martini, & Martinetti.*

(2) *Reg. constit. d. §. 1.*

(3) *D. L. unic. cod. quand. Imperat. &c.*

(4) *Theaur. decis. 177. num. 3. **
Cod. Tom. IV.

(5) *Argum. L. Mulieri 15. ff. de reb. auctoritat. judic. possidend. (42. 5.) Theaur. decis. 177. in addit. litera A, Voet in ff. hoc tit. de judic. lib. 5. tit. 1. num. 115.*

(6) *D. L. unic. cod. quand. Imperat. &c. (3. 14.)*

(7) *Theaur. d. decis. 177. in addition. d. litera A, Voet d. num. 115.*

(8) *L. Malum 142. §. penult. ff. de V. S.*

(9) *L. Non aliter 69. ff. de legat. 3. (32. 1.)*

(10) *Voet in ff. hoc tit. num. 116. post alios plures.*

(11) *Cap. Inter corporalia 2. in med. extra de translation. Episcoporum. (1. 57.)*

(12) *Tab. cod. quand. Imperat. &c. lib. 3. tit. 13. defn. unic.*

(13) *Theaur. decis. 177. num. 9. in med.*

(14) *Argum. L. Verum 11. §. ult. ff. de minorib. (4. 4.)*

(15) *L. Juris ordinem 2. cod. hoc tit. (3. 13.)*

(16) *L. Affiduis va. §. 1. in fin. cod. qui potior. in pign. (8. 18.)*

(17) *D. L. unic. cod. quand. Imperat. (3. 14.)*

(18) *L. Ubi acceptum 30. ff. hoc tit. de judic. (5. 1.)*

(19) *Reg. constit. lib. 2. tit. 3. cap. 19. §. 1. Theaur. decis. 177. num. 6. & 7. **

(10) *Princip. instit. de emtion., & vendit. (3. 24.)*, *L. Contrahens 17. cod. de fid. instrumentor. (4. 21.)*

(11) *L. Contraxisse 21. ff. de obligat. & actionib. (4. 7.)*

(12) *L. unic. cod. ubi convenies, qui cert. loc. dar. promiss. (3. 18.)*, *Fab. cod. cod. tit. lib. 3. tit. 15. definit. 4.*

(13) *D. L. unic., L. 1. ff. de eo, quod certo loco &c. (13. 4.)*, *L. Heres absens 19. princip., & §. 1. ff. hoc tit. de judic., Fab. cod. de eo, quod cert. loc. lib. 3. tit. 15. definit. 4. in princip., V. d. Conclus., & diſſam Sentent. Senat. 24. februarii 1736. refer. D. Bianchis in caussa Marchion. Moroni contra Marchion. de Torretta.*

(14) *Fab. cod. ubi in rem actio lib. 3. tit. 16. definit. unic.*

(15) *D. L. 2. ff. de eo, quod certo loco (13. 4.)*, *Reg. consil. lib. 3. tit. 3. §. 2., & 3.*

(16) *L. Cum, qui 43. ff. hoc tit. de judic.*

(17) *L. Heres absens 19. §. ult. ff. hoc tit.*

DEFINITIO XV.

Pupillis, viduis, & similibus competit privilegium fori. Quid si tutor actor, tum reus privilegio gaudeant?

Pupillis, viduabus, & miserabilibus personis, ne circuitu longiore fatigentur, concessum est, ut, praetermissio inferiore iudice, coram supremo causas suas instituere possint (§1). Nec interest, utrum hæ personæ actoris, an rei partes sustineant (2), cum lex non distinguat

(3): nec utrum ex propria persona, an ex alterius, puta hereditario iure agant, vel convenientur. Nec utrum pauperes sint pupilli, aut viduæ, & qui his æquiparantur (4), quia nec lex distinguit. Pupillorum vero nomine ex communi sententia veniunt etiam minores, prodigi, furiosi, alique, qui propter animi, vel corporis vitium rebus suis superesse nequeunt (5), maxime quia Imperator etiam prospicit illis, qui *diurno æthero fatigati sunt, & debiles* (6): immo & senes decrepiti (7); cum senectus ex trito axiomate ipsa sit morbus non levis, quæ nullo remedio sanari potest. Virgines ætate majores sub viduabus non comprehendunt, verius est; licet enim lato sensu vidua appellari possit mulier innupta, quatenus sola est, seu ut ait Labeo, *sine duitate* (8), proprie tamen hoc nomine significatur, quæ virum amisit; verba autem in propria significatione accipienda sunt, nisi aliud constet legislatorem voluisse (9): facilius concedi potest fori privilegium mulieribus nuptis quidem, sed quæ a marito, puta exuli, vel ad trimeses damnato, captivo, furioso, vel bonis interdicto, frustra defensionem sperant (10), cum & viduata dicatur ecclesia, quæ inutilem rectorem habet (11). Utrum vero huic privilegio locus sit inter duos eodem privilegio utentes, puta inter pupillum, & viduam, anceps questio est; quidam affirmant, quia in vidua duplex concurrat favor, dotis videlicet, & personæ, atque pupillorum quoque interit, causas suas a supremo potius magistratu, quam ab inferioribus iudicibus judicari (12). Negant genera-

nim alii (13) ; quia in concursu duplicis privilegii res ad jus commune severtitur (14) : adeoque actor forum rei ordinatum sequi debeat (15). Media inter has aptior videtur sententia, fori privilegium cessare, si rum actor, tum reus in eadem conditione sint, nec privilegii ratio in uno favorabilior sit, quam in alio, puta uterque pupillus sit; vel pupillus, & vidua, quæ de rebus extra dotem positis agat, vel conveniatur, quia in hoc casu locum habet juris regula, ex qua privilegio ubi non licet adversus æque privilegiatum (16) : viget autem, si unum alio privilegio favorabilior sit; quemadmodum in specie de vidua dotem repente a pupillo. Hoc autem beneficium ante litem contestatam implorandum est; quia ex generali juris regula, cui lex codicis non contradicit (17), judicium ibi finem accipere debet, ubi initium habuit (18); atque res hæc apud nos extra dubitationem posita est; cum municipali sanctione decretum sit, ne actori post factam rei in jus vocationem, aut reo post litem contestatam variare liceat, atque ab inferiore ad superiorem judicem declinare (19).

(*) *L. unie. cod. quand. Imperat. inter pupill. & vid. (3. 14.)*, *Reg. constitut. lib. 2. tit. 3. cap. 19. §. 1.*, *Decis. 12. aprilis 1655. refer. D. Dalmazzo in causa Vernati, Martini, & Martinetti.*

(2) *Reg. constit. d. §. 1.*

(3) *D. L. unie. cod. quand. Imperat. &c.*

(4) *Theaur. decis. 177. num. 3. & Cod. Tom. IV.*

(5) *Argum. L. Mulieri 15. ff. de reb. auctoritat. judic. possidend. (42. 5.)*, *Theaur. decis. 177. in addit. litera A*, *Voet in ff. hoc tit. de judic. lib. 5. tit. 1. num. 115.*

(6) *D. L. unie. cod. quand. Imperat. &c. (3. 14.)*

(7) *Theaur. d. decis. 177. in addition. d. litera A*, *Voet d. num. 115.*

(8) *L. Malum 242. §. penult. ff. de V. S.*

(9) *L. Non aliter 69. ff. de legat. 3. (32. 1.)*

(10) *Voet in ff. hoc tit. num. 116. post alios plures.*

(11) *Cap. Inter corporalia 2. in med. extra de translation. Episcoporum. (1. 51.)*

(12) *Tab. cod. quand. Imperat. &c. lib. 3. tit. 13. defin. unie.*

(13) *Theaur. decis. 177. num. 9. in med.*

(14) *Argum. L. Verum 11. §. ult. ff. de minorib. (4. 4.)*

(15) *L. Juris ordinem 2. cod. hoc tit. (3. 13.)*

(16) *L. Affiduis 22. §. 1. in fin. cod. qui potior. in pign. (8. 18.)*

(17) *D. L. unie. cod. quand. Imperat. (3. 14.)*

(18) *L. Ubi acceptum 30. ff. hoc tit. de judic. (5. 1.)*

(19) *Reg. constitut. lib. 2. tit. 3. cap. 19. §. 1.*, *Theaur. decis. 177. num. 6. & 7. &c.*

DEFINITIO XVI.

Vassalli cui iudici subiciantur?

Vassallorum causæ, si controversia sit cum aliis vassallis, aut cum subditis, a iudice majore, seu provincie præfecto iudicari apud nos debent, non a iudice ordinario feudi; non secus ac illæ, quibus vassallus in jus vocetur, ut indemnem aliorum præstet; nisi forte vassallus, aut adversa pars alterius iudicis jurisdictioni subiciantur (¶1).

(¶1) *Reg. consuet. lib. 2. tit. 4. §. 6., V. Decis. anni 1671. refer. D. De Mazzetis in causa Cignetti contra Præpositum Serambini, per tot.*

DEFINITIO XVII.

Confraternitates an iudici laico, an ecclesiastico subiciantur?

Cum confraternitates in dubio laicales præsumantur, non ecclesiasticæ, ut alibi ex proposito diximus (1), iudici laico subiciuntur, non ecclesiastico (¶2).

(1) *V. supra lib. II. tit. II. de jur. universi. defn. II.*

(¶2) *Decis. 19- decembris 1663. refer. D. De Mazzetis in causa Madrenchi contra Confrater. s. Theobaldi, per tot.*

TITULUS XXXV.

*De ordine iudiciorum,
& modo.*

DEFINITIO I.

Diffamans, nisi intra certum tempus arbitrio iudicis statuendum jus suum instituat, & probet, perpetuo silentio damnatur. An diffamantes actoris partibus fungantur? Quid de iudicii expensis?

Quamquam regulariter in potestate actoris est, quando agere velit, nec invitus ad agendum cogitur, contra quam in reo obtinet (1), hæc tamen regula fallit in iudicio, ut ajuat, diffamationis, quod locum habet, quoties constat, iactanter aliquem dixisse, se jura habere adversus alium (1): cum Imperatores Diocletianus, & Maximianus rescripserint, ingenuum de statu suo diffamatum cogere apud legitimum iudicem posse eum, qui jura se habere iactat, ut ea alleget, & præbet, alioquin perpetuo silentio dampnandus (1), pragmatici idem jus interpretatione protraxerunt ad eos omnes, qui iniquis scriptis iactationibus alterius existimationem lædunt, quasi is debitor sit, alienæ rei malus possessor, aut delicti aliquis reus; ita ut diffamator actionem, vel accusationem suam intra certum tempus instituere debeat, aut alioquin iudicis sententia perpetuum ei imponatur silentium, nisi instituat, & probet (¶4); quod æquitate

frudente merito receptum fuit; ut exitimiationi civium consularur, & securitati. Si in jus vocatus diffamationem a se factam neget, nec eam satis probet is, qui in jus vocavit, vocato agendi necessitas iungenda non est (5); tum quia remedium hoc ex æquitate contra juris rationem inductum fuit, adeoque perperam extendi non debet (6); tum ne alioquin potestas pro arbitrio reo pateat cogendi actorem forte minus paratum, ut invitus agat; cum nulla imputari potest actori culpa. Qui diffamantem vocari curat, ut de jure suo, si quod habet, prout jactitat, experiatur, ab initio quidem actoris partibus fungitur, cum ipse a diffamante petat: postmodum tamen reus fit, cum adversarium cogat ad agendum (7): unde sequitur, nisi jus suum probet, in expensas multandum esse diffamantem (8): agente autem postea adversario, & rem evincente, dilationem petere posse ad litem auctori suo denuntiandam: qua dilatione pendente, cogi nequeat, ut adversarii petitioni respondeat (9); quia ei imputari non potest, cur eodem tempore, quo diffamantem in jus vocavit, auctorem non laudaverit, cum dubitare posset, tum an vocatus agere veller, tum de qua re acturus esset.

(1) *L. Pure mihi 5. §. ult. ff. de dol. mal. & met. exception. (44. 4.)*, *L. unic. cod. ut nemo invit. ager. vel accus. cogat. (3. 7.)*

(2) *Fab. cod. Ut nemo invit. &c. lib. 3. tit. 6. defn. 1. in princip.*

(3) *L. Diffamari 6. cod. de ingen. manumif. (7. 14.)*

(4) *Fab. d. defn. 1. in princip., Voet in ff. hoc tit. de judic. lib. 3. tit. 1. num. 21., post alios quamplures Decif. 11. septembr. 1646. refer. D. Barberis in caus. Gabaleon's contr. Virant, in princip., Decif. 7. septembr. 1735. refer. D. Provana in caus. utrinque de Casaninis in princip., Decif. 21. april. 1673. refer. D. Torrini in caus. Ojelesii, & Casalis.*

(5) *Gayl lib. 1. observat. 10. num. 7.*

(6) *Argum. L. Quod vero 14, & seqq. ff. de legib. (1. 3.)*

(7) *Fab. cod. ut nem. invit. &c. lib. 3. tit. 6. defn. 3. in princip., D. Decif. refer. D. Barberis, prop. fin., D. Decif. refer. D. Provana, fer. in princip.*

(8) *D. Decif. refer. D. Torrini.*

(9) *Fab. d. defniz. 3. num. 1., & seqq.*

DEFINITIO II.

Diffamator habetur, qui jactitat jus de futuro, sed expensas judicii in hoc casu subit diffamatus.

Non tantum ob jus præsens, de quo quis se jactitet, sed etiam ob præsentem jactantiam de jure sibi competituro post certum tempus, aut conditionis eventum, quis tamquam diffamator in jus vocari potest (1), ut doceat de jure, quod sibi aliquando competiturum asserit; vel perpetuum ei silentium imponatur (2); cum diffamatio æque oriatur ex jactantia futuri debiti, ac præsentis. Sed in hoc casu diffamatus judicii expensas subit (3).^a Plane, si diffamans contumax sit, bina citatio requiritur, ut supra diximus (4).

qua posita, contumaci perpetuum silentium indicitur (§5).

(1) *Ex L. Diffamari §. cod. de ingenuis manumiss. (7. 14.)*

(2) *Decis. 7. septembris 1738. refer. D. Provana in causa de Fananini, §. Ac in nihilum refragante, Decis. 27. septembris 1646. refer. D. Piscina in causa utriusq. de Triveriis, in princip.*

(3) *D. Decis. refer. D. Provana, & d. §.*

(4) *V. Supra lib. IV. tit. XXX. de in jus vocand. defin. I.*

(5) *D. Decis. 27. septembris 1646. refer. D. Piscina in causa utriusque de Triveriis, per tot.*

DEFINITIO III.

Incerta persona aliquando vocatur, ut jura sua, si qua habeant, allegent, perpetuo alioquin silentio dammandi. Quam forma in hac te servari debeat?

Aliquando non certa persona in judicium vocatur, sed omnes illi, qui actionem aliquam, aut jus sibi competere adversus aliquem contendere possunt: prout hodie pluribus in locis fieri solet, cum res praesentium immobiles vendere quis parat, atque incertum, ne forte molestia aliqua emtori infertatur: apud nos judicium hoc coram senatu institui debet, ut ejus auctoritate tria edicta proponantur (1), tum in loco tribunalis, & ad domum venditoris, tum in urbibus, quibus sedet Senatus (2), interpositis quindecim saltem dierum spatio (3), ut ita ad omnium, quorum interesse potest, notitiam facilius perveniat, & jura sua allegare pos-

sint. Elapso sex mensium spatio a postremo edicto, quin aliquis intercesserit, Senatus docerit, venditionem celebrari posse, vel perfici; atque perpetuum indicitur silentium omnibus (4); porro instrumentum in hoc casu scribi potest a notario, quem contrahentes elegerint (5); venditio autem ita celebrata oppugnari nequit, ne a fisco quidem pro pecuniis pecuniariis, & confiscationibus, seu bonorum fisco additionibus, nec ab absentibus, pupillis, minoribus, universitatibus, aut aliis privilegio gaudens, quibus tantum competat actio adversus administratores, si eorum culpa, aut negligentia laesi sint; salvo unque directo dominio, & praedationibus inde dependentibus, feudi, emphyteusis, aut bonorum feudaliu nominis, omnique alio jure ad fiscum spectante (6).

(1) *Reg. constit. lib. 5. tit. 13. §. 1. & 2.*

(2) *Reg. constit. ibid. §. 3. & 4.*

(3) *R. g. constit. ibid. §. 5.*

(4) *Decis. 13. septembris 1673. refer. D. Garretti in causa Pallorini contra frat. de Milina, §. Quo vero ad praesentes.*

(5) *Reg. constit. lib. 5. tit. 13. §. 9.*

(6) *Reg. constit. ibid. §. 10.*

DEFINITIO IV.

Positio quid sit? An differat ab interrogatione? Quo fine inducatur? Qua poni possint? An admittantur positiones, cum reus intentionem suam aliis modis probare potest?

Positio nihil aliud est, quam dictum loco interrogationis positum (1), atque in eo differt positio ab interrogatione, quod ponens aliquid affirmat, interrogans vero nihil affirmat: eo autem tendunt positiones, ut ab adversario eliciatur adseveratio, seu confessio alicujus facti, quod merita causae respiciunt (2): puta si Titius rationes postulans a Sempronio societatis inter ipsos initit, quam tamen neget Sempronius, ponat aliquod factum, ex quo societatis initit probatio, vel praesumptio erui possit. Poni autem potest, quin praestandum sit apud nos jusjurandum asseverationis aponente, licet pars adversa illud exigat (3); seu potest affirmari factum tum proprium, tum alienum, si modo reus hujus notitiam habere possit (4), nec non factum in genere (5), puta merces, aut pecuniam in hereditate repertas fuisse; aut in specie, puta mercium copiam, pecuniae quantitatem exprimendo; atque sub facti nomine etiam non factum continetur, veluti reum nunquam in tali loco domicilium habuisse, negotiationem a defuncto non fuisse exercitam; cum haec omnia ad firmendam actoris intentionem prodesse possint: atque reus ad ea omnia respondere tenetur, de quibus

deferri ei potest jusjurandum (6), cum utrumque eo tendat, ut ex confessione adversarii probatio eliciatur; atque hinc respondere, non cogitur positionibus, qui intentionem suam probare potest instrumentis, testibus, aut re judicata (7), sicuti nec jurare tenetur (8).

(1) *Sola de positionib. gloss. 1. num. 3. pag. 368.*

(2) *Decis. 25. augusti 1645. refer. D. Pergamo in causa Bertoldi contra Particulares Montis Alti.*

(3) *Reg. Const. lib. 3. tit. 15. §. 1.*

(4) *V. Abecceles. observat. 69. Decis. 3. septembris 1776. refer. D. Gatti in causa Capituli Augustensis contra Sacerdot. Princeps, per tot., V. Sentent. Senat. 21. martii 1751. refer. D. Buzano in causa Garelli contra Garbartum, qua, cum Garellus pratum tam suum, quam fratrum nomine Garbarino vendidisset, sed primus iudex nullam dixisset scripturam defectu insinuationis; consensus Senatus, admittendam esse positionem, qua tendebat, ut probaretur venditio, & versio pecuniae.*

(5) *Decis. 19. novembris 1689. refer. D. Manasserio in causa Comit. Follinii contra Communit. ejusdem loci.*

(6) *Abecceles. observat. §. 8. num. 16, & 27., Osase. decis. 10., Sola de iurejurand. gloss. 2. num. 27. pag. 399.*

(7) *Abecceles. ibid. num. 14, Osase., & Sola d. loc., Decis. 13. januarii 1673 refer. D. Raimondi in causa Columbatii contra Rivum, & alios.*

(8) *V. Jurispru. Tom. II. §. 1129. pag. 312.*

DEFINITIO V.

Positiones superflua, aut injuriosa non admittuntur.

Non de quacumquæ re respondere cogitur reus; puta si positiones ad rem non faciant, superflua sint, aut injuriosæ, idest quibus reo etiam admisso, actor suam intentionem non probet (1). Hinc cautum est jure regio, ut positiones aperte offerantur, a judice examinandæ, utrum admitti, an rejici debeant, quæ quidem controversia intra dies octo definienda præscribitur (2); atque a judicis interlocutoria sententia licet appellare (3).

(1) *V. Decis. anni 1671. refer. D. De Magerius in causa concurs. Alpa.*

(2) *Reg. constitut. lib. 3. tit. 15. §. 2, & 4.*

(3) *V. Abecceles. observat. 57, & 58.*

DEFINITIO VI.

Positionibus reus respondere tenetur; alioquin probata intelligitur: salvo tamen jure contrarium probandi.

Positionibus reus respondere tenetur intra dilationum terminum (1); nisi forte ablit, aut interim discipetur, an admitti, an rejici debeant (2); reo non respondente, ipso jure probatæ habentur, salvo tamen jure contrarium probandi (3); prout etiam confessus judicatur reus respondens, qui scripturas non exhibeat, ad quas se refert (4), aut congrue non respondet (5); quod

si interrogatus, an heres sit, respondeat se heredem esse velle cum beneficio inventarii, pro herede habetur, salvo inventarii beneficio, prout ipsi competere poterit (6).

(1) *Reg. constitut. lib. 3. tit. 15. §. 2. Qui sit dilationum terminus, V. Reg. constit. lib. 3. tit. 6.*

(2) *Reg. constit. d. lib. 3. tit. 15. §. 3, & 4.*

(3) *Reg. constit. ibid. §. 5., The-saur. decis. 17. num. 1, & 2. ¶, Decis. 23. junii 1699 refer. D. Provana in causa Barberis contra Molinerium, Decis. 23. junii 1673. refer. D. Raymondi in causa Columbati contra Rivum.*

(4) *Reg. constitut. d. lib. 3. tit. 15. §. 11.*

(5) *Reg. constitut. ibid. §. 12.*

(6) *Reg. constit. ibid. §. 13.*

DEFINITIO VII.

Articuli non admittuntur de rebus, quæ probari possunt instrumentis, vel scriptura, nisi hæc amissa sint: An contra instrumentum? An de rebus, quæ per ocularem loci inspectionem demonstrari possunt?

Articuli non admittuntur, si res, aut factum, quod ad articulos deducitur, contineatur instrumento, aut scriptura, quæ fidem in judicio faciat: aut ex legis municipalis sanctione, vel jure communi instrumento, aut scriptura necessario probari debeat; nisi articulos proponens juret, se nec habere hæc instrumenta, vel scripturas, nec modum scire, quo inveniri possint (1); quemadmodum nec admittuntur de rebus, quæ per ocularem loci

inspectionem demonstrari possunt (2), dummodo ocularis inspectio certum præbeat rei statum (23). Nec admitti articulos adversus instrumentum, superius diximus (4): quod tamen ita accipiendum est, ne liceat articulis reprobare, seu negare, quod in publico instrumento continetur: puta numeratam non fuisse pecuniam, quæ tamen instrumento numerata dicitur, nisi prius de falso adversus notarium agatur. Sed nihil verat, quominus pecunia per simulationem numerata dicatur, idest tradita utique creditori, sed statim eidem restituta; quippe ita asserendo nihil allegatur, quod instrumento contrarium sit: atque hoc casu Senatus solet, suppletivum jurandum deferre ei, qui simulationem allegat; atque sufficere visum est, dummodo generatim juret vera esse ea, quæ in articulis continentur (25). Atque hinc Senatus articulos admisit ad probandam fiduciarum, seu simulatam heredis institutionem unius, ut hereditas ad alium perveniret (26).

(1) *Reg. consilii. lib. 3. tit. 16. §. 5. in princip.*

(2) *Reg. consilii. d. §. 5. in fin.*
(23) *Decis. 12. septembris 1736. refer. D. Laurenti in causa Marchion. Ferrerii ab Ulmeis contra de Beltrucis, §. Ex supradictis sane.*

(4) *V. supra lib. IV. tit. XIV. de fide instrumentor. defin. III. num. 4. in corp.*

(25) *V. Sentent. Senat. 23. augusti 1735. refer. D. Cassotti in causa concurs. Strapon.*

(26) *Decis. 11. maii 1767. refer. D. Damillani in causa Capellini, &*

fratr. Berra contra Minettum, & Tomais, ser. in princip.

DEFINITIO VIII.

Semel articulata amplius ad articulos deduci nequeunt. An publicatis testium dictis novi articuli interdum admittantur?

Cum adversa pars positionem negavit, & ponens probare vult ea, quæ positionibus continentur, positiones ad articulos reduci debent, quorum copia, non secus ac aliorum, de quibus prævia positiones factæ non fuerint, alteri litiganti danda est, si contrarios articulos offerre velit (1): tum utrique idem temporis spatium conceditur, intra quod vicissim articulos adicere possint: quibus elapsus præfixis temporibus, neuter adicere potest, atque intra triginta dies interrogandi sunt testes, nisi de admissione articulorum controversia sit, quæ intra dies octo definienda decernitur (2). Publicatis testibus facere positiones licet super materia deducta, & ad probandum admissa in judiciis sumariis, non in plenariis (3). Neque licet iterum ad articulos deducere, quæ sciel, ut ajunt, articulata fuerunt, & non probata (24): nec regulariter publicatis testium dictis novi articuli admittuntur (25).

(1) *Reg. consilii. lib. 3. tit. 16. §. 1. & 2.*

(2) *Reg. consilii. ibid. §. 3. & 4. 6. & 7.*

(3) *Osase. decis. 10. per tot.*

(24) *Decis. 23. martii 1673. refer. D. Valperga in causa Lamberti*

contra Communitat., & homines Andurni; in fin

(X5) Decif. 27. januarii 1642. refer. D. Noms in cauffa Oliverii contra Communit. Garzani.

DEFINITIO IX.

Contumax abfens condemnari poteft tamquam confeffus in illis, quæ in primo libello propofita fuerunt. Quid de jurejurando?

Reus per contumaciam abfens condemnari poteft, tamquam confeffus, cum contumacia confeffionis loco habeatur (1), dummodo certo confitet, quid actor petat (2), data etiam ei aliqua dilatio, intra quam veniat dicturus, cur non debeat condemnari (3): immo fi per calumpniam reus, vel actor condemnatus fuerit, rata non habetur fententia, atque calumniator adhuc pro reum adiunctis puniri debet (4). Sed contumax pro confeffo, & convicto habetur in iis tantum, quæ in primo libello propofita fuerunt ad inflar interrogationis, notorii, aut interpellationis; non in ceteris; neque fufficit contumacia, ut principalis petitio actoris admiffa videatur, quæ idcirco probanda eft confuetis modis, nimirum teftibus, instrumentis, pofitionibus, & fimilibus; atque hinc traditur, reo contumace, actorem poffe offerre pofitiones, instrumenta, fcripturas, & id omne facere, quod facere deberet, aut poffet, fi reus præfens effet (X5), dummodo id veniat in confequentiam principalis actionis (6); atque etiam offerre iurandum litis decifivum de iis, quæ ex primo libello ei innotebant (7),

ita ut pronuntiatio iurisjurandi, de qua in actis contumacialibus fecutus odio contumacis, habeatur pro eisdem confeffione, quæ probat, & tranfit in heredem, licet fida tantum confeffio fit (X8), non veto fuppletivum petere (9). Puta fi Titius a Mævio petat centum tamquam herede patris, cui hæc mutuo fe dediffe allegat: Mævius, contumax pro herede quidem habetur, prout interrogatus fuit, fed mutui datio probanda eft; atque ideo fi actor non probet, reus contumax ex praxi Senatus abfolvitur ab observatione iudicii instituti (10): immo fi actor habuiffet competentes dilaciones ad probandum, & nihil præftitiffet, poteft iudex reum abfolvere definitive (11). Quare nec actor in cauffa progressu variare poteft; cum ea tantummodo permittantur, quæ veniunt in confequentiam principalis propofitæ actionis (12); neque capitula ab actore deducta intelliguntur probata, fed per teftes adhuc probanda funt: præinde actori utilius eft pofitiones dare, quippequæ ex rei contumacia pro confeffis, aut negatis habentur (13).

(1) *L. Contumacia* 53. ff. de re iudicat. (42. 1.).

(2) *Fab. cod. hoc tit. lib. 3. tit. 1. defn. 31.*

(3) *L. Et poft editum* 73. ff. hoc tit. de iudic. (5. 1.), *Fab. cod. de dilat. lib. 3. tit. 10. defn. 1.*, & *cod. de fentent. & interloc. omn. iudic. lib. 7. tit. 15. defn. 11.*

(4) *Reg. confilium. lib. 3. tit. 5. §. 11.*

(X5) *Decif. 11. feptembris 1662. refer. D. Malkani in cauffa urinae de Feis.*

(6) *Reg. constitut. lib. 3. tit. 5. §. 7.*

(7) *Abeccl. part. 2. observat. 30. num. 16, 17, & 18. **

(8) *Theaur. decif. 11. & quæst. foris. lib. 1. quæst. 6. num. 9. Decif. 15. septembris 1659. ref. D. Dalmazzo in causa Meynardi, & Cantatorum.*

(9) *Abeccl. ibid. observat. 31. num. 4, & seqq.*

(10) *Abeccl. part. 2. observat. 35. num. 8.*

(11) *Abeccl. ibid. num. 9. Fab. cod. hoc tit. lib. 3. tit. 1. defin. 19. allegat. 4. **

(12) *Reg. constitut. lib. 3. tit. 5. §. 8. in fin.*

(13) *Reg. constitut. ibid. §. 2. Abeccl. observat. 59. num. 29. & seqq.*

DEFINITIO X.

Tamquam contumax condemnari potest, qui comminationem judicii sub pena non implet. An exhibenda sint ab adversario instrumenta litis jam producta.

Quamquam comminationes, quas simpliciter sunt a iudice, vim rei judicæ non habent, etiam si ab illis non fuerit appellatum (1); si tamen statutus a iudice alicui terminus ad aliquid faciendum cum comminatione, quia iudicis decretum non debet esse illusorium, & nullius momenti (2), contumax causa cadit, si comminatio facta fuerit sub hac pena. Hinc Senatus, reo scripturas exhibere detrectante pro liquidandis expensis, & creditis,

Codit. Tom. IV.

prout iusserat sub pena, actorem in bonorum possessionem immisit (3). Animadvertit tamen Faber, cum, qui iudici acta litis ad ferendam sententiam exhiberi jubenti non paruit, petere tamen posse, & debere, ut iudex adversarii instrumentis, quæ per productionem communia, quoad usum, seu utilitatem esse, ceperunt, defensiones suas inspiciat, quo iustam sententiam ferat, quæ res præcipue curæ esse debet Senatui, postquam nemo iudicatus est, qui iudicii iniquitatem, si qua forte contingerit, emendare possit (4). Hoc autem maxime locum habet, cum de causa in iudicio appellationis cognoscitur; atque contumax est in exhibendis actis litis provocatus, pro quo in primo iudicio pronunciatum fuit (5); si enim appellans negligens sit in exhibendis actis litis, solet Senatus, ait Faber, etiam non visis actis prioris iudicii, sententiam confirmare, pro qua stat veritatis, & iustitiæ præsumtio: nisi tamen agatur de re, quæ sit maximi præjudicii, & quæ non minus ad publicam, quam ad privam contumacis utilitatem spectet (6), puta si agatur de re universitatis contra syndicum contumacem.

(1) *L. Interlocutio 4. cod. comminat. epist. program. (7. 57.)*

(2) *L. Si prator 75. ff. hoc tit. de iudic. (1. 1.)*

(3) *Decif. 26. maii 1659. refer. D. Dalmazzo in causa Cantoris, Rasini, & Gays.*

(4) *Fab. cod. hoc tit. lib. 3. tit. 1. defin. 18.*

(5) *Fab. cod. hoc tit. definit. 19. in princip.*

E p

(6) *Fab. d. defn. 19. num. 3., & seqq.*

DEFINITIO XL

An contumacia vassalli noceat ejus successoribus?

Heres utique ex facto, seu contumacia defuncti damnum patitur (definit. IX.), ex cujus persona emolumentum successionis consequitur (1): at contumacia vassalli copiam sui, Principe jubente, non faciens non nocet successoribus post ipsius decessum (2), contumacia hæc delictum utique est, sed quod delinquentis personam non transgreditur (3).

(1) *L. Ex qua persona 149. ff. de reg. jur.*

(2) *Decis. 28. junii 1736. refer. D. Bianchis in causa de Chialand contra Bianchum, §. Neque hanc.*

(3) *Argum. L. 1. §. Si procurator 2. ff. si quis jura dicenti non obtemperat. (2. 3.).*

TITULUS XXXVI.

De re judicata.

DEFINITIO I.

Sententia lata inter alios aliquando alius prodest, vel nocet.

Quamquam regula est juris civilis, rem inter alios actam, vel judicatam alius nec nocere, nec prodesse (1), hæc tamen regula exceptionem habet, quoties jus alterius connexum est cum jure ejus, adversus quem, vel cujus favore sententia prolata est: adeoque sententia lata contra debitorem nocet fidejussori, saltem si liti interfuerit (2): atque sententia de nullitate, ut ajunt, instrumenti jus facit quoad omnes, quorum de ea re interesse potest (3). Plane ex optio rei judicate competit, quoties lis finita rursus movetur de eadem re, inter easdem personas, atque ex eadem petendi causa, prout superius diximus (4).

(1) *L. 13 & passim cod. inter alios acta (7. 60.), L. Sape 63. ff. hoc tit. de re judicat. (42. 1.)*

(2) *D. L. 63. ff. hoc tit. de re judicat., Fab. cod. hoc tit. lib. 7. tit. 19. defm. 4., Decis. 3. junii 1737. refer. D. Guillier in causa Marchion. Emilii Vice Comitum contra Salvaterram Gussem, & frat. de Aribaldis, §. Re tamen mature pensata, post num. 43.*

(23) Decif. 21. augusti 1681. refer. D. Richelmi in causa utrinque Muffi, §. His tamen non obstantibus.

(4) V. supra lib. IV. tit. XX. quibus res judic. non nocet definit. unic.

DEFINITIO II.

Judex ultra id, quod petitur, & in judicium deductum est, sententiam ferre non potest. Quid de fructibus?

Judex utique ultra id, quod in judicium deductum est, judicare non potest (1): atque si judicat de re, vel actione in judicium non deducta, nullus roboris sententia est, nec parit exceptionem rei judicate (2): atque etiam, si actor decem initio litis petierit, & in litis progressu viginti sibi deberi probaverit, judex nonnisi in decem condemnare potest reum (3), nisi actor libellum mutaverit, prout potest (4) etiam post litem contestatam (5): potest tamen fructus bonorum petitorum adjudicare, quamvis speciatim petiti non fuerint (6), tamquam accessorii, qui idcirco principalis naturam sequuntur (7).

(1) L. Ut fundas 18. ff. commun. dividund. (10. 3.), V. Abecceles. observat. forens. part. 2. observat. 22.

(23) Decif. 21. februarii 1736. refer. D. Peyno in causa Procwat. General. contra Comit. Falcombellum, §. Nec fuit habita ratio, V. Decif. 19. septembris 1744. refer. D. Melaredi in causa Comit. Grossi contra Communit. Annoni, num. 34.

(3) L. Si minus 34. inst. de actionib. (4. 6.)

(4) L. Edita actio 3. cod. de eadem. (2. 1.)

(5) D. §. Si minus 34., & seq. institut. de actionib., L. In delictis §. ult. ff. de noxalib. actionib. (9. 4.)

(20) Decif. 22. januarii 1732. refer. D. Provana in causa utrinque Canalis, in fin.

(7) Cap. Accessorium 62. extra de reg. jur. in 6.

DEFINITIO III.

Judicis officium nobile est, vel mercenarium. Judex supplere potest ea, quae sunt juris, non quae facti sunt: nisi de his ex actis forte constet.

In ea questione, an judex supplere possit ea, quae litigantes, vel eorum patroni omiserunt, in primis animadvertere oportet, judicis officium vulgo distingui in nobile, & mercenarium. Officium mercenarium vocant, quod inhæret actioni in judicio propositæ, & præcipue consistit in cognitione, quale olim erat judicum pedaneorum, atque apud nos est judicum, qui juris laures minime insigniti sunt, quibus mandatum est, ut sententias ferant ex voto assessoris jurisperiti, & a Senatu ad judicandum probari (1). Nobile vero judicis officium illud dicitur, quod non tantum notionem, sed etiam jurisdictionem habet: quo sensu latissimum dicitur jus dicentis officium (2); atque majoribus judicibus, & præcipue summi præmi magistratibus competit. Quamquam vero judex nonnisi rogatus utrumque officium plerumque im-

petitur (3): latiores tamen sunt nobilis officii, potissimum in majoribus-judici-bus fines; congruit enim bono, & gravi praesidi, ait Ulpianus, curare, ut pacata, & quiesca provincia sit, quam regit: quod non difficile obtinebis, si sollicita agas, ut malis hominibus provincia careat, eosque conquirit...., & prout quisque deliquerit, in eum animadversat (4): tum subiungit, su-riosi, si non possint per necessarios contineri, eo remedio per praesidem obviam aundum est, scilicet ut car- cere contineantur (5): suspectos quo-que Rutores sine pravica accusatione a tutela repellere potest (6), & his similia, quae ad publicam utilitatem pertinent. Restrictior utique est mer-cenarii officii, quod inferioribus ju-dicibus competit, potestas; possunt tamen pleraque ex iis agere, quae ad nobile officium pertinent, & pub-lica utilitas exposcit: nisi questio sit de iudicibus inferioribus, qui al-teri judici subsunt, & quibus levio- res tantum causas tractare licet, quales sunt castellani, & balli (7); atque his nominarum interdicitur, ne debitorem in carceres duci im-perent, nisi ex mandato iudicis su-terioris (8); utique vero delinquen-tes carceribus mancipare possunt (9). Immo neque dubitandum est, quin iudici etiam inferiori, qui non nisi mercenarium officium habet, com-petat facultas (nisi nominarim adema sit), concedendi, aut exigendi, licet requisitus non sit, ea, quae ad iudicii integritatem spectant: veluti repudiare libellum obscurum, aut male conceptum, exigere a litigan- tibus iurandum calumniae, "pro- nunciare de iis, quae post ceptam litem emergunt, quamvis ab initio

petita non fuerint, non cetera, quae a litigantium arbitrio pendent (10): atque ideo exceptionum meri facti minime oppositum, testium non productorum rationem habere non potest. Si ergo quaeratur, utrum iudex supplere possit ea, quae liti- gantes, vel eorum patroni omise- runt, distinguere debent res facti ab iis, quae iuris sunt. Res facti sive ab advocatis, sive a litigantibus omis- sas iudex supplere non potest (11), licet factum notorium sit; quia hoc allegari saltem debet, quamquam probatione non indiget (12); ali- quin iudex patrocinari potius vide- retur, quam iudicare; quod a ju- dicis munere alienum est. Excipi debet factum, quod tale sit, ut ex instrumentis litis non modo conjici, sed etiam probari possit (13); quia vere non suppletur il- lud, cujus ex ipsis actis certa noti- tia haberetur: puta factae solutionis in totum, vel pro parte: alioquin iudex sententiam ferret, quam ex iis actis iniquam esse constaret. Plane laudandus est iudex, qui per interlocutoriam sententiam liti- gantes moneat, ut plenius litem in- struant, si ex factis omisiss obscu- rior, & difficilior sit ejus definitio. Juris vero exceptiones a litigan- tibus, vel patronis omisiss iudex pe- rinde supplere potest; ac si alle- gatae fuissent, dummodo innotescant ex iis, quae in actis allegata sunt (14); at enim iudici nota esse de- bent ea, quae juris sunt, atque se- cundum juris regulas sententiam fer- re tenetur, licet litigantes non sa- tis sibi prospexerint. Quare potest iudex suspectum habere ex iustis causis instrumentum, quod ab una

parte exhibitum fuerit, licet pars adversa suspecti exceptionem non objecerit (15): appellationem deferam declarare, parte licet non opponente, cum, deserta appellatione, judicis inferioris sententia ipso jure confirmata sit (16): consuetudinem legitime inductam in ferenda sententia sequi, quamvis non allegatam, ne alioquin contra leges profunderet (17). Si ex allegatis constet, filiumfamilias fuisse testatorem, ex cujus testamento agitur, testamentum reprobare (18); cum enim testamentum filiofamilias ex legum præscripto nullum sit (19), iudex non potest ex eo testamento alicui aliquid adjudicare. Neque nocet, filiofamilias emancipato testamenti factionem competere, etenim emancipatio, utpote res facti, non præsumitur (20), sed plene probanda est: quare, in dubio contra testamentum Sabaudus Senæus pronunciandum putavit; licet illi, adversus quos testamentum producebatur testatoris patrem pro jam mortuo testamenti tempore habuissent (21); atque potius inspicendum censuit, quid in rei veritate, quam quid in eorum opinione esset. Idem plerique tradunt de præscriptione actionis a reo convento minime objecta (22): de exceptione divisionis concessa fidejussoribus (23), utpoteque sub appellatione fidejussoris sans in judicium deducitur: aliud dicendum, putat Faber (aliis contrasentientibus), de beneficio, seu exceptione ordinis (24); quia exceptio hæc dilatoria sit, non peremptoria; nec nos compensationis (25); quia compensatio instat actionis, & petitionis est.

(1) Reg. constitut. lib. 3. tit. 23. §. 13, & 14.

(2) L. 1. ff. de jurisdiction. (2. 1.)

(3) Argum. L. Dies 4. §. Hoc autem 8. ff. de damn. infect. (39. 1.)

(4) L. Congruis 13. ff. de offic. præsid. (1. 18.)

(5) D. L. 13. §. 1. ff. de offic. præsid.

(6) L. Tutor 3. §. Præterea 4. ff. de suspens. iurib. (26. 10.)

(7) De his V. Reg. constitut. lib. 2. tit. 6. §. 1, 2, 3 & 4.

(8) Reg. constitut. ibid. §. 5.

(9) Reg. constitut. ibid. §. 6, & seqq.

(10) Voet in pandect. de judic. lib. 5. tit. 1. num. 49.

(11) Fab. cod. ut qua defuncti advocat. part. iudex suppleat lib. 2. tit. 7. defin. 1. num. 2, & 3., Decis. 26. septembris 1642. refer. D. Blancardi in causa Molla contra Falcombellum, in fin.

(12) Fab. d. definit. 1. num. 7.

(13) Fab. d. definit. 1. num. 4. post alios.

(14) L. unic. cod. ut qua defuncti advocat. part. iudex suppleat (2. 11.), Fab. cod. hoc tit. lib. 2. tit. 7. defin. 1. in princip., & cod. de errorib. advocat. lib. 2. tit. 6. defin. unic. in princip. D. Decis. 26. septembris 1642. refer. D. Blancardi in causa Molla contra Falcombellum, in fin.

(15) Voet in ff. de judic. lib. 5. tit. 1. num. 49.

(16) Clementin. Si appellationem 6. extra de appellationib. (2. 12.)

(17) Princip. insit. hoc tit. de offic. judic. (4. 17.)

(18) Fab. cod. ut qua defuncti advocat. part. lib. 2. tit. 7. defin. 2. num. 2, & seqq.

(19) L. Qui in potestate 6. ff. qui testament. facer. (28. 1.)

(20) *L. Ab ea parte §. 1. ff. de probationib. (22. 3.)*

= (21) *Fab. cod. ut qua defunt &c. lib. 2. tit. 7. d. defn. 8. num. 5, & seqq.*

(22) *Voss in ff. de judic. lib. 5. tit. 1. num. 49. in med., post alios quamplures.*

(23) *Fab. cod. de fidejussorib. lib. 8. tit. 28. defn. 35. in princip.*

(24) *Fab. ibid. num. 8, & seqq.*

(25) *Fab. ibid. num. 16, & 17.*

DEFINITIO IV.

Judex potest in ambiguis pro arbitrio definire: immo contractum reducere ad aequitatem, licet aliter convenerit.

Ex his sequitur, judicem in ambiguis posse, singulis utique rerum adjutis, nec non personarum serio perpenſis, rem pro arbitrio, & prout æquitas suadere videtur, definire (*): immo potest contra pacta contrahentium reducere ad æquitatem contractum, in quo magna iniquitas sit (*).

(*) *Theſaur. decif. 89., Decif. 27. marit 1731. refer. D. Cavalli in causa Communitat. Planisiarum, S. Egidi, & Alpignani, §. 1. Quia.*

(*) *L. Cum quidam 170. ff. de usur. (21. 1.), Theſaur. decif. 226. num. 4., Decif. 10. septembris 1674. ref. D. Guén in causa frat. de Graneris contra Communit. Cariniani, & Et quod redactio.*

DEFINITIO V.

Instrumento exhibitio tempore relationis fides adhiberi potest.

Instrumento exhibitio tantum tempore disputationum, non principaliter ad fundandas exceptiones, sed tantum ad illas adminiculandas, in præſentia partis lecto, & ab ea non contradicito quotidiana praxis tribunalium, concurrentibus hisce circumſtantiis, docet integre deferri non ſecus ac ſimilibus documentis (*).

(*) *Verba sunt Decif. 2. junii 1749. refer. D. Provana in causa Marchion. Natta contra Bovium, §. Et ſines.*

DEFINITIO VI.

Res judicata pro veritate accipitur, dummodo lata ſit, ſervato juris ordine.

Quamquam res judicata pro veritate accipitur, nec amplius inquiritur, an jure, an injuria fuerit judicatum, dummodo per appellationem illius via non fuerit ſuſpenſa (*), nulla tamen eſt, ſi fuerit prolata non ſervato juris ordine (*).

(*) *L. Res judicata 207. ff. de reg. jur., Decif. 30. decembris 1733. refer. D. Grondana in causa Gambarana contra Xenodochium s. Matthei, Papiensem, §. Cujus ſententia.*

(*) *L. Prolatam 4. cod. de ſentent. & interdict. omn. judic. (7. 45.), Decif. 16. junii 1732. refer.*

D. Nomis in causa Parati concurs. Mariani, §. Et hæc.

fito de causa, nec de pretio, nec de illius versione.

DEFINITIO VII.

Judex pronunciare debet secundum allegata, & probata. Nec potest judicare de simulo, quem non examinavit.

Cum judex publico officio fungatur, quod ex privata scientia regulam vix sumere potest, secundum allegata (defn. III.), & probata judicare debet. (1): atque ideo videtur reum absolvi, si non probet actor (2), ex cujus persona in iudiciis jus metimur (3), consequens est, iudicem de tituli validitate, vel nullitate, ut ajunt, pronunciare non posse, nisi illo viso, & examinato (4); nec de vi conventionis, aut observantiae, nisi factis hinc inde probationibus (5).

(1) *L. Illiteas 6. §. 1. ff. de offic. praesid. 2. 18.)*

(2) *L. Qui accusare 4. cod. de edend. 2. 3.)*

(3) *Decis. 13. februarii 1648. refer. D. Filippa in causa Balisiorum contra Civit. Montis Regalis.*

(4) *Decis. 6. aprilis 1737. refer. D. Provana in causa Branchis contra Marchion. Albaretti, & alios.*

(5) *Decis. 26. aprilis 1708. refer. D. Provana in causa Comitum Thernenghi Grami contra DD. Caffri Burentii, §. Et primo, V. Decis. 26. junii 1730. ref. D. Balduino in causa Procureat. General. contra Marchionissam Coardi, Marchion. Conterium, & Commendat. Coardi, ubi de subsistentia infestationis non con-*

DEFINITIO VIII.

Sententia, quæ non justificatur ex actis, nulla est; utique si ab ea congruo tempore fuerit appellatum.

Hinc sequitur, nullam, & injustam censeri sententiam, quæ ex actis, ut ajunt, non justificatur, seu de cujus iustitia ex actis non constat (1), atque potest a superioribus magistratibus reparari, licet tantum sit contra jus unius ex litigatoribus (2); quod tamen verum est, si ab ea congruo tempore fuerit appellatum, non si transierit in rem iudicatam (3), quia tunc pro veritate habetur (4); atque in dubio judex rito processisse præsumitur, potissimum in antiquis (5); atque ideo non solet Senatus, ait Abecclasia, si injustitia non est evidens, sed turbida, vel aliquo modo velata, suas retractare sententias, quæ transitum fecerunt in rem iudicatam, non obtentis a parte literis revisionis, aut restitutionis in integrum, cum injustitia est contra jus litigatoris; quia, ut susqueatur sententia, quæ fecit transitum in rem iudicatam, sufficit, quod injustitia sit turbida, vel aliquo modo velata: immo qualis qualis offuscatio auferet notorietatem injustitiæ (6). Nec etiam solet Senatus, sententiam, quæ fecit transitum in rem iudicatam, reparare ex noviter deductis, nisi impetrata per partem restitutione in integrum (7).

(X1) *Abecclcf. observat. 171. num. 17. Decif. 8. junii 1733. refer. D. Provana in cauffa Baratta, & Civit. Foffani contra Gromis, & Gray, §. Cum ex fupra, Decif. 16. junii 1732. refer. D. Nomi in cauffa Parati concurf. Mariani, §. Sextam nullitatis.*

(2) *Abecclcf. d. observat. 171. num. 12. **

(X3) *Decif. 7. decembris 1671. refer. D. Rolando in cauffa PP. Carmelitar. de Pino contra Bonaudum.*

(4) *L. Res judicata. 107. ff. de reg. jur.*

(X7) *D. Decif. refer. D. Rolando, Decif. 28. junii 1736. refer. D. Bianchis in cauffa de Chialland. contra Biancum, verfec. In antiquis, V. Ofafce. decif. 13., & Thefaur. lib. 4. quæft. 13.*

(6) *Abecclcf. d. observat. 171. num. 13. **

(7) *Abecclcf. ibid. num. 14.*

DEFINITIO IX.

Sententia in alia diuione lata potiffimum in contumacia fine actis non probat.

Cum sententiam ex actis iustificari oporteat, nisi antiquitas temporis, vel fuffecuta executio ejus iustitiz præfumptionem foras (X1), sententiz contumacialis a fupremo Viennæ in Gallia Confilio latæ rationem habendam non effe pronuntiavit Senatus, nifi acta litis exhiberentur ab eo, qui sententiam allegabat (X2); quia tamen fieri poterat, ut temporis progressu acta illius sententiz exhiberentur, atque

de non jure actricis constaret, fensentium spatium indulgere adversæ parti, intra quod acta edere posset, injuncto actrici onere, quatenus hujus judicati executionem peteret, idonee cavendi se reftituturam id omne, quod deinceps, editis actis, restituendum effe constaret (X3).

(X1) *V. defn. præced., & Decif. 25. augusti 1739. refer. D. Caffoni in cauffa Marchioniffa a Lenoncourt de Baleffrino contra frat. Marchiones de Carretto, §. Senatus intellecta quaestiois summa.*

(X2) *D. Decif. refer. D. Caffotti, & d. §.*

(X3) *D. Decif. refer. D. Caffotti, in fn.*

DEFINITIO X.

Sententia femel legitime lata non potest ab eodem giudice revocari, nec immutari; utique vero explicari. Quid fi nova instrumenta reperta fuerint?

Sententiz, quæ juris ordine servato lata fuerit, is est effectus, ut statim vim habeat, nec amplius ab eodem* giudice retractari possit, aut immutari. (1): potest tamen judex explicare ea, quæ obfcurius posita fuot (X2), atque ita adorum verba emendare, tenore sententia perseverante (3): potiori ratione licet iudici, fupplere* eodem die reliqua, quæ sententiz adhuc defunt, fci pertineant ad consequentiam jam statutorum (4); velut pronuntiare de impensis, fructibus, & usuris iudicis officio debitis: quod si hæc jure obligationis debeantur, etiam alio

die post laram sententiam adjudicari possunt (5): vel ad poenam corporalem eum damnare, qui prius multatus fuit in pecunia, quam solvere non potest (6). Si quis vero post laram a iudice inter alios sententiam metuat, ne sibi quodammodo per consequentiam noceat, jure postulat a iudice declarari, nullum hinc sibi prejudicium fieri (7); nova sententia opus non est; sed luculentioris iudicis sermone, quo jus suum cuique constet. Neque rescindi potest sententia ex eo, quod victus alleget, nova invenisse instrumenta, quibus nunc tantum usus sit, vel quibus jus suum melius adstruere possit, nisi de causa publica agatur (8), cujus precipuus est favor, ejusque exemplo de causa ecclesiarum (9). Sed legitime lata sententia rescindi potest, si ex falsis instrumentis lata fuerit, vel falsis testium depositio- nibus, petita ad id per modum querele restitutione in integrum, qua judicatum infirmetur (10): vel si dolo adversarii factum sit, quominus instrumenta ante sententiam inventa, aut producta fuerint (11): vel posterius testamentum repertum fuerit, quo appareat, aliam fuisse defuncti voluntatem (12), vel lata sit ex iurejurando per iudicem dato (13).

(1) *L. Quod iussit* 34., *L. Iudex* 55. ff. hoc tit. de re judicat. (42. 1.), *L. 1. eod. sentent. rescind. non poss.* (7. 50.). *Theaur. decif.* 25. in fin., ubi de sententia lata a notario de consilio assessoris, *V. Abeccelef. observ.* 30.

(12) *Decif.* 27. martii 1730. refer. *D. Marelli in causa Comin. Noni*

Cod. Tom. 1K.

contra Communit. ejusdem loci, §. *Qua in resolutione.*

(3) *L. Actorum* 46. ff. hoc tit. de re judicata, *Fab. cod. hoc tit. lib. 7. tit. 19. definit.* 9., *V. Abeccelef. observat.* 31.

(4) *L. Paulus* 42. ff. hoc tit. de re judicat.

(5) *Theaur. decif.* 135. per tot.

(6) *Theaur. decif.* 232. num. 2. ubi de Senatu agitur.

(7) *Voet in ff. hoc tit. de re judicat. lib. 42. tit. 1. num. 27. in fin.*

(8) *L. Imperatores* 35. ff. hoc tit.

(9) *Voet in ff. hoc tit. num. 26.*

(10) *L. Divus Adrianus* 33. ff. hoc tit. de re judicat., *V. Abeccelef. observ.* 33.

(11) *Argum. L. Sub pretestu* 19. cod. de transact. (2. 4.)

(12) *Argum. L. Imperatores* 3. §. 1. ff. eod. tit. (2. 35.)

(13) *L. Admonendi* 32. ff. de iurejurand. (12. 2.).

DEFINITIO XI.

Sententia vis extinguitur renunciatione, & novatione. Quid si iudex pronuntiaverit adversus judicatum?

Cum ex juris naturalis; & civilis regula unusquisque possit illis, quæ pro se introductæ sunt, renunciare (1), renunciatione perit sententiae vis (2), sive expressa, sive tacita sit renuntiatio; cum tacite eadem sit vis ac expressi, cum de voluntate quaestio est (3): tacite autem renunciatio intelligitur juri sibi per sententiam quaestio, qui patitur iursum secum agi de eadem re per eandem personam, nec ei exceptionem objicit rei judicatae (4). Atque

Q 2

idem jus est, si reus exceptionem utique allegaverit rei judicate; sed, actore negante, iudex pronunciaverit, iudicatum non fuisse, & reus non appellaverit (5): quod si iudex, insuper habita rei judicate exceptione, novam sententiam priori contrariam ferat, hæc ipso jure nulla est, neque appellatio est necessaria (6). Novatione etiam, quæ priores obligationes perimit, sententiæ vis extinguitur (7): sola tamen pignoris datio, aut fidejussorum novationem non inducit, nisi speciatim id actum sit (8); multo minus ex dilatione ad solvendum data; vel assignatione debiti, aut reditus, ut iudicato satisfiat (9).

(1) *L. penult. cod. de pac. (1. 3.)*

(2) *L. Postquam lit. 4. cod. cod. tit.*

(3) *L. Cum quid mutuum 3. ff. de reb. credit. (12. 1.)*

(4) *Argum. L. In duobus 28. §. ult., & L. seq. ff. de iur. jurand. (12. 2.)*

(5) *L. 1. in princip. Qua sentent. fin. appellat. rescindam. (49. 8.)*

(6) *L. 1. cod. quand. provocat. non est necess. (7. 64.)*

(7) *L. Si causam 2. cod. de execut. rei judicat. (7. 53.), L. Si se non obtulit 4. §. Si ex conventionem 4. ff. hoc tit. de re judicat. (42. 71.), V. Abecceles. observat. 170., Decis. 22. januarii 1740. refer. D. Caffotti in causa Comit. de Villa contra Comit. Berronum de Balbis, num. 36.*

(8) *D. L. 4. §. 4. ff. hoc tit. de re judicat.*

(9) *Voet. in ff. hoc tit. num. 47.*

TITULUS XXXVII.

De executione rei judicate.

DEFINITIO I.

Sententiæ executio peti potest a victore, ejusque herede adversus victum, & peti potest etiam imo relicta.

Cum sententia ex decem dierum lapsu, quin ab ea sit appellatum, vel si alio modo firmata fuerit, transeat in rem judicatam (1), ita ut amplius rescindi nequeat (2), quia pro veritate habetur (3), executioni demandanda est; parum enim prodesset sententia, quæ exitum non haberet. Executio autem sententiæ petitur actione judicati, quæ datur rum victori, cum illius heredi (4), dummodo se heredem probet; cum hereditaria qualitas res facti sit, idcirco probanda (5): eaque datur adversus reum condemnatum, sive per se, sive per alium in iudicio steterit; adeoque adversus pupillum, & minorem, si tutor, aut curator condemnatus fuerit (6); adversus municipes, actore universitatis condemnato (7): nisi culpa imputari possit rectoribus universitatis, nec sategerint, ut universitas solveret (8). Neque ad executionem obtinendam necesse est, ut reus citetur, nisi a sententia, & postremo actu contradicto iudicio inter litigantes in ejus consequentiam gesto annus præterierit, vel quinquennium, cum sententia perinet ad res temporis pro-

gressum habentes, puta annuas pensiones (9). Heredes quoque rei condemnati iudicati actione conveniri possunt (10), sed prius citandi sunt, ut certo sciri possit, an defuncti heredes sint (11). Idem dicendum de successore singulari, qui consecutus sit rem, ex qua condemnatio facta est; puta fundum, cujus nomine ad certam præstationem annuam venditor condemnatus fuerit (12): onera realia etiam in singularem successorem transeunt (13); sententia lata contra principalem mandatur executioni contra fideiussorem de iudicato solvendo sine nova citatione, si fideiussor apud acta sponderit; alioquin citatio necessaria est (14). Plene nihil vorat fieri executionem super re locata, quia conductor non suo, sed locatoris nomine possidet (15).

(1) *L. penult. cod. de re judicat.* (7. 52.)

(2) *L. Eleganter 23. §. 1. ff. de condit. indeb. 1. (12. 6.)*

(3) *L. Res iudicata 107. ff. de reg. jur.*

(4) *L. Miles 3. §. ult. ff. hoc tit. de re judicat., & effect. sententiar. (42. 1.), Reg. constit. lib. 3. tit. 23. §. 17., V. Osase. decis. 149., Abecceles. observat. forens. part. 1. observat. 16. num. 14., tum observat. 27., & 43.*

(5) *L. Ab ea parte 5. princip., & §. 1., Quoties opera 18. ff. de probat. (21. 3.)*

(6) *L. Si se non obtulit 4. §. 1. ff. hoc tit. de re judicat.*

(7) *D. L. 4. §. Ador 1. ff. hoc tit.*

(8) *V. Jurisprud. tom. III. pag. 68. §. 133, & seqq.*

(9) *Reg. constit. lib. 3. tit. 32. §. 2, & 3., V. Abecceles; part. 2. observat.*

53. num. 4., & seqq., & part. 1. observat. 169.

(10) *L. Miles 6. §. ult. ff. hoc tit. de re judic., Fab. cod. hoc tit. lib. 7. tit. 20. definit. 56.*

(11) *Reg. constit. d. lib. 3. tit. 32. §. 2. in fin., Fab. cod. de heredit. vel action. vendit. lib. 4. tit. 16. def. 10. in fin.*

(12) *Fab. cod. hoc tit. lib. 7. tit. 20. definit. 7., Osase. decis. 38., & 65.*

(13) *L. Alienatio 67. ff. de contrahend. emtion. (18. 1.)*

(14) *Abecceles. observat. 169.*

(15) *Decis. 23. septembris 1662. refer. D. Leone in causa Papadisi Buffoni contra frat. de Salutiis.*

DEFINITIO II.

Sententia subannalis executioni non potest demandari sine nova citatione.

Quamquam jure civili inspecto plures existimant, sententiam non fieri, ut ajunt, subannalem, seu executioni demandari posse etiam post annum, quia nova citatione opus sit (1); attamen ex juris canonici præscripto sententia definitiva post annum sine novis literis, adeoque sine nova citatione non potest executioni mandari (2); quæ sanctio in foro recepta est apud nos (3), atque regio jure firmata (4), præterquam in annuis præstationibus, in quibus nonnisi post quinque annis sententia subannalis fit (5). Cæpta tamen intra annum executio usque ad triginta annos potest (6).

(1) *V. Abecceles. observat. forens. part. 1. observat. 169. num. 1.*

Q 92

(2) *Cap. Querenti* 26. extra de officio, & potestas judic. delegat. (1. 29.)

(33) *Decis.* 22. novembris 1672. refer. *D. Raimondi in causa Vassalli Viariti contra Robbium*, *V. Decis.* 26. aprilis 1672. refer. *D. Berardi in causa Viberti contra Brulinum*.

(4) *Reg. constit.* lib. 3. tit. 32. §. 2.
(5) *Reg. constit.* ibid. §. 3.

(36) *Decis.* 14. februarii 1645. refer. *D. Abeclesia in causa Erofa contra Suigum*, per tot.

DEFINITIO III.

Cautio plerumque non exigitur a victore petente executionem rei iudicatae. An victus, satisfactione oblata, possit executionem sententiae impedire?

Victores in executione iudicati plerumque non coguntur victo cavere de restituendis iis, quae ex auctoritate rei iudicatae consequuntur (1), nisi executio fiat in vim sententiae, fiduciariam, seu provisionalem solutionem injungentis (2); aut uni ex pluribus creditoribus solvi jubeatur, cum dubium esse potest, an alii sint iure potiores (3); vel dubium aliquatenus est, an vere debeat (4). Plane victus sententiae executionem impedire non potest oblata satisfactione; etenim solvendum, vel alio modo satisfaciendum est (5): sicuti nec executio impediri potest, oblata satisfaciendi facultate, puta in eo casu, quo iudex rem litigiosam penes sequestrem deponi mandaverit (6): utique vero si victus ante sententiae executionem novum jus rei retinendae acquirat, sive ex causa

de praeterito, ut loquuntur, sive ex causa de futuro (7); non enim videri potest iudicatum de eo, quod in iudicio deductum non est (8): sed victus uti non potest iure, quod tertio competat, ad impediendam executionem, puta maritus, qui condemnatus fuerit ad restitutionem fundi, quem non alio, quam mariti iure retinebat, executionem remorari non potest praetextu iurium uxoris suae, quae nec audita sit, nec condemnata; potissimum si tamquam maritus conventus, & condemnatus fuerit (9); mulier, cui salvum est suum jus, intercedere debet. Potius cavendum utique est, ne contra rei iudicatae auctoritatem, & naturalem aequitatem differatur sententiae executio propter condemnati cavillationes, & tergiversationes, forte etiam submissio, intercessore (10): sententia interim executioni mandanda est, salvis victi iuribus, si quae deinceps habere demonstrabit (11); quid enim non commiscuntur homines callidi, ne, quod tenent, dimittere cogantur? Quod si is, adversus quem executio fieri debet, prius aliquid ex parte sua facere iussus sit, & facere moretur, conditio pro impleta habetur (12).

(1) *Voet in ff. hoc tit. de re iudic.* lib. 42. tit. 2. num. 38.

(2) *Fab. cod. de sentent.*, & interlocut. omn. iudicium lib. 7. tit. 15. defin. 2., *V. & definit.* 15. & 16., *Abeclesia observat.* 44. num. 20. & seqq.

(3) *L. Procuratoris* 5. §. ult. ff. de tributor. acton. (14. 4.), *L. Si ex facto* 52. §. ult. ff. de pecul. (15. 1.)

(34) *Decis.* 25. augusti 1739. refer. *D. Cassotti in causa Marchionissa*

a Lendoncourt de Balestrino contra frat. Marchion. de Carreto, in fin., V. supra defn. IX.

(5) *L. Si se non obulit 4. §. At prator 3., & seq. ff. hoc tit. de re judicat. Fab. cod. de re judicat. lib. 7. tit. 19. defn. 8. in princip.*

(6) *Fab. d. defn. 8. in med.*

(7) *L. Si mater 11. §. Eandem causam 4. ff. de exception. rei judic. (44. 2.), Fab. cod. hoc tit. lib. 7. tit. 20. defn. 35.*

(8) *L. Non potest 23. ff. de judic. (5. 1.)*

(9) *Fab. cod. hoc tit. lib. 7. tit. 20. d. defn. 35. allegat. ult. **

(10) *L. Si longis 7. cod. hoc tit. de execution. rei judicat. (7. 53.), Fab. cod. hoc tit. lib. 7. tit. 20. defn. 32.*

(11) *Fab. cod. hoc tit. lib. 7. tit. 20. defn. 46.*

(12) *L. Jure civili 24. ff. de condic. & demonstrat. (35. 1.), Fab. cod. hoc tit. defn. 6.*

DEFINITIO IV.

Executionem senuntia an impedire possit tertius jure domini, vel crediti utens? Quid de muliere ex causa sua dotis intercedente?

Quamquam tertii, qui condemnatus non fuit, intercessio semper recipienda est, ut suum cuique jus salvum sit, non tamen differtur executio sententiae, qua quis missus sit in possessionem, puta beneficii, ex alterius intercessione, nisi hic statim demonstrat, se jam missum fuisse in possessionem, tamen etiam doceat de jure, & titulo sibi competente ad possessionem obtinendam (1); rei judicatae auctoritas po-

stulat, ut sententia confestim mandetur executioni (2): quod si intercedens se possessorem asserat, fundi identitatem negare non potest, nec petere, ut in rem presentem eatur ad fines demonstrandos (3); ex quo enim se possidere allegat, fundi fines nosse consequenter affirmat. Idem dicendum de creditore condemnato, videlicet intercessionem utique suscipiendam esse, non tamen inde rememorandam executionem (4), ea utique lego, ut bona capta vendantur, quo omnibus creditoribus satisfiat, servato potioritatis ordine (5). Quod si intercessor sit dominus rei, in quam executio fieri debet, hanc jure moratur, dummodo in promptu de jure suo edoceat, vel edocero paratus sit, saltem si litis motae scientiam habuerit (6), vel presumptionem pro se habeat, puta mulier ex causa dotis (7), nisi condemnatus jus habeat rei possidendae, donec pecunia solvatur, puta quia emta sit res, intercessore quidem mandante, sed ex pecunia condemnati (8); etenim videtur eodem jure uniri, quo condemnatus pteretur (9).

(1) *Fab. cod. hoc tit. lib. 7. tit. 20. defn. 39.*

(2) *L. Servo 65. §. Cum prator 2. ff. ad S. C. Trebellian. (36. 1.)*

(3) *Fab. cod. hoc tit. defn. 44.*

(4) *Fab. cod. hoc tit. lib. 7. tit. 20. defn. 21. in princip.*

(5) *Decis. 25. maii 1648. refer. D. Verelli in causa Millavacchae, & Joannini, per tot.*

(6) *Decis. 16. januarii 1652. refer. D. Porsa in causa de Georgis contra Darmellum.*

(7) *Decis. 26. junii 1643. refer. D. Piscina in causa Gabiani contra Garellum, Decis. 29. maii 1645.*

refer. D. *Nomis in causa de Nicolis contra Corellos*.

(8) *Fab. d. defin. 21. num. 4, & seqq.*

(9) *L. Si a te 9. §. ult., juncta L. Judicata 29. §. ult. ff. de exceptio. rei judicat. (44. 2.)*

DEFINITIO V.

Sententia, quæ fecit transitum in rem judicatam, executio non conceditur, si notoria, & manifeste nulla, vel injusta allegetur, dummodo ad alios simul exhibeantur.

Sententia, quæ fecit transitum in rem judicatam, pro veritate habetur (1), prout omnes fatentur: sed subtilis questio est, an executioni demandanda sit, si notorie nulla, & injusta dicatur. Quamquam vero extra dubitationem positum est, non retardandam esse executionem sententia, quæ a victo nulla, vel injusta allegetur (2), alioquin vir unus, aut alterius sententia executio permitteretur, cum victi perpetua se condemnatos fere omnes allegent: si tamen judicis sententia sit notorie injusta, vel per facti evidentiam constet de illius iniquitate, non dicitur transisse in rem judicatam, quemadmodum nec illa, quæ notorie nulla sit (3). Porro notorie injusta dicitur sententia, quæ non justificatur ex actis, seu de cujus injustitia expressis constat, vel quæ lata sit contra leges, & constitutiones (4): ejus autem executio concedenda non est, dummodo simul exhibeantur acta litis, ut possit iudex de illius injustitia cognoscere (X5).

(1) *L. Res judicata 207. ff. de reg. jur.*

(2) *V. Abecceles. observat. 173. in princip.*

(3) *Cap. Inter cetera 9. extra de sentent. & re judicat. (2. 27. §. Abecceles. d. observ. 173. num. 7.)*

(4) *Abecceles. d. observ. 173. num. 8, & seqq.*

(X5) *V. Decis. 7. aprilis 1645. refer. D. Abeccelesia in causa Pichet, & Strazza contra Grassis.*

DEFINITIO VI.

Executio sententia in capite liquido non differtur, licet alia capita illiquida sint: Quid de creditore hypothecario, & valore quantiplurimi?

Differenda non est sententia executio, licet ex pluribus sententia capitibus unum, vel alterum adhuc incertum sit (puta in facto, vel liquidatione consistens): sed executioni mandanda sunt alia capita, quæ nullam habent difficultatem (1); ex trito axioma utile per inutile non vitiatur, quoties invicem necessario connexa non sunt (2). Hinc mora fieri non debet executioni sententia, quæ creditor hypothecarius mitti iustus sit in possessionem bonorum debitoris, eo prætextu, quod nondum facta sit liquidatio debitis quantitatis (3); quia sufficit, aliquid deberi, de quo constat, licet ignoretur, quale, & quantum sit; maxime si vel unus nummus sit, quem liquido constat deberi; cum hypotheca jus individuum sit; nec quidquam vetat, hypothecam contrahi, & possideri rem obligatam pro non liquida quantitate (4). Aliud dicen-

Aut, si vel tractetur de pignore distrahendo, aut in solum dando (3); quia fieri non potest venditio pretio incerto, aut datio in solum pro incerta quantitate (6): atque idem placuit ferendum esse iudicium de valore quantiplurimi, videlicet sententiam condemnationis quantiplurimi prius executioni mandandam non esse, quam actor demonstraverit illius quantitatem (7).

(1) *Fab. cod. eod. tit. lib. 7. tit. 20. definit. 51.*, *Voet in ff. hoc tit. de re iudicat. lib. 42. tit. 1. num. 37.*, *Abecceles. observat. 167. num. 6, 7, & 20.*

(2) *L. Placuit 29. ff. de usur. (22. 1.)*, *L. Sancimus omnem 34. cod. de donat. (8. 54.)*

(3) *Fab. cod. hoc tit. lib. 7. tit. 20. d. definit. 51. in princip.*

(4) *L. Rem hereditariam 65. ff. de eviſionib. (21. 2.)*

(5) *Fab. d. definit. 51. num. 5.*

(6) *L. Si non sortem 26. §. Si centum 4. ff. de condition. indebit. (12. 6.)*

(7) *Decis. 20. novembris 1644. refer. D. Filippa in causa Lavini contra Forrarios*, valorem autem quantiplurimi frumenti, ultra triennium non dari traditum est; quia posterius solet corrumpi.

DEFINITIO VII.

Executio facta, non præscripta legibus forma, nulla est; nec ullos habet effectus. An duo fieri possint, si ex prima creditori satisfactum non sit?

Quamquam putat Faber, debitorem impedire non posse sententiam executionem, seu missionem in possessionem ex eo, quod nullæ sint subhallationes, nisi offerat id, quod vere debitum est (1); quia dolo facere videretur: hæc tamen sententia vix recipi potest, nec olim placuit Senatui nostro, qui idcirco nullas, & irritas pronuntiavit executiones factas, non servata forma lege municipali præscripta (2); cum ex trito axiomate forma det esse rei (3); & nullos parere debeat effectus, quod de jure nullum est (4). Plane una executio, per quam creditori plene satisfactum non sit, aliam non impedit (5); nisi priori executioni debitor ipse intercesserit; cum inprimis de vi intercessionis pronuntiandum sit (6).

(1) *Fab. cod. hoc tit. lib. 7. tit. 20. definit. 53.*

(2) *Decis. 5. martii 1646. refer. D. Juliano in causa Communis Urbani contra Canonicos SS. Triadis Taurini*, per tot., *Decis. 27. februarii 1647. refer. D. Barberis in causa Vialis contra de Beaurosso*, per tot.

(3) *L. Cum hi, quibus 8. §. Si prator 17. ff. de transact. (2. 15.)*, *L. Julianus scribis 9. §. Si rem 3. in fin. ff. ad exhibend. (10. 4.)*

(4) *L. Non dubium §. in princip.*, & §. a. cod. de legib. (1. 14.)

(5) *Fab. ibid. definit. 4.*, *Argum. L. ult. cod. de obligation.*, & *actum.* (4. 10.)

(6) *Fab. ibid. definit. 43.*

DEFINITIO VIII.

Sententia non statim executioni demandatur, sed modicum tempus conceditur reo ad solvendum. Quia bona, reo differente, capiuntur? An creditor annui census capere teneatur, fundum censui suppositum?

Lata condemnationis adversus reum sententia non statim executioni mandari debet, sed modicum tempus conceditur reo ad solvendum: ipsum solvendi præcedere oportet, & deinceps danda competens dilatio pro qualitate causarum, & personarum, nec non pecuniæ debitæ quantitate (1); licet instrumentum habeat paratam executionem (2). Nec interesse videtur, utrum executio facta sit in bonis, an in persona debitoris, an bona capiantur publice distrahenda, an ut creditori eorum possessio detur (3); quia municipalis lex non distinguit (4). Elapso autem statuto tempore, si debitor creditori non satisfecerit, executio realis sit in debitoris bona in primis mobilia, tum immobilia (5): exceptis tamen mobilibus, & fœventibus, quæ necessaria debitori sunt, quæque nominali in subsidium capi permittuntur (6). Quod si creditor annui pensionis census executionem urgat, non tenetur capere fundum censum; alioquin brevi ex-

tingueretur census; nec annua pensio amplius tuta esset (7).

(1) *L. Debitoribus §. ff. de re judicat.* (42. 1.). *L. Si debitori §. ff. de judic.* (5. 1.). *Fab. cod. hoc tit. lib. 4. tit. 20. definit. 27.*, *Abecceles. observat. 122. num. 5.* & *V. Reg. consilium lib. 3. tit. 32. §. 10.*, & *seqq.*

(2) *Abecceles. d. observ. 122. num. 1.*, *Thesaur. decis. 26. num. 26.*

(3) *Proust distinguit Faber d. definit. 27. in fin.*, & *allegat. ult.*

(4) *V. Abecceles. d. num. 5.*, *Reg. consilium ibid. §. 14.*

(5) *Reg. consilium ibid. §. 15.*, & *16.*

(6) *V. Reg. consilium ibid. §. 17.*, & *seqq.*, *V. Jurisprud. rom. IX. §. 1498.*, & *seqq.*

(7) *Decis. 8. junii 1643. refer. D. Barberis in causa de Gassaldi contra Vianium, per tot.*

DEFINITIO IX.

Restitutio impetrata a Principe adversus sententiam, an in omni casu impediatur illius executionem? An necessarium sit revisionis beneficium, si Princeps restituerit adversus pronuntiationem heredis? Quod si quis per errorem se dixerit pure heredem?

Generalis quidam regula est, beneficium restitutionis in integrum impetrato a Principe suspendi executionem sententiæ (1): etiam si probationes læsionis requirant altiore indaginem (2); dummodo Princeps non restituerit sub ea clausula, quantum foveat jus in meritis, quippequo casu breve tempus conceditur, intra quod de iustitia restitu-

tionis edocet; alioquin sententia porissimum supremi Magistratus executioni mandatur, saltem quoad ea, de quibus vix superest dubitandi locus (*3), media cautione per actorem praestanda restituendi, si ita iudicari contingerit (4): fallit tamen haec regula quando executio ante obitum restitutionem jam cepta est (*5); vel quando adversus penitentem restitutionem adest praesumptio malitiae, nimirum petendae restitutionis ad differendam satisfactionem; & tunc executioni mota non fit, praestita ab actore satisfactione restituendi, quod iudicari contingerit (*6). Plane si obtemperata sit restitutio a Principe contra sententiam Senatibus, qua quis declaratus fuerit heres patris, necesse non est, postulare revisionem sententiae; quia per hoc beneficium sublata est pronuntiatio, qua innuitur sententia (*7): atque restitui facile potest ille, qui falsus est se pure heredem per errorem, quia nempe putabat, se aliter non posse obtinere bonorum possessionem (*8).

(*1) *L. unie. cod. in integr. restitui. postulat. ne quid novi fiat* (2. 50.), *L. Si causa cognita* 32. *cod. de transact.* (2. 4.), *Abecceles. observat.* 174. num. 1., *Decis.* 19. junii 1669. *refer. D. Viliono in causa Marchion. de Bonnier contra Commun. Viliani, in princip.*

(*2) *Abecceles. ibid. num. 2.*

(*3) *Decis.* 15. februarii 1644. *refer. D. Filippa in causa Archerii contra Portium, V. Thesaur. decis.* 181. num. 1. & 2.

(*4) *Thesaur. ibid. num. 3. &*

(*5) *D. Decis.* 19. junii 1669. *ref. D. Viliono, §. Haec tamen regula. Codic. Tom. IV.*

(*6) *D. Decis. refer. D. Viliono, §. Fallit etiam haec regula.*

(*7) *Decis.* 11. septembris 1734. *refer. D. Demorra in causa concurs. Bruges num. 2.*

(*8) *Decis.* 28. junii 1737. *refer. D. Blavet in causa concurs. creditor. super bonis fratr. de Rubati, Raballati, & Rolandi.*

DEFINITIO X.

Executio sententiae odio patris lata, fit contra filium, quem constat esse heredem patris.

Sententiae contra patrem latae executio fieri potest contra filium, si heres patris sit, adeoque in bonis tantum defuncti (1); qui condemnatus fuit, dummodo constet eum esse heredem, puta in actu se talem dixerit (*1). Heredes enim rei condemnatae iudicati actione conveniri possunt (3), sed prius citandi sunt, ut certo sciri possit, an defuncti heredes sint (4).

(1) *Fab. cod. hoc tit. lib. 7. tit. 10. definit. 30.*

(*2) *Decis.* 20. decembris 1672. *refer. D. Raimondi in causa de Paseriis contra Gallum, §. Ideo Senatus dixit.*

(3) *L. Miles* 6. §. ult. ff. hoc tit. (42. 1.), *Fab. cod. hoc tit. lib. 7. tit. 10. definit. 56.*

(4) *Reg. constitut. d. lib. 3. tit. 32. §. 2. in fin., Fab. cod. de heredit. vel action. vendit. lib. 4. tit. 29. definit. 10. in fin.*

DEFINITIO XI.

Beneficium competentia, seu deducto ne egeat, competit patri, marito, socero, aliisque. An si renunciari possit? An obijci possit in executione iudicati?

Sententia ita executioni demandanda est, ut creditor id omne, quod debitum est, consequatur: nisi personæ conditio efficiat, ut pars a debitore retineri possit, si æmpe debitor sit ex numero personarum, quibus datum est beneficium competentia, ut ajunt, seu deducto ne egeat: hoc autem beneficio gaudent donator (1), pater, qui durante matrimonio a genero ex causa dotis conveniatur (2): sed si conveniatur, soluto matrimonio, in solidum condemnatur (3). Saltem si fraudis reus sit, & ætem promiserit, cum sciret, se doti solvendæ imparem esse (4); quia legum beneficium indignus est, qui alterum decipit (5): maritus (6) sive constante matrimonio, sive eo, ex iustis causis, soluto, conveniatur a muliere (7): non vero si post solum matrimonium conveniatur a mulieris heredibus, puta a socero (8): socer adversus nurum (9), aliique (10), nec non clerici in fructibus beneficii, ne in cleri dedecus mendicare cogantur, quo fit, ne huic beneficio renunciare possint (11), atque militibus militiæ favore (12). Ita autem conveniens naturali æquitati visum fuit hoc beneficium, ut per contrarium pactum auferri leges Romanæ non permisissent, quasi

pactum hoc sit contra bonos mores, seu contra reverentiam, quæ marito a muliere exhiberi debet (13). Quod tamen de renunciatione non jurata constante matrimonio accipiendum esse traditum est, non de ea, quæ ante matrimonium fiat; etiam non adhibito iurjurando (14). An vero maritus idoneus doti solvendæ sit, nec ne, & quatenus solvere possit, tempus rei judicate, quo solutio fieri debet, inspicendum traditur (15): sed heredibus mariti idem beneficium competit (16); tum quia personale est, singulari personæ favore inductum, qui favor in heredem non transit, sed cum persona extinguitur (17); non focus ac cetera jura personæ coherentia (18); tum quia stricte interpretandum est, nec ultra designatas personas extendi debet privilegium, quod uni quidem prodest, sed alterum damno afficit (19). Sed, quamvis mariti heredibus denegeretur beneficium, ut in id tantum teneantur, quod facere possunt, deducto ne egeant, iis tamen profunt compensationes, quæ ad pecuniariam causam pertinent, ut loquitur Ulpianus, veluti quæ sunt propter res donatas, vel amotas, vel etiam propter sumtus necessarios, vel utiles in res dotales factos (20); nam hujusmodi compensationes instar privilegii non sunt, sed naturalem æquitatem habent, quæ non patitur, ut alter cum alterius dispendio locuples fiat (21). Hoc autem beneficium, cum non magis impugnet iudicatum, quam exceptio solutionis, aut compensationis, obijci potest etiam in executione iudicati, atque potest ap-

pellari a sententia judicis, qui hoc exceptionem non admittat, vel adversus executores, qui in solidum exqui velit judicatum (22). Apud nos cautum est, ut bona ad iustum aestimationem adjudicentur creditori, cum debitor beneficio competentiae gaudet (23). Eadem ac heredis, causa, est fidejussoris, qui pro marito, vel alio, qui competentiae beneficio gaudeat, spondidisse proponatur (24); etenim beneficium hoc debitorem principalem ab obligatione non eximit, sed ex aequitate portio tantum rei debet ab eo exigitur; cum ergo eadem aequitatis ratio fidejussori non prodest, consequens est, in solidum condemnandum esse (25); actionem tamen efficacem habiturum adversus debitorem, cum hic ad meliorem fortunam reversus fuerit. Hinc, constat, perperam objecti juri axiomam, ex quo fidejussor arctius utique teneri potest, quam principalis, non vero in duriores causam adhiberi (26); aequalis enim est utriusque quoad substantiam obligationis conditio; sed debitor principalis ex personae favore singulari beneficio gaudet, quod fidejussori denegatur, deficienti aequitatis ratione (27); eodem fere modo, quo fidejussoria obligatio pro pupillo suscepta vires habet, quamvis pupillus ipse ex aetate infirmitate ab effectu obligationis subducatur (28).

(1) *V. supra lib. II. tit. XXI. de donat. defn. XLVI.*

(2) *L. Sicut autem 21., junct. L. frq. ff. de re judicat. (21. 1.)*

(3) *D. L. 21., & 22. ff. de re judicat.*

(4) *L. penultim. ff. de jure dot. (23. 3.)*

(5) *L. Si is, qui 2. cod. si minor. se major. dixer. (2. 43.)*

(6) *V. Jurisprud. Tom. V. §. 371. pag. 106.*

(7) *L. Non tantum 20. ff. hoc tit. de re judicat.*

(8) *L. Sicut autem 21., & seq. ff. hoc tit., Decis. 27. aprilis 1691. refer. D. Richelmi in causa Ferganei contra de Romagnanis, §. In secundo vero.*

(9) *D. Tom. V. Jurisprud. §. 377. pag. 108.*

(10) *L. Sacer 16., & seq. ff. hoc tit. de re judicat.*

(11) *Argum. Cap. Si diligenti 12. extra de foro competent. (2. 1.) 2. Fab. cod. hoc tit. lib. 7. tit. 20. definit. 11.*

(12) *L. Miles 6., L. Item miles 18. ff. hoc tit. de re judicat.*

(13) *L. Alia causa 14. §. 1. ff. solut. matrimon. (24. 3.)*

(14) *D. Decis. refer. D. Richelmi.*

(15) *L. Rei judicata 15. in princip. ff. solut. matrim.*

(16) *D. L. 15. in fin. ff. solut. matrimon.*

(17) *Quia tale beneficium personale est, & cum persona extinguitur. L. Quia tale 33. ff. cod. ut., L. Et si fidejussor 24. §. 1. ff. de re judicat. (42. 1.)*

(18) *L. In omnibus causis 68, L. Privilegia 196. ff. de reg. jur.*

(19) *L. Nec avus 4. cod. de emancipat. liberor. (8. 49.), L. Pratorius 2. §. Merito 10., & §. Si quis a Principe 16. ff. ne quid in hoc public. (43. 8.)*

(20) *L. Rei judicata* 15. §. 1. ff. solut. matrim.

(21) *L. Nam hoc natura* 14. ff. de condi. indebit. (12. 6.)

(22) *Fab. cod. hoc tit. lib. 7. tit. 20. defm. 42.*

(23) *Reg. constitut. lib. 3. tit. 32. §. 43.*

(24) *L. Uti fidejussor* 24. ff. de re judicat. (42. 1.)

(25) *V. Decis. 22. junii 1680. refer. D. Torrini in causa Trombetta contra Communit. Monus Caprelli, §. Prima facie, ubi tamen ita ex mente relatoris assertur.*

(26) *§. Fidejussores 3. instit. de fidejussorib. (3. 21.)*

(27) *D. L. Esi fidejussor* 24. ff. de re judicat.

(28) *§. 1. instit. de fidejussorib., L. Naturaliter 13. princip., & §. 1. ff. de condi. indebit. (12. 6.)*

bus evitantur, ut creditori satisfaciant (1). Quia tamen sine culpa sua debitores aliquando facultatibus labuntur, ex humanitate debitoribus concessum fuit cessionis beneficium, ut carceres effugiant (2): cello autem bonorum alia ignominiosa est, alia honesta, seu quæ sit salva honestate. Ignominiosa vocatur, quæ sit adhibitis quibusdam solemnitatibus, ignominiam parere idoneis (3); infamiam utique facti, non juris (4); honesta bonorum cello fit simpliciter coram iudice, quin ulla specialis solemnitas interveniat. Porro, ut quis admittatur ad cessionem bonorum, tria generatim requiruntur. 1. Ut debitum ita fateatur, ne ullus superfit negationi locus. 2. Ut debitor non sit in dolo, tum ex dolo suo iurum sentiat; tum quia cessionis beneficium est miserorum subsidium, non dolosorum prædium. 3. Ut probeat casum, & adversam fortunam; alioquin dolus præsumitur (5). Cum autem huiusmodi conditiones juri positivo accepto ferantur, potest Princeps in his dispensare: quamquam in dubio dolum remittere non censetur, quod vergeret in damnum tertii: atque hinc Senatus, recepto Principis honestam cessionem concedentis non juvari pronuntiavit mercatores, qui, licet ex adversa fortuna impares solvendo facti fuissent, brevi tamen ante deceditionem literas cambii scripserant, ex quo in dolo positi visi sunt (6). Apud nos jure regio speciales regulæ de bonorum cessione sive ignominiosa, sive salva honestate præscriptæ sunt (7).

TITULUS XXXVIII.

Qui bonis cedere possunt.

DEFINITIO I.

Cessio bonorum qua ratione inducitur? Quotuplex sit? Quæ ad cessionem bonorum obtinendam conditiones deficiunt?

Cum non raro debitores impares solvendo se per mendacium allegent, dum bona clam habeant, vel majori adhibita diligentia habere possunt, legislatoribus statuere placuit, ut debitorem, creditore instante, in carceres conjiciant, atque ita carceris squalore periculis, viribus omni-

(1) *Reg. constitut. lib. 3. tit. 32. §. 16., Fab. cod. de re judicat. lib. 7. tit. 20. defn. 19.*

(2) *L. 1., L. penult. cod. hoc tit. qui bon. cedere poss. (7. 71.)*

(3) *V. Reg. constitut. lib. 3. tit. 33. §. 2.*

(4) *L. Debitores 11. cod. ex quib. causis infam. irrogat. (2. 12.)*

(5) *Decis. 15. aprilis 1644. refer. D. Appiano in causa Grassi contra Pastorios, Reinaldum, & alios per tot.*

(6) *Decis. 25. junii 1740. refer. D. Laurentii in causa frat. de Malianis contra creditores.*

(7) *V. Reg. constitut. lib. 3. tit. 33.*

DEFINITIO II.

Quis sit effectus cessionis? An debitor ad pinguiorem fortunam reversus in solidum solvere teneatur creditoribus, quibus partem dumtaxat cedens solvit?

Cessionis effectus is est, ut debitor interim inquietati nequeat a creditoribus (1); nec in carceres detudi (2); creditores autem bona cessa propria auctoritate sibi capere non possunt, sed publice vendi debent, curatore dato, ut singulis creditoribus, servato praelationis ordine, satisfiat (3). Hinc solvere creditoribus prohibetur, qui beneficium cessionis, vel scriptum moratorium ex consensu creditorum impetravit; futurum aliquando, ut ab hoc beneficio decidat; nec solutio ullius momenti est (4). Ceterum debitor, qui bonis cessit, non in perpetuum liberatur, sed si ad pinguiorem fortuna-

nam redeat, solvere tenetur, aliquo tamen rotato, ne egeat (5); nisi ignominiose bonis cesserit, quasi ignominie pœna loco debiti pecuniarii soluta (6); vel nisi aliter convenierit (7).

(1) *L. 15. qui bonis 4. §. 1 ff. hoc tit. de cession. bonor. (42. 3.)*

(2) *L. 1. cod. hoc tit. qui bon. ced. poss. (7. 71.)*

(3) *L. Legis Julia 4. cod. hoc tit., L. Pro debito 6. cod. de bon. auctoritat. judic. possidend. (7. 71.), junct. L. ult. ff. de curator. bon. dand. (42. 7.), Abeceles. observ. 179. num. 16, 17, & 18.*

(4) *Reg. constitut. lib. 3. tit. 33. §. 12, & 13.*

(5) *L. 15. qui bonis 3. L. Qui bonis 6. ff. hoc tit. de cession. bonor.*

(6) *Abeceles. d. observat. 179. num. 13, 14, & 15.*

(7) *Sentent. Consulat. Taurini 7. junii 1754. refer. D. Buzza in causa Gazzeri contra Gervasium.*

TITULUS XXXIX.

De bonis auctoritate judicis possidendis.

DEFINITIO I.

Separatio quid sit, & quo fine induenda? Separatio conceditur creditoribus defuncti, nisi debitum cum herede novaverint: non creditoribus heredis.

Cum rei judicate executio fieri debeat in bona condemnati, nec res

inter alios judicata aliis noceat (1); contingere autem possit, ut diversa patrimonialia ab uno possideantur, idcirco separationis remedium a legibus inductum est. Separatio igitur est diversorum patrimoniorum ad eandem personam spectantium distinctio, iudicis auctoritate facta (2). Separationis beneficium pluribus in casibus indulgent leges, quos alibi expendimus (3): præcipue vero separatio conceditur creditoribus defuncti, & legatariis, quibus hereditas defuncti sejuncta a patrimonio heredis sufficere potest ad integrum debitum, vel legatum consequendum; minus sufficiens futura, si ad eam quoque admittantur creditores heredis oberti (4). Nihil porro interest, utrum heres ex institutione, an ex pupillari substitutione successerit (5); an pater, an in diem, vel sub conditione debitum sit; cautio in securitatem his præstari debet (6), sed separatio bonorum inutilis videtur creditoribus hypothecariis, ut alibi diximus (7); nisi forte hypotheca minus sufficiens sit; aut generalis tantum hypotheca competat; & timeatur, ne per commixtionem bonorum incertum fiat, quibus in rebus prælatio ex hypotheca competat (8). Cum autem creditores heredis sponte fidem heredis, cum quo contraxerunt, secuti sint, atque liceat debitori, creditorem novum adiungendo prioris conditionis deteriorationem facere, separatim his denegatur (9); nisi heres damnosam fortassis hereditatem dolo malo, & nocendi animo adeat, quod tamen non præsumitur (10); vel heres inivitus coactus fuerit ad adeundam, & restituendam hereditatem, deinde

puta defuncto fideicommissario, vel herede, nemo sit, cui hereditas restituatur (11). Immo creditores defuncti a beneficio separationis excluduntur, si novando, fidejussoribus, aut pignora accipiendo, aliisve modis fidem heredis agnoverint (12); non tamen videntur secuti fidem heredis, licet eum iudicio convenerint, quia hoc ex necessitate fit (13).

(1) *L. Sape constitutum* 63. ff. de re judicat. (42. 1.)

(2) *L. 1. princip.* §. 1, & seq. ff. hoc tit. de separationib. (42. 6.)

(3) *V. Jurisprud. tom. XII.* §. 856, & seqq. pag. 104.

(4) *L. 1. §. 1., L. penult. ff. hoc tit. de separationib., L. Est jurisdictionis* 2. cod. hoc tit. (7. 72.), *Fab. cod. hoc tit. lib. 7. tit. 32. definit. 24. Decis. 10. decembris 1672. refer. D. Gabuti in causa utrinque de Ferraris, Decis. 4. junii 1673. refer. D. Torrini in causa Vercellis, & Alliandi, §. Igitur, vel petitur, & seq.*

(5) *L. 1. §. Item videamus* 7. ff. hoc tit. de separat.

(6) *L. Creditoribus* 4. ff. hoc tit.

(7) *V. supra lib. III. tit. XII. qui potior. in pign. definit. XXX.*

(8) *Voet in ff. hoc tit. lib. 42. tit. 6. num. 2.*

(9) *L. 1. §. Ex contrario* 2, & §. Secundum 8. ff. hoc tit. de separat., *Fab. cod. hoc tit. lib. 7. tit. 32. definit. 15. in fin., D. Decis. refer. D. Gabuti in causa utrinque de Ferraris, D. Decis. refer. D. Torrini, §. Vel petitur per creditores heredis.*

(10) *D. L. 1. §. Quantum* 5. ff. hoc tit. de separat.

- (11) *D. L. 1. §. Sed si quis 6.*
 (§12) *L. 1. §. Illud sciendum 10.*
 §. 11, & 15. ff. hoc tit., *L. Est juris-*
isdictionis 2. cod. hoc tit. (7. 72.),
D. Decis. refer. D. Torrini, §. Igi-
tur, vel pectur.
 (13) *D. L. 2. cod. hoc tit., L. ult.*
ff. hoc tit. de separat.

DEFINITIO II.

Creditores defuncti, qui separationem bonorum hujus a bonis heredis obtinuerunt, regressum non habent ex se ad bona heredis, sed ex alterius persona habere possunt.

Separatio illis tantum creditoribus prodest, qui eandem petierunt, non ceteris (1): sed, separatione obtenta, quod ex patrimonio defuncti consequi non possunt creditores, amplius petere nequeunt ex patrimonio heredis, a cujus persona recesserunt (§12); nisi singularis aliqua causa aliud suadeat (§13), vel iusta ignorantia eos excuset; quo tamen casu nihil consequi possunt, nisi aliquid, dimissis heredis creditoribus, superstit (4): plano nemo dubitat, quominus heredis creditoribus proficiat, quod ex bonis defuncti, hujus creditoribus dimissis, superest (5).

(1) *L. 1. §. Quasitum 16. ff. hoc tit. de separationib. (42. 6)*

(§12) *L. 1. §. penult., L. Si creditor. §. ff. hoc tit. de separat., Decis. 4. junii 1673. ref. D. Torrini in causa Vercellis, & Alliandi, §. Super secundo, separatio.*

(§13) *V. D. Decis. refer. D. Torrini, §. Verum, quamvis dista theoria, ubi creditores hi adhuc collo-*

cati fuerunt in discussionis instantia super bonis heredis, non ex se, sed ex iuribus, & persona fratris coheredis, qui jam collocari obtinuerat in eadem discussionis instantia pro magno credito; & in hoc dabat manus, ut liberationem assequeretur a dictis actoribus, erga quos se adstrictum, seu obligatum agnoverat. Quamobrem utiliter poterant expetiri contra debitorem debitoris sui etiam separatione primum postulatam, nam, quamvis debitor unus sit condemnatus, & adjudicatio bonorum facta, creditor non prohibetur correat, & fidejussores prosequi, donec effectus sit satisfactus, Salgad. part. 1. cap. 17. num. 29.; nec electa una via alteri aditus præclusus est, num. 40. Ideoque ex horum jure per speciem subingressionis, vel utilis mandatæ actionis ad trad. in Log. Nomen cod. que res pignori recto, & sic diverso respectu collocari pariter super ceteris bonis heredis sciscitabantur. Verba sunt citatum decisionis.

(4) *D. L. 1. §. penult., L. Debitor 3. §. ult., L. Si creditores §. prop. fin., versic. Idemque ff. hoc tit. de separat.*

(5) *D. L. 1. §. penult., D. L. 3. §. ult.*

DEFINITIO III.

An creditores, qui separationem obtinuerunt, possint mini in possessionem omnium bonorum defuncti; ut celerius ex fructibus jus suum consequantur?

Elegans, & difficilis quaestio est, an creditores, qui bonorum defuncti a bonis heredis separationem obtinuerunt, collocari super hisce bonis, seu graduari, ut ajunt veteres pragmatici, debeant singuli pro rata sui debiti parte, an possint jure prioris retinere totum, ut celerius ex fructibus consequantur, quod ipsis debitum est; qua in re distinguendos placet creditores chirographarios ab hypothecariis. Cum creditoribus chirographariis, non tantum quoad possessionem bonorum, sed etiam, venditis bonis æquali portione pro rata debiti quantitate consulatur (1), missio quoque in possessionem sit ad mensuram debiti, de quo constat (2); sed aliud dicendum visum est Senatui nostro de creditore hypothecario, quia hic vi sui hypothecæ mittitur in possessionem bonorum omnium, ut ex fructibus ei satisfactum sit, propter hypothecæ naturam, quæ individua est; adeoque creditoribus posterioribus solum remanet jus offerendi (3), prout in ceteris casibus, & nos supra suo loco expendimus.

(1) *L. Pro debito cod. hoc tit. de bon. auctoritat. judic. possidendis* (7. 71.)

(2) *Decis. 4. junii 1673. refer. D. Torrini in causa Vercellis, &*

Alliaudi, §. Super tertio, an super bonis.

(3) *D. Decis. refer. D. Torrini, & d. §., & seqq., junct. §. Ex quibus omnibus, in fin. decisio.*

DEFINITIO IV.

Separatio bonorum conceditur vocato ad fideicommissum, vel primogenium. Clerico in titulo clericali, vassallo pro bonis feudalibus.

Eadem æquilaris ratio, quæ favet creditoribus defuncti, ut separationem bonorum obtineant (dehn. 1.), favet omnibus, qui jus quoddam proprium habent antè, quod in bonis defuncti vere non computatur, licet forte mixtum sit; puta fideicommissi, primogenii, vel donationis (4), dummodo hæc accessu probentur (5): tituli clericali legitime constituti (6), hereditatis paternæ ab hereditate fratris decocti (7), non tamen registrati, ut obiter dicamus, nisi iusta aliqua, & legitima causa adsit (8). Porro separatio bonorum sive feudaliū, sive primogenialium conceditur in contradictorio curatoris absentibus dati, si bona extra ditionem posita sint, licet inventarium bonorum bonorum nondum factum fuerit (9).

(4) *Decis. 7. martii 1766. refer. D. Faussone in causa concurs. Fornielli, per tot.*

(5) *Decis. 7. kalend. decembris 1732. refer. D. Guillier in causa Comit. Verrum Scalia contra Malpassutis, per tot., Decis. 21. junii 1647. refer. D. Pergamo in causa Bussi contra pratendentes, per tot.*

(X3) *Decis.* 24. martii 1734. refer. *D. Cassio in causa concurs. Comit. Bertoni de Balbis, in princip.*

(X4) *Decis.* 25. augusti 1767. refer. *D. Faussone in causa Tornielli, contra Præsententes, §. Hujuscemodi juribus, post num. 16.*

(X5) *V. Decis.* 23. januarii 1645. refer. *D. Nomis in causa Universitat. Monticelli, & Montisgrandi, per tot.*

(X6) *V. Decis.* 9. decembris 1743. refer. *D. Beraudi in causa Serenissimi Principis a Cariniano a Sabaudia cont. Serenissimam Mariam a Sabaudia, §. Patrimonium porro, & seqq., post num. 7.*

DEFINITIO V.

Separatio bonorum an peti possit ultra quinquennium sive ab herede, sive a creditoribus defuncti?

Jus petendæ separationis cessat tum in herede, tum in creditoribus, post quinquennium a die aditæ hereditatis (1), nisi heres bona fide res hereditarias vendiderit (2), quo casu separationem, excussis bonis heredis, permittendam esse Senatus censuit (3), atque serum nondum alienatarum separatim obtineri potest (4); quemadmodum & in eo casu, quo defuncti quædam bona ita permixta sint bonis heredis, ut secerni nequeant (5). Plano separationem non impedit pignus ab herede constitutum super bonis defuncti (6). Immo non inepte defendit Voet, separationem pretii nondum soluti, julte peti a creditoribus defuncti pro rebus ab herede ante elapsum quinquennium alienatis (7); quia in judiciis universalibus pretium succedit

Cod. Tom. IV.

loco rei (8); hæc autem separationis pretio accensenda est judicio universalis, quippeque totam respicit hereditatem. Equitas sane ita postulat, quamvis fortasse obstat stricta juris ratio. Sed hæc de quinquennii præscriptione vera sunt; si per viam actionis separatio petatur: si vero heres possideat, adeoque opo exceptionis se defendere debeat adversus creditores, usque ad triginta annos jus petendæ separationis durat (X9); juxta receptum axioma, ex quo ea, quæ sunt temporalia ad agendum, perpetua sunt ad excipiendum; cum reus nonnisi urgente actore suas possit allegare exceptiones: adeoque non valenti agere non potest nocere præscriptio (10); quamquam non desunt, qui indistincte putant, separationem intra triginta annos peti posse (X1) exemplo ceterarum actionum (12).

(1) *L. 1. §. Quod dicitur 13. ff. hoc tit. de separation. (42. 6.), V. Thesaur. quest. forens. lib. 3. quest. 55. num. 8., ubi perperam distinguit heredem a creditoribus.*

(2) *L. Ab herede 2. ff. hoc tit. de separat.*

(3) *Thesaur. d. lib. 3. quest. 55. num. 19. **

(4) *D. L. 2. in fin. ff. hoc tit. de separat.*

(5) *D. L. 1. §. Præter ea 12. ff. hoc t. (6) D. L. 1. §. Sciendum 3.*

(7) *Voet in ff. hoc tit. lib. 42. tit. 6. num. ult.*

(8) *L. Si & rem 22. prop. fin., L. Virum 23., L. Sed & §. 1. §. 1. ff. de hereditat. petis. (5. 3.)*

(X9) *Decis.* 4. junii 1673. refer. *D. Torrini in causa V. cellis, & Allaudi, §. Intra quinquennium*

§ 5.

(10) *L. 1. cod. de annal. exception.* (7. 40.)

(X11) *D. Decif. refer. D. Torrini, & d. §., Sed ex sententia Re-latoris.*

(12) *L. Sicut in rem 3., & seq. cod. de præscript. XXX., vel XL. annor. (7. 39.)*

TITULUS XL

De appellationibus.

DEFINITIO 1.

Appellare licet tum a tota sententia, tum ab uno sententia capite. An appellatus, qui in uno capite se læsum contendit, adversa partis appellatione uti possit?

Non tantum a tota sententia, sed etiam ab illius parte, seu ab uno capite, si pluribus separatis capitibus constet, appellare licet (1): appellans tamen declarare debet in primo libello, a quibus sententiæ capitibus provocet, ut ceterorum executio fieri possit; alioquin appellatio in totum deserta intelligitur (2): sed si sententia habent unum caput duas partes continens, puta si quis iussus sit hoc, aut illud facere, vel pætare (3); ex quo quis simpliciter provocat, a tota sententia provocare intelligitur, cum unum vere sit ejus caput. Plane potest Princeps adversus temporis lapsum restitueret, & appellationem permittere, licet appellans prætermissis declarare, a quo sententiæ capite provocet (4). An vero ille, adver-

sus quem appellatio interposita est, uti possit ejusdem appellationis auxilio, si forte in alio sententiæ capite se læsum putet, distinguere oportet, an pars adversa generatim, & indistincte appellaverit, an speciatim declaraverit, in quo sententiæ capite se læsam a iudice contendant: si generatim, & indistincte pars adversa appellaverit a sententia iudicis inferioris, ille, adversus quem appellatum est, implorare potest ejusdem appellationis auxilium, si forte in aliquo alio sententiæ capite se læsum putet, nec appellationem suam separatim introducere, & prosequi cogatur (X5); quia a tota sententia ita videtur appellatum: sed si appellans in ipso appellationis actu declaraverit, a quo capite sententiæ appellat, adversarius expressim ab alio capite provocare debet (X6); etenim appellatio non prodest, ultra quam interposita est (7). Plane, si sententia unum caput habeat, atque utrique litiganti displiceat, tum victo, tum victori, qui sibi minus adjudicatum credat, uterque ab ea appellare potest; quin immo, uno appellante, potest alter, licet non provocaverit, jura sua, atque exceptiones adversus sententiam allegare, quasi appellatio commune sit remedium appellanti, & appellato (8): quod tamen plerique intelligunt de eodem capite, seu eadem parte sententiæ, a qua provocatum fuit, non de ceteris (9); quæ, cum ab eis interposita non sit appellatio, rei judicæ firmitate obtinent (10).

(1) *L. Quendam mulier 41. ff. famil. erciscund. (10. 2.)*

(2) *Reg. constitut. lib. 3. tit. 26. §. 13.*, *Abecceles. part. 2. observ. 11. num. 2.*, & *seqq.*

(3) *Fab. cod. de appellat. lib. 7. tit. 26. defn. 13 in princip.*

(4) *Fab. d. defn. 13. num. 3.*, & *seqq.*, *Abecceles. part. 2. observat. 12. num. 1.*, & *seqq.*

(5) *Fab. cod. tit. defn. 20.*, *Decis. 25. januarii 1730. refer. D. Sclarandi in causa Sibaud contra Albert.*, §. *Quoad primam attinet.*

(6) *Fab. d. defn. 20.*, *d. Decis. refer. D. Sclarandi.*, & *d. §.*

(7) *V. L. Per hanc 4. cod. de temporib.*, & *reparat. appellat. (7. 63.)*

(8) *L. ult. in princip. cod. hoc tit. de appellat. (7. 62.)*

(9) *Voci in ff. hoc tit. lib. 49. tit. 1. num. 4.*, *Brunneman. ad d. L. ult. cod. hoc tit. in princip.*

(10) *L. Eleganter 23. §. 1. de condic. indebit. (12. 6.)*

DEFINITIO II.

Appellationes gradatim interponi debent, nisi iusta aliqua causa suadeat, ut ad Senatum, omisso medio, causa deferatur. Praefectus provinciae non nisi in secunda instantia jus dicere potest.

Appellationes gradatim in causis civilibus jure, quo utimur, non secus ac jure Romano (1), interponi debent, videlicet a iudice provocatur praefectus provinciae, ab hoc Senatus (2); atque in causis ducentas libras excedentibus a sententia Consilatus Camberii ad Senatum licita est provocatio (3). Hinc a iudice non licet appellare ad Senatum, praefecto praetermissio, licet

agatur de causis miserabilium personarum (4), nisi forte, ait Faber, iusta aliqua causa, & summa aequitas medium omitti suadeat, ut a iudice ad Senatum confugiat appellans, puta qui non modo rusticus sit, sed etiam pauper, ne alioquin bona causa periclitetur, ut pereat (5). Recta quoque a iudice primae cognitionis ad Senatum appellandum est, cum agitur de contractibus illicitis (6): illiciti porro hic vocantur contractus, in quibus merces habita fide de pretio venditæ redeunt ad venditorem, aut proxenetas; aut minori pretio ab iis distrahuntur: vel iniquo pretio venditionis tempore aestimantur, & pretium aliquod emptori solvitur (7); suspicionis autem vitio laborant contractus, quibus vendantur habita fide de pretio merces inferioris qualitatis, & vitiosae, aestimatione ramentis facta earum, perinde ac si nullo vitio inficeretur, inspecta potissimum conditione contrahentium, puta qui negotiationem non exercent, aut sub patris potestate constituti sint, proxenatarum conditione, & mercium qualitate (8). Excipi quoque debent sententiae ab initio nullae, quippequae vel a iudice ipso, qui eas protulit, emendari possunt, vel a Senatu, ad quem per viam appellationis deferuntur, prout deferri possunt, omisso iudice intermedio (9); nec non illae, quae a iudice primae cognitionis latae fuerint, tamquam delegato a Senatu; cum a delegato ad delegantem appellandum sit (10), si negotium, de quo disceptatur, ad delegantis jurisdictionem spectet; alioquin a delegato appellatur ad illum, cujus est iuris-

S. 5. 2

dictio (11): quod etiam servandum tradit Abeccelesia in causis, quæ Princeps delegat iudicibus ordinariis, vel provinciæ præfectis, nimirum ut ab his ad Senatum appellatur, nisi aliter Princeps statuerit (12); cum in dubio Princeps non censeatur derogare jurisdictioni Senatus (13). In hac autem re maxime inspicendum est, an ex delegatione aucta fuerit jurisdictio iudicis delegati; an excitata tantum ordinaria ejus jurisdictio, nimirum an iussus sit judicare de causa, quam etiam circa delegationem definire potuisset, nec ne. In primo casu cognoscit tamquam ordinarius, & ab eo superior appellatur: in altero agit tamquam delegatus: ideoque ad delegatorem fit provocatio. Plane provinciæ præfectus nonnisi in causa appellationis potest judicare, licet primæ cognitionis iudex consensiat, ut in prima instantia judicet (14); nec enim in potestate privatorum est, iudicii leges temeratio ausu intervertere (15).

(1) *L. Imperatores 11. ff. de appellat. (49. 1.)*

(2) *Reg. constit. lib. 3. tit. 26. §. 1, Fab. cod. quor. appellat. non recip. lib. 7. tit. 29. defin. 17. in princip.*

(3) *Reg. constitut. lib. 2. tit. 16. cap. 2. §. 30.*

(4) *Reg. constit. lib. 2. tit. 3. cap. 19. §. 3.*

(5) *Fab. d. defin. 17. num. 3, & seqq., V. Abecceles. part. 2. observ. 5, num. 4, & seqq.*

(6) *Reg. constitut. lib. 4. tit. 34. cap. 14. §. 9.*

(7) *Reg. constitut. ibid. §. 4.*

(8) *Reg. constit. ibid. §. 5, & 6.*

(9) *Abecceles. observ. 172. num. 6;*

& seqq., Practic. legal. tom. 1. pag. 100. §. 15.

(10) *L. Appellari 2, & L. ultim. ff. quis, a quo appellet. (49. 3.), Fab. cod. hoc tit. lib. 7. tit. 26. definit. 30. in princip., Thesaur. lib. 2. quasi. 39. num. 4, & seqq., Abecceles. part. 2. observat. 6. num. 1, & seqq.*

(11) *Argum. L. unic. cod. qui pro sua jurisdict. (3. 4.), L. 1. cod. de ordin. judicior. (3. 8.), Fab. cod. hoc tit. lib. 7. tit. 26. defin. 30. in princip.*

(12) *Abecceles. part. 2. observat. 6. num. 11.*

(13) *Fab. d. defin. 30. allegat. 6, & cod. de divers. refeript. lib. 1. tit. 12. defin. 5.*

(14) *Decis. 12. decembris 1730. refer. D. Grondana in causa consortium de Viola, & Antonii Picchi contra Carlotum.*

(15) *L. 1, & 2. cod. de jurisdict. omn. judic. (3. 13.)*

DEFINITIO III.

Appellatio hodie intra decem dies interponi debet: alioquin deserta censetur. An tempora appellationis a iudice prorogari possint?

Jure quidem vetere Romanorum diversum tempus ad appellandum fuerat constitutum, prout de causa propria, vel aliena ageretur (1), sed jure novo decendum, nulla facta distinctione inter causam propriam, & alienam, ad appellandum constitutum est (2): prout etiam cautum est jure municipali, quo datur idem temporis spatium a die, quo sententia significata fuerit, com-

putandum, atque post interpositam appellationem alii viginti dies, ut coram præfecto provincie, triginta, ut coram Senatu introducatur, indulti sunt (3). Decem autem hi dies ad interponendam appellationem utiles sunt, quatenus non computantur, nisi a die scientie, dummodo simul copia fuerit adeundi iudicis, a quo appellatur, vel ad quem (4); quamquam apud nos graphario absente, vel alias impedito, sufficit coram notario, & duobus testibus appellationem interponi (5); sed ex quo decendium currere cœpit, deinceps continuum est, ita ut computentur dies feriati (6), cum & his diebus appellationes interponi possint (7), non tamen dies scientie, vel interpositæ appellationis (8). Decendio lapsa, sententia, a qua non sit appellatum, executioni demandatur, non secus ac in eo casu, quo appellatio quidem interposita fuerit, sed non introducta intra tempus constitutum (9); nisi forte ex iusta aliqua causa restitutio in integrum concessa fuerit ad appellandum, vel ad appellationem prosequendam: atque apud nos speciatim permixtum est Senatui restituendi adversus lapsum temporis ad offerendas, & intimandas literas revisionis: tum interponendæ, introducendæ, & ad exitum perducendæ appellationis; atque eadem facultas data est præfectis provinciarum in causis, quæ per appellationem ad ipsos devolvuntur (10).

(1) L. 1. §. *Biduum* §. 2. §. *In propria* 11., & §. ult. ff. *quando appelland.* fit (49. 4.). L. *Eos*, qui

6. §. *Sin autem* §. cod. *de appellat.* (7. 61.)

(2) *Novel.* 23. *cap.* 1.

(3) *Reg. constitut.* lib. 3. tit. 26.

§. 2., *Abecceles.* part. 2. *observat.* 2. num. 5., & seqq., ubi moræ unius diei a Senatu rationem haberi tradit, V. *Fab. cod. de appellat.* lib. 7. tit. 26. *defin.* 10.

(4) L. 1. §. *Dies* 7., & seqq. ff. *quand. appelland.*

(5) *Reg. constitut.* lib. 3. tit. 26. §. 3.

(6) L. 1. cod. *de feriis* (2. 12.)

(7) V. *Abecceles.* *observat.* 77. num. 34., & 35.

(8) *Abecceles.* part. 2. *observat.* 2. num. 7.

(9) *Novel.* 23. in *præfat.*, & *cap.* 2., *Reg. constitut.* lib. 3. tit. 26. §. 6., *Fab. cod. hoc tit.* lib. 7. tit. 27. *defin.* 14., *Decis.* 27. *januarii.* 1731. *refer.* D. *Guillier* in *caussa Vietti contra Modam*, qua dicta est *deserta appellatio interposita post fatalia præscripta a jure communi, & Regio*, licet in *Valle sicca* aliud jus vigeat; quia in illis, qua ad ordinationem iudicii, non causæ cognitionem spectant, sequenda sunt iura, qua observantur in foro, in quo iudicium redditur *Fab. cod. de iudic.* lib. 3. tit. 1. *defin.* 12.

(10) *Reg. constitut.* lib. 3. tit. 28. §. 4., *Fab. cod. de appellat.* lib. 7. tit. 26. *defin.* 47. in *fin.*

DEFINITIO IV.

Appellationis prima causa eodem modo definitur, ac prima instantia. Cujus temporis leges auferantur?

Cum in primo appellationis judicio eodem modo lis apud nos instruat, ac in prima instantia (1), potest utraque pars novas probationes edere, aut exceptiones objicere; & probare, quod prius probatum non fuit, nec allegatum, dummodo ad causam pertineat (2); quia remedium appellationis inductum fuit non tantum, ut corrigatur iniquitas prioris iudicii, sed etiam ut suppleri possit, & restaurari defectus probationis: atque appellatio restituit appellatam in primum statum usque ad litem contestationem; etenim, effectus litis contestationis per appellationem non extinguitur, licet aliquo sensu nova contestatio fieri dici possit (3); atque hinc etiam sequitur, causam appellationis definiendam esse juxta leges, quæ vigeant tempore, quo lata fuit prior sententia (4). Hinc exceptiones peremptoriæ in prima appellatione proponi possunt, novi testes produci, probari capitula deducta in prima instantia, non obstante lapsu termini ad probandum, quamquam probationes prius factæ vim suam retinent, & duræ vis confessionum, pronuntiationum, positionum, jurisjurandi, & similium (5); sed exceptiones dilatorie omittæ in primo judicio opponi nequeunt in secundo (6); quia hæc opponendæ sunt ante litem contestationem (7); quæ per appellationem non extinguitur. Quod si reus condemnatus fuerit ex jurejurando suppletorio, vel purgativo actoris, contraria pro-

batio in judicio appellationis asserti potest, licet in primo judicio appellatus nihil præsterit (8); neque enim de perjurio queritur, sed appellans contendit adversarium jurare non debuisse. Quod si testium depositiones in prima instantia inductorum jam publicatæ fuerint, quemadmodum non liceret in eodem judicio alios producere testes super iisdem, aut contrariis capitulis (9), ita nec id permittitur in causa appellationis. Si autem in appellationis judicio nova capitula deducantur, quamvis a primis pendeant, super iisdem possunt interrogari testes (10) etiam, qui in primo judicio deposuerunt: immo, quamvis in primo judicio nulli fuerint producti testes super capitulis in eo deductis, adhuc recipiuntur in appellatione, dummodo didicita non fuerint testificata (11); quidquid in contrarium videatur Fabro (12); quia ex allata juris regula in judicio appellationis deduci potest, quod prius deductum non fuit, & probari, quod non fuit in prima instantia probatum. Regia autem sanctio (13) de primo, non de appellationis judicio intelligenda est (14). Sane testes, quibus in primo judicio nihil oppositum fuit, in secundo reprobari posse non videntur (15): exceptio hæc, seu objectio dilatoria est, non peremptoria.

(1) Reg. Constit. lib. 3. tit. 26. §. 13.

(2) L. Per hæc 4. cod. de temporib., & reparat. appellation. (7. 63). Abeccl. part. 2. observat. 20. n. 1.) Theaur. decis. 259. num. 2., Osese. decis. 14. num. 1.

(3) L. 1. cod. ne liceat in una &c. (7. 70); Abeccl. part. 2. observ. 20. num. 2.

(4) Decis. 29. august. 1735 ref.

D. Grondana in caus. utriusque. de Castellanis.

(5) *Abecceles. part. 2. d. observat. 20. num. 4, 5, 6, & 7; Ofasc. decis. 14. num. 6. Thefaur. d. decis. 159, num. 3, & seqq.*

(6) *Abecceles. d. observat. 20. n. 3.*

(7) *L. penult. & ult. cod. de exceptionib. (8. 36).*

(8) *Fab. cod. quorum appellat. non recip. lib. 7. tit. 29. defin. 9., Thefaur. lib. 4. quæst. 81. num. 5, & seqq.*

(9) *Reg. Constit. lib. 3. tit. 16.*

(10) *Abecceles. observat. 85. num. 3, & seqq. 22.*

(11) *Abecceles. d. observat. 85., num. 9., Ofasc. decis. 74. in fin.*

(12) *Fab. cod. de probat. lib. 4. tit. 14. defin. 39, num. 7., & allegat. 10.*

(13) *Reg. Constit. lib. 3. tit. 16.*

(14) *Thefaur. decis. 159. num. 3., & 4.*

DEFINITIO V.

Summa certa præscripta est, ut possit appellari a primo iudice ad præfatum, ab hoc ad Senatam. An plures summa simul jungi possint? Quid de damnis?

Non pro quacumque summa ab inferiore ad inferiorem iudicem appellare licet (21), ne litium sumtus longe excedant valorem rei, de qua disputatur; atque donecatur appellatio a sententia iudicis ordinarii ad præfectum, si causa non excedat summam, aut valorem quinquaginta librarum, non secus ac a decretis bailorum, ut ajunt, & Castellano-

rum (2). Senatam vero provocare non licet a sententiis iudicum majorum, seu præfectorum provincie, aut allectorum regie universitatis studiorum, nisi summa, aut valor libras quadringentas excedat (3). Plures vero summa simul jungi possunt, ut ad hanc perveniat, atque etiam computantur usura (4); immo etiam litis expensas computari tradit Abeccelesia (5); aliud tamen passim servatur (6); quia appellandi facultas pendet a valore rei in primo iudicio petite; expensæ autem ab initio non debebantur; nec accessione vice funguntur, prout funguntur usura. Quod pertinet ad damna, distinguenda sunt intrinseca, seu quæ ex re ipsa proveniunt, ab extrinsecis, quæ occasione tantum rei quis passus est: priora ad summam appellationis faciendam computari debent, puta si equus vitiosus veaditus fuerit, isque alios infecerit; non posteriora (7); prout etiam in mandato servatur (8): summam, quæ petitur, non quæ debetur, in hac re inspicere, norunt omnes (9), nisi perperam singulat

gravior summa.

(21) *V. Decis. 23. februar. 1730. refer. D. Demorra in caus. Motus contr. Longis per tot., quæ appellatione non obstante, mandata est executioni sententia iudicis Vallis Augusta, quia summa inferior erat ea, quæ ad appellationem præscribitur.*

(2) *Reg. Constit. lib. 3. tit. 26.*

(3) *Reg. Constit. ibid. §. 4., & 9., Reg. Constit. pro universitat. esp. 4. §. 5.*

(4) *Abecceles. part. 2. observat. 19. num. 142.*

(5) *Abecceles. d. num. 14.*

(6) *V. Pratic. Legal. part. 1. tom. 1. pag. 101. §. 24.*

(7) *Pratic. Legal. d. loc. pag. 101. §. 21., 22., & 23.*

(8) *V. Jurisprud. tom. XI. §. 43, & 44. pag. 20.*

(9) *L. Penult. §. 1. ff. de jurisd. (2. 1).*

DEFINITIO VI.

Appellare licet a sententiis interlocutoriis, saltem quæ gravamen irreparabile afferunt? An iudex superior possit causam retinere?

Non tantum a definitivis sententiis appellare licet, sed etiam ab interlocutoriis, dummodo contineant, sive inferant gravamen irreparabile in definitiva; vel sententiæ definitivæ vim habeant (1), prout iure canonico cautum est (2), atque etiam innuit Iureconsultus (3) Quia tamen sæpe incertum est, utrum interlocutoria sententia reparabilis sit, nec ne, idcirco appellationes omnes recipi solent, licet non omnes executionem remorentur (4). Appellatione interposita ab interlocutoria, iudex appellationis debet in primis pronuntiare, an sit super eo articulo bene, vel male appellatum (5); & ideo, si pronuncietur bene appellatum, tota causa ad iudicem appellationis devolvitur (6); si vero male appellatum sit; tenetur causam primo iudici remittere, quia, licet sententia super appellatione ab interlocutoria respectu partium sit interlocutoria, tamen respectu iudicis dicitur definitiva (*7): an vero Senatus possit causam retinere, & in meritis pronuntiare, disputatum olim in Senatu fuit (*8).

(1) *Fab. cod. de appellat. lib. 7. tit. 26. defin. 1. in princip., & defin. 3. Reg. Confli. lib. 3. tit. 26. §. 7.*

(2) *Cap. Ut debius 59 extra de appellationib. (2. 28).*

(3) *L. Ante sententiam 2. ff. de appellat. recipiend. (49. 5).*

(4) *Fab. cod. ut tit. pendente. &c. lib. 1. tit. 10. defin. 12. allegat. 3.*

(5) *L. Eos, qui 6. cod. hoc ut. de appellationib. (7. 62.), ac ita etiam cavetur Constitut. Ducal. tit. della forma, che si ha tenere nelle cause d'appellazioni. Vers. In ogni sentenza.*

(6) *Cap. Cum appellationibus 5. extra de appellat. in 6. (2. 15).*

(*7) *Decis. 17. junii 1657. referi D. Bellino in caus. Pochettini contr. Communit. Raconixii, in princip.*

(*8) *V. D. decis. refer. D. Bellini §. Cum autem, ubi hac habentur*

„Cum autem D. Pochettinus appel-

„lasset Senatum ab interlocutoria,

„postea coram iudice petiisset pro-

„nunciari in meritis, videbatur ex

„prædictis non posse Senatum in

„meritis pronuntiare; sed cum con-

„staret male fuisse a Pochettino

„appellatum, videbatur causam esse

„remittendam iudici, a quo, quum

„nec etiam de partium consensu

„liceat iudici appellationis cogno-

„scere de principali negotio; ante-

„quam pronunciet, causam esse re-

„tinendam, & bene appellatum,

„quia iurisdicção appellationis non

„potest prorogari etiam utriusque

„partis consensu accedente. Sena-

„tus tamen, pronuntiavit prius su-

„per articulo appellatorio, ex no-

„viter deductis coram se pronun-

„ciavit etiam in meritis favore Po-

„chettini. Nam, quando appellatur,

„ad iudicem non habentem juris-

11 dictionem limitatam, potest appel-
 12 lationis iudex de partium volun-
 13 tate expressa, vel saltem tacita;
 14 omisso articulo appellationis, de-
 15 finitive in meritis pronunciare,
 16 quod procedit in omnibus judici-
 17 bus habentibus jurisdictionem or-
 18 dinariam, & multo magis proce-
 19 dere coram Senatu nostro testatur
 20 D. Praefes Abeccllesia.

DEFINITIO VII.

*Appellationis finiendae quae sint tem-
 pora? An ex iusta causa prorogari
 possint? Quid si, pendente appel-
 latione, appellans, vel appellatus
 decesserit?*

Appellationis causas intra sex men-
 ses coram Praefecto, intra annum
 coram Senatu finiendas esse; atque
 desertas intelligi, nisi intra id tempus
 instructae sint, atque distributa propter
 appellantis dilationem acta, ita ut lis
 neque ex litigantium consensu resu-
 scitari possit, lege municipali cautum
 est (1). Jure autem Romano annale
 tempus datum fuit, nisi appellans
 evidentissimis probationibus demon-
 straret, per ipsum non stetit, quo
 minus intra id tempus lis ad cor-
 onidem perduceretur, quo casu aliud
 anni spatium ipsi concedebatur: facta
 utrique appellato potestate litem pro-
 sequendi, absente etiam, & contu-
 mace appellante (2). Quod si alicubi
 tempus finiendae appellationis non
 statueretur, ex jure nostro, & Roma-
 no res definienda est (3). Sane iusta
 causa excusat, ne desertas videatur
 appellatio, quamvis intra tempus per-
 fectum finita non sit (4). Immo
 moribus plerarumque gentium haec
 Cod. Iom. IV.

temporum spatia non solent obser-
 vari (5), maxime quia non ita fa-
 cile est definire, an culpa appellan-
 tis intervenierit. Quare abstinendum
 putamus a quaestionibus, quae in hac
 re institui possent (6): praeterquam
 quod dilationum spatia ex causa pro-
 rogari possunt (7). Sane, mortuo ap-
 pellante pendente appellatione, haec
 ab heredibus proseguenda est, nisi
 malit primae sententiae acquiescere
 (8), atque necesse est, citari here-
 des appellantis, quibus tamen Con-
 stantinus quatuor menses adjicit ad
 proseguendam appellationem (9). Idem
 dicendum est, si moriatur appella-
 tus, lis adversus ejus heredes pro-
 sequenda est, sed ipsi vocandi sunt
 (10). Quod si appellans nullos he-
 redes reliquerit, tempus non currit,
 donec curatior jacenti hereditati da-
 tus sit, vel heres deliberaverit, an
 hereditatem adire velit cum benefi-
 cio inventarii, nec no (11).

(1) Reg. Constit. lib. 3. tit. 26. §. 17.

(2) L. ult. §. Illud etiam 4. cod. de temporib. & reparationib. appellation. (7. 63).

(3) Decis. 12. septembr. 1744. refer. D. Blaves in caus. Levas Perres contr. Personetaz.

(4) Sentent. Senat. 13. decembr. 1729. refer. D. Cavalli in caus. Jani contr. Zavattam.

(5) Voet in ff. de appellationib. recipiend., vel non, lib. 49. tit. 9. num. 5.

(6) Fab. cod. de temporib. & reparat. appellat. lib. 7. tit. 27. definit. 11. Ojasc. decis. 12. & 28. Abeccl. part. 2. observat. 4. 7. & seqq. & observ. 8. Thesaur. decis. 10. & 244.

T t

(7) *Reg. Constit. lib. 3. tit. 28.*
 §. 4. *V. Fab. cod. de appellationib.*
lib. 7. tit. 26. defn. 4.

(8) *L. 1. cod. Si pendente appellat.*
mors interv. (7. 66.), Abeccl'es. part.
2. observ. 44. num. 10.

(9) *L. ult. cod. Si pendens appel-*
lat. &c.

(10) *Abeccl'es. d. observat. 44. num.*
11., & 12.

(11) *Abeccl'es. ibid. num. 13., 14.,*
& 15.

TITULUS XLI.

De sententiis præfectorum prætorio.

DEFINITIO I.

Appellare tantum licet a iudicibus inferioribus, non ab illis, qui Vice Principis judicant; puta a Senatu, & delegato Principis. Error solus facti in substantia Senatui obijci potest, non juris.

Cum appellationis beneficium inducitur sit, ut prioris iudicii iniquitas emendetur (1), toties patere debet, quoties iusta adest causa metuendæ in iudice iniquitatis, aut imperitiæ; iniquitatis enim nomine prava animi in iudice affectio non semper significatur, cum iudicium non designat esse iniquum, seu rectæ rationi, & æquitati adversum, si iudex errore labatur; atque e converso denegandum est appellationis beneficium a sententiis eorum iudicum, in quos nec iniquitatis, nec imperi-

tis suspicio cadit. Quare a quocunque infatigatore iudice appellatio permittitur, non vero ab illis, qui vice principis judicant, puta a Senatu (2), præfecto prætorio (3); & multo minus a Principe (4); hi enim errore labi non præsumuntur: superest tamen remedium restitutionis in integrum (5); quia, ut scite animadvertit Ulpianus, appellatio iniquitatis sententiæ querelam continet, restitutio vero in integrum erroris proprii veniæ petitionem, vel adversarii circumventionis allegationem (6); seu supplicatio Principi oblata, quæ in praxi *Revissio* appellatur (7). Hinc regio iure cautum est, ne a sententiis supremorum magistratuum appellare liceat, sed tantum preces Principi offerre, libello supplicis magno Cancellario dato; intra quinquaginta dies, quibus elapsis supplicatio amplius non admittitur (8). Eadem ac supremi Magistratus conditio est delegati a Principe, qui causæ cognitionem ad se advocaverit, tum illi crediderit (9), quia & vice-Principis iudicat. Solus autem facti, non juris error supremo Magistratui obijci potest (10); adeoque ex eo solo revisio postulari, aut ex scripturis reccas inventis, quæ causæ statum mutant; alioquin cliens expensas omnes sedit, atque causæ patroni per sex menses prohibentur a postulandi munere (11). Nee quilibet error facti revisioni viam præbet, sed is tantum, qui controversiæ substantiam immuet (*12).

(1) *L. 1. ff. de appellat. (49. 2).*

(2) *L. 1. §. Sciendum 2. ff. a quib. appellat. licet (49. 2).*

(3) *L. unic. cod. hoc tit. de sentent. præf. prætor. (7. 42.).*

- (4) *D. l. 1. §. a quib. appell. lic.*
 (5) *L. Præfetti 17. ff. de minorib.*
 (4. 4).

(6) *D. l. 17. in fin.*

(7) *D. l. unic. cod. hoc tit. de sent. præfector. prætor., L. Si quis adversus §. cod. de precib. Imperator offere. (1. 19).*

(8) *Reg. Constit. lib. 3. tit. 27. §. 2., V. Abecceles. part. 2. observat. 25.*

(9) *Fab. cod. quor. appellat. non recipiunt. lib. 7. tit. 29. defin. 4.*

(10) *Fab. cod. de sentent. præfector. prætor. lib. 7. tit. 14. defin. 1.*

(11) *Reg. Constit. ibid. §. 4., §., & 6.*

(12) *Decis. 17. maii 1731. ref. D. Cassotti in caus. Carella. contra frat. de Massena, in princip., Decis. 23. august. 1732. ref. D. Falcombello in caus. Comitum de Ardigzonis contr. Marchignissam Ardigzonam a Valle, & Comit. Beccariam §. Alterum ex regii juris, num. 25., & seqq.*

DEFINITIO II.

Sententia Senatus executioni mandatur non obstante civili supplicatione, & rescripto revisionis, dummodo fidejussores præstentur. An nuda cautio aliquando admitatur? Quid si per viam restitutionis petatur?

Quomadmodum Romanæ leges sententiæ executionem permittunt, supplicatione non obstante (1), ita eadem facultas victori apud nos datur, licet revisio sententiæ jam concessa sit, satisfactione utrique præstita (2), tum pro debito principali, tum pro expensis litis victori adjudicatis (3). Atque hujus generis causæ congregans Senatus classibus definiuntur, si ab una classe sententia lata fuerit: adjuncti autem a Principe eliguntur, si totus Senatus jus dixerit, remoto in utroque casu causæ relatore (4). Porro ad obtinendam sententiæ a supremo Magistratu prolata executionem, placuit olim Senatui, fidejussores omnino præstandos esse (5), prout expresse requirit Justinianus (6); quia forma a lege nominatim præstita specificè implenda sit. Sed quia judex, subijcit Abeccelesia, prospicere debet utrique parti, atque in probando fidejussore prudens ipsius arbitrium versatur, idcirco interdum Senatus admittit fidejussores non omnino idoneos, puta filium pro patre, vel matre, milites, curiales, mulieres, advocatos, clericos, &

alios fimiles difficilis conventionis, & privilegiatos: quandoque admittit alios fidejussores minus idoneos cum approbatore, vel collaudatore, maxime cum sententia mandatur executioni super bonis immobilibus, quo casu admittit cautionem juratoriam pro restitutione honorum, sed cum fidejussore pro restitutione fructuum: mobilia autem, & pecunia possunt deponi penes tertium (7). Immo plures sentiunt, remittendam esse cautionem, quoties per calumpniam petitur (8); vel victus, qui revisionem sententiae petit, tergiversatur in causa, ut differat sententiae executionem (9). Neque sententiae executio impediri potest, licet non per viam supplicationis, aut revisionis, sed per viam restitutionis in integrum condemnatus petat sententiam Senatus retractari, puta quia sit minor (10); alioquin fraudibus viz facile aperiretur: atque sub restitutionis prae-textu impediretur executio sententiarum, quae maximam habent pro se juris, & aequitatis praesumptionem (11).

(v) *Auth. Qua supplicatio post L. 5. cod. de precib. imperator. offerend.* (1. 19.)

(x) *Reg. constitut. lib. 3. tit. 27. §. 8., Thesaur. decis. 2., V. & decis. 181. in addit. litera A, ubi defendit, sententiam Senatus executioni mandari posse, licet non sit praestita cautio post interpositam revisionem, donec sit inhibitu; quia iudex possit semper procedere, donec per superiorem iudicem illi facta fueris inhibito, quae fieri solet in literis revisionalibus; V. Abecceles. part. 2. ob-*

servat. 27. num. 8. & V. Decis. 28 junii 1736. refer. D. Bianchis in causa de Chailand contra Comitum Bianchum a Sancto Secundo, 6. Pignora fuisse capta, post num. 50.

(3) *Fab. cod. de sentent. praescriptor. lib. 7. tit. 14. de sum. 4.*

(4) *Reg. constitut. d. lib. 3. tit. 27. §. 9.*

(5) *Abecceles. observat. 19. num. 5. & num. 7, Thesaur. lib. 1. quaest. 87. num. 9. &*

(6) *D. Auth. Qua supplicatio post L. 5. cod. de precib. imperator. offerend. (1. 19.)*

(7) *Abecceles. d. observ. 196. num. 8, 9, 10, & 11., Thesaur. d. lib. 1. quaest. 87. num. 7.*

(8) *Abecceles. d. observ. 196. num. 11. in fin. post alios.*

(9) *Thesaur. d. lib. 1. quaest. 87. in fin.*

(10) *Thesaur. d. decis. 181. num. 3. & in addit. litera B &*

(11) *Cap. Suscitata 6. extra de in integr. restitut. (1. 41.)*

TITULUS XLII.

De fructibus, & litium
expensis.

DEFINITIO I.

Expensa litis generatim solvuntur victori a victo. Quid si iudex de illis non pronunciaverit?

Generalis quoad expensas in iure statuitur regula, eas a victo solvendas esse, atque victori adjudicandas (¶1), licet petitz non fuerint; cum jus hanc pœnam infligat: iudex autem ea, quæ juris sunt, supplere potest (2), nisi victor contumax sit; quippe qui in contumaciæ pœnam expensasolvere debet (3) pro modo contumaciæ; quæcumque & per compensationem liberatio contingit (4). Quod si de impensis iudex nihil pronunciaverit, Romano iure victor eas a victo petere non potest (5), municipali autem victus in eas condemnatus intelligitur (6); prout & appellare licet ex usu fori ab earum adjudicatione (7), nec non a taxatione (8).

(¶1) §. 1. *Insist.* hoc tit. de pœn. temer. litigant. (4. 16.), *L.* Non ignorat 4. cod. hoc tit. de fructib., & lit. expens. (7. 51.), *L.* Propterandum 13. §. Sive autem 6. cod. de judic. (3. 1.), *Reg. consil.* lib. 3. tit. 25. §. 1. *Ubi tantum de sententiis definitivis mentio fit, Decis. 4. februarii 1756. refer. D. Sclerandi in causa Lupi contra Vellium, Decis. 5. decembr. 1679. refer. D. Gabuti*

in causa Clementis contra Rollam, in fin.

(2) *V. supra lib. IV. tit. XXXVI. de re judicat. defin. III.*

(3) *D. L. 13. §. Etsi quidem 2. post med. cod. de judic.*

(4) *Fab. cod. hoc tit. lib. 7. tit. 18. defin. 29, & 42.*

(5) *L. Terminato 3. cod. hoc tit. (7. 51.)*

(6) *Reg. constitut. lib. 3. tit. 25. §. 1. in fin.*

(7) *Fab. cod. de appellat. lib. 7. tit. 26. defin. 13., V. Reg. constitut. lib. 3. tit. 25. §. 12, & 13.*

(8) *Reg. constitut. d. §. 13.*

DEFINITIO II.

Litis expensas non subit, qui iustam habuit litigandi causam. Quid si allegetur ignorantia facti alieni, vel proprii? Quid si partim iusta fuerit litigandi causa, partim iniusta?

A refectioe impensarum immunis est, qui iustam habuit litigandi causam (¶1); puta quia articulus vere dubius fuerit; vel liti cesserit, statim ac jus adversarii perspectum habuit (2). Idem dicendum est, si facti questio versetur, cujus probabilis sit ignorantia, veluti in herede (3); sed facti propriæ ignorantia non præsumitur, adeoque tamquam dolosus in expensas damnatur, qui contra proprium factum venit (¶4): quod siambo litigantes in dolo sint, compensantur expensæ (5), non secus ac si sententia habeat plura capita, & mutua sit litigantium victoria; mutua videlicet pro rata victoriæ, & jactatz sit usurarum con-

demnatio (¶6): immo & compensari possunt in capite, quo viduus iustam habuit litigandi causam, non in alio (7).

(¶1) *Decis.* 14. januarii 1732. refer. D. Blavet in causa mavis, & filii Sedici, *Decis.* 14. aprilis 1673. refer. D. Torrini in causa Comit. a Ponte contra Communit. a Lucerna, in fin.

(2) *Reg. constit.* lib. 3. tit. 25. §. 1.

(3) *Fab. cod. hoc tit. lib. 7. tit. 18. defn.* 29.

(¶4) *Decis.* 2. junii 1724. refer. D. Provana in causa Marchion. Natta, Guiscardi contra Bovium, §. Et cum ita, tum §. Quia probatio; V. *Decis.* 21. junii 1737. refer. D. Castotti in causa concurs. fratrum Desdier, in fin.

(5) *L. Viro* 39., *L. Cum mulier* 47. ff. solut. matrimon. (24. 3.), *Fab. cod. hoc tit. lib. 7. tit. 8. defn.* 17.

(¶6) *Reg. constitut. d. lib. 3. tit. 25. §. 2., Decis.* 18. martii 1747. refer. D. Blavet in causa Comitissa Bormiola contra Mussum, & Piovannum, in fin.

(7) *Fab. cod. hoc tit. lib. 3. tit. 18. defn.* 27.

DEFINITIO III.

Expense litis compensantur inter conjunctos, nisi in dolo sint.

Consanguinitatis veneratione, atque etiam affinitatis, in foro receptum est, ut expensæ inter fratres, aliosque consanguineos, aut affines proximos compensentur, ne gravioris odii causa detur (¶1), nisi forte dolus malus arguatur (2), quem nunquam deperit esse impunitum (3).

(¶1) *Fab. cod. hoc tit. lib. 7. tit. 18. defn.* 63., *Decis.* 17. martii 1732. refer. D. Bianchis in causa utrinque Torrenæ, §. ult., *Decis.* 8. maii 1730. ref. D. Sclaraudi in causa vidua Brunengha contra Comit. Leonardum, in fin.

(2) *Fab. cod. hoc tit. d. defn.* 63.

(3) *L. Procurator* 11. ff. de dol. mal., & met. except. (44. 4-).

DEFINITIO IV.

Communitates in expensas litis difficilius condemnantur.

Cum communitates ab administratoribus regantur, difficilior in expensas condemnari placet (¶1); quia temere litem suscipere non creduntur, cum nonnulli ex voto advocati generalis in judicio stare possint (2). Plane, si dolo subripiatur advocati generalis votum, puta ex mendacio facti, quod prudentissimos quosque fallit (3), administratores in expensas condemnandi essent, ne dolus sit impunitus (defn. preced.).

(*) Decif. 29. januarii 1730. refer. D. Marelli in cauffa Marchioniffa Solaria a Doliano contra Communit. Turris a S. Georgio, §. His, & aliis in contrarium adductis.

(2) Reg. conflit. lib. 2. tit. 3. §. 6.

(3) L. In omni parte 2. ff. de jur., & fact. ignorant. (22. 6.)

DEFINITIO V.

Alicuius litium redemptores facile in expensas condemnantur.

Alienarum litium redemptores, utpotequi legibus odicii, & iniuri sunt (1), facilius condemnantur in litis expensas (*) ; quia in dolo positi facilius præsumuntur. Illum autem, qui paratum se offert solvendi, quod deberi constiterit, expensarum condemnationem non subire placuit (*); nisi temere fingat se nescire quod debetur (definit. II.).

(1) L. Per diversas 22. cod. mandati (4. 35.)

(*) Decif. 5. decembris 1679. refer. D. Gabusi in cauffa Clementis contra Rollam, in fin.

(*) Decif. 12. septembris 1731. refer. D. Ferraris in cauffa Ghighi contra Boverium, §. Absolutus quoque, & seq.

DEFINITIO VI.

Expensas litis non subit, qui generalem hypothecam post allegatam tantum specialem movet: uniusque qui pramature agit de debito in diem, vel conditionali.

Quamquam expensas litis subire debet, qui petitionem in progressu iudicii variat (*) ; eum tamen, qui specialem tantum in exordio litis hypothecam allegavit, postmodum vero generalem, non ideo in expensas litis condemnandum esse placuit ; quia addidisse potius, quam mutasse petitionis libello videtur (*). Cum autem ad proprium unice commodum agat, qui ante diem venientem, vel conditionem eascentem de debito futuro pronuntiare postulat, prout licet (3), iudicii expensas ferre debet (*).

(*) Decif. 16. martii 1768. refer. D. Fauffono in cauffa de Cavallis, & Nicolai contra Palliam viduam Odert, in fin., Fab. cod. hoc tit. lib. 7. tit. 18. definit. 39.

(*) Decif. 24. decembris 1737. refer. D. De Zoppis in cauffa Bulla, & Belloni contra Rivoiram, in fin.

(3) Ofasc. decif. 30. num. 9, & 15. §. L. Grege 13. §. Si sub conditione, §. ff. de pignoris. (20. 1.)

(*) Decif. 20. martii 1752. ref. D. Deaste in cauffa Comit. de Vitali a Paliaris contra Comit., & Marchion. de Vitali a Sancto Vitale, in fin., D. Decif. 16. martii 1768. refer. D. Fauffono in cauffa de Cavalis, & Nicolai contra Palliam viduam Odert, in fin.

DEFINITIO VII

Fructus percepti post litem contestatam debentur, licet adjudicati non fuerint. Quid si nec fuerint petiti?

Cum fructus percepti a possessore etiam bonæ fidei post litem contestatam domino restitui debeant, quia per litem contestationem inducitur mala fides (1), consequens est, eos deberi, licet iudex de iis nihil pro-

nunciaverit (2): immo iudex fructus bonorum petitorum adjudicare potest, quamvis petiti non fuerint (3), jure accessionis (4).

(1) *L. Prater ea 10. ff. de rei vindicat. (6. 1.)*

(2) *Fab. cod. hoc tit. lib. 7. tit. 18. defin. 88., V. & defin. 51.*

(3) *Decis. 21. januarii 1732. refer. D. Provana in causa utrinque Canalis, in fin.*

(4) *Cap. Accessorium 62. extra de reg. jur. in 6.*

FINIS TOMI QUARTI, ET ULTIMI.

INDEX

RERUM PRÆCIPUARUM,

Quæ in universo opere continentur.

Prior numerus volumen, secundus librum, tertius titulum, quartus definitionem, postremus paginam demonstrat.

A

Ablativi absoluti important conditionem, si ad futurum tempus referantur, & ad rem certam. *Tom. 2. lib. 2. titul. 42. defn. 2. pag. 135*

Abſens quo tempore in dubio mortuus iudicetur. 1. 1. 17. 12. 105

Abſentes qua forma citandi ſint, & coram quo iudice? 4. 30. 10. 266

Abſenti donatio facta, & a uotario, tamquam publica perſona abſentis nomine acceptata, utrum ante rathabinationem abſentis revocari poſſit? 1. 2. 1. 28. 390

Abſentibus ex juſta cauſa, & militibus in expeditione occupatis non currit in terſim præſcriptio longi temporis, utique vero longiſſimi. 1. 2. 20. 19. 372

Actio ad ſupplementum legitimæ competit heredibus filii, licet hic, dum adhuc viveret, non egerit. 2. 2. 53. 63. 243

Actio ad ſupplementum legitimæ competit filie, quæ accepta dote, renuntiavit juri ſucceſſionis, & legitimæ ipſi, ſi enormiter læſa ſit, niſi jure municipali aliter cautum ſit. 2. 2. 53. 54. 244

Actio filie in dote ex ſtipulatione patris acquiritur. 2. 2. 34. 1. 49

Actio familiæ erſcundæ cumulari poteſt cum petitione hereditatis. 2. 2. 57. 6. 264

Cod. Tam. 18.

Actio ad exhibendum competit illis, qui in rem, ſive vindicatione, ſive hypothecaria agere volunt. 4. 4. 51. 1. 200

Actio pro ſocio, quæ non niſi ſocietate ſinita plerumque locum habet, competit tum ſocio, tum heredi etiam adverſus heredem ſocii, non vero ei, qui ab uno ex ſociis particeps ſocietatis factus eſt, niſi ceſſæ ſint ei actiones, vel a conſociis probatus fuerit. 4. 3. 32. 12. 183

Actio redhibitoria, vel quanti minoris non competit emtori, qui rei vitium perſpectum habuerit, vel habere debeuerit. Quid ſi venditor rei vitium ignoraverit? An proteſtatio venditoris vitia ſcientem excuſet? 4. 3. 25. 4. 41

Actione redhibitoria, vel æſtimatoria emtor pro arbitrio uti poteſt, cum vitium rei tale eſt, ut eo cognito non fuiſſet emtuſus. 4. 3. 25. 3. 43

Actionem an pariant pacta ex intervallo contrahiſſes adjecta. 3. 3. 3. 2. 210

Actiones ad res mobiles mobilibus, ad res immobiles immobilibus accenſentur. 1. 1. 23. 9. 127

Actiones medicorum, & ſimilium ex cauſa curationis, nec non ſalutis familiarium, & famulorum biennio præſcribuntur. 1. 2. 20. 22. 375

Actiones in judicium deductæ, atque deinceps intermiſſæ quo tempore præſcribuntur? 1. 2. 20. 20. 377

V v

- Actiones non confunduntur, quoties heres hereditatem adit cum beneficio inventarii. 2. 2. 59. 32. 291
 Actiones, & onera hereditaria non veniunt in iudicium familiarie eriscundæ. 4. 3. 35. 7. 190
 Actiones plures uno libello camulari possunt, dummodo contraria non sint. Atque reus plures simul defensionet allegare potest. 4. 4. 1. 184
 Actor universitatis a consilio eligi potest, quia iudicis auctoritas requiratur. 1. 2. 4. 2. 265
 Actor prius implere debet ex parte sua, quam reum cogere possit ad implementum: nisi aliud fudeant rerum adiuncta. 4. 3. 24. 14. 38
 Actor probare debet suam intentionem; An etiam reus suam exceptionem? 4. 4. 13. 4. 204
 Actor sequitur forum rei: reus autem forum propria auctoritate declinare non potest: sufficit competens esse forum ab initio litis, quamvis deinde tale esse desinat. 4. 4. 34. 10. 281
 Actuarie hancus inter immobilia computantur. 1. 1. 23. 11. 124
 Adempum legatum plerumque præsumitur, cum testator libera voluntate post conditum testamentum alienat rem legatam? 2. 2. 68. 1. 344
 ad Adeundam hereditatem, quam repudiavit, restitui potest non minor, tum etiam maior. Quo differant in hac re sui heredes ab extraneis? 2. 2. 60. 8. 308
 Adisi non potest hereditas post triginta annos: quamvis allegetur ignorantia. 2. 2. 60. 6. 307
 Adjudicatio bonorum mulieri, ut dos constante matrimonio in tuto collocetur, ad quam estimationem fiat? 2. 2. 33. 7. 44
 Adjudicatio mulieri facta ultra requiratem non irritatur, sed excessus datur creditoribus. 2. 2. 33. 8. 45
 Administrator pecuniam universitatis nomine mutuum accipiens, eamque restituere promittens, universitatis nomine spondere censetur. 1. 2. 2. 30. 242
 Administrator universitatis potest se obligare proprio nomine, eoque nomine in solidum conveniri. 1. 2. 2. 29. 239
 Administrator universitatis quibus casibus proprio nomine se obligare judicetur? 1. 2. 2. 31. 242
 Administratores universitatum quibus casibus officio etiam finito conveniri possint? 1. 2. 2. 34. & 35. 244
 Administratores universitatum bona vendere non possunt sine speciali mandato. An visio pretii præsumatur? 1. 2. 3. 25. 259
 Administratores universitatum rationes reddunt. An cogi ad eas reddendas possint, nec dum finito officio. 1. 2. 5. 1. 267
 Administratores universitatum pecuniam a debitoribus exigere tenentur. An modicum dilationem aliquando indulgere possint? 1. 2. 3. 37. 245
 Administratorum officium commune est, & commune periculum habent, nisi aliud indudum, vel receptum sit. 1. 2. 2. 39. 246
 Adoptionis, vel adrogationis, quæ sint requisita? 1. 1. 10. 1. 79
 Adrogatio, prætermissa causa cognitione, non valet. 1. 1. 10. 2. 79
 Adscribens sibi notarius legatum eo putatur, nisi adsit specialis approbatio, & subscriptio testatoris. 2. 2. 70. 2. 352
 Adscribere prohibetur sibi, vel suis notariis, qui ex usu plerarumque gentium testamenta recipere solent, non secus, ac privati, Quid si testator duos notarios rogaverit? 2. 2. 70. 3. 353
 Adscribere notarius neque in testamento, quod archivatum dicitur, sibi potest. Quid de nuncupativo? 2. 2. 70. 4. 354
 Adscriptis quod quis sibi, legatum, valere potest, quamvis testator speciatim non subscripserit, si aliunde, puta ex testium dictis, constet de voluntate testatoris. Quid si sub duplici conditione sibi quis adscripserit? 2. 2. 70. 5. 355
 Advennita bona filii pater nec alienare, nec hypothecæ subicere potest, nisi forte consentiat filius. 2. 2. 39. 5. 113
 Advocati pro patrociniis præstitis ante discussionis instantiam quo gradu collocentur? 3. 3. 12. 29. 316
 Advocati, & procuratores ad lites an, & quas res a clientibus amere prohibeantur? 4. 3. 22. 14. 21

Edificare licet uni socio, invito altero, super pariete ad id destinato: ita tamen, ut cautela adhibeantur, si grave damnum alteri imminet. 1. 2. 12. 12. 323
Edificare licet supra viam vicinalem, si nullum, vel leve damnum inferatur vicinis ex via atentibus. 1. 2. 12. 18. 326
Edificare socius potest super parietem communem pro diviso, vel secus illum, recta linea pro medietate illius; vel etiam pro indiviso, si talis consuetudo vigeat. 1. 2. 12. 11. 323
Edificia pro arbitrio extollere licet, quamvis vicino noceat, dummodo non fiat ad emulationem. 1. 2. 12. 1. 325
Edificium parietis ad id destinato impositum commune sit, soluta utique imperparum parte. 1. 2. 12. 13. 324
ad Aequalitatem quocumque tempore, mutatis rerum adiunctis, reduci possunt contractus, qui progressum temporis habent. 1. 2. 20. 24. 376
per Aequipollens an scriptura privata trium testium subscriptione destituta suppleatur, a prudenti iudicis arbitrio pendet, singulis adiunctis pensatis. 3. 3. 12. 16. 308
per Aequipollens supplere potest inventarium ab herede fideicommissi restitutione gravato consiciendum. 3. 2. 90. 14. 110
Aequitate contra jus scriptum iudices sequi pro arbitrio non possunt. 1. 1. 1. 7. 11
Es alienum a donante prius contractum solvere debet donatarius omnium bonorum. 1. 2. 31. 47. 400
Es alienum, & impense funeris deduci debent, priusquam legitima computatio incurrat, non vero, quae in defuncti suffragium erogantur. 2. 2. 53. 20. 221
Es alienum deducendum est, priusquam fidei ratio incurrat, tametsi questio sit de legatis in piam causam relictis. 2. 2. 73. 1. 365
Es alienum prius latens, quod pollice emerfit, iustam praebet restitutionis causam ad consociendum inventarium. 2. 2. 59. 46. 300
Estimatio fructuum, qui ex tutoris negligentia minime percepti allegantur, quomodo fiat? 1. 1. 31. 3. 179
Estimatio bonorum inter heredem univer-

salem, & legitimarium sit sumptibus hereditatis. 2. 2. 53. 25. 225
Estimatio bonorum defuncti rata est, licet peritus iusjurandum praestiterit, postquam bona quaedam aestimaverit. 2. 2. 59. 18. 282
Estimatio bonorum defuncti non perinet ad substantiam legalis inventarii; quae omissa, viribus destituitur. 2. 2. 59. 19. 283
Estimatio quanti plurimi, per quod tempus trine promissi debeatur? 4. 4. 7. 1. 195
Estimationem quanti plurimi praestare debet debitor morosus, si damnum ex mora contigerit. 3. 3. 5. 15. 262
Aetas minor quibus modis probetur? 1. 1. 31. 2. 190
Etatem minorem, seu contractum in minori aetate celebratum fuisse probare debet, qui in integrum restitui vult. 1. 1. 46. 1. 190
Affines an debeant alimenta affinibus? 1. 1. 6. 8. 51
Affinitas jure civili ex illicito concubitu non contrahitur: secus jure canonico? 1. 1. 8. 1. 19
Agere sine mandato pro universitate non licet, unque eam defendere. 1. 2. 4. 2. 265
Agere non potest fideicommissarius adversus possessores bonorum, nisi prius probato fideicommissio, & bonorum idearitate. 3. 2. 90. 31. 129
Agnatio in dubio, cum de masculis ex nra fideicommissio excludendis agitur, non praesumitur contemplata a testatore. 2. 2. 79. 7. 405
Agnatio contemplata praesumitur a testatore, qui agnatos vocaverit ad successionem per plures gradus substitutionum. 2. 2. 79. 8. 405
Agnatio praesumitur contemplata a testatore, qui feminas excludens a successione, & dotem illis dari praecipit: fieri tamen potest, ut masculi ex feminis admittantur. 2. 2. 79. 11. 409
Agnatio non praesumitur contemplata a testatore, licet caverit, ut illi, quos ad fideicommissum vocavit, dederant ipsius testatoris arma, & cognomen. 2. 2. 79. 12. 409
Agnatio difficilis creditur contemplata a testatore, qui perpetuo duraturum fidei-

- commiffum volueris. Quare? 2. a. 79.
14.
- Agnatione de aliena follicitus non præfentatur teftator, qui propriam neglexerit, cognatos præ fuis agnatis ad fideicom-
miffum vocando 2. a. 79. 13. 410
- Agnationis contemplatio, vel neglectus ex una, vel altera conjectura in fingulis facti fpeciebus erui certo non poteft, fed omnes fimul conferende funt, & cafui fingulari accomodandæ. a. a. 79. 17. 412
- ad Agnationis splendorem eo fenfu, ut mafculi ex feminis a fideicommiſſo excludantur, teftator, qui liberos non habeat, nec agnatos proprios, viæ præfentatur rei, exiſſe. 2. a. 79. 9. 400
- Agros inter limitatos, & illimitatos quoad jus alluvionis hodiernis moribus nulla diſtinctio fit. 1. a. 8. a. 279
- Album in teſtamento relictum non impedit, quominus teſtamentum valeat, 2. a. 48. 13. 176
- Alii debent filii naturales a parentibus. 1. 1. 6. 9 59
- Alii an debeat filius gravis criminis reus a patre? 1. 1. 6. 11. 51
- Alienanda, vel oppignoranda eſt ea tantum portio bonorum immobilium minus utilium, quæ æri alieno diſſolvendo neceſſaria eſt. 1. 1. 23. 18. 126
- Alienandi facultas indiſtincte conceſſa a teſtatore fideicommittente arbitrio boni viri explicanda eſt, atque ad limites neceſſitatis, vel utilitatis coerenda. Quid fi heres rogatus fit reſtituere, quidquid ex hereditate ſupererit? 3. a. 89. 9. 92
- Alienandi poteſtas generatim data non pertinet ad ea, quæ teſtator fideicommittens ſpeciatim alienari expreſſe, vel tacite prohibuit. 3. a. 89. 10. 94
- Alienandi facultate conceſſa ex neceſſaria cauſa, neceſſitas probari debet: quod fi heres ea facultate uſus non fuerit, bona acquiruntur fideicommiſſario, non heredi heredi gravati. 3. a. 89. 11. 94
- Alienandi bona, fideicommiſſaria poteſtate a teſtatore conceſſa, non videtur uſus heres per generalem diſpoſitionem, niſi hæc omnino ampla fit. Quid fi teſtator modum præſcripſerit, quo alienatio fieri debeat? 3. a. 89. 12. 95
- in Alienandis bonis immobilibus eccleſiaſia vel alterius loci pii eodem requiruntur ſolemnitates, ac in bonis civilium communiatum. 1. a. 3. 26. 259
- in Alienandis bonis immobilibus univerſitarum an ſufficiat auctoritas conſilii ordinarii. 1. a. 3. 18. 255
- Alienare prohibitus non poteſt confirmare alienationem. 1. 1. 1. 9. 12
- Alienare, vel hypothecæ dare prohibitus, an tamquam ſuſpectus a tutela, vel cura removeri debeat? 1. 1. 29. 4. 161
- Alienare non poteſt mulier bona ſibi tradita, ut dos in tuto collocetur, quando conſtitit matrimonium. a. a. 33. 14. 47
- Alienare an poſſit maritus nomen in dotem traditum? a. a. 32. 8. 37
- Alienare in fraudem creditorum an intelligatur; qui occaſione aquirendi non utitur? 4. 4. 5. 2. 11
- Alienari poſſunt bona immobilia minorum ob æs alienum, quod urgeat? 1. 1. 23. 14. 125
- Alienari non poſſunt bona immobilia minorum ob æs alienum, quod aliunde diſſolvi poſſit. 1. 1. 23. 16. 125
- Alienari prius debent res mobiles minorum, quam immobiles ad æs alienum diſſolvendum. 1. 1. 23. 17. 126
- Alienari ſine ſolemnibus poſſunt res exigui valoris. An Senatus ſolemnia alienationum remittere poſſit. 1. 1. 24. 11. 137
- Alienari poſſunt res immobiles minorum, ut parentes a captivitate liberentur, ſolemnia tamen adhibenda ſunt. 1. 1. 24. 4. 138
- Alienari, quæ res immobiles univerſitarum ſine ſolemnibus poſſunt? An res modici valoris? 1. 1. 3. 12. 252
- Alienari ſine ſolemnibus æqueunt bona unico momento acquiſita univerſitati. 1. 1. 3. 14. 254
- Alienari poſſunt res univerſitatum ex ſola utilitate, licet nulla adſit neceſſitas. 1. a. 3. 16. 254
- Alienari non poſſunt univerſitatum bona, niſi ſervatis legum ſolemnitatibus. 1. a. 3. 1. 242
- Alienari non poteſt fundus, qui ex conventionem loco pecunie dotalis tradi debeat. a. a. 32. 5. 36
- Alienari res mobiles dotales conſuſcumque

- generis pro arbitrio possunt. 2. 2. 32. 37
- Alienari non potest fundus dotalis, soluto licet matrimonio, donec dos restituta non est, sed adhuc confusa cum ceteris mariti bonis. Quid jure regio eantum sit?** 2. 2. 32. 10. 38
- Alienari potest fundus dotalis ex causa necessitatis, atque etiam utilitatis.** 2. 2. 32. 14. 40
- Alienari fundus dotalis nec consentiente muliere potest. Quid alienationis nomine continetur?** 2. 2. 32. 1. 34
- Alienari non potest fundus inæstimatus in dotem traditus; utique vero æstimatus, nisi æstimatio alio, quam venditionis consilio facta fuerit.** 2. 2. 32. 4. 35
- Alienari possunt fideicommissio supposita bona ex voluntate testatoris; atque fideicommissum in eo tantum casu subsistit, quo alienatio secuta non sit.** 3. 2. 85. 14. 55
- Alienari possunt bona fideicommissaria, ut dos constituitur, & restituitur; tum etiam pro augmento, & doctis, seu lucris nuptialibus.** 3. 2. 89. 5. 89
- Alienari possunt bona fideicommissaria ad solvendum æs alienum, vel in funus defuncti.** 3. 2. 89. 1. 87
- Alienari possunt quidam bona fideicommissaria, ut alia restituantur.** 3. 2. 89. 2. 88
- Alienata perperam rei minoris vindicari potest una cum fructibus.** 2. 1. 23. 35. 133
- Alienata in fraudem creditorum revocari possunt. Fraudis consilium quibus indicis colligatur?** 4. 4. 5. 1. 192
- Alienatio rei immobilis, vel pretiosæ ad minorem spectantis non nisi ex necessitate, & judicis auctoritate fieri ex jure Romano potest.** 1. 1. 23. 13. 124
- Alienatio bonorum immobilium pupilli permitti potest, quoties pupillo utilis est.** 1. 1. 23. 20. 127
- Alienatio non valet, si judicis decretum interpositum non fuerit, vel male interpositum, vel si ejus forma servata non sit.** 1. 1. 23. 25. 129
- Alienatio non jure facta sustinetur, si minor velit, etique utilis sit.** 1. 1. 23. 34. 129
- Alienatio rei immobilis titulo lucrativo perperam facta a minore ratihabitione, non confirmatur, nisi consuetudo decennii vel vicennii lapsu.** 1. 1. 25. 14. 145
- Alienatio perperam facta nullos parit effectus; Quid de fructibus, & melioramentis?** 1. 2. 3. 28. 261
- Alienatio non rite facta posteriore ratihabitione expressa, vel tacita convalescit.** 1. 2. 3. 31. 263
- Alienatio bonorum pupilli desiderat interventum tutoris.** 1. 1. 23. 21. 257
- Alienatione rescissa, minor pecuniam in rem ipsam versam restituere debet cum usuris.** 1. 1. 23. 38. 134
- Alienatione prohibita, ut bona conferrentur in familia, inducitur fideicommissum absolutum, tum in casum alienationis, tum in casum mortis.** 3. 2. 85. 11. 53
- Alienatione ad tempus prohibita, non inducitur fideicommissum post illud tempus: immo nec intra tempus prohibendum, nisi alienatio prohibita fuerit, ut bona in familia conferrentur. Quid si heredi gravato succedat extraneus?** 3. 2. 85. 15. 55
- Alienationem permittere non debet iudex, nisi causa diligenter cognita.** 1. 1. 23. 23. 128
- Alienationem bonorum fideicommissio suppositum permittere potest benatus in necessariis alimenta possessoris; aliasque necessarias, vel utiles fideicommissi causas.** 3. 2. 89. 8. 93
- Alienationis vitium regulariter non potest allegari a tertio, sed tantum ab universitate, quæ urgeat ad implementum contractus.** 1. 2. 3. 33. 264
- Alienationis bonorum prohibitio eo fine facta, ut bona in familia conferrentur, inducit fideicommissum favore masculinorum ex linea masculina, ad exclusionem filiorum ex femina descendendum, si testator præcipue respexerit ad decus agnationis.** 2. 2. 79. 10. 406
- Alienationis prohibitio facta a testatore non extenditur ad casus non expressus, nec ad personas miuime designatas.** 3. 2. 85. 16. 46
- Alienationis prohibitio favore certiarum personarum inducit fideicommissum; non vero si indeterminata hæc prohibitio sit.** 3. 2. 85. 10. 51
- ea Alienationis prohibitionem eo consilio**

- facta, ut bona perpetuo conserventur in familia, inducitur fideicommissum, absolutum favore omnium, qui sunt de familia. Quid sit verbum *semper*, vel nequipollens adjectum non fuit? 3. 2. 85. 12. 53
- Alienigena, vel civis quis habetur, inspecta potissimum origine. 3. 3. 1. 173
- Alienigena bona non possidens in ditione cavere tenetur iudicio fisci, de expensis iudicii, & de solvendo in reconventionem, quod iudicari contigerit, summa a iudice taxata. 4. 4. 31. 6. 269
- Alienigenæ, seu albi an, & quibus casibus iuribus civium gaudeant. 1. 1. 5. 6. 44
- an Alienigenæ, monachi equites Hierosolymitanæ, seu Melitenenses testari possint? 2. 2. 40. 9. 126
- Alienigenæ, sive Albi repelluntur a successione tum intestata, tum testamentaria, nisi literas naturalitatis, seu civitatis a Principe obtinuerint, vel nisi mutua successione communio inducta sit. 2. 2. 41. 1. 128
- Alienigenæ nec ab intestato, nec ex testamento succedunt subditis, nisi literas civilitatis impetnaverint, vel mutua iurium communio inducta sit: alienigenis autem succedere possunt, si apud ipsos subditis successio tribuatur. Ecce qua quo iure reguntur? 3. 3. 1. 2. 160
- Alienigenæ a successione subditorum repelluntur, quamvis dispositio facta sit ante latam albinatus legem, si successio post eam deferatur. 3. 3. 1. 4. 172
- Alienigenæ apud suos degenti semina supra, quæque illo se transierat, non amittit ius successione in bonis alodialibus, tum ab intestato, tum ex testamento. Quid de feudis? 3. 3. 1. 6. 175
- Alienigenæ, & rationales in patria iudices esse nequeunt, utique veto vicarii. 4. 4. 29. 2.
- ad Alienigenam, qui iura civitatis non habet, pervenire non potest usufructus iure successione, sed nativitas casualis ius originis non mutat. 2. 2. 41. 3. 129
- Alienigenarum loco habentur, qui alio se transferant sine animo revertendi. An paternæ originis ratio sufficiat? 1. 1. 5. 7. 45
- Alienigenis denegantur fideicommissa, vel primogenia, etiam adu inter vivos instituta, nisi iura civitatis a Principe consecuti sint, vel generali iure communi gaudeant. 3. 3. 1. 5. 161
- Alimenta liberis debent ascendentes, servato ordine, & gradu conjunctionis, Mater primo triennio partum alit. 1. 1. 6. 2. 48
- Alimenta suppeditare debent liberi ascendentibus utriusque sexus. 1. 1. 6. 5. 45
- Alimenta stricto iure consanguineis præstare non coguntur consanguinei ultra fratres. 1. 1. 6. 7. 50
- Alimenta, pendente lite, præstanda sunt ei, qui bona sua esse contendit, Quid de herede? 1. 1. 6. 15. 54
- Alimenta alteri præstare non tenetur, qui se ipsum alere vix potest. 1. 1. 6. 21. 56
- Alimenta non præsumuntur donata; nisi donationis conjuncturæ aliud suadeant. 1. 1. 6. 23. 56
- Alimenta an debeat donatarius omnium bonorum liberis donatoris? 1. 1. 6. 4. 49
- ad Alimenta an mater, an avus paternus primo loco teneatur? 1. 1. 6. 16. 54
- Alimenta pater non debet filio, qui aliunde habet, quo sibi prospiciat. An teneatur restituere alimenta præterita? 1. 1. 6. 20. 55
- Alimenta a tutore accepisse præsumitur pupillus, qui cum eo habitavit. 1. 1. 21. 2. 118
- Alimenta mulieri intra annum luctus debentur, quamvis locuples sit. 2. 2. 34. 56. 79
- Alimenta vocato ad fideicommissum, seu primogenium, aliquando in subsidium deberi possunt. 3. 2. 91. 9. 118
- in Alimentis an impendi possit ultra pupilli reditus? 1. 1. 21. 3. 115
- de Alimentis præstatis leviores sufficiunt probationes. 1. 1. 6. 23. 56
- Alimentorum nomine, aut cibiorum quæ veniant? 1. 1. 6. 1. 47
- Alimentorum quantitas præstanda est, quantum exigit necessitas alimentarii, & patitur facultates ejus, qui alere tenetur. 1. 1. 6. 17. 54

Alimentorum quantitas quæ præstari populo debeat? 1. 1. 21. 1. 114
 Alimentorum in decernenda quantitate ratio habenda est ætatis, conditionis, & consuetudinis regionis, nec non pretii cibarium. 1. 1. 21. 4. 115
 Alimentorum quantitas quibus modis æstimetur? 1. 1. 6. 18. 55
 Alimentorum æstimatione an debeat mulieri, quæ intra annum lactis alimenta non habuit ab heredibus matris? 2. 2. 14. 57. 80
 Alluvionis incrementum ejusdem naturæ reputatur, ac fundus, cui accessit. 1. 2. 8. 4. 180
 Alluvionis incrementum fundi domino, cui pars adjecta est, acquiritur. 1. 2. 8. 1. 279
 Alluvionis incrementa ad emptorem pertinent, quum emptio celebrata sit, licet res nondum tradita sit. 1. 3. 23. 3. 80
 Altius tollere licet ædes pro lubitu, quamvis vicino noceatur, dummodo non fiat ad æmulationem. 1. 2. 21. 1. 115
 Alius tollendi pactum an personale sit, an reale? 3. 3. 3. 5. 121
 Alveus fluminis pars est, nec immutari, aut diverti potest sine Principis voluntate 1. 2. 1. 21. 212
 Alveus fluminis eorum sit, qui prope ripam prædia possident, si flumen alveum mutet 1. 1. 8. 7. 281
 Alveus a flumine per saltum, vel aquarum imperio derelictus non saltem sit eorum, qui prope ripas prædia possident: nec consensu universitatum mutat. 1. 2. 8. 9. 282
 Amens donare non potest: fatuitas autem satis probatur ex testibus, qui depomant de publica voce, & fama. 1. 2. 28. 12. 183
 Amentes, cujuscumque sint ætatis, testamenti condendi facultate non gaudent. 2. 2. 40. 1. 110
 Amenti datus substitutus consequitur omnia ejus bona undequaque profecta, si unus tantum parens substituerit. 2. 2. 45. 3. 147
 Amenna non præsumitur, sed probanda est. Quid de semisatis, seu hebeti, & tardo ingenio utentibus? 2. 2. 40. 2. 121

Annue præstationes an solvantur, nondum finita discussionis instantia. 3. 3. 12. 34. 319
 Appellare licet tum a tota sententia, tum ab urbe sententiæ capite. An appellatus, qui in uno capite se læsum contendit, adversæ partis appellatione uti possit? 4. 4. 40. 1. 322
 Appellare licet a sententiis interlocutoriis, saltem quæ gravamen irreparabile afferunt? an iudex superior possit causam retinere? 4. 4. 40. 6. 328
 Appellare tantum licet a iudicibus inferioribus, non ab illis, qui vice Principis judicant, veluti a Senatu; & delegato Principis. 4. 4. 41. 1. 330
 Appellatio hodie intra decem dies interponi debet: alioquin deserta censetur: cujus loci leges in hac re servari debeant? An tempora appellationis a iudice prorogari possint? 4. 4. 40. 3. 324
 Appellationes gradatim interponi debent, nisi iusta aliqua causa funderet, ut ad Senatum, omisso medio, causa deferatur. Prædictus provinciarum non nisi in secunda instantia jus dicere potest. 4. 4. 40. 2. 323
 Appellationis primæ causa eodem modo definitur, ac prima instantia: Cujus temporis leges attenduntur? 4. 4. 40. 4. 326
 Appellationis finiendæ quæ sint tempora? An ex iusta causa prorogari possint? Quid si, pendente appellatione, appellans, vel appellatus decesserit? 4. 4. 40. 7. 319
 Aqua vere indigens cogere potest vicinum, ut aquæ transitum in suis prædiis permittat. 1. 2. 1. 16. 220
 Aqua si plures indigeant, præfertur ille, cujus gravior est necessitas, & cujus magis interest. 1. 2. 13. 15. 333
 Aqua utendi modus servari debet, nec novus, licet forte magis conveniens, fieri potest, nisi omnes consentiant. 1. 2. 13. 19. 344
 Aquæ ductus locum plerumque immutatur non potest it, cui servitus debetur: atque ita constitui debet, ut quanto minus servienti fundo noceatur. 1. 2. 13. 10. 330
 Aquæ ductus præscriptione acquiritur, si opus ad hoc necessarium fuerit, atque

vicius illud subsistere passus sit. 1. 2. 33. 12. 331
 Aquæ ductus scriptus transit in succellorem singularem. Quid si aqua amissa sit, suspensum tamen fistula, & canalis? 1. 2. 13. 20. 334
 Aquæ ductus servitus non extinguitur, licet aqua rivi ad tempus deficiat, nisi nova aqua inducatur, vel flumen alveum mutaverit. 1. 2. 13. 21. 334
 Aquæ haustum concedere nemo tenetur, nisi ex gravi necessitate. 1. 2. 13. 25. 336
 Aquæ hauriendæ e flumine quid si diversis personis facultas concessa fuerit? 1. 2. 1. 4. 214
 Aquæ hauriendæ jus Vassalli de fluminibus investitus an possit inferiori concedere in præjudicium superioris. 1. 2. 1. 5. 215
 Aquæ ducendæ jus e flumine, vel molendina habendi non usu amittitur, dummodo simul adsit prohibitio alterius, & non ntentis patientia. Quid si licentia semel, aut bis petita tuerit? 1. 2. 1. 11. 217
 Aquæ extrahendæ jus e flumine, vel molendini construendi præoccupatione acquiri potest. Quis præoccupasse intelligatur? 1. 2. 1. 12. 218
 Aquæ ductus jus an amittatur, si flumen ita alveum mutet, ut fluere desinat prope prædium serviens? 1. 2. 13. 21. 335
 Aquæ haustum habenti competit quoque iter ad hauriendam aquam, & viceversa. 1. 2. 13. 23. 335
 Aquam per alienum prædium, invito ejus domino, ducere non conceditur, nisi urgeat necessitas, & grave damnum prædit domino non inferatur. 1. 2. 13. 9. 330
 Aquam in suo scaturiente, vel quæ per prædium suum transit, fundi dominus retinere potest, eaque pro arbitrio uti. 1. 2. 13. 11. 331
 Aquam distribuit Senatus per æconomum, si neuter possessionem probet, vel utriusque pares sint probationes, eaque scandalosa timeantur. 1. 2. 13. 18. 334
 Articuli ad probanda pacta contraria instrumeto non admittuntur. 4. 4. 14. 3. 206
 Articuli non admittuntur de rebus, quæ

probari possunt instrumeto, vel scriptura, nisi hæc amissa sint. An contra instrumentum? An de rebus, quæ per ocularem loci inspectionem demonstrari possunt? 4. 4. 15. 7. 204
 ad Articulos semel articulata amplius deduci nequeunt. 4. 4. 15. 8. 205
 Artifices in iudicio concursus quo gradu collocantur? 3. 3. 12. 29. 316
 Ascendentes, cum soli sunt, quo ordine succedant, tum proximiores, tum remotiores? 3. 3. 1. 14. 183
 Augmenta rerum hereditarium, quæ contingunt, antequam legitimæ ratio peracta sit, legitimum profunt. 2. 2. 55. 16. 216
 Augmenti dotalis quantitas quarta dotis pars est in plebeis, tertia in nobilibus, nisi aliud convenerit, vel nisi egregium quantitas sit dos. 2. 2. 37. 3. 98
 Augmenti dotalis integrum usufructum habet mulier, vel dimidii proprietatem apud nos, prout malit, ex accepta, & notoria consuetudine. 1. 2. 37. 7. 101
 pro Augmento dotis bona fideicommissa supposita recte alienantur. 3. 2. 89. 5. 89
 Augmentum dotis mulier etiam in proprietate ex bonis fideicommissis eligere potest. 3. 2. 89. 7. & 8. 98
 Augmentum monetæ an debeatur creditori, si convenerit, ut solutio fiat ex moneta corrente solutionis tempore, vel in certa monetæ specie? 3. 3. 4. 5. 243
 Augmentum monetæ debetur Vassallis in vestigalibus, quæ perpetuo, vel per longissimam tempus alicubi solvantur, nisi consuetudine aliud inductum sit, vel immodice non decreverit monetæ valor. 3. 3. 4. 7. 244
 Augmentum monetæ non debetur creditori, si immodice creverit valor pecuniæ: sed res ad æquitatem a iudice reducat. 3. 3. 15. 11. 332
 Augmentum extrinsecum, seu quod contingit sine facto prioris creditoris, an ipsi offerendum sit a posteriore creditore? 3. 3. 15. 11. 332
 Augmentum dotale, seu ob nuptiale in filialem secundi conjugis portionem non imputatur. 1. 2. 8. 25. 71
 Augmentum dotis debetur mulieri, licet

- promissum noo fuerit. 2. 2. 37. 4. 100
 Augmentum dotis regitur iisdem fere legibus, ac iisdem fere privilegiis gaudet, ac dos. Quid de hypotheca, & pactione? 2. 2. 37. 10. 103
 Augmentum bonorum an debeat legitimum, si legitima petatur longo post eius mortem, ex cuius bonis solvitur, tempore? 2. 2. 53. 17. 217
 Augmentum, sive donatio propter nuptias mulieri non debetur, nisi pramortuo marito. Quid si liberi superint? 2. 2. 37. 6. 101
 an Augmentum dotis præstet pater, qui ad dotem nurus restituendam, ejusque augmentum se obligavit, quod se inficiorum sit. 2. 2. 34. 13. 54
 Aurei legati, cuius valoris prærandi sunt? 2. 2. 69. 7. 351
 Avulsio jura domini non mutat, nisi pars terra avulsa alteri prædio coaluerit? 2. 2. 8. 5. 280
 Avunculus donatarii infimationis decretum interponere non potest. 1. 2. 21. 23. 388
 Avoculus materteram non excludit ab intestata successione filii ex sorore, licet germanus sit matri defuncti, matertera tantum consanguinea. 3. 3. 1. 27. 197
 Avus, vel avia paterna, aut materna an præferantur patruo in successione intestata? 3. 3. 1. 20. 190
 Avus nepoti concepto, & nato, postquam pater sui juris factus est, pupillariter substituere non potest. 2. 2. 45. 1. 146

B

- B**elli, & pestis tempora in præscriptione deducuntur. 1. 2. 21. 47. 372
 Beneficio competentie donator gaudet, nec solvit usuras rei donatæ nondum tamén tradite. 1. 2. 21. 46. 400
 Beneficium a Justiniano inductum favore herediti testamentarii ad obtinendam rerum hereditariam possessionem ex usu fori hereditibus ab intestato venientibus accommodatur? 2. 2. 56. 1. 255

Codic. Tom. IV.

- Beneficium competentie, seu deductio ne egeat, competit patri, marito, socero, aliisque. An ei renunciari possit? Ao obijci possit in executione judicatis? 4. 4. 37. 18. 314
 Beneficium divisionis a iudice suppleri potest, noo vero ordinis, seu excussionis. Quæ sit discriminis ratio? 2. 3. 19. 23. 397
 Binubus amittit proprietatem bonorum, quæ quovis titulo a primo conjuge habuit, tum quæ ab intestato a filiis acquisivit. 1. 1. 8. 4. 60
 Binubus parens plenam habet proprietatem bonorum, quæ aliunde, quam a patre ad filium ab intestato defunctum profecta sunt. 1. 1. 8. 5. 60
 Binubus conjux non potest plus relinquere secundo conjugi, quam uni ex liberis primi matrimonii, licet patri heredes extiterint. 1. 1. 8. 17. 66
 Binubus parens potest plus relinquere filiis posterioris matrimonii, quam uni ex filiis prioris thori, dummodo non fiat in fraudem legis. 1. 1. 8. 21. 68
 Binubus conjux ex voluntate defuncti conjugis retinere potest proprietatem bonorum libere relictorum. An consensus tacitus sufficiat? 2. 1. 8. 11. & 12. 63
 Bona adventitia filii, omnino mortuo patre; longissimi temporis præscriptione acquiri possunt. 1. 2. 20. 6. 368
 Bona in locum venditorum subrogata eodem fideicommissi vinculo tenentur. Quid si fundus ex pretio comparatus pluris valeat, quam venditus? 1. 2. 89. 4. 89
 Bona debitoris post latam de jure creditorum sententiam sub hasta venduntur. Quod si emtores noo ioveniantur, creditoribus jure domini addicuntur. Quid si bona deinceps deregantur ad debitorem spectantia, de quibus notitia prius non habebatur? 3. 3. 12. 36. 320
 Bonam fidem habere potest, qui rem a non domino emit. An qui dubitat in bona fide sit? 1. 2. 8. 11. 282
 Bonorum demanialium interitum omnino necessaria est, cum agitur de concessionibus Principis. 1. 1. 1. 2. 9
 Bonorum fideicommissio suppositorum alienationem permittere potest Senatus in

X x

necessaria alimenta possessoris; aliasque necessarias, vel utiles fideicommissi causas. t. 2. 89. 8. 91
 Honorum identitas in antiquis probatur levioribus indicis, & conjectariis. t. 2. 90. 33. 111

C

Canon annuus solvitur domino. An ex recognitionibus probetur emphyteusis? 4. 3. 30. 7. 97
Canonis emphyteutici solutio. V. in V. Emphyteusis.
 Capellanis laicales institui possunt apud nos ab iis, qui nobiles non sunt. 2. 2. 75. 3. 372
 Captivitatis institutiones jure Romano reprobantur, non vero quæ mutua affectione sunt, plerumque inter conjuges, qui se mutuo heredes scribunt. 2. 2. 41. 11. 234
 Castro vendito quæ veniant? 4. 3. 24. 8. 35
 Casuum fortuitorum rationem habere debet iudex in æstimandis fructibus. t. 2. 8. 23. 288
 Causa donandi quibus conjecturis impulsiva potius, quam finalis judicetur? 1. 2. 22. 2. 403
 Causa falsa legato adjecta plerumque non impedit vim legati: vixque si præterita sit. Quid de causa tutura? 2. 2. 72. 7. 364
 Cautela Gualdenfis, seu socini quomodo concipiatur? 2. 2. 53. 37. 233
 Cautela Gualdenfis, seu socini per æquipollens suppleri potest. 2. 2. 53. 38. 234
 Cautio juratoria etiam cum hypotheca bonorum in usufructu non admittitur, si usufructuarius, convenienti adhibita diligentia fideiussores invenire possit. 3. 2. 17. 6. 361
 Cautio juratoria in matre tutrice aliquando recipitur. 1. 1. 18. 2. 107
 Cautio pro debito illiquido generatim sufficit. 4. 4. 12. 2. 201
 Cautio plerumque non exigitur a victore petente executionem rei judicatae. An visus, satisfactio oblata, possit

executionem sententiæ impedire? 4. 4. 37. 3. 308
 in Censu duo rei constitui possunt. 3. 3. 18. 2. 338
 Censu in creditum abeunte, an hypotheca adhuc subsistat? 4. 3. 31. 14. 151
 ex Censu oritur actio personalis, & realis, quæ in solidum conveniri possunt tertii possessores, quia prævia debitoris excusatio necessaria sit, sed personæ actio, quæ accessoria reputatur actionis realis, dividua est inter singulos successores. 4. 3. 31. 20. 120
 Censu in solutum dato evicto, creditor subrogare potest alium censum æque idoneum, vel pecuniam, habito respectu valoris census de tempore evictionis. 4. 3. 31. 32. 128
 Censu in creditum abeunte usurarum, imputatio facienda est in singulas solutiones. Bona fides ab hac imputatione non eximit. 4. 3. 31. 13. 104
 Censui supponendus fundus frugifer natura sua esse debet, seu aptus ad ferendos fructus, qui annuus pensioni respondeant. Quid si dabitur, an fundus sufficiat? 4. 3. 31. 2. 214
 Censum pecunia acquisitum an sine solemnibus universitas alienare possit, vel novum vendere, seu constituere? 1. 2. 3. 7. 250
 Censum redimere potest debitor, quando cumque malit. An procurator, an extraneus, infcio, vel invito debitori? 4. 3. 31. 26. 124
 Censum redimere volens debitor ante duos menses denunciare debet creditori. 4. 3. 31. 27. 125
 Census annui inter immobilia recententur a minoribus sine decreto alienari prohibita. t. 1. 23. 10. 123
 Census fors, & redditus annui, an subint præscriptioni, & cujus temporis? t. 2. 20. 29. 378
 Census communes, non autem vitalini, instituto concursus iudicio, in creditum abeunt. 3. 3. 32. 25. 313
 Census solatio fieri debet habita ratione valoris monetæ tempore contractus, licet debitor promiserit, se soluturum in scutis, vel florenis, si moneta hæc imaginaria sit. 3. 3. 4. 5. 222
 Census creditor in iudicio concursus præ-

lationis jure non gaudet in fundo censuali. 3. §. 12. 24. 314
 Censui fidejussor nullo tempore petere potest, ut a suscepta obligatione liberetur, nisi debitor moram faciat in solvendis pensionibus. 3. §. 19. 28. 401
 Censui fidejussor an teneatur pro restitutione foris, si contractus censualis nullus, & irritus sit? 3. §. 19. 20. 403
 Censui publico instrumendo confici debet 4. §. 41. 15.
 Censui an nullus fiat ex pacto, ut morosus debitor expensas quasdam solvat, quas non fert contractus natura. An conveniri possit, ut morosus solvendo debitor fundum creditori iusto pretio vendere cogatur? 4. §. 31. 18. 118
 Censui solvi debet in loco, ubi sita sunt bona censui supposita. An pacifice liceat, ut debitor pensionem suis sumptibus ferat ad domum creditoris? 4. §. 31. 22. 122
 Censui vitalitatis Piana sanctione non continentur, neque perennat, extincta re, super qua impositi sunt. 4. §. 31. 23. 122
 Censui extinguitur, pro qua parte perit res censui supposita sine facto debitoris, nisi ex parte reliqua annua pensio solvi possit. An censui reviviscat, re ad pristinam formam redacta? 4. §. 31. 24. 123
 Censui omnino, vel partim extinguitur, si res in totum, vel pro parte fiat infructuosa, si ex alia parte non percipiantur fructus sufficientes ad annuam pensionem. Quid de inundatione? An tempus belli deducatur? 4. §. 31. 25. 124
 Censui an per partes redimi possit? 4. §. 31. 28. 126
 Censui an redimi possit per partem pretii numerationem? An dato fundo censui supposito, vel aliis bonis immobilibus. 4. §. 31. 29. 127
 Censui extinguitur, seu fors restituenda est, si fundus censui suppositus transeat in dominium creditoris; nisi debitor male aliam fundum subrogare. Quid si plures fundi obligati fuerint, vel rursus debitoris fiat fundus? 4. §. 31. 30. 127
 Censui præscriptione extinguitur: atque ex conjecturis extinctus aliquando præ-

sumitur. 4. §. 31. 31. 128
 Censui per compensationem redimi potest. 4. §. 37. 20. 127
 Censui an subsistat, si certo conslet fundum censui suppositum non esse idoneum, seu tanti redditus, ut annua pensio ex fructibus solvi possit? 4. §. 32. 3. 105
 Censui pretium certum esse debet, & justum. Ob pretii iniquitatem census nullus fit, nec pro parte sustinetur. 4. §. 32. 12. 113
 Censui onus in fundo vendito a venditore tollendum est. 4. §. 26. 22. 57
 Censui an ex pacto redimibilis fieri possit? 4. §. 31. 19. 119
 Censui in re immobili, vel quæ pro immobili habeatur, constitui omnino debent. Quæ res immobiles sint, vel pro immobilibus habeantur? 4. §. 31. 1. 101
 Censui an imponi possit speciatim super uno fundo, & generatim super omnibus? Res censui supposita certa esse debet. 4. §. 31. 4. 106
 Censui imponi debet super re debitoris propria. Quid si alienæ rei dominus consentiat? 4. §. 31. 5. 107
 Censui valet, licet pretium solum fuerit iuxta abusivum monetæ valoris, si sic in commercio toleretur? 4. §. 31. 7. 108
 Censui ex credito, seu pecunia emtori debita an recte constituantur? 4. §. 31. 8. 109
 Censui, si pretium integrum non solvatur, in totum corrumpit, nec sustinetur pro parte pretii soluti. 4. §. 31. 9. 110
 Censui non valet, nisi pretii numeratio facta sit presentibus testibus, & notario, ac in ipso actu celebrationis instrumenti. Quid si antea, vel postea numeretur? Pretii solutio quibus modis probetur? 4. §. 31. 10. 111
 Censui ab universitate alienatus ex pluribus causis, quarum aliquæ ad censum vendendum sufficiant, aliæ, non sustinetur pro parte; reliquum resolvitur in simplex creditum; atque imputatio pensionum fit. 4. §. 31. 12. 113
 Censuum, & annuorum reddituum usus an duplum excedere possint? 3. §. 3. 5. 23. 223

- Censuum usura, seu proveniens ultra modum percepti non imputantur in sortem odio cessionarii, si debitor census ab initio non objecerit. 3. 3. 5. 27. 274
- Cessio non valet, nisi facta sit ante peremptam actionem, vel pactum cessionis præcesserit. 4. 3. 36. 4. 163
- Cessio actionis non litigiosæ valet: atque etiam, quæ sit pro defensione juris, quod cessionario competat. An litigiosæ vitium obijci debeat? 4. 4. 23. 2. 241
- Cessio rei, vel actionis vere litigiosæ, quæ fiat ad rei suæ defensionem, in jure probatur. 4. 4. 23. 3. 242
- Cessio bonorum qua ratione inducitur? Quotuplex sit? Quæ ad cessionem bonorum obtinendam conditiones desiderantur? 4. 4. 38. 4. 316
- Cessionario solvi potest. An etiam cedenti? 4. 3. 36. 3. 162
- Cessionario obijci potest compensatio ejus etiam, quod creditor cedens prius debebat. 4. 3. 38. 7. 183
- Cessione crediti facta, & per debitorem integræ sortis probata, usura ultra modum solutæ cedenti imputari non possunt in sortem odio cessionarii ex causa onerosa. 3. 3. 5. 26. 273
- Cessionarius eodem jure utitur, ac cedens, si cessio specialis facta sit, & incontinenti. 1. 2. 9. 17. 300
- Cessiones adversus fideicommissum acquirere non potest heres fideicommissi restitutione gravatus. 3. 2. 89. 15. 111
- Cessionis quis sit effectus? An debitor ad pinguiorem formam reversionis solidum solvere teneatur creditoribus, quibus partem duptaxat cedens solvit. 4. 4. 38. 2. 317
- Chirographum obligationis restituere non sufficit, cum de debito per scripturam constat: sed insuper epocha liberationis petenti debitori dari debet a creditore, nisi chirographum obligationis amissum fuerit. 4. 3. 36. 14. 169
- Chirographum in locum amissum dare tenetur debitor. An cogi quis possit ad constituendum instrumentum venditionis, de quo plene convenit? 4. 4. 14. 6. 208
- Chirurgi quas edere teneantur exhibitæ curæ probationes, ut in judicio concursus suum locum obtineant? 3. 3. 22. 22. 313
- Citatio, seu in jus vocatio quomodo fiat? An personalis peremptoria sit etiam in iudicio diffamationis? Quid si reus contumax sit? 4. 4. 30. 1. 260
- Citatio minus legitime facta ex rationatione convallescit: atque etiam, si reus sponte in jus veniat? 4. 4. 30. 4. 262
- Citatio ex præscripta forma fieri debet: alioquin non valet. 4. 4. 30. 9. 265
- Citatus coram aliquo, tamquam iudice delegato, in jus venire debet, licet in libello citationis mandatum ad extensum non contineatur, dummodo per annum, & diem designatum sit: potest tamen citatus copiam mandati petere. 4. 4. 30. 5. 263
- Cives argente publica necessitate cogi possunt, ut res ad victum spectantes vendant. 4. 3. 22. 2. 10
- Civitas jure non acquiritur semina alienigena civi nupta, nec ideo succedere potest, nisi literas naturalitatis obtinuerit. 4. 3. 1. 7. 176
- Clausula constituti transfert veram possessionem tum civilem, tum naturalem. 1. 2. 9. 7. 296
- Clausula constituti, utpote accessoria contractus, ejus qualitates recipit: atque tum pure, tum sub conditione, vel in diem ei adjici potest. 2. 2. 9. 8. 296
- Clausula constituti apposta in institutione fideicommissi, vel juris patronatus quid operetur? Quid si adjecta fuerit in donatione, venditione, & emphyteusi? 2. 2. 9. 10. & 11. 297
- Clausula reservativa in testamento apponi potest, atque valent dispositiones inde factæ. 2. 2. 48. 21. 180
- Clausula constituti an dotis restitutionem soluto matrimonio operetur? 2. 2. 33. 13. 93
- Clausula derogatoria necessaria non est, ut testamento minus solemniter inter liberos rumpatur prius. 2. 2. 49. 8. 199
- Clausula codicillaris, quæ apud nos adjecta intelligitur in ultimæ voluntatis dispositionibus, supplet solemnitates extrinsecas testamenti, ita ut hereditas per fideicommissum dari debeat. 3. 2. 95. 3. 176
- Clausula codicillaris non sustinet testamentum, in quo filius ignoranter præteritus fuerit, atque extraneus heres

- scriptus, utique si scienter. 3. 2. 157
95. 4. 157
- et Clausula codicillari induci potest fideicommissum legale apud nos, nontamen odio filii ignoranter prateriti, si extraneus institutus proponatur? 3. 2. 84. 12. 45
- Clausula constituti contractui adjecta non impedit excussionem principalis debitoris. 3. 3. 14. 4. 126
- Clausula codicillaris an sustineat testamentum, in quo filius ignoranter prateritus fuit, si pater heredem scripserit aliquem ex descendentibus? 3. 2. 95. 5. 157
- Clausula geminatae uxoris Principis voluntatem demonstrant. 1. 1. 1. 18. 16
- Clausulae in infinitum, perpetuum fideicommissum progressivum inducunt. 3. 2. 85. 7. 50
- Clerici (exceptis episcopis, & monachis) tutelam consanguineorum gerere possunt. 1. 1. 11. 11. 85
- Clerici bona tituli ecclesiastici donare nequeunt, nisi aliunde habeant, ex quo honeste vivere possint. 1. 2. 21. 14. 184
- Clerici an succedant in fideicommissis? 2. 2. 76. 3. 376
- Clerici etiam in sacris ordinibus constituti succedunt in fideicommissis familiaris relictis, nisi testator ex iusta causa eos excluderet: sed fideicommissum semel acquisitum non amittit, qui postea clericus fit. Quid de filiis ante clericatum susceptis? 2. 5. 82. 16. 30
- Clerici fideiussores potissimum, quam necessitate, vel pietate fiat, sustineretur. Quid de militibus? 3. 3. 19. 8. 347
- Clerici successionis legitimae capaces sunt. 3. 3. 1. 8. 176
- Clericus tutor an a iudice laico compelli possit ad solutionem? 1. 1. 30. 18. 171
- per Codicillarem clausulam an legata omnia, & fideicommissa, quaeque his sunt exaequata, rupto testamento posthumi, agnatione sustineantur? 2. 2. 47. 10. 168
- Codicillaris clausula. V. in V. Clausula.
- Codicillis hereditas directo dari non potest, nec adimā, indirecte tamen, seu per fideicommissum utrumque licet. 3. 2. 95. 1. 154
- Codicillis potest pater adimere, & filiis impertiri hereditatem extraneis testamentato datam. 3. 2. 85. 2. 47
- Codicillis fideicommissa relinqui possunt. 3. 2. 88. 2. 84
- Cognati hodie, neque ac agnati ad tutelam vocantur. Quo ordine? 3. 1. 11. 16. 87
- Collatio tum in legitima, tum in testamentaria successione hodie fieri debet: nisi expresse, vel tacite remissa sit: tacite autem remissa intelligitur a patre, qui inaequaliter instituerit filios. 3. 3. 2. 4. 212
- Collationi subjacent bona a patre ad filium profecta ob clausam, puta dos, & donatio propter nuptias, atque conferuntur in successione illius, a quo profecta sunt. 3. 3. 2. 5. 213
- Collationi an subjaceant dos, & ceterae donationes? 2. 2. 53. 27. 225
- Collationis necessitas cessat, si expresse, vel tacite remissa sit. 3. 3. 2. 4. 212
- Collaudator, seu approbator fideiussoria non potest conveniri, nisi in defectum fideiussoris. 3. 3. 19. 2. 344
- Collaudator, seu approbator prius conveniri non potest, quam excussus sit fideiussor, quem solvendo idoneum affirmavit. 3. 3. 19. 16. 352
- Columbari jus habens vassallus non immodicum columbarum numerum tenere potest. 1. 2. 7. 10. 176
- Communem rem pro parte alterius socii unus socius alienare non potest: utique pro parte sua, nisi aliter convenit, vel iudicium communi dividendo iam exceptum sit. 4. 3. 34. 3. 154
- Communi re socius uti non potest ad usum, ad quem non fuit destinata, nisi aliter contentiat. 1. 2. 13. 14. 334
- Communione intermedii parietis signa, quam verosimilia sunt? 1. 2. 12. 4. 310
- Communitates difficilius in expensis litis condemnantur. 4. 4. 43. 4. 334
- Compensandi animus in legato quando praesumatur? 2. 2. 67. 2. 342
- Compensandi debitum, quod ab initio voluntarium fuit, legatum aliquando censetur animo relictum. 2. 2. 67. 3. 342

- Compensatio animo legatum creditori relic-
tum, qui consanguineus sit, praefomitu
relictum, si heres conjunctus quoque
sit testatori. 2. 2. 67. 5. 344
- Compensatio naturali aequitate firmatur.
An ratio ejus habeatur, licet non fuerit
opposita? 4. 3. 33. 1. 180
- Compensatio admittitur in alimentis prae-
teritis, non in futuris. 4. 3. 38. 2. 180
- Compensatio fieri potest rerum etiam in
diversis iudiciis inter eosdem judicata-
rum: nisi iudex summam statuerit,
in quam altere imputetur. 4. 3. 38.
3. 181
- Compensatio liquidi ad illiquidum, seu
certi ad incertum non admittitur. Quid
si brevi possit debitum liquidari? 4. 3.
38. 4. 181
- Compensatio non admittitur, nisi debeatur
illi, qui compensare vult, ab eo,
cui obijciatur compensatio. 4. 3. 37.
6. 182
- Compensatio sterilitatis fit cum ubertate
alterius anni in locatione. 4. 3. 29.
18. 88
- Concursus creditorum, quoties heres be-
neficio inventarii implorat, intra au-
tem a die finiti inventarii regulariter
absolvendus est. 2. 2. 59. 42. 285
- Concursus iudicium coeptum deferere po-
test debitor, dummodo creditores adhuc
vocati non sint. 3. 3. 12. 37. 321
- Concursus iudicio non intervenientes iura
praescriptum tempus creditores iura sua
amittunt. 3. 3. 12. 9. 303
- in Concursus iudicio quae impensa pri-
mum locum teneant? 3. 3. 12. 20.
& 21. 312
- Condemnatio spontanea an pariat apud
nos hypothecam? 3. 3. 11. 12. 311
- Conditio iudicis rei per errorem soluta
competit, non ejus, quod solutum fue-
rit ex causa iurjurandi, vel rei iudi-
catæ. 4. 4. 6. 2. 194
- Conditio institutionem suspendit, non mo-
dus, qui post aditam hereditatem im-
pleri debet. Cur filius hereditas patri
ablata non fuerit acquisita? 2. 2. 42.
9. 139
- Conditio in certo loco commorandi a tes-
tatore adjecta implenda est: non vero
in certa domo habitandi. Quae sit di-
scriminis ratio? 2. 2. 42. 12. 141
- Conditio a modo non differt, cum testa-
tor cavet, ne legatarius, nisi impleto
modo, liberalitatem in se collatam con-
sequatur. 2. 2. 72. 1. 337
- Conditio si heres gravatus sine liberis de-
cedat, non deficit, si superstitis post
se relinquat filios naturales non legiti-
marios. Quid si de femina agatur? 3.
2. 87. 2. 64
- Conditio fideicommissi, si sine liberis non
deficit ob filium religiosum in ordine
succedendi capace, si testator filios ve-
ros, non fictos, in conditione posuerit.
3. 2. 87. 4. 66
- Conditio si sine liberis pluribus collectiva,
& omnibus simul adjecta in omnibus im-
pleri debet, ut locus fiat substituto:
alioquin fideicommissum interdictum. 3. 2.
87. 9. 72
- Conditio liberorum, seu si heres grava-
tus sine liberis decedat, tacite subintel-
ligitur in fideicommissis ascensionum
ex conjectura paternae affectionis erga
suos descendentes cuiuscumque gradus.
2. 2. 87. 12. 74
- Conditio liberorum non subintelligitur in
fideicommissis, quae patri a filio, vel
fratri a fratre iuncta sint: nisi volun-
tatis conjectura aliud suadeant. 3. 2.
87. 13. 76
- Conditio intra tempus a testatore prae-
scriptum implenda est. 3. 3. 87. 1. 63
- Conditione deficiente, sub qua fideicom-
missum ordinatum est, deficit fideicom-
missum. 3. 2. 91. 1. 125
- Conditionem adscriptam electus implere
debet, licet non interpellatus, si ejus
scientiam habeat. 3. 2. 82. 13. 28
- Conditionem unam existere sufficit in fi-
deicommissis relicto sub duplici condi-
tione liberarum, si gradatim facta fue-
rit substitutio. 3. 2. 87. 8. 72
- Conditiones conjunctim appositae institu-
tioni, vel legato omnes, & singula im-
pleri debent, licet difficiles sint, si haec
appareat esse testatoris voluntatem. 2.
2. 42. 10. 139
- Conditiones successivas existere non suf-
ficit, cum dies institutionis, vel legati
cedit: sed quocumque tempore deficiant,
corruit institutio, vel legatum. Quid de
aliis? 2. 2. 42. 11. 140

- Conditiones, & partes institutionis intelliguntur repetitæ in substitutione, nisi testator aliud expresse, vel tacite caverit. 2. 2. 44. 5. 145
- Conditionis defectu corrumpit institutio, vel legatum, cum heres, vel legatarius eam non implet, vel non impimento causam, seu occasionem præbet. 2. 2. 41. 3. 133
- Conditionis naturam induit modus, cum est causa finalis dispositionis: atque legatarius, ut liberalitatem testatoris consequi possit, prius declarare debet, an modum implere velit. 2. 2. 62. 2. 320
- Conductio inter socios an unius morte finitur? 4. 3. 29. 9. 82
- Conductor potest rem alteri non nocituro, nec vilitioribus usibus rem destinatur relocate, exclusio domino, nisi aliter conventum sit, vel receptum. Quid de colono partitio? 4. 3. 29. 6. 80
- Conductor, & conductoris heredes a locatore conveniri possunt pro mercede. An conductio inter socios morte unius socii finitur? 4. 3. 29. 9. 82
- Conductor ex iusta causa potest migrare ante præscriptum tempus. An a singulari successore expelli possit, & vicissim migrare, si res ad singularem successorem perveniat. Quid de successore universali? 4. 3. 29. 11. 83
- Conductor, cui commodus rei usus non præstetur, potest aliquando solam mercedis remissionem postulare. 4. 3. 29. 12. 83
- Conductor domini questionem locatori referre non potest. Quid si extraneus rem ad se pertinere contendat? 4. 3. 29. 19. 90
- Conductor locatori domini questionem joste refert, si res novo jure post locationem quesito ad conductorem pertinere coepit: vel si conductori jus redimendi competat. An retentio concedi debeat, si conductori locator in eam summam condemnatus fuerit. 4. 3. 29. 20. 91
- Conferre tenentur, quod ab avo habuerunt nepotes, præmorsuo patre, si soli sint, nec cum patris concurrent. 3. 3. 2. 1. 210
- Confessio tutoris, vel curatoris pupillo, vel minori non nocet. 1. 2. 22. 11. 119
- Confessio iudici non nocet communitati. Quid de oppositione contractui, vel promissa indemnitate? 1. 2. 2. 18. 216
- Confessio eorum, quorum interest, an probet filiationem? 1. 2. 5. 8. 25
- Confessio receptæ dotis a marito facta per se non præsumitur simulata. 2. 2. 30. 6. 26
- Confessio dotis facta pendente matrimonio, sed cum præcessit dotis constitutio, suspecta non est simulationis. 2. 2. 30. 7. 26
- Confessio mariti de dote recepta, constante etiam matrimonio, facilis admititur, si dos in bonis immobilibus soluta dicatur. 2. 2. 30. 10. 28
- Confessio de dote recepta a marito, qui labi incipiat facultatibus, doli suspecta est. 2. 2. 30. 11. 28
- Confessio mariti de dote recepta facta constante matrimonio plerumque non nocet creditoribus. 2. 2. 30. 13. 29
- Confessio mariti de dotis quantitate nec ipsi, nec heredibus nocet, si ex errore, vel alia falsa causa factam fuisse constet. 2. 2. 30. 14. 29
- Confessio mariti de dote recepta sponte, & scienter facta vim habet donationis, quæ morte confirmatur. 2. 2. 30. 15. 30
- Confessio receptæ dotis facta in testamento nullo ex defectu solemnium as probet? 2. 2. 30. 17. 30
- Confessio mariti de dote recepta nocet legatariis aque ac heredibus. 2. 2. 30. 18. 31
- Confessio mariti de dote recepta non nocet creditoribus etiam posterionibus, nisi alia sint solutionis argumenta. 2. 2. 30. 20. 31
- Confessio procuratoris in re mandata nocet domino, nisi hæc congruo tempore revocetur, vel adversus eam restitutio impetretur. 4. 4. 3. 186
- Confessio procuratoris cum fibera de soluta pecunia non nocet domino. 4. 4. 2. 4. 186
- Confessio secundum suas qualitates accipienda est, nec iudex ultra potest condemnare. 4. 4. 17. 2. 229
- Confessio facta in uno iudicio probat etiam in alio inter easdem personas. Quid si quis confessus fuerit in iudicio crimi-

- nali? 4. 4. 17. 3. 229
 Confessione creditoris an probetur solutio? 43.
 4. 3. 36. 17. 171
 Confessioni mariti, qui asseruerit exiguam dotem uxori suæ constitutam fuisse, creditur, ut quarta ei debeat, donec aliud demonstretur. 2. 2. 16. 9. 349
Confirmatio tutoris, V. in V. Tutor.
 Confiteri non potest, ut sibi noceat in alienatione, qui prohibitus est alienare. 4. 4. 17. 1. 228
 Confraternitates an recenscantur inter universitates civiles? 1. 2. 1. 1. 227
 Confraternitates an iudici laico, an ecclesiastico subiciantur? 4. 4. 34. 17. 290
 Congregatio legitimæ universitatis requiritur ad statuta condenda. 1. 1. 2. 5. 21
 Conjecturæ regulariter non admittuntur in fideicommissis, ut eadem inducantur, vel producantur. 3. 2. 84. 2. 38
 Conjecturas, quæ probationis vim fere habent, vel quæ jure civili nituntur, regia sanctio non improbat in fideicommissis. 3. 2. 84. 3. 39
 Conjecturis mandatum probari potest. 4. 3. 33. 1. 249
 Conjuges societatem inter se inire possunt. 4. 3. 32. 6. 133
 Conjugi secundo, quod plus relictum est, dividitur inter liberos primi matrimonii, licet patri heredes extiterint. 1. 1. 8. 17. 66
 Coniunctus pro conjuncto an possit in iudicio stare? An cautio de rato omnino præstanda sit? 4. 4. 31. 3. 268
 Coniuncti collaterales post descendentes, ascendentes, & fratres legitimam consanguineorum successionem consequuntur. An natus, vel duplicis vinculi ratio habeatur? An conjuncti per feminas æque admittantur, ac illi, qui per masculos defuncto junguntur? 3. 1. 29. 199
 Coniuncti eorum nomine qui veniant in fideicommissis. 2. 2. 71. 1. 356
 Coniunctus an testis simul, & consanguineus iure regio vices gerere possit? 1. 1. 23. 30. 131
 Coniunctus remotior jure non petit hereditatem a posteriore sibi restitui, licet hic extraneus sit. 2. 2. 57. 4. 262
 Coniunctum probare debet, qui vult ab intestato succedere. An & major
 proximitas probanda sit? 3. 3. 1. 210
 Consensus tacitus filiorum secundis parentis nuptiis unde colligatur? 1. 1. 8. 14. 63
 Consensus tacitus prædefuncti conjugis sufficit, ut binebus renneat proprietatem bonorum libere relictorum. 1. 1. 8. 12. 64
 Consensus a filio datus oneri, quod pater legitimæ adiecit, efficere potest, ut valeat patris dispositio. 2. 2. 53. 40. 236
 Consensus simulatus vim contractui, seu pacto non dat, neque si iurandum adjectum fuerit. 3. 3. 3. 19. 223
 Consiliatorum sufficit duas ex tribus partibus interesse consilii universitatum. 2. 2. 2. 9. 230
 Consilii ordinarii auctoritas regulariter sufficit, aliquando tamen congregatio sit per capita domorum, vel superadduntur consilarii. 1. 2. 2. 16. 234
 Consilii ordinarii auctoritas an sufficiat in alienandis bonis immobilibus universitatum. 1. 2. 3. 18. 255
 Constitutarius habet interdicta retinendæ, & recuperandæ possessionis. 1. 2. 9. 9. 297
 Constituti vis transit in heredes tum constituentis, tum constitutarii. 1. 2. 9. 16. 300
 Constituti beneficium specificè implorandum est, & probanda identitas bonorum. 1. 2. 9. 23. 302
 Constituti beneficium amittit, qui intra decennium rei possessionem adeptus non est, si alius interim eam invaserit: nec penes continentem permanferit. 1. 2. 9. 24. 303
 Constitutum non operatur, nisi adjectum sit contractui licito, cujus condiciones sequitur. 1. 2. 9. 18. 304
 Constitutum non valet, nisi constitutarius sit præsens, vel, re integra, ratum habeat, quod gestum fuit. 1. 2. 9. 22. 302
 Constitutum possessio non transfertur, nisi constitutus eo tempore possederit, vel nominatim aliud actum sit. 1. 2. 9. 29. 301
 Consuetudo immoderata ad rationis limites reducenda est. 1. 1. 2. 3. 1. 36

- Consuetudo potissimum juri contraria legitime probari debet. 1. 1. 3. 2. 36
- Consuetudo localis est, nec forensis complectitur, nisi in rem sit. 1. 1. 3. 4. 37
- Consuetudo Bulgari, ex qua usufructus uxori relictus, liberis extantibus, restringitur ad alimenta, exceptionem habet cum testator jussit, mulierem immunem esse ab inventario, & ab obligatione reddendi rationes. 1. 2. 16. 19. 353
- Consuetudine induci potest, ut major pars decurionum deferretur in conventibus universitatis. 1. 2. 2. 10. 231
- Consuetudinis eadem vis est, ac legis. 1. 1. 3. 3. 36
- Contractu ipse vivos fideicommissi institui possunt. 1. 2. 88. 1. 81
- Contractus gelli cum prodigio notorio, antequam publica auctoritate bonis ei interdictum sit, an valeant? 1. 1. 16. 4. 97
- Contractus ab initio nullus utrum posteriore transactio, vel venditione firmetur? 1. 1. 25. 3. 139
- Contractus non rescinditur, licet venditor servitutes a fundo debitas per dolum celerit. 1. 2. 10. 4. 310
- Contractus, qui uno tempore non perficiuntur, sed progressum temporis habent, quocumque tempore ad æqualitatem, mutatis rerum adiunctis, reduci possunt: 1. 2. 30. 24. 376
- Contractus an eborari, ob non impletum pactum contradii adjectum? 3. 3. 11. 3. 229
- Contractus trium, seu tres contractus an iniis liceat? 3. 3. 5. 16. 264
- Contractus trium, vel tres contractus societatis affecutionis, & venditionis an licite inestur? 4. 3. 32. 11. 176
- Contumacia vassalli an noceat ejus successoribus? 4. 4. 35. 11. 288
- Contumax abiens condemnari potest tamquam confessus in illis, que in primo libello proposita fuerunt. Quid de iurejurando? 4. 4. 35. 9. 296
- Contumax tamquam condemnari potest, qui comminationem judicis, sub pena non impleri: An exhibenda sint ab adversario instrumenta litis jam producta? 4. 4. 35. 10. 297
- pro Corredi restitutione competit mulieri hypotheca cum prælacione. Quomodo restitui debeat? 2. 2. 34. 66. 84
- Correi etiam ex judicato fiunt. Quid de litis sumibus? 3. 3. 18. 9. 343
- Correus ex causa onerosa, qui solidum solvit, regressum habet adversus correos, pro ea parte, quæ ad ipsos pervenit. 3. 3. 18. 9. 343
- Correus debendi, qui solidum solvit, partem a correis repetere non potest; nisi socii sint; vel nisi ita ab initio convenierint, aut illi cessæ sint actiones: vel nisi duo rei sint ex prævia cussa onerosa. 3. 3. 18. 9. 343
- Creditor, & debitor tutelam gerere non possunt, excepta matre, & avia, nec non tutore testamentario. 1. 1. 12. 14. 86
- Creditor an possit agere, ut sibi rationes tutelæ reddantur? 1. 1. 30. 8. 167
- Creditor missus in possessionem bonorum auctoritate judicis, five ante, five post mortem debitoris, an præferatur heredi legitimo, vel testamentario? 2. 2. 56. 6. 258
- Creditor fundum cum onere etiam favore piæ causæ legatum jure pignoris capere potest, sed si plurius debito sit, modum implere tenetur: atque de eo implendo cavere. 2. 2. 73. 5. 361
- Creditor hypothecarius tempore prior præferatur posteriori (si posterior privilegio munitus non sit) tum pro sorte, tum pro usuris. Quis tempore prior habeatur? Quid de pena, impensis in rem, & litis sumibus? 3. 3. 12. 8. 302
- Creditor tempore posterior in hypotheca præferatur priori, si prior in posterioris pignus expresse, vel tacite consenserit. Quid si creditum callide dissimulaverit? 3. 3. 12. 10. 304
- Creditor quis prior in hypotheca sit, si duo eodem die, sed diversis bonis pignus accepterint? Quid si hypotheca sub conditione contracta sit, vel adjecta debito conditionalis, aut in diem? 3. 3. 12. 9. 303
- Creditor hypothecarius sola privata scriptura munitus, nisi hæc trium testium subscriptionem habeat, licet prior, non præferatur, posteriori, de cujus credi-

- to per instrumentum constat. 3. 3.
12. 11. 304
- Creditor tempore posterior solvendo priori
creditori in ejus locum succedit, dum-
modo pecunia ex voluntate solventis,
vel per creditorem posteriorem, vel per
debitum ad priorem perveniat. 3.
3. 15. 1. 321
- Creditor census in judicio concursus præ-
lationis jure non gaudet in fundo cen-
suali. 3. 3. 12. 24. 314
- Creditor Titii, cujus hereditas ad Mæ-
vium pervenerit, in bonis Titii præ-
fertur creditoribus Mævii, in cujus bo-
nis solam habet personalem actionem. 3.
3. 12. 30. 317
- Creditor pignus, seu rem pignoratam per-
sequens probare tenetur conventionem
pignoris, & rei dominium, vel identi-
tatem. 3. 3. 14. 1. 329
- Creditor prior, cui pecunia debita offer-
tur, posteriori solventi cavere debet,
se restitutum, si forte alii sint credi-
tores anteriores. 3. 3. 15. 9. 332
- Creditor pignus publice vendens debet se
præstare antiquiorem creditorem. Quid
si res ipsi sit contra tertium possessorem?
4. 3. 26. 4. 46
- Creditores hypothecarii, usufructuarii, &
similes, naturaliter quidem, non tamen
civiliter possidere intelliguntur. 3. 2.
9. 1. 294
- Creditores hypothecarii in solidum agere
possunt adversus unum ex creditoribus,
qui rem pignori obligatam possideat. 2.
2. 58. 6. 270
- Creditores hereditarii agere nequeunt ad-
versus emtorem hereditatis, nisi a fisco
emerint; sed venditor ipse conveniendus
est. 2. 2. 58. 9. 272
- Creditores omnino vocandi sunt, cum he-
res inventarii legalis beneficio uti vult.
Quid si aliqui vocati fuerint, alii præ-
termissi? 2. 2. 59. 3. 274
- Creditores certi personaliter vocari debent,
cum heres beneficio inventarii uti vult,
incertis sufficit vocare per publica pro-
grammata. 2. 2. 59. 4. 275
- Creditores, alique, quorum interest,
vocandi sunt, cum Princeps aliquem
restituit ad constituendum inventarium,
postquam hereditatem pure adierunt. 2.
2. 59. 50. 302
- Creditores capere nequeunt fructus donis.
2. 2. 31. 1. 32
- Creditores hypothecarii præferuntur chiro-
graphariis, etiam tempore prioribus,
& privilegio munitis. Quid si chiro-
grapharii inter se concurrant? 3. 3.
13. 1. 306
- Creditores chirographarii in prioris cre-
ditoris hypothecarii jura, & locum
non succedunt quoad hypothecam, li-
cet ex ipsorum pecunia prior hypothe-
carius creditor dimissus fuerit; nisi ces-
sio, vel specialis conventio facta sit.
Quid de extraneis? 3. 3. 13. 2. 322
- Creditores omnes judicio concursus inte-
resse debent, etiam qui judicem dele-
gatum prius a Principe obtinuerunt. An
& jura realia habentes super bona do-
bitoris? Quid de illis, qui intra præ-
fixitum tempus judicio non sistant? 3.
12. 19. 311
- Creditores pro rebus censuum, vel
usuris, ultra præteritum quinquennium
prælationis jure non gaudent, nisi doce-
ant, se omnem adhibuisse diligen-
tiam, ut solutionem obtinerent. 3. 3.
12. 23. 313
- Creditores chirographarii habent privile-
gium causæ, non temporis. Quid de
operariis, artificibus, advocatis pro
patrociniiis præstitis ante discussionem in-
stantiam? 3. 3. 12. 29. 316
- Creditores incerti vocari non debent;
cum a Principe obtenta sit revisio sen-
tentiarum prolatarum de graduatione credito-
rum in judicio concursus. 3. 3. 12.
38. 324
- Creditores chirographarii jura offerendi non
habent, nisi sint in rei possessione. 3.
3. 15. 5. 330
- Creditores, quibus instantibus venditio pu-
blice sub hasta fit, evictionem non præ-
stant, nisi eam promiserint, aut rem
quasi suam vendiderint: tenentur ta-
men cedere actiones suas emtori. 4. 3.
26. 3. 45
- an Creditores, qui separationem obtine-
runt, possint mitti in possessionem omni-
um bonorum defuncti, ut celerius ex
fructibus jus suum consequantur? 4. 4.
39. 3. 320

Creditorum defuncti, qui separationem bonorum hujus a bonis heredis obtineant, regressum non habent ex se ad bona heredis; quem tamen ex alterius persona habere possunt. 4. 4. 39. 2. 319
Creditori, qui de jure suo plene edocuerit, solvi potest, pendente discussionis instantia; dummodo satisfat, se rem restitutum cum usuris, si ita judicari contigerit. 3. 3. 12. 32. 318
Creditoribus heredis preferuntur legatarii in actione hypothecaria: hi tamen offerre possunt legatariis summam debitam. 2. 2. 62. 10. 325
ex Creditoribus, quorum ambo nituntur scriptura privata, uter præferri debeat, res est ex adjacens dijudicanda. 3. 3. 12. 17. 309
Creditorum pactum an ceteris noceat? V. in V. Pactum.
Culpam levem præstant tutores, præterquam in negotiis odiosis, vel arduis. 1. 1. 32. 4. & 5. 180
Cumulari potest enim petitio hereditatis actio familiæ exciscundæ. 2. 2. 57. 6. 264
Cura bonorum absentis datur etiam feminae, & infanti ad succedendum proximiori. 1. 2. 12. 13. 85
Cura bonorum muti, surdi, & similium desertor proximioribus consanguineis. 1. 1. 16. 2. 96
Cura bonorum absentis desertor proximis in successione consanguineis. 1. 1. 17. 5. 103
Cura bonorum cum de absentis vita dubitatur datur illi, qui potiore jure instructus est, vel bona possidet. 1. 1. 17. 7. 303
Curator ad lites an omnes causas agere possit. 1. 1. 15. 7. 95
Curator dandus est pupillo, qui judicio cum tutore agere debeat. 1. 1. 15. 8. 95
Curator bonorum absentia datus quæ facere possit. 1. 1. 17. 8. 104
Curator absentis an hereditatem absentis delatam adire possit. 1. 1. 17. 9. 104
Curator absentis potest jurare de calumnia, respondere positionibus, fateri additionem hereditatis. 1. 1. 17. 10. 104
Curator absentis bonis datus satisfacere debet, se diligenter, & fideliter administraturum. 1. 1. 17. 11. 105

Curator ad lites datur minori invito. sive ille actor sit, sive reus. 1. 1. 15. 1. 94
Curator interesse debet, cum inventarium hereditatis conficiat. non vero æconomus. 2. 2. 59. 6. 176
Curator creditoribus incertis, & absentibus in judicio concursus dari debet, atque vocandus sunt creditores omnes certi, & incerti, præsentis, & absentes. Quid si causa agatur in judicio revisionis? 3. 3. 12. 38. 321
Censatorem ad lites minori iudex originis, vel domicilii plerumque dar, non iudicii. 1. 1. 16. 4. 94
Curatores furiosis, & similibus dantur a iudice originis, vel domicilii. 1. 1. 16. 1. 96
Curatorum, qui pupillis aliquando dantur, quale sit officium? 1. 1. 15. 9. 96

D

Damna occasione fidejussionis passa non repetit fidejussor a debitore. 3. 3. 19. 24. 397
Damnati ultimo supplicio an testamenti sanctionem retineant, si bona ipsorum publicata non fuerint. Quid de crimine læsæ majestatis? 2. 2. 40. 10. 257
Damni emergentis causa, usura graviores accipi possunt. 3. 2. 5. 23. 270
Damnnum allegare non sufficit ab eo, qui petit id, quod interest: sed probandum est, nisi agatur de emptione, & venditione. Quid si in hac de usuris immodicis conventum sit? 3. 3. 5. 14. 262
Datio in solum bonorum immobilium universitatis regulariter fieri non potest, nisi adhibitis solemnitatibus alienationum. 1. 2. 3. 3. 248
Datio in solum eviçioni subest perinde ac venditio. Quid de permutacione? Quid si fundus causa transactionis datus evincatur? 4. 3. 16. 5. 46
Debitor solutionem petmittens sub obligatione in forma de reali potius obligatione, seu pignoris, quam personalis præsumitur. 3. 3. 10. 2. 288

- Debitor creditori absenti potest stipulari . 3. 3. 4. 220
- Debitor habens chirographum obligatio-
nis etiam cancellatum plene liberatus
non censetur, nisi alia adfint facta so-
lutionis indicia. 4. 3. 36. 15. 170
- Debitoris bona post latam de jure credi-
torum sententiam sub hasta venduntur.
Quid si emtores non inveniantur? Quid
si bona deinceps detegantur ad debitorem
spectantia? 3. 3. 12. 36. 320
- Debitum ab initio necessarium non sit vo-
luntarium, quamvis persona debitoris
immutetur. 2. 2. 67. 4. 343
- Decisiones superiorum magistratuum vim
legis habent tantum in parte decisiva,
& in ratione decidendi, non in ceteris.
2. 1. 1. 27. 179
- Decrementum pignoris, quod sine facto
primi creditoris contigerit, ad poste-
riorem spectat, qui pecuniam primo
creditori offere velit. 3. 3. 15. 12. 335
- Delegatio vera requirit mandatum primi
debitoris, & stipulationem creditoris,
cum secundo debitore. 4. 3. 37. 5. 178
- Delicti capax est universitas. 1. 2. 2. 2. 239
- Denunciatio prævia duorum mensium cre-
ditori facienda est, qui censum redi-
mere velit: eaque fieri debet a per-
sona legitima, & persona legitime.
Quid si creditor distretet? 4. 3. 31. 57. 125
- Denunciatio litis facienda est pro evic-
tione, licet causa videatur notorie inju-
sta. 4. 3. 26. 14. 32
- Denunciatio singulari fieri debet, si plu-
res sint auctores, atque singuli in soli-
dum evictionem præstant. 4. 3. 26. 15. 52
- Denunciations privæ extra iudicium fa-
ctæ, an, & quibus casibus valeant ad
interrompendam præscriptionem? 1. 2. 20. 16. 371
- Deposita res nullo prætextu retineri po-
test. Quid si mortuo depositario he-
res cedat hereditatem cum beneficio in-
ventarii? Quid si tertius obftet, ne
res deposita deponenti restitatur? 3. 3. 7. 1. 279
- a Depositario fidelicommisum relinqui po-
test. 3. 2. 88. 1. 87
- Descendentes primi gradus filiorum appel-
latione in odiosis tantum veniunt, po-
tissimum si questio sit de descendentiis
alienis. 2. 2. 69. 1. 146
- Descendentium appellatione contingere po-
test ex voluntate testatoris, ne continean-
tur sibi primi gradus, potissimum in odio-
sis. 2. 2. 78. 2. 192
- Dies legatorum quando cedat, vel variat?
3. 2. 83. 1. 31
- Diffamans nisi intra certum tempus arbitrio
iudicis statuendum jus suum infirmat,
& probet, perpetuo silentio damnatur.
An diffamatores, cum actoris partibus
fungantur? Quid de iudicii expensis? 4. 4. 35. 1. 399
- Diffamaror habetur, qui iustitiam jus de se-
nturo, sed expensis iudicii, in hoc casu
subit diffamatus. 4. 4. 35. 2. 291
- Diffinitas adimplendi pacti non excusat a
suscepta obligatione, si res adhuc pos-
sibilis sit. 3. 3. 3. 8. 227
- Discussionis instantia, seu concursus cre-
ditorum, quoties heres beneficium in-
ventarii implorat, intra annum a die fi-
niti inventarii regulariter absolvenda est.
2. 2. 59. 22. 285
- Disjunctiva particula aliquando resolu-
tur in copulativam. Quibus casibus
hæc mutatio locum habet? 2. 2. 69. 5. 349
- Disponere verbum proprie refertur ad ac-
tum ultime voluntatis: aliquando tamen
etiam accommodatur actibus inter vi-
vos. 2. 2. 69. 4. 348
- Distancia, que relinqui debeat inter unum,
& alium parietem, vel inter duo ædifi-
cia? 1. 2. 12. 17. 322
- Divisio rerum cum maiore communium,
maiore ad divisionem provocante, sive
decreto fieri potest. 1. 2. 23. 4. 121
- Divisio rerum communium minorum, & ma-
iori ad divisionem provocante, sine de-
creto fieri potest. 1. 1. 23. 4. 121
- Divisio rerum communium quomodo fieri
debeat? Quid de iurisdictione? 4. 3. 34. 2. 153
- Divisio legitime peracta facile non re-
tusatur; nisi probata lachione. Que
lacio in hac re desideretur? 4. 3. 34. 7. 153
- Divisio ex causa lachonis intra XXX. an-
nos rescindi potest. 4. 3. 34. 8. 157

Divisio tacite fieri potest, & facta tacite rescindi. 4. 3. 34. 9. 157
 Divisio non fit irrita, licet quædam bona uni adjuncta fuerint evicta. 4. 3. 35. 158
 Divisio inter coheredes qua ratione iniri possit, & debeat? An latio allegari possit a fratre, qui partes fecit? 4. 3. 35. 3. 158
 Divisio etiam post longissimum tempus peti potest, alter tamen ex coheredibus, qui rem hereditariam proprio nomine possederit, triginta annis præscribit. 4. 3. 35. 8. 160
 Divisio non retractatur, nisi ex gravi læsione: cum rames divisa non fuerint, inter coheredes dividi debent. 4. 3. 35. 9. 161
 Divisione inter fratres fideicommissio recipi, an censetur renunciatum? 3. 3. 2. 91. 4. 127
 Divisioni mora fieri non debet, licet unus ex coheredibus rationes reddere teneatur. 4. 3. 35. 4. 159
 Divisionis beneficium habere rei debendi, nisi ei perspicue renuntiaverint. 3. 3. 18. 5, & 6. 140
 Divisionis beneficium a iudice suppleri potest, non ordinis. 3. 3. 19. 23. 397
 Dolo, qui desit possidere, tamquam possessor habetur. 4. 4. 22. 2. 240
 Dolo in dote remitti non potest. 2. 2. 27. 4. 10
 Dolo, & scientia procuratoris, inditoris, & filii in re mandata nocet domino, & petri, maxime si pecunia in rem alterutrius vera sit. 4. 4. 22. 1. 240
 Domini origo non inspicitur in statuto seminas agnorum favore a successione domorum excludente: nec defuncti persona. 1. 1. 2. 25. 28
 Domini jure bona addicuntur creditoribus post finitam discussionis instantiam, si emtores non inveniantur. 3. 3. 12. 36. 320
 Domini reservatio facta a venditore, donec emtor pretium solverit, solam tribuit venditori hypothecam cum prælatione, quod jus cedi potest. 4. 3. 18. 2. 68
 Domini questionem locatori referre non potest conductor. Quid si extraneus

ram ad se pertinere contendat? 4. 3. 28. 19. 90
 Domini questionem conductor locatori jure refert, si res novo jure, post locationem quaesita ad conductorem pertinere coeperit: vel si conductori jus redimendi competat. An retentio concedi debeat si conductori locator in certam summam condemnatus fuerit? 4. 3. 29. 20. 92
 Dominium plerumque in maritum transfertur rerum, quæ in dotem æstimatae sunt. Quid si res extent, & maritus solvendo non sit? 1. 2. 26. 1. 413
 Dominium rei immobilis donata titulo augmenti dotalis transfertur in mulierem sine traditione, non tamen possessio, nisi addit clausola constituti. 2. 2. 37. 5. 100
 Dominium rerum probare non tenetur legatarius agens hypothecaria adversus heredem, si constet, eas a defuncto ad heredem pervenisse. 2. 2. 62. 19. 331
 Dominium pignoris creditori adjudicatum an irrevocabile sit? 3. 3. 16. 1. 335
 Dominium pignoris etiam hodie impetrari potest. 3. 3. 16. 2. 335
 Dominium non transfertur locatio, licet res æstimata data fuerit; nisi perpetua locatio sit. 4. 3. 29. 21. 92
 Dominio vindicanti res sua, pendente instantia discussionis, adjudicari debet. 3. 3. 12. 33. 318
 Domo vendita simul venditæ præsumuntur ejusdem accessiones, puta horti, stabula, cella vinaria, & parietis media pars. 4. 3. 24. 5. 34
 Domum destructam an rescire teneatur emphyteuta? 4. 3. 30. 5. 96
 Domus parte vendita cum omnibus juri- bus eidem annexis, remanet partem pro arbitrio in dispendium emtoris tollere non potest venditor. 1. 2. 11. 2. 316
 Donandi causa impulsiva potius, quam finalis quibus conjecturis judicetur? 1. 2. 32. 2. 403
 Donantis heredes rem a defuncto promissam dare coguntur. 2. 2. 21. 43. 399
 Donare causa mortis ex patris consensu potest filius, quamcumque rem, & quamcumque quantitatem peculii profectus. 1. 2. 24. 3. 411

- Donare non potest mortis causa dotem profecticiam patri ipsi filii familias, patre licet consentiente. 1. 2. 24. 4. 411
- Donari non potest res litigiosa, nec quod donare licet in dispendium creditoris. 1. 2. 21. 10. 387
- Donata bona a patre, dum viveret, filia computatur in hereditate patris, perinde ac si donata non fuissent. 2. 2. 53. 26. 325
- Donatarii consensus necessarius est, ut valeat liberalitas in ipsum collata, sufficit tamen quocumque modo praestetur, atque etiam tacitus. 1. 2. 21. 23. 388
- Donatarii avunculus infamationis decretum interponere non potest. 1. 2. 21. 33. 393
- Donatarii heredes an donationem ex capite non secuti implementi revocare possint? 1. 2. 22. 5. 404
- Donatarius omnium bonorum an alimenta debeat liberis donatoris. 1. 2. 6. 4. 42
- Donatarius omnium bonorum praefertur heredi in interdicto adipiscendae, vel retinendae possessionis, si adiecta fuerit, vel tacite subintelligatur clausula constituti. 1. 2. 21. 44. 399
- an Donatarius omnium bonorum res alienum a donante prius contractum solvere debeat? 1. 2. 21. 47. 400
- Donatarius erga creditores donantis non tenetur ultra id, quod accepit, nisi sponderit se soluturum omne res alienum. 1. 2. 21. 49. 401
- Donatarius, modo etiam non impleto, ex quo donatio revocatur, potest ex donantis voluntate manere in rerum donatarum possessione. 1. 2. 25. 6. 414
- Donatarius, cui inter vivos donatum sit, praefertur heredi in possessione bonorum. 2. 2. 56. 7. 359
- Donatio propria inter vivos esse potest, licet ejus executio, sive effectus post mortem donantis differatur. 1. 2. 21. 1. 378
- Donatio facta filio contemplatione matrimonii, non praefertur successiva, sed simultanea. 1. 2. 22. 4. 380
- Donatio facta filio contemplatione matrimonii ex conjecturis successiva dici potest. 1. 2. 21. 5. 381
- Donatio facta a muliere de suis donibus filiae nupturae an ex causa supervenientium donanti liberorum revocetur. 1. 2. 21. 7. 382
- Donatio facta a patre liberis in potestate constitutis valet, dummodo merita non excedat. 1. 2. 21. 8. 382
- Donatio facta a patre liberis in potestate constitutis ratihabitione expressa, vel tacita confirmatur. Quis sit expressae ratihabitionis effectus? 1. 2. 21. 9. 382
- Donatio bonorum omnium tum praesentium, tum futurorum an valet? Quid si donator bonorum usufructum sibi exceperit? 1. 2. 21. 15. 385
- Donatio non pericitur, nisi ex donatarii, & donantis voluntate libera, & simulationis experte. 1. 2. 21. 21. 387
- Donatio regulariter non praesumitur; interdum tamen ex conjecturis admittitur, maxime inter conjunctos. 1. 2. 21. 22. 388
- Donatio pluribus facta simultanee, vel successive an omnium consensum requirat? 1. 2. 21. 24. 388
- Donatio propter nuptias, vel jurejurando firmata valere potest antequam donatarius in eam consenserit. 1. 2. 21. 21. 389
- Donatio absenti facta, & a notario tamquam publica persona, absentis nomine acceptata, utrum ante ratihabitionem absentis revocari possit? 1. 2. 21. 28. 390
- Donatio absenti facta, si praeter notarium pater ipse stipuletur, revocari amplius nequit, etiam nec dum secuta ratihabitione. 1. 2. 21. 29. 391
- Donatio omnino insinuanda est apud acta iudicis, nec remitti potest insinuatio a donatore, aut praetermitti ex partium consensu. 1. 2. 21. 30. 392
- Donatio minime insinuata non nocet creditoribus, neque anterioribus, neque etiam posterioribus. 1. 2. 21. 31. 392
- Donatio remuneratoria, reciproca, vel ob causam, insinuationi non subest. 1. 2. 21. 37. 393
- Donatio favore matrimonii insinuatio non indiget, sive filio, sive filiae fiat, sive dotis, sive paraphernorum nomine. 1. 2. 21. 36. 394
- Donatio, quae coram iudice celebratur, insinuationis necessitati non subest. 1. 2.

2. 21. 96. 396
Donatio, nisi ob causam sit, non irritatur, nisi ex causa laesione commissa, quae causam finalem tangat. 1. 2. 22. 1. 402
Donatio simplex ex causa ingrati animi, atque ob liberos donatori supervenientes irritatur, non vero remuneratoria. 1. 2. 22. 3. 403
Donatio ob causam firma manet, licet donatarius ingratus sit, vel liberos deinde suscepit. 1. 2. 22. 4. 403
Donatio revocari potest, ob denegata donandi alimenta; saltem si sub hac conditione donatio fuerit celebrata. 1. 2. 22. 6. 404
Donatio liberis ex rescripto Principis legitimatis facta non revocatur, tamen donatori deinceps nascuntur filii ex iustis nuptiis. 1. 2. 22. 7. 405
Donatio ex liberis deinde donanti natis ipso jure non revocatur; sed arbitrio patris, qui potest eam expresse, vel tacite confirmare. 1. 2. 22. 9. 406
Donatio ex liberis supervenientibus non revocatur, nisi donationis tempore pater nullos habuerit liberos, & de futuris filiis non cogitaverit. 1. 2. 22. 10. 407
Donatio facta contemplatione matrimonii sive proprii, sive alieni non potest ob supervenientem donatori liberos revocari. 1. 2. 22. 11. 408
Donatio facta favore agnationis, ejus conservanda, & amplificanda causa revocationis ex supervenientibus liberis non subest. 1. 2. 22. 12. 409
Donatio simplex in legitimam filii donarii non imputatur. 1. 2. 23. 1. 410
Donatio non abie in donationem causam mortis, quamvis donans sibi reservaverit facultatem disponendi de tota re donata, vel ejus parte. 1. 2. 24. 1. 410
Donatio inter vivos sub ea conditione facta, ut donatarius rem donatam alteri aliquando restituere debeat, continet substitutionem fideicommissariam. 1. 2. 25. 1. 411, tum 3. 2. 84. 10. 44
Donatio pluribus successive facta contemplatione matrimonii, & favore agnationis revocari non potest, quamvis posteriores donatarii eam nondum ratam habuerint. 1. 2. 25. 3. 412
Donatio a parentibus in liberos, vel a liberis in parentes collata infirmari debet. 1. 2. 21. 25. 389
Donatio inter virum, & uxorem constante matrimonio an vires habeat, si jurando promissorio sociis confirmata? 2. 2. 38. 3. 109
Donatio propter nuptias, muliere praemortua, liberis etiam superstitibus irrita sit, quamvis pure, & irrevocabiliter facta, dummodo propter nuptias facta proponatur. 2. 2. 37. 11. 103
Donatio propter nuptias, seu augmentum, mulieri non debetur, nisi praemortuo marito. Quid si liberi superint? 2. 2. 37. 12. 101
Donatio simplex in duplici tantum casu confertur. 3. 3. 1. 6. 215
Donatio ob causam matrimonii extra dotem, & donationem propter nuptias an confertur debeat? 3. 3. 2. 6. 215
Donationes propter liberos a donatore postea genitos revocari, non restituntur res bona fide alienatae, nec fructus, nisi pactum hoc expresse adjectum fuerit. 1. 22. 13. 409
Donatione pluribus successive facta an posterioribus donatariis quaratur actio realis ad rem donatam persequendam, an personalis tantum? 2. 2. 25. 2. 412
Donationem infanti factam pater probare, seu acceptare potest. 1. 2. 25. 16. 390
Donationes modicae, tum quae sunt occasione nuptiarum a pupillis, & minoribus permittuntur sine decreto. 1. 1. 22. 9. 119
Donationes factae ante patrum scelus, quod honorum publicatione coercetur, an aliquando revocantur. 1. 2. 21. 2. 379
Donationes simplices post nuptias celebratas inter conjuges prohibentur, nisi fiant in remunerationem meritorum, quae ex communi hominum sensu pretio aestimabilia sint. 2. 2. 37. 1. 107
Donationes certae, & propriae inter conjuges permittuntur ex modico rei valore, quae ex humanitate praestari solent etiam inter alias personas. 2. 2. 38. 2. 108
Donationes causa mortis solius heredis fideicommissi possunt. 3. 2. 88. 4. 85

- Donationes remuneratorie an conferendæ
sint? 3. 3. 36. 215
- Donationes inter patronum, & clientem
an fieri possint? 3. 3. 7. 223
- Donationes an evictioni subint. 4. 3. 226
9. 15
- Donationis infinuatio poni potest per pro-
curatorem simili mandato instructum,
non tamen per donatarium. 1. 2. 21.
32. 393
- Donationis infinuatio Romano jure remit-
titur, si illa facta sit in piam causam.
An hæc apud nos vigeant? Quid de
donationibus contemplatione matrimonii?
1. 2. 21. 34. 393
- Donationis inofficiosa querela competit
filii, parentibus, & fratribus tunc per-
sonæ postpositis: nisi fraudis suspicio
adstet. 1. 2. 23. 31. 409
- Donationis sub modo celebratæ, modo
non impleto, revocanda jus habet, qui
expressit, vel tacite hanc legem donando
dixit. 1. 2. 25. 5. 413
- si Donator omnia bona sua in aliorum
contulerit, ita tamen, ut de certa re,
vel quantitate disponderet, nec tamen
disposuerit, hæc ad donatarium perti-
nent. 1. 2. 21. 36. 385
- Donator gaudet beneficio competentia,
nec solvit usuras rei donatæ, nondum
tamen tradita. 1. 2. 21. 46. 400
- Donator, cui post donationem liberi su-
pervenierat, pro arbitrio potest dona-
tionem revocare, vel ratam habere. 1.
2. 22. 8. 406
- Donator, post donationem absolutam nec
modum, nec conditionem adicere po-
test, quæ in dispendium donatarii ce-
dat, utique vero donationis ambigua
verba explicare. 1. 2. 25. 4. 423
- Donatum ex metu vindicari potest etiam
adversus tertium possessorem, qui nec
metum, nec vim intulit. 3. 2. 21. 40. 397
- Dos congrua in subsidium super domibus
dari debet filiabus a successione domo-
rum Taurinensi statuto exclusis. 1. 1.
2. 29. 30
- Dos puellæ nupturæ congrua dari debet,
nec non corrodum. Quam dos congrua
existimetur? 1. 2. 26. 10. 420
- Dos legitima an aequalis, vel sere æ-
qualis utrum esse debeat? 1. 2. 26.
21. 420
- Dos a patre promissa de suis, & ma-
ternis, vel filiarum bonis tota solvi debet
ex bonis paternis, nisi constet, aliud
voluisse patrem, cum dotem promissit.
1. 2. 26. 38. 435
- Dos constituta in priore matrimonio re-
petita præsumitur ex sententia pragma-
ticorum in posteriore, quod cum alio
viro contractum fuerit. 1. 2. 26. 45. 439
- Dos prioris matrimonii an censetur re-
petita in posteriore etiam, quoad lu-
crum dimidia dotis marito datum,
cum mulier sine liberis decedit? 1. 2.
26. 47. 426
- Dos priorum nuptiarum non censetur in
posterioribus repetita, si maritus pri-
mam dotis constitutionem ignoraverit.
1. 2. 26. 48. 440
- Dos constituta in priore matrimonio non
censetur repetita in secundo, si dos
mulieri restituta fuerit, antequam ad
secundas nuptias transiret. 1. 2. 26.
49. 441
- Dos, constante matrimonio, augeri po-
test: augmentum autem aisdem legibus
regitur, ac dos ipsa, cujus accessio, &
pater reputatur. 1. 2. 26. 50. 441
- Dos soluta præsumitur ex lapsu tempo-
ris, si & alia personarum, atque re-
rum adjuncta concurrant. 2. 2. 30. 9. 27
- Dos, soluto matrimonio, quandocum re-
stituta existimetur, sive in re mobili,
sive in re immobili constituta fuerit. 2.
2. 32. 12. 38
- Dos an ex clausula constituti, qua mulier
petitur, viro defuncto restituta intelligen-
tur? 2. 2. 32. 15. 39
- Dos constante matrimonio ex causa uti-
litate restitui potest, & debet. 2. 2. 32.
33. 1. 42
- Dos, cum maritus ad inopiam vergit, in
tuto collocari debet, ut mulieri prospere-
tum sit. 2. 2. 33. 4. 43
- Dos sola an restitui, seu in tuto poni
debeat, cum maritus ad inopiam ver-
git? Quid de litis sumptibus? 2. 2.
33. 15. 48
- Dos an ad patrem revertatur eo casu,
quo passa sit, dotem ex conventionem
restitui filii, vel successoribus, & cui
de jure, si filia patri premortua fuerit?
2. 2. 34. 2. 49

- Dos focero soluta ab ipso in solidum restitui debet; filius ne de peculio quidem tenetur. 2. 2. 34. 3
- Dos a focero plerumque restitui debet, quamvis filius una cum petre dotem uxoris se recipisse confessus fuerit. 2. 2. 34. 5
- Dos bonis immobilibus constans, soluto matrimonio, statim restituenda est: intra annum vero mobilibus. An valeat pactum, ut dos citius die reddatur. Quid si pramoriatur mulier? 2. 2. 34. 41.
- Dos minime soluta mulieri restitui non debet ab heredibus mariti, nisi hic fidem de dote habuerit. 2. 2. 34. 38.
- Dos non minuitur propter impensas factas in alimenta familie, quibus ferendis maritus idoneus fuerit. 2. 2. 35. 5.
- Dos, & donatio propter nuptias impunita in legitimam, & conferuntur. An & ceteræ donationes simplices, vel ex causa? 2. 2. 35. 27.
- Dos in legitimam matris impunita, cum nepotes, matre pramortua, avo succedunt, licet conveniunt sit, ut dos revertatur ad eum, cui de iure, vel consuetudine restitui debet. 2. 2. 35. 28.
- Dos data nepti ab avo, dum adhuc vivit pater, in legitimam patris regulariter impunita debet. 2. 2. 35. 29.
- Dos restituta intelligitur, si mulier bona dotalia possideat, scientibus, & patientibus mariti heredibus. 2. 2. 34. 21.
- Dos ex bonis fensualibus, seu sorum usu restitui debet, non tantum mulieri, sed etiam illius heredibus. 2. 2. 34. 21.
- Dos integra offerri debet mulieri a creditoribus, nisi aliud suadeat æquitas favore creditis pignoratitii. 2. 2. 34. 33.
- Dos, ut constituatur, vel restituatur, si deicommissum universale ab ascendente institutum potius, quam particulare ordinatum a consanguineo transversali scindi debet. 2. 2. 93. 7.
- Dos, & donatio propter nuptias au conferri debeant? 3. 2. 5.
- Dos debite ex bonis patris solvi debet filia ante finitam discussionis instantiam
- super bonis fratris. Quid de muliere dote petente in bonis mariti? 3. 3. 12. 34.
- Dotales sunt res in locum fundi dotalis subrogatæ. An res cauta ex pecunia dotali ejusdem conditionis sit? 2. 2. 32. 6.
- Dotata intelligitur mulier, ut a quarta in bonis mariti excludatur, quæ dorem habet conditioni suæ congruam, licet reditus ad alimenta non sufficiant. 2. 2. 16. 11.
- Dote adici non potest pactum, ut maritus de dolo tantum teneatur, non de culpa. 2. 2. 27. 4.
- Dote maritus potest uxorem defendere sine mandato. Quid de paraphernis? Quid si maritus semel confiterit, ut mulier in dote agat? 2. 2. 31. 3.
- in Dote novatio obligationis an mulieri permittatur? 2. 2. 32. 3.
- de Dote in tuto collocanda late sententia nocet omnibus, qui ad dotis restitutionem tenentur; atque etiam creditoribus in alia provincia degentibus, nec vocatis. 2. 2. 33. 16.
- pro Dote nurum restituenda an bona patris directæ, an in subsidium duntaxat teneantur? 2. 2. 34. 21.
- Dote restituta, non amplius debentur numerum, licet pecunie dotalis ipsi focero matuo data fuerit. 2. 2. 34. 46.
- Dotem suam alienare potest mulier, ut dotem filii nuptiarum constituat. 1. 2. 21. 6.
- Dotem nepti in patris subsidium dare tenetur avus, quamvis sui juris pes emancipationem facta sit. 1. 2. 26. 6.
- Dotem se filia datorum quid si pater, & mater simul, & in solidum promiserint? 1. 2. 26. 37.
- Dotem promississe intelligitur, qui dixit volo dare: maxime si ex eorum numero sit, quibus dotandi omnes non incumbit. 1. 2. 26. 43.
- Dotem dare debet filius emancipatæ pater, æque ac filius in potestate retentæ. 1. 2. 26. 3.
- Dotem nepti dare tenetur avus paternus primo loco præ matre. 1. 2. 26. 9.
- Dotem siue marito soli, siue marito, & uxori simul promissam solva maxime,

- constante matrimonio ; exigere potest. 2. 2. 29. 1. 18
- Dotem solvere an debitor dotis possit petenti marito, qui solvendo parum idoneus sit? 2. 2. 29. 4. 20
- Dotem integram an mulier ab uno ex heredibus debitoris petere possit? An pro hereditaria tantum portione singuli heredes teneantur? 2. 2. 34. 15. 57
- ad Dotem exigendam competat hypotheca tum marito, tum mulieri, dummodo promissa fuerit. 2. 2. 29. 3. 19
- Dotem, qui ex necessitate solvit, cautionem idoneam petere potest a marito inope. Quid si non petierit, & dos amissa sit? 2. 2. 33. 6. 44
- ad Dotem nurui restituendam patet nuptiis filii consensio non obligatur, ne id subsidium quidem filii, nisi dos simul tradita fuerit ex consensu ipsius patris. 2. 2. 34. 6. 51
- Dotem an exigere possit filiusfamilias, qui simul cum patre habitet. 2. 2. 29. 2. 13
- Dotem legatam an maritus exigere possit? 2. 2. 29. 2. 13
- Dotem, nuptiis solutis, quis exigere possit? 2. 2. 29. 2. 13
- Dotem an restituere teneatur pater, qui se restitutum sponderit, sed sub ea conditione, quod dos ipsi tradatur soluta autem fuerit filio. Quid si modus solutioni dictus a patre, qui se ad dotem restituendam obligavit, non fuerit servatus? 2. 2. 34. 89. 52
- Dotem ex feudali bonorum usufructu repetenti mulieri non incumbit onus probandi bona allodialia, seu libera superesse. 2. 2. 34. 40. 60
- Dotem dimidiam, muliere sine liberis defuncta, maritus vi consuetudinis apud nos probata lueratur, siue adventitia, siue profectitia sit dos. 2. 2. 36. 1. 92
- Dotem dimidiam maritus apud nos generali consuetudine lueratur, si mulier decedat sine liberis communibus, quamvis relinquit filios prioris matrimonii, nisi speciali consuetudine, vel statuto aliud quibuscumque in locis inductum probetur. 2. 2. 36. 8. 96
- Dotem matri datam nepotis, avia praemortua, mariti succedentes conferre debent, licet avia dotem hanc stipulata fuerit non sibi, sed filio restitui. 3. 2. 3. 311
- Dotem matri traditam, si avo succedere velint, conferre tenentur nepotes, tametsi mater dotem accipiens renunciaverit juri successione favore patris sui, vel matris, & ipsi hereditate matris abstinuant. 3. 2. 2. 312
- Dotem dans an evictionem praestet? 4. 3. 26. 8. 48
- Dotibus a duabus ex eodem patrimonio debitis praefertur antiquior tempore, nisi mulier tempore prior hereditatem debitoris adierit sine beneficio inventarii. 2. 2. 34. 27. 70
- Dotis titulo legatum a patre relictum filii purum intelligitur, non conditionale, pendens a conditione nuptiarum: Quid si pater aliud insuper filiae reliquerit? 2. 2. 26. 19. 426
- Dotis legatum filiae relictum a patre purum est in eo, quod excedit legitimam. 2. 2. 26. 20. 425
- Dotis nomine legatum ab extraneo relictum, nonnisi secutis nuptiis solvi debet; statim vero, quod a patre: nisi constet, diem, vel conditionem inesse ex patris voluntate. 2. 2. 26. 21. 427
- Dotis constituenda, vel retinenda causa fideicommissi vinculo suppositorum bonorum, quae quantitas distrahi possit. 2. 2. 26. 26. 430
- Dotis constituenda, vel restituenda causa primogenio, vel majoratui supposita bona possunt alienari. 2. 2. 26. 28. 430
- Dotis fructus capi nequeunt a creditoribus mariti. Quid interfit inter fructus perceptos, & pendentes? 2. 2. 31. 2. 32
- Dotis restitutio an differri possit ob debitum matris liquidum, vel illiquidum? 2. 2. 34. 63. 83
- Dotis servanda causa fideiussoribus filiae a marito exigere non potest: atque vero extraneus, qui dotem mulieri praestet. 2. 2. 29. 5. 12
- Dotis tardius solute debentur usurae marito, qui interea fert onera matrimonii. 2. 2. 29. 7. 22
- Dotis etiam non solutae augmentum debetur, si maritus eam exigere potuerit. 2. 2. 29. 8. 22

Dotis non numeratæ exceptio competit marito, aliisque, quorum interest. 2. 2. 30. 1. 23
 Dotis non numeratæ exceptio denegatur marito, qui fidem de dote habuit, atque etiam mariti creditoribus. 2. 2. 30. 2. 24
 Dotis non numeratæ exceptio an iurejurando assertorio, vel promissorio tollatur? 2. 20. 30. 5. 16
 Dotis confessio facta pendente matrimonio, sed cum præcessit dotis constitutio, suspecta non est simulationis. 2. 2. 30. 7. 16
 Dotis pro parte solutio inducit presumptionem integram factam numerationis, quam tamen fortioribus indicibus elidi potest. 2. 2. 30. 8. 27
 Dotis legatum valet, si certa quantitas relinquatur, vel certa res demonstretur. 2. 2. 30. 16. 30
 Dotis non numeratæ exceptionem objicere non potest fideus, bonis mariti publicatis, nisi intra constituta ceteris tempora. 2. 2. 30. 19. 31
 Dotis fructus omnes percipit maritus tamquam dominus, & jure proprio. 2. 2. 31. 1. 32
 ad Dotis restitutionem, seu collocacionem in tuto obtinendam, quam competeant mulieri juris auxilia, constante matrimonio? 2. 2. 33. 9. 45
 Dotis in tuto collocandæ causa mulier vindicare non potest bona a ceteris possessoribus honorum mariti, nisi aliunde ei consuli nequeat. 2. 2. 33. 11. 46
 Dotis in tuto collocacionem postulanti mulieri an creditores offerre possunt? 2. 2. 33. 12. 47
 Dotis tardius soluta an debeatur usura mulieri in omni casu. 2. 2. 34. 42. 73
 Dotis usura non debetur intra annum luctus mulieri, quam alimenta percipit ab heredibus mariti. 2. 2. 34. 43. 74
 Dotis usura an possit duplum excedere? 2. 2. 34. 55. 78
 Dotis promissa quamvis non soluta augmentum debetur, dummodo dos exigi poterit. Quid si de dotis solutione constet ex sola mariti confessione? Quid si maritus fidem de dote habuerit? 2. 2. 37. 3. 99
 Dotis nomine legatum relictum possit ab

co, qui dotare non cogitur, conditionale est, pendens a conditione nuptiarum: purum vero, si legans aptem dare teneatur. 2. 2. 65. 1. 138
 Dotis conditio deterior per pacta fieri nequit. 2. 2. 27. 3. 10
 Dotis longiore die restituendæ pactum an valeat? 2. 2. 27. 5. 10
 Dotis non numeratæ exceptio an competit marito, qui præter dotale instrumentum apocham liberationis conscripsit? 2. 2. 30. 4. 25
 Dotis recepta a marito facta confessio, cum labi incipit facultatibus, an valeat? 2. 2. 30. 17. 30
 Dotis, constante matrimonio, in tuto collocandæ causa adjudicatio mulieri bonorum mariti, ad quam estimationem fiat? 2. 2. 33. 7. 45
 Dotis causa mulier præferitur creditori priori expressa hypotheca munito in bonis a marito post receptam dotem comparatis, excepto venditore, & similibus. 2. 2. 34. 31. 66
 Dotis causa mulier præferitur creditoribus posterioribus expressam hypothecam habentibus, atque etiam privilegio munitis. 2. 2. 34. 30. 66
 Dotis tardius soluta usura an indistincte solvi debeant heredibus mulieris? 2. 2. 34. 47. 75
 Dotis usura in concursu ultra præteritum quinquennium mulieri non debetur eodem modo, quo nec ceteris creditoribus. 2. 2. 34. 50. 76
 Dotis lucrum, mortua sine liberis uxore, acquiritur filiofamilias marito quoad proprietatem patri quoad usumfructum. 2. 2. 36. 4. 94
 Dotis augmentum, *V. in V. Augmentum*.
 Dotis constituendæ, vel restituendæ causa alienari possunt bona fideicommissaria. 3. 2. 80. 5. 103
 Dotis causa absenti licet stipulari? 3. 3. 3. 273
 Dotis causa usura gravioris an accipi possint? 3. 3. 5. 25. 273
 Duplum in mutuo excedere non possunt usura. 3. 3. 5. 30. 273

E

Ecclesiarum, pia loca, & universitates
gaudent jure minorum, quoad restitu-
tionem ex causa lesionis. 1. 1. 35.
7.
Ecclesiam, vel pii loci bona, quibus so-
lemnitatibus adhibitis vendi possint? 1.
2. 3. 26, & 27. 259
Edere debeat tum actor, tum reus instru-
menta, quibus usuri sunt ad fundandam
suam intentionem: non quibus usuri
non sunt: nec regulariter contra se,
nisi ex causa publicæ utilitatis. 4. 4.
32. 1. 269
Edere quis cogi potest contra se officio
judicis, suadente æquitate. 4. 4. 32.
2. 270
Edere contra se instrumenta quis tenetur,
cum hæc publica sunt, sive officii pu-
bliæ causa conscripta. 4. 4. 32. 3. 271
Educari, si nihil obstat, debet pupillus
apud eum, quem pater elegit. 1. 1. 20.
1. 112
Educatib. pupilli credenda est illi, quem
extraneus pupillum heredem scribens no-
minavit, patre licet invito. 1. 1. 12.
5. 84
Educatio pupilli permitti potest matri et-
iam binubus. 1. 1. 20. 4. 113
Educatio pupilli an credi possit matri ma-
læ administrationis suspectæ. 1. 1. 20.
5. 114
Electio in legato alternativo legatarii est,
si testator per vindicationem reliquerit,
ex quo verba ad legatarium diriguntur.
2. 2. 66. 3. 340
Electio ad fideicommissum vel ex familia
relictum facta sub modo, qui sit caus-
sa finalis dispositionis, ipso jure resol-
vitur, si electus modum non impleat.
2. 2. 82. 12. 28
Electione semel facta, variare non licet,
nisi iusta subsit causa. Quæ sint iustæ
variandi causæ? 2. 2. 66. 2. 340
Eligendi jus amittitur optione, seu ele-
ctione maxime facta intra tempus a ju-
dice, vel a testatore definitum. 2. 2.
66. 1. 373

Eligendi in testamento decessit facilius pos-
test etiam actu inter vivos ad exitum
perduci. 3. 2. 82. 11. 27
Emancipatio quibus solemnitatibus fieri
debeat? 1. 1. 11. 1. 79
Emendi, vel vendendi promissio facta per
scripturam privatam an valeat, & an
venditionis instrumentum confici debeat.
4. 3. 22. 18. 18
Emerere non potest tutor a pupillo, nec
cum eo contrahere. 1. 1. 22. 20. 119
Emerere potest a creditoribus jura adversus
hereditatem, qui eandem adit, impetra-
to beneficio inventarii. 2. 2. 59. 34. 293
Emerere quis potest alteri, quem postea no-
minaturos est; si ad hoc mandatum ha-
beat. 4. 3. 22. 16. 22
Emerere an possint immunes ex numero XII
liberiorum bona tributaris supposita? 4.
3. 22. 20. 26
Emerere an possint a clientibus advocati,
& procuratores? 4. 3. 22. 14. 22
Emphyteusis rerum immobilium universi-
tatis an venditionis, & donationis in so-
lurum solemnitates requirant? 1. 2. 3.
4. 248
Emphyteusis, cui res vendita subijciatur,
evictionis actioni locum non facit. Quid
si res fideicommissi vinculo supposita
sit? 4. 3. 26. 20. 56
Emphyteusis mere hereditaria, & aliena-
bilis venit in heredis institutionem, &
fideicommissum: si tamen ab herede gra-
vato alienetur, consentiente domino li-
bera sit. 4. 3. 30. 1. 94
Emphyteusis probatur ex scriptura conces-
sionis, atque ex responsione Emphytea-
rum. Emphyteusis facilius probatur quo-
ad solutionem canonis, quam quoad
caducitatem. 4. 3. 30. 8. 98
Emphyteusis ecclesiastica an intra tertium
gradum sit? an persona acquirentis
computetur in gradibus? 4. 3. 30. 9. 98
Emphyteusis ecclesiastica plerumque non
pervenit ad feminas, nisi in defectum
masculorum. An lineæ prerogativa in-
spiciatur? An Emphyteuta inter voca-
tos de ea disponere possit? 4. 3. 30.
30. 99
Emphyteusis an ex recognitionibus probetur?
4. 3. 30. 7. 97
Emphyteuta, nisi aliud conventum sit,
potest rem emphyteuticam cum suo opo-

vo in alium transferre, deusnatione
tamen prius facta domino, qui, eodem
oblato pretio, e contrario praefertur. 4.
3. 30. 2. 94
Emphyteuta collectas, seu tributa solvere
debet. 4. 3. 30. 4. 95
Emphyteuta, an destructam domum redi-
ficare teneatur? 4. 3. 30. 5. 96
Emphyteuta negans an Emphyteuti priva-
ri possit? 4. 3. 30. 11. 100
Emphyteuta canonem intra certum tempus
solvere negligens cadit ab emphyteuti.
Quid si canonis quantitas incerta sit?
4. 3. 30. 12. 102
Emphyteuta re male utens, vel legem con-
tractus non implens statim expelli non
potest, nisi pactum resolutivum adjectum
fuerit; sed ad implementum cogi potest:
alioquin expellendus. 4. 3. 30. 13. 103
Emphyteuta investituram a directo domi-
no quibus in casibus petere teneatur?
4. 3. 30. 6. 96
Emphyteuticaria bona fideicommissio sup-
ponere licet, si dominus directus con-
servetur. 3. 2. 83. 7. 95
Emta res ex pecunia pupilli, vel minoris
pupillo, vel minori acquiritur. 1. 1. 3.
22. 6. 118
Emta in re nummis suis a tutore pupillus
hypothecam habet cum praestatione ad-
versus creditores anteriores. 1. 1. 32.
4. 182
Emta si res sit ex pecunia pupilli ab ex-
traneo, an pupillo hypotheca eum pra-
estatione competat. 1. 1. 32. 6. 183
Emta res illi acquiritur, ejus nomine
emtor facta est, non ex ejus nummis
comparata. Quid si emtor rem acqui-
serit sub ea conditione, ut eam alteri
vendere teneatur. Quid si nomen suum
quis accomodaverit? 4. 3. 22. 17. 24
Emtio sub hasta majori pretio per erro-
rem oblato nulla est. 4. 3. 22. 3. 11
Emtio venditio tota consistit in eo, qui
sibi, & alteri emerit sine mandato. Qua-
te? 4. 3. 22. 15. 21
Emtio venditio legis potestate, etiam
errore contrahente invito, aliquando
rescinditur. 4. 3. 27. 1. 61
Emtio venditio de pluribus rebus simul
celebrata in totum infirmatur, si cor-
rumpat una pars, sine qua emtor contra-
ctus non fuisset: quae tamen voluntas

in rebus dividenda non praesumitur. 4.
3. 27. 10. 67
Emtor hereditatis, qui actiones sponte in-
scepit, amplius recusare non potest.
Quid si venditor salvando non sit? 2.
2. 38. 10. 272
Emtor morosus usuras quidem pretii sol-
vit; non omne, quod venditor, mora
non facta, consecutus fuisset, si extra
rem sit. 4. 3. 24. 15. 39
Epistolae Principis rescriptis contrarias an
recipi debeant? 1. 1. 1. 20. 16
Equites Hierosolymitani, seu Melitenses
an succedant in fideicommissis? 2. 2.
76. 3. 376
Equites Melitenses an successione intesta-
tae capaces habeantur? 4. 3. 1. 8. 176
Error in nomine legatarii non vitiat le-
gatum, si aliunde certo constat de per-
sona legatarii: idem est de falsa demon-
stratione. Quid si testator erraverit in
nominis rei legatum? 2. 2. 72. 6. 361
Error in corpore venditionis irritam facit,
non error in quantitate: magni ta-
men accessus, vel defectus ratio habenda
est, quoad rei vendita pretium. 4.
3. 22. 4. 11
Error in qualitate locum facit augmento,
vel decremento pretii in venditione, si
emtori nocet, & non levis sit. 4. 3.
22. 5. 13
Error facti executionem praestat: facti
alieni ignorantia praesumitur. 4. 4. 18.
2. 230
Evicta re vendita, pretii diminutio an fiat,
si intermedio tempore decreverit rei va-
lor? 4. 3. 26. 19. 35
Evictio praestatur inspecto tempore, quo
res vincitur; non rei valore, qui fuit
tempore contractus, si creverit valor,
sive decreverit. 4. 3. 24. 2. 34
Evictio an praestari debeat, si fundus ven-
ditus retractu legali, vel conventionali
ab autore auferatur? 4. 3. 26. 1. 44
Evictio potissimum praestatur in venditio-
ne cujusvis rei siue corporalis, siue
etiam incorporalis, puta census. 4. 3.
26. 1. 45
Evictio etiam praestatur in divisione, in
qua tamen non attenditur modica lesio.
4. 3. 26. 7. 48
Evictio regulariter non praestatur in do-
nationibus simplicibus. Quid de reman-

- neratorii, vel sub modo? 4. 3. 26. 9. 49
 Evidio etiam non promissa emtori com-
 ponit, tamen pars tantum rei venditæ
 evincatur. Quo apud Romanos differat
 actio de evizione, ab actione ca emto?
 4. 3. 26. 10. 49
 Evidio quo sensa præstetur emtori propter
 servitutes, cui tamquam liber venditus
 fuerit fundus? 4. 3. 26. 11. 50
 Evidio, quæ contingit ex facto Principis,
 an per venditorem emtori præstari de-
 beat? 4. 3. 26. 12. 51
 Evidio ignorantis emtori præstanda est,
 licet aliter convenerit, quod pertinet
 ad pretii restitutionem. Quid si sciens
 rem alienam emerit? 4. 3. 26. 13. 52
 Evidio non præstatur, cum bona fide ven-
 diatur jus incertum, quod quis in re ha-
 bere putat. 4. 3. 26. 14. 53
 Evidio locum non habet, sed venditor
 rem ab onere liberare tenetur. Quid si
 negligat? 4. 3. 26. 15. 54
 de Evizione venditor repromittere tenetur,
 atque datis fideiussoribus, si in limine
 contractus imminet evizio. 4. 3. 26.
 16. 55
 Evicionem non præstant creditores, qui-
 bus instantibus venditio publice sub hasta
 fit, nisi eam promiserint, aut rem quasi
 suam venderint: tenentur tamen cedere
 actiones suas emtori. 4. 3. 26. 3. 45
 Evicionem non præstat, qui ex causa
 transactionis adversario dimittit rem, de
 qua controversia erat, nisi pretium rei
 fere receperit. 4. 3. 26. 6. 47
 Evizioni, seu actioni ex emto locus non
 fit propter molestias a vicinis servitu-
 tem denegantibus, vel vindicantibus il-
 latis. Quæ conditiones desiderantur, ut
 de evizione agi possit? Quid si evizio
 speciatim promissa fuerit? 4. 3. 26.
 12. 51
 Evizioni subest datio in solutum perinde
 ac venditio. Quid de permutatione? Quid
 si fundus causa transactionis datus evin-
 catur? 4. 3. 26. 5. 46
 Evicionis imminenti titulo non potest
 emtor reculare solutionem pretii, sed
 venditor satisfacere tenetur de evizione,
 etiam si dicitur sit. 4. 3. 24. 13. 38
 Evicionis nomine agi potest adversus pa-
 trem, aliumve dotare coactum, si res
 in dotem tradita auferatur. Quid de ex-
 traneo, vel muliere ipsa? 4. 3. 26. 8.
 48
 Evicionis nomine ob solas illatas mole-
 stias agi potest, si ita speciatim conve-
 nerit. 4. 3. 26. 13. 51
 Evicionis nomine agi potest, facta auctori
 denunciatione, nec emtor item ipse
 suscipere tenetur. Denunciatio facienda
 est, licet causa videatur notorie iniusta.
 4. 3. 26. 14. 52
 Evicionis nomine agere non potest emtor,
 qui compromiserit, vel transegerit. Quid
 si per iudicis imprudentiam, aut erro-
 rem succubuerit? 4. 3. 26. 15. 53
 Evicionis nomine quid præstat venditor
 emtori? An solum pretium, an omne,
 quod interest? 4. 3. 26. 17. 54
 Evicionis actioni locus non facit Em-
 phyteus, cui res vendita subicitur.
 Quid si res fideicommissi vinculo sup-
 pedita sit? 4. 3. 26. 30. 56
 Evicionis actio quas condiciones deside-
 ret? 4. 3. 26. 12. 51
 Evizio fundo, id quod interest, plerum-
 que pecunia æstimatur. An alter fundus
 emtori iuvire, vel volenti dari possit,
 vel debeat? 4. 3. 26. 18. 54
 Exceptio de iure tertii, quæ ius agentis
 excludit, allegari potest a tertio, cuius
 interest. 1. 1. 23. 42. 176
 Exceptio non numeratæ dotis competit
 marito, aliisque, quorum interest, ne
 damnum sentiant. An emtori ad dotem
 restituendam speciali conventionione obsta-
 rit? 2. 2. 30. 1. 23
 Exceptio non numeratæ dotis denegatur
 marito, qui fidem de dote habuit, atque
 etiam mariti creditoribus. 2. 2. 30.
 2. 24
 Exceptio non numeratæ dotis intra quod
 tempus objici possit? An mariti credi-
 tores favorabiles habeantur? 2. 2. 30.
 3. 24
 Exceptio non numeratæ dotis an joreju-
 rando assertorio, vel promissorio tolla-
 tur? 2. 2. 30. 5. 26
 Exceptio non numeratæ pecunie intra
 biennium competit ei, qui spe futura
 ea mutuo numerationis confensus est
 se pecuniam accepisse, quam non acce-
 pit. Quid si ex alia causa quis se de-
 bitorem confensus sit, vel pecuniam ex
 prioribus debitis accepisset? 3. 3. 21. 1. 412

Exceptio pecuniae non numeratae non competit in deposito pecuniae. Quid si confessio in instrumento authentico facta sit? 3. 3. 21. 4. 415
Exceptio pecuniae non numeratae competit debitori illius heredi, fideiussori, & creditoribus: intra biennium opponi debet, sed semel opposita sit perpetua. 3. 3. 21. 2. 413
Exceptio an, & quibus casibus probari debeat? 4. 4. 19. 1. 230
Exceptio rei iudicatae non habet locum, nisi litis finita rursus moveatur inter easdem personas, de eadem re, atque ea eadem petendi causa. 4. 4. 20. 1. 231
Exceptionem dotis non numeratae obijcere non potest maritus, qui praeter dotale instrumentum apocham liberationis scripserit: auctus tamen intra triginta annos, si probare velit, dotem vere non fuisse numeratam. 2. 2. 30. 4. 25
Exceptionem non numeratae pecuniae non habet, qui partem debiti solvit, vel qui in iudicio contentioso debitorum confessus est. 3. 3. 21. 5. 415
Exceptiones doli, & Macedoniano secundo creditori obijci non possunt, utique solutionis. 4. 3. 37. 6. 179
Exceptiones altioris indaginis, puta administrationis rationem nondum redditurum fideicommissi, aut dominii non admittuntur in interdicto recuperandae possessionis, quod spoliatis competit, nisi incontinenti probentur. 4. 4. 26. 4. 246
Exceptiones domini an in interdicto retinendae possessionis admittantur? An possessorium summarium cum plenario conjungi possit? Quo tempore iudicio summarii, vel summarissimi possessorii locus fiat? 4. 4. 27. 8. 255
Exceptioni non numeratae pecuniae post elapsum tempus praefinitum obijciendae debitori non detegantur aliam exceptionem, & possimum doli, quae perpetuae sunt, seu durat ad XXX. annos. Quid si creditor intra biennium non agat? 3. 3. 21. 3. 414
Exceptioni non numeratae pecuniae potest renunciari, saltem ex intervallo. Quid si jurandum adjectum fuerit? 3. 3. 21. 6. 416
Excusare se non potest, qui semel tutelam, vel curam suscepit, nisi nova su-

perveniat causa. 1. 1. 28. 16. 158
Excusare an se possit, qui patri pupilli promissit, se tutelam suscipiturum, vel tamquam testis subscriptis testamento, in quo tutor testamento nominatus fuit. 1. 1. 28. 7. 153
Excusat a tutela administratio rei fiscalis. Quid de generali gabellario salii? 1. 1. 28. 3. 152
Excusationem an praestet a tutela lis cum pupillo, vel diviso rerum communium? 1. 1. 28. 11. 155
Excusationem a tutela, vel cura praebetetas septuaginta annorum completa. 1. 1. 28. 5. 152
Excusationem an plures causae simul junctae a tutela praebere possint, quae eorsim non sufficerent. 1. 1. 28. 12. 156
Excusationis causae sigillatim iudici apsependae sunt, ut statuere possit, an danda sit immunitas, nec ne. 1. 1. 28. 13. 157
Excusationis a tutela, vel cura causae intra quod tempus allegari debeant? 1. 1. 28. 14. 159
Excusationis causas perpendens iudex a tutela, vel cura vocare debet consanguineos minoris, vel curatorem dare. 1. 1. 28. 15. 158
Excusio principalis debitoris necessaria non est in annuis praestationibus in perpetuum ex fundo solvendis, nec in redditibus censuum. Quare? 3. 3. 14. 3. 325
Excusio specialis hypothecae necessaria est, si posterior creditor eam postulet, cum prior generalem, & specialem habet. 3. 3. 12. 3. 297
Excusio hypothecae specialis necessaria non est, si creditor caverit, ne specialis hypotheca generali deroget. 3. 3. 12. 4. 299
Excusio fideiussoris praevia requiritur, quam conveniatur collaudator. 3. 3. 19. 155 & 16. 352
Excusationem principalis creditoris non impedit clausula constiuti contractui adjecta. 3. 3. 14. 4. 326
Excusationem praeviam altioris rei debendi iuste desiderat, suis utique sumptibus, alter reus ex causa onerosa, ad quem nihil pervenit. 3. 3. 28. 8. 333

Excusationis necessitas cessat, cum quis si-
deposuit in rem suam; vel cum excusatio
minus intricata, & nimium difficilis
est 3. 3. 19. 22. 396

Excusationis beneficium non gaudet fidei-
jussor in rem suam. 3. 3. 19. 24. 351

Excusationis beneficium a iudice suppleri
nequit 3. 3. 19. 23. 397

Executi an prius debeat reus? 3. 3. 19.
21. 356

Executi an debeant bona etiam in alio ter-
ritorio posita? 3. 3. 19. 17. 392

Executio sententiarum non potest fieri contra
universitatis consiliarios, nisi negligencia
ipsis imputari possit, cur creditoribus
satisfactum non sit. 2. 2. 2. 33. 243

Executio sententiarum an differri debeat pro-
pter meliorem possessionem ad rem
restituendam condemnato petitis. 2. 2.
8. 28. 290

Executio sententiarum in capite liquido non
differtur, licet alia capita illiquida sint.
Quid de creditore hypothecario, & va-
lore quanti plurimi? 4. 4. 37. 6. 310

Executio facta non praescripta a legibus
forma nulla est; nec ullos habet effe-
ctus. An duo fieri possint, si ex prima
creditori satisfactum non sit? 4. 4. 37.
7. 311

Executio sententiarum odio patris late sit
contra filium, quem constat esse here-
dem patris. 4. 4. 37. 10. 313

Executionem sententiarum an impedire possit
tertius jure dominii, vel crediti utens?
Quid de muliere ex causa sui doris
intercedente? 4. 4. 37. 4. 309

Executoris testamentarii munere, privari
potest notarius, qui simul legatum sibi
adscriptis. 2. 2. 70. 2. 353

Exemplum testamenti probat in antiquis,
immo etiam scriptura informis, dum-
modo constet testamentum conditum fuisse
2. 2. 48. 19. 279

Exemplum instrumenti an, & quatenus
probet? An protocolum, seu authentici-
um ipsam instrumentum exhiberi necesse
aliquando sit, si pars adversa petat.
Quid si matrix scriptura differat a pro-
tocollo? 4. 4. 34. 2. 205

Exheredare potest pater, vel praeterire fi-
lium expresse, vel tacite consentientem

exheredationi, vel praeteritioni. 2. 2.
47. 3. 160

Exheredationi, vel praeteritioni an tacite
intelligatur consensisse filius, qui intra
annum sciens tacuit, vel praeteritum fuit
paterno testamento, in quo praeteritis
tuis, vel exheredatus. 2. 2. 47. 4. 161

Exigere potest dotem sive marito soli,
sive marito, & uxori simul promissam
solus maritus, constante matrimonio. 2.
2. 29. 1. 18

Expensas litis non subit, qui iustam, ha-
buit litigandi causam. Quid si allega-
tor ignorantia facti alieni, vel proprii.
Quid si partim iusta fuerit causa liti-
gandi, partim iniusta? 4. 4. 42. 2. 335

Expensas litis non subit, qui generalem
hypothecam post allegatum tantum specia-
lem movet: unque qui premature
agit de debito in diem, vel condicio-
nali specialem tantum in exordio litis
hypothecam alligavit. 4. 4. 42. 6. 335

Expensa V. in V. Expensa. 1.

Expensa V. in V. Expensa. 2.

Expensa litis generatim solvuntur non ob-
stante victori a victo. Quid si iudex de
illis non pronunciaverit? 4. 4. 42. 1. 333

Extensio statutorum ex rationis identitate
de casu ad eam fieri potest etiam con-
tra jus commune. 1. 1. 2. 19. 27

Extraneus, quamvis dotem sibi reddi sti-
pulatam sit, non potest agere ad dotem
in tuto collocandam. 2. 2. 23. 6. 44

F

Facta iusto pretio aestimari possunt, &
debent; sed merces nulla debetur ei,
qui factum non posuit, cui merces pro-
missa fuit. 3. 3. 3. 22. 219

Factum venire non iudicatur contra pro-
prium, qui alio nomine agit. 1. 1. 25.
13. 143

Factum defuncti, quod lex prohibet favo-
ri boni publici, vel quod publicam
causam admittit habere, heres impune
reprobare potest. 2. 2. 58. 8. 272

Factum defuncti heres probare debet, licet
iniustum ab initio fuerit, si deinceps

possit confirmari: puta si defunctus rem heredis vendiderit, aut pignori dederit. 2. 2. §8. 7. 270
Factum defuncti puta alienationem rei suae a defuncto celebratam probare tenetur heres, quatenus emolumentum percipit ex hereditate. 2. 2. §9. 33. 293
Factum proprium promissum non implens tenetur ad id, quod interest: in alieno sufficit diligentiam adhibere. 3. 3. 3. 10. 228
Factum, quod facile praestari potest omnino implendum est, nec sufficit praestare id, quod interest. 3. 3. 9. 228
Factum Principis praestat venditor. 4. 3. 26. 24. 58
Familia effectiva quae appellatur? 3. 2. 82. 1. 21
Familia nomen ad personas potissimum refertur: proprie autem, & stricte comprehenditur solos descendentes utriusque sexus, si quos habeat testator, non transverse: atque familia haec effectiva appellatur. 3. 2. 82. 1. 21
Familiae nomen late sumptum comprehenditur omnes, qui sunt de agnatione, atque ab eodem stirpe descendunt: aliquando etiam cognatos, & affines. 3. 2. 82. 2. 23
Familiae appellatione ad fideicommissum vocatae sola intelligitur familia propria testatoris, cuius caput est, si eam habeat. 3. 2. 82. 3. 23
Familiae significatio restrictior est, quam gentis, seu generis. 3. 2. 82. 6. 23
Familiae nomine soli agnati aliquando significentur, cum testator ad decus agnationis respexit. 3. 2. 82. 7. 24
Familiae significatio certa, & eadem in omni casu non est, sed a testatoris voluntate pendet, quae ideo diligenter investiganda est. 3. 2. 82. 8. 24
Familiae appellatione testator celebs, vel prole destitutus vocare coactur ad fideicommissum familiam, sub qua ipse constitutus est. 3. 2. 82. 4. 23
Familiae circumspectum iudicium concurrere potest cum petitione hereditatis. 4. 3. 35. 1. 157
Familiarum genus probatur ex communione insignium, sepulcrorum, inscriptione monumenti, & similibus. 3. 2. 2. 24

Cod. Tom. IV.

Falcidia privatur heres, qui inventarium non confecerit. 2. 2. 73. 3. 366
Falcidia ratio priusquam ineat, res alienum deducendum est, tamen si quaestio sit de legatis in eam causam relictis. 2. 2. 73. 1. 365
Femina semel a masculo exclusa perpetuo manet exclusa, licet deinceps deficiant masculi. 2. 2. 77. 24. 388
Femina linea actualis, seu effectiva praefertur masculo alterius linea, qui maioris aetatis sit. 3. 2. 81. 10. 14
Femina linea actualis in primogeniis regularibus praefertur masculo alterius linea. 3. 2. 81. 9. 14
Femina linea actualis praefertur masculo alterius linea in primogenio instituto pro masculis, & feminis, licet cum praestatione masculorum: tamen si caverit testator, ut nepos patruo praefatur. 3. 2. 92. 13. 144
Femina linea actualis praefertur masculo alterius linea, quamvis testator feminas ad primogenium non admittat, nisi post masculos. 3. 2. 92. 14. 145
Femina linea ingressa, & actualis praefertur masculo alterius linea proximiori in ordine successionis, tamen si agatur de feudo, quod primogenio subest. Quid de primogenio legali? 3. 2. 92. 15. 145
Femina alienigena apud suos degeat nupta, quaeque illuc se transferat, adhuc succedit in bonis allodialibus tum ab intestato, tum ex testamento. Quid de feudis? 3. 3. 1. 6. 175
Femina linea actualis excludit masculum alterius linea in feudis primogenio, Principe consentiente, suppositis. 3. 2. 82. 11. 15
Femina civi nupta jus civitatis non acquirit, nec ideo succedere potest, nisi literas naturalitatis obtulerit. 3. 3. 1. 7. 176
Feminae non quidem jure Romano, sed fori usu testes esse possunt in testamentis, quae tempore pestis sunt, si masculi inveniri non possunt. 2. 2. 50. 1. 194
Feminae aequae ac masculi ulteriorum graduum ad fideicommissa pro filiis instituta vocatae intelliguntur, nisi restator aliud expresse, vel tacite caverit. Quid

A a a

- si damnum filiarum vertatur? 2. 2. 386
 77. 12.
 Femina descendens linea præsertim agnatis remotioribus in fideicommissio relicto familie a testatore, qui liberos non habebat. 3. 2. 83. 5.
 Femine non consentur vocatæ ad fideicommissum proximioribus relicto, si testator vocaverit proximiores sue domus. 3. 2. 81. 2.
 Femine a successione intestata omnino excludi possunt per statutum, vel tantum a quadam re, puta domibus; data tamen illius congrua dote. 3. 3. 1. 10.
 Femine admittuntur ad successionem intestatam a jure municipale eas excludente delatam, licet post illud iudicio contendatur. 3. 3. 1. 31.
 Femine an veniant proximiorum nomine in fideicommissio? 3. 2. 81. 1.
 Fenestras in muro communi pierumque non licet aperire. 1. 1. 12. 9.
 Feuda, aliæ quæcumque rei, ad quæ successores veniunt jure proprio, non defuncti, an subint ufucapioni. 1. 2. 30. 4.
 an Feuda donari possint? 1. 2. 11. 18.
 Feuda, quæ primogenito familie cedunt, instar æris alieni sunt, cum agitur de legitimæ ratione ineunda. Quid de feudo, de quo pater disponere possit, sed tantum favore certæ personæ? 2. 3. 53. 23.
 Feuda ex pacto, & providentia majorum ad descendentes omnes perveniunt, nec in legitimam imputantur. 2. 2. 53. 48.
 Feuda obligari possunt pro augmento ultra quartam partem dotis, si agnati consentiant. 2. 3. 24. 22.
 Feuda an teneantur pro restitutione dotis, si tempore illius constitutæ nondum fuerint bona allodialia penes maritum, quæ deinceps alienata fuerint? 2. 2. 14. 19.
 Feuda, de quibus pater in arbitrio disporre potuisset, computantur inter bona hereditaria ad augendam legitimam liberorum. 2. 3. 53. 23.
 Feuda an acquirantur femine nuptæ cum alienigena apud suos degenti? 3. 3. 1. 6. 175
 Feuda primogenio supposita ex consensu Principis eodem jure reguntur ac primogenia; femina linea aequalis excludit masculum alterius lineæ. 3. 2. 81. 11.
 Feuda an fideicommissio subijci possint? 3. 2. 83. 8.
 Feudalia bona etiam primogenio supposita ex causa dotis alienari possunt. 1. 1. 27. 30.
 Feudalia bona apud suos alienari possunt ex causa dotis constituendæ. An successor in feudo dotem dare teneatur si libris defuncti vassalli, qui bona allodialia non reliquerit? 1. 2. 36. 37. 45.
 Feudalia bona, licet pater de illis pro arbitrio disponat, non tamen habentur instar allodii, propter onera feudo annexa, quæ ideo in legitimam non imputantur. 2. 2. 53. 48.
 ex Feudis, seu bonis feudalibus, seu eorum usu dos restitui debet non tantum mulieri, sed etiam illius heredibus. 2. 2. 34. 21.
 in Feudis inductum primogenium regulare non est, sed prohibita divisio inter plures vocatos. ut ad majorem ætatem perveniant. 3. 2. 81. 13.
 in Feudis jure regio proximior succedit, si proximitas autem ab ultimo investito, seu feudi possessore est dimetienda. 3. 2. 81. 15.
 Feudorum sola individuitas proprie inducta est jure regio, & solum primogenium irregulare, seu facti. 3. 2. 81. 14.
 Feudum paternum retinere potest agnatus, hereditatem vero repudiare, non filius, cui tamen hereditatem adire licet cum beneficio inventarii. 2. 2. 55. 17.
 Feudum rectum, & emphyteus ecclesiastica non acquiruntur masculis ex linea feminarum progenitis. 2. 2. 79. 19.
 Feudum, ejusve fructus an pignori capi possint? 3. 3. 11. 1.
 Fideicommissa, an præscriptionibus subjaceant. 1. 2. 30. 3.
 Fideicommissa ordinare, nisi nobilibus personis apud nos non licet. Quæ perimere nobilitatem nomine veniant in hac re? 2. 2. 75. 1.
 370

Fideicommissa simplicia in suspensio esse possunt, quando speratur persona ex linea, vel genere prius vocato: vel potest acquiri qualitas ad succedendum requisita. 2. 2. 80. 1. 415

Fideicommissa non simplicia, seu qualitate annexam habentia, veluti quæ ad agnationis decus instituta sunt, vel feudum jurisdictionis continent in suspensio esse nequeunt. 2. 2. 80. 2. 417

ad Fideicommissa pro filiis instituta vocata intelliguntur, ois testator aliud expresse, vel tacite caverit, fœmina æque ac masculi ulteriorum graduum. Quid si damnum filiarum vetatur? 2. 2. 77. 21. 386

Fideicommissa non differunt quoad substantiam a primogeniis. Quid si fideicommissum sit de re, quæ ad unam dumtaxat pervenire possit, puta de commendæ ordium militarium? 3. 2. 81. 10. 30

Fideicommissa instituire apud nos non licet, nisi in rebus immobilibus, vel quæ iustar immobilium habentur. Quid de locis montium? 3. 2. 83. 4. 33

Fideicommissa potissimum perpetua non extenduntur de persona in personam, licet eadem sit ratio in utraque: nisi in utraque persona testator ad qualitatem hereditariam respexerit. 3. 2. 84. 1. 37

Fideicommissa apud nos nec inducere, nec producere ex conjecturis licet: atque præcisæ etiam lege municipali, nonnisi graves, & urgentes conjecturæ admitti debent. 2. 2. 84. 2. 38

Fideicommissa institui possunt verbis tum precariis, tum imperativis, vel quæ desiderium testatoris enixum demonstrent, non per modum solius consilii dumtaxat. 3. 1. 85. 1. 46

Fideicommissa reciproca facile inducenda non sunt: nisi aliud suadeat conjectura dilectionis inter plures vocatos, ut personæ magis dilectæ præferantur minus dilectis. 3. 2. 86. 3. 69

Fideicommissa pure, in diem etiam certum, & sub conditione relinqui possunt. 3. 2. 87. 1. 63

Fideicommissa testamento, codicillis, atque etiam sine scriptura relinqui possunt. 3. 2. 88. 2. 84

Fideicommissa non secus ac legata, & donationes causa mortis, quæ testator so-

lius heredis fideicommissæ, debentur, licet nulle solemnitates adhibita fuerint nec heres, qui iudicium defuncti semel probaverit resistere possit. 3. 2. 88. 3. 85

Fideicommissa, vel primogenia posterorum instituenda jure regio, non egrediuntur quartum gradum: non tamen compungunt primo gravata. 3. 2. 91. 10. 131

Fideicommissa post municipalem sanctionem instituta, an eodem jure quoad durationis tempus reguntur, ac prius ordinata? 3. 2. 91. 11. 135

Fideicommissa, vel primogenia etiam actum inter vivos instituta denegantur alienigenis, qui jura civitatis a Principe consecuti non sint, vel qui generali jure communione non gaudeant. 3. 3. 1. 3. 163

Fideicommissa apud nos in acta publica referri debent. 3. 2. 90. 10. 114

Fideicommissaria bona alienari non possunt, ut dos confirmatur, vel restituitur, nisi in subsidium. Quid si testator alienationem ex quacumque causa prohibuerit? Quæ bonorum quantitas in hac causâ alienari possit? 3. 2. 26. 25. 439

Fideicommissaria bona an ex causâ dotis constituende possint alienari, si in aliena non sint bona libera: filia tamen aliunde dotem habeat. 1. 2. 26. 29. 438

Fideicommissaria, vel feudalia bona usufructus omnium bonorum non præsumuntur continere. 1. 2. 16. 17. 332

Fideicommissaria bona alienari non possunt ut dos restituitur, si alia supersint bona ab omni vinculo soluta. 3. 2. 34. 17. 53

Fideicommissaria bona a defuncto possessa an inter res hereditarias numerari debeant, ita ut retineri non possint ab eo, qui repudiat hereditatem, nisi declararet quo titulo eas retinet. 2. 2. 60. 4. 305

Fideicommissaria bona inter res alienum recententur, & deduci debent, antequam legitimæ ratio incutatur, nisi agatur de primo gravato, & probetur alia deesse bona. 2. 2. 53. 21. 222

Fideicommissaria censetur substitutio compendiosa in eum casum concepta, quo deficiant filii unius lineæ: licet verbum *quandocumque* adjectum non fuerit. 2. 2. 85. 5. 48

Fideicommissariam substitutionem continet donatio inter vivos sub ea facta, ut

donatarius rem donatam alteri aliquando restituere debeat. 1. 2. 25. 1. 411

Fideicommissario competit remedium Justinianæ constitutionis ad obtinendam bonorum possessionem. 1. 2. 90. 34. 121

inter Fideicommissarios universales invitis jure accrescendi locum non habet, sed tantum inter volentes. 2. 2. 55. 11. 250

Fideicommissarium inter, & fiduciarium, quæ fiat onerum, & juriur distributio? 3. 2. 90. 39. 124

Fideicommissarius agere non potest adversus heredem gravatum, vel adversus possessores bonorum, nisi prius probato fideicommissio, & bonorum identitate? 3. 2. 90. 31. 119

Fideicommissarius in possessione bonorum constitutus in ea retinetur, si de jure suo in promptu docere paratus sit, nec ullæ competant heredi gravato detractio- nes. 3. 2. 90. 33. 121

Fideicommissarius utrum agere possit hypothecaria adversus tertios possessores bonorum heredis? 3. 2. 90. 38. 123

Fideicommissi jure, quamvis ex spe masculi pendet, possessio bonorum fideicommissi vinculo suppositorum, datur feminae, ex qua masculus nasciturus speratur. 3. 2. 80. 13. 413

Fideicommissi nomine relinqui possunt non tantum res propriæ testatoris, sed etiam heredis: & valet dispositio, licet testator rem heredis suam esse putaverit: nec pretium heredi debetur. 3. 2. 83. 1. 31

Fideicommissi conditio si sine liberis non defuit ob filium religiosum in ordine succedendi capacem, si testator filios veros, non fictos in conditione posuerit. 3. 2. 87. 4. 66

ad Fideicommissi sub conditione relicti petitionem substitutus substituto admittitur, licet prior substitutus cum liberis decesserit, si substitutio hæc nullius sit roboris. 3. 2. 87. 10. 73

Fideicommissi jus facile non completitur transactio generatim concepta de juri- bus competentibus ei, qui ad fideicommissum vocatur; maxime si cognatum fuisse non constat. 3. 2. 89. 14. 97

Fideicommissi sub conditione relicti fructus acquiruntur fideicommissario ab eo die,

quo extitit conditio. Quid de pensionibus rerum locatarum? 3. 2. 90. 10. 108

in Fideicommissi restitutionem prælegata non veniunt, nisi alia appareat testatoris voluntas. 3. 2. 90. 22. 115

in Fideicommissi restitutionem non veniunt prælegata ei relicta, qui propria jura habet, quique jussus est, ne ea persequatur. 3. 2. 90. 24. 115

Fideicommissi renunciatio facile non præsumitur: nec nocet posterioribus vocatis, nisi renunciantes hereditatem adeant. 3. 2. 91. 2. 125

in Fideicommissis regia constitutio definit graduum numerum, non spatium temporis, quo durare possint. 2. 2. 80. 3. 417

in Fideicommissis jus representationis non favet pronepotibus ex fratre, utique vero, si fideicommissum fuerit ab ascendente institutum. 2. 2. 77. 5. 379

in Fideicommissis nepotes filiorum nomine non veniunt, si non constat, testatorem sensitse de fideicommissio progressivo. 2. 2. 77. 16. 389

Fideicommissis suorum heredum, legitimorum, vel suorum heredum appellatione, qui præsumantur demonstrati? 2. 2. 78. 4. 393

in Fideicommissis pronepotes etiam filiorum nomine venire possunt ab ascendente institutis, ad quæ filii vocati sunt. 2. 2. 77. 11. 385

in Fideicommissis filiarum nomine, si agatur de re, cujus incapaces sunt feminæ, vel contemplata appareat agnatio a testatore. 2. 2. 77. 13. 387

in Fideicommissis proximorum nomine an veniant tum descendentes, tum collaterales? 3. 2. 81. 3. 10

in Fideicommissis masculus proximior testatori, licet non sit de linea actuali, præfertur masculo lineæ ingressæ, sed remotiori, cum testator prius vocavit descendentes suos; atque his tantum deficientibus, descendentes ex fratre masculos, 3. 2. 81. 21. 20

in Fideicommissis conjecturas, quæ ad probationes vim fere habent, vel quum jure civili nituntur, regia sanctio non improbat. 3. 2. 84. 3. 39

- in Fideicommissis institutis sub conditione, si gravatus sine liberis moriatur, monasterium incapax succedendi non est loco filii. 3. 2. 87. 3. 66
- in Fideicommissis ascendentium conditio liberorum, seu si heres gravatus sine liberis decedat, tacite intelligitur ex conjectura paternae affectionis erga suos descendentes cuiuscumque gradus. 3. 2. 87. 12. 74
- in Fideicommissis, quæ patri a filio, vel fratri a fratre iuncta sunt, conditio liberorum non subintelligitur: nisi voluntatis conjectura aliud suadeant. 3. 2. 87. 13. 76
- Fideicommissi vinculo suppositorum bonorum, quæ quantitas distrahi possit ex causa dotis constituendæ, vel restituendæ 1. 2. 26. 26. 430
- Fideicommissi conditionali suppositam rem an liberare teneatur heres, vel illius confirmationem dare, si eam testator ligaverit conjunctæ personæ? 2. 2. 61. 5. 312
- Fideicommissi legata supposita re, an heres eam liberare teneatur ab huiusmodi onere? 2. 2. 61. 4. 311
- in Fideicommissi, vel primogenio proximioribus relicto filius, vel filia primogenii post mortem ultimi possessoris, præferitur patruo. 3. 2. 81. 4. 11
- Fideicommissi uni ex familia, quem elegit restituendo gravatus, non potest onus adiecere, nisi aliquid de suo relinquat. 3. 2. 82. 14. 29
- Fideicommissi supposita bona ex voluntate testatoris alienari possunt; atque fideicommissum in eo tantum casu subsistat; quo alienatio secuta non sit. 3. 2. 85. 14. 35
- Fideicommissi reciproco an censetur renunciatum per divisionem inter fratres? 3. 2. 91. 4. 127
- Fideicommissi reciproco non intelliguntur renunciasse duo fratres, qui simul vendiderint bona fideicommissaria, nec qui alteri vendenti consensit. An bona emtoribus auterri possint? 3. 2. 91. 8. 130
- in Fideicommissi relicto familiæ a testatore, qui liberos non habet, feminæ descendenti lineæ præferitur agnatis remotioribus. 3. 2. 82. 5. 23
- a Fideicommissi, ad quod vocatus sit Titius, si filii heredes instituti sine liberis decesserint, non excluditur neptis, licet testator proprias filias exclusisset. 3. 2. 87. 7. 62
- Fideicommissi hereditatis supposita non præsumuntur prælegata, quorum alienationem intra certum tempus prohibuerit testator. 3. 2. 99. 25. 116
- Fideicommissi gravatus heres deducit omnia quæcumque in utilitatem fideicommissi impendit. 3. 2. 90. 30. 118
- Fideicommissi perperam supposita bona, vel nomina debitorum, inter coheredes dividuntur. 3. 2. 83. 9. 36
- e Fideicommissi, quod per clausulam codicillarem inducitur, an filii duplicem quartam detrahant? 3. 2. 90. 4. 100
- Fideicommissi renunciassent intelligitur, qui renunciavit omni iuri, sibi competentisuper certa re. 3. 2. 91. 3. 126
- Fideicommissum reciprocum inter plures heredes institutos non inducitur, nisi substitutio facta sit ultimo morienti, & in tota hereditate, vel in tota certa re; nisi aliud ex conjecturis appareat. 2. 2. 45. 7. 133
- Fideicommissum perperam iunctum heredi, vel legatario, nullius est roboris; sed valet institutio, vel legatum detracto fideicommissi onere. 2. 2. 75. 4. 373
- Fideicommissum, ad quod liberi vocati sunt, vel filii, aut familia, primum gradum non egreditur, nisi constet ulteriorem progressum a testatore voluit fuisse. 2. 2. 77. 1. 377
- Fideicommissum in suspensio stare potest, siue testator ad illud vocaverit solos masculos, siue vocaverit quosdam masculos sub conditione, si gravatus, vel primo vocatus eum solis filiabus decessisset. 2. 2. 80. 8. 420
- Fideicommissum, vel primogenium in suspensio est, quamdiu proxime, & probabiliter speratur masculus ex femina nasciturus, cum testator post mortem alicujus sine liberis alterum substituit. 2. 2. 80. 11. 423
- an Fideicommissum, vel primogenium propter spem masculi ex femina unius lineæ nascituri in suspensio esse possit, si testator, deficientibus hujus lineæ masculis, vocaverit masculos alterius lineæ? 2. 2. 80. 12. 422

ad Fideicommissum, ed quod nepotes generati vocati sunt, nepotes legittimi ex filio spurio admittuntur. 2. 2. 76. 2. 376
 ad Fideicommissum ab ascendente institutum nepotes cum patre vocati non solum, sed successores, & per vulgarem vocati intelliguntur, nisi voluntas testatoris aliud suadeat, vel substituto vulgaris exitum habere non possit. 2. 2. 77. 6. 383
 ad Fideicommissum fratrum filii collecti-ve cum patre suo vocati una cum patre concuerunt, nisi conjectura voluntatis aliud suadeant: puta substituti sunt filii fratrum nondum nati. 2. 2. 77. 7. 383
 ad Fideicommissum succedunt in stirpem, non in capita nepotes, siue concurrant iure representationis cum parentibus, siue cum thias. 2. 2. 77. 8. 384
 ad Fideicommissum nepotes in capita succedunt, si soli sint, neque cum parentibus, vel thias concurrant. 2. 2. 77. 9. 384
 ad Fideicommissum admittuntur legitimi siue per subsecutas nuptias, siue per rescriptum Principis æque ac legitimi nati: nisi testator vocaverit filios ex legitimo matrimonio natos. 2. 2. 77. 15. 388
 Fideicommissum favore masculorum ex linea masculina inducit alienationis bonorum prohibitio eo sine facta, ut bona in familia conserventur ad exclusionem filiorum ex linea feminina descendenti, si testator præcipue respexerit ad decus agnationis. 2. 2. 79. 20. 385
 Fideicommissum singulare an detrahatur, antequam solvantur legata? 2. 2. 73. 2. 366
 ad Fideicommissum non admittitur substitutus si fideicommissio gravatus sub conditione liberorum ingrediatur monasterium acquisitionis capax; nec constet, testatorem de solis pes naturam gentis sensisse. 3. 2. 87. 5. 67
 Fideicommissum pro restituto habetur, si heres gravatus bona omnia alienaverit, vel fideicommissum heredem instituerit. 3. 2. 90. 35. 221
 Fideicommissum iudicis sententia adjudicatum pro restituto habetur, non vero ex

sola possessione rerum fideicommissariorum. 3. 2. 90. 36. 122
 Fideicommissum sub conditione relictum deficit, si deficiat conditio, sub qua ordinatum fuit. 3. 2. 91. 1. 125
 Fideicommissum universale ab ascendente institutum potius, quam particulare ordinatum a consanguineo transversali scindendi debet, ut dos constitutur, vel restituatur. 3. 2. 93. 7. 129
 Fideicommissum absolutum inducitur tum in casum alienationis, tum in casum mortis, alienatione prohibita, ut bona conserventur in familia. 3. 2. 85. 11. 53
 ad Fideicommissum vocatus expressa voluntate testatoris iudicatur, qui bona alius restitueret iuberetur. Quid si testator invitaverit filias minus dilectas, atque ipsorum filios? 3. 2. 81. 13. 15
 Fideicommissum reciprocum non censetur inditum, cum testator Titio substituit liberos ejus in infinitum. 3. 2. 86. 5. 61
 Fideicommissum ordinasse iudicatur testator, qui caverit, ut bona post mortem heredis devolvantur alteri, & successive descendenti. 3. 2. 85. 2. 47
 Fideicommissum non censetur inditum e testatore, qui solum usufructum heredi reliquerit, & post ejus mortem alteri reliquerit eundem usufructum. 3. 2. 85. 6. 49
 Fideicommissum perpetuum, & progressivum ordinasse iudicatur testator, qui edjecerit clausulam *in infinitum*, *in perpetuum*, vel *similes*. 3. 2. 85. 7. 50
 Fideicommissum progressivum institutum censetur, cum testator heredem rogat, ut unum ex familia eligat, ut ita institutur fideicommissum progressivum. 3. 2. 85. 9. 51
 ad Fideicommissum proximioribus relictum feminæ non censetur vocata, si testator vocaverit proximiores suæ domus de Titia. 3. 2. 82. 2. 20
 Fideicommissum familie relictum aliquando fuit in priore gradu. Quid si data sit heredi gravato facultas eligendi, quem velit ex familia, etiam actu inter vivos, & unum elegerit? 3. 2. 82. 12. 25

Fideicommissum super locis montium perpetam institutum non convalescit, licet heres gravatus vitium ignotans illud agnovit, & restituerit. 3. 2. 83. 5.
Fideicommissum perpetam institutum agnitione scienter facta ab herede gravato convalescit, si unica restitutione impleatur: non vero, si per plures substitutionem gradus progrediatur. 3. 2. 83. 6.
Fideicommissum inditum censetur a testatore, qui bona sua perpetuo in familia conservari vult, licet in unum casum substituisse aperte non videatur. 3. 2. 84. 4.
Fideicommissum progressivum velle iudici testator, qui cavet, ut bona sua in familia jure etiam fideicommissi conferantur. 3. 2. 84. 5.
Fideicommissum reciprocum lineale inter descendentes induci potest; non tamen odio filii ignoranter præteriti, si extraneus institutus proponatur. 3. 2. 84. 11.
Fideicommissum induci non potest apud nos, licet verba testatoris facile ad illud flexi possint, nisi necessitas justa interpretationis exigat. 3. 2. 84. 13.
Fideicommissum absolutum favore omnium, qui sunt de familia, inducitur ex prohibitione alienationis, eo consilio facta, ut bona perpetuo conserventur in familia. Quid si verbum *semper*, vel *aquipollens* adjectum non fuerit? 3. 2. 85. 12.
Fideicommissum reciprocum duas desiderat ut plurimum conditiones. 1. Ut substitutio facta sit ultimo morienti. 2. In tota re: quæ tamen conditiones tacite inesse possunt. 3. 2. 86. 1.
Fideicommissum reciprocum an inditum censetur a testatore, qui ultimo morienti substituit indefinita oratione? 3. 2. 86. 11.
Fideicommissum non reciprocum lineale, seu transversale de linea in lineam, sed tantummodo discursivum in eadem linea, seu graduale inter ascendentes, & descendentes inditum censetur, cum testator, pluribus ab initio heredibus institutis, plures, & separatas

lineas constituit, licet substitutionem ordinaverit inter easdem lineas. 3. 2. 86. 4.
Fideicommissum reciprocum non inducitur, licet testator, pluribus heredibus institutis, plures generationum substituerit. 3. 2. 86. 6.
Fideicommissum reciprocum an inditum videatur a testatore, qui, tribus heredibus institutis, cavet, ut decedente uno ipsorum suis liberis quovis tempore, succedant superstites? 3. 2. 86. 7.
Fideicommissum relitum sub conditione, si heres gravatus sine liberis decedat, non nisi vita functo herede, qui monasterium succedendi capax ingressus sit, restitui debet. 3. 2. 87. 6.
Fideicommissum relitum sub duplici conditione liberorum debetur, licet una tantum conditio extiterit, si gradatim facta fuerit substitutio. 3. 2. 87. 8.
Fideicommissum quocumque contractu inter vivos institui potest: atque etiam relinqui a depositario. 3. 2. 88. 1.
Fideicommissum apud nos ita constitui non potest: ut comparentur bona immobilia ex fructibus prædiorum, qui per certum tempus percipiatur, atque ex illis pecunia redacta in emptionem eorum erogetur. 3. 2. 85. 10.
Fideicommissum reciprocum lineale inter descendentes an censetur institutum, si testator ultimum morientem ex pluribus heredibus institutis, & gravatum de restituenda tota hereditate, reciproce expressum non substituerit? 3. 2. 84. 7.
Fideicommissum an inditum censetur a testatore, qui cavet, ut heres relinquat consanguineos, in suo gradu succedendi? 3. 2. 83. 3.
Fideicommissum lax aliquando inducit. 3. 2. 85. 16.
Fideicommissum perpetuum, & progressivum velle præsumitur institutor, qui digressus sit ad plures substitutionum gradus. 3. 2. 85. 8.
Fideicommissum alienatione ad tempus prohibita, non inducitur post illud tempus: immo nec intra tempus prohibitum, nisi alienatio prohibita fuerit, ut bona in familia conserventur. Quid si heredi gra-

vato succedat extraneus? 3. 2. 85. 15. 35
 Fidejubeus filius pro patre ex causa necessitatis, vel ut eum carceribus eximat latus non videtur. Quid de fratre? 1. 1. 35. 10. 194
 Fidejubeo possunt filii familias etiam pro patre. 3. 3. 19. 7. 347
 Fidejubeo potest mulier pro marito, ut eum e carceribus eximat, vel alia pena corporali. 3. 3. 20. 4. 407
 Fidejussio minoris an valeat, si filius prohibitus, ne bona ante annum XXV. alienet pro alio minore fidejubeat? 1. 1. 37. 1. 198
 Fidejussio stricte potius accipienda est, nec extendi debet ultra id, quod contraheutum verbis, vel sententia continetur. 3. 3. 19. 10. 349
 Fidejussionis nomine condemnari non potest, qui promissit se fidejussurum: utique vero, ut fidejubeat. 3. 3. 19. 4. 346
 Fidejussio iure censetur venditio facta a muliere, ut alterius creditoribus solvatur. 3. 3. 20. 2. 405
 Fidejussor tutoris ad ea omnia in subsidium tenetur, quæ ipse tutor actione tutelæ præstare cogitur. 1. 1. 34. 1. 189
 Fidejussor debitoris, qui pro eo solvit, utitur eodem jure ac creditor, cui solvit: qui ideo statim post creditorem collocatur in judicio concursus. 3. 3. 12. 28. 316
 Fidejussor an sola stipulatione hodie quis constituitur? an scriptura privata, quam literarum ignarus signaverit? 3. 3. 19. 1. 334
 Fidejussor quis constituitur in judicio sine stipulatione. Quid si procurator creditoris fidejussorem admittere recusaverit? 3. 3. 19. 3. 345
 Fidejussor naturali obligationi accedere potest, puta obligationi pupilli, non mulieris intercedentis, vel filii familias mutuum pecuniam accipientis contra Senatuseonsultum Macedonianum. 3. 3. 19. 9. 348
 Fidejussor judicatum solvi non tenetur, si sententia judicis, qua debitor principalis condemnatus fuit, nulla sit, vel manifeste injusta. 3. 3. 19. 11. 349
 Fidejussor, qui spondit speciatim pro aliqua re, non tenetur, si debitum ex alia re proficiatur, nisi personæ po-

tius, quam rei accesserit. 3. 3. 19. 12. 350
 Fidejussor, qui spondit, ut reus e carceribus liberetur, an præviam excussionem iuste desideret? 3. 3. 19. 21. 333
 Fidejussor in rem suam quis intelligatur? 3. 3. 19. 14. 351
 Fidejussor actione mandati, vel negotiorum gestorum repetit a debitore, quod pro eo solvisse probat; tunc damna, quæ ex fidejussione, non ejus tantum occasione, sine culpa sua passus est. 3. 3. 19. 14. 397
 Fidejussor in rem suam beneficium ordinis, seu excussionis non habet. 3. 3. 19. 14. 351
 Fidejussor jure petit, ut excutiantur debitoris bona etiam in alio territorio posita si sine in eadem provincia. Quid si in alia ditione sint constituta? 3. 3. 19. 16. 352
 Fidejussor in quibuscumque casibus cogere potest debitorem, ut solvat, & ipsum liberet. Qui sunt hi casus? 3. 3. 19. 25. 399
 Fidejussor adhuc tenetur, licet creditor tempus solutionis debitori prorogaverit, nisi fidejussor expresse conluserit obligationem suam intra certum tempus, vel novatio facta sit. Quid si Princeps literas moratorias debitori indulserit? 3. 3. 19. 26. 399
 Fidejussor, qui diu, puta per decennium in obligatione stetit, an ipso jure liberetur, vel saltem debitorem cogere possit, ut ipsum liberet? 3. 3. 19. 27. 400
 Fidejussor census vix petere potest; ut a suspecta obligatione liberetur, nisi debitor moram faciat in solvendis pensionibus. 3. 3. 19. 28. 401
 Fidejussor census an teneatur pro restitutione fortis, si contractus casualis nullus, & irritus sit? 3. 3. 19. 29. 402
 Fidejussor an iure possit et suscepta obligatione liberari, postquam diu stetit in obligatione, licet debitor solvere non prætermiserit? 3. 3. 19. 30. 403
 Fidejussor, qui deceptus intercessit, erga creditorem an teneatur? Quid si reus principalis aliqua exceptione se defendere possit? 3. 3. 19. 31. 404
 Fidejussor licet renunciaverit beneficio ordinis, seu excussionis, reus prius excuti-

- debet, sumptibus ipsius fidejussoris. Cor
a Romano io hac parte recessum sit? 3.
1. 19. 20. 395
- Fidejussor an sola stipulatione hodie quis
constituitur? An scriptura privata, quam
litterarum ignarus signaverit? 3. 3. 19.
1. 344
- Fidejussor quis constituitur in iudicio sine
stipulatione. Quid si procurator credi-
toris fidejussorem admittere recusatent.
3. 3. 19. 3. 345
- Fidejussor iudicatum solvi non tenetur, si
sententia iudicis, qua debitor principa-
lis condemnatus fuit, nulla sit, vel ma-
nifeste iniusta. 3. 3. 19. 12. 349
- Fidejussor, qui spondit speciatim pro
aliqua re, non tenetur, si debitor ex
alia re proficiatur, nisi personæ po-
tius, quam rei accesserit. 3. 3. 19. 12. 350
- Fidejussor in censu dari potest. An liber
fiat, si census non subsistat, vel fondus
census preat, aut evincatur? 4. 3.
31. 21. 122
- Fidejussorem sponte offerre non tenetur
debitor, licet decreto iudicis, vel con-
ventione dari debeat, sed sufficit petenti
præstare. An oblatio verbalis sufficiat?
3. 3. 19. 6. 347
- Fidejussores dotis servandæ causa mulier
a marito exigere non potest, utique
vero extraneus, qui dotem mulieri præ-
stet. 2. 2. 29. 4. 21
- Fidejussores in maiorem summam obliga-
ri non possunt, quam reus principalis,
utique in minorem. 3. 3. 19. 13. 350
- Fidejussores ordinis, atque divisionis be-
neficium habent, nisi ei renunciaverint.
An renunciatio generalis sufficiat? 3. 3.
19. 18. 394
- Fidejussores an ordinis, & divisionis be-
neficio censeantur renunciavisse, si am-
plissima sint renunciatiois verba, vel
obligatio suscepta fuerit in forma Ca-
meræ, vel si oni beneficio speciatim
renociatum sit, & generatim ceteris?
3. 3. 19. 19. 394
- Fidejussori an competat iteraria excussio,
si debitor ad pinguiorem fortunam re-
deat? 3. 3. 19. 16. 352
- Fidejussoris loco est pater consentiens, ut
dos nris filio solvatur. 2. 2. 34. 12. 54
- Fidejussoris omnino condemnari non po-
test, qui promissit se ad fidejussurum;
utique vero, or fidejubeat. 3. 3. 19.
4. 406
- Fidejussoris loco non habetur, qui aliquem
idoneum solvendo in iudicio affirmave-
rit. 3. 3. 19. 5. 346
- Fidejussorum loco habentur, qui aliquem
coram iudice idoneum ad totalem geren-
dam affirmaverint. Quid si tamquam tes-
tes? An idem jus in maioribus serve-
tur? 1. 3. 34. 2. 189
- Fidem bonam habere potest, qui rem a
non domino emit. Ao qui dubitat in
bona fide sit? 1. 2. 8. 11. 282
- Fides mala in altero contrahente non præ-
sumitur, sed probanda est. 1. 2. 8.
11. 283
- Fiducia quo differat a fideicommissio? 2.
2. 74. 1. 367
- Fiduciam quamvis alleget, oist eam pro-
ber heredis loco habetur, qui ad suc-
cessionem eandem verbis, vel factis ad-
iuvit. 2. 2. 58. 3. 268
- Filiasfamilias, patre licet consentiente,
donare causa mortis non potest dotem,
profectiam patri ipsi. 1. 2. 24. 4. 411
- Filia, quæ paternæ hereditati renunciavit,
cum dos ei constituta fuit, potest a do-
te recedere, at legitimam portionem
consequatur. 2. 2. 27. 6. 11
- Filia a successione exclusa juri fuitatis
non intelligitur restituta, ex quo pater
testamentum condidit, nisi saltem in le-
gitima eam instituerit. 2. 2. 53. 11. 213
- Filia, cui dos debeatur ex bonis patris,
jure petit eam sibi dari ante finitam dis-
cussionis instantiam boorum fratris?
Quid de muliere dotem petente io ho-
nis mariti? 3. 3. 19. 14. 319
- Filiabus a successione domorum exclusis
dos congrua in subsidium super domi-
bus dari debet. 1. 1. 2. 29. 39
- Filiæ emancipatæ dotem dare debet pa-
ter æque ac filiz in potestate retentæ.
1. 2. 26. 3. 416
- an Filiæ a successione exclusæ numerum
faciant, seu connumerari debeant in le-
gitimæ quantitate definienda. 2. 2. 53.
8. 211
- Filiæ non veniunt filiorum nomine in fi-
deicommissis, si agatur de re, cuius in-
capaces sint femine, vel contemplata
appareat agnatio a testatore. 2. 2. 77.
13. 182

Filiis a successione exclusi possunt redi-
tui juri fuitatis. 2. 2. 51. 9. 212
Filiatio testibus probatur. Quam requirantur
in testium depositione. 1. 1. 5. 7. 45
Filiatio naturalis probanda est ab asseren-
te, qui successiorem intestatam petit,
secus si testamentariam. 1. 1. 5. 12. 47
Filiatio naturalis quibus modis probetur.
1. 1. 5. 13. 47
In Filiatione probanda leviores recipi-
tur probationes. 1. 1. 5. 1. 48
Filiationem an probet fides parochi? 1.
1. 5. 9. 45
Filiationem probat nominatio alicujus in
filiis a patre facta publice, & asseri-
ve. 1. 1. 5. 4. 43
Filiationis probanda modus fortior desu-
mitur ex cohabitatione viri, & mulie-
ris. 1. 1. 5. 2. 43
Filiationis indicium præbet institutio ali-
cujus, tamquam filii. 1. 4. 5. 5. 44
Filii nati ex matrimonio bona fide in fac-
ie Ecclesiæ, & solemniter contracto
legitimi habentur. 1. 1. 4. 2. 38
Filii naturales hodie censentur de sangui-
ne, & agnatione. 1. 1. 4. 3. 38
Filii nondum nati, cum de ipsorum con-
modo agitur, pro natis habentur. 1. 1.
4. 4. 39
Filii omnes consensumque gradus, & sexus
hodie ex jure Romano institui debent,
licet emancipati sint. 2. 2. 47. 1. 159
Filii, qui post defunctos parentes religio-
nem professi sunt partem, & numerum
faciunt in computatione legitimæ. 2. 2.
53. 13. 214
Filii omnes ad fideicommissum invitati
in dubio presumuntur, propter æqua-
lem erga omnes affectionem: nisi alia
appareat testatoris voluntas, vel ex con-
jecturis eruatur. 2. 2. 77. 20. 391
Filii in emendatione positi, etiam præcisa
lege municipalis, per se non censentur
vocati. Quid in hac re apud nos cau-
sum sit? 3. 2. 87. 14. 77
Filii in conditione positi censentur vacan-
ti, si testator digressus ad plures substi-
tutionum gradus prohibuerit bonarum
alienationem, ut in familia conserven-
tur: non tamen ad totam hereditatem.
3. 2. 87. 16. 19
Filii in conditione positi intelliguntur ad
successionem vocati, si ultima decessoris

datus sit substitutus in tota hereditate.
3. 2. 87. 17. 80
an Filii in conditione positi censentur
vocati, si testator respexerit ad agnationem,
& masculinitatem, atque prohibuerit,
ne bona alienentur? 3. 2. 87. 21. 82
Filii n parentibus fideicommissi in diem,
vel sub conditione gravati duplicem
quartam detrahunt, id est legitimam, &
Trebellianicam. Quid si fideicommissum
per clausulam codicillarem inducatur?
3. 2. 90. 4. 100
Filii fideicommissi a parentibus gravati
fructus in Trebellianicam non imputant.
An nepotes eodem beneficio gaudeant?
An parentes fideicommissi a liberis gra-
vati? 3. 2. 90. 7. 104
Filii ob inventarium non confectum bono-
rum, quam fideicommissi titulo restituere
debent, an jure Regio Trebellianica iu
omni casu priventur? 3. 2. 90. 15. 104
Filiifamilias, mutuo excepto, a patri-
busfamilias non feceruntur. 1. 1.
4. 1. 37
Filiifamilias testari possunt de peculo cas-
trensi, & quasi castrensi. 2. 2. 40.
7. 125
Filiifamilias testandi facultatem non ha-
bent, nisi legitime emancipatos fuisse
constet. 2. 2. 40. 6. 124
Filiifamilias de peculo castrensi, & quasi
castrensi in judicio possunt. Quid de ad-
ventitio sive regulari, sive irregulari,
& profectitio sive regulari, sive irregu-
lari, & profectitio? 4. 4. 31. 1. 268
Filiifamilias tum pro extraneo, tum pro
patre suo fideiubere possunt, & actio
adversus ipsos ex fideiussione nascitur.
3. 3. 19. 7. 346
Filiorum appellatione in odium veniunt
tantum descendentes primi gradus potissi-
mum si questio sit de descendentiis
alienis. 2. 2. 69. 1. 346
Filiorum nomine quibus fideicommissum
restituendum sit ex testatoris dispositio-
ne, intelligi possunt nepotes. 2. 2.
77. 10. 385
Filiorum nomine in conditione positum
ad excludendum fideicommissum non in-
telliguntur nepotes, si appareat, testa-
torem de solis primi gradus filiis sen-
sisse. 2. 2. 77. 18. 389

- Filiorum nomine intelligi nepotes in fideicommissis non repugnat juri municipalis conjectura improbanus. 2. 2. 84. 11. 45
- Filius, qui pro patre fidejussit, restitui potest. Quid si jussitandum donationi, vel fidejussioni adjectum fuerit? 1. 1. 35. 9. 193
- Filius fidejubens pro patre ex causa necessitatis, vel ut eum e carceribus eximat, laesus non videtur. Quid de fratre? 1. 1. 35. 20. 194
- Filius presumitur, qui a viro, & uxore tamquam filius habitus, baptizatus, & educatus fuit. 1. 1. 5. 3. 43
- Filius legitimatus in primogenitis, & fideicommissis praefertur filio postea nato ex iustis nuptiis. 1. 1. 9. 7. 78
- Filius, qui intra annum sciens tacuit, vel praesens fuit paterno testamento, in quo praeteritus fuit, vel exheredatus, an tacite intelligatur consensisse exheredationi, aut praeteritioni? 2. 2. 47. 4. 161
- Filius ignoranter praeteritus a patre non intelligitur vim clausulae codicillaris rogatus de restituenda per fideicommissum hereditate extraneis heredibus in testamento scriptis. 2. 2. 47. 5. 161
- Filius exheredatus querelam inofficiosi instituire non potest, si heres extiterit legatario, & legatum, nec dum solum petent. 2. 2. 53. 3. 206
- Filius, qui post mortem patris retinere pergit bona obligata pro dote matris, an censetur se immiscuisse paternae hereditati. 2. 2. 55. 7. 248
- Filius familias donare potest bona peculii castrensis, & quasi castrensis. An & peculii adventitii irregularis? 1. 2. 21. 11. 38
- Filius familias donare causa mortis potest peculium castrense, quasi castrense, & adventitium irregulare, non regulare, nec profectum, nisi ex consensu patris. 1. 2. 24. 2. 410
- Filius familias de peculio, ejus usufructus ad patrem spectat, pro dote, augmento, & jocalibus obligatur. 2. 2. 30. 1. 110
- Filius familias de peculio adventitio live regulari, live etiam irregulari, ne patre quidem consentiente, testari potest; utique vero causa mortis donare, si patre consentiat. 2. 2. 40. 8. 125
- Filius familias an conveniri possit pro contractibus patris nomine gestis? 4. 4. 10. 1. 198
- Fines fundi venditi plerumque demonstrari debent, & instrumenta acquisitionis exhiberi, non tamen emptori. 4. 3. 24. 9. 36
- Finium regundorum actio locum habet in praediis rusticis, quid de consensibus universitatum? An in ea possessio possimum inspicitur? 4. 4. 4. 1. 189
- Fisco indignis ablata jure Romano acquiruntur. Quid usu soni passim obinet? 2. 2. 71. 1. 356
- Fisco cum muliere pro dote concurrente, servatur praerogativa temporis: nisi agatur de causa primipilari. 2. 2. 34. 28. 64
- Fiscus ex causa laesionis in integrum restitui potest. 1. 1. 35. 8. 193
- Fiscus, bonis mariti publicatis, non nisi intra constituta ceteris tempora exceptionem non numeratam dotis objicere potest. 2. 2. 30. 19. 31
- Fiscus bona eorum, qui nullis consanguineis, nec uxore superstitebus relictis, decedunt, tamquam vacantia occupat. An vassallis jus hoc aliquando competit? 3. 3. 1. 30. 200
- Fiscus hypothecam habet in bonis eorum, qui res quasque fideles administrant, vel qui cum ipso contrahunt; atque in bonis civium pro tributis, licet haec extra ordinem indicantur. 3. 3. 10. 3. 250
- Fiscus ex causa primipilari praefertur mulieri ex causa dotali agenti, etiam si mulier prior tempore sit. 3. 3. 12. 6. 300
- Fiscus pro tributis realibus praefertur mulieri etiam temporis prioris agenti ex causa dotis. 3. 3. 12. 7. 301
- Fiscus an restituatur in locatione? 4. 3. 29. 2. 78
- Flumen inter duo dominia decurrens commune censetur. 1. 2. 1. 2. 213
- Flumina, portus, viae publicae, regalia adscribuntur. 1. 2. 1. 2. 213
- In Fluminibus publicis, vel ripis nihil fieri potest Principe non permittente, quo aliter aqua fluat. Quid de molendinis

- nis. 1. 1. 2. 3. 213
 Folium album subscribens sibi non nocet, nisi probetur scientiam habuisse eorum, quæ in eo scribenda erant. 4. 4. 14. 8. 210
 Forenses sicuti fruuntur iuribus realibus loci, ita, & oneribus rei impositis subiacentur. 1. 1. 1. 21. 16
 Forenses an ligentur statutis locorum, in quibus bona possident. 1. 1. 2. 13. 23
 Forenses gaudent beneficio statuti quoad bona in loco statuti posita. 1. 1. 2. 14. 24
 Forenses an ligentur consuetudine? 1. 1. 3. 4. 37
 Forensis non utitur statuto proprii territorii, quod contrarium sit statuto loci bonorum. 1. 1. 2. 16. 35
 Fori privilegio an gaudeant pupilli, cum rationes a tutoribus postulant. 1. 1. 30. 19. 172
 Fori incompetencia obijci debet ante litem contestatam. Quid si error iotervenierit, vel prorogata sit jurisdictio privatus? 4. 4. 34. 5. 278
 Forum ex continentia causæ quomodo fortitur reus, & quibus in casibus. 4. 4. 34. 13. 284
 Forum, quis sortitur ratione rei sitæ, & assentatorum. 4. 4. 34. 11. 283
 Forum competens quis sortitur ex loco contractus, vel destinatæ solutionis, dummodo reus in eo loco inveniat: potest tamen etiam conveniri in loco domicilii. 4. 4. 34. 14. 286
 Frater, & patruus in subsidium alimenta debent. 1. 1. 6. 3. 48
 Frater utrinque conjunctus in bonis maternis (non vero paternis) solus succedit, exclusa sorore germana, sed si deinceps moriatur, neque liberis, neque fratribus, germanis superstitibus, portio hæc revertitur ad sororem, ejusque descendentes. Quid si pater quoque superstit? 3. 3. 1. 25. 195
 Frater uterius excludit ab intestata successione consobrinum defuncti, licet mater illius transierit ad secunda vota, non perito tutore, nec redditis rationibus. 3. 3. 1. 26. 196
 Fratres utrinque coconjuncti post descendentes, & ascendentes vocantur ad successionem intestatam fratris. Quid de
- consanguineis, & uterinis? 3. 3. 1. 21. 191
 Fratres germani, & consanguinei, eorumque per lineam masculinam descendentes masculi sorores, media dote a quacunque successione excludunt, non autem uterini. Quare? 3. 3. 1. 24. 192
 Fratres uterini an succedant cum patre, & fratribus? 3. 3. 1. 18, & 21. 188
 Fratris nepos jure quodam representationis succedere potest ab intestato, nimirum jure amicitie suæ a successione exclusæ favore fratrem, & descendentium ab his masculorum per lineam masculinam. 3. 3. 1. 28. 197
 Fratrum filii collectivè cum patre suo ad fideicommissum vocati una cum patre concurrunt, nisi conjecturæ voluntatis aliud suadeant, puta substituti sint filii fratrum nondum nati. 2. 2. 77. 7. 383
 Fratrum, atque ex utroque latere conjunctorum filii succedunt in stirpes una cum ascendentibus, si superstit quoque defuncti fratres. Quid si soli superstit ascendentes? 3. 3. 1. 19. 189
 Fratrum præmortuorum filii ad patris intestatam successionem admittuntur una cum filiis, eadem servata juris regula, quæ in fratribus præscripta est. 3. 3. 1. 22. 192
 Fratribus in æstimandis casuum fortuitarum rationem habere debet iudex. 1. 2. 8. 23. 288
 Fructus excedentes portionis a noverca, vel vitrico percepti ex die mortis secundi conjugis restitui debent. 1. 8. 26. 71
 Fructus quomodo æstimantur? 1. 1. 23. 27. 130
 Fructus a bonæ fidei possessore percepti compensantur cum sumptibus meliorationum. 1. 2. 3. 14. 284
 Fructus melioramentorum non compensantur cum impensis, sed ad possessorem, licet malæ fidei, pertinent. 1. 2. 8. 16. 285
 Fructus omnes restituit heres possessoris malæ fidei, quamvis ignoret rem alienam esse. 1. 2. 8. 18. 285
 Fructus ante sententiam non petiti, utrum in executione judicati peti possint? 1. 2. 8. 20. 286
 Fructus omnes, quos percipit, restituit possessor malæ fidei: malæ autem fidei

- fit, ex quo habet scientiam rei alienæ. 1. 2. 8. 17. 285
- Fructus legitime ex conjecturis aliquando præsumuntur remissi a fratre, maxime si aliunde compensationem habeant.** 2. 2. 53. 19. 220
- Fructus doris capi nequeunt a creditoribus mariti: quid inter sit inter fructus perceptos, & pendentes.** 2. 2. 31. 1. 34
- Fructus legitime debentur a die mortis ejus, ex cujus bonis solvitur, vel a die natiuitatis, si agatur de posthumo.** 2. 2. 53. 18. 218
- Fructus legatorum tum pendentes, cum mortuus est testator, tum deinceps percepti legatario debentur.** 2. 2. 63. 1. 332
- Fructus doris ad matritum pertinent jure proprio.** 2. 2. 31. 1. 33
- Fructus ab herede percepti imputantur in Trebellianicam heredi fiduciario debitam. Qua ratione hæc imputatio fiat?** 3. 2. 90. 6. 104
- Fructus quartæ heredi fiduciario debite non imputantur in Trebellianicam.** 3. 2. 90. 8. 106
- Fructus quartam excedentes contra voluntatem testatoris percepti a quo tempore restitui debeant fideicommissario?** 3. 2. 90. 9. 106
- Fructus fideicommissi sub conditione relicti acquiruntur fideicommissario ab eo die, quo extitit conditio. Quid de pensionibus rerum locatarum?** 3. 2. 90. 10. 108
- Fructus rei venditæ, nec traditæ saltem in casu non habitæ fidei de pretio venditor repetere potest, nisi pretii usuras habere malit. Quid si evictio ab initio contractus imminet?** 3. 3. 5. 5. 243
- Fructus rescissa venditione an restituantur?** 4. 3. 27. 8. 66
- Fructus percepti post litem contestatam debentur, licet adjudicati non fuerint. Quid si nec fuerint petiti?** 4. 4. 43. 7. 336
- Fructuum, qui ex tutoris negligentia minime percepti allegantur, quomodo fiat æstimatio?** 1. 1. 31. 3. 179
- Fructuum valor, & quantitas demonstrari debet a fundo domino, qui eos petit, fructuum quantitas eadem semper præsumitur.** 1. 2. 8. 21. 287
- Fructuum quantitas, & valor potissimum probatur testibus. Quid si testes dissentiant?** 1. 2. 8. 22. 287
- in Fundo dotali an hypotheca permittatur.** 2. 2. 32. 2. 35
- Fundus dotalis nec consentiente muliere alienari potest. Quid alienationis nomine contineatur?** 2. 2. 32. 1. 34
- Fundus inæstimatus in dotem traditus alienari non potest: utique vero æstimatus, nisi æstimatio alio, quam venditionis consilio facta fuerit.** 2. 2. 32. 4. 35
- Fructus, qui ex conventionne loco pecunie dotalis tradi debeat, non potest alienari.** 2. 2. 32. 5. 36
- Fundus dotalis alienari non potest, soluto licet matrimonio, donec dos restituta non est, sed adhuc confusa cum ceteris mariti bonis. Quid jure regio cautum sit?** 2. 2. 32. 10. 38
- Fundus dotalis alienari potest ex causa necessitatis, atque etiam utilitatis.** 2. 2. 32. 14. 40
- Fundus censui supponendus frugifer natura sua esse debet, seu aptus ad ferendos fructus, qui annuæ pensioni respondeant. Quid si dubitetur an fundus sufficiat?** 4. 3. 32. 2. 104
- Funerari debet plerumque mulier de suis dotibus. An maritus, qui doris partem lucratur, impensas funeris pro parte ferre debeat?** 2. 2. 35. 1. 88
- Funeris impensæ, & postremæ infirmitatis solvuntur post sumptus judicii concursus: alia ratio est impensarum precedentium infirmitatum.** 3. 3. 22. 21. 312
- Furnus juxta parietem communem extrui potest, nisi grave vicino damnum imminet.** 1. 2. 12. 8. 322

G

Gentis, seu generis significatio amplior est, quam familie. 3. 2. 82. 6. 23

H

Habitatione mutua de dissocianda conjuges pacifici nequeunt. 2. 2. 77. 2. 378
 Hauritum aquæ habenti competit quoque iter ad hauriendam aquam, & viceversa. 1. 2. 13. 22. 335
 pro Herede se gerere judicatur, qui facit ea, quæ circa jus, & nomen heredis fieri nequeunt. 2. 2. 55. 1. 245
 Heredem se probare in primis debet, qui hereditatem petit: sed modus probandi in arbitrio heredis est, quem etiam variare potest. 2. 2. 57. 2. 260
 Heredes donantis rem a defuncto promissam dare coguntur. 1. 2. 21. 43. 399
 ad Heredes in re certa scriptos, si soli sint pertinent, quam testator post testamentum conditum acquisivit. 2. 2. 41. 8. 332
 Heredes singuli onera hereditaria ferunt, pro qua parte emolumentum successione habent, nisi uni prælegaverit testator. 2. 2. 58. 5. 269
 an Heredi legitimo, vel testamentario præferatur creditor missus in possessionem bonorum, sive ante, sive post mortem debitoris. 2. 2. 56. 6. 258
 Heredibus ab intestato venientibus ex usu fori competit beneficium a Justiniano inductum favore heredis testamentarii ad obtinendam rerum hereditariarum possessionem. 2. 2. 56. 1. 255
 Heredis personæ non proprio tantum nomine, sed alio quocumque signo potest demonstrari, & valet institutio. 2. 2. 41. 10. 133
 Heredis loco habetur propter auctoritatem rei judicate, qui passus est, licet per errorem se condemnari tamquam heredem. 2. 2. 55. 2. 246
 Heredis loco non habetur extraneus licet heres testamento scriptus, qui res hereditarias subripuerit, aut celaverit. Quid de filio? 2. 2. 55. 4. 247
 Heredis potius jure, & nomina agere præsumitur, qui aliquid facit circa res hereditarias, si ad hereditatem vocatus sit. Aditio etiam conjecturis probari potest. 2. 2. 55. 8. 249

Heredis loco habetur, qui ad successionem vocatus eandem verbis, vel factis adivit; licet fiduciam alleget, nisi eam probet. 2. 2. 58. 3. 268
 Heredis loco an habetur, qui creditores hereditarios in judicium vocat, petitionem hereditatis instituit, debitores liberat, vel legata quandam solvit? 2. 2. 55. 3. 246
 Hereditaria jura per aditionem ipso jure transeunt pro hereditariis portionibus in heredes singulos. Quid de possessione? 2. 2. 55. 18. 258
 Hereditaria bona dari possunt in solum creditonibus, si publice vendi non poterint. Cujus temporis valor, seu æstimatio inspicitur? 2. 2. 59. 31. 291
 Hereditario jure bona possidere præsumitur, qui hereditatem legitimam, vel testamentariam habere potest. 2. 2. 55. 5. 247
 Hereditas damnosa reputatur, quamvis solvendo sit, ob negotiorum difficultatem, & magnum æris alieni cumulum. 1. 1. 38. 3. 202
 Hereditas universitati delata, nondum tamen adita, an repudiari possit sine solemnibus? 1. 2. 3. 8. 250
 Hereditas intra quod tempus adenda sit a suis heredibus, præscriptione alioquin repellendis. 1. 2. 20. 23. 375
 Hereditas extranei non adita, non transmittitur, licet heres mortuus sit post testatorem, nondum tamen declarata adendi voluntate. 2. 2. 55. 13. 252
 Hereditas jure suitatis delata transmittitur in heredes etiam extraneos, quamvis agnita non fuerit. 2. 2. 55. 14. 252
 Hereditas fratris non adita non transmittitur, neque ex jure deliberandi, si frater post annum decreverit. 2. 2. 55. 15. 253
 Hereditas intra triginta annos non adita censetur repudiata, nec in hac præscriptione deducuntur tempora, quibus propter extrinsecam bulli, aut pestis impedimenta agi non potuit. 2. 2. 60. 5. 306
 Hereditas post triginta annos amplius adiri non potest; quamvis allegetur ignorantia. 2. 2. 60. 6. 307
 Hereditas codicillis directo dari non potest, nec adimi, indirecte tamen, seu

- per fideicommissum utrumque licet. 3. 2. 85. 1. 46
- Hereditas jacens quomodo vocari in jus debeat? 4. 4. 30. 8. 265
- Hereditatem semel agnitam nemo repudiare potest, nisi ex iusta causa: nec prodest rescriptum Principis heredi, quies hereditarias subtraxerit, vel celaverit. 2. 2. 60. 2. 303
- Hereditatem a posteriore sibi restitui sanguineus remotior jure non petit, licet hic extraneus sit. 2. 2. 57. 4. 262
- Hereditatem extraneis testamento datam potest pater codicillis adimere, & filius impetiri. 3. 2. 95. 2. 155
- Hereditas paternae se immiscuisse censetur filius, qui bona hereditaria vendiderit. 2. 2. 55. 6. 248
- Hereditas, seu successioni legitima non sit locus, nisi deficientes testamentaria: potest tamen adjudicari supplementum legitime ei, qui intestatam successionem petit in causa conditi testamenti, etiam in actis petrum non sit. 3. 3. 1. 2. 159
- Hereditas adeunda, vel repudianda refutatio. V. in V. Refutatio.*
- Hereditatis aditio a filiae facta per se non probat filium acquiescere paternae dispositioni, qua onus legitime imponatur, nisi alii concurrant probationis actus. 2. 2. 53. 41. 236
- Hereditatis petitione an possint conveniri, qui titulo singulari possident, saltem si titulum consecuti sint post mortem ejus, de cujus hereditate agitur. 2. 2. 57. 7. 264
- Hereditatis aequa sit divisio, si testator duos heredes instituerit, Titium ex fundo Semproniano, nec aliud adjecerit, suo tamen cuique fundo adjudicato. 2. 2. 41. 6. 241
- Hereditatis renunciatio facile non inducitur, datur tamen immisso heredi particulari, atque etiam creditoribus odio heredis universalis negantis se heredem esse. 2. 2. 55. 10. 250
- Hereditatis petitione obtinetur dominium rerum hereditariorum: atque actio hac proprie realis est. 2. 2. 57. 1. 260
- Hereditatis divisionem inter fratres heredes sinunt, quamvis pater aliud caveat. 4. 3. 35. 5. 153
- Heres tutoris rationes reddere tenetur: atque heredibus pupilli reddenda sunt. 1. 2. 30. 5. 166
- Heres tutoris praesumptionem bonae fidei pro se habet. 2. 1. 30. 28. 177
- Heres testatoris, qui binas aedes habebat, & unam legavit, potest alteram tollere, licet officiat luminibus legatarii, dummodo lumen relinquat in usus hominum moderationem. 2. 2. 18. 3. 317
- Heres institui potest quibuscumque verbis, sive directis, sive indirectis, dummodo certo constet de voluntate testatoris. 2. 2. 41. 9. 133
- Heres testamentarius in possessione constitutus in ea retinetur, odio heredis legitimi, quamvis dubitatio deinde emergat de viribus testamenti. 2. 2. 56. 3. 257
- Heres legitimus praefertur pupillari substituto, vel alteri heredi testamentario in possessione honorum hereditatorum, si certum non sit causa testati. 2. 2. 56. 5. 258
- Heres nemo esse potest, nisi defunctus sit ille, cujus successio petitur, atque lege, vel testamento se vocatum probet. 2. 2. 57. 3. 261
- Heres unus ex pluribus pro parte vocatus non potest hereditatem, vel rem hereditariam in solidum petere, quamdiu hereditas, a ceteris adiri potest. 2. 2. 57. 5. 263
- Heres hereditatem adeundo obnoxius sit omnibus hereditariis oneribus; atque ari alieno etiam ultra vires hereditatis. 2. 2. 58. 1. 266
- Heres factum defendi probare debet, licet injustum ab initio fuerit, si deinceps possit confirmari: puta si defunctus item heredis vendiderit, aut pignori dederit. 2. 2. 58. 7. 270
- Heres inventarii beneficio uti potest, non obstante prohibitione testatoris: statuto tamen induci potest, ne inventarii beneficium concedatur. 2. 2. 59. 1. 273
- Heres pendente hereditatis inventario an possit conveniri a creditoribus hereditariis, vel debitores hereditarios convenire? 2. 2. 59. 23. 286
- Heres pendente inventario res hereditarias transferre non potest, alioquin beneficio legis excidit, nisi ex necessitate id faciat,

- vel custodiæ causæ 2. 2. 59. 24. 286
 Heres pendente inventario, donare potest res hereditarias, dummodo possessionem non statim cedat. 2. 2. 59. 25. 287
 Heres agens tamquam inventarii beneficio gaudens talcm se probare debet, atque exhibere inventarium integrum. 2. 2. 59. 27. 288
 Heres cum beneficio inventarii factum defuncti, pnta alienationem rei suæ a defuncto celebratam, probare tenetur, quatenus emolumentum percipit ex hereditate. 2. 2. 59. 33. 291
 Heres, qui inventarium omittit, exitu inspecto nec legitimam, nec Trebellianicam et fideicommissum, aut Falcidiam et legatis detrachere potest ex juris Regii sanctione. 2. 2. 59. 35. 293
 Heres, quamvis hereditatem adeat, nequam confectio inventario, amittit quidem jura adversus creditores, propter confusionem actionum, non tamen adversus fideicommissarium, cujus restitutio hereditatis fit. 2. 2. 59. 36. 294
 Heres licet inventarium hereditatis nullum factum fuerit, propria jura deducit adversus heredem. 2. 2. 59. 38. 295
 Heres cum beneficio inventarii quis non habetur, licet tamquam talis in singulari aliquo judicio condemnatus fuerit, si confitet, inventarium absolutum non fuisse. 2. 2. 59. 41. 297
 Heres non tantum ætate minor, sed etiam major restitui potest ex justa causa ad conficiendum inventarium post aditam pure hereditatem. 2. 2. 59. 42. 298
 Heres heredis restitui potest ad conficiendum inventarium ex causa emergentis æris alieni. 2. 2. 59. 47. 301
 Heres, qui ad repudiandam hereditatem a Principe restitutus sit, intra certum tempus dimittere desinet possessionem rerum hereditariarum, vel declarare quo titulo quasdam reneat. 2. 2. 60. 2. 304
 Heres in certa re institutus possessionem rei sibi relicta a testatore propria auctoritate capere potest, etiam ante aditam ab herede universali hereditatem. 2. 2. 62. 4. 323
 Heres, qui iussus sit dare pecuniam, si possit; alioquin prædia, liberatur dando prædia, si pecuniam commode dare non possit. 2. 2. 66. 4. 345
 Heres tamquam nemo conveniri potest a creditoribus, nisi probent eum heredem esse. Quid de regula: filius ergo heres. 2. 2. 58. 2. 267
 Heres impune potest reprobare factum defuncti, quod lex prohibet favore boni publici, vel quod publicam causam admixtam habeat. 2. 2. 58. 8. 271
 Heres ipse inventario hereditatis adesse debet, non donatarius omnium bonorum, qui instar singularis successoris habetur. 2. 2. 59. 26. 288
 Heres, qui beneficio inventarii utitur, interitum, sive totalem, sive partiarium bonorum hereditarium non sustinet. 2. 2. 59. 30. 290
 Heres, qui promiserit nomine proprio se soluturum debita hereditaria, inventarii beneficium non amittit. 2. 2. 59. 39. 296
 Heres tenetur rem alienam fideicommissum a testatore suppositam, seu per fideicommissum restituendam, luerare, si testator alienam esse sciverit. 3. 2. 83. 2. 32
 Heres fideicommissi restitutione gravatus potest solvere, & solutionem accipere; non tamen cessionem adversus fideicommissum acquirere. 3. 2. 89. 15. 98
 Heres fiduciarius Trebellianicæ detractioni renunciare potest, licet renunciatio vergat in dispendium creditorum, vel incidere videatur in donationem legis inter conjuges improbatam. 3. 2. 90. 3. 100
 Heres fideicommissi gravatus deducit quicumque in utilitatem fideicommissi impendit. 3. 2. 60. 10. 118
 Heres de facto defuncti jurare non tenetur, nisi ut quisvis alius; quo casu justitandum litis decisivum, nisi ut tale deferatur. 4. 4. 16. 3. 223
 Heres justæ exheredationis causa. An judicium ad fidem conversus præsumatur in odium Christianæ religionis exheredatus? 2. 2. 53. 2. 206
 Homo an præsumendus sit vivere centum annis? 1. 1. 17. 3. 106
 Hospitalia an inter pia loca connumerentur. 1. 2. 2. 1. 227
 Hypotheca an competat debitori, vel creditoribus in bonis curatoris? 1. 1. 27. 2. 100

- Hypotheca bonorum immobilium minoribus sine iudicis decreto prohibetur.** 1. 1. 23. 6. 123
- Hypotheca competit pupillis, & minoribus in bonis tutorum, & curatorum, sed sine praelatione odio creditorum anteriorum.** 1. 1. 32. 1. 180
- Hypotheca ex usu fori datur omnibus, quorum bona ab alio administrata fuerint in bonis eorum, qui administraverunt: & rationes administrationis reddere tenentur.** 1. 1. 32. 2. 181
- Hypotheca pupillis, & minoribus in quorum bonis competit?** 1. 1. 32. 3. 182
- Hypotheca pupillorum, & minorum in bonis tutorum, & curatorum incipit a die, quo hi gerere debuerunt.** 1. 1. 32. 7. 184
- Hypotheca ex iure Romano non competit universitati in bonis administratorum, utique ex usu fori.** 1. 2. 5. 2. 267
- Hypotheca tacita competit universitati pro tributis etiam cum praelatione.** 1. 2. 5. 3. 268
- Hypotheca non competit tutoribus, & curatoribus in bonis pupillorum, & minorum.** 1. 1. 23. 1. 120
- Hypotheca ad dotem exigendam competit tum marito, tum mulieri, dammodo promissa fuerit.** 2. 2. 29. 3. 19
- Hypotheca, aut praelatio de dote non competit mulieri, nisi edoceat, dotem fuisse solutam.** 2. 2. 34. 34. 68
- Hypotheca mulieribus ad dotem repetendam data quo tempore vires habeat?** 2. 2. 34. 38. 70
- Hypotheca pro dote competit mulieri pro bonis paraphernalibus, quae maritus ea consentiente, administraret, non tamen praelatio.** 2. 2. 34. 40. 71
- Hypotheca pro legatis consequendis competit tantum in bonis defuncti, non in bonis heredis. Quid si plures sint heredes legatis onerati?** 2. 2. 62. 12. 326
- Hypotheca an competit legatariis in ipsa re legata?** 2. 2. 62. 35. 327
- Hypotheca in bonis defuncti competit legatariis, siue corpus legatum sit, siue certa quantitas semel, aut saepius praestanda, vel in annos singulos.** 2. 2. 62. 14. 328
- Hypotheca competit legatariis, non pro forte tantum, sed etiam pro usuris.** 2. 2. 62. 15. 328
- Hypotheca specialis a testatore constituta super quibuscumque bonis, non tollit beneficium generalis hypothecae a lege inductae pro legatis consequendis.** 2. 2. 62. 16. 329
- Hypotheca tacita pro legatis consequendis apud nos individua est. Quare?** 2. 2. 62. 17. 330
- Hypotheca pro restitutione corredi competit cum praelatione. Quomodo restitui debeat?** 2. 2. 34. 56. 79
- Hypotheca legatariis ad rem legatam consequendam, iure novo competit in omnibus defuncti bonis.** 2. 2. 62. 7. 324
- Hypotheca cum praelatione an hereditibus etiam extraneis mulieris dotem repetentis adversus creditores anteriores aliquando competit?** 2. 2. 34. 26. 63
- Hypotheca cum praelatione an competit mulieri pro augmento dotis.** 2. 2. 37. 10. 105
- Hypotheca generalis bonorum omnium complectitur tum praesentia, tum futura cujuscumque generis corporalia bona, tum mobilia, tum immobilia. An & incorporalia?** 3. 3. 9. 1. 184
- Hypotheca pro forte constituta ad usuras extenditur, nisi aliud expresse conventum sit.** 3. 3. 9. 3. 287
- Hypotheca non competit apud nos super re mobili vendita, siue habita de pretio venditori, qui speciali super eadem re hypotheca sibi non respexerit, utique vero super re immobili.** 3. 3. 10. 6. 292
- Hypotheca apud nos acquiritur creditori ex die, quo debitor fuit condemnatus. Quid de spontaneis condemnationibus, & sententiis iudicum ecclesiasticorum?** 3. 3. 10. 2. 288
- Hypotheca cum praelatione etiam mulieri ex causa dotis agenti competit fratri, qui bona hereditaria alteri dimisit cum onere solvendi xris alieni hereditarii, si nec solum non fuerit.** 3. 3. 12. 5. 299
- in Hypotheca praefertur creditor tempore posterior, si prior in posterioris pignus expresse, vel tacite consenserit. Quid**

si hic creditum callide dissimulaverit ? 3. 3. 12. 10. 304
 Hypotheca an adhuc subsistat censu in creditum abunde. 4. 3. 31. 14. 115
 Hypotheca jure, non nisi redditus rationibus, regulariter agi potest contra tertios possessores. 1. 1. 32. 8. 185
 Hypothecæ subjiuntur seuda apud nos, pro restitutione dotis etiam tacite repetitæ in secundo matrimonio. 2. 2. 34. 18. 58
 Hypothecæ tacite legali dotis favore a legibus inducitur mulier renunciare non potest. 2. 2. 34. 37. 70
 Hypothecæ specialis excussio necessaria non est, si posterior creditor eam postulet, cum prior generalem, & specialem habet. 3. 3. 12. 3. 297
 Hypothecæ specialis excussio necessaria non est, si creditor caverit, ne specialis hypotheca generali deroget. 3. 3. 12. 4. 299
 Hypothecæ jus cum prælatione pro fundo emto cum pacto redimendi non competit primo emtori, si fundus iterum venditus sit. 3. 3. 12. 26. 315
 Hypothecæ specialis suppositæ res prius vendi debent, quam res generatim obligatæ. 3. 3. 14. 5. 326
 Hypothecam pro dote cum prælatione habet mulier, atque hæc ad suos heredes transmittit, non ad extraneos. 2. 2. 34. 25. 62
 Hypothecam specialem mulier habens in quibuscumque bonis mariti agere non potest, nisi si prius excussis, in cetera. 2. 2. 34. 35. 69
 Hypothecam fidei habet in bonis eorum, qui res quascunque fiscales administrant, vel qui cum ipso contrahunt; atque in bonis civium pro tributis, licet hæc extra ordinem inducantur. 3. 3. 10. 3. 290
 Hypothecaria actione conveniri tantum potest heres legatorum solutione oneratus iudicio testatoris, non adversus ceteros. 1. 2. 62. 9. 325
 Hypothecaria actione possessores bonorum hereditatorum conveniri possunt a legataris, prius tamen excussio herede. 2. 2. 62. 8. 224
 Hypothecaria adversus tertios possessores bonorum heredis fideicommissarius utrum

agere possit? 3. 2. 90. 38. 123
 Hypothecarii creditores præferuntur chirographariis etiam tempore prioribus, & privilegio munitis. 3. 3. 12. 1. 206
 Hypothecarius creditor sola privata scriptura munitus, nisi hæc trium testium subscriptionem habeat, licet prior, non præferatur posteriori, de cuius credito per instrumentum constat Quid de actione personali? Quid si tertius testis non subscripsit? 3. 3. 12. 11. 304
 Hypothecarius creditor tempore prior præferatur posteriori, si posterior privilegio munitus non sit. tum pro sorte, tum pro usura. Quis tempore prior habeatur? Quid de pœna, impensis in rem, & litis sumibus? 3. 3. 12. 8. 302
 Hypothecarius creditor prius agere non potest adversus tertium rei possessorem, quam excusserit principalem debitorem. 3. 3. 14. 2. 224

I

Ianuam claudere potest nocturno tempore ille, qui serviutem transitus debet Qua hora? 1. 2. 13. 4. 328
 Identitas bonorum in antiquis probatur levioribus iudiciis, & conjecturis. 1. 2. 90. 33. 122
 Immunes ex XII. liberorum an bona tributis supposita emere possint. 4. 3. 22. 20. 26
 Impensæ melioris effecti prædii ex usu fori actione petuntur. 1. 2. 23. 41. 156
 Impensæ necessariae, & utiles restitui debent possessori bonæ fidei. An & malæ. 1. 2. 8. 24. 188
 Impensæ necessariae factæ post litem contestatam possessori restitui debent? An etiam utiles? 1. 2. 8. 25. 188
 Impensæ voluptuariae nec bonæ, nec malæ fidei possessori restituntur. Sed utriusque licet eas tollere sine rei detrimento. 1. 2. 8. 26. 189
 Impensæ meliorationum æstimantur ex fructu, seu ex quo fundus melior effectus est. 1. 2. 8. 29. 292

- Impensæ* in fundi utilitatem quuncumque modo erogatæ passessori restitui debent a domino. 1. 2. 8. 34. 293
- Impensæ* postremæ infirmitatis a marito in uxorem erogatæ eidem marito restitui debent, si immodicæ fuerint. 2. 2. 35. 3. 90
- Impensæ* modicæ, vel immodicæ censentur, inspecta personarum conditione, dantis quantitate, aliisque adjunctis. 2. 2. 35. 5. 91
- Impensæ* omnes immodicæ postremæ infirmitatis marito non restituantur, cum dantis partem lucratur. Quid de impensæ aliarum infirmitatum? 2. 2. 35. 6. 91
- Impensæ* postremæ infirmitatis, funeris, in testamenti insinuationem, inventarii conscriptionem, & in utilitatem rerum hereditariorum erogatæ primum locum habent in discussionis instantia. 2. 2. 59. 28. 289
- Impensæ* ab herede erogatæ ad litem peragendam adversus creditores subsistentes, ne ipse beneficio inventarii uteretur, heredis oneri sunt, sicut & alterius litis tamen institutæ. 2. 2. 59. 29. 290
- Impensæ* erogatæ in bonorum conscriptionem, rei conservationem, concursus, & funeris debitum defuncti deducuntur, antequam solvatur æs alienum creditoribus hypotheca munitis. 3. 3. 12. 2. 297
- Impensæ* iudicii primum tenent locum in iudicio concursus. Quæ impensæ harum nomine veniant. 3. 3. 12. 20. 312
- Impensæ* funeris, & postremæ infirmitatis solvuntur post summas iudicio concursus: alia ratio est impensarum præcedentium infirmitatum. 3. 3. 12. 21. 312
- Impensæ* in causam societatis ab uno socio erogatæ ab aliis restitui debent. Quid si unus non sit solvendus. An salarium aliquando debeatur? 4. 3. 32. 23. 143
- Impensæ* necessariae, vel utiles factæ in rem communem ab uno socio pro parte focii repeti possunt. 4. 3. 34. 6. 144
- Impensas* ad reperendas competunt ex usu soli actio, si res restituta fuerit; alioquin possessor habet retentionem; si liquidæ sint: pro illiquidis injungitur cautio. 1. 2. 8. 27. 289
- Impensas* funeris an ferat maritus, qui in egrum datus usufructu positus? 2. 2. 35. 2. 89
- Impensas* sequestrationis ex prima decreta ferre debet interim creditor, utique repetiturus a debitore. Quid si agatur de secundo decreto? 3. 3. 8. 4. 284
- Impensas* necessarias, & utiles in rem factas, conduciuntur a locatore repeti. Quid de voluptuariis? 4. 3. 29. 25. 93
- Implere prius debet actor ex parte sua, quam reum cingere possit ad implementum: nisi aliud suadeant rerum adjuncta. 4. 3. 24. 14. 38
- Indebitum allegans probare debet, nisi is, qui accepit prius negaverit se accepisse. Quid de pupillis, minoribus, mulieribus, mulctibus, & rusticis? 4. 6. 1. 194
- Indignis ablata jure Romano acquiruntur sicut. Quid nisi furi passim abineat? 2. 2. 71. 1. 356
- Indotata mulier reputatur, quæ exiguam omnium dotem habet. 2. 2. 16. 8. 349
- Infirmitatis postremæ impensæ a marito in uxorem erogatæ eidem marito restitui debent, si immodicæ fuerint. 2. 2. 35. 3. 90
- Infirmitatis impensæ. V. in V. Impensæ.*
- Insinuanda est donatio a parentibus in liberos, vel a liberis in parentibus collata. 1. 2. 21. 35. 394
- Insinuanda est donatio apud acta iudicis, nec remitti potest a donatore, aut prætermitti ex partium consensu. 1. 2. 21. 30. 392
- Insinuari an debeat donatio jurejurando firmata? 1. 2. 21. 38. 396
- Insinuari debet testamentum, idest in acta publica ad hoc destinata referri, alioquin nullas habet vires. 2. 2. 48. 11. 175
- an Insinuatio necessaria sit, cum remittitur jus plene, vel minus plene quæsum? Quid si remittatur transactionis, vel invocationis titulo? 1. 2. 21. 41. 397
- Insinuazione non indiget donatio favore matrimonii, siue filia fiat, siue do-

- tis, sive paraphernorum nomine. 2. 2. 394
 21. 36.
 Insinuationi non subfunt donationes rerum
 mobilium, quæ brevi manu sunt. 1. 2. 21. 40. 397
 Insinuationi non subest donatio remane-
 ratoria, reciproca, vel ob causam. 1. 2. 21. 37. 395
 Insinuationis testamenti solemnitates ada-
 mustim servandæ sunt, alioquin nullum
 est testamentum. 2. 2. 48. 12. 175
 Institor patris, nisi revocetur, adhuc obli-
 gat filium heredem negotia societatis
 gerendo: revocari autem publice debet.
 4. 3. 32. 25. 144
 Institor durante officio, conveniri potest
 ab altero contrahente: dominus tamen
 eum defendere tenetur. 4. 4. 9. 1. 177
 Institui debent filii omnes cuiuscumque
 gradus, & sexus hodie ex jure Ro-
 mano; licet emancipati sint. 2. 2. 47. 1. 159
 Institutio, vel legatum corrumpit conditio-
 nis defectu, cum heres, vel legatarius
 eam non implet, vel non impimento
 causam, seu occasionem præbet. 2. 2. 42. 3. 135
 Institutio, vel legatum, detracto fideicom-
 missi onere valet, sed fideicommissum
 perperam injunctum heredi, vel legata-
 rio nullus est roboris. 2. 2. 75. 4. 373
 Institutione, vel legato privare testator
 potest oneratum in penam omissionis
 ejus, quod fieri iussit, vel si id factum
 fuerit, quod fieri veruit. 2. 2. 42. 4. 136
 Institutiones captatoriarum quæ sunt? 2. 2. 41. 11. 129
 Institutionis titulus an, fraude legi facta,
 aliquando cesset odio secundum conjugis.
 1. 3. 8. 20. 68
 Instrumenta acquisitionis emptori exhibenda
 sunt, non tradenda. 4. 3. 24. 9. 36
 Instruenti amissio non nocet creditori,
 dummodo aliter edoceat de negotio ce-
 lebrato. Quid si scripturam omnino de-
 sideret negotium, de quo agitur? An
 iusjurandum actoris recipi possit? 4. 4. 24. 5. 208
 Instrumenta falsa contineri non probat so-
 la notarii confessio. 4. 4. 14. 4. 207
 Instrumento exhibito tempore relationis
 fides adhiberi potest. 4. 4. 36. 5. 303
 Instrumentum authenticum paratum habet
 exceptionem quadriennium, nisi exceptio
 aliqua dilatoria, vel peemotiva intra
 tempus a iudice definitum probetur.
 4. 4. 14. 1. 204
 Instrumentum contractus rogare debet ven-
 ditor. 4. 3. 22. 11. 18
 Instrumentum venditionis an conficere te-
 neatur qui se promissit venditum. 4. 4. 14. 6. 208
 Insula in flumine nata cujus sit? 2. 2. 8. 6. 281
 Interdictum salvianum quibus competat?
 4. 4. 25. 1. 243
 Interdictum unde vi competit spoliato,
 seu dejecto a possessione, nec tum he-
 redi, dummodo dejectus probet, se prius
 possedisse, ne facto suo exciderit a pos-
 sessione. 4. 4. 26. 1. 244
 Interdictum recuperandæ possessionis com-
 petit adversus titulo invalido possiden-
 tem: An & contra eum, qui possidet
 auctore prætoris? 4. 4. 26. 3. 245
 Interdictum recuperandæ possessionis obti-
 net etiam in feudis, bonis feudalibus,
 & jure territorii. 4. 4. 26. 7. 249
 Interdictum uti possideris competit in re-
 bus immobilibus, vel quæ pro immo-
 bilibus habentur: nec non in feudis. 4. 4. 27. 1. 250
 Inerescit, seu id, quod interest a qua die
 debeat? 3. 3. 5. 12., & 13. 260
 Interesse, seu id, quod interest, petens
 damnum probare debet. 3. 3. 5. 14. 262
 Interinatio omnino necessaria est, cum agi-
 tur de concessionibus Principis bonorum
 demanialium. 1. 1. 5. 2. 9
 ad Interrumpendam præscriptionem an,
 & quibus casibus denunciatioes priva-
 tæ extra iudicium factæ prævaleant?
 2. 20. 16. 372
 Interrumpitur, seu suspenditur præscriptio
 etiam longissimi temporis, si nullus sit
 legitimus contraditor. 1. 2. 20. 21. 374
 Interruptio civilis usucapionis, nec pro-
 dest, nec nocet illis, qui iudicio non
 adjuverunt. 2. 2. 20. 15. 375
 Inventa, & illata in prædium, eo animo,
 ut ibi perpetuo sint, pignoris vinculo
 pro mercede locatori sunt obstricta. Quid
 de fructibus prædii rustici, vel de mer-

- eibus in tabernam illatis? 3. 3. 10.
 2. 288
 Inventarii beneficio non gaudet heres, qui
 intra tempora praestitura illud non per-
 fecerit; nisi hæc doli, nec gravis cul-
 pa argui possit, vel levis sit mora. 2.
 2. 59. 21. 284
 Inventarii beneficium in dubio non amittit
 heres, qui promiserit nomine proprio
 se soluturum debita hereditaria. 2. 2.
 59. 39. 296
 Inventarii beneficio non intelligitur renun-
 ciassse, qui solvit expensas ultimæ in-
 firmitatis defuncti, funeris, & inventa-
 rii. Quid si quendam vendiderit? 2. 2.
 59. 40. 296
 Inventarii beneficio uti potest heres, non
 obstant prohibitione testatoris: statuto
 tamen induci potest, ne inventarii bene-
 ficium concedatur. 2. 2. 59. 1. 273
 Inventarii legis beneficio cum uni vult
 heres, creditores omnino vocandi sunt.
 An aliquem irritum sit inventarium?
 Quid si aliqui vocati fuerint, alii præ-
 termitti? 2. 2. 59. 3. 274
 Inventarii ab herede gravato consuecendi
 necessitas per equipollens suppleri po-
 test. An per inventarium tutelare sup-
 pleatur? 3. 2. 90. 14. 110
 Inventarii bonorum fideicommissio suppo-
 sitorum, vel relationis in acta publica
 omisso nocet vocatis ad fideicommissum
 favore creditorum, & emtorum. 3. 2.
 90. 20. 114
 Inventarii omisso, an privet heredem Tre-
 bellianica? 3. 2. 90. 13. 111
 Inventario etiam nondum factio, iudex po-
 test alienationem permittere, si aliunde
 instructus sit. 1. 1. 19. 10. 111
 Inventario nondum cõpleto, an tutor
 recte gerat? 1. 1. 19. 4. 109
 Inventario hereditatis adesse debet heres
 ipse, non donatarius omnium bonorum,
 qui instar singularis successoris habetur.
 2. 2. 59. 16. 288
 Inventario legali procurator heredis nomi-
 ne interesse non potest, nisi speciali
 mandato instructus sit. 2. 2. 59. 7. 277
 In inventario legali describi debent omnia
 defuncti bona. An & aliena, quæ apud
 ipsam (seu in domo defuncti reperiuntur
 tempore mortis? 2. 2. 59. 12. 279
 Inventario hereditatis pendente heres an
 possit conveniri n creditoribus heredita-
 riis, vel debitores hereditarios conve-
 nire. 2. 2. 59. 25. 186
 Inventario pendente heres res hereditarias
 tractare non potest; alioquin beneficio
 legis excidit, nisi ex necessitate id fa-
 ciat, vel custodia causa. 2. 2. 59.
 24. 286
 Inventario pendente heres donare potest
 res hereditarias, dummodo possessionem
 non statim cedat. 2. 2. 59. 13. 287
 Inventarium non vitiat omisso levioris
 momenti. 1. 1. 19. 1. 108
 Inventarium an ex voluntate testatoris
 omitti possit? 1. 1. 19. 6. 109
 Inventarium omittens tutor, qua poena
 plectitur? 1. 1. 19. 7. 110
 Inventarium legale nullum est, si bona
 defuncti specificè in eo non describan-
 tur, ne ullus superfit fraudibus locus.
 2. 2. 59. 13. 280
 Inventarium legale non fit irritum ex omis-
 sione rerum levioris momenti, immo
 nec gravioris, si doli abest. 2. 2. 59.
 14. 280
 Inventarium hereditatis fit irritum, si bona
 gravioris momenti, maxime quorum cer-
 ta notitia aliunde haberi non possit, omis-
 sa fuerint dolo heredis. 2. 2. 59. 15. 280
 Inventarium dolosum non praesumitur, li-
 cet brevi tempore fuerit absolutum. He-
 res potest omnes res mobiles ubicum-
 que existentes transferre in domum de-
 functi. 2. 2. 59. 16. 281
 Inventarium legale jure Regio consuecien-
 dum videtur in loco, ubi defunctus ha-
 bitare solebat. 2. 2. 59. 16. 281
 Inventarium hereditatis fieri debet etiam
 de bonis, quæ defunctus in alia ditione
 reliquit, sed sufficit servare leges illius
 loci, ubi sita sunt bona. 2. 2. 59. 17. 282
 Inventarium legale hereditatis, intra quod
 tempus inchoari, & perfici debeat ius
 Romano, tam patrio jure? 2. 2. 59.
 20. 284
 Inventarium hereditatis cum conficitur,
 curator interesse debet, non vero Aico-
 nomus. 2. 2. 59. 6. 276
 ad Inventarium ex causa emergentis æris
 alieni consuecendum heres heredis resti-
 tuti potest. 2. 2. 59. 47. 301

Inventarium legale testibus adhibitis confici debet. 2. 2. 59. 9. & 10. 278
Inventarium legale valere potest, licet bona non fuerint aestimata. 2. 2. 59. 19. 283
Inventarium exhibere debet, qui se dicit heredem cum beneficio inventarii. 2. 2. 59. 27. 288
Inventarium non conficiens heres falcidia privatur. 2. 2. 73. 3. 359
Inventarium rerum fideicommissio suppositum fit sumibus fideicommissarius, seu hereditatis fideicommissaria, ut tanto magis restituatur, quantum impensum 3. 2. 90. 21. 115
Investituram a directo domino quibus in casibus petere teneantur emphyteutae? 4. 3. 30. 6. 96
Iter in dubio potius, quam via, vel actus concessum intelligitur. 1. 2. 13. 5. 329
Iuvenis dominus fundi dominantis semel electum locum mutare non potest, utque vero dominus fundi serviens, si alteri non noceatur. 1. 2. 13. 1. 327
Iuvenis, seu transitus in possessione retinetur, qui probat, nec vi, nec clam, nec precario se possidere. 2. 2. 13. 7. 329

J

Jocalia donata a sponso sponse ante nuptias pleno jure sponse acquiruntur, ejusque heredibus. 2. 2. 34. 70. 87
Judex ad fidem conversus an possit exheredari? 2. 2. 53. 2. 206
Judex non nisi ex diligenti causae inquisitione recedere debet a parris voluntate. Quid de matre? 2. 2. 20. 2. 112
Judex tamquam suspectus recusari potest. Quae in re constitutae sunt regulae. An magistratus suspectus allegari possit? 4. 4. 29. 5. 257

Judex laicus, seu supremus magistratus est judex competens in possessione etiam pro rebus beneficiis. 4. 4. 34. 6. 279
Judex ultra id, quod petitum, & in judicium deductum est, sententiam ferre non potest. Quid de fructibus? 4. 4. 36. 2. 299
Judex potest in ambiguis pro arbitrio definire: immo contractum reducere ad aequitatem, licet aliter convenerit. 4. 4. 36. 6. 302
Judex pronuntiare debet secundum allegata, & probata. Nec potest judicare de titulo, quem examinavit. 4. 4. 36. 7. 303
Judicatum solvi fideiussor non tenetur, si sententia judicis adversus eum principalem nulla sit, vel manifeste injusta. 3. 3. 19. 11. 349
In Judicio de obtinenda possessione hereditatis judex, summaria cognitione adhibita, definit. 2. 2. 56. 8. 259
Judicio familiae eriscunda petitur divisio rerum hereditariarum. Quid si coheres aliquas subtraxerit? 4. 3. 35. 6. 159
Judicio possessorio an prius agendum sit, cum possessorem a petitorio absorbetur. 4. 4. 29. 1. 257
Judicis interventus necessarius est, in consiliis universitatum. An nulli alioquin sint aditus? 1. 2. 2. 8. 250
Judicis sententia, qua quis mitti jubetur in possessionem, non acquiritur possessio, si possidens contradicat. 1. 2. 9. 3. 295
Judicis decretum male interpositum pro irritum habetur. 1. 1. 23. 25. 129
Judicis officium nobile est, vel mercenarium. Judex supplere potest ea, quae sunt juris, non quae facti sunt, nisi de suis ex actis forte constet. 4. 4. 36. 3. 299
Judicis ecclesiastici jurisdictionis est, cum agitur de solvendo annuo redditu clerico beneficiario de mercede rei locatae, vel canone emphyteutis. Quid de decimis? 4. 4. 34. 13. 286
Judicis nominandi facultas inter plures vassallos qua ratione explicetur? 4. 4. 29. 5. 259

- Judicis ordinarii cognitio est, an solum publicum sit, an privatum; licet vi-
zum publicum cura demandanda sit
provincialium tributorum praefecto. 4.
4. 34. 9. 281
- Judicium concursus coeptum deferere po-
test debitor, dummodo creditores adhuc
vocati non sint. 3. 3. 12. 37. 321
- Judicium consistere potest quoad legiti-
me vocatos, licet nullum sit ex de-
fectu citationis quoad alios. 4. 4.
30. 3. 261
- Jura, & actiones ad res immobiles ve-
niunt immobilium nomine, cum agi-
tur de alienandis rebus universitatis. 1. 2.
3. 11. 252
- Jura hereditaria per additionem ipso jure
transiunt pro hereditariis portionibus in
heredes singulos. Quid de possessione?
2. 2. 55. 18. 254
- Jurare potest in litem minor tum odio tu-
toris, tum etiam odio tutoris. 1. 1.
30. 20. 171
- Jurare non licet illi, qui semel jurare,
vel jusjurandum deferre detrectavit. 4.
4. 16. 8. 226
- Jurari potest in litem contra tutorem, qui
rationes non reddit, vel male reddat;
nisi iusta aliqua causa non excuset. 1.
30. 26. 176
- Jurari potest in litem etiam contra here-
dem tutoris, si doli mali reus sit. 1.
1. 30. 27. 176
- Jurari potest in litem adversus tutorem,
qui non edat librum rationum, & instru-
menta pupillaris. 1. 1. 19. 11. 111
- Jurari potest in litem adversus eum, qui
edere sine iusta causa detrectat instru-
menta. 4. 4. 32. 4. 272
- Jurasse satis intelligitur, qui utitur verbo
credo, non recorder, potissimum in il-
lis, quae jamdu gesta sunt. 4. 4.
16. 9. 227
- Juratur, cum in litem iudex, summam
definire debet, ad quam usque juretur.
1. 1. 19. 9. 111
- Jure representationis veniunt nepotes in
illis casibus, in quibus liberorum no-
mine vocati intelliguntur ad fideicom-
missum, & concurrunt cum hiis ad fi-
deicommissum ab ascendente institutum.
2. 2. 77. 11. 385
- Jure quodam representationis succedere
potest ab intestato frater nepos, nimi-
um jure agnae sum a successione ex-
clusa favore fratrum, & descendendum
ab his masculorum per lineam masculu-
nam. 3. 3. 1. 28. 197
- Juretur an in litem adversus tatore, qui
ex levi culpa inventarium omisit? 1.
1. 19. 8. 210
- Juri sui tatis non intelligitur restituta filia
a successione exclusa, ex quo pater te-
stamentum condidit, nisi saltem in legi-
tima eam instituerit. 2. 2. 53. 21. 213
- Juri sui tatis restituere potest pater filias a
successione per statutum, vel renuncia-
tionem exclusas. 2. 2. 53. 9. 212
- Juris peniti an excusentur a tutela, & cu-
ra? 1. 1. 28. 6. 153
- Juris ignorantia an excuset milites? 4. 4.
18. 1. 229
- Jurisdiclio etiam ordinaria cessat revoca-
tione Principis, sed revocatio judici or-
dinario, vel parti adversae legitime
intimari debet. 4. 4. 34. 7. 281
- Jurisdiclio prorogata quae dicatur? An
quaevis jurisdiclio possit prorogari? An
judicis ecclesiastici a laico? 4. 4.
34. 3. 277
- Jurisdiclio ordinaria est, vel extraordi-
naria, propria, vel delegata, seu man-
data. An & quatenus jurisdiclio delegata
possit? An delegatus a Principe possit
subdelegare? 4. 4. 34. 1. 274
- Jurisdiclio delegata an expiret morte, vel
extincta alio quovis modo jurisdictionis?
4. 4. 34. 2. 276
- Jurisdiclio vassallorum in se individua est:
dividua vero, quoad exercitum, & com-
modum. 4. 4. 34. 8. 281
- Jurisdictionis sequestratio decerni potest a
Senatu, ita ut iudicem eligat causam
relator, si vassalli inter se dissentiant.
3. 3. 8. 3. 385
- Jurisdictionis divisio quomodo fiat? 2. 2.
34. 2. 153
- Jus patronatus. *V. in V. Patronatus.*
- Jus patronatus an vendi possit, vel alie-
nari? 1. 2. 3. 1. 212
- Jus accrescendi locum non habet inter
fideicommissarios universales invitos,
sed tantum inter volentes. 2. 2. 55.
11. 250

Jus patronatus ordinatum a testatore favore successorum non amittit, qui hereditatem repudiat. 2. 2. 60. 7. 306
 Jus accrescendi viget non tantum in hereditatibus, sed etiam in legatis inter legatarios re, & verbis, vel re saltem conjunctos. 2. 2. 61. 10. 315
 Jus accrescendi non habet locum inter legatarios non re, sed folia verbis conjunctos. 2. 2. 61. 11. 317
 Jus representationis in fideicommissis non favet pro nepotibus ex fratre, utique vero, si fideicommissum fuerit ab ascendente institutum. 2. 2. 77. 5. 381
 Jus representationis obtinet in infinitum in linea descendentium, sed in linea transversa non egreditur filios fratrum. 3. 3. 1. 23. 194
 Jus offerendi non competit posteriori creditori, qui cum priore pignus emerit, vel qui praesens fuerit, & tacuerit, cum priori jure domini adjudicatum fuit. Quid si de jure suo conservando protestatus sit? 3. 3. 15. 3. 328
 Jus offerendi denegatur creditori, quo praesente pignus venditum fuerit, & tacuerit. Quare? 3. 3. 15. 4. 329
 Jus offerendi non habent creditores chirographarii, nisi sint in rei possessione. 3. 3. 15. 5. 329
 Jus eligendi iudicem inter regalia recensetur. An rosa communitati permitti possit, saltem in bailis. 4. 4. 39. 4. 259
 In Jur vocandi sunt omnes, quorum interest. Quid si agatur de jure individuo, & aliqui ignoti sint? 4. 4. 30. 2. 261
 Jusjurandum liti decisivum deferri potest actori universitatis. Quid si universitas per administratores instructos jurare nolit? 1. 2. 4. 4. 266
 Jusjurandum a tutore, vel curatore praestandum ad tuam substantiam non pertinet. 1. 1. 18. 3. 107
 Jusjurandum ab estimatore, seu perito praestari omnino necesse non est initio estimationis. 2. 2. 59. 18. 282
 Jusjurandum in litem quale dicitur; quod duplex sit, & quibus casibus permittatur? 4. 4. 16. 1. 223
 Jusjurandum quas condiciones requirat? An deferri possit illi, qui instrumentum pro se habet? 4. 4. 16. 2. 222

Jusjurandum delatum ab adversario praestandum est, vel referendum. Quid si a iudice deferatur? 4. 4. 16. 6. 223
 Jusjurandum suppletorium actori non permittitur, nisi semiplene probaverit intentionem suam. 4. 4. 16. 8. 224
 Jusjurandum non potest deferri illi, qui intentionem suam plene probavit, puta per instrumentum, vel plenas in promptu probationes habet. 4. 4. 16. 7. 225
 An Jusjurandum relatum in primo iudicio, & recusatum possit in causa appellationis, invito adversario praestari? 4. 4. 16. 8. 226
 Jusjurandum cum suis qualitatibus connexis, & quae ad factum pertinent, recipi debet; nec scindi potest. 4. 4. 16. 10. 227
 Jusjurandum purgativum contrarias probationes admittit, sed non nisi semel de eadem re, licet inter alios exigi potest. 4. 4. 16. 11. 228

L

Lesio probanda est ab eo, qui beneficium restitutionis implorat. 1. 1. 35. 3. 190
 Lesio res est facti incerti quae a iudicis prudentis arbitrio pendet: generatim tamen sufficit ad restitutionem lesio in tertia pretii parte. 1. 1. 35. 4. 191
 Lesio probanda est de tempore contractus, nisi contractus habeat tractum, ut ajus successivum. 1. 1. 35. 6. 192
 Lesio in renunciatione futurae successionis an attendatur. 2. 2. 28. 4. 19
 Lesio enormis irritam venditionem non facit, nisi emtor velit a contractu discedere, atque vero enormissima. 4. 3. 27. 3. 62
 Lesio probanda est ab allegante. Quomodo probetur lesio. 4. 3. 27. 5. 64
 Lesio satis probatur ex aliis venditionibus, atque ex anno redditu. 4. 3. 27. 6. 64
 Lesio ultra dimidium requiritur, ut mercedis in conductione remissio fiat: atque unus anni sterilitas ex aliorum ubertate compensatur: specierum quoque compensatio fit, sed non admittitur compen-

fario partis rei, qua conductor frui non potuerit. 4. 3. 39. 18. 88
Lætio modica in divisione non attenditur. 4. 3. 26. 7. 48
Lætio locum facit rescindendæ venditioni. 4. 3. 27. 2. 61
Lætio quæ attendatur in divisione? 4. 3. 34. 7. & 8. & 4. 3. 35. 9. 161
Lætionem enormem probanti succurrendum est, licet enormissimam allegaverit, quam probare non potuit. 4. 3. 27. 9. 66
Lætionis probandæ modus potior est, qui sit per testes, qui deponant de rei valore, vel annuo redditu. 1. 1. 35. 5. 191
Lætionis scientia non præsumitur nec in herede, qui fateatur hereditatem magno ære alieno gravatam esse, vel qui a creditoribus vexetur. 1. 1. 41. 2. 208
Lætionis causa potest irrita fieri renunciatio futura successioni. 3. 3. 1. 37. 205
Largitas sponsalitia. V. in V. *Sponsalitia largitas*
Laudimia in casum alienationis domino directo debentur: atque novi possessores bona consignare tenentur. 4. 3. 30. 3. 95
Legata saltem pia, & fideicommissa singularia, rupto pro nativitate posthumi ignoranter præteriti testamento adhuc debentur. 2. 2. 47. 9. 168
an *Legata* omnia, & fideicommissa quæque his sunt exæquata per codicillarem clausulam rupto testamento posthumi cognitione sustineatur? 2. 2. 10. 47. 168
Legata saltem pia, & fideicommissa an relinquuntur in testamento minus solenni parentum inter liberos. 2. 2. 49. 6. 190
Legata re fideicommissa supposita an heres eam liberare tenetur ab huiusmodi onere? 2. 2. 61. 4. 311
Legata res heredis a testatore etiam ignorante præstanda est; nisi voluntatis conjectura aliud suadeant. 2. 2. 61. 6. 312
Legata sive annua, sive mensura ex fructibus bonorum solvi debent, non ex proprietate, nisi in subsidium: bona tamen capi possunt jure pignoris, eorumque dominium addici. 2. 2. 64. 1. 338
Legata ante Trebellianicam solvi debent. An particulare fideicommissum prius detrahatur quam solvantur legata? 2. 2. 73. 2. 366
Legata conditionalia ad unum casum, & gradum restricta lege fideicommissa per-

sonis, nulla nobilitatis prerogativa insignitis prohibente non continentur. 2. 2. 75. 2. 374
Legata an imputentur in legitimam? 2. 2. 53. 31. 219
Legata an præstari debeant ex testamento, in quo filius natus ignoranter præteritus fuit, sed pater alios filios heredes scripsit. 2. 2. 47. 6. 163
Legata jus accrescendi accipiunt. 2. 2. 61. 80. & 11. 317
Legata optione, seu electione, & minime facta intra tempus a iudice, vel a testatore definitum eligendi jus amittitur. 2. 2. 66. 1. 339
Legata pura solvi debent, priusquam detrahatur Trebellianica e fideicommissis conditionalibus. 3. 2. 90. 12. 109
Legata solius heredis fideicommissa debentur. 3. 2. 81. 1. 10
Legata rei vindicatio competit legatariis, cum res certa legata est propter dominium, quod recta via a testatore in legatarium transit. 2. 2. 60. 2. 304
Legatam conjunctæ personæ fideicommissi conditionali suppositam rem an liberare teneatur heres, vel illius æstimationem dare? 2. 2. 61. 5. 312
Legatarii actione personali testamento agere possunt adversus heredem heredis, non tamen adversus debitores hereditarios. 2. 2. 62. 1. 319
Legatarii in actione hypothecaria præferuntur creditoribus heredis: hi tamen offerre possunt legatariis summam debitam. 2. 2. 62. 10. 325
Legatarii interesse non debent instantia discussionis bonorum heredis: sed per separationem sui suum consequuntur. 2. 2. 62. 11. 326
Legatarii quæ ratione legatum in iudicio concurrunt, seu discussionis instantia consequuntur? 3. 3. 12. 31. 317
Legatariis ad rem legatam consequendam jure novo competit hypotheca in omnibus defuncti bonis. 2. 2. 62. 7. 324
Legatariis æquo ac heredibus nocet confessio mariti de dote recepta. 2. 2. 50. 78. 31
in *Legatariis* non re, sed solis verbis conjunctis jus accrescendi non habet locum. 2. 2. 61. 11. 317
Legatariis an competat hypotheca in ipsa re legato? 2. 2. 62. 13. 327

D d d

Legatitii hypothea in bonis defuncti competit, siue corpus legatum sit, siue certa quantitas semel, aut saepius praestanda, vel in annos singulos. 2. 2. 62. 14. 318
 Legatitii hypothea competit non pro sorte tantum, sed etiam pro usuris. 2. 2. 62. 15. 318
 Legatarius plerumque non potest propria auctoritate rei legatæ possessionem apprehendere, facilius in ea constitutus retinetur. 2. 2. 62. 3. 320
 Legatarius aliquando propria auctoritate potest ingredi rei possessionem, ut inanes circuitus vitentur. 2. 2. 62. 5. 322
 Legatarius, cui relicta fuerit res, quæ ipsi ex anteriori fideicommissio restituenda erat, legatus, an fideicommissi titulo possidere intelligatur, si in possessione constitutus repetitur? 2. 2. 62. 6. 323
 Legatarius agens hypothecaria adversus heredem dominum rerum probare non tenetur, si constet eas a defuncto ad heredem pervenisse. 2. 2. 62. 19. 325
 Legati plene proprietatis iure relicti a marito an proprietatem amittant mulier per secundas nuptias? 1. 1. 7. 9. 62
 Legati pro dote relicti usuræ solvuntur a die, quo matrimonium celebratum est, licet nulla præcesserit interpellatio. 2. 2. 63. 6. 317
 Legati conditionalis usuræ non debentur, nisi conditio extiterit, licet hæc potestativa sit. 2. 2. 63. 7. 317
 Legati in diem relicti usuræ elapso die non dantur, nisi petitio, seu interpellatio facta sit. 2. 2. 63. 5. 317
 Legato adjecta falsa causa plerumque non impedit vim legati: utique si præterita sit. Quid de causa futura? 2. 2. 72. 7. 364
 Legatorum fructus tum pendentes, cum mortuus est testator, tum deinceps percepti legatario debentur. 2. 2. 63. 1. 312
 Legatorum usuræ non debentur a die, quo mortuus est testator, sed tantum a die mortis, seu a die petitionis. 2. 2. 63. 2. 314
 Legatorum dies quando cedat, vel veniat? 2. 2. 93. 1. 249
 Legatorum, vel fideicommissorum nomine quæ in diem relicta sunt, ab heredem causæ præstati jure Romano debet. An &

usu hodierni fori? 3. 2. 94. 1. 151
 Legatum proprietatis fundi non convertitur in legatum usufructus, quamvis testator adiecerit, se ita legare, ut legatarius inde percipiat alimenta, vel ut fundo utatur. 2. 2. 16. 3. 147
 Legatum annuum præstationis loco pio solvendæ an, & quo temporis spatio præscribatur? 1. 2. 20. 27. 377
 Legatum ab extraneo relictum mulieri dotis nomine conditionale est, nec debetur, nisi nuptiæ contrahantur. 2. 2. 26. 17. 414
 Legatum a patre relictum filix dotis titulo purum intelligitur, non conditionale, pendens a conditione nuptiarum, nisi pater aliud insuper filix reliquerit. 1. 2. 26. 9. 416
 Legatum dotis filix relictum a patre purum est, etiam in eo, quod excedit legitimum. 2. 2. 26. 10. 416
 Legatum dotis nomine ab extraneo relictum, non nisi secutus nuptiis solvitur: statim vero, quod a patre, nisi constet diem, vel conditionem inesse ex patris voluntate. 1. 2. 26. 11. 427
 Legatum dotis valet, si certa quantitas relinquatur, vel certa res demonstretur. 2. 2. 30. 16. 30
 Legatum relictum viro ab uxore præmortua sine liberis imputatur in dimidiam dotem, quam maritus lucratur. 2. 2. 36. 10. 97
 Legatum rei alienæ non semper debetur, licet conjunctæ personæ relictum propositum, nisi aliud suadeant rerum adjuncta. 2. 2. 68. 7. 313
 Legatum debetur, si a legatario agnoscatur: agnitus vero censetur ex possessione rei legatæ. An pro parte agnoscere, & pro parte reprobari possit? 2. 2. 61. 9. 315
 Legatum dotis nomine relictum puellæ ab eo, qui dotare non cogitur, conditionale est, pendens a conditione nuptiarum: purum vero, si testator legans dotem dare teneatur. 2. 2. 65. 1. 318
 Legatum relictum ei, qui aliunde creditor est, an præsumatur relictum animo compensandi debitum voluntarium, vel necessarium? 2. 2. 67. 2. 343

Legatum aliquando censetur relictum animo compensandi debitum, quod ab initio voluntarium fuit. 2. 2. 67. 3. 343
Legatum creditori relictum, qui confanguineus sit, presumitur relictum animo compensandi, si heres conjunctus quoque sit testatori. 2. 2. 67. 5. 344
Legatum plerumque presumitur adeptum, cum testator libera voluntate post conditum testamentum alienat rem legatam. Quid si fundus uni ex liberis legatus fuerit ad inducendam æqualitatem? 2. 2. 68. 1. 344
Legatum posteriore scriptura confirmans testator non presumitur plus legare velic, quam prius scripserat, licet posteriorius majorem summam expresserit. 2. 2. 69. 6. 350
Legatum, quod quis sibi adscripsit valere potest, quamvis testator speciatim non subscripserit, si aliunde, puta ex testum dictis, constat de voluntate testatoris. Quid si sub duplici conditione sibi quis adscripserit? 2. 2. 70. 5. 355
Legatum, cujus conditio in alterius arbitrium commissa sit, non debetur si conditio potestativa non impleatur ab eo, cui adscripta est. 2. 2. 72. 3. 359
Legatum hominis quid sit, & quid in eo continetur? 2. 2. 68. 1. 309
Legatum agnoscere potest pater filii nomine, cui legatum cum onere relictum sit, vel repudiare. 2. 2. 72. 4. 360
Legatum fundum cum onere etiam favore pæ causæ creditor jure pignoris capere potest, sed si plurius debitor sit, modum implere tenetur. 2. 2. 72. 5. 361
Legatum non vitiat error in nomine legatarii, si aliunde certo constat de persona legatarii: idem est de falsa demonstratione. Quid si testator erraverit in nomine rei legatæ? 2. 2. 72. 6. 361
Legatum caducum fit, si legatarius moriatur ante testatorem, sed, mortuo post testatorem legatario, licet nondum legato legato, debetur hereditibus. 2. 2. 93. 2. 350
Leges quædam sunt viribus ex tacito Principis consensu destitutæ, quia usu receptæ non fuerunt. 1. 1. 1. 1. 9

Leges naturali æquitati consentaneæ per interpretationem facile extenduntur. 1. 1. 1. 8. 12
Leges penales extendi possunt extraneis identitate. 1. 1. 1. 10. 12
Leges municipales juri communi contrariæ strictam plerumque recipiunt interpretationem. 1. 1. 1. 11. 12
Legi præcipienti, vel prohibenti, quæ publicum bonum respiciat, renunciari non potest. 1. 1. 1. 5. 10
Legi hæc edictali 6. cod. de secundis nuptiis filii an renunciare possint. 1. 1. 8. 19. 67
Legitima filiorum an prius deduci debeat, quam æstimetur filialis secundi conjugis portio? Quid si pater uni ex liberis prioris matrimonii minus legitima reliquerit? 1. 1. 8. 24. 69
Legitima statuto minui potest. 1. 1. 2. 20. 22
Legitima an denegetur filiabus statuto exclusus a successione? 1. 2. 2. 48. 34
Legitima filiorum prius deducenda non est, si statuto caveatur, ut maritum tuam extantibus liberis primi matrimonii ab uxore suscepti, unonisi dimidiam dotem restituere teneatur altera dimidia apud ipsum remansura. 2. 2. 36. 9. 97
Legitima ascendentibus ad quam usque quantitatem debeat? 2. 2. 53. 7. 210
Legitima non debetur ex bonis, quorum successio negatur: puta ex domibus, nisi in subsidium. 2. 2. 53. 24. 224
Legitima reposuit quodcumque onus, modum, diem, & conditionem. 2. 2. 53. 33. 230
Legitima debetur ex omnibus, & singulis bonis hereditariis; ex æquitate tamen solvitur ex aliquibus, nec pretiosioribus, vel vilioribus. Quid jure Regio cautum sit? 2. 2. 72. 37. 240
Legitima æo præstetur ex bonis fideicommissariis? 2. 2. 53. 22. 222
Legitima æo, & quibus casibus ex feudis, seu eorum æstimatione solvatur. 2. 2. 53. 21. & seqq. 222
Legitimæ petendæ jus an habent filia, quæ læsa in dote restitui potest? 1. 2. 26. 23. 415
Legitimæ petendæ jus transit ad heredes quoscumque, tamen si nondum agnita fue-

vit a defuncto. 2. 2. 53. 4. 204
 Legitimæ quantitas quæ sit jure novo, quod Justinianus indixit. 2. 2. 53. 6. 209
 Legitimæ supplementum debetur filiæ, quæ dotem accepit legitimæ respondentem, si intermedio tempore auctum fuerint patris facultates. 2. 2. 53. 15. 215
 Legitimæ fructus debentur a die mortis ejus, ex cujus bonis solvitur, vel a die natiuitatis, si agatur de posthumo. 2. 2. 53. 18. 218
 In Legitimæ quantitate definienda an filiæ a successione exclusæ numerum faciant, seu connumerari debeant. 2. 2. 53. 8. 211
 In Legitimæ computatione partem, & numerum faciunt filii, qui post defunctos parentes religionem professi sunt. 2. 2. 53. 13. 214
 In Legitimæ ratione incurrenda tempus mortis inspicitur. 2. 2. 53. 14. 215
 Legitimæ fructus ex conjecturis aliquando præsumuntur remissi a fratre, maxime si aliunde compensationem habeant. 2. 2. 53. 19. 220
 Legitimæ computatio priusquam ineatutis alienum, & impensæ funeris deduci debent: non vero quæ in defuncti suffragium erogantur. 2. 2. 53. 20. 221
 Legitimæ onus adjici potest, idest in eo, quod excedit legitimam: sed heredi incumbit excessus probandi onus. 2. 2. 53. 35. 231
 Legitimæ, & Trebellianicæ detractionem e fideicommissio, quod exstante filius restituere teneatur, pater in dubio non præsumitur filio prohibere. Cautela Gualdenus, seu Socini quomodo concipiatur? 2. 2. 53. 38. 234
 Legitimæ, seu ei, quod legitimam sapientat, onus, vel conditio per modum pœnæ utrum adjici possit. 2. 2. 53. 39. 234
 Legitimæ renunciatio non continetur in generali successione renuntiatione. 2. 2. 53. 51. 242
 Legitimæ onus adjici potest, si filius consentiat. Quibus indicis consensus colligatur? 2. 2. 53. 41, & seqq. 236
 Legitimæ supplementum petere possunt heredes. 2. 2. 53. 52. 243
 Legitimæ supplementum habet filia, quæ accepta dote renuntiaverit juri succel-

sionis, & legitimæ ipsi, si enormiter lesa sit, nisi jure municipaliter alter eorum sit. 2. 2. 53. 58. 243
 Legitimam præstare debet heres non possellat rerum hereditariam, si in corporibus bonorum debeat: a solo autem herede, si petatur in pecunia: nisi heres idoneus solvendo non sit. 2. 2. 53. 5. 208
 In Legitimam, quæ filius proprio jura acquirit ac, quæ alimentorum nomine a viro patre habuit, non computantur. Quid de expensis studiorum, & similibus? 2. 2. 53. 30. 228
 Legitimam, seu legitimæ supplementum in bonis præstare debet heres, qui patrem in bonis jam solvit: nec pecuniam dando legitimario invito liberatur. 2. 2. 53. 49. 242
 In Legitimam facta præsumitur saluio ei, cui debetur legitima, & pars in successione fratris. 2. 2. 53. 33. 230
 In Legitimam non imputantur feuda ex pacto, & providentia majorum, quæ ad descendentes omnes perveniunt. 2. 2. 53. 47. 240
 In Legitimam an imputeatur dos, & ceteræ donationes. 2. 2. 53. 38. 226
 In Legitimam an imputeatur legata? 2. 2. 53. 22. 240
 ut Legitimam sine onere consequatur minor, ex causa lazinis restitui potest, licet probaverit paternum testamentum, quo onus legitimæ imponitur. 2. 2. 53. 44. 238
 Legitimare potest Princeps propter antistitem? 1. 1. 9. 1. 75
 Legitimarius proliant augmenta rerum hereditariam, quæ contingunt, antequam legitimæ ratio peracta sit. 2. 2. 53. 16. 216
 Legitimario an debeat augmentum bonorum, si legitima petatur longo post ejus mortem, ex cujus bonis solvitur, tempore? 2. 2. 53. 17. 217
 Legitimati omnia legitimorum jura consequuntur. 1. 1. 9. 2. 76
 Legitimati sive per subsequetas nuptias, sive per scripturam principis admittuntur ad fideicommissum æque ac legitimæ nati, nisi testator vocaverit filios

- ex legitimo matrimonio natos. 2. 2. 388
 77. 15.
 Legitimationis quæ sit vis, si filius ad preces patris legitimatus fuerit ea lege, ut succedere possit in ea parte, quam pater constituit: pater autem ab intestato decesserit. 1. 1. 9. 3. 76
 Legitimus filius plerumque excludit substitutum. 1. 1. 9. 6. 77
 Legitimus filius in primogeniis, & fideicommissis præfertur filio postea nato ex iustis nuptiis. 1. 1. 9. 8. 78
 Lex fundata in præscriptione periculi, utrum in omni casu vires suas exerat? 1. 1. 1. 6. 11
 Liber statutorum, si in archivio communis reperitur, licet nec inscriptum, nec subscriptum, probari potest. 1. 1. 2. 9. 22
 an Liber rationum probet pro scribente æque ac contra scribentem? 1. 1. 30. 23. 174
 Liberatio etiam data in transactione, non redditis rationibus, tutori, vel curatori non prodest. 1. 1. 30. 31. 178
 Liberatio concessa tutori, aut curatori non prius redditis rationibus, vel in qua dolus, aut error intervenerit, nulla est. 1. 1. 33. 5. 188
 Liberatio tacite relicta censetur, cum testator cavet, ne heres amplius a debitore petat, quod sibi debetur. Quid si extra testamentum coram testibus testator ita jussit. 2. 2. 67. 1. 341
 in Liberationibus tutorum. & curatorum quæ sint solemnitates, adhibendæ. 1. 1. 33. 4. 187
 Libertinis deditis comparantur talliabi- let. 1. 1. 5. 5. 44
 Libri societatis ab eo retineri debent, qui majorem partem habet in societate. 4. 3. 32. 14. 138
 Libri reperti in archivis monasterii, vel communis probant etiam contra ter- tios in antiquis, ceteri pro scribente non probant, nisi pars adversa in con- nexis eos probaverit. Quid si scribens notæ sit probatus? 4. 4. 13. 1. 202
 Libri scripti ex necessitate publici officii publicam quamdam fidem habent, puta libri exactorum, & thesaurarii civitatis. 4. 4. 33. 2. 203
 Libri mercatorum an, & quatenus pro- bent? 4. 4. 13. 3. 203
 Linea in conditione posita, attento jure regio conjecturas reprobandæ, non cen- setur vocata, nisi alia existant volun- tatis indicia; vel quælibet tantum sit de comprehensione personarum in fideicom- misso, quod perdurare non dubitatur. 3. 2. 87. 18. 80
 Linea in conditione posita etiam vocata censetur, si testator expresserit, se vel- le, ut perpetuo duet fideicommissum; vel ut bona in familia conferrentur. 3. 2. 87. 19. 81
 Linea, quæ actualis, quævis habitualis dicatur? Quid si neuter ex contenden- tibus ad primogenium constitutus sit in linea actuali? 3. 2. 91. 17. 147
 Linea in primogeniis, nisi testator aliter caverit, in primis spectatur, tum gra- du, deinde sexus, postremo ætas. 3. 2. 81. 6. 13
 in Linea descendentiæ jus representa- tionis obtinet in infinitum; sed in linea transversa non egreditur filios fratrum. 3. 3. 1. 23. 194
 Linea prærogativa an spectetur in emphy- teusis? 4. 3. 30. 10. 99
 Lineæ masculinæ appellatione an compre- hendantur in fideicommissis, vel primo- genii masculi per seminam descendentes? 2. 2. 80. 9. 11
 Lineæ actualis, seu effectivæ semina præ- fertur masculo alterius lineæ, qui majoris ætatis sit. 3. 2. 81. 10. 14
 Literæ moratorum an noceant creditoribus omnibus? 4. 3. 30. 10. 99
 Literas cambii solvere non cogitur man- datarius etiam, postquam eas probavit, si mandans publicæ decoctus sit. 3. 3. 6. 2. 278
 Literas cambii exigere potest is, ad quem diriguntur, licet alter pecuniam solve- rit mercatori. 4. 4. 2. 5. 187
 in Literis cambii vera novatio non contin- git, atque de eorum solutione tenetur tum mandans, tum mandatarius. 3. 3. 6. 1. 277
 Literis moratorii debitori concessis, an si- dejussor liberetur? 3. 3. 19. 26. 9. 399
 Litigiosa res, seu actio an eedi possit, si- cet nondum controversia in judicio de ea sit? 4. 4. 23. 1. 241

Litis contestatio quoruplex sit, & quomodo fiat? 4. 4. 33. 1. 273
 Litis contestatæ qui sint effectus? 4. 4. 33. 2. 274
 Litum alienarum redemptores facile in expensis condemnantur. 4. 4. 41. 5. 335
 Loca montium fideicommissio subijcere licet, servata tamen præscripta forma. 3. 2. 83. 4. 31
 Locari possunt sine solemnibus res immobiles minorum ad modicum tempus. 1. 8. 37. 6. 200
 Locari an possint bona universitatum sine solemnibus? Quæ apud nos nevissimo jure obtineant? 1. 2. 3. 9. 251
 Locari possunt operæ serviles, & mercedem merentur, licet non promissam. Quid de operis liberalibus? 4. 3. 29. 7. 81
 Locata res cum clausula constituti pendente locationis tempore alienari non potest in dispendium conductoris. 2. 2. 9. 13. 298
 Locata re duobus, prior tempore potior est jure. Quid si posteriori res prius tradita sit? 4. 3. 29. 13. 91
 Locati actione petitur merces totius temporis, quo locatio durare debuit. An & usura mercedis tardius solutæ? 4. 3. 29. 10. 83
 Locatio rerum Ecclesiæ ultra triennium sine solemnitatibus fieri non potest. 1. 2. 3. 10. 251
 Locatio ad longum tempus bonorum minoris, vel minorum jure utentium publice fieri debet. An fiscus contra substitutionem post elapsam præscriptum tempus altero majus pretium offerente restituatur? 4. 3. 29. 2. 78
 Locatio tacite repetita intelligitur, cum dominus patitur conductorem post finitum locationis tempus, in rei possessione perseverare. Quid de operis? 4. 3. 29. 3. 78
 Locatio ad quod tempus tacite repetita intelligitur? 4. 3. 29. 4. 79
 Locatio etiam in perpetuum contrahi potest. Quibus modis tacite hæc contrahenda intelligatur? 4. 3. 29. 5. 80
 Locatio dominum non transfert, licet res æstimata data fuerit, nisi perpetua locatio sit. 4. 3. 29. 21. 91

ex Locatione probari potest possessio. 1. 2. 9. 32. 106
 Locationes private an sextæ augmentum admittant. 1. 5. 37. 6. 100
 Locationis pretium in pecunia consistit, & certum esse debet. Quid si nullum constitutum fuerit, vel tertius, cujus arbitrium elatum, æstimare noluerit? 4. 3. 29. 1. 77
 Locator conductori usum rei præstare debet: sed præstiterit præsumitur ea data possessione. 4. 3. 29. 21. 92
 Loci, cujus statuta in bonis attendantur. 1. 1. 2. 14. 24
 Lura nuptialia ex bonis fideicommissariis præstari possunt. 3. 2. 89. 5. 89
 Lucri cessantis causa usura gravioris accipi possunt. 3. 3. 23. 270
 Lucro dotis maritus potest sponte renunciare. Non tamen renunciassæ intelligitur, tamen promissæ, se totam, vel integram dotem restitutum. 2. 2. 36. 2. 93
 Lucro dotis renunciassæ præsumitur maritus, qui certam quantitatem dotis nomine se restitutum sciens promissæ. 2. 2. 36. 3. 93
 Lucrum dotis quatenus a statuto differatur? 1. 5. 2. 17. 25
 Lucrum dotis, mortis sine liberis uxore, acquiritur filiofamilias marito quoad proprietatem, patri quoad usumfructum. 2. 2. 36. 4. 94
 Lucrum dotis habet maritus, licet dos tantum promissæ fuerit, nec dum soluta. Quid si statutum non sit de dote soluta loquatur? 2. 2. 36. 5. 94
 Lucrum dotis non debetur marito, cum mulier binabz nullos quidem ex posteriore matrimonio liberos superstitis relinquit, sed ex priore superstitis habet, nisi statutum aliter disponat. 2. 2. 36. 6. 95
 Lucrum dotis marito deferret apud nos consuetudo, si mulier sine liberis decedat. 2. 2. 35. 1. 88
 Lucrum dimidiæ dotis marito statuti vel delatum, licet mulier decedens liberos habens ex priore matrimonio, cessat, si adint liberi communes ex secundo conjugio suscepti. 2. 2. 36. 7. 96
 Ludi, in quibus ars prædominatur, liciti habentur. 4. 4. 8. 2. 195

L^o alex, aliove illicito lucrata exigi nequeunt, soluta tamen non condicuntur, nisi postremo victus in eodem ludo prius victus fuerit, & solverit. 4. 8. 3. 196
Luminis non aperiendi servitus non praesumitur constituta, quamvis per tempus immemorabile nulla fenestra aperta fuerint. 1. 2. 11. 6. 318
Luminum servitute quid contineatur, & quam requirat aedificiorum distantiam? 1. 2. 11. 4. 317
Luminum servitus, vel ne luminibus officiat, ita constitui potest, ut vicini debeat altius tollere aedificia sua. An pactum hoc emptorem liget? 1. 2. 11. 5. 318

M

Major heres minoris in petenda restitutione idem tempus habet, quod defunctus habuisset. 1. 1. 41. 4. 209
Majoratus saltuarii non praesumitur indultus a testatore, qui ad successionem vocaverit majorem natu. 3. 2. 81. 19. 19
Majoratum saltuarium instituisse non iudicat testator, qui vocaverit antiquiorem de domo, vel seniore, si in proximo dispositionis processu fuerit, se velle primogenium instituere. 3. 2. 92. 9. 139
Mandatarium de qua culpa teneatur? 4. 3. 33. 4. 152
Mandatarium a creditoribus conveniri potest, sed mandans tenetur eum liberare, ac defendere. 4. 3. 33. 5. 152
Mandatarium usus pecuniae in utilitatem mandantis erogatae consequitur. 4. 3. 33. 6. 152
Mandatum speciale in rebus gravioribus momenti requiritur, ut communitas ea facto rectorum obligetur. An mandatum praesumatur? 1. 2. 2. 20. 237
Mandatum tacite dari potest; in dubio datum non praesumitur, sed urgentes conjecturae admittuntur. Quae in hac re probentur? Mandatum exhibendum est, nec sine alieno nomine agere licet. 4. 3. 33. 1. 148

Mandatum sponte susceptum impleri debet, sed mandatarium indemnitas servandus est. 4. 3. 33. 2. 150
Mandatum an nullum sit, si mandatarium exegerit fines mandati? 4. 3. 33. 3. 151
Mariti lapsus ad inopiam aliquater saltem probari debet, ut fiat locus collationi dotis in tuto. 2. 2. 33. 5. 44
Mariti confessio de dote recepta non nocet creditoribus etiam posterioribus, nisi alia sine solutionis argumenta. 2. 2. 30. 20. 31
Marito non impatur, quod donatorem non praecipitaverit ad solutionem. 2. 2. 34. 61. 82
Maritus dotis partem lucratur ex statu dissonante, ut lucrum hoc habeat, muliere sine liberis decedente, quamvis mulier ex prioro matrimonio liberos superstitibus habeat. 1. 1. 2. 17. 25
Maritus an, & quibus casibus uxorem alere teneatur? Quid si divergat? An mulier alimenta viro debeat? 1. 1. 6. 6. 66
Maritus an, & quibus casibus alimenta uxori debeat? 1. 1. 6. 6. 50
Maritus dotis fructus omnes percipit tamquam dominus, & jure proprio. 2. 2. 31. 1. 32
Maritus in re dotali potest uxorem defendere sine mandato. Quid de paraphernis? Quid si maritus semel consenserit, ut mulier in dote agat? 2. 2. 31. 3. 33
Maritus, qui meram secarit in exigenda dote, quam extraneus ex juris necessitate solvere debet, ad eam restituendam tenetur. Qui veniat extranei nomine? 2. 2. 34. 59. 81
Maritus, mortua uxore sine liberis, non lucratur dimidiam mundi muliebris, seu corredi partem, si lucrum dimidia dotis tantum decessat vi generalis consuetudinis, quae de corredo mentionem non facit? 2. 2. 34. 63. 85
Maritus apud nos generali consuetudine lucratur dimidiam dotem, si mulier cedat si e liberis communibus, quamvis relinquat filios prioris matrimonii, nisi speciali consuetudine, vel statuto aliud quibusdam in locis indutum probetur. 2. 2. 36. 8. 96

Maritus, qui præter dotale instrumentum apocham liberationis scripserit, exceptionem dotis non numeratæ obijcere non potest: audius tamen intra triginta annos, si probare velit, dotem vere solutam non fuisse. 2. 2. 30. 4. 25
 Maritus plerumque non cogitur restituere rem æstimatam in dotem datam, sed tantumdem. 2. 2. 34. 16. 48
 Maritus potest sponte renunciare lucro dotis. Non tamen renunciassse intelligitur, tamen promiserit se totam, vel integram dotem restitutum. 2. 2. 36. 2. 93
 Maritus, qui certam quantitatem dotis nomine se restitutum sciens promisit, lucro dotis renunciassse præsumitur. 2. 2. 36. 3. 93
 Maritus, qui dotem sub conditione promissam, puta implicationis, exigere non poterit, vel nomen in dotem traditum, ad quid teneatur? 2. 2. 34. 62. 81
 Maritus an de dote teneatur, si uxoris patrem non nimium urserit, ut dotem promissam solveret? 2. 2. 34. 62. 81
 Masculi ex femina vocati censentur ad fideicommissum per solis masculis institutum, atque etiam contemplati a testatore, qui masculos in conditione posuit, ut esset fideicommissum. 2. 2. 79. 2. 361
 Masculi ex femina exclusi veniunt in fideicommissis masculorum nomine a testatore vocatorum. Quare? 2. 2. 79. 3. 403
 Masculi ex feminis non intelliguntur vocati sub nomine masculorum, si testator ad fideicommissum vocaverit solos masculos ex masculis, vel ex linea masculina. 2. 2. 79. 4. 403
 Masculi ex feminis non veniunt nomine masculorum in rebus, quæ ad feminas, vel ad descendentes ex feminis non perveniunt; puta de jure immunitatis. 2. 2. 79. 18. 414
 Masculi ex feminis non veniunt nomine masculorum in statu feminas excludente a successione propter masculos. Quare? 2. 2. 79. 20. 415
 Masculi ex linea seminarum progenitis feudum rectum, & emphyteus ecclesiastica non acquiruntur. 2. 2. 79. 19. 415
 Masculorum nomine, quorum favore a successione excluduntur feminae, intelliguntur masculi lineæ effectivæ, nisi

amplissima sit statuti verba. r. 1. 2. 35. 32
 Masculorum nomine in substitutionibus, seu fideicommissis veniunt nepotes ex filia, licet exclusi, si masculi sint dispositivi vocati, siue in conditione positi. 2. 2. 79. 1. 401
 Masculos ex feminis non censetur exclusisse testator, qui caverit ut bona transseant de masculo in masculum in infinitum. 2. 2. 79. 5. 404
 Masculos generatim vocando non intelligitur sensisse de masculis ex feminis, seu ex linea feminina testator, qui ad decus, & conservationem agnationis fideicommissum instituendo prospexit. 2. 2. 79. 6. 404
 Masculus ex femina primogenitus ad fideicommissum admittitur, licet testator substituerit filium primogenitum Titii, & deinceps ejus filium primogenitum, & successore usque in infinitum. 2. 2. 79. 15. 411
 Masculus proximior testatori, licet non sit de linea actuali præfertur masculo lineæ ingressæ, sed remotiori, cum testator prius vocavit descendentes suos; atque his tantum deficientibus, descendentes ex fratre masculos. 3. 2. 81. 21. 140
 Masculus nepos primogenitæ filiz testatoris non excludit secundo, vel tertio genitam filiam a primogenio, ad quod testator post filios suos vocavit primogenitam, ejusque masculos primogenitos, & hisque deficientibus secundo, & tertio genitam; maxime si nec natus, nec conceptus fuisset, cum decessit absque liberis masculis primogenita testatoris. 3. 2. 92. 10. 141
 Masculus lineæ ingressæ præfertur masculo alterius lineæ, licet hic proximior sit ad succedendum; nisi testator aliter caverit, & de majoratu saluario senserit. 3. 2. 92. 11. 141
 Masculus ex secundogenita filia primo natus præfertur masculo deinceps nato ex filia primogenita, si testator agnatis deficientibus, vocavit primum masculum. 3. 2. 92. 12. 143
 Masculus licet remotior præfertur feminæ proximiori in successione fendi, in quo

- primogenium institutum non fit. 3. 2. 145
 92. 16.
 an Mater, an. avus pater natus primo loco
 ad alimen- tationem teneantur? 1. 1. 6. 16. 54
 Mater, & avia hodie tutelam liberorum
 gerere possunt, licet pupillo debeant,
 aut ipsi debeatur? 1. 1. 12. 7. 87
 Mater an tutelam assumere possit non ex-
 spectato iudicis decreto? Quid si mi-
 nor, aut filiusfamilias sit? 1. 1. 12.
 8. 83
 Mater ad secundas nuptias transiens tute-
 lam gerere non potest, nisi ex testamento
 Principis, vel conjugis voluntate: 1.
 1. 12. 9. 84
 Mater non cogitur tutelam filiorum susci-
 pere. 1. 1. 12. 10. 84
 an Mater instituta una cum filio in usu-
 fructu omnium bonorum, cui pater unum
 ex descendens substituerit, mortuus
 filio, integrum usufructum consequa-
 tur? 1. 2. 16. 23. 356
 Mater suscepiam prius in iudicio pupilli
 defensionem prosequi potest, licet ad
 secunda vota transierit. 1. 1. 8. 30. 63
 Mater negligens, quæ ad secundas nup-
 tias transit, utrum a prædefuncto re-
 lictis legatis privetur? 1. 1. 8. 32. 63
 Mater nimis festinanter transiens ad se-
 cundas nuptias successione non priva-
 tur, nisi probetur, tutelam suscepisse.
 1. 1. 8. 33. 74
 an Mater avo paterno in tutela præfere-
 tur? 1. 1. 12. 18. 88
 Mater, quæ tutelam filiorum dimisit, an
 eam rursus suscipere possit? 1. 1.
 12. 19. 88
 Mater, & consanguinei proxime ad im-
 puberis successionem vocati petere te-
 nentur tutorem. 1. 1. 14. 1. 91
 Mater vera omnium bonorum usufructua-
 ria cum filio partem conferre tenetur,
 ut alimenta præstentur liberis. 1. 1.
 16. 28. 359
 Mater dotem in subsidium patris dare de-
 bet filiæ: potest autem dotem filiæ da-
 re ex bonis suis dotalibus. 1. 2.
 26. 7. 418
 Mater tutrix transiens ad secunda vota
 non petito tutore, vel non redditis
 rationibus, vel reliquis minime per-
 solutis, successione privatur. 1. 1.
 8. 31. 73
 Cod. Tam. D.
 Mater dotem filiæ sine solemnibus consti-
 tuere potest. 1. 2. 32. 15. 40
 Matri non nocet statum excludens te-
 minas favore fratrum, atque ab his de-
 scendentium. 1. 1. 2. 32. 31
 Matris renunciatio per se non nocet filiis,
 qui matre præmortua, proprio jure ad
 successionem veniant. 3. 3. 1. 33. 203
 Matrimonium impuberum jure canonico in
 sponsalia abit. 1. 1. 7. 1. 57
 Matrix scriptura testamenti quid si dissen-
 tiat ab exemplo? 2. 2. 48. 20. 177
 Medici quas edere teneantur exhibitæ
 curæ probationes, ut in iudicio con-
 cursus suum locum obtineant? 3. 5.
 12. 22. 313
 Medicorum, & similium actiones quo tem-
 pore præscribantur? 1. 2. 20. 22. 375
 Melioramenta an, & quibus casibus resis-
 tuti debeant? 1. 1. 23. 40. 135
 Melioramenta quomodo æstimantur, si cre-
 verit valor rerum, & operam eo tem-
 pore, quo res, in quam impensum est,
 restitui debet. 1. 2. 8. 32. 293
 Melioramenta, quæ a prioris creditoris
 industria proveniunt, eidem creditori de-
 bent. Quid si de illis in sententia nihil
 pronunciatum sit? 3. 3. 15. 10. 332
 Melioramentorum fructus non compen-
 santur cum impensis. 1. 2. 8. 16. 285
 Meliorationum valor æstimatur eo tem-
 pore, quo fundus restituitur. 1. 2.
 8. 16. 285
 Meliorationum in æstimando valore iudex
 potest recedere a sententia peritorum. 1.
 2. 8. 29. 292
 Meliorationum impensæ æstimantur ex fru-
 ctu. 1. 2. 8. 29. 291
 Mensura, aut pondus rei venditæ, cujus
 summius fiant? 4. 3. 24. 9. 36
 Mensura rei venditæ intra quod tempus
 fieri debeat? 4. 3. 22. 6. 13
 Mensuræ, quæ apud Romanos in usu-
 sent, quæ apud nos. Arborum in con-
 finio positorum distantia, quæ esse de-
 beat? 4. 4. 4. 2. 189
 Mercatoribus usuræ, quæ apud nos ad-
 judicantur? An inter sit, utrum contra-
 hant tamquam mercatores, nec ne? 3.
 3. 5. 19. 268
 Mercatoribus usuræ graviores non permi-
 tuntur, nisi probent se tales esse. Quid

- de argentiis, seu nummulariis? 3. 3. 268
- Mercatoribus, quæ soleant adjudicari usufructus? Quid si locum cessans, vel damnum emergens allegent. 3. 3. 5. 18. 267
- Mercedis solutio satis probatur ex scriptura privata subscripta a locatore, quæ recognita fuerit per testes de nuda manu. 4. 3. 29. 14. 86
- Mercedis remissio fieri debet ob casus fortuitos, quibus restitui non possit, puta belli, pestis, inundationis. An denunciatio necessaria sit? 4. 3. 29. 15. 86
- Mercedis remissio fit conductori propter insolitam stertilitatem, quæ sine ipsius culpa, vel facto conuerit. Quid si tribus jam perceptis clades supervenerit? 4. 3. 29. 16. 87
- Mercedis remissio non fit conductori ob fortuitos casus, si eorum periculum in se suscepit: nisi insolui sint. 4. 3. 29. 17. 88
- Merces non debetur ei, qui non posuit factum, cui merces promissa fuit. 3. 3. 3. 11. 229
- Merces solvitur in loco, in quo sunt bona locata, & in domo conductoris, nisi aliter convenerit. 4. 3. 29. 14. 93
- Metalli fodinarum jus odio vassalli quo temporis spatio præscribatur? 1. 2. 17. 14. 278
- Metallorum fodinæ ad quem spectent 1. 2. 7. 12. 276
- Milites ad tutelam, vel curam, nec volentes admittuntur. 1. 1. 28. 7. 153
- Milites in expeditione positi testari possunt absque ulla solemnitate, dummodo certe constet de eorum voluntate per duos testes. 2. 2. 51. 1. 200
- Milites an fidejubere possunt? 3. 3. 19. 8. 347
- Militaris longitudo quæ apud nos sit? 1. 1. 28. 14. 157
- Minor curator destitutus valide contrahit, læsus tamen restituitur. 1. 1. 27. 1. 149
- Minor an restituatur contra minorem, vel universitatem? 1. 1. 35. 12. 195
- Minor non potest renunciare sine solemnibus juri ad immobilia, cujus probabilem spem habeat. 1. 1. 23. 8. 188
- Minor ex causa læisionis restitui potest, ut legitimam sine onere consequatur, licet probaverit paternum testamentum, quo onus legitimæ imponitur. 2. 2. 53. 43. 243
- Minores si læsi sint ex hereditatis additione pure facta, restituntur ad constituendum inventarium licet heredes simplices sententia judicis pronuntiati fuerint. 2. 2. 59. 51. 302
- Minoribus usufructus legatorum debentur a die, quo mortuus est testator, licet interpellatio facta non sit? 2. 2. 63. 4. 336
- Modus præscribi potest, quo quis servitute utatur. 1. 2. 10. 15. 315
- Modus differt a conditione. Quomodo exprimi soleat conditio, vel modus? 2. 2. 42. 1. 334
- Modus, cum est causa finalis dispositionis, hujus naturam induit, atque legatarius, ut liberalitatem testatoris consequi possit, prius declarare debet, an modum implere velit. 2. 2. 72. 2. 358
- Modus est non conditio institutionis onus heredi injunctum, ut penitus hereditarias collocet, fideicommissi a testatore instituti servandi causa. 2. 2. 42. 8. 338
- Molendina habens vassallus prohibere non potest aliorum constructionem in fluminibus privatis, licet fundus per immemorabile tempus ad vassalli molendina sponte accesserint. 1. 2. 1. 6. 215
- Molendina an liceat habere sine licentia Principis? 1. 2. 1. 3. 223
- Molendinum jus privatum quid si vassallus ex contractu cum universitate sibi quesierit, vel publicum, aut Principis sit molendinum? 1. 2. 1. 9. 216
- Monachi, nec numerum, nec partem faciunt ad augendam, vel minuendam legitimam. Quid si monasterium succedendi capax sit? 2. 2. 53. 12. 214
- Monachi an succedant in fideicommissis. 2. 2. 76. 3. 376
- Monachi successionis legitimæ incapaces sunt. Quid de clericis, vel equitibus Melitenis? Quid si monachus religionem ex iusta causa deserat? 3. 3. 1. 8. 179

- Monachus an feminam excludat? 1. 2. 38. 33
 Monachus donare non potest: etique prius ex iusta causa. 1. 2. 21. 13. 384
 Monasterium incapax retinendi bona immobilia alienare ea potest sine solemnibus. 1. 2. 3. 15. 254
 Monasterium incapax succedendi non est loco filii in fideicommissis institutis sub conditione, si gravatus sine liberis moriatur. 3. 3. 87. 3. 66
 Moneta immutata, & vetere prohibita, solutio fieri debet habita ratione ad valorem monetæ antiquæ. 3. 3. 4. 2. 237. V. & def. 3. 239
 Monetæ augmentum, vel decrementum an spectet ad debitorem, an ad creditorem? 3. 3. 4. 241. & def. 6. 243
 Monetæ augmentum debetur vassallis io vassalibus, quæ perpetuo, vel per longissimum tempus alicubi solvantur; nisi consuetudine aliud inductum sit, aut immodice non decreverit monetæ valor. 3. 3. 4. 7. 244
 Monetæ augmentum an debeatur emtori in casibus, & emphytheusi? Quid si fors ipsa eos solvenda sit? 3. 3. 4. 8. 244
 Monetæ valor potius æstimatur ex communi usu, quam ex legis sanctione, si abusus a Principe, & magistratibus tolleretur. 3. 3. 4. 9. 246
 Monetæ augmentum non debetur creditori, si immodice creverit valor pecuniæ, sed res ad æquitatem a iudice reducit. 3. 3. 4. 11. 248
 Monetam aliam pro alia solvere licet io mutuo; nisi aliter conventum sit. Ao in moneta extræ regionis? 3. 3. 4. 1. 236
 Monialis ao comprehendatur statuto excludente feminam dotatam, & maritum? 1. 2. 3. 16. 33
 Mora inducitur ex persona, ex re, legibus potestate, vel iudicis auctoritate. 3. 3. 3. 15. 262
 Moram contrahit debitor ex sola petitione facta extra iudicium, cum agitur de eo, quod interest. 3. 3. 3. 15. 261
 Mors conjugis quibus modis probetur, ut aliud matrimonium contrahi possit. 2. 2. 7. 2. 57
 Mulier idem habet domicilium ac forum cum marito, si cum eo habitat. 1. 1. 7. 3. 58
 Mulier ætate minor restitui potest adversus dotem promissam, vel renunciacionem. 1. 1. 37. 3. 199
 Mulier obstaré potest, ne bona mariti a creditoribus posterioribus capiantur, licet de inopia mariti noudum constet, quam preudente lite probare sufficit. 2. 2. 33. 10. 46
 Mulier bona sibi tradita ex causa dotis in tuto collocandæ alienare noo potest, quamdiu consistit matrimonio. 2. 2. 33. 14. 47
 Mulier, quæ sit io possessione bonorum mariti, potius est in ea herede. 2. 2. 34. 23. 61
 Mulier, quæ iure tantum familiaritatis possidebat cum marito, ao eo defuncto censetur sibi mutasse causam suæ possessionis? 2. 2. 34. 24. 62
 Mulier ex causa dotis præfertur creditoribus expressam hypothecam habentibus, atque etiam privilegio manitis. 2. 2. 34. 30. 66
 Mulier ex causa dotis præfertur creditoribus expressam hypothecam muoio in bonis a marito post receptam dotem comparatis, excepto venditore, & similibus. 2. 2. 34. 31. 66
 Mulier habens specialem in quibusdam bonis mariti hypothecam agere non potest, nisi si prius excussus in cetera. 2. 2. 34. 35. 69
 Mulier sibi prospiciens de hypotheca speciali noo amittit tacitam generalem dotibus a lege tributam. 2. 2. 34. 36. 69
 Mulier renuociare oon potest tacitæ legali hypothecæ dotis favore a legibus iudicæ. 2. 2. 34. 37. 70
 Mulier intra annum eligere debet augmenti dotalis proprietatem, alioquin solus usufructu potitur. 2. 2. 37. 8. 102
 Mulier per ouptias in ditione contrahas, acque constitutum ibi domicilium cum marito non acquirit jura civium, licet dotalis tabula ibi etiam conscripta fuerint, ibique dos soluta. 2. 2. 42. 5. 130
 Mulier rogata de restituenda hereditate a marito, qui eam heredem scripsit, dotem suam deducere potest, licet inveniat

- ventarium hereditatis non confecerit . 2. 2. 59. 37. 295
- Mulier hypothecam dotis habet cum praelatione, atque hanc ad suos heredes transmittit, non ad extraneos. 2. 2. 34. 24. 62
- an Mulier mundi muliebris aestimati partem, soluto per viri mortem matrimonio: recipere cogitur ad iustam ejus aestimationem? 2. 2. 34. 57. 80
- Mulier de suis donibus plerumque funerari debet. 2. 2. 35. 1. 88
- Mulier non prohibetur, se obligare, ut maritum e carceribus eximat, vel alia corporali poena, potissimum ex delicto subeunda liberet. An necessaria sit in hoc casu certioratio? 3. 3. 20. 4. 407
- Mulier, quae promisit se soluturam, quod maritus debet, sed mortuo marito, an saltem in subsidium teneatur? 3. 3. 20. 10. 472
- Mulier, quae pro dote nupturae puellae intercedit, licet ipsa jam nupta sit Vellejani beneficium non habet. 3. 3. 20. 5. 408
- Muliere sine liberis defuncta, vi consuetudinis apud nos probatae dimidiam dotem lucratur maritus siue advenna, siue profectitia sit dos. 2. 2. 36. 1. 92
- Mulieres senatusconsulto Vellejano prohibentur, ne pro aliis intercedant, neque pro marito. 3. 3. 2. 1. 404
- an Mulieri dotis in tuto collocationem postulantem creditores offerre possint? 2. 2. 33. 12. 47
- Mulieri, quae intra annum luctus alimentum non habuit ab heredibus mariti, an eorum aestimatio debeatur? 2. 2. 34. 57. 80
- Mulieri vindictio utilis datur ad rem eam ex pecunia dotali, si aliunde dotem recuperare nequeat? 2. 2. 32. 7. 37
- Mulieri facta ad iudicium ultra aequitatem non irritatur, sed excessus datur creditori. 2. 2. 33. 8. 45
- Mulieri dotem ex feudali bonorum usufructu repetenti non incumbit onus probandi bona allodialia, seu libera fuere. 2. 2. 34. 20. 60
- Mulieri, quae dotem repetit, offerri potest a creditoribus etiam posterioribus, licet sententia favore mulieris jam lata sit. 2. 2. 34. 32. 67
- Mulieri hypotheca, aut praelatio de dote non competit, nisi edoceat dotem fuisse solutam. 2. 2. 34. 34. 68
- Mulieri ex causa dotis, siue vivente, siue mortuo marito, pro dote, & lucris dotalibus quomodo prospiciatur in iudicio? concursus? 3. 3. 12. 27. 385
- Mulieri, quae dotem, viro defuncto, possidet, a ceteris creditoribus offerri potest. Quid si dotis, matrimonio constante, in tuto collocationem petat? 3. 2. 15. 7. 331
- Mulieri, quae simul cum marito fundum dotalium perperam alienaverit, quae actio competat? 3. 3. 20. 3. 405
- Mulieri, quae expresse, vel tacite renunciaverit, Vellejani senatusconsulti beneficium denegatur, dummodo de iuribus suis certior facta sit. 3. 3. 20. 6. 309
- Mulieris intercessio pro marito ipso iure nulla est. Quid si fidejussit pro patre, fratre, vel filio mariti? 3. 3. 20. 7. 470
- Mulieris pro marito obligatio valet, si beneficium legis renunciaverit, dummodo diuidia doris portio ipsi salva sit. 3. 3. 20. 9. 411
- Mundi muliebris nomine quid veniat? 2. 2. 34. 64. 83
- Mundi muliebris quantitas quae sit? 2. 2. 34. 65. 84
- Mundi muliebris aestimati partem an mulier, statuto per viri mortem matrimonio recipere cogatur ad iustam ejus temporis aestimationem? 2. 2. 34. 67. 85
- Mundi muliebris, seu corredi partem maritus, mortua uxore sine liberis, non lucratur dimidiam; si lucrum dimidiam dotis tantum deferatur vi generalis consuetudinis, quae de corredo mentionem non facit. 2. 2. 34. 58. 80
- Mundi muliebris partem mortua sine liberis uxore an consequatur maritus, si lucrum dimidiae dotis marito deferatur vi singularis statuti. 2. 2. 34. 69. 86
- Municipes pro vassallis, licet villici sim, testimonium dicere non prohibentur. 4. 4. 15. 5. 214
- Mutui usura duplum excedere possunt, si creditor litem cum debitore constitutus sit. 3. 3. 5. 31. 8276

Mutuo data pecunia ad ludendum, saltem ab eo, qui collusor non sit, repeti potest. 4. 4. 8. 2. 196

N

Nativitas accidentaliter ius originis non mutat. 2. 2. 44. 4. 130, tum 3. 3. 1. 5. 173

Nativitas posthumi, vel existentia probari debet ab eo, qui inde testamentum impugnat. 2. 2. 47. 11. 169

Necessitas excusare potest a solemnibus. 1. 2. 3. 30. 261, tum 1. 2. 24. 2. 137

Negotiationem a patre pupilli exercitam an tutor profectui teneatur? 1. 1. 16. 7. 149

Nepos conceptus ante emancipationem patris nascitur in potestate avi. 1. 1. 11. 2. 80

Nepos an praefatur patroo in feudi successione? 3. 2. 81. 16. 17

Nepos fratris iure quodam representationis succedere potest ab intestato, nimirum iure amicitiae suae a successione exclusae favore fratrurn, & descendendum ab his masculorum per lineam masculinam. 3. 3. 1. 28. 197

Nepos an praefatur patroo in primogenito, quod lex municipalis inducit in feudis. 2. 2. 81. 12. 15

Nepos patruum excludit in secundogeniti. 2. 2. 92. 18. 113

Nepotes, patre praemortuo, inofficiosum testamentum dicunt, si absque legitima causa fuerint exheredati. 2. 2. 42. 1. 141

Nepotes legitimi ex filio spurio admittuntur ad fideicommissum, ad quod nepotes generatim vocati sint. 2. 2. 76. 2. 376

Nepotes in illis casibus, in quibus liberorum nomine vocati intelliguntur ad fideicommissum, veniunt iure representationis, & concurrunt cum hiis ad fideicommissum ab ascendente institutum. 2. 2. 77. 2. 378

Nepotes, siue fratrum filii ex tacita voluntate testatoris, qui alios fratrum filios ad successionem vocavit, una cum

hiis admittuntur ad successionem per fideicommissum, vel per vulgarem substitutionem. 2. 2. 77. 4. 380

Nepotes ad fideicommissum ab ascendente cum patre vocati, non simul, sed successive, & per vulgarem vocati intelliguntur, nisi voluntas testatoris aliud suadeat, vel substitutio vulgaris exitum habere non possit. 2. 2. 77. 6. 381

Nepotes siue concurrant iure representationis cum parentibus, siue cum hiis, ad fideicommissum succedunt in stirpes, non in capita. 2. 2. 77. 8. 384

Nepotes in capita succedunt ad fideicommissum, si soli sint, neque cum parentibus, vel hiis concurrant. 2. 2. 77. 9. 384

Nepotes filiorum nomine non veniunt in fideicommissis, si non constet testatorem sensisse de fideicommissio progressivo. 2. 2. 77. 16. 389

Nepotes filiorum, qui in conditione positi sint, nomine perierumque veniunt ex praesumpta fideicommissantis voluntate. 2. 2. 77. 17. 389

an Nepotes veniant filiorum appellatione in fideicommissis, ad quod testator deficientibus masculis, vocaverit filias, & ipsarum filios. 2. 2. 77. 19. 390

Nepotes filiorum nomine, quibus fideicommissum restituendum sit ex testatoris dispositione, intelligi possunt. 2. 2. 77. 10. 385

Nepotes non intelliguntur filiorum nomine in conditione positorum ad excludendum fideicommissum, si appareat testatorem de solis primi gradus filiis sensisse. 2. 2. 77. 18. 389

Nepotes aviae, praemortua matre, succedentes, dotem matri datam conferre debent, licet avia dotem stipulata fuerit non sibi, sed filiae restitui. 3. 3. 2. 3. 211

Nepotes an quartam detrudere possint e fideicommissis puris? 3. 2. 90. 5. 103

Nepotes siue legitimi, siue illegitimi an, & quibus in casibus avo ab intestato succedant? 3. 3. 1. 12. 460

Nepotes, praemortuo patre, avo succedentes, si soli sint, conferre teneantur, quod ab avo habuerunt. 3. 3. 2. 2. 210

- Nepotes dotem matri traditam, si avo succedere velint, conferre tenentur, tamen mater dotem accipiens renun-
 ciaverit juri successione favore patris sui, vel matris, & ipsi hereditate abstin-
 eant. 3. 3. 2. 211
 Nepotes filiorum nomine intelligi in fideicommissis non repugnat juri municipali conjecturas improbandi. 2. 28. 84. 11. 45
 Nepotibus potest avus prohibere Trebellianicæ & fideicommissi detractioem. 3. 2. 90. 17. 112
 Neptis non excluditur a fideicommissis, ad quod vocatus sit Titius, si filii heredes instituti sine liberis decesserint, licet testator proprias filias excluderit. 3. 2. 87. 7. 69
 Neptis ex filia succedit una cum nepote ex filia ad successionem intestatam, si statuto caveatur, ut semineæ a successione excludantur, filio, vel filiis masculis existentibus. 3. 3. 1. 21. 179
 Nobilitas quibus modis probetur. 1. 2. 4. 20. 41
 Nobilitas quibus modis amittatur. An etiam ipso jure aliquando restitatur? 1. 1. 5. 11. 42
 Nobilitas ab avo habita non amittitur ex culpa patris. 1. 1. 4. 8. 43
 Nobilitatem nomine qui veniant apud nos cum de fideicommissis ordinandis agitur. 2. 2. 75. 1. 370
 Nomen mulier in dotem dare potest. 1. 2. 26. 3. 416
 Nomen pater verum, & debitorem solvendo prestare tenetur, licet debitoris nomen primaria in dotem dederit. 1. 2. 26. 24. 418
 an Nomen in dotem traditum maritus alie dare possit? 2. 2. 32. 8. 45
 Nominis legatum quid sit, & quid in eo contineatur? 2. 2. 61. 1. 309
 Notarii singularis consuetudo, non communis ceterorum, inspicienda est, cum dubitatur, an quædam solemnitates in testamento adhibitis sint, nec ne. 2. 2. 48. 17. 178
 Notarii, non secus ac privati, prohibentur sibi, vel suis adscribere. Quid, si testator duos notarios rogaverit? 2. 2. 70. 3. 353
 Notarii confessio sola non sufficit, ut falsa in instrumento scripta credantur; nisi aliis indiciiis, vel conjecturis firmetur. 4. 4. 14. 4. 207
 Notarius usu fori donationem probare, seu acceptare potest. 1. 2. 21. 27. 280
 Notarius an octavi testis simul vices gerere possit in testamentis cæcorum? 2. 2. 30. 4. 213
 Notarius consensu legali inventario adhibendus eligi potest a iudice, sed arbitrio heredis. 2. 2. 59. 8. 257
 Notarius sibi adscribens legatum eo privatur, nisi adsit specialis approbatio, & subscriptio testatoris. 2. 2. 70. 1. 352
 Notarius neque in testamento, quod archivatum dicitur, sibi adscribere potest. Quid de nuncupativo? 2. 2. 70. 4. 354
 Notarius executoris testamentarii munus privari potest, si simul legatum sibi adscripserit. 3. 2. 70. 2. 353
 Notarius absenti recte pacificetur. 3. 3. 1. 3. 219
 Novatio obligationis an mulieri permittatur in dote? 2. 2. 32. 3. 219
 Novatio vera in literis cambi non contingit. 3. 3. 6. 1. 277
 Novatio etiam hodie ex usu fori indiciiis, & conjecturis probari potest. 4. 3. 37. 1. 176
 Novatio non fit per adjectionem fideiussoris, vel rei dandi pœnz, vel usufructus. 4. 3. 37. 2. 177
 Novatio non contingit, licet postea conveniat, ut alia res, quam ea, de qua initio convenerat, in solutum detur. 4. 3. 37. 3. 178
 Novatio obligationis pœnz in conditionalem non fit, nisi conditio existat. 4. 3. 37. 3. 178
 Novæ tutrix dari non potest a marito liberis prioris matrimonii iuvencis potest. 1. 1. 12. 12. 85
 Nunciatio novi operis quid sit? Quo tendat? An cautio datis fideiussoribus prestari debeat, an nuda repromissio aliquando sufficiat? 4. 4. 28. 1. 255
 Nuncius an possit emere? 4. 3. 22. 14. 28
 Nuncupationis implicitæ testamentum valet atque apud nos receptum est. 2. 2. 48. 25. 183

Oblatio sola pecuniæ debita an æquivaleret solutioni? 4. 3. 36. 9. 166
 Obligatorii mulieris pro marito an valeat? 3. 3. 30. 9. 411
 Obligatio non dissolvitur ex difficultate ejus adimplendæ. 3. 3. 3. 8. 227
 Obligatio suscepta in carceribus an valeat? 3. 3. 3. 10. 235
 Obligatio in forma realis præsumitur potius, quam personalis. 3. 3. 10. 1. 228
 Obligatio in forma Camere an contineat specialem renunciationem beneficio divisionis in reus debendi? 3. 3. 18. 6. 341
 Obligatio naturali an accedere possit si decessor? 3. 3. 19. 9. 348
 Obreptum, vel subreptum censetur secretum, cum res sub involucrio verborum callide, confuse, & ambigue Principi expressa fuit. 1. 1. 1. 15. 15
 ex Observantia oritur præsumptio solemnitarum. 1. 2. 3. 34. 261
 Observantia status quibus modis probetur? 1. 1. 2. 8. 22
 Observantia dispositionis testamentariæ præsumptionem solemnitarum inducit. 2. 2. 48. 16. 177
 Obligatio, & depositio pecuniæ debita non prodest, nisi deponatur totum debitum cum accessionibus. Quid si debitum illiquidum sit? 4. 3. 36. 10. 167
 Obligatione pecuniæ debita liberatur debitor perinde ac solutione. An sola oblatio sufficiat? 4. 3. 36. 9. 166
 Economi electio, cum heres uti vult beneficio legalis inventarii, statim facienda est: inodica tamen mora non nocet. 2. 2. 59. 2. 273
 an Offerre possint creditores mulieri dotis in tuo collocacionem postulant. 2. 2. 33. 12. 47
 Offerendi jus non competit posteriori creditori, qui cum priore pignus emerit, vel qui præfens fuerit, & tacuerit, cum priori jure domini adjudicatum fuit. Quid si de jure suo conservando protestatus sit? 3. 3. 15. 3. 328
 Offerendo debitor recuperare non potest

pignus extraneo venditum. 3. 3. 15. 1. 327
 Offerri potest a creditoribus etiam posterioribus mulieri, quæ dotem repetit, licet sententia favore mulieris jam lata sit. 2. 2. 34. 32. 67
 Offerri integra dos debet mulieri a creditoribus, nisi aliud suadeat æquitas favore creditoris pauperis. 2. 2. 34. 33. 68
 Offerri quid necesse sit, cum debitum certum, seu liquidum non est? 3. 3. 15. 8. 331
 Offerri potest mulieri, quæ dotem viro defuncto, postulet. Quid si dotis in tuto collocacionem petat, constante matrimonio? 3. 3. 15. 7. 331
 Offerri debent primo creditori melioramenta, quæ ab ejus industria proveiunt. 3. 3. 15. 10. 332
 Offerri an debeat augmentum extrinsecum, quod contingit sine facto prioris creditoris. 3. 3. 15. 11. & 12. 332
 Offerri non potest, postquam pignus jure domini adjudicatum fuit: utique priusquam adjudicetur. 3. 3. 16. 3. 336
 Offerri potest etiam post sententiam, & in executione rei judicata. 3. 3. 15. 6. 329
 Onera hereditaria h. res singuli ferunt, pro qua parte emolumentum successione habent; nisi uni prælegaverit testator. 2. 2. 38. 5. 269
 Oneribus hereditatis, atque æri alieno, etiam ultra vires hereditatis heres hereditatem ad eundem obnoxius fit. 2. 2. 38. 1. 266
 ab Oneribus hereditariis erga creditores, & legatarios transactio quis se non potest liberare. Quid de coheredibus? 2. 2. 38. 4. 268
 Oneris ferendi, qui servitutem debet, an parietem suis impensis rescere tenetur? 1. 2. 11. 7. 319
 Onus heredi injunctum, ut pecunias hereditarias collocaet, fideicommissi a testatore instituti secundi causa, modus est, non conditio institutionis. 2. 2. 42. 8. 238
 Onus adjici potest in eo, quod excedit legitimam: sed heres excessus probare debet. 2. 2. 53. 34. 224
 Onus, vel conditio legitimæ, seu ei, quod legitimam superat, an per modum pœnæ adjici possit? 2. 2. 53. 40. 236

Onus adicere non potest gravatus eligendi unum ex familia ad fideicommissum, nisi aliquid de suo relinquat. 2. 2. 82. 11.

Operarii in iudicio concursus quo gradu colloquantur? 3. 3. 12. 29. 316

Operarum locatio an tacite repetita aliquando intelligatur? 4. 3. 29. 3. 78

Operæ serviles locari possunt, & mercedem merentur, licet non promissam. Quid de operis? 4. 3. 29. 7. 81

Opus promissum quo tempore perficiendum sit? 4. 3. 29. 8. 82

Optione, seu electione minime facta intra tempus a iudice, vel a testatore definitum, eligendi jus amittitur. 2. 2. 66. 1. 339

Ordinamenti nomine in statuto Taurinensi quid veniat? 1. 1. 2. 23. 27

Originis jus, seu civitatis non amittit (nisi lex municipalis aliter caveat) qui etiam per longissimum tempus in alia ditione domicilium habet, si animum redeundi non amiserit. 2. 2. 41. 2. 129

Originis jus nativitas accidentalis, non mutat. 2. 1. 41. 4. 130

Origo potissimum inspicitur, cum questio est an quis pro cive, an pro alienigena haberi debeat. 3. 3. 1. 5. 173

P

Pacisci possit an extraneus extraneo. 3. 3. 3. 219

Pacta dotalia; cum dos constituitur, facere potest pro arbitrio ille, qui dotem dat, etiam invita muliere, postea non nisi ea consentiente. 2. 2. 27. 1. 9

Pacta, quibus indorata faceret mulier, vel quæ dens conditionem deterioiorem efficiunt, legibus prohibentur. 2. 2. 27. 3. 10

Pacta futuræ successionis Romanis invisa, usu fori apud plerasque gentes probantur in contractu matrimonii, quamvis non consentiat ille, de cuius hereditate agitur: sive quibus quis sibi, & liberis suis certam bonorum, vel hereditatis partem acquirit, sive quibus successionem renunciat. 2. 2. 28. 1. 12

Pacta futuræ successionis, quibus paciscens sibi asserit jus succedendi; tum quibus futuræ successionis renunciat, usu fori, invita Romana jurisprudentia, probantur, & valent in vim contractus. 3. 3. 1. 38. 201

Pacta de futura successionis extra casum matrimonii, vel religiosæ professionis, non valent, nisi consensu adhibeantur solemnitates, & consentiat ille, de cuius successu pactio sit. An sufficiat consensus tacitus? 3. 3. 1. 41. 208

Pacta publica sunt, vel privata: hæc realia, vel personalia, nuda, vel non nuda. 3. 3. 3. 1. 217

Pacta adjicientia, vel detrahentia contractibus servari debent, An usu fori actionem pariant, si ex intervallo inita fuerint? 3. 3. 2. 218

Pacta in rem concepta profunt omnibus, quorum obligationem dissolutam esse interest paciscents. Quid de reo, fideiussore, vel duobus reis? 3. 3. 3. 4. 220

Pacta personalia non egrediuntur personam paciscents. Quid de pacto altius tollendi ædificium? 3. 3. 3. 5. 224

Pacta de rebus omnibus iniiri possunt, dummodo iusta sint, legibus consentanea, & iustam causam habeant. 3. 3. 3. 6. 222

Pacta inter patronum, & clientem iniiri nequeunt de quota litis, vel rei litigiosæ, quamdiu lis pendet, utique vero de rebus ad liem non pertinentibus. Quid de donationibus? 3. 3. 3. 7. 223

Pacta, quæ factum continent, quod facile præstari potest, puta relevii, vel venditionis proprii fundi, servari debent; nec sufficit præstare id, quod interest. 3. 3. 3. 9. 228

Pacta dubia favore promissoris interpretantur. Quid de obligatione suscepta certo consuet? 3. 3. 3. 16. 234

Pacta vi, dolo, vel metu iniita vires non habent? 3. 3. 3. 18. 235

Pacta quæcumque, dummodo honesta, nec legibus adversa, emptioni venditioni adicere licet. 4. 3. 28. 1. 67

Pacta dubia inter emptorem, & venditorem interpretantur adversus eum, qui legem apertius dicere debuit, ut sibi consuleret. 4. 3. 28. 4. 70

- Paſſa**, quæ nimis onerant debitorem, in cenſu prohibentur. Quid de expenſis, quas venditor cenſus ex natura contraſtus forte non tenetur? 4. 3. 31. 17. 117
- Paſſa** inſtrumento contraria per articulos probare non licet. 4. 4. 44. 3. 206
- Paſſi** adimplendi difficultas non excuſat a ſuſcepta obligatione, & res adhuc poſſibilis ſit. 3. 3. 1. 8. 217
- Paſſo** contraſtus adjeſto, cui cauſam dedit, non impleto, corrumpit contraſtus, alioquin contraſtus, corrumpente licet paſſo, ſubſiſtit. 3. 3. 3. 42. 219
- Paſſum** redimendi non durat ultra triginta annos, licet perpetuum conventum fuerit. 1. 2. 20. 25. 376
- Paſſum**, ut dos longiore die reſtituatur non valet, unque ut citiore. Quid ſi paſſum differenda ſolutionis fiat poſt ſolutum matrimonium? 2. 2. 27. 5. 10
- Paſſum**, ut maritus de dolo tantum teneatur non de culpa, in dote adici non poteſt. 2. 2. 37. 4. 10
- Paſſum**, ut dos citiore die reddatur, an valet? 2. 2. 34. 1. 49
- Paſſum** unius alicui non vocet: nec majoris partis creditorum de debito minuendo initum cum ipſo debitore regulariter nocet ceteris, qui non conſenſerunt. Quid de literis moratoriis? 3. 3. 3. 15. 230
- Paſſum** majoris partis creditorum vocet ceteris, cum debitor fugit, nec facile haberi poteſt, aut bona ejus capi. 3. 3. 3. 14. 231
- Paſſum** majoris partis creditorum chirographariorum debitoris, qui hereditatem adire recuſet, niſi debiti portio minuat, nocet ceteris. Quid de creditoribus hypothecariis, vel chirographariis privilegiatis? 3. 3. 3. 15. 232
- Paſſum** etiam a reo allegatum probari debet intra tempus a iudice præſcriptum. 3. 3. 3. 17. 234
- Paſſum** de uſurarum majore, quam per legem liceat, quantitate in exceſſu tantum irritum eſt. 3. 3. 5. 22. 270
- Paſſum** commiſſorum pignoribus adici regulariter prohibetur. 3. 3. 37. 1. 337
- Paſſum** commiſſorum in venditionibus adicitur favore venditoris, cui proinde licet renunciare. 4. 3. 28. 3. 70
- Paſſum** redimendi quid ſit? An elapſo redimendi tempore venditio irrevocabilis ſit? An poenitentia locus fiat? 4. 3. 28. 6. 71
- Paſſum**, ut moroſus debitor cenſum redimat, iniuri non poteſt, interentorem; & venditorem, nique vero inter hunc; & fidejuſſorem. 4. 3. 31. 19. 119
- pro Paraphernalibus bonis, quæ maritus ex conſentiente adminiſtret hypotheca competit mulieri, non tamén prælatio. 2. 2. 34. 42. 71
- in Paraphernia an maritus uxorem ſine mandato defendere poſſit? 2. 2. 31. 3. 33
- Parentes an in jura vocare liceat? 4. 4. 30. 6. 263
- Parentum nomine, cum agitur de privilegiato teſtamento, veniunt aſcendentes utriuſque ſexus: liberorum vero ſolliſſi, vel nepotes præmortui patre. 2. 2. 49. 3. 188
- Parentum teſtamento imperfecto inter liberos inæqualiter, etiam inæqualitate maxima, filii inſtitui poſſunt. 2. 2. 49. 4. 189
- Parentum inter liberos teſtamentum. V. in V. Teſtamentum.*
- Parietis poſitæ in conſinio duorum prædiorum præſumitur communis. 1. 2. 22. 1. 320
- Parietis unius vicini propriis iudicatur, ſi illius impenſis extruſus fuerit; item ex tellis in aeram inclinatis, tubis, latrinis interioribus, & camino ultra medium parietem. 1. 2. 12. 2. 320
- Parietis, quibus indiſſi præſumatur deſtinatus, ut altus tollatur, vel aliud ædificium ſeriat? 1. 2. 12. 16. 325
- an Parietem ſuis impenſis reſicere teneatur, qui ſervitutem debet oneris ſerendi? 1. 2. 12. 7. 319
- Parietis intermediæ ſigna, quæ veriſſimiora ſunt communione? 1. 2. 12. 4. 320
- Partes inſtitutionis intelliguntur reſcriptum in ſubſtitutione, niſi teſtator aliud expreſſe, vel tacite caverit. 2. 2. 44. 5. 145
- Particula diſjunctiva aliquando reſolvitur in copulativam. 2. 2. 69. 5. 349
- Pæſeudi cauſa duci nequeunt animalia in novelletæ, vel ubi adſunt vires, ſe-

- getes, & arbores fructiferæ, quibus no-
ceatur. 1. 2. 13. 39. 343
- Pascendi pecoris jus in pascuis commu-
nibus non amittitur, licet universitas
pascua distrahatur. An euntori competat
actio quanti minoris? 1. 2. 53. 40. 343
- in Pascua publica, quem animalium nu-
merum ducere liceat? 1. 2. 17. 28. 342
- an Pascua exteris concedere possint vassal-
li, qui de illis legitime investiti sunt? 1. 2. 13. 31. 339
- Pascua publica universitas potest ex iusta
causa interdiceri; vel prohibere, ne
quædam animalia in ea ducantur. 1. 2.
13. 29. 338
- Pascuorum jus vassalli concessum non
prodest, nisi quatenus Princeps tem-
pore investituræ eo fruebatur. 1. 2.
13. 23. 335
- Pascuorum communium divisio quoad unum
inter socios qua ratione fieri debeat? 1.
2. 13. 37. & 38. 341
- Pascuorum communium divisio an fieri pos-
sit, si convenient, ne fiat, nisi ex
consensu omnium sociorum? 1. 2.
13. 36. 341
- Pater nomen verum, & debitorem sol-
vendo prestare tenetur, licet debitoris
nomen prius in dotem dederit. 1. 2.
26. 24. 418
- Pater dotem filiae se daturum generatim
promittens intelligitur de suis, tantum
bonus promississe. 1. 2. 26. 36. 435
- Pater, qui testamento succedat una cum
filio, hoc decedente ab intestato an
retineat usufructum patris, quem ad
alium filium pervenerit? 1. 2. 16. 5. 347
- Pater usufructum habet in bonis adven-
titiis filii, quocumque titulo filius ea
acquisiverit. 1. 2. 16. 4. 347
- Pater filio in potestate relicto donare po-
test contemplatione matrimonii, necnon
dotem filiae. 1. 2. 21. 3. 380
- an Pater dotem filiae vere, & actu diviti-
dotem dare teneatur? 1. 2. 16. 2. 415
- Pater, qui dotem nurus recepit an pos-
sit filio eandem restituere, & a suscepta
erga nurum obligatione se liberare? Quid
si pater duxisset pluribus relicto heredi-
bus? 1. 2. 33. 2. 42
- Pater nuptias filio consentiens non obliga-
tur ad dotem nurus restituendam, ne in
subsidium quidem filii, nisi dos summa
tradita fuerit ex consensu ipsius patris. 1.
2. 34. 6. 51
- Pater consentiens, ut dos nurus filio sol-
vatur, fideiussoris locum est. 1. 2. 2.
34. 12. 54
- Pater, qui ad dotem nurus restituendam,
a iusque augmentum se obligavit, an
teneatur quoque de dotis incremento,
quod se infcio factum sit. 1. 2. 34.
53. 54
- Pater de donatione propter nuptias, seu
dotali augmento tenetur, licet filii nu-
ptiis perpetam consensum denegaverit.
1. 2. 37. 1. 97
- Pater, qui peculii adventitii usufructu gau-
det, scire debet impensas omnes obser-
vandi, & defendendi illius causa; si
modo fructus sufficiant; alioquin par-
tem bonorum vendere potest. 1. 2. 2.
39. 3. 112
- Pater bona filii adventia, nec alienare,
nec hypothecæ subijcere potest; nisi
forte consentiat filius. 1. 2. 39. 5. 113
- Pater de peculio adventitio filii transigere
potest, filio tamen, qui primam æta-
tem excesserit, interveniente. 1. 2.
39. 6. 114
- Pater non habet usufructum peculii ad-
ventitii, si ille, qui bona in filium fa-
milias contulit, expresse, vel tacite ita
caverit, utque pro bonis, quæ libere
relinquuntur. 1. 2. 39. 9. 115
- Pater obligatur ex contractu filii,
quoties filius expellitur, vel tacitum man-
datum habet: ex voluntate patris ne-
gociatur, vel de peculio. 1. 2. 39.
11. 117
- Pater facilis obligatur ex contractu filii,
qui in paterna domo moratur, si pu-
blice non obstat: maxime si rathabi-
tationis quædam sint indicia. 1. 2. 39.
12. 118
- Pater potest impune excludere, vel præ-
terire filium expresse, vel tacite consen-
tientem exheredationi, vel præteritioni.
1. 2. 47. 3. 160
- Pater filias a successione præstatum, vel
renunciationem exclusas juri suis re-
stituere potest. 1. 2. 53. 9. 212
- Pater caveri potest, ut filius intra cer-
tum tempus eligere cogatur solem
legitimam, aut proprietatem, vel usum-
fructum omnium bonorum: electio au-

- tem semel facta revocari non potest. 1. 2. 53. 26. 215
- Pater** in dubio non presumitur filio prohibere legitimam, & Trebellianicam detractionem e fideicommissio. quod extraneo filius restituere teneatur. 1. 2. 53. 37. 225
- Pater** filii nomine, cui legatum cum onere relictum sit, legatum agnoscere potest, vel repudiare. 2. 2. 72. 4. 360
- Pater**, qui filii nuptiis, & dotis solutioni consensit; sed dumtaxat partem bonorum pro dotis restitutione obligaverit. quæ ad filium jure successionis perventura sunt, ad quid teneatur? 2. 2. 34. 10. 55
- Pater**, mater, nec non paterni, & materni ascendentes, præferuntur in successione omnibus consanguineis, eaeque descendentes, a quibus excluduntur, & fratres ex utroque latere conjunctis. 3. 3. 1. 13. 181
- Pater** integram successionem habet apud nos, si concurrat cum fratre tantum consanguineo defuncti. Quid si simul superstes sit mater, & soror, vel mater tantum? 3. 3. 1. 15. 187
- Pater** an filio pacisci possit? 3. 3. 3. 219
- Pater** filii nomine agere, & condemnari potest. 4. 4. 10. 1. 198
- Pater**, & filius quamdiu durat patria potestas, testes invicem in testamentis esse nequeunt: in ceteris vero nec si patria potestas soluta fuerit per emancipationem, aliove quovis modo. 4. 4. 15. 1. 211
- Pater** filio an emere possit? 4. 3. 22. 14. 21
- Paterna** paternis, materna bona maternis ascendentibus dantur, cum filius, seu nepos intestatus decedit, superstitibus ascendentibus secundi gradus diversæ linæ? 3. 3. 1. 15. 184
- Pater** usufructus competit in bonis adventitiis filii, quærupta sit. 2. 2. 39. 4. 112
- Patri** consensus, ut dos filio solvatur, non satis elicitur ex eo, quod nurum in domo receperit, eique alimenta, nec non filius suppetitaverit. 2. 2. 34. 7. 54
- Patris** bona an directe, an in subsidium dumtaxat teneantur pro dote nurus restituenda. 2. 2. 34. 11. 117
- Patris** bona non tenentur, nisi in subsidium pro augmento dotis nurus post nuptias ipso inscio aucti. 2. 2. 34. 14. 57
- Patris** nomine non venit avus in rebus odiosis. 2. 2. 69. 3. 348
- Patronatus** jus patri prodigo, & interdicto competens, a quo exacerci possit? 1. 1. 16. 3. 97
- Patronum** inter, & clientem iniuri nequeunt pacta de quota litis, vel rei litigiosæ, quamdiu lis pendet: atque vero de rebus ad litem non pertinentibus: quid de donationibus? 3. 3. 7. 213
- Patruus** in fideicommissio, vel primogenio proximioribus relicto, filius, vel filia primogeniti post mortem ultimi possessoris præfertur. 3. 2. 81. 4. 11
- Patruus** in fideicommissio, vel primogenio proximioribus relicto, licet primogenitus decesserit ante ultimum primogeni possessorem, filius primogeniti præfertur. 3. 2. 81. 5. 12
- Patruus** pronepotes, ceterique fratrum filii non præferuntur in primogenio, quod lex Regia in feudis induxit. 3. 2. 81. 17. 17
- nec **Patruus** parentum, nec patruus magnus patrum nomine continetur in bonis. 1. 1. 2. 33. 31
- Patruus** in successione intestata excluditur ab avo, vel ab avia sive paternis, sive maternis, etiam in bonis, quæ nepos, seu filius fratris a patre habuit. 3. 3. 1. 20. 190
- Pauperes** in integrum restitui possunt, si læsi sint in alienatione bonorum. 1. 2. 6. 2. 26
- Pecoris** pascendi jus in alienis agris præscriptione, & consuetudine acquiritur potest. 1. 2. 15. 26. 336
- Pecoris** pascendi servitus jure communione interdum competit in pascuis publicis. An forensibus profit hæc communio? 1. 2. 13. 27. 317
- Peculii** castrensis, & quasi castrensis bona filiusfamilias donare potest. An & peculii adventitii irregularis? 1. 2. 21. 11. 389

Peculii adventitii filiusfamilias pater habet
 usufructum titulo lucrativo; tenetur
 tamen filium alere. Quid si usufructus
 fisco, vel creditoribus acquiratur? 1. 2. 110
 39. 2. 110
 Peculio profectio quæ contineatur?
 Quid sit hujus peculii jus? 2. 2. 116
 39. 10. 116
 Peculio adventitio, an profectio contineatur bona, quæ filiusfamilias non ex
 re patris, sed operis suis acquirat. 2. 2. 119
 39. 13. 119
 de Peculio, cujus usufructus ad patrem
 spectat, filiusfamilias pro dote, aug-
 mento, & localibus obligatur. 2. 2. 119
 39. 1. 119
 Peculium castrense, quasi castrense, &
 adventitium irregulare filiusfamilias do-
 oare causa mortis potest; non regulare,
 nec profectitium, nisi consensu patris.
 1. 2. 24. 2. 410
 Pecunia mutuo data administratori simpli-
 cem administrationem habenti, non spe-
 ciale mandat, versionis probandæ onus
 creditori incumbit. 1. 2. 2. 27. 241
 Pecunia redacta ex transactione, vel aliena-
 tione peculii adventitii præsumitur per-
 venisse ad patrem, qui bona hæc admi-
 nistrat. 2. 2. 39. 8. 115
 Pecunia nominis legata solvenda est lega-
 tario, licet nomen exigi non possit, si
 testator certam summam absolute lega-
 verit, tamen nomine demonstrato, unde
 capiat. 2. 2. 61. 2. 310
 Pecunia an contineatur legato mobilium? 2. 2. 61. 3. 310
 Pecunia venditi dotalis fundi, præsentem
 etiam muliere, præsumitur ad maritum
 pervenisse, nisi aliud probetur. 2. 2. 32. 16. 41
 Pecunia trajectory graviores nforas habet
 3. 3. 5. 17. 265
 Pecunia pupillaris otiose usuras præstat tu-
 tor. Quid si in suos usus converterit? 1. 1. 25. 2. 146
 Pecuniarum non numeratæ exceptio quibus com-
 petat? Intra biennium opponi debet, sed
 semel opposita sit perpetua. 3. 3. 21. 2. 413
 Pecuniarum non numeratæ exceptionem non
 habet, qui partem debiti solvit, vel qui
 in iudicio contentioso debitum confessus
 est. 3. 3. 21. 5. 415

Pecuniarum non numeratæ exceptio intra bien-
 nium competit ei, qui ipse suture ex-
 mutas numerationis, confessus est se pecu-
 niam accepisse, quam non accepit.
 Quid si ex alia causa quis se debitorem
 confessus sit, vel pecuniam ex prioro de-
 bito accepisse? 3. 3. 21. 1. 412
 Pecunia non numeratæ exceptio non com-
 petit in deposito pecuniarum. Quid si con-
 fessio in instrumento authentica facta
 sit? 3. 3. 21. 4. 415
 Pendere, seu in suspenso esse an possint
 fideicommissa. 2. 2. 86. 1. & seq. 415
 Pensioes rerum locatarum ex quo die de-
 beantur fideicommissario? 3. 2. 90. 10. 108
 Penus subterranea fieri non potest sub
 muro commoui, nisi inde nullum im-
 mineat damnum. 1. 2. 12. 10. 33
 Periculum omne rei certæ post perfectam
 emissionem pure celebratæ, licet res non-
 dum tradita sit, ad emitentem pertinet.
 Quid si conditionalis venditio sit? 4. 3. 23. 1. 27
 Periculum rei venditæ ad quem spectet,
 si res ad gustum, mensuram, vel pon-
 dus emta sit? 4. 3. 23. 2. 28
 Permotario minori utilis sine solemnitatibus
 sustinetur. 1. 1. 23. 3. 121
 Permutatio rei Ecclesiæ cum Principe va-
 let, licet utilis non sit ecclesiæ, dum-
 modo non sit noxia. 1. 2. 3. 5. 249
 Personam nominatam regulariter non egre-
 diuntur fideicommissa, potissimum per-
 petua, licet eadem ratio sit in utraque.
 3. 2. 84. 1. 37
 Personæ conjunctæ pro se invicem agere
 possunt in iudicio, etiam sine mandato,
 dummodo caveant de rato. 4. 4. 3. 1. 185
 Petitio extra iudicium facta sufficit ad
 constituendum debitorem in mora, cum
 agitur de eo, quod interest. 3. 3. 5. 13. 261
 Petitio hereditatis obtinetur dominum
 rerum hereditariarum, atque actio hæc
 proprie realis est. 2. 2. 57. 1. 260
 in Petitioe hereditatis fructus veniunt. 2. 2. 57. 8. 265
 Pharmacopolæ officium, inter immobilia
 recensetur. 1. 1. 23. 11. 124
 Pharmacopolæ quas edere teneantur medi-
 cinarum exhibiturarum probationes, ut
 in iudicio concursus faum locum obti-

- neant. 3. 3. 12. 22. 313
Pignori capi possunt ex iudicis sententia res fere omnes mobiles, & immobiles. Quid de feodo, ejusque fructibus? 3. 3. 11. 1. 293
Pignori an dari possit res aliena? Quid si procurator sine domini voluntate rem pignori dederit, sed pecunia in rem domini versa sit? 3. 3. 9. 2. 286
Pignoris vinculo pro mercede locatori obstricta sunt investita, & illata in pradium urbanum eo animo, ut ibi perpetuo sint. Quid de fructibus pradii rustici, vel de mercibus in tabernam illatis? 3. 3. 10. 2. 288
Pignoris possessor offerre potest, etiam post sententiam, & in executione rei iudicatae, dummodo litis quoque sumtus offerat; & id, quod interest. Quid si pignus ad priorem creditorem ex causa emptionis pervenerit? 3. 3. 15. 6. 330
Pignoris dominium petenti creditori adjudicari potest. An irrevocabile sit hoc dominium? 3. 3. 16. 1. 335
Pignoris dominium etiam hodie impetrari potest a iudice; quamquam commodius est pignora sub hasta emere, vel in solutum accipere. 3. 3. 16. 2. 335
Pignoris ius in re vendita constitutum evictioni locum non facit, sed venditor rem ab onere liberata tenetur. Quid si negligat? 4. 3. 26. 21. 56
Pignus vel antichresis bonorum immobilium universitatibus otium permittitur? 1. 2. 3. 6. 249
Pignus extraneo venditum a creditore recipere non potest debitor offerendo. Quid si emerit secundus creditor, vel fideiussor? 3. 3. 15. 1, & 2. 327
Piscatio, venatio, & hanna campestris a privatis possideri non possunt sine legitimo titulo, nec predesti immemorialis possessio. 2. 2. 7. 7. 274
Piscationis ius non amittitur per alvei fluminis mutationem, quae paullatim fiat. 2. 2. 8. 10. 282
Pana secundarum auptiarum V. in verbo Bivvsa. tom. 1.
Pena privationis, seu ademtionis hereditatis, vel legari ob non impletam testatoris voluntatem non incurritur, nisi certo constet de hujus pena indictione. 2. 2. 42. 5. 136
Pena privationis, seu ademtionis an statim, & ipso jure incurritur, ex quo heres, vel legatarius testatoris voluntati non parent? 2. 2. 42. 6. 137
Pena non incurritur, nisi in casum litis temere institutae. 2. 2. 43. 1. 241
Penam privationis testamento indictam non subit heres, qui allegat testamentum non jure factum fuisse. 2. 2. 43. 2. 142
Portus habere non licet in publicis fluminibus, nisi ex Principis concessione. 1. 2. 1. 3. 313
Portus inter regalia recensentur. 1. 2. 1. 2. 213
Positio quid sit? Quo fine indocta? Quae poni possint? An admittantur positiones, cum reus intentionem suam aliis modis probare potest? 4. 4. 35. 4. 293
Positiones superfluae, aut injuriosae non admittuntur. 4. 4. 35. 5. 294
Positionibus reus tenetur respondere; aliqui probatae intelliguntur: salvo tamen jure contrarium probandi. 4. 4. 35. 6. 294
Possessio non transfertur per constitutum, nisi constituens eo tempore possederit, vel nominatim aliud actum sit. 1. 2. 9. 29. 301
Possessio rei omnino incertae haberi non potest. 1. 2. 9. 21. 302
Possessio ex actu aequivoco non praesumitur acquisita. 1. 2. 9. 29. 305
Possessio ex titulo recipit interpretationem, & vim. Quid si destituito utriusque appareat? 1. 2. 9. 30. 305
Possessio ab allegante probanda est. 1. 2. 9. 31. 305
Possessio quibus modis probetur? 1. 2. 9. 32. 306
Possessio potissimum probatur ex fructuum perceptione. 1. 2. 9. 34. 307
Possessio rerum incorporalium, ex precedenti unica solutione probari potest. 1. 2. 9. 35. 307
Possessio semel acquisita solo animo retineri potest, saltem intra decennium. 1. 2. 9. 36. 308
Possessio vera non acquiritur ex jure percipiendi fructus domus locatae, otique ex donatione, reservato licet usufructu. 1. 2. 9. 2. 294
Possessio rerum incorporalium acquiritur per unicum actum, non tamen contra

- plures, nisi omnes consentiant. Quid de universitate? 1. 2. 9. 5. 295
- Possessio non acquiritur iudicis sententia, qua quis mitti jubeatur in possessionem, si possidens contradicat. 1. 2. 9. 3. 295
- Possessio ex locatione probari potest. 1. 2. 9. 33. 306
- Possessio non amittitur ex facto coloni, qui alium domini loco agnoscat. 1. 2. 9. 39. 309
- Possessio bonorum fideicommissi vinculo suppositorum, quamdiu ex spe masculi jus fideicommissi pendet, datur feminæ, ex qua masculus nasciturus speratur. 2. 2. 80. 13. & 14. 423
- Possessio bonorum fideicommissariorum a tertius possessoribus auferri non debet, nisi constet, nullas compere heredi detractiones; aut inter solos creditores de temporis prærogativa disceptandum sit. 3. 2. 90. 37. 122
- Possessio sola rerum fideicommissariorum non facit, ut fideicommissum pro testamento habeatur. 3. 2. 90. 36. 122
- Possessio ad manutentionem an transferatur ex clausula constituti? An iudex eam transferre possit? An procurator? 4. 4. 27. 5. 352
- Possessio sola sufficit ad manutentionem: titulus tamen multum prodesse potest. 4. 4. 27. 7. 254
- de Possessione retinenda agere tamen potest is, qui possidet, non tamen requiritur ullus titulus. Quid si duo de possessione contendant? 1. 2. 9. 37. 308
- Possessione privandus est, qui temere negat se possidere. 1. 2. 9. 39. 308
- in Possessione transitus retinetur, qui probat nec vi, nec clam, nec præcario se possidere. 1. 2. 13. 7. 329
- in Possessione bonorum substitutus pupillaris præfertur heredi ab intestato videnti, si casus pupillaris substitutionis existit. 2. 2. 56. 4. & 5. 25
- in Possessione bonorum donatarius, cui inter vivos donatum sit, præfertur heredi. 1. 2. 56. 7. 259
- in Possessione bonorum constitutus fideicommissarius in ea retinetur, si de jure in proutu docere paratus sit, nec ullæ competant heredi gravato detractiones. 3. 2. 90. 32. 120
- in Possessione retinetur, qui possidet, nec vi, nec clam; nec præcario ab adversario; dommodo possessionem probet; Quid si naturalis possessio amissa sit, non civilis? 4. 4. 27. 2. 250
- in Possessione quis præferatur, si uterque ex contententibus possessionem allegat? 4. 4. 27. 3. 251
- Possessionem quis adipisci potest per procuratorem, tutorem, vel curatorem. 1. 2. 9. 6. 296
- Possessionem ex constituto quesitam amittit, qui petit, se in possessionem mitti. 1. 2. 9. 25. 303
- Possessionem servitutis sibi asserens non tenetur probare illam legitime constitutam fuisse is, quem adversarius in possessione servitutis esse facit. 1. 2. 14. 4. 344
- Possessionem rei legatæ legatarius plerumque non potest propria auctoritate apprehendere; facilius tamen in ea constitutus retinetur. 1. 2. 62. 3. 320
- Possessionem rei sibi relicta a testatore heres in certa re institutus propria auctoritate capere potest. etiam amicus aditam ab herede universali hereditatem. 2. 2. 62. 4. 322
- Possessionis suæ causam solo animo nemo sibi mutare potest, utique si interveniat extrinseca quædam causa. An mulier bona pro dote obligata, viro defuncto, jure proprio possidere possit? 1. 2. 9. 38. 309
- Possessionis sibi mutasse causam an censetur, viro defuncto, mulier, quæ jure tantum familiaritatis possidebat cum marito? 2. 2. 34. 24. 62
- Possessionis retinendæ interdictum cumulari potest cum interdicto recuperandæ; immo posterius in progressu litis proponi potest ab eo, qui litis initio proposuit interdictum retinendæ. 4. 4. 26. 6. 248
- Possessor bonæ fidei, quamvis iusto titulo destitutus sit, acquirit omnes fructus usque ad litis contestationem. An tunc extantes restituere tenetur, saltem quantum factus est locupletior? Quid de possessore hereditatis? 1. 2. 8. 13. 283
- Possessor malæ fidei restituit fructus omnes, quos percepit: male autem fidei sit, ex

- quo habet scientiam rei alienam. 1. 2. 8. 17. 285
- Possessor malæ fidei restituere debet domino fructus percipientes. Quid in his casu sorti obtineat? 1. 2. 8. 19. 286
- Possessor regulariter non tenetur edere titulum suæ possessionis. Quid si utraque pars titulum habeat? 1. 2. 9. 28. 304
- Possessor bonæ fidei petitione hereditatis conventus quos restituit fructus? Quid de possessore malæ fidei? 2. 2. 57. 9. 265
- Possessor rei pignori obligatæ conveniri non potest, proutquam excussus fuerit debitor principalis. 3. 3. 14. 2. 324
- Possessores bonorum hereditarium, conveniri possunt actione hypothecaria a legataris, prius tamca excusso herede. 2. 2. 62. 8. 324
- Possessores bonorum, conveniri nequeunt a fideicommissario, nisi probato prius fideicommissio, & bonorum identitate. 3. 2. 90. 31. 119
- Possessor diuturno leges admodum favent tum quoad firmitatem contractus, tum quoad illius solemnitates. 1. 2. 9. 26. 303
- Possessoris in pari causa melior conditio est, etiam iniusti. 1. 2. 9. 27. 304
- In Possessorio summarissimo leviores sufficiunt probationes; atque attenditur ultimus status; ita ut vincat, qui possidet tempore moræ litis. 4. 4. 27. 6. 253
- Possessorium iudicium quotuplex sit? 4. 4. 27. 6. 253
- Possidentis in dubio melior est conditio, nisi iure familiaritatis possideat. 2. 2. 56. 2. 257
- Possidere intelliguntur creditores hypothecarii, usufructuarii, & similes naturaliter quidam, non tamen civiliter. 1. 2. 9. 1. 294
- Possideri non potest res incerta, nec acquiri. 1. 2. 8. 57. 354
- Posterorum nomine veniant in fideicommissis omnes descendentes cuiuscunque gradus, & sexus, atque etiam descendentes ex feminis. 3. 2. 78. 1. 392
- Posthumi ignoranter præteriti natiuitate sumptur testamentum, nec per codicillarem clausulam sustinetur, maxime si pater extraneum heredem scripserit. 2. 2. 47. 7. 166
- Posthumi natiuitas, vel existentia probari debet ab eo, qui inde testamentum impugnat. 2. 2. 47. 11. 169
- Prælatio an heredibus etiam extraneis mulieris dotem repetentia adversos creditores anteriores aliquando competat. 2. 2. 34. 26. 63
- Prælatio non competit apud nos super re mobili vendita fide habita de pretio venditori, qui speciali super eadem re hypotheca sibi non prospexerit, utique vero super immobili. 3. 3. 10. 6. 292
- Prælatio super fundo emto cum pacto redimendi non competit primo emtori, si fundus iterum venditus sit. 3. 3. 12. 26. 315
- Prælatio an competat venditori, qui fidem de pretio habuit, sed speciali hypotheca sibi prospexit? 3. 3. 10. 5. & 6. 292
- Prælatio ex bulla Piæ competit emtori, si venditor census fundum censum alienare velit. An prælatio hæc hodie adhuc vigeat apud nos. 4. 3. 31. 15. 116
- Prælationis iure non gaudent, nisi doceant se omnem adhibuisse diligentiam, ut solutionem obtinerent, creditores pro redditibus censum, vel usuris ultra præteritum quinquennium. 3. 3. 12. 23. 213
- Prælegata, vel legata ad imputentur legatitiam? 2. 2. 53. 32. 229
- Prælegata an veniant in fideicommissi restitutione, si testator non tantum in testamento, in quo fideicommissum instituit, sed etiam in posteriore codicillo legata heredibus reliquerit? 3. 2. 90. 26. 115
- Prælegata non veniunt in restitutionem fideicommissi, nisi alia appareat testatoris voluntas. 3. 2. 90. 22. 115
- Prælegata ei relicta, qui propria iura habet, quique iustus est, ne ea persequatur, in restitutionem fideicommissi non veniunt. 3. 2. 90. 22. 115
- Prælegata non veniunt in restitutionem fideicommissi, cum testator post relicta prælegata adjicit, in ceteris bonis se heredem instituisse prælegatarium, vixque substituere. 3. 2. 90. 24. 116

- Prælegata, quorum alienationem intra certum tempus prohibuerit testator, fideicommissio hereditatis supposita non præsumitur. **1. 2. 90. 25.** **116**
- Prælegata per fideicommissum restituenta præsumuntur, si absorbeant maiorem partem bonorum. **1. 2. 90. 27.** **117**
- Prælegata in dubio in fideicommissum hereditatis non veniunt. **1. 2. 90. 28.** **117**
- Prælegata sub universali bonorum fideicommissio comprehenduntur, si testator eos de familia substituerit, & caverit, ne bona extra familiam alienentur. **1. 2. 90. 29.** **118**
- Præoccupatio extenditur ad ea omnia, quæ naturali quodam nexu inter se coniuncta sunt. **1. 2. 1. 11.** **228**
- Præoccupatio, seu possessio recens aquæ jus variandi non tribuit. **1. 2. 1. 14.** **219**
- Præoccupatione acquiritur potest. jus extrahendæ aquæ & fluminis, vel molendini construendi. Quid præoccupasse intelligatur? **1. 2. 1. 15.** **218**
- Præoccupationis jus non amittitur, alveo destructo per implerum fluminis, si vestigia operis supersint. Quid si præoccupans ab opere capto desisterit? **1. 2. 1. 5.** **220**
- Præscribi an possit divisio? **4. 3. 15. 8.** **160**
- Præscribitur quo tempore spoli actio ad reintegrandam possessionem? **1. 2. 30. 36.** **326**
- Præscribantur quo tempore actiones in iudicium deductæ, atque deinceps intermissæ? **1. 2. 30. 38.** **327**
- Præscribitur biennio actiones medicorum, & similium ex causa casatoris, nec non salaria familiarum, & famulorum. **1. 2. 30. 32.** **325**
- Præscriptio XXX annorum a reddendis rationibus excusat. **1. 2. 30. 40.** **168**
- Præscriptio ordinaria non currit contra pupillos, aut minores: contra hos vero currit præscriptio longissimi temporis, sed restitui possunt. **1. 1. 42. 1.** **207**
- Præscriptio in facultativis non currit, nisi unus prohibuerit, alter a cæpto opere invitatus desierit. **1. 2. 30. 12.** **314**
- Præscriptio longissimi temporis iure civili bonam fidem nullo tempore deservare videtur. **1. 2. 20. 8.** **168**
- Præscriptio longi temporis non perficitur, nisi possessor bonam fidem initio possessionis habuerit. **1. 2. 30. 2.** **163**
- Præscriptio longissimi temporis apud nos perficitur iuxta præscriptum legum civilium. **1. 2. 30. 9.** **168**
- Præscriptio longæ, vel longissimi temporis interruptitur, si possessio fuerit interrupta: sed præscriptiones annales non currunt ignoranti, nec agere non valenti. **1. 2. 30. 13.** **171**
- Præscriptio quo tempore currere incipit? **1. 2. 30. 30.** **178**
- Præscriptio an, & quæ noceat universitatibus? **1. 2. 6. 3.** **270**
- Præscriptio etiam longissimi temporis, si nullus sit legitimus contraditor, interruptitur, seu suspenditur. **1. 2. 30. 11.** **374**
- Præscriptio cuius temporis excludat actionem spoli? An decennalis aliquando sufficiat? **4. 4. 26. 1.** **247**
- Præscriptione acquirere possunt Vassalli jus prohibendi venationem, & piscationem. **1. 2. 7. 4.** **273**
- In Præscriptione longi temporis titulus possessionis edi debet, nisi, apud emptorem sit. **1. 2. 30. 11.** **169**
- In Præscriptione deducitur belli, & pestis tempora. **1. 2. 30. 18.** **323**
- Præscriptioni an subjaceant fideicommissa? **1. 2. 30. 3.** **165**
- Præsentia alterius partis an necessaria sit in ratihabitione? **1. 2. 25. 15.** **144**
- Præstationis cuiuscunque annus, quæ per se existit, puta census, & similia usurarum debentur post moram. **1. 3. 5. 9.** **256**
- Præsumtio, qua creditur res in inventario descriptas populi esse, an contrarias probationes admittat? **1. 2. 19. 2.** **108**
- Præsumtionem solemnitatum inducit observantia dispositionis testamentariæ. **1. 2. 48. 16.** **177**
- Præteritio filiorum, qui paternæ hereditati renunciaverint occasione matrimonii, vel ingressus in religionem, testamentum irritum non facit. Quid de filia præterita apud nos? **2. 2. 47. 12.** **275**
- Præteritione non obstat, convalescit testamentum, si filius præteritus sponte abhineat, vel præmoriatur. **2. 2. 47. 2.** **160**

Præteritus filius ignoranter a patre non intelligitur in vim clausulæ codicillaris rogatus de restituenda per fideicommissum hereditate extraneis heredibus in testamento scriptis. **2. 2. 47. §. 1.** 161
 Pretii diminutio an fiat, evicta re vendita, si intermedio tempore decreverit rei valor? **4. 1. 26. 19.** 55
 Pretii solutio in censu quibus modis probetur? **4. 1. 31. 10.** 111
 Pretium bonorum, quæ publice vendenda proponuntur, exprimi debet. Quid si falso expreßum sit? **1. 2. 1. 23.** 258
 Pretium in emtione, & venditione consistere debet in pecunia numerata. Quid si partim pecunia, partim res pretii nomine detur? **4. 1. 31. 8.** 15
 Pretium in emtione certum esse debet, saltem per relationem ad aliud. Quid si nullum constitutum sit pretium? **4. 1. 31. 9.** 15
 Pretium rei solvere debet emptor, si res tradita sit. Quid si dubitetur, an res quædam venditione comprehendatur? **4. 1. 24. 10.** 36
 Pretium census solvi debet in pecunia numerata: nisi donationis, legati, vel dotis titulo constituitur. Quid de censibus vitalitatis? **4. 1. 31. 6.** 107
 Farensum census certum esse debet, & iustum. **4. 1. 31. 11.** 113
 ex Primipilari causa præfertur fiscus mulieri titulo dotis agenti, etiam si mulier prior tempore sit **1. 3. 12. 6.** 300
 Primogenia simplicia, quæ vacant per mortem gravati, possunt esse in suspensio, si spes sit probabilis, nec nimis remota nascuturi primogeniti, qui ex femina expectatur. **2. 2. 82. 1.** 419
 Primogenia agnata, vel quæ bonis feudalibus constant in suspensio state nequeunt. **1. 2. 80. 7.** 420
 Primogenia, & feuda primogenio supposita ex consensu Principis eodem jure sequuntur, ita ut femina lineæ actualis excludat masculum alterius lineæ. **2. 2. 81. 11.** 15
 Primogenia a fideicommissis quoad substantiam non differunt. **2. 2. 81. 20.** 20
 Primogenia impoterum restituenda jure regio non egrediuntur quartum gradum; non tamen computatur heres primo gradus. **3. 1. 91. 10.** 231

Codic. Tom. I. V.

Primogenii reintegratio fieri potest per viam non adjudicationis, sed simplicis possessionis in odium indebiti occupantis, favore plurium, quorum unus jus ad illud competit. **3. 2. 82. 19.** 149
 in Primogeniis, nisi testator aliter caverit, in primis spectatur linea, tum gradus, deinde sexus, postremo ætas. **1. 2. 82. 6.** 13
 in Primogeniis regularibus femina lineæ actualis præfertur masculo alterius lineæ. **1. 2. 82. 9.** 14
 in Primogenio, quod lex municipalis inducit in scadis, proximior præfertur remotiori, nisi nepos concurret cum patruo. **1. 2. 82. 12.** 15
 a Primogenio, ad quod testator post filios vocavit primogenitam, ejusque masculos primogenitos, hisque deficientibus secundo, & tertio genitam, masculus nepos primogenitæ filia testatoris non excludit secundo, vel tertio genitam filiam. **1. 2. 82. 10.** 25
 in Primogenio masculus lineæ ingressæ præfertur masculo alterius lineæ, licet hic proximior sit ad succedendum; nisi testator aliter caverit, & de majoratu saluatio senserit. **3. 2. 82. 11.** 27
 in Primogenio masculos ex secundogenita filia primo natus præfertur masculo deinceps nato a filia primogenita, si testator, agnatis deficientibus, vocaverit primum masculum ex neptibus. **1. 2. 82. 13.** 28
 in Primogenio instituto pro masculis, & feminis, licet cum prælatione masculorum, tamen si caverit testator, an nepos patruo præferatur, femina lineæ actualis præfertur masculo alterius lineæ. **1. 2. 82. 11.** 28
 in Primogenio femina lineæ actualis præfertur masculo alterius lineæ, quamvis testator feminas ad primogenium non admittat, nisi post masculos. **1. 2. 82. 14.** 29
 in Primogenio femina lineæ ingressæ, & actualis præfertur masculo alterius lineæ proximioris in ordine successionis, tamen si agatur de fundo, quod utque primogenio subint. Quid de primogenio legalis? **3. 2. 82. 15.** 29
 in Primogenio masculus licet remotior præferatur feminæ proximiori in successione

G g g

- feudi, in quo primogenium institutum non sit. *3. 2. 82. 16.* 90
- Primogenium non sit secundogenitus, cum ille filios superfluit post se reliquit. *3. 2. 82. 7.* 13
- Primogenium simplex in suspenso esse non potest, si vacet ob culpam gravati, vel remota sit spes nascitur masculi ex genere vocatorum. *2. 2. 82. 6.* 119
- Primogenium regulare jure Regio in feudis inductum non est, sed prohibita divisio inter plures vocatos, ut ad majorem aetatem perveniat. *3. 2. 81. 13.* 15
- Primogenium Reale durat, quamdiu permanet res ipsa, cui inhaeret; personale interit cum persona. *3. 2. 82. 1.* 112
- Primogenium uni tantum, & perpetuo deferri debet, alioquin fideicommissi naturam induit. *3. 2. 92. 2.* 114
- Primogenium pure, & sub conditione institui potest, testamento, vel actu inter vivos, expresse, vel tacite. *3. 2. 92. 3.* 115
- Primogenium in dubio an praesumatur institutum? An praesumatur perpetuum in eadem linea, cum de illius institutione certo constat? *3. 2. 92. 4.* 115
- Primogenium personale non egreditur personam speciatim nominatas? *3. 2. 91. 5.* 116
- Primogenium salutarium de linea in lineam non intelligitur institutum a testatore, qui ad illud vocaverit primogenitum, & ipsius descendentes, vel ipsius lineam in infinitum. Quid si agnationis favore ordinatum sit? *3. 2. 92. 7.* 118
- Primogenium perpetuum in familia censetur instituisse testator, qui cavet, ut honorum successio ad vocatos deferatur, servato ordine primogeniturae. *3. 2. 92. 8.* 119
- Primogenium irregulare, seu facti in feudis, & feudorum sola individua propria inducta est jure Regio. *3. 2. 81. 14.* 16
- Primogenium quibus indicibus colligatur institutum fuisse in eadem tantum, vel etiam in alia descendendum, aut familiarum linea. *3. 2. 82. 6.* 13
- Primogenium cui debeatur, si neuter ex comendatibus constitutus sit in linea aequali? *3. 2. 92. 7.* 147
- Privationis, seu ademptionis hereditatis, vel legati ob non impletam testatoris voluntatem non incurritur poena, nisi certo constet de hujus poenae indicatione. *3. 2. 42. 5.* 116
- Privationis, seu ademptionis poena V. in V. poena.*
- Privilegia interpretatione utrum ampliari possint? *1. 1. 1. 23.* 17
- Privilegia an pro arbitrio concedentis revocantur? *1. 1. 1. 24.* 17
- Privilegia an per non usum amittantur? *1. 1. 1. 25.* 18
- Privilegium personale cedi non potest, utique reale. *1. 1. 1. 22.* 17
- Probationes leviores sufficiunt de alimentis praestitis. *1. 1. 6. 22.* 16
- Probationes manifestae contra instrumentum admittuntur; non tamen articuli ad probanda pacta instrumentum contraria. *4. 1. 4. 1.* 206
- Procurator officium an possit sine solemnibus a minoribus alienari? *1. 1. 1. 21.* 124
- Procurator, an transferre possit possessionem per clausulam constituti? *1. 2. 9. 20.* 101
- Procurator inventario legali heredis nomine interesse non potest, nisi speciali mandato instructus sit. *2. 2. 19. 7.* 277
- Procurator ad lites heredis potest esse testis, cum hereditatis inventarium constituit. *2. 2. 19. 11.* 278
- Procurator an sine mandato rem pignori dare possit? *3. 1. 9. 2.* 286
- Procurator speciatim constitutus pro primo judicio causam appellationsis prosequi non potest. *4. 4. 3. 2.* 185
- Procurator cum libera donare non potest; nec ejus confessio de soluta pecunia nocet domino. *4. 4. 2. 4.* 185
- Procurator hodie etiam post litem capiam revocari potest, dummodo alius constituitur; atque revocatio partis, & iudici in actis non fiat. *4. 4. 2. 8.* 188
- Procurator in judicio apud nos regulariter sistit; sed alium ipse eligere non potest. *4. 4. 31. 1.* 266
- Procuratores ad negotia emere possunt. *3. 2. 2. 14.* 21
- Procuratori ad lites, vel ad vendendum solvi non potest, nisi speciale manda-

tum datum sit. An præposito ad contrahendum? Quid si solvatur post revocatum mandatum? **4. 1. 16. 5. 163**
 Procuratoris dolus in re mandata nocet domino, sicut confessio, nisi hæc congruo tempore revocetur, vel adversus eam restituito impetretur. **4. 4. 2. 1. 136**
 Procuratoris officium non cessat morte mandantis, si decesserit, re nōo amplius integra. **4. 4. 2. 7. 187**
 Prodigii contractus ante interdictionem an semper valeat? **1. 1. 16. 4. 5. 97**
 Prodigio in diversis locis bona habente, æo sententia unius iudicis ad omnia bona extendatur? **1. 1. 16. 6. 99**
 Prodigus, licet ad sanos mores redierit, ipso iure non recuperat bonorum liberam ministrationem. **1. 1. 16. 9. 100**
 ex Proemio dispositionis dignosci potest voluntas instituendi primogenium. **3. 1. 92. 3. 133**
 Professionem religiosam probare debet, qui nitiur renunciatione facta sub hac conditione. **3. 1. 1. 94. 204**
 Professores artium liberalium æo excusentur a tutela, & cora? **1. 1. 18. 6. 153**
 Prohibitio sola otendi servitute non excludit patietiam domini fundi servientis: sed necessaria est contraditio judicialis, aut factis, non solis verbis testata. **1. 2. 10. 10. 313**
 Promissio alienandi facta a minore nollius roboris est. **1. 1. 21. 6. 123**
 Promissio dotis facta præsentem filia valet, licet filia expresse non consenserit, dummodo non cocontraxerit, si celebratum deinde fuerit matrimonium, cujus intuitu promissio facta fuit; licet per aliquod tempus iō suspensio extiterit. **1. 2. 26. 41. 417**
 Promissio dotis valet, licet filia, com dos sponso promittitur, præsentem nōo sit: atque pater sponsi, sponso absente, potest dotem acceptare. **1. 2. 26. 44. 418**
 Pronepotes etiam filiorum nomine venire possunt in fideicommissis ab ascendente institutis, ad quæ filii vocati sint. **2. 2. 77. 18. 385**
 Pronepotes, ceterique fratrum filii non præferuntur patruo in primogenio, quod

lex regia iō feudis induxit. **1. 2. 81. 27. 17**
 Prorogari non potest iurisditio iudicis secundæ cognitionis, ut iudicet in prima instantia, licet partes consentiant. **4. 4. 34. 4. 273**
 Proximior præfertur remotiori in primogenio, quod lex municipalis inducit in feudis, nisi nepos concurrat com patruo. **1. 2. 81. 12. 15**
 Proximior iure regio in feudis succedit. **1. 2. 81. 15. 16**
 Proximioribus sōm domus de Titlis ad fideicommissum vocatis, feminæ oon intelliguntur vocatz. **3. 2. 81. 2. 12**
 Proximioribus relicto fideicommissio, vel primogenio, filius, vel filia primogeniti defuncti post mortem olumi possessoris præfertur patruo. **1. 2. 81. 4. 12**
 Proximiorum nomine an veniant tum descendentes, tum collaterales? **1. 2. 81. 3. 10**
 Proximiorum nomine qui veniant in fideicommissis? **1. 2. 81. 1. 9**
 Proximitas in primogeniis, & fideicommissis, quæ ad onum perveniunt, non inspicitur, prout iō successioneibus. **1. 2. 81. 8. 13**
 Pupilli, & minores an in iudicio stare possint? An eorum tutores, & curatores? An ab his cautio de rato desideretur? **4. 4. 31. 2. 167**
 Pupillis, viduis, & similibus competit privilegium fori. Quid si tum actor, tum reus privilegio gaudeant? **4. 4. 4. 34. 15. 288**
 Pupillus an dici possit decessisse sine testamento? **1. 1. 2. 16. & 40. 39. & 94**

Q

- Q**uadiennium petendæ restitutioni præfixum utile est ab initio. **1. 1. 41. 1.** **307**
- Quarta debetur mulieri, quæ promissam dotem quacumque ex causa exigere non potest. **1. 2. 16. 10.** **350**
- Quarta beneficii in bonis mariti mulier potest renunciare; sed suspecta est renuntiatio facta constante matrimonio. **1. 2. 16. 1.** **346**
- a Quarta beneficii heredes non præsumunt excludere mulierem dotem offerendo; nec maritus testamento ita cavere potest. **1. 2. 16. 14.** **351**
- Quarta fructus mulieri inopi, & indotatae a quo tempore debeantur? **1. 2. 16. 16.** **352**
- Quartam duplicem detrahunt filii a parentibus fideicommissio in diem, vel sub conditione gravati. Quid si fideicommissum per clausulam codicillarem inducatur? **1. 2. 30. 4.** **100**
- Quasi possessio in rebus corporalibus locum habet. Quomodo hæc acquiratur, & quos effectus pariat? **1. 2. 9. 4.** **295**
- Querelam inofficiosi instituere potest filius exheredatus, si heres exierit legatario, & legatum nec dum solutum petierit. **1. 2. 31. 1.** **206**

R

- R**atihabitio tacita contractus firmiores scientiæ probationes requirit. **1. 1. 25. 5.** **140**
- Ratihabitio vix firmat contractum dolo celebratum. **1. 2. 25. 6.** **140**
- Ratihabitio contractus perperam celebrati confectas desiderat solemnitates, si in minori solemnitate fiat. **1. 1. 35. 7.** **141**
- Ratihabitio omnis retrahitur ad initium contractus. **1. 1. 35. 8.** **142**
- Ratihabitio contractus non inducitur ex actibus, qui necessitate impellente sunt. **1. 1. 35. 9.** **142**

- Ratihabitio tacita contractus ex actu posteriori non inducitur, nisi necessariam inter se connexionem habeant. **1. 1. 35. 10.** **142**
- Ratihabitio tacita venditionis ex petitione pretii non inducitur. **1. 1. 35. 11.** **142**
- Ratihabitio contractus perperam gestii restitutionis beneficium excludit. **1. 1. 41. 3.** **311**
- Ratihabitio contractus perperam celebrati in minori ætate an inducatur ex novo contractu inito in prioris consequentiam? **1. 1. 35. 12.** **143**
- Ratihabitio universitatis, ut vim det contractui, qui ab initio nullus fuit, quæ desiderantur conditiones? **1. 2. 2. 22.** **2**
- Ratihabitio an inducatur, si unus contractus fiat in priorem consequentiam? **1. 1. 35. 12.** **143**
- Ratihabitione non convalescit contractus ab initio nullus, nisi ratihabens plene sciverit jus, & factum. **1. 1. 35. 2.** **139**
- in Ratihabitione an præsentia alterius pariter necessaria sit? **1. 1. 21. 15.** **144**
- Ratihabitione convalescit contractus perperam ab administratore universitatis gestus. **1. 2. 21. 21.** **218**
- Ratihabitione ut convalescat alienatio immobilium universitatis non rite facta, quæ desiderantur? **1. 2. 3. 35.** **263**
- Ratihabitionis tacite an idem sint effectus, ac expressæ, cum agitur de confirmando donatione. **1. 2. 21. 10.** **383**
- Rationem reddunt eorum, quæ administraverunt, qui ad tutelam vocati non sunt; nisi doli argui possint. **1. 1. 30. 2.** **164**
- Rationem reddere debet tutor omnium, quæ fecit, atque male omisit; atque etiam fructuum. Quid de consuetudine vallis Augustæ? **1. 2. 30. 15.** **170**
- Rationes reddere non tenetur tutor, si minor dolo subtraxerit libros administrationis. **1. 1. 30. 11.** **169**
- Rationes reddende sunt in loco, quo tutela, vel cura administrata fuit, seu in quo sita sunt bona. **1. 2. 30. 16.** **171**
- Rationes reddi debent coram iudice loci, ubi bona administrata sunt. Quid de tutoribus dativis. **1. 1. 30. 18.** **172**

Rationes reddendæ sunt singulis annis, idest calculi poendi pro singulis annis. s. s. 30. 20. ¹⁷³

Rationes legitimo modo semel reddite: tunc non debent, nisi error, dolus, vel inscio demonstrat. t. l. 30. 25. ¹⁷⁵

Rationes reddere debent administratores rerum alienarum. 1. l. 30. l. ¹⁶¹

Rationes a quo reddendæ sint, si plures sint tutores, vel curatores, & omnes administraverint? l. t. 30. 3. ¹⁶⁴

Rationes ob nondum redditas solutio debiti liquidi an differri possit? l. l. 30. 11. ¹⁶⁹

Rationes petere potest pupillus, si malit a tutore in loco domicilii, dummodo instrumenta ibi transferat. l. l. 30. 17. ¹⁷¹

Rationes petere an possit pupilli creditor? l. s. 30. 8. ¹⁶⁷

Rationes reddere tenetur heres tutoris, atque heredibus pupilli reddendæ sunt. t. l. 30. 3. ¹⁶⁶

Rationes reddunt administratores universitatum. An nec dum finito officio? t. l. 3. l. ¹⁶⁷

Rationes societatis an remitti possint, cum eadem initur? 4. 3. 12. 15. ¹⁵⁸

Rationibus in reddendis regulariter exhiberi debet inventarium, & liber acceptorum, atque expensarum; nec sufficit in folio rationes reddere. l. l. 30. 21. ¹⁷³

Rationum redditio testamento remitti non potest: facta tamen remissio prodest, ne tam subtilis inquisitio fiat. l. l. 30. 9. ¹⁶⁸

Rationum redditio tam subtilis non exigitur inter conjunctos. l. l. 30. 24. ¹⁷⁵

Rationum redditio XXX. annis prescribitur. t. s. 30. 10. ¹⁶⁸

Recognitionibus an probetur emphyteusis? 4. 3. 30. 7. ⁹⁷

Redinendi passum, V. in V. Passum.

Registratio quid sit, & quis ejus effectus? t. l. l. 3. ¹⁰

Rei duo non sunt, nisi uno tempore, eandem rem in solidum stipulentur, vel promittant. 3. 1. 18. s. ¹³⁷

Rei duo etiam in censu constitui possunt. 3. 1. 18. 2. ¹³⁸

Rei debendi gaudent beneficio divisionis, nisi ei renunciaverint. 3. 3. 18. 1. 340

Rei duo, seu correi etiam ex judicio fiunt. Quid de litis expensis? 3. 1. 18. 2. ¹³⁸

Rem ultimam in dotem traditam maritus plerumque non cogitur restituere, sed tantundem. 2. 2. 14. 16. ¹⁸

Rem alienam fideicommissa a testatore sciente suppositam heres emere tenetur. 3. 2. 81. 2. & 3. ³³

Remissio mercedis non fit favore conductoris ob fortuitos casus, si eorum periculum in se suscepit: nisi insoliti fiat. 4. 3. 29. 17. ⁸⁸

Renuncians filia paternæ hereditati, eam dos ei constituta fuit, potest a dote recedere, ut legitimam consequatur. 2. 2. 37. 6. ¹¹

Renuncians omni juri super certa re competenti sibi renunciare quoque intelligitur fideicommissa, cujus restitutor ipsi fieri deberet. 3. 2. 92. 3. ¹⁰⁰

Renunciare sine solemnibus non potest minor juri ad immobilia, cujus probabilem spem habeat. l. t. 21. 8. ¹²²

Renunciare potest mulier Senatusconsulto Vellejano, dummodo de juribus suis certior facta sit. 3. 1. 20. 6. ⁴⁰⁹

Renunciare potest exceptioni non numeratæ pecuniæ, saltem ex intervallo. Quid si iurjurandum adjectum fuerit? 3. 3. 21. 6. ⁴⁰⁶

Renunciante jori detrahendæ Trebellianicæ intelligitur filius, qui probaverit testamentum patris, quo prohibitus est, ne eam detrahat. 3. 2. 92. 18. ¹¹³

Renunciatio, quæ damnosa non sit, sustinetur licet, consuetæ solemnitates prætermisissæ fuerint. l. s. 16. 4. ¹⁹⁷

Renunciatio maternæ, seu fraternæ successioni jam delatæ, cum patet dotem congruam ea suis bonis constituit, nullus est roboris. t. 2. 16. 19. ⁴¹⁶

Renunciatio pluribus hereditatibus ex causa lisionis rescinditur, si id, quod mulier per renunciationem consecuta est, tantum respondeat hereditati dotantis. 2. 2. 18. 2. ¹¹⁶

Renunciatio bonis paternis, & maternis non trahitur ad fraternam, quævis a parentibus ad fratrem pervenerint. 2. 2. 28. 3. ¹⁷

Renunciatio legitimæ non continetur generali successione renunciatione. 2. 2. 28. 3. ¹⁷

Renunciatio legitimæ non continetur generali successione renunciatione. 2. 2. 28. 3. ¹⁷

Renunciatio legitimæ non continetur generali successione renunciatione. 2. 2. 28. 3. ¹⁷

Renunciatio legitimæ non continetur generali successione renunciatione. 2. 2. 28. 3. ¹⁷

2. 33. 51.
 Renunciatio hereditatis facile non inducitur. 2. 2. 55. 10.
 Renunciatio fideicommissio facile non praefumitur, nec nocet posterioribus vocatis, nisi renunciantis hereditatem adeat. 1. 3. 91. 2.
 Renunciatio patris in fideicommissio non nocet filijs, nisi quatenus heredes patri sint. 1. 2. 91. 6.
 Renunciatio matris per se non nocet filijs, qui, matre praemortua, proprio jure ad successionem veniunt. 3. 1. 11. 103.
 Renunciatio facta sub conditione religiosa professionis non nocet, nisi professionem allegans eam certo probet. 1. 3. 1. 14. 104.
 Renunciatio futurae successionis, si speciatim de aliqua concepta sit, ad alios nominatim non comprehensas trahi non debet. 3. 1. 1. 31. 104.
 Renunciatio successionibus amplissimis verbis concepta complectitur omnes successiones, atque ipsam legitimam. 1. 1. 1. 16. 105.
 Renunciatio ex causa litionis potest irrita fieri. 1. 3. 1. 37. 105.
 Renunciatio futuram successionem facta occasione religiosa professionis irrita est, si professio religiosa ab initio non substiterit. Quid si monachus ex iusta sapientie causa ad seculum revertatur? 1. 3. 1. 37. 106.
 Renunciatio facta a minore occasione matrimonij spiritualis, vel carnalis apud nos sine solemnibus valet, licet cedat favore consanguineorum, vel feminarum. 1. 3. 1. 39. 107.
 Renunciatio facta, instante patre, qui dotem dedit, patri, ejusque filijs prodest, licet speciatim expressa non fuisse per sona, cujus favore cedat. Quid de matre, vel fratre? 1. 3. 1. 40. 107.
 Renunciatio facta futurae patris successioni non tollit facultatem succedendi ex testamento. 1. 3. 1. 43. 109.
 Renunciatio perspicua desideratur, ut duo correi debendi excludantur a beneficio divisionis. Quid si se obligaverint, in forma Camerae? 1. 3. 1. 18. 6. 141.
 Renunciatio generalis an privet fideiussorem beneficio ordinis, & divisionis? 1. 3. 19. 18. & 19. 124.

- ad Repudiandam hereditatem a Principe restitutus heres intra certum tempus dimittere debet possessionem rerum hereditariam, vel declarare quo titulo quasdam retineat. 2. 2. 60. 2. 104.
 Repudians hereditatem jure patronatus ordinatum a testatore favore successionis non amittit. 2. 2. 60. 7. 107.
 Repudiare hereditatem semel agnitam nemo potest, nisi ex iusta causa: nec potest rescriptum Principis heredi, qui res hereditarias subtraxerit, vel celaverit. 2. 2. 60. 2. 103.
 Repudiata censetur hereditas, intra triginta annos non adita, nec deducuntur tempora belli, aut pestis. 2. 2. 60. 1. 106.
 Repudiata Principis beneficio hereditate, bonorum possessio dimittenda est; vel in judicio declarandum, quo alio, quam hereditario titulo retineatur. 2. 2. 60. 3. 105.
 Res sacra vendi nequeunt. Quid de jure patronatus, sepulcrorum, & similibus? 1. 2. 1. 1. 113.
 Res obligata cum clausula constituti non potest dari in solutum, nec creditor quidem anteriori. 1. 2. 2. 12. 108.
 Res litigiosa donari non potest. 1. 2. 21. 10. 107.
 Res litigiosa dotis, & donationis propter nuptias causa alienari potest ab eo, qui alia bona non habet, & dotem, vel donationem propter nuptias dare tenetur. 1. 2. 26. 35. 114.
 Res in locum fundi dotalis subrogata donales sunt. An res extra ex pecunia dotali ejusdem conditionis sit? 2. 2. 32. 6. 116.
 Res mobiles dotales cujuscumque generis pro arbitrio possunt alienari. 2. 2. 32. 9. 117.
 Res aliena an pignori dari possit? 1. 3. 9. 1. 128.
 Res heredis per fideicommissum relinquere possunt. Quid si testator suam rem esse putaverit? 1. 2. 81. 1. 118.
 Res mobiles apud nos fideicommissio subijci an possint? 1. 2. 81. 4. 114.
 Res aliena quo sensu vendi possit. 4. 1. 22. 18. pag. 35, & 4. 1. 24. 1. 115.
 Res iudicata pro veritate accipitur, dammodo lata sit, servato juris ordine. 4. 4. 36. 6. 122.

Rescripto venditionis, V. in V. Emio, & in V. Venditio. 4.

Rescripta plura si quis obtineat ad constituendum inventarium, non facta priorum mentione, subreptis censetur. *L. 1. 1. 13.* 14

Rescripte licet generalibus verbis concepta sint, non continent, quae Princeps verosimiliter non fuisset in specie constitutus. *1. 1. 1. 16.* 15

Rescripte Principis ite sunt explicanda, ne juris regulas, vel publicam utilitatem laedant, aut jus alteri quaerant. *1. 1. 1. 17.* 15

Rescriptum circumferens sententias non irritat eas, quae in rem iudicatam transierunt. *1. 1. 1. 19.* 16

Rescriptum obreptum, vel subreptum nullius est roboris. *L. 1. 1. 12.* 13

Rescriptum Principis an valeat, ut causae inaeconventionalis simul cum coventionali definatur, si impetrans, aspraferit, hanc ad jus posse assignari, cum iam esset assignata? *L. 1. 1. 14.* 14

Reservatio dominii, V. in V. Dominium.

Restituantur an heredes minoris sive sui, sive extranei, adversus aditam hereditatem ex persona minoris. *1. 1. 1. 18.* 201

an Restituantur minores adversus tres sententias conformes? *1. 1. 1. 19. 3.* 205

an Restituatur minor contra minorem, vel universitatem? *L. 1. 1. 32. 12.* 195

Restitui ex causa potest minor ad adeundam eam beneficium inventari hereditatem. *1. 1. 1. 38. 5.* 203

Restitui possunt minores adversus sententias prolatas a iudicibus praefecti praetoris auctoritate praeditis. *L. 1. 1. 39.* 205

Restitui volens in integrum contractum in minori aetate celebratum fuisse probare debet. *1. 1. 1. 35. 1.* 190

Restitui potest filius, qui pro patre fidei iussit. *1. 1. 1. 35. 10.* 194

Restitui possunt pauperes in integrum, si laesi sint in alienatione bonorum. *L. 1. 2. 5. 2.* 267

Restitui potest tum minor, tum etiam maior ad adeundam hereditatem, quam repudiavit. Quo differant in hac re sui heredes ab extraneis? *2. 2. 60. 7.* 208

Restitui potest ex iusta causa ad constituendum inventarium post aditam pure hereditatem heres non tantum aetate minor, sed etiam maior. *1. 2. 59. 42.* 208

Restitui ad constituendum inventarium an possit ille, qui putaverit, se non nisi quartam hereditatis partem habiturum, ex asse autem successurus sit. Quid si quis per errorem se effugerit pura heredem? *2. 2. 59. 45.* 206

Restituitur ex causa laesionis minor adversus venditionem etiam publice factam. Quid de locacione, & illis, qui minorum iure utuntur? *1. 1. 36. 1.* 196

Restituitur minor adversus actionem sub hac factam, si laesum se probet etatis imbecillitate. *1. 1. 36. 2.* 196

Restituitur minor laesus adversus dotem promissam. *L. 1. 37. 2.* 198

Restituitur adversus iurjurandum sive delatum, sive praestitum minor ex laesione immodica. *1. 1. 37. 3.* 200

Restituitur minor ex causa laesionis adversus aditionem hereditatis, & pronuntiationem heredis. *1. 1. 38. 1.* 201

Restituitur minor adversus lapsum temporis constituendo inventario praestituti. *1. 1. 38. 6.* 201

Restituitur minor adversus propriam confessionem in iudicio factam. An contra pronuntiationem positionem? *1. 1. 39. 1.* 204

Restituitur quandoque dos existimetur soluto matrimonio, sive in re mobili, sive in re immobili constituta fuerit. *2. 2. 32. 11. & 12.* 38

Restitutio adversus sententiam excludit necessitatem revisionis. *L. 1. 39. 6.* 206

Restitutio ex capite ignorantiae an concedatur minoribus post triginta, vel quadraginta annos. *1. 1. 41. 1.* 209

Restitutio minori concessa in re communi individue prodest majori. Quid de venditione? *1. 1. 41. 1.* 210

Restitutio an denegetur, si iurjurandum contractus adiectum fuerit? *1. 1. 41. 1.* 210

Restitutio denegatur minori, qui dolo se maiorem affirmaverit, nisi alter contractus minoris etatis consensus sit. *1. 1. 43. 2.* 211

- Restitutio ab universitatibus intra consue-
tum tempus quadriennii peti debet. 1.
2. 5. 4. 270
- Restitutio omnia in pristinum statum re-
ducit. 1. 2. 6. 5. 270
- Restitutio ex causa ignorantiae non datur
adversus praescriptionem longissimi tem-
poris; nisi simul coneratur iusta alia
caussa. 1. 2. 20. 20. 373
- Restitutio in integrum quo differat a re-
fensione contractus perperam gestis? 1.
1. 35. 4. 190
- Restitutio ad repudiandam hereditatem in-
tra quod tempus peti debeat a majore
peti minori succedit? 1. 2. 41. 4. 190
- Restitutio conceditur ad adeundam heredi-
tatem, quam defunctus ob grassantem
pestem adire non potuit. 2. 2. 51.
6. 248
- Restitutio ad conficiendum inventarium fa-
cilis conceditur, si petatur modico
tempore post mortem ejus, de cuius
hereditate agitur. 2. 2. 59. 43. 242
- Restitutio ad conficiendum hereditatis in-
ventarium denegatur ei, qui suspectus
sit perverae administrationis, & dila-
pidationis. 2. 2. 59. 48. 302
- Restitutio facilius conceditur ad complen-
dum legale inventarium, cujus tempora
lapsa sint impedimento belli. 2. 2. 59.
49. 302
- Restitutio dotis an differri possit ob de-
bitum matris liquidum, vel illiquidum?
2. 2. 34. 63. 273
- Restitutio in integrum omnia in pristinum
statum reducit. Quid si bona post bel-
lum restituta per plures manus am-
bulaverint? 4. 4. 24. 1. 243
- Restitutio concessa adversus sententiam,
quatenus foveat jus in meritis, an im-
pediat illius executionem? 4. 4. 24.
2. 243
- Restitutio impetrata a Principe adversus
sententiam an in omni casu impediat
illius executionem? 4. 4. 17. 9. 312
- Restitutio a Principe concessa alicui ad
conficiendum inventarium, postquam
hereditatem pure adierat, creditores
et alique, quorum interest, vocandi sunt.
2. 2. 59. 50. 302
- Restitutio in integrum beneficium uni-
versitatis casuscumque speciei com-
petit, si laesum sit. 1. 2. 6. 2. 269
- Restitutio ad conficiendum inventarium
post aditam pure hereditatem beneficium
habet, qui aliis negotiis distentus est,
puta sit secretarius universitatis. 2. 2.
59. 44. 299
- Restitutio iustam praebet causam ad
conficiendum inventarium res alienum
prius latens, quod postea emerit. 2.
2. 59. 46. 300
- Restituuntur in integrum successores uni-
versales ex persona minoris, nisi defun-
cti memoria inde laedatur. 1. 1. 35.
21. 195
- Restituuntur ad conficiendum inventarium,
licet heredes simplices sententia iudicis
pronuntiat fuerint, minores si laesi sint
ex hereditatis additione pure facta. 2.
2. 59. 51. 302
- Retrahitur a statu inductus quomodo ac-
cipiatur. 1. 1. 2. 20. & 21. 16
- Retrahitur legalis, vel generalis qui dicitur
intra quod tempus exerceri debeat?
A quo momento tempus currere inci-
piat? An contra ignorantem currat?
Quid si venditor caute celet secretam
venditionem? An interpellatio extra ju-
dicialis sufficiat? 4. 3. 28. 11. 74
- Retrahitur in re nri volens debet offerre pre-
tium, & impensas? 4. 3. 28. 12. 76
- Retrahitur legalis ius in extraneum trans-
ferri non potest, sed retrahere potest,
qui nihil in bonis habet, si mutuum pec-
uniam inveniat. 4. 3. 28. 13. 76
- Retrahitur an locum faciat evictioni? 4. 3.
26. 2. 44
- Reus ex causa onerosa, ad quem nihil
pervenit, executionem praeviam alterius
rei iuste desiderat, suis usque sumptibus.
1. 3. 18. 8. 343
- Reus prius excuti debet, licet fideiussor
renunciaverit beneficio ordinis, seu ex-
cussionis, sumptibus ipsius fideiussoris.
Cnr a jure Romano in hac parte reces-
sura sit? 3. 3. 19. 20. 323
- Reus unus ex duobus stipulandi potest in-
tegrum debitum petere ab uno ex reis
debendi, vel singulos pro virili parte
convenire. Quid si partem ab uno ac-
ceperit? 3. 3. 18. 1. 339
- Revocatio testamenti non praesumitur, sed
plene probanda est. 2. 2. 52. 5. 204
- Riparium usus communis est; proprietates
eorum, qui proprie ripas gerenda pos-

fident. 1. 1. 17. 210
 Riparum possessoribus licet eas munire,
 atque paulatim divertere flumen agge-
 ribus extructis, si grave imminet da-
 mmum. 1. 2. 18. 221
 Ripis munire aliquando teneatur, qui
 aquam e flumine derivare voluit. 1.
 2. 1. 19. 221
 Rivi purgatio, & refectio eorum oneri
 est, qui aqua uruntur. 1. 2. 13. 24. 116
 Rupto per nativitatem posthumi ignoran-
 ter prateritis testamento, adhuc debent
 legata saltem pia, & fideicommissa
 singularia. 2. 2. 47. 9. 167

S

Salarium an debeatur tutoribus, vel cu-
 ratoribus? 1. 1. 17. 1. 100
 & 1. 1. 33. 2. 180
 an Satisfacere debeat actor, & reus se ju-
 dicio stitutos; saltem si reus alienigena
 sit? 4. 4. 12. 1. 200
 Satisfactio an sit de substantia usufructus
 impropria? 1. 2. 19. 1. 364
 Satisfactio injungitur ei, cui aliquid præ-
 standum decernitur sub onere restituendi.
 si ita jodiciari contigerit. Quid si fi-
 deijussor non inveniat? 4. 4. 12. 3. 201
 Satisfactionem heres potest usufructuario
 remittere, non tamen testator. 1. 2.
 16. 1. 349
 Schedules traditio an necessaria sit, &
 exaratio rogatus ipso nuncupationis mo-
 mento in testamento? 2. 2. 48. 27. 185
 Scientia vitii an præsumatur in minore
 ratum habente contractum? 1. 1. 35.
 4. 340
 Scientia domini fundi servientis an neces-
 saria sit, ut servitus præscriptione ac-
 quiratur? 1. 2. 10. 7. 312
 Scriptura an necessaria sit apud nos ad
 vim testamenti nuncupativi? 2. 2. 48.
 22. 182
 Scriptura privata, ejus mentio facta sit
 in testamento, an vim instrumenti habeat,
 quoad prælationem creditoris hypothe-
 carii? 3. 3. 12. 22. 306
 Scriptura privata plene non probat, ut
 prælatio creditori in hypotheca com-

petas, nisi testes deponant de tempore,
 atque constet de nota manu. & sub-
 scriptione testium. An de rei veritate
 deponere necesse sit? 3. 3. 12. 11. 306
 Scriptura a duobus testibus subscripta suf-
 ficere potest ex fori benignitate ad præla-
 tionem in hypotheca, si deponant de
 veritate rerum in ea contentarum. 3.
 3. 12. 14. 107
 Scriptura privata, de ejus veritate certo
 constet, licet testes tres adhibiti non
 fuerint, sufficere potest ad prælationem
 creditoris, qui ea nititur, odio
 instrumentarii posterioris. 3. 3. 12.
 15. 308
 an Scriptura privata trium testium sub-
 scriptione destituta per equipollens sup-
 pleatur, a prudenti judicio arbitrio pen-
 det singulis adjunctis pensatis. 3. 3.
 12. 16. 308
 Scriptura ad vim fideicommissi non re-
 quiritur? 3. 2. 88. 2. 84
 Scriptura privata an prælationem in hy-
 potheca aliquando tribuat? 3. 3. 12.
 12. 306
 Scripturam recognoscens, sed cum quali-
 tate, tantum tenetur, quatenus fert ad-
 jecta qualitas; nisi hæc separari possit,
 vel turpis sit. 4. 4. 14. 2. 210
 Scripturæ privatae probant contra scriben-
 tem, quamvis dies, & annus desint,
 quos tamen adicere opportunum est. 4.
 4. 14. 7. 209
 Secretarium novum, licet minori salario,
 universus invita suscipere non cogitur.
 1. 2. 3. 11. 312
 Secundogenia iisdem regulis subsunt, ac
 primogenia; atque in his nepos patrum
 excludit. 3. 2. 92. 18. 148
 Secundogenitus per mortem primogeniti
 primogenitus non fit, cum ille filios
 superstitibus post se relinquit. 3. 2.
 81. 7. 11
 Senatui obijci non potest error juris, sed
 tantum facti. 1. 1. 2. 16. 18
 Senatus per æconomum aquam distri-
 buit, si neuter possessionem probet, vel
 utriusque pares sint probationes. 1. 2.
 33. 18. 338
 Senium, vel ægrotudo corporis plerum-
 que non auferit testandi facultatem. 2.
 2. 40. 5. 174

H h h

Cod. Tom. IV.

- Sententia pro furioso indefenso lata non valet. 1. L. 16. §. 2. 99
- Sententia per restitutionem in integrum irrita facta, tum minor, tum adversarius minoris jura sua recipit. 1. 1. 19. 4. 206
- Sententia judicis an, & quatenus filiationem probet? L. 1. §. 8. 45
- Sententia de dote in tuto collocanda nocet omnibus, qui ad dotis restitutionem tenentur: atque etiam creditoribus in alia provincia degenibus, nec vocatis. 2. 2. 11. 16. 48
- Sententia, qua quis declaratus fuerit heres cum beneficio inventarii, non nocet illis, qui possident bona fideicommissaria, quæ heres sibi deberi alleget. 2. 2. 19. 5. 276
- Sententia de ordine creditorum hypothecam habentium in iudicio concursus fertur, licet unus creditoris jus quoad quantitatem incertum sit. 1. 2. 12. 35. 319
- Sententia judicis laici apud nos hypothecam parit. An ecclesiastici? 1. 2. 11. 2. 295
- Sententia Senatus executioni mandatur non obstante rescripto revinonia, dummodo fideiussores præsententur. An nuda cautio aliquando admittatur? Quid si per viam restitutionis? 4. 4. 41. 2. 331
- Sententia non statim executioni demandatur, sed modicum tempus conceditur reo ad solvendum. 4. 4. 17. 8. 112
- Sententia subornalis executioni non potest demandari sine nova citatione. 4. 4. 17. 2. 107
- Sententia lata inter alios aliquando aliis prodest, vel nocet. 4. 4. 16. 1. 298
- Sententia, quæ non iustificatur ex actis, nulla est: usque si ab ea congruo tempore fuerit appellatum. 4. 4. 16. 8. 103
- Sententia in alia ditione lata possimum in contumacia sine actis non probat. 4. 4. 16. 9. 104
- Sententia femel legitime lata non potest ab eodem iudice revocari, nec immutari, utique vero explicari. Quid si iudex pronunciaverit fuisse iudicatum? 4. 4. 16. 11. 105
- Sententia executio fieri potest etiam in re locata. 4. 4. 17. 1. 106
- Sententia, quæ fecit transitum in rem iudicatam, executio non conceditur, si notorie, & manifeste nulla, vel injusta allegetur, dummodo acta litis simul exhibeantur. 4. 4. 17. 5. 110
- Separatio bonorum an peti possit ultra quinquennium sive ab herede, sive a creditoribus defuncti? 4. 4. 19. 5. 231
- Separatio conceditur creditoribus defuncti, nisi debitum cum herede novaverint: non creditoribus heredis. 4. 4. 19. 1. 317
- Separatio bonorum conceditur vocato ad fideicommissum, vel primogenium: clericum in titulo clericali, vassallo pro bonis feudalibus. 4. 4. 19. 4. 129
- Separationis jus competi legatariis in instantia discussionis bonorum heredis. 2. 2. 62. 12. 126
- Sepulchri jus an possit alienari? 1. 2. 1. 1. 112
- Sequestratio ante litem plerumque decretum non potest. Quid si lis jam contestata sit? 1. 2. 1. 8. 1. 189
- Sequestrationis impensas ex primo decreto serie debet interim creditor, utique repetiturus a debitore. Quid si agatur de secundo decreto? 1. 2. 1. 8. 4. 184
- Servitus fundi pretium immittit, & actio quanti minoris competi emptori ignoranti, nisi forte deinceps emat vicina prædia, quibus servitus debetur. 1. 2. 10. 1. 310
- Servitus dici non potest consuetudo inter vicinos inducta, ut alter per alterius prædia transeat. 1. 2. 10. 1. 310
- Servitus quo tempore acquiritur? 1. 2. 10. 5. 311
- Servitus luminum, vel ne luminibus officiatur, ita constitui potest, ut vicinus altius debeat tollere ædificia sua. An pactum hoc emptorem liget? 1. 2. 11. 5. 318
- Servitus luminis non aperiendi non præsumitur constituta, quamvis per tempus immemorabile nulla fenestra aperta fuerint. 1. 2. 11. 6. 318
- Servitute uti non licet in utilitatem alterius prædii; pro quo constituta non fuit. 1. 2. 10. 13. 314
- Servitute concessa, fundi servientis dominus tollere debet omnia impedimenta.

- quibus incommodus frax illius usus . **L.**
2. 11. 3. **128**
 Servitute concessa, id tantum intelligitur
 datum, quod expressum verbis est; nisi
 servitus alioquo iutilis futura sit. **L.**
2. 14. 2. **144**
 Servitute utendi sola prohibitio non ex-
 cludit patientiam domini fundi serviantis;
 sed necessaria est contradictio judi-
 cialis, aut factus, non solis verbis testa-
 ta. **L. 2. 10. 10.** **113**
 ad Servitutem præscriptione sine titulo ac-
 quirendam requiritur usus jure servitutis
 ex una parte, & patientia ex altera. **L.**
2. 10. 9. **111**
 ad Servitutem præscriptione longissimi tem-
 poris acquirendam titulus necessarius non
 est. **L. 2. 10. 8.** **112**
 Servitutem fundo communi imponere oc-
 curre sociis sine consensu socii. **L. 2.**
10. 24. 8. **115**
 Servitutis strictam habent interpretatio-
 nem. Iur in dubio potius, quam via,
 vel actus concessum intelligitur. **L. 2.**
11. 5. **128**
 Servitutis non præsumuntur, sed probari
 debent ab allegante. **s. 2. 14. L.** **143**
 Servitutis conjecturis etiam aliquando pro-
 bari possunt. **L. 2. 14. 3.** **134**
 Servitutis extinguuntur confusione, seu con-
 solidatione? **L. 3. 15. 1.** **145**
 ob Servitute a fundo debitas contractus
 non rescinditur, licet venditor per do-
 lum eas ceciderit. **L. 2. 9. 4.** **195**
 Servitutis, & tributa an inter fundi vicia
 comprehenduntur, de quibus emtor monen-
 dus est? **L. 3. 25. 2.** **42**
 Servitutes an in venditione præstentur? **L.**
3. 24. 1. 4., & 5. **32**
 Servitutes an evictioem pariant? **L. 3. 26.**
11. & 12. **33**
 Servitutis potius, quam communiois jus
 la dubio inductum præsumitur. **L. 2.**
13. 6. **128**
 Servitutis modus præscribi potest, seu
 quo quis servitute utatur. **L. 2. 30.**
15. **115**
 Servitutis possessionem sibi asserens non
 tenetur probare illam legitime constitutam
 fuisse, si adversarius in possessione ser-
 vitutis esse fateatur. **L. 2. 14. 4.** **144**
 Sindici responsio in iudicio an noceat uni-
 versitati? **L. 2. 4. 1.** **266**
 Sindici confessio an noceat communitati?
L. 2. 2. 18. **116**
 Sindicus, seu actor universitatis an re-
 spondere possit positionibus? **L. 2. 2.**
4. 1. **265**
 Socero dos soluta ab ipso in solidum re-
 stitui debet. Quid si tradita fuerit ipsi
 filio consentiente, vel infans patre? **L.**
14. 3. & 4. **50**
 a Socero dos presumque restitui debet,
 quamvis filius una cum patre dorem
 uxoris se recepisse confessus fuerit. **L.**
2. 34. 5. **50**
 Societas tacite etiam contrahitur. Quibus
 casibus universalis contracta intelligitur?
L. 3. 12. L. **129**
 Societas omnium bonorum, seu univer-
 salis inter liberos defuncti an, & quibus
 casibus continuata, seu revocata coacta-
 tur? **L. 3. 12. 2.** **130**
 Societas particularis facilius præsumitur
 contracta, quam universalis. Quibus
 indicibus contracta intelligatur? **L. 3.**
12. 1. **131**
 Societas iniur potest ad certum tempus,
 non tamen in perpetuum: ois de com-
 munionem pascuorum questio fit. **L. 3.**
32. 4. **138**
 Societas finitur morte unius socii, etiam
 quoad socios superstitis, ois aliter con-
 venerint. Quid de heredibus sociorum.
 An facile societas ovarari possit etiam in
 hereda minori? **L. 3. 12. 24.** **144**
 Societas in conductione an finitur morte
 unius ex sociis **L. 3. 12. 26.** **145**
 Societas morte non solvitur, si testator
 caverit, ut heres in conductione per
 aliquod tempus maneat? **L. 3. 12.**
27. **147**
 in Societate universalis communia sunt
 onera. Quid de damnis ex culpa unius
 socii passis extra causam societatis? **L.**
3. 32. 8. **132**
 in Societate particulari veniunt lucra om-
 nia, & damna, quæ illius causa con-
 tingunt. Quid de ere alieno? **L. 3.**
12. 9. **134**
 Societate finita an equaliter omnium suas
 diviso, non prius deducta pecunia,
 Societate finita, interdum etiam ea du-
 rante, rationes administrationis a geren-
 tibus reddi debent. **L. 3. 32. 13.** **137**

- quam unus totam contulit, cum alter solam operam præstitit? 4. 3. 12. 29. 148
- Societates extra negotiationis causam inter mercatores iniri possunt sine quacunque solemnitate. 4. 3. 12. 1. 132
- Societati an quodcumque renunciari possit? 4. 3. 92. 18. 147
- Socii tenentur de re alieno contracto ab uno ex sociis in societate particulari, licet pecunia versio non probetur, si se mutuo expresse, vel tacite instituerint. 4. 3. 12. 10. 133
- Socii obligantur in solidum ex contractu alterius socii, si magistrum elegerint, vel invicem mandatum contrahendi sibi dederint. 4. 3. 12. 19. 141
- Socii, cum tenentur in solidum, an teneantur non tantum de bonis in societatem coactis, sed etiam de propriis? 4. 3. 12. 10. 141
- Socius de elidam intelligitur habere rem communem, qui partem 1. farcere distendat, ut restituatur. 1. 2. 7. 11. 276
- Socius sine consensu socii servitorem fundo communis imponere nequit. 1. 2. 10. 14. 115
- Socius in re communi nihil facere potest invito socio: parietem tamen retere potest, si refectio necessaria sit, retenta pristina forma. Quid de impensis refectiois? 1. 2. 12. 5. 120
- Socius potest, parietem communem ex sui parte dilatare, forma tamen non immutata. 1. 2. 12. 6. 121
- Socius in pariete communi, vel secus illum ea omnia facere potest, quæ parietem deteriorem, non efficiunt. An liceat puteum edificare? 1. 2. 12. 7. 122
- Socius re communi uti non potest ad usum ad quem non fuit destinata, nisi alte cunctentur. 1. 2. 12. 14. 124
- Socius culpam levem præstat. An compensatio casum cum diligencia, vel alterius culpa admittitur? 4. 3. 12. 16. 138
- Socius omnium non fit, qui ab uno ex sociis sine aliorum consensu admittitur. Quid hic præstare debeat? An possit a ceteris conveniri sine cessione? 4. 3. 12. 17. 139
- Socius in societate particulari ex contractu alterius socii non obligatur in solidum, quoties singuli pro indiviso, vel pro diviso administrant. 4. 3. 12. 18. 139
- Socius sine mandato solidum exigere non potest a debitoribus societatis. 4. 3. 12. 21. 142
- Socius majorem habens partem rei communis cogere potest alterum socium, ut partem suam ipsi iusto pretio vendat. Quid si ille iustam æstimationem dare denegat? 4. 3. 14. 4. 154
- Socius rem communem invito socio locare non potest; nisi forte res solita sit locari. 4. 3. 14. 5. 154
- Solemnitates alienationis alie sunt extrinsecæ, alie intrinsecæ. 1. 2. 23. 6. 132
- Solemnitates, quæ in alienatione bonorum immobilium minoris præscribuntur, contraria consuetudine tolli possunt. 1. 2. 23. 18. 130
- Solemnitates in alienandis rebus immobilibus pupillorum, vel minorum regio jure se vari debent, licet testator eas remisit. 1. 2. 24. 1. 137
- Solemnitates alienationum, etiamque non præsumuntur adhibere. 1. 2. 25. 46. 145
- Solemnitates in liberationibus tutorum, & curatorum quæ sunt adhibende? 1. 2. 33. 4. 187
- Solemnitates quæ sint adhibende in alienatione bonorum in mobilibus ad universitates pertinentium? 1. 2. 33. 17. 255
- Solemnitates speciales quæ desiderantur in alienatione bonorum immobilium ecclesiasticæ, vel pii loci? 1. 2. 33. 27. 269
- Solemnitates nullas desiderat necessaria rerum pupilli alienatio. 1. 2. 34. 2. 137
- Solemnitates præscriptæ jure Romano in testamentis eorum ad fraudes evitandas præcise servandæ sunt. 1. 2. 40. 3. 124
- Solemnitates, ut testamentum valeat, adhibuisse sufficit, quæ conditi testamenti tempore præscriptæ erant, licet alie dumtaxat inducæ fuerint, priusquam testator vita functus sit. 1. 2. 48. 7. 173
- Solemnitates statutarie servari debent in alienationibus bonorum dotalium ex causa necessitatis, & utilitatis, excepto ca-

- fa, quo mater dotem filiabus suis constituere velit. 2. 2. 12. 15. 40
- Solemnitatum præsumptionem inducit temporis diuturnitas, maxime si iunctam habeat observantiam. 1. 2. 25. 17. 145
- Solemnitatis præsuntio ex observantia oritur. 2. 2. 1. 1. 261
- Solvens iussu iudicis falso creditori, quem verum putat, liberatur. Quid si falsum esse non ignoraverit? 4. 3. 16. 6. 164
- Solvere potest heres fideicommissi restitutione gravatus, & solutiones accipere, non tamen cessiones adversus fideicommissum acquirere. 3. 2. 89. 15. 98
- Solvere monetam aliam pro alia licet in mutuo: nisi aliter conventum sit. An in moneta extraneæ regionis? 3. 3. 4. 1. 216
- Solvere potest extraneus pro debitore etiam invito; atque solventi competit actio negotiorum gestorum, si rem utilem debitori gesserit. 4. 3. 16. 1. 161
- Solvi, pendente dissenfionis infantia, potest creditori, qui de jure suo plene edocuerit, dummodo satisfaciat se rem restitutum cum usuris, si ita judicari contingerit. 3. 3. 12. 12. 218
- Solvi aliud pro alio invito creditori non potest. 4. 3. 16. 7. 164
- Solvi possit quibus casibus res immobilis loco pecunie debeat? 4. 3. 16. 8. 165
- Solvissse retropræsumitur annuas præstationes, qui per tres annos præteritos se solvissse probat. An unius solutionis apocha aliquando sufficiat? 4. 3. 16. 16. 170
- Solum an publicum, an privatum sit, ex indicibus æstimatur. Quæ sint hæc indicia? 1. 2. 12. 19. 326
- Solutio facta vero tutori liberat ipso jure debitorem. Quid si protutori solum fuisse? 1. 1. 30. 7. 117
- Solutio partis dotis inducit præsumptionem integræ factæ aumerationis. 2. 2. 1. 80. 8. 420
- Solutio facta ei, cui debetur legitima, & pars in successione, præsumitur facta in legitimam. 2. 2. 51. 31. 219
- Solutio an fieri debeat ratione habita ad valorem monetæ antiquæ, si moneta immutata sit, & vetus prohibita. 3. 3. 4. 2. 81. 3. 217
- Solutio census fieri debet habita ratione valoris monetæ tempore contractus, licet debitor promiserit se soluturum in scutis, vel florenis, si moneta hæc imaginaria sit. 3. 3. 4. 5. 243
- Solutio utpote res facti probare debet. 4. 3. 16. 12. 168
- Solutio debiti, quod scriptura, vel instrumentum continetur, an per testes probari possit? 4. 3. 16. 12. 169
- Solutio præsumitur ex diuturnitate temporis, si alia favoreat indicia. Quid de confessione creditoris facta absente, vel præfente debitore? 4. 3. 16. 17. 175
- Solutio cedit in exonus solventis, qui ex una causa debeat. Quid si ex pluribus causis sit obligatus? 4. 3. 16. 19. 173
- Solutio in usuras certas, & liquidas potius imputatur, cum nec debitor, nec creditor causam constituerunt. Quare? 4. 3. 16. 21. 173
- Solutio, cum plura debi æque principalia sunt, in quam int 1 aut facta? 4. 3. 16. 22. 174
- Solutio ex præsumta voluntate deitoris in causam recentiorum, vel leviorum facta haberi potest. 4. 3. 16. 23. 175
- Solutio facta præsumitur in extinctionem debiti, in cujus chirographa conscripta est liberatio. Quid si res data sit in solum ei, cui ex duabus causis debebatur? 4. 3. 16. 24. 176
- Solutio in quam causam imputetur, si debitor non constituerit? 4. 3. 16. 20. 173
- Solutionem promittens debitor in forma de reali potius obligatione, seu pignoris, quam personali seussisse præsumitur. 3. 3. 20. 1. 288
- Solutionem allegans non ideo confitetur debitum, nisi alia concurrant indicia. 4. 3. 16. 18. 172
- Solutiones factæ ab uno ex heredibus præsumuntur factæ ex pecunia hereditaria. 4. 3. 35. 7. 160
- Solutionis locus inspicitur in æstimando monetæ valore, non locus contractus, nisi aliud suadeat æquitas. 3. 3. 4. 10. 47
- Solutionis exceptio opponi potest etiam in executione iudicati. 4. 3. 16. 13. 169
- Solutionis vim habet assignatio. 4. 3. 16. 9. 166
- Spoliata res restituenda est una cum fructibus a die indebitæ occupationis:

- habita tamen ratione meliorationum, & tributum. *4. 4. 26. 3.* **245**
- Spolii actio ad reintegrandam possessionem quo tempore praescribitur? *1. 1. 20. 26.* **276**
- Sponsalitia largitas irrita sit, si matrimonium ex aliquo casu non sequatur, licet pure, & irrevocabili facta dicatur? *2. 2. 37. 12.* **104**
- Sponsalitiū largitatis titulo donatum a sponse pleno jure mulieri acquiritur, si nuptiae sequantur, tamen si liberos superstitibus relinquit, cum ipsa decedit. *2. 2. 37. 13.* **105**
- Statuta alterius loci utrum allegare sufficiat? *1. 1. 2. 6.* **21**
- Statuta loci, in quo bona sita sunt, attendi debent, cum de bonis agitur. *1. 1. 2. 11.* **23**
- Statuta ita semper interpretanda sunt, ut quanto minus fieri possit, a jure eorum recedant. *1. 1. 2. 18.* **23**
- Statuta ex rationis identitate de casu ad casum extendi possunt etiam contra jus commune. *1. 1. 2. 19.* **26**
- Statuta, quae liberos a successione excludunt, stricte interpretantur. *1. 1. 2. 23.* **27**
- Statuta de successione intestata locum habent, tamen si testamentum conditum fuerit, nisi testator recesserit. *1. 1. 2. 30.* **30**
- Statuta, quae agnationi consulunt, quo sensu inter favorabilia recensentur? *1. 1. 2. 32.* **33**
- Statuta contraria consuetudine, nec non consuetudine derogantur. *1. 1. 2. 41.* **35**
- Statuta an, & de quibus rebus condere possint universitates? *1. 1. 2. 8. & 2. 19.* **21**
- Statuti observantia quibus casibus probanda sit? *1. 1. 2. 7.* **21**
- Statuti observantia quibus modis probetur? *1. 1. 2. 8.* **22**
- Statutus an ligentur forenses. *1. 1. 2. 13. 23.* **23**
- Statutus ex justa causa potest minus legitima. *1. 1. 2. 10.* **22**
- Statuto excludi possunt feminae a successione intestata. *3. 3. 1. 10.* **178**
- Statutorum liber & liber.
- Statutum legitime conditum durat, donec abrogetur. *1. 1. 2. 4.* **20**
- Statutum permittens retractum in venditione an extendatur ad permutationem. *1. 1. 2. 20.* **26**
- Statutum excludens feminas favorem fratrum, atque ab his descendendum, non nocet matri. *1. 1. 2. 32.* **12**
- Statutum, excludens feminas propter masculos locum habet in successione familiarum. An filii ex masculis admittantur? *1. 1. 2. 37.* **33**
- Statutum de morte alienius ab intestato vires exeret per mortem impubertis. *1. 1. 2. 40.* **34**
- Statutum feminas excludens a successione an repellat etiam a legitima? *1. 1. 2. 41.* **34**
- Statutum excludens filias, & sorores favorem fratrum, & nepotum, patrum non prodest. *1. 1. 2. 31.* **31**
- Statutum, quo defectus lucrum dimidui dotis marito, licet mulier decedens liberos habeat ex priore matrimonio, cessat, si adfines liberi communes ex secundo conjugio suscepti. *1. 2. 16. 7.* **96**
- Sterilitas praesumitur belli calamitates an iustam alienandi causam praebent? *1. 1. 2. 19.* **126**
- Sterilitatis cum ubertate compensatio fit in locatione. *4. 3. 19. 18.* **88**
- Sterquilium in loco communi habere non licet: utique firmam reponere contra parietem communem ad modicum temporis. *1. 1. 11. 8.* **119**
- ex Stipulatione patris acquiritur jus filii in dote. *1. 2. 14. 1.* **42**
- Stipulator, qui singulos promittendi eorum pro parte civili convenit, non potest deinceps solidum ab uno petere. *3. 3. 18. 4.* **340**
- Subhastatio honorum, & praevia eorum aestimatio fieri debet, cum res immobiles universitatum vendendae sunt, nisi Princeps eas remiserit. Quid si apparatus de rebus modici valoris? *1. 2. 3. 19.* **136**
- Subhastationes hodie praescribuntur in alienationibus honorum immobilium pupillari, vel minoris. *1. 2. 21. 12.* **173**
- Subhastationes publicae, & interdictu fieri debent. Quid de die, loco, rerum quantitate, & qualitate? *1. 2. 3. 22.* **177**
- Subrogata bona in locum venditorum eodem fideicommissi vinculo tenentur. *1. 2. 89. 4.* **89**
- Subscriptio testatoris omnino necessaria est ad vim testamenti scripti. *1. 2. 48.* **173**

- Substitutio verbum an conveniat substitutioni vulgari, & pupillari: an fideicommissariae? 1. 2. 85. 4. 48
- Substitutio pupillaris an pupillum testatum faciat? 1. 1. 2. 27. 29
- Substitutio in dubio vulgaris an potius praesumatur, quam fideicommissaria? 2. 2. 44. 1. pag. 143 & 2. 74. 5. 169
- Substitutio fideicommissaria non inducitur ex sola mentione descendendum: nisi simul adjecta sint verba, quae temporis successionem importent. 2. 3. 44. 2. 144
- Substitutio reciproca, seu breviloqua quae dicatur? Quis sit ejus effectus? 1. 2. 44. 2. 144
- Substitutio vulgaris sub se continet tantam pupillarem. 2. 2. 45. 2. 147
- Substitutio vulgaris expressam pupillarem non continet, si inter filios, qui invicem substituti sunt per vulgarem, quidam pueri sint. 2. 2. 45. 3. 147
- Substitutio compendiosa facta a pagano verbis communibus filio impuberi, si inter filios, qui invicem substituti sunt per vulgarem, quidam pueri sint. 2. 2. 45. 3. 147
- Substitutio compendiosa facta a pagano verbis communibus filio impuberi, si mater superstes non sit, durante pupillari aetate directa testis, deinceps autem fideicommissaria. 2. 2. 45. 4. 148
- Substitutio expressa pupillaris jure Regio subiungitur quoad effectus in omnibus casibus, in quibus ex jure Romano adjecta est tacita. 2. 2. 45. 5. 150
- Substitutio tacita pupillaris an contineatur sub expressa vulgari odio matris, quae superstes sit? 2. 2. 45. 6. 151
- Substitutio pupillaris expressa matrem excludit a legitima. 2. 2. 45. 8. 154
- Substitutio pupillaris vim habet, licet non nascatur ille, qui primo gradus substitutus fuit, si duplicem substitutionem testator ordinaverit. 2. 2. 45. 10. 154
- Substitutio exemplaris expressa matrem excludit a successione, & ab ipsa legitima. An tacita eandem vim habeat? 2. 2. 46. 4. 158
- Substitutio directa non efficit, ut filii statuto, vel renunciatione a successione exclusi intelligantur restituti juri suis. 2. 2. 53. 10. 213
- Substitutus admittitur, si nolit institutus, vel non possit hereditatem adire. 2. 2. 44. 2. 145
- Substitutus pupillaris habet beneficium Justinianae constitutionis ad obtinendam bonorum possessionem. 2. 2. 45. 9. 154
- Substitutus amentis datus consequitur omnia ejus bona undequaque profecta, si unus tantum parens substituerit. 2. 2. 46. 3. 159
- Substitutus sive per pupillarem, sive per vulgarem testis esse potest in testamento. 2. 2. 48. 5. 177
- Substitutus pupillaris in possessione bonorum praefertur heredi ab intestato venienti, si casus pupillaris substitutionis extiterit. 2. 2. 56. 4. 258
- Substitutus ad fideicommissum an admittatur, si fideicommissio gravata sub conditione liberorum ingreditur mortuiferum? 3. 2. 87. 5. 62
- Substitutus substituto admittitur ad fideicommissum sub conditione liberorum relicti petitionem, licet prior substitutus cum liberis decesserit, si substitutio haec nullius sit roboris. 3. 2. 87. 10. 73
- Substitutus mortuo procuratore interim agere potest: atque substitutum habere debent, qui publico procuratorum officio funguntur. 4. 4. 2. 6. 187
- Succedere volens ab intestato consanguinitatem probare debet. 3. 1. 1. 45. 210
- Successio duplici jure deferri potest pro diversitate locorum, in quibus bona sita sunt. 1. 1. 1. 11. 23
- Successio denegatur alienigenis. 2. 2. 41. 1. 258
- a Successione subditorum repelluntur alienigenae, quamvis dispositio facta sit ante latam albinatus legem, si successio post eam deferatur. 3. 1. 1. 4. 174
- a Successione intestata omnino excludi possunt familiae per statutum, vel tantum a quadam re, puta domibus, data tamen illis congrua dote. 3. 1. 1. 10. 178
- in Successione legitimae mater, nec non pater, & materni ascendentes praefertur omnibus consanguineis, exceptis descendentiis, a quibus excluduntur, & fratribus ex utroque latere conjunctis. 3. 3. 1. 13. 181

in Successione intestata filii ex sorore avunculus mater. ram non excludit, licet germanus sit matri defuncti, matera tantum consanguinea. § 3. 1. 27. 197
 ad Successionem intestatam nepos ex filio an veniat una cum nepote ex filia, si statuto caveatur, ut semine a successione excludantur, filio, vel filius masculis existentibus? § 3. 1. 11. 179
 ad Successionem intestatam fratris vocantur fratres utrinque conjuncti post descendentes. Quid de consanguineis, & uterinis? § 3. 1. 22. 193
 ad Successionem patris intestatam fratrum premortuorum filii admittuntur una cum Thuis; eadem servata juris regula, quae in fratribus praescripta est. § 3. 1. 22. 193
 Successionem legitimam consanguineorum consequuntur consanguinei transversales post descendentes, ascendentes, & fratres. An unus, vel duplici vinculi ratio habeatur? An conjuncti per feminas aequae admittantur ac illi, qui per masculos defuncto junguntur? § 3. 1. 3. 199
 Successione integram pater habet apud nos, si concurrat cum fratre tantum consanguineo defuncti. Quid si simul superites sit mater, & soror, vel mater tantum? § 3. 1. 7. 176
 ad Successionem intestatam ante jus municipale eandem excludens delatam admittuntur semina, licet post eas iudicio contendatur. § 3. 1. 12. 201
Successioni iuxta renuntiatio V. in V. Renuntiatio.
 Successionis jus non consequitur semina alienigena, quamvis civi nubat. § 3. 1. 7. 170
 Successores universales ex persona minoris in integrum restituntur, nisi defuncti memoria inde laedatur. § 1. 35. 18. 195
 Suorum appellatio quas personas completur? § 2. 69. 2. 347
 Suorum, heredum, legitimorum, vel suorum heredum appellatio, qui praesumantur demonstrati in fideicommissis. § 2. 78. 4. 399
 ad Supplementum legitimae actio competi heredibus filii, licet hic, dum adhuc vivet non egerit. § 1. 33. 32. 243

Suspectus an habeatur in tutela, vel cura; qui inops est? § 1. 1. 29. 4. 161

T

Taliahiles comparantur libertinis dedititii. § 1. t. § 3. 44
 Taxa alimentorum augeri, vel minui potest. § 2. 1. 6. 19. 55
 Taxus inter immobilia recensetur. § 1. 23. 12. 124
 Tempus mortis inspicitur in ratione ineunda legitima. § 2. 53. 14. 215
 Territorii, seu jurisdictionis jus, an pendat ab alluvione? § 2. 8. 2. 379
 Testamenta clausa ad nuncupativa nuncupationis implicite potius referri debent, quam ad scripta. § 2. 48. 28. 184
 Testamenta parentum inter liberos primum tenent locum inter ea, quae privilegiata dicuntur. § 2. 49. 1. 186
 Testamenta imperfecta parentum inter liberos posteriore minus soleam dispositione revocantur. § 2. 49. 2. 193
 Testamenta ruri a rustico condita valere possunt, licet testes non subscripserint, & quinque tantum adferant. § 2. 50. 6. 199
 Testamenta mutuo consensu a duobus, vel pluribus facta unus, infcio, vel inuito altero, revocare potest. § 2. 52. 3. 201
 Testamenti deperdit series potest probari per duos testes. § 2. 48. 8. 171
 Testamenti condendi facultate non gaudent amentes, cujuscumque sint aetatis. § 2. 40. 1. 120
 an Testamenti factionem retineant damnati ultimo supplicio, si bona ipsorum publicata non fuerint? § 2. 40. 10. 127
 Testamenti institutionis solemnitates admissum servandae sunt, alioquin nullum est testamentum. § 2. 48. 12. 175
 Testamenti exemplum probat in antiquis immo etiam scriptura informis, dummodo constet, testamentum conditum fuisse. § 2. 48. 19. 179
 Testamenti quid si matrix scriptura differat ab exemplo? § 2. 48. 20. 179

In Testamento tempore pestis minor quinque testium numerus sufficere potest, maxime si fiat ab ægrotante. 1. 2. 50. 4. 196

Testamento imperfecto parentum inter liberos inæqualiter etiam inæqualitate maxima filii institui possunt. An liceat in eo liberos præterire, vel exheredare? 2. 1. 49. 4. 275

Testamento imperfecto parentum inter liberos extraneus heres institui non potest. 1. 2. 49. 5. 190

Testamento debent testes subscribere. An etiam hodie signare? An solemnitas hæc præsumatur? 2. 2. 48. 9. 271

In Testamento clausula reservativa apponi potest, atque valent dispositiones inde factæ. 1. 2. 48. 22. 188

In Testamento minus solemnî parentum inter liberos legata saltem pia, & fideicommissa an relinquere possint? 1. 2. 49. 6. 190

Testamentum, præteritione non obstante, convalescit, si filius præteritus sponte ablineat, vel præmoriatur. 1. 2. 47. 1. 159

Testamentum, in quo filius natus igno-
rante præteritus est, valere potest, dato filio præterito accrescendi jure, si alios filios pater heredes instituerit, atque legata ex eo testamento præstari debent. 2. 2. 47. 6. 163

Testamentum an subsistat, si testator diu vixerit post natum posthumum, nec testamentum mutaverit? 1. 2. 47. 8. 167

Testamentum uno contextu fieri debet. 1. 2. 48. 1. 170

Testamentum non valet, si testatur defunctus sit, antequam a notario rogatum fuerit. Quid de testamento parentum inter liberos? 2. 2. 48. 10. 174

Testamentum infirmari debet: alioquin nullas habet vires. 1. 2. 48. 11. 175

Testamentum valere potest, licet notarius album reliquerit, nec interlineaverit. 1. 2. 48. 13. 176

Testamentum valet, licet integrum scriptum non fuerit a notario, sed partim sua, partim aliena manu. 1. 2. 48. 14. 176

Testamentum elata, & clara voce a notario coram testatore, & testibus legi

debet. An solemnitas hæc adhibita in dubio præsumatur? 1. 2. 48. 15. 177

Testamentum nuncupativum quo differat a scripto? An scriptura etiam olim necessaria fuerit apud nos ad vim testamenti nuncupativi? 1. 2. 48. 22. 181

Testamentum nuncupativum non valet, nisi testator coram septem testibus voluntatem suam voce declaret. 1. 2. 48. 23. 181

Testamentum valere potest jure scripti, quamvis testator dixerit, se per nuncupationem testari velle. 1. 2. 48. 24. 188

Testamentum nuncupativum implicitum non valet, nisi certo constet de identitate schedulæ, seu scripturæ, & simul certum sit, nihil præter voluntatem testatoris in ea scriptum potuisse. 1. 2. 48. 26. 185

Testamentum scriptum patris inter liberos nullas quoad formam desiderat solemnitates, sed tantum adprobationem. 1. 2. 49. 2. 187

Testamentum ad plas cassas valet, quamvis juris solemnitates adhibita non fuerint, dummodo de testatoris voluntate certo constet, saltem si alio jure firmetur. 1. 2. 50. 5. 197

Testamentum ab initio validum quibus modis irritum fiat? Quid si heres deficiat? An ex vulgari substitutione subsistat? 1. 2. 52. 1. 201

Testamentum prius non rumpitur, per posterius, si testator iustus ex causis caverit in priore, ne revocatum intelligatur per posterius, nisi in hoc specialis arbitraria quædam formula inserta sit. 1. 2. 52. 3. 202

Testamentum valet, quamvis in eo disposita sint contra legum sanctionem. 1. 2. 52. 4. 203

Testamentum corrumpitur ex facto testatoris, qui tabulas testamenti, vel omnino, vel ex parte deleverit, vel incidit. 1. 2. 52. 6. 204

Testamentum filiifamilias, qui castrense, vel quasi castrense peculium habeat, extenditur etiam ad bona adventitia. 1. 2. 55. 12. 251

Testamentum, posthumi ignoranter præteriti navitate, rumpitur, nec per co-
dicillarem clausulam sustinetur, maxime

si pater extraneum heredem scripserit. 2. 2. 47. 7. 166
 Testamentum irritum non facit præterito filiorum, qui paterne hereditati renu-
 ciaverint. Quid de filia præterita apud
 nos? 2. 2. 47. 12. 169
 Testamentum inofficiosum dicunt nepotes,
 patre præmortuo, si absque legitima
 causa fuerint exheredati, 2. 2. 53. 1. 205
 Testamentum nuncupationis implicitæ apud
 nos receptum est. 2. 2. 48. 26. 181
 Testandi facultatem senium, vel ægritudo
 corporis plerumque non aufert. 2. 2.
 40. 1. 124
 Testandi facultatem non habent filii fami-
 lias, nisi legitime emancipatos fuisse
 constat. 2. 2. 40. 6. 124
 Testari cogens ab hereditate repellitur,
 non qui blanditiis, & illecebris, poti-
 simum vero officiis testatoris liberali-
 tatem in se, vel in alterum prævocat.
 2. 2. 54. 1. 204
 Testari filii familias possunt de peculio ca-
 strensî, vel quasi castrensî. 2. 2. 40.
 7. 125
 Testati an possit filii familias de peculio
 adventitio irregulari? 2. 2. 40. 8. 125
 Testator cavere potest, ne pater habeat
 usumfructum bonorum, quæ filius libere
 relinquit. 2. 2. 16. 6. 148
 Testator potest oneratum institutione, vel
 legato private in penam omissionis ejus,
 quod heri jussit, vel si id factum fue-
 rit, quod fieri vetuit. 2. 2. 42. 4. 136
 Testator, si ad decus, & conservationem
 agnationis fideicommissum instituendo
 respexerit, masculos generatim vocan-
 do, non intelligitur sensisse de masculis
 ex feminis, seu ex linea feminina. 2.
 2. 79. 6. 308
 Testator, qui liberos non habeat, nec
 agnatos proprios, vix præsumitur re-
 spexisse ad splendorem agnationis. 2.
 2. 79. 9. 406
 Testator caecus, vel prole destitutus fa-
 milias appellatione vocare censetur ad
 fideicommissum familiam, sub quâ ipse
 constitutus est. 3. 2. 82. 4. 13
 Testes, qui in testamentis adhibentur to-
 gati esse debent. 2. 2. 48. 8. 173
 Testes testamento omnino scribere de-
 bent. An etiam hodie signare? 2. 2.
 48. 9. 173

Testes fortuito recipiuntur in testamentis,
 quæ tempore pestis sunt, sed in con-
 spectu testatoria positi esse debent. 2.
 2. 50. 2. 195
 Testes quinque sufficere possunt in testa-
 mentis, quæ tempore pestis sunt, si
 gravis, & sævissima pestis sit. An no-
 tarius quanti visus vices gerat? 2. 2.
 50. 3. 195
 Testis inventario legali adhiberi affirmare
 debent, se ei continuo adfuisse, nec
 ullius fraudis conscios esse. 2. 2.
 59. 10. 278
 Testes esse possunt semine non quidem
 jure Romano, sed fori usu in testa-
 mentis, quæ tempore pestis sunt, si
 masculi inveniri non possint. 2. 2.
 50. 1. 194
 Testes jurare omnino debent præsentem,
 vel saltem citata adversa parte. Quid
 si testis decedat ante præstitum iuramen-
 tum, vel periculum sit in mora? Quid
 si iudicio summarissimo agatur? 4. 4.
 15. 2. 212
 Testes utrinque prolati ad pretium rei ven-
 ditæ constituendum quid & sentiant? 4.
 4. 37. 2. 65
 Testes jurare debent de propria scientia,
 non de auditu: atque scientiam rationem
 reddere. 4. 4. 15. 1. 213
 Testes esse nequeunt persone pauperes,
 & viles, nisi sint integre famæ. Quid
 si testes inverosimilia deponant? Benigne
 testium dicta explicanda sunt. 4. 4. 15.
 4. 214
 Testes deponentes ultra articulata non pro-
 bant, nisi hæc sint connexa, vel ten-
 dant ad interpretationem eorum, quæ
 in articulis continentur. 4. 4. 15. 8. 217
 Testes absentes a quo audiri debeant? An
 remissoria concedatur, si testes sint ex-
 tra ditionem? Quid si timeatur, ne tes-
 tes minus ex fide deponent? 4. 4. 15.
 14. 220
 Testes an producere liceat post didicta
 testificata super iisdem, vel contrariis
 articulis? 4. 4. 15. 15. 221
 Testibus testamenti amissi tenor probari
 potest. 2. 2. 48. 18. 178
 Testibus discrepantibus, fides adhiberi
 illis, qui verosimiliora deponent. Quid
 si dissentiant in alicujus rei estimatione?
 4. 4. 15. 9. 227

- Testibus pro servitute an præferantur deponentes pro libertate. Quid de affirmantibus. & ostantibus? Quid de summarissimo possessore? *4. 4. 15. 10. 118*
- Testibus non creditur, nisi eadem quoad substantiam deponant. An conjungi aliquando possint? An major numerus prævaleat? *4. 4. 15. 11. 118*
- Testis esse potest procurator ad lites heredis. cum hereditatis inventarium conficitur. *1. 2. 3. 10. 11. 128*
- Testis esse potest in testamento substitutus, sive per pupillarem, sive per vulgarem. *2. 2. 48. 5. 171*
- Testis nemo esse potest in propria causa. *4. 4. 15. 6. 215*
- Testis unus utrum aliquando probet? *4. 4. 15. 7. 215*
- Testis an deponere possit per relationem ad aliam prius factam dispositionem? *4. 4. 15. 11. 219*
- Testium conditio inspicitur eo tempore, quo dicendo in ultimis voluntatibus testimonio adhibentur. *2. 2. 48. 6. 173*
- Testium conditio maxime inspicenda est, atque de ipsorum qualitatibus interrogari debent. *4. 4. 15. 12. 219*
- Titulus iustus, & aptus ad transferendum dominium requiritur præter traditionem. *1. 2. 8. 16. 293*
- Titulus necessarius non est ad servitutem præscriptione longissimi temporis acquirendam. *1. 2. 10. 8. 312*
- Titulus iustus in præscriptione requiritur, nec vitiosus, de quo constat, prodest etiam in usucapione cemevaria. *1. 2. 20. 10. 369*
- Titulus an edi debeat in præscriptione longissimi temporis, vel immemoriali. *1. 2. 20. 12. 370*
- Titulus possessionis edi debet præscriptione longi temporis, nisi apud auctorem sit. *1. 2. 20. 11. 369*
- Transitio ad dominium transferendum necessaria est, nec per sententiam Senatus sine traditione dominium transfertur. *1. 2. 8. 15. 293*
- Transactio ex causa læsionis per restitutionem in integrum rescindi potest. *1. 1. 36. 3. 197*
- Transactio plurima continens capita an ex causa læsionis rescindatur? *1. 1. 36. 4. 197*
- Transactio, cum patrem inter, & filium-familias iniri debet, filio minori curator dari debet. *2. 2. 39. 7. 114*
- Transactio generatim concepta de iuribus competentibus ei, qui ad fideicommissum vocatur, fideicommissi jus facile non complectitur, maxime si cognitum fuisse non constat. *1. 2. 89. 14. 94*
- Transactio plura capita continens an irrita fiat ex læsione in aliquo capite? *4. 4. 12. 2. 238*
- Transactio vim habet iurijurandi, & rei iudicatæ inter transigentes: nocet tamen cessionario, licet facta post cessionem, si cessio debitori ignota fuerit. *4. 4. 22. 2. 233*
- Transactio omnium de re dubia fieri potest. Quæ res dubia dicantur? *4. 4. 21. 3. 233*
- Transactio non valet, nisi aliquid detur, renoveatur, vel promittatur. *4. 4. 21. 4. 234*
- Transactio prætextu instrumentorum deinceps reperorum non rescinditur, nisi dolus intercesserit. Quid si deinceps constet, nullam fuisse transigendi causam. *4. 4. 21. 5. 235*
- Transactio ex causa doli, vel immodicæ læsionis irritatur, licet a Principe, vel Senatu fuerit approbata: maxime si sufficiens causæ cognitio adhibita non fuerit. *4. 4. 21. 6. 237*
- Transactio non extenditur ultra ea, de quibus nominatim actum est; nisi aliunde appareat contrahentes de aliis quoque sensitse. *4. 4. 21. 9. 238*
- Transactione quis se non potest liberare ab oneribus hereditariis erga creditores, & legatarios. Quid de coheredibus? *2. 2. 18. 4. 268*
- Transactionibus, quantum fieri potest, favendum est: atque in possessione manutentetur, qui transactionem pro se habet. *4. 4. 22. 7. 238*
- ad Transigendum litigantes in dubia facti questione an cogi possint? *1. 2. 8. 7. 22*
- Transigens cogere potest alterum ad implenda transactionis placita, dummodo ipse quoque ex parte sua adimplere paratus sit. *4. 4. 22. 10. 239*
- Transigere licet administratoribus universitatum, servatis tamen solemnibus, si

- de re immobili agatur? 1. 2. 2. 38. 146
- Transigere potest de rebus ad fideicommissum spectantibus heres sub conditione gravatus, quin necessarius sit consensus vocatorum ad fideicommissum. 1. 89. 12. 95
- Transigere quibus liceat? An vassallis de feudo? 4. 4. 21. 1. 212
- Trebellianicam non detrahitur e fideicommissis, quæ actu inter vivos instituitur. Quare? 3. 2. 90. 2. 99
- Trebellianicæ e fideicommissis puris detrahendæ filiis facultas non conceditur jure regio, quo utimur. Quid de nepotibus. 3. 2. 90. 5. 103
- Trebellianicæ detrahendæ renunciantie intelligitur filius, qui probaverit testamentum patris, quo prohibitus est, ne eam detrahat. 3. 2. 90. 18. 113
- Trebellianicam detractioni renunciare potest heres fiduciarius, licet renunciatio vergat in dispendium creditorum, vel incidere videatur in donationem legibus inter conjuges improbatam. 3. 2. 90. 1. 100
- Trebellianicæ e fideicommissis detractionem nepotibus potest avus prohibere. 3. 2. 90. 7. 104
- in Trebellianicam non imputantur fructus quartæ heredi fiduciario debitæ. 3. 2. 90. 8. 106
- Trebellianicam non detrahit heres, qui inventarium hereditatis prætermiserit: nisi ex numero liberorum sit. Quid de nepotibus? 3. 2. 10. 13. 109
- Trebellianicam detrahit heres e fideicommissis universalibus, quoties ut heres restituere rogatus est. Quid de legatariis, & fideicommissariis? 3. 2. 90. 1. 98
- in Trebellianicam heredi fiduciario debitam fructus ab herede percepti imputantur. Qua ratione hæc imputatio fiat? 3. 2. 90. 6. 104
- Trebellianicam filiis primi gradus fideicommissis oneratis pater prohibere directe non potest, saltem si fideicommissum extraneo restituendum sit. 3. 2. 90. 16. 111
- Tributa ab emphyteuta solvuntur. 4. 3. 30. 4. 95
- pro Tributis realibus sifcus præfertur mulieri etiam tempore prioris agentis ex causa dotis. 3. 3. 12. 7. 110
- a Tutela suscipienda (non suscepta) excusat numerus liberorum. 1. 5. 28. 2. 150
- Tutela cui deferatur, si proximior confanguineus excusetur, vel removeatur. 1. 1. 12. 17. 87
- a Tutela, & cura excusat infirmitas gravis. 1. 1. 28. 4. 155
- Tutelam delatam regulariter nemo recusare potest, nisi justam habeat excusationis causam. 1. 1. 28. 1. 150
- Tutelam susceptam deponere non potest, qui post eam miles factus est. 1. 1. 28. 8. 154
- Tutor dari nequit filio in potestate patris constituto. 1. 1. 12. 1. 81
- Tutor a matre datus gerere non potest, nisi fuerit a iudice confirmatus prævia inquisitione. 1. 1. 12. 2. 81
- Tutor ab extraneo datus confirmari debet pro bonis, quæ extraneus reliquit, licet pupillus alium tutorem habeat. 1. 1. 12. 4. 82
- Tutor a iudice dari potest, cum testamentum datus indiget confirmatione, nec eam petit. 1. 1. 12. 6. 82
- Tutor qui præferri debeat ex pluribus tutoribus datus a diversis iudicibus, originis, & domicilii? 1. 1. 12. 21. 89
- Tutor legitime datus a patre non indiget confirmatione. 1. 1. 13. 1. 90
- Tutor pupillo intra quod tempus peti debeat? 1. 1. 14. 2. 90
- Tutor ante confectum inventarium audiri in iudicio potest pro pupillo acturus, vel excepturus. 1. 1. 19. 3. 109
- Tutor unus ex pluribus tutoribus pro indivise gerentibus solus tutelam gerere potest. 1. 2. 22. 1. 116
- Tutor, qui satisfactione accepta, administrationem contutori cessit, post executum contutorem adhuc pupillo tenetur. 1. 1. 22. 2. 116
- Tutor sibi ipsi solvere potest, & debet, si certum, & liquidum sit creditum. 1. 1. 22. 3. 116
- Tutor novare potest, transigere, compromittere, iurjurandum deferre. An & hereditatem adire? 1. 1. 22. 4. 117
- Tutor regulariter donare non potest. 1. 1. 22. 7. 118

Tutor a pupillo emere non potest, nec cum eo contrahere. *L. 1. 23. 10.* 119
 Tutor, vel curator an legatum, & rem immobilium præstare possit sine iudicii decreto? *L. 1. 23. 1.* 120
 Tutor ex causa transactionis rem immobilium sine iudicii decreto dare non potest. *L. 1. 23. 2.* 121
 Tutor pecunie pupillaris otiose usuras præstat. Quid si in suos usus convertit? *L. 1. 26. 2.* 126
 Tutor usuras præstat usurarum, quas a pupilli creditoribus exegit, & in suos usus convertit. *L. 1. 26. 4.* 128
 Tutor dari non potest a iudice is, quem pater prohibuit, ne tutela fungeretur. *L. 1. 28. 9.* 134
 Tutor tamquam suspectus a tutela susceptor removeri non debet, nisi certæ sint suspensionis causæ. *L. 1. 29. 2.* 137
 Tutor reliqua pupillo solvere perperam differens an, & quas usuras pupillo solvat? *L. 1. 31. 1.* 178
 Tutor de lata dumnaxat culpa tenetur in negotiis odiosis, & arduis. *L. 1. 31. 5.* 180
 Tutor pupillo intra quod tempus peti debeat? *L. 1. 14. 2.* 91
 Tutor unus ex pluribus, si satisfactionem offerat, ut solus gerat, huic creditur administratio, nisi alter fastidire malit. *L. 1. 18. 1.* 106
 Tutor pecuniam otiosam habere non debet, sed honeste implicare. An modicam retinere possit? *L. 1. 30. 1.* 112
 pro Tutor facilius iudicatur se gessisse ille, ad quem legitima, vel testamentaria tutela pertinere potest. *L. 1. 30. 6.* 166
 Tutorem dare non potest extraneus pupillo, nisi cum heredem scripserit. *L. 1. 12. 3.* 81
 Tutorem a patre datum iudex ex legitima causa repellere potest. *L. 1. 12. 13.* 86
 Tutores legitimi ex iusta causa possunt se a tutela sanguineorum excusare, quin successione priventur. *L. 1. 12. 18.* 159
 Tutores, & curatores diligentiam mediam præstant, & de levi culpa regulariter tenentur. *L. 1. 31. 4.* 180
 Tutores an possint eligere amplioem patris pupillo liberalitatem, sed cum uno

re in legitima; vel solam legitimam absque ullo opere. *L. 1. 31. 46.* 116
 Tutores, & administratores universitatis delatum de scientia iurjurandum recusare non possunt. *L. 1. 16. 4.* 234
 Tutoris con scientibus inventarium quid sit pœna? *L. 1. 59. 7.* 110

V

Valor mortæ potius æstimatur ex communi usu, quam ex legis sanctione, si abusus a Principe, & Magistratibus tolleretur. *L. 1. 3. 4. 2.* 246
 Variandi jus non competit ei, qui nititur simplici præoccupatione, seu possessione recenti. Quid si allegetur possessio immemorialis? *L. 1. 1. 4.* 219
 Variare non licet, electione semel facta, nisi iusta subit causa. Quam sint iuste variandi causæ? *L. 1. 2. 66. 2.* 140
 Vassalli animalia sua immittere possunt in publica pascua, moderate tamen, tametsi de pascuis amplissime, & ad libitum sint investiti. *L. 1. 1. 31. 31.* 339
 Vassalli a subditis suis pensionationes, quæ supremæ majestati adherent, exigere non possunt, nisi jura hæc legitime acquisita demonstrent. *L. 1. 2. 25. 31.* 431
 Vassalli cui iudici subijciantur? *L. 1. 34. 16.* 290
 Vassallis non licet propria, vel aliena animalia pascere in agris privatorum, licet de pascuis investiti sint, nisi præscriptione, vel consuetudine hoc jus acquisierint. *L. 1. 2. 31. 31.* 340
 Vassallis competens juri pensionationem exigendi pro filiis nupturis ad normam æquitatis exerceri debet, atque in feudi successores transit. *L. 1. 2. 26. 34.* 433
 Vassallis de humilibus investitis an possit inferiori juri hauriendæ aquæ concedere in præjudicium superioris? *L. 1. 2. 1. 5.* 215
 Vassallus quamvis sit in possessione immittendi alienas pecudes in pascua privatorum, si hæc ad culturam, ipso consentiente, redacta fuerint, non amplius potest eas in agros immittere. *L. 1. 2. 31. 34.* 403

- Vellejani beneficium non habet mulier, quæ pro dote nuptura puellam intercedit, licet jam ipsa nupta sit. 1. 1. 20. 5. 415
- Vellejani Senatusconsulti beneficium non denegatur mulieri, quæ pro viro intercedit, nisi nominatim ei renunciaverit. 1. 1. 30. 8. 411
- Vellejani Senatusconsulti beneficium denegatur mulieri, quæ expresse, vel tacite renunciaverit, dommodo de iuribus suis certius facta sit. 1. 1. 30. 6. 409
- Vellejano Senatusconsulto mulieres prohibentur ne pro alia intercedant, neque pro marito. 3. 1. 22. 1. 404
- Venationem, & piscationem Princeps prohibere potest. 1. 2. 7. 1. 371
- Venationem, & piscationem prohibendi ius præscriptione acquirere possunt Vassalli. 1. 2. 2. 4. 273
- Venationis, & piscationis ius quibus casibus a Principe in Vassallos per investituram translatum censetur? 1. 2. 7. 2. 371
- Venationis iure concessio Vassallis, an possint hi venationem prohibere? 1. 2. 7. 1. 371
- Venationis ius an intelligatur Vassallo acquisitum, si subditi venandi, vel piscandi facultatem a Vassallo penerint? 1. 2. 7. 6. 374
- Venationis ius in toto territorio quid si Princeps prius concesserit universitari; deinde partem in feudum alteri indulget cum iure prohibendi? 3. 2. 7. 7. 274
- Vendens fundum censui suppositum tenetur intra certum tempus a iudice desinendum a vinculo liberare. 4. 2. 16. 22. 37
- Vendere an quis interdum cogatur? 4. 3. 22. 1. 9
- Vendi potest res aliena. Quo sensu hæc venditio valeat? 4. 3. 22. 18. 25
- Vendi an possit res incerta? 4. 1. 22. 7. 14
- Vendita re duobus, præferat posterior emtor primam venditionem ignorans, cui res tradita sit, etiam ex sola clausula constitui, nisi agatur de re emphyteutica, vel feudali. 4. 1. 22. 21. 26
- Vendita re aliena emtor agere potest, ut pretium sibi restituatur. Cur venditio rei alienæ valeat? An sola traditio rei venditæ dominium transferatur? 4. 3. 24. 1. 33
- Vendita una ex duobus domibus in emtorem translata intelliguntur quæ prius una alteri præstabat, licet hæc servitus indolem habeant. 4. 1. 24. 4. 33
- Vendita domo quæ continetur? 4. 1. 24. 5. 6. & 7. 34
- Venditæ rei pretium solvere debet emtor, si res tradita sit. Quid si dubietur, quænam venditione comprehendatur? 4. 3. 24. 10. 36
- Venditæ rei periculum *V. in V. Periculum.*
- Venditæ rei dominium: an sola traditione transferatur? 4. 3. 24. 1. 33
- Venditio facta a muliere, ut alterius creditoribus solvarur, censetur iure intercessionis. 4. 3. 20. 21. 405
- Venditio sine consensu perfecti non potest. 4. 3. 23. 1. 9
- Venditio quibus casibus ad mensuram, vel corpus facta iudicetur? Mensura intra quod temporis spatium fieri debet? 4. 3. 23. 6. 13
- Venditio non valet, nisi emtor, & venditor consentiant in re, & pretio. An & quæntus contra esse debeat res, quæ in contractum venit? 4. 1. 22. 7. 14
- Venditio privata semel præstito consensu super re, & pretio, publica autem secuto deliberamento, retractari non potest. Quid si venditor instrumenti rogationem differat, vel res quedam distracta sint? 4. 1. 22. 25. 18
- Venditio quandocumque in scriptis ex partium voluntate fieri debeat, ut vim fortitatur? 4. 3. 23. 11. 19
- Venditio non resolvitur, quamvis alter ex contrahentibus pactum adjectum non impleat; sed tantum agi potest ad implemendum. 4. 1. 24. 16. 40
- Venditio ex causa lisionis enormis, vel enormissima rescindi potest. 4. 3. 37. 2. 61
- Venditio non fit, cum venditor, pretio restituto ex pacto redimendi, fundum suum recipit. Quid de laudimio, & fructibus? An sola verbalis interpellatio sufficiat? 4. 1. 28. 8. 73
- Venditio cum pacto redimendi non præsumitur simulata in fraudem legis usuzam prohibentis: multo minus datio in solutum, nisi argentes adint conjecturæ. 4. 1. 28. 10. 73

Venditio pecuniam desiderat. 4. 3. 22.
8.
Venditionem irritam facit error in corpo-
re, non error in quantitate: magni ta-
men excessus, vel defectus ratio habenda
est quoad rei venditæ pretium. 4.
3. 22. 4.
Venditiones sub hasta factæ ex causa la-
sionis rescindi possunt: sed fructus non
restituuntur nisi a die mortis litis. 4. 3.
27. 8.
Venditioni adicere licet pacta quæcum-
que, dummodo honesta, nec legibus
adversa. 4. 3. 28. 1.
Venditionis interesse an debeat, non
probatum damno? 3. 3. 14.
Venditionis pretium conferri potest in ar-
bitrium tertii, cujus iniquum arbitrium a
iudice emendari potest. An in ipsius
emitoris arbitrium recte conferatur? 4.
3. 22. 10.
Vendito castro quæ contineantur? 4. 3.
24. 8.
Venditor an de pretio rei publice venden-
dæ sub hasta prius convenire possit cum
emotore? 1. 2. 3. 24.
Venditor, domus parte vendita cum omni-
bus iuribus eam annexis, retentam
partem pro arbitrio in dispendium em-
itoris tollere non potest. Quid de emto-
re? 1. 2. 11. 2.
Venditor prædiorum a servitutibus libera-
ta non tenetur præstare, nisi ita con-
venerit. Quid si eas dolo celavit,
nec emtori notæ sint? Quid de servitu-
tibus activis, quibus indiget fundus,
vel ei jam questitis? 4. 3. 24. 1.
Venditor emotorem monere debet de rei
venditæ morbis, & vitiis. Quid si la-
pides partem fundi venditi occupent?
4. 3. 25. 1.
Venditor repromittere tenetur de eversione,
atque datis fideiussoribus, si in limine
contractus imminet evictio. 4. 3. 26.
Venditor rem evictam emotori statim offe-
rendo cum damnis, & eo, quod inter-
est, a pretii restitutione liberatur. 4. 3.
26. 23.
Venditor læsus an possit agere adversus
tertium possessorem, qui rem a primo
emotore consecutus sit. 4. 3. 27. 4. 63.

Venditor, cui pretium sua die solutum
non est, an possit eandem rem alteri
vendere? 4. 3. 28. 3.
Venditor, qui pactum fuit, ut ipse præ-
feratur, si emtor rem distrahat, præla-
tionem habet adversus secundum emto-
rem. 4. 3. 28. 2.
Venditori repetita licet fructus rei vende-
tæ; nec tradita, saltem in casu non
habitu fidei de pretio, nisi pretii ofensas
habere avertit. Quid si evictio ab initio
contractus imminet? 3. 3. 3. 3.
Venditoris rei mobilis, vel immobilis, fidei
habita de pretio, & dilatione ad fol-
vendum data an competat vindicatio,
vel prælatio, si specialis hypotheca sibi
prospexerit. 3. 3. 10. 4. & 5.
Venditoris an competat vindicatio, vel
hypotheca cum prælatione super re ven-
dita, si amtor pretium non solvat? An
res vendita a tertio possessore vindica-
ri possit, non aucto emotore? 4. 3.
24. 12.
Venditori cum pacto de retrovendendo
competit apud nos actio in rem, qua
conveniri potest tertium possessorem,
& heredem beneficio inventarii utantem.
4. 3. 28. 8.
Verbis precariis, & imperativis induci
potest fideicommissum. 3. 2. 3. 1.
Versa in utilitatem pupilli censetur pecu-
nia, quæ ultra reditus consumpta est,
si reditus honestis alimentis non suffi-
ciant. 1. 2. 3. 39.
Versa præsumitur in utilitatem communi-
tatis pecunia soluta administratori habenti
mandatum generale cum libera, vel
speciale ad pecuniam munito accipien-
dam. 1. 2. 3. 26.
Versam pecuniam in rem ipsius minor,
alienatione rursus, restituitur debet cum
oforis. 1. 2. 3. 38.
Versio in rem universitatis necessaria est,
ut universitas ex facto administrationis
obligetur. 1. 2. 3. 33.
Versio præsumitur in contrahibus, quos
universitas ipsa, seu universitatis consi-
lium gessit. 1. 2. 3. 35.
Versio quibus modis probetur? An & in-
dicia admittantur? 1. 2. 3. 38.
Versio sola in rem universitatis sufficit,
ut ipsa obligetur. 1. 2. 3. 39.

Verſionis, vel diverſionis probatio cui in-
combat? 1. 2. 24. 219
Veſtes, & jocalia donata a ſponſo ſpon-
ſæ ante nuptias pleno jure ſponſæ ac-
quirantur, ejuſque heredibus. 2. 2. 34.
70. 87
Veſtes mulieres an mulieris ſint, ſoluto
matrimonio, vel ejus heredum? An ma-
rito, ejuſque heredibus reſtitui debeant.
3. 2. 14. 72. 87
Via, que interſervit intra fines territorii ad
uſum, & neceſſarium acceſſum ad co-
lonias, publica reputatur, niſi ex col-
latione privatorum facta ſit. 1. 2. 1.
23. 223
Via publica præſumitur, de cujus publico
uſu conſtat: niſi prædia, per que iter
petitur, certo ſint privati juris. 1. 2.
1. 26. 224
Via publica teſtium diſto probari poteſt.
Quid de via latitudine? 1. 2. 1. 28. 225
Via privata reputatur, ad cujus capita
cancelli appoſiti ſunt, licet iter, his non
obſtantibus, habitum fuerit. 1. 2. 1.
29. 225
Via publica intra prædia non præſumitur
ignorata. 1. 2. 10. 2. 210
Via publica, per quam iter fiebat ad præ-
dia, in privatos uſus, auctoritate Prin-
cipis translata, adhuc iter per eam pa-
tet illis, qui prius ea utebantur; maxi-
me ſi alius deſit aditus. 3. 2. 13. 2. 227
Vim, que ad communicationem univerſa-
lem deſtinata non ſunt, nec non que
commoditati prædiorum interſerviant, pri-
vatis accenſentur. 1. 2. 1. 24. 229
Vim publicæ quæ ſint conditiones? An
latitudo inter has conſumeretur? 1. 2.
1. 25. 229
Vim uſus in alieno fundo jure familiari-
tatis, vel precario in dubio adſcribitur,
Quid de delatione cadaverum? 1.
2. 1. 27. 224
Viam publicæ inter regalia connumerantur.
1. 1. 1. 2. 211
Viam privatam probat ejus deſtinatio,
termini diviſoris viam complectens,
vendito juriſ tranſitus. 1. 2. 1. 31. 226
Viam publicam, vel vicinalem deterio-
rem facere non licet: atque janua ſu-
per illis aperiri, dum ne noceatur vi-
cinis, & ſtueri. 1. 2. 1. 32. 226

Viam area interſecans, nec non arbores
in via poſite privati juris eam demon-
ſtrant. 1. 2. 1. 30. 225
Viarum, & pontium reſectio ad quos ſpe-
ſet? 1. 2. 1. 31. 225
Vidua non comprehenditur ſtatuto excu-
dente ſeminam dotatam, & maritatum.
Quid de moniali? 1. 1. 2. 36. 32
Vidua utrum fruatur privilegio mariti?
1. 2. 1. 3. 45
Vinculum duplex an ſimul jungi poſſit,
ut is, qui remotior agnatione eſt, ſed
proximior cognatione, ſuccedat, exclu-
ſo agnato proximior? 1. 2. 81. 18. 18
Vindicatio ſtillicis datur mulieri ad rem
eam ex pecunia dotali, ſi aliunde do-
tem recuperare nequeat. 2. 2. 32. 7. 37
Vindicatio rei legatæ competit legatarius,
cum res certa legatæ eſt. 1. 2. 62. 2. 320
Vindicatio rei ſuæ competit domino, pen-
dente diſcuſſionis inſtancia. 3. 3. 13.
33.
Vindicatio an competit venditori, ſi pre-
tium non ſolvitur? 4. 1. 24. 12. 37
Vindicatione conventus, & condemnatus
ſatiſfactionem verti curavit, conſequitur,
non augmentum valoris, fundi in-
trinſecus proveniens. 4. 4. 3. 1. 188
Vitrici bona pro tutela rationibus ſunt
obligata, ſi uxorem duxerit nutricem,
priuſquam alius tuor datus ſit, ratio-
nes redditæ, & reliqua perſoluta. 1.
1. 8. 28. 74
Vitricus, an debeat alere privignum? 1.
1. 6. 2. 81

U

Univerſitas ſtatuta legitime condita an
abrogare poſſit? 1. 1. 2. 43. 22
Univerſitas delicti capax eſt. 1. 2. 1.
5. 22
Univerſitas obligari non poteſt, niſi legi-
time congregata fuerit. 1. 2. 3. 14. 224
Univerſitas quando ex contractu obligetur.
1. 2. 2. 15. 223
Univerſitas an obligetur ex facto red-
dorum? 1. 2. 1. 17. 225
Univerſitas an ſolemnitatis ſubſtatio-
nem renunciare poſſit? An juxta ex eis

ficio nullam dicere possit venditionem, omisissu fu nationibus celebratam? L. 1.
2. 1. 12. 257
 Universitas, rescissa alienatione, rem cum fructibus restituit, & melioramenta. L. 1.
2. 1. 29. 261
 Universitas domini per usucapionem acquirendi capax est. 1. 2. 19. L. 1. 265
 Universitatem defendere quis potest, non tamen pro ea agere sine mandato. 1. 2. 4. 1. 264
 Universitas possunt statuta condere, quibus bonorum suorum administrationi, & publicæ utilitati consulant. L. 1. 1. 2. 1. 269
 Universitas diversæ sunt species. Quid de confraternitatibus, & hospitalibus? L. 2. 1. 1. L. 227
 Universitas veniant nomine personarum. L. 2. 2. 2. 2. 232
 Universitas capaces sunt omnium contractuum. An legata, & hereditates acquirere possint? L. 2. 2. 3. 238
 Universitas in iudicio per syndicum agunt, & conveniuntur. 1. 2. 2. 4. 238
 Universitas restituantur adversus prescriptionem longissimi temporis. An adversus centenariam Ecclesiæ restituantur? 1. 2. 6. 1. 270
 Universitas, & collegia qua ratione in jus vocentur? 4. 4. 10. 7. 264
 Universitati competit hypotheca in bonis administratorum, ex usu fori. 1. 2. 5. 2. 26
 Universitati competit hypotheca tacita pro tribus etiam cum prælacione. L. 2. 5. 3. 268
 Universitatis nomine spondere censetur administrator pecuniam universitatis nomine mutuam accipiens. L. 2. 2. 30. 237
 Universitas pro debitis municipales singuli conveniri possunt: nisi speciatim se obligaverint. 1. 2. 2. 16. 240
 Universitatis actor quomodo eligatur ab administratoribus? L. 2. 4. 2. & seq. 265
 Universitatum consilium in locum publicum, & consuetum, excepto necessitatis casu, convenire debent. L. 2. 2. 11. 231
 Universitatum consilium qui eligi possint? L. 2. 2. 12. 231
 Universitatum administratores pecuniam a debitoribus exigere tenentur. An modi-

Cod. Tom. IV.

esm dilationem aliquando indulgere possunt? 2. 2. 2. 37. 245
 Universitatum bona alienari non possunt, nisi servatis legum solemnitatibus. 1. 2. 3. 1. 247
 Universitatum administratores negotia gerere non possunt, nisi legitime electi fuerint. L. 2. 3. 6. 249
 Usucapi nequeunt bona pupillorum. An & minorum? 1. 2. 20. 1. 368
 Usucapione acquiri non possunt res humani communio exemptæ, nec quæ meræ facultatis sunt. 1. 2. 30. 2. 365
 Usucapionis interruptio duplex est, naturalis, & civilis. 1. 2. 30. 14. 371
 Ususfructus speciatim legato salicis, arundineti, seminarii, & sylvæ, quæ liceant usufructuario? 1. 2. 17. 4. 360
 Ususfructus an privari possit pater dilapidans, vel abutens bonis, quorum proprietatem filius reservare tenetur? L. 1. 8. 7. 61
 Ususfructus uxori, & filio impuberi simul legato, mortuo pupillo, cui pupillaris substitutus a patre datus fuit, portio pupilli ad substitutum pupillarem pervenit. 2. 2. 61. 11. 357
 Ususfructuarius omnium bonorum non reputatur heres fideicommissio erga proprietatis heredem. non tenetur. 1. 2. 16. 2. 346
 Ususfructuarius fructus suos non facit, licet maturos, nisi eos perceperit. 1. 2. 17. 1. 345
 Ususfructuarius propria auctoritate non potest ingredi possessionem fundi, nisi in quibusdam casibus. 1. 2. 17. 2. 360
 Ususfructuarius potest in alium transferre facultatem percipiendi fructus, non tamen jus. L. 2. 17. 1. 360
 Ususfructuarius regulariter cavere debet datis fideiussoribus. 1. 2. 17. 1. 361
 Ususfructuarius, qui sit in rei possessione, actionem sponte offerre non debet. L.
 Ususfructuarius usu fori tenetur conficere inventarium. L. 2. 17. 9. 363
 Ususfructum verum, & formalem minime ad alimenta restrictum fuisse uxori legatum verba integri, pleni ususfructus, & similia innuunt. 1. 2. 16. 26. 358
 Ususfructum bonorum quæ libere relinquitur filius, testator cavere potest, ne pa-

K k k

te habeat. **1. 2. 16. 6.** **348**
 Usumfructum uxori integrum, & competentem legans testator una cum hiberis non semper de vero usufructu sensisse intelligitur. **1. 2. 16. 20** **354**
 Usumfructum heredi relinquens testator, qui post ejus mortem alteri reliquerit eandem usufructum, non censetur induxisse fideicommissum. **1. 2. 85. 6.** **49**
 Usuræ an fructuum loco dari possint? **1. 2. 37.** **110**
 Usuræ usurarum an aliquando debeantur? **1. 2. 26. 3.** **147**
 Usuræ ultra modum perceptæ a credituribus pupilli, iis restituendæ sunt a pupillo. **1. 2. 26. 6.** **148**
 Usuræ dotis tardius solutæ debentur marito, qui interim fert onera matrimonii. **1. 2. 29. 7.** **32**
 Usuræ dotis tardius solutæ an debeantur mulieri in omni casu. **1. 2. 34. 43.** **73**
 Usuræ dotis non debentur intra annum luctus mulieri, quæ alimenta percipit ab heredibus mariti. **1. 2. 34. 43.** **74**
 Usuræ, dote restituta, non amplius debentur, licet pecunia dotalis ipsi foret mutua data fuerit. **1. 2. 34. 46.** **84**
 Usuræ dotis tardius solutæ an indistincte solvi debeant heredibus mulieris? **1. 2. 34. 47.** **73**
 Usuræ dotis an debeantur mulieri, quarum mentio facta non est in sententia, cum tamen petiit fuisse. **1. 2. 34. 48.** **76**
 Usuræ dotales in concursu ultra præteritum quinquennium mulieri non debentur. **1. 2. 34. 50.** **76**
 Usuræ legatorum debeantur tantum a die mortis, seu a die petitionis. **1. 2. 61. 2. & 3.** **314**
 Usuræ legati in diem, elapso die, non debentur, nisi petitio, seu interpellatio facta sit. **1. 2. 61. 5.** **317**
 Usuræ dotalis augmenti an eidem juri subsint, ac usuræ dotis? **1. 2. 14. 45.** **21**
 Usuræ legatorum minoribus debentur a die, qua mortuus est testator, licet interpellatio facta non sit. **1. 2. 61. 4.** **316**
 Usuræ legati conditionales non debentur, nisi conditio existerit, licet hæc potestativa sit. **1. 2. 61. 7.** **317**
 Usuræ dotis an mulieri debeantur, si post annum luctus mulier alatur ab heredi-

bis mariti? Quid si dotis fructus superent alimentorum estimationem? **1. 2. 34. 44.** **74**
 Usuræ pecuniæ, quam heres fideiarius solvere debet, fideicommissario non solvantur, nisi a die petitionis. **1. 2. 90. 11.** **109**
 Usuræ etiam sine stipulatione promissæ peti possunt, dummodo iustus adfit titulus. **3. 1. 5. 1.** **248**
 Usuræ ex causa damni emergentis, vel lucri cessantis licite accipiuntur; favorabilior tamen est causa damni emergentis. **3. 1. 2. 5.** **249**
 Usuræ ob damnum emergens, vel lucrum cessans in conventionem deduci possunt duplici modo. Quid idcirco inter utrumque casum? **3. 1. 3. 1.** **250**
 Usuræ preni rei venditæ post moram debentur venditori, si fides de pretio habita sit, atque emtor fructus percipere poterit: nec necessaria est interpellatio. **3. 1. 3. 4.** **251**
 Usuræ usurarum, vel fructuum regulariter non solvantur, licet a iudice taxatæ fuerint usuræ, in certa quantitate fructus æstimati. **3. 1. 3. 6.** **253**
 Usuræ in contradibus stricti juris hodie apud nos, si promissæ non fuerint, non solvantur, nisi a die interpellationis judicialis: in negotiis vero bonæ fidei a die mortis. **3. 1. 3. 10.** **257**
 Usuræ graviores permittuntur, cum creditor periculum pecuniæ subit. Quid de tribus contradictibus, seu contraditum? **3. 1. 3. 16.** **264**
 Usuræ graviores permittuntur in singulis quibusdam casibus: & potissimum in pecunia trajectitia etiam apud nos. **3. 1. 3. 17.** **265**
 Usuræ mercatoribus, quæ soleant adjudicari? **3. 1. 3. 18.** **267**
 Usuræ mercatoribus, quæ apud nos hodie adjudicentur? **3. 1. 3. 19.** **268**
 Usuræ graviores mercatoribus non permittuntur, nisi probent se tales esse. Quid de argentariis, seu nummulariis? **3. 1. 3. 20.** **268**
 Usuræ tantum communes regulariter permittuntur illis, qui negotiationem non exercent. Quid si graviores in uno, quam in alio loco sint usuræ? **3. 1. 3. 21.** **269**

Usuræ graviores, quam legibus generatim constitutæ sunt, accipi possunt ex causa damni emergentis, vel lucris cessantis. 1. 1. §. 23. 270
 Usuræ ultra modum a legibus præstitutum solutæ imputantur in sortem. 1. 1. §. 24. 272
 Usuræ ultra modum solutæ pupillis, minoribus, aliisque minorum jure nantibus in sortem non imputantur, sed restituendæ sunt. Quid de usuris, ex causa dotis? 1. 1. §. 25. 273
 Usuræ factio debitoris tacite remitti possunt. Quid si leviores per aliquod tempus solutæ fuerint? 1. 1. §. 26. 274
 Usuræ non petiæ facile non præsumuntur remissæ, nisi affectio personarum ita suadeat. 1. 1. §. 29. 272
 Usuræ duplum excedere non possunt in mutuo. Quid de annuis reditibus, seu censibus? 1. 1. §. 30. 275
 Usuræ mutui duplum excedere possunt, si debitor litem cum debitore contestatus sit 1. 1. §. 31. 276
 Usuræ duplum post litem contestatam excedere possunt, quamvis lis diu intermissa fuerit. 1. 1. §. 32. 276
 Usuræ debentur post moram præstationis cujuscumque annuæ, quæ per se existit, puta census, & similibus. 1. 1. §. 9. 256
 Usuræ ultra modum solutæ, cessione crediti facta, & per debitorem integræ sortis probata, cedenti imputari non possunt in sortem odio cessionarii ex causa onerosa. 1. 1. §. 26. 273
 Usuræ censuum, seu proventus ultra modum percepti nec imputantur in sortem odio cessionarii, si debitor census ab initio non objecerit. 1. 1. §. 27. 274
 Usuræ pretii tarde solutæ præstandæ sunt ab emotore moroso, quin necessaria sit interpellatio. 4. 1. 24. 11. 17
 Usuræ mercedis tardius solutæ an locatori debeantur? 4. 1. 29. 10. 83
 Usurarum ex reliquis petitarum quid si iudex in sententia mentionem non fecerit? 1. 1. 32. 2. 179
 Usurarum dotalium quantitas minor, vel major mulieri adjudicatur, ratione habitæ dotis, conditionis personarum, & temporum. 2. 2. 14. 12. 27
 Usurarum dotalium major quantitas non adjudicatur heredi mulieris. 2. 2. 34. 53. 78

Usurarum imputatio, censu in creditum abente, faciendæ est in singulas solutiones. 4. 1. 31. 13. 214
 Usuras pecuniæ otiosæ a quo tempore tutor, vel curator solvat? 1. 1. §. 24. 270
 Usuras usurarum quando præstet tutor? 1. 1. 26. 4. 148
 Usuras dotalis petere non potest mulier, si eas tacite remiserit. 2. 2. 14. 49. 49
 Usuras complectitur hypotheca pro sorte constituta, nisi aliud expresse convenum sit 1. 1. §. 3. 287
 Usuras pecuniæ solvit socius, si moram faciat ejus restituendæ socio, cujus interest. 4. 1. 33. 22. 149
 Usuras pretii solvit emotor morosus, non omne quod venditor, mora non facta, consecutus fuisset, si extra rem sit. 4. 1. 24. 15. 19
 Ususfructus omnium bonorum non præsumitur continere fideicommissaria, nec feudalia. 1. 2. 16. 17. 152
 Ususfructus ex æte aliquo, quod ex alienatione proprietatis solvendum est, imminuitur. 1. 2. 16. 18. 153
 Ususfructus ad alimenta restricti legatum morte posthumi non extinguitur. 1. 2. 16. 21. 355
 Ususfructus verus uxori relictus præsumitur, cum uxor heres particularis in usufructu omnium bonorum instituta est una cum filio herede universalis scripto. 1. 2. 16. 27. 358
 Ususfructus ex fori æquitate amittitur ab usu, nisi titulo oneroso quæsitus fuerit. 1. 2. 17. 7. 359
 Ususfructus, an proprietas relicta intelligatur, si testator heredem in usufructu omnium bonorum instituit Titium? Sempronium vero in proprietate, sed non nisi post mortem Tini. 1. 2. 16. 1. 345
 Ususfructus competit patri in bonis adventitiis filii, quæ nupta sit. 2. 2. 19. 4. 112
 Ususfructus jure successione ad alienigenam, qui jura civitatis non habeat, pervenire non potest. 2. 2. 41. 3. 129
 Ususfructus hereditatis uni, aut pluribus personis sim l relinquitur potest. 2. 2. 75. 137
 Ususfructus peculii adventitii quid præstet patri? 2. 2. 39. 2. 110
 Utilitas alienationem rerum minoris sine

solemnibus factam firmat. l. 1. 25.	stringatur, alia cedit filiis, five unus,
34- 133	five plures sint filii. l. 1. 2. 16. 22. 355
Uxor relicta usufructuaria omnium bono-	Uxori inopi, & indotata debetur quarta
rum una cum filiis dimidiam habet usufr-	in bonis mariti divitis. Quam inops mu-
fructus partem, si ad alimenta non re-	lier dicatur? l. 2. 16. 7. 348

FINIS.

Codicis Definitionum volumen quartum jussu Reverendissimi P. Magistri CARRAS Vic. Gen. S. Officii Taurini attente percurri, atque in eo nihil Fidei Catholicæ, bonisve moribus contrarium deprehendi: ideo, ut publicam lucem videat, adjudico, si ita &c. Dat. Taurini hac die 28 decembris 1785.

Fr. FRANCISCUS MARIA a S. Petro Carm. Exalceat.
S. T. L., & S. Officii Qualificator.

Acta supra dicta attestatio

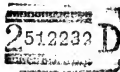
Imprimatur.

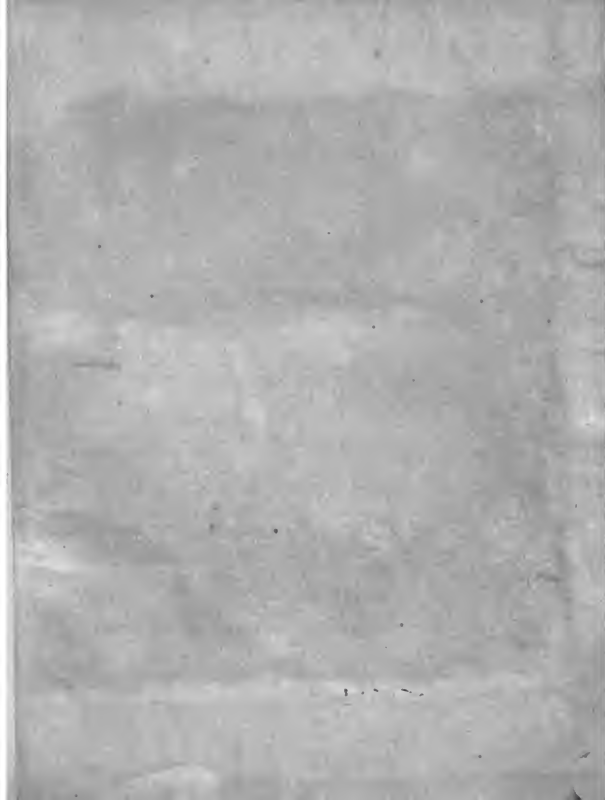
F. VINCENTIUS MARIA CARRAS Ord. Prædic. S. T. Magister,
Vicarius Gen. S. Officii Taurini.

V. NIZZATI a BOYON Jurisconsult. Collegii Præses.

V. Se ne permette la stampa.

GARRETTI di FERRERE per la gran Cancellaria.

B.17.3.14

BNCI

DITTA
G. Vangi, isti
18 Mar 1914

